APPÈL MET DIE OOG OP REGSHERSTEL

'N GEREFORMEERD KERKREGTELIKE STUDIE

GJ MEIJER

APPÈL MET DIE OOG OP REGSHERSTEL

'N GEREFORMEERD KERKREGTELIKE STUDIE

GJ Meijer
B.A., Th.M.

Proefskrif voorgelê vir die graad Philosophiae Doctor aan die Noordwes-Universiteit (Potchefstroomkampus)

Promotor: Prof dr A le R du Plooy
Hulppromotor: Prof dr M te Velde (TU, Kampen Nederland)

Potchefstroom
2006

VOORWOORD

Uit God en deur God en tot God is alle dinge. Syne is die heerlikheid tot in ewigheid (Romeine 11:36). Dit geld vir alles in die lewe – ook vir hierdie werkstuk. Ek dank die troue Verbondsgod vir liggaamlike sowel as geestelike vermoëns om dié studie te kon aanpak en afhandel. Deursettingsvermoë en volharding is onontbeerlike gawes van Hom. My bede is dat die inhoud van die studie tot opbou van die kerke, en so tot Sy eer sal strek.

In die proses van studie het die Here talle mense gebruik om te help. My dank gaan aan:

- Prof A le R du Plooy, my studieleier, vir opbouende skaafwerk in gedagtes en woorde.
- Prof M te Velde van die Teologiese Universiteit te Kampen (Broederweg), wat bereid was om – selfs tydens sy ernstige siekte – as hulppromotor te dien.
- Henriëtte – die hulp wat by my pas – vir baie ure van saamdink, luister, begrip, motiveer, klankbord wees, taalversorging en tegniese afronding van die manuskrip.
- Ons seuns: Jannes, Gerben, Arno en Dirk. Julle moes dikwels sonder pa klaarkom. Dankie vir julle ondersteuning, elkeen op sy eie manier.
- My ouers, Egbert en Janny Pouwels, wie se huis, haard en hart altyd oopgestaan het om in rustigheid te kon studeer.
- My suster, Joke de Wind, vir die groot taak om die dokument te proeflees.
- Die biblioteek-personeel van die Teologiese Skool Potchefstroom, die Teologiese Universiteit Kampen (Broederweg) en die Teologiese Universiteit Apeldoorn vir hulpvaardigheid in die soek en vind van die noodsaaklike bronne.
- Kenners op die gebied van die kerklike appèlreg, veral in Nederland. Dit was 'n voorreg om gesprek te kon voer met mr DAC Slump, ds K Harmannij, dr HJCCJ Wilschut, prof H Selderhuis en prof W van't Spijker – almal broeders wie se harte warm klop vir die teorie en praktyk van die kerklike regspraak.
- Die Potchefstroom-kampus van die Noordwes Universiteit en die Teologiese Skool Potchefstroom vir finansiële bystand, onder andere om die studiereis na Nederland moontlik te maak.

Laaste, maar beslis nie die minste nie: ons geliefde broeders en susters van die Gereformeerde Kerk Wonderboompoort, ons geloofsfamilie. Dankie vir al julle hulp, voorbidding, omgee en begrip. Dankie aan die kerkraad wat by verskeie geleenthede bereid was om studieverlof toe te staan. Daarsonder sou die studie beslis nie afgehandel kon word nie.

Pretoria, Augustus 2006

Gerard Meijer

OPSOMMING

Konflik en verongelyking is eie aan die mens se gebroke bestaan. Die kerk van Christus is nie daarvan gevrywaar nie. Verskeie weë kan gevolg word om konflikte in die kerk op te los. In hierdie studie gaan dit oor regsherstel by wyse van beroep op 'n meerdere vergadering, soos dit in Artikel 31 Kerkorde gereël word.

Probleemstelling

Skriftuurlike begronding van die reg tot appèl ontbreek tot 'n groot mate in die Gereformeerde kerkreg. Daarmee saam is daar 'n gebrek aan 'n duidelike omlyning van die begrip 'verongelyk' in Artikel 31 Kerkorde. Wat die praktyk in die GKSA betref, is sinode-uitsprake oor appèlle deurgaans van so 'n aard dat daar geswyg word oor die pad wat gevolg moet word om versoening te bewerk. Dit het tot gevolg dat die uitslag van 'n appèl nie noodwendig tot oplossing van die konflik en herstel van gebroke verhoudings bydra nie.

Doelstelling en werkwyse

Met hierdie studie word gepoog om:

- deur middel van Skrifstudie te bepaal wat die skriftuurlike grondslag vir appèl en regsherstel in die Gereformeerde kerkreg is;
- vas te stel wat die wese en inhoud van appèl in die Gereformeerde kerkreg is;
- die funksionering, hantering en toepassing van appèl met die oog op regsherstel in die GKSA te evalueer en leemtes in hierdie verband aan te spreek.

Bevindings

Regsherstel vind plaas wanneer:

- 'n appèl volgens duidelik geformuleerde norme beoordeel is;
- 'n uitspraak ooreenkomstig dieselfde norme gelewer is;
- die nodige aksies onderneem is om die partye wat by die appèl betrokke is met mekaar te versoen.

Indeling

Die studie word in vier hoofdele verdeel:

- skriftuurlike begronding van appèl met die oog op regsherstel;
- historiese ontwikkeling van appèl met die oog op regsherstel;
- prinsipiële omlyning van appèl met die oog op regsherstel;
- praktiese hantering van appèl met die oog op regsherstel;

Ter afronding word die navorsingsvrae wat uit probleemstellings voortvloei, by wyse van slotstellings beantwoord.

ABSTRACT

Conflict and injustice are endemic to the imperfectness of human existence, and the Church of Christ is not immune to them. Various means can be adopted to solve conflict in the church. This study is concerned with legal restitution through calling at a major assembly, as provided in Article 31 Church Order.

Statement of the problem

Biblical grounds for the right of appeal are largely lacking in the Reformed church polity. In addition, there is no clear definition of the concept 'injustice' in Article 31 Church Order. In the case of appeals brought to a synod of the RCSA, the verdict usually contains no guidelines on how the matter should be dealt with in practice in order to effect reconciliation. Consequently, the outcome of an appeal does not necessarily contribute to the solution and restoration of broken relationships.

Aim and method of work

This study endeavours to

- determine the biblical grounds of appeal and legal restitution in Reformed church polity through scriptural study;
- establish the essence and content of appeal in Reformed church polity; and
- examine the functioning, treatment and application of appeal with a view to legal restitution in the RCSA, and address shortcomings in this respect.

Findings

Legal restitution occurs when

- an appeal is judged according to clearly defined norms;
- the verdict rests on the same norms; and
- the necessary steps had been taken to reconcile the parties involved in the appeal.

Organisation

The study is divided into four main sections:

- biblical foundation of appeal with a view to legal restitution;
- historical development of appeal with a view to legal restitution;
- fundamental definition of appeal with a view to legal restitution; and
- practical treatment of appeal with a view to legal restitution.

Finally, the research questions born from the problem statement are answered by means of concluding statements.

SLEUTELTERME / KEY TERMS

▪ Verongelyk	▪ Been wronged
▪ Verontreg	▪ Injustice
▪ Reg van appèl	▪ Right of appeal
▪ Meerdere vergadering	▪ Major assembly
▪ Regsherstel	▪ Legal restitution
▪ Versoening	▪ Reconciliation
▪ Kerkreg	▪ Church polity
▪ Artikel 31 Kerkorde	▪ Article 31 Church Order
▪ Appèlprosedure	▪ Procedure for appeal

INHOUDSOPGAWE

HOOFSTUK 1: INLEIDING

1.1 ORIËNTASIE 1
1.2 PROBLEEMSTELLINGS 2
1.3 AKTUALITEIT 5
1.4. NAVORSINGSDOELSTELLINGS EN -VRAE 5
1.4.1 Navorsingsdoelstellings 5
1.4.2 Navorsingsvrae 6
1.5 SENTRAAL TEORETIESE ARGUMENT 6
1.6 METODE VAN ONDERSOEK 7
1.7 INDELING 7
1.8 TEGNIESE ASPEKTE 8
1.8.1 Afkortings 8
1.8.2 Ekskursies en bylaes 8
1.8.3 Bronverwysings en bronnelys 9

HOOFSTUK 2: SKRIFTUURLIKE BEGRONDING

2.1 INLEIDENDE OPMERKINGS 10
2.1.1 Die Skrif as primêre bron 10
2.1.2 Skrifhantering 10
2.1.3 Werkwyse 12
2.2 ALGEMENE SKRIFONDERSOEK 13
2.2.1 Reg en geregtigheid 13
2.2.1.1 Reg en geregtigheid in die Ou Testament 13
2.2.1.2 Reg en geregtigheid in die Nuwe Testament 15
2.2.2 Regspreek en regspraak 17
2.2.2.1 Regspreek en regspraak in die Ou Testament 17
2.2.2.2 Regspreek en regspraak in die Nuwe Testament 19
2.2.3 Beroep doen op 22
2.2.3.1 Beroep doen op in die Ou Testament 22
2.2.3.2 Beroep doen op in die Nuwe Testament 23
Ekskursie 1: Paulus se beroep op die keiser 24
2.2.4 Versoen en versoening 25

2.2.4.1 Versoen en versoening in die Ou Testament 25
2.2.4.2 Versoen en versoening in die Nuwe Testament 27
2.2.5 Diagram van Hebreeuse, Griekse, Latynse en Afrikaanse begrippe 31
2.2.6 Onderlinge verband tussen begrippe 31
2.3 BESONDERE SKRIFONDERSOEK 31
2.3.1 Die Skrif oor die verontregte 31
2.3.1.1 Die verontregte se reg op regspraak 31
2.3.1.2 Die verontregte se motief vir regspraak 32
2.3.1.3 Die verontregte se doel met regspraak 34
2.3.2 Die Skrif oor die verontregte se saak 36
2.3.3 Die Skrif oor die regter 37
2.3.3.1 Die regter se posisie 37
Ekskursie 2: Die (skeids)regter in 1 Korintiërs 6 45
Ekskursie 3: Die Talmud oor die Sanhedrin en appèl 49
2.3.3.2 Die regter se gawes en ingesteldheid 50
2.3.3.3 Die regter se taak 51
2.3.4 Die Skrif oor die proses van regspraak 53
2.3.4.1 Bekendmaking van vermeende verontregting 53
2.3.4.2 Ondersoek van vermeende verontregting 56
2.3.4.3 Regsuitspraak 58
2.3.5 Die Skrif oor regsherstel as doel en gevolg van regspraak 60
2.4 RESULTAAT VAN SKRIFONDERSOEK 62
2.4.1 Kerklike appèl 'n *non liquet*? 63
2.4.2 Die verontregte 65
2.4.3 Die verontregte se saak 66
2.4.4 Die regter 67
2.4.5 Regspraak 69
2.4.6 Regsherstel 71

HOOFSTUK 3: HISTORIESE ONTWIKKELING

3.1 INLEIDENDE OPMERKINGS 73
3.2 APPÈL IN DIE VROEË EUROPESE REG 74
3.3 APPÈL IN DIE VROEË EUROPESE KERKREG 76
3.4 APPÈL IN DIE GEREFORMEERDE KERKREG – EERSTE ONTWIKKELINGE 81
3.4.1 Calvyn 81
3.4.2 Franse Gereformeerde kerke 83

3.4.3 Lyn van denke en doen 85

3.5 APPÈL IN DIE GEREFORMEERDE KERKREG – VERDERE ONTWIKKELINGE 86

3.5.1 Konvent van Wesel 1568 86

3.5.2 Eerste Gereformeerde sinodes in die Nederlande 87

3.5.2.1 Sinode Emden 1571 88

3.5.2.2 Sinode Dordrecht 1574 90

3.5.2.3 Sinode Dordrecht 1578 90

3.5.2.4 Sinode Middelburg 1581 91

3.5.2.5 Sinode 's Gravenhage 1586 94

3.5.2.6 Sinode Dordrecht 1618/19 94

3.5.3 Lyn van denke en doen 96

3.6 APPÈL IN DIE GEREFORMEERDE KERKREG – ONTWIKKELINGE NA 1618/19 98

Ekskursie 4: Voetius oor appèlreg 98

HOOFSTUK 4: PRINSIPIËLE OMLYNING

4.1 INLEIDENDE OPMERKINGS 102

4.2 APPÈL IN DIE KERKLIKE EN BURGERLIKE REG: ONDERLINGE VERHOUDING 102

4.2.1 Bipolêre verhouding 103

4.2.2 Polêre verhouding 105

4.2.3 Gesinchroniseerde verhouding 106

4.2.4 Slotsom 109

4.3 BEGRIPSBESKRYWING 110

4.3.1 Appèl in die burgerlike reg 110

4.3.2 Appèl in die Gereformeerde kerkreg 114

Ekskursie 5: Appèl, beswaar en revisie 115

4.3.3 Regsherstel in die Gereformeerde kerkreg 117

4.3.4 Appèl met die oog op regsherstel 118

4.4 BESKRYWING VAN WESENLIKE ASPEKTE 120

4.4.1 Wesenlike aspekte met betrekking tot die appellant 120

4.4.1.1 Die appellant se gronde vir appèl 120

4.4.1.2 Die appellant se motief vir appèl 124

4.4.1.3 Die appellant se doel met appèl 128

4.4.2 Wesenlike aspekte met betrekking tot die partye 130

4.4.2.1 Identifisering van die partye betrokke by die appèl 130

4.4.2.2 Die 'derdes' 132

4.4.2.3 Advokaat by appèl 133
4.4.3 Wesenlike aspekte met betrekking tot die appèlskrif 134
4.4.3.1 Reëls vir appèl 134
4.4.3.2 Maatstaf vir appèl 137
4.4.3.3 Vorm van appèl 138
4.4.3.4 Tyd van appèl 141
4.4.3.5 Kennisgewing van appèl 143
4.4.3.6 Indiening van appèl 143
4.4.3.7 Aantal appèlle 145
4.4.4 Wesenlike aspekte met betrekking tot die regter 147
4.4.4.1 Beroepsinstansies 147
4.4.4.2 Appèlkommissie, appèldeputate, appèlkollege 150
4.4.4.2.1 Appèlkommissie 150
4.4.4.2.2 Appèldeputate 151
4.4.4.2.3 Appèlkollege 153
4.4.4.2.4 Slotsom: wie moet regspreek? 156
4.4.4.3 Toegang tot die burgerlike regter 159
4.4.5 Wesenlike aspekte met betrekking tot die behandeling van die appèl 162
4.4.5.1 Ontvanklikheid 163
4.4.5.1.1 Bereidwilligheid tot regspraak 163
4.4.5.1.2 Maatstaf vir ontvanklikheid 164
4.4.5.1.3 Besluit oor ontvanklikheid 167
4.4.5.2 Grondtoon 167
4.4.5.2.1 Grondreëls vir kerklike regspraak 168
4.4.5.2.2 Kerklike klimaat en styl 172
4.4.5.3 Die saak op tafel 176
4.4.5.3.1 Die saak op die klassistafel 176
4.4.5.3.2 Die saak op die sinodetafel 178
4.4.5.4 Proses van behandeling 180
4.4.5.4.1 Regsondersoek 180
4.4.5.4.2 Regsvinding 182
4.4.5.4.3 Proses-verbaal 185
4.4.6 Wesenlike aspekte met betrekking tot die uitspraak oor appèl 185
4.4.6.1 Verantwoorde uitspraak 185
4.4.6.2 Kerklike uitspraak 187
4.4.6.2.1 Slotbevinding 187
4.4.6.2.2 Pastorale regspraak 187

4.4.6.2.3 Implikasies en advies 188
4.4.6.3 Regskragtige uitspraak 190
4.4.6.3.1 Uitspraak van mindere vergadering nietig verklaar? 191
4.4.6.3.2 Effektuering van uitspraak 195
4.4.6.4 Wanneer 'n appèl in proses is 196
4.5 APPÈL EN ALTERNATIEWE METODES VAN GESKILBESLEGTING 198
4.5.1 Inleidende opmerkings 198
4.5.2 Arbitrasie 198
4.5.3 Mediasie 200
4.5.4 Bindende advies 202
4.5.5 Kommissie van wyse persone 203
4.5.6 Kerkvisitasie 204
4.5.7 Slotsom 205
4.6 SINTESE 206
4.6.1 Partye 206
4.6.2 Appèlskrif 207
4.6.3 Regter 208
4.6.4 Regspraak 209
4.6.5 Regsherstel 211

HOOFSTUK 5: PRAKTIESE HANTERING

5.1 INLEIDING 212
5.2 TEORIE EN PRAKTYK VAN APPÈL MET DIE OOG OP REGSHERSTEL IN DIE GKSA 212
5.2.1 Kerklike appèl en die kerkregtelike stand van sake, 1652 tot 1859 212
5.2.1.1 Eerste periode: Die kerk onder beheer van die Oos-Indiese Kompanjie (1652-1795) 213
5.2.1.2 Tweede periode: Die kerk onder regstreekse staatsbestuur (1795-1843) 217
5.2.1.3 Derde periode: Die kerk op die kruispad (1843-1859) 222
5.2.1.4 Samevatting: Kerklike appèl in die jare 1652 tot 1859 224
5.2.2 Artikel 31 KO en die goedgekeurde appèlprosedure 224
5.2.2.1 Redaksiegeskiedenis van Artikel 31 KO 224
5.2.2.2 Ontwikkeling van 'n appèlprosedure 226
5.2.3 Appèl in praktyk 233
5.3 APPÈLPROSEDURES IN ANDER KERKE 249
5.3.1 Gereformeerde Kerken (Vrijgemaakt) 249
5.3.2 Protestantse Kerk in Nederland 252

5.3.3 Gereformeerde Gemeenten 257
5.3.4 Orthodox Presbyterian Church 261
5.3.5 Christian Reformed Church in North America 264
5.3.6 Free Church of Scotland 268
5.3.7 Resultaat 271
5.3.7.1 Kennisgewing van appèl 272
5.3.7.2 Indiening van appèl 272
5.3.7.3 Inhoud van appèl 273
5.3.7.4 Die partye 274
5.3.7.5 Die regsprekende vergadering 274
5.3.7.6 Behandeling van appèl 276
5.3.7.7 Slotbepaling 280
5.4 EVALUERING VAN DIE APPÈLPROSEDURE EN -PRAKTYK VAN DIE GKSA 280
5.4.1 Partye 280
5.4.1.1 Partye: die norm 280
5.4.1.2 Partye: die appèlprosedure aan die norm getoets 281
5.4.1.3 Partye: die praktyk aan die norm getoets 282
5.4.1.4 Partye: bevinding 283
5.4.2 Appèlskrif 285
5.4.2.1 Appèlskrif: die norm 285
5.4.2.2 Appèlskrif: die appèlprosedure aan die norm getoets 285
5.4.2.3 Appèlskrif: die praktyk aan die norm getoets 286
5.4.2.4 Appèlskrif: bevinding 287
5.4.3 Regter 288
5.4.3.1 Regter: die norm 288
5.4.3.2 Regter: die appèlprosedure aan die norm getoets 289
5.4.3.3 Regter: die praktyk aan die norm getoets 289
5.4.3.4 Regter: bevinding 290
5.4.4 Regspraak 291
5.4.4.1 Regspraak: die norm 291
5.4.4.2 Regspraak: die appèlprosedure aan die norm getoets 292
5.4.4.3 Regspraak: die praktyk aan die norm getoets 293
5.4.4.4 Regspraak: bevinding 300
5.4.5 Regsherstel 303
5.4.5.1 Regsherstel: die norm 303
5.4.5.2 Regsherstel: die appèlprosedure aan die norm getoets 303
5.4.5.3 Regsherstel: die praktyk aan die norm getoets 303

5.4.5.4 Regsherstel: bevinding 305
5.5 LEEMTES EN REMEDIE 305
5.5.1 Identifisering van leemtes 306
5.5.2 Remedie: handhawing van die norm in die praktyk 308
5.5.2.1 Norm en prosedure 308
5.5.2.2 Die norm in praktyk 309
5.5.2.3 Redaksie van Artikel 31 KO 311

HOOFSTUK 6: SLOTSTELLINGE

6.1 EERSTE VRAAG: SKRIFTUURLIKE GRONDSLAG 312
6.2 TWEEDE VRAAG: APPÈL IN DIE KERKORDE 314
6.3 DERDE EN VIERDE VRAAG: PRINSIPE EN PRAKTYK 315
6.4 VYFDE EN SESDE VRAAG: APPÈL IN DIE GKSA, LEEMTES EN REMEDIE 317
6.5 TEN SLOTTE 319

BYLAES

Bylae 1: Kerkorde artikels waarna in die studie verwys word 320
Bylae 2: Appèlprosedure van die GKSA 326
Bylae 3: Stappenplan voor de behandeling van een kerkrechtelijke casus 329
Bylae 4: Handreiking voor de behandeling van appèlzaken 331

BRONNELYS

Bronnelys 336
Aanvullende Bronnelys 359

HOOFSTUK 1
INLEIDING

1.1 ORIËNTASIE

Botsing van belange en menings, onderlinge geskille en onenigheid is eie aan die gebroke bedeling na die sondeval[1]. Konflik, stryd, verongelyking en verontregting gaan dikwels daarmee gepaard. Die kerk van Jesus Christus, die gemeenskap van heiliges, is nie van dié sondige gebrokenheid gevrywaar nie; inteendeel[2].

Verskeie weë kan gevolg word om konflikte in die kerk op te los en onreg wat iemand aangedoen is, reg te stel. Onderlinge vermaning ooreenkomstig die eis van Matteus 18:15 is 'n weg wat bewandel kan en moet word. Inroep van medegelowiges om die reg te help herstel, is 'n verdere weg[3]. Die hulp van ampsdraers kan verkry word om 'n saak te besleg[4].

In aansluiting by die regstel van vermeende onreg tussen gelowiges onderling skep Artikel 46 KO ruimte om beswaar in te dien as iemand dit noodsaaklik ag om 'n bestaande besluit van 'n kerklike vergadering te verander. Indiening van sodanige beswaar is eweneens 'n versoek om 'n betwiste besluit reg te stel, al is dit nie noodwendig 'n besluit as gevolg waarvan die beswaarde persoonlik onreg aangedoen is nie.

In hierdie studie gaan dit nie oor regsherstel langs die weg van beswaar ooreenkomstig Artikel 46 KO nie. Dit gaan wel oor regsherstel by wyse van beroep wat op 'n meerdere vergadering gedoen word, soos wat dit in Artikel 31 KO gereël is.

In die wye verskeidenheid gepubliseerde handleidings by die Gereformeerde Kerkorde[5] word algemene uiteensettings van die proses van 'beroep doen op 'n meerdere vergadering', of te wel 'kerklike appèl' gegee. In onderskeiding van al die algemene opmerkings word in dié studie gefokus op kerklike appèl as 'n middel om *regsherstel* tussen gelowiges, wat in 'n staat van *verontregting* leef, te help bewerk.

---

[1] Wiskerke, 1964:76
[2] Martin, 1995:26-28
[3] Matteus 18:16
[4] Eksodus 18:16; 1 Timoteus 5:19
[5] Onder andere Jansen, 1923:142-146; Spoelstra, 1966:197-205; Van der Linde, 1983:130-133; Spoelstra, 1989:196-202; Harmannij, 1990:47-49; Van Rongen, 1995:58-61; Visser, 1999:141-148; Bouwman, 2000:127, 133-134

1.2 PROBLEEMSTELLINGS

Beroep op 'n meerdere vergadering is in die Gereformeerde kerkreg 'n saak wat veelbesproke is[6] en dikwels hanteer word[7]. Dit wil egter voorkom asof daar, met name in die Gereformeerde Kerke in Suid-Afrika, aan die verhouding tussen appèl en die herstel van reg nie genoegsaam aandag gegee word nie. Die volgende probleemstellings dien as motivering vir dié vermeende leemte.

Probleemstelling 1

Uit bestudering van relevante bronne blyk dat skriftuurlike begronding van die reg tot appèl tot 'n groot mate ontbreek.

De Kock[8] het 'n beperkte studie oor die skriftuurlike begronding van kerklike appèlle gedoen. Enkele jare later het Kruger[9] 'n poging aangewend om by wyse van 'n beswaarskrif enkele skriftuurlike lyne insake appèlreg te trek. Dit is, sonder enige weerlegging uit die Skrif of die belydenis, deur die Algemene Sinode van die Gereformeerde Kerke in Suidelike Afrika van die hand gewys.

In Nederland het Holwerda[10] op grond van die eksegese van Deuteronomium 16 en 17 by sekere stellings insake appèl uitgekom, wat deur Deddens[11] in fyner besonderhede uitgewerk is en deur Roeleveld[12] vir die Suid-Afrikaanse kerkregering in 'n artikel verwerk is. Te Velde[13] het enkele verdere Bybelse riglyne vir die hantering van appèlle uitgestippel. Die *Gereformeerde Kerken (Vrijgemaakt)* in Nederland het 'n studie onderneem met die oog op die daarstel van nuwe appèlprosedure[14]. Dit is egter opvallend dat in dié deeglike studie so te sê geen skriftuurlike gronde vir appèlreg gegee word nie. Bouwman[15] bevestig dat hierdie leemte eweneens in die Gereformeerde Kerke in Australië en Kanada bestaan. Hy noem dat daar oor die algemeen heelwat Skrif*aannames* is, maar dat Skrif*bewyse* ontbreek.

---

[6] Smit, 1995:395
[7] Vergelyk Acta, 1997:49-118; 2000:41-182; 2003:41-115
[8] De Kock, 1982:5-7
[9] Acta Algemene Sinode, 1988:132-138
[10] Holwerda, 1957:457-478
[11] Deddens, 1953a:366
[12] Roeleveld, 1972a:41-51
[13] Te Velde, 1994a:580-582
[14] Haitsma, 2002a:1-11; Haitsma, 2002b:1-9; Haitsma, 2004:5-12
[15] Bouwman, 2000:127

Probleemstelling 2

Volgens Artikel 31 KO is appèl na 'n meerdere vergadering moontlik as iemand 'n klagte het dat hy deur die uitspraak van 'n mindere vergadering verongelyk is. Sommige verklaar verongelyking as persoonlike verontregting wat bewys moet word[16]. Ander beskou dit as 'n breër term, wat op regskrenking in die algemeen dui[17]. 'n Duidelike omlyning van die begrip 'verongelyk' ontbreek.

Reeds van die eerste eeue af was appèl in die kerklike lewe bekend[18]. In die ontstaan en ontwikkeling van die kanonieke reg in die Roomse Kerk is daar riglyne vir appèl neergelê. Met die reformasie in Frankryk is daar onder leiding van Calvyn aandag aan appèl gegee[19]. In navolging van die Franse Kerkorde is appèl deur die Konvent van Wesel 1568 binne die konteks van ampstug in die artikels van die Kerkorde van die Gereformeerde Kerke opgeneem[20]. Die Sinode van Emden 1571[21] het appèl binne 'n breër konteks geplaas. Die Sinode van Dordrecht 1578[22] het die bepaling van appèl in die vorm gegiet waarin die Dordtse Kerkorde[23] dit ook het. Dit is nie duidelik wat die motivering was waarom die reg tot appèl uit die konteks van ampstug geneem is en in 'n breër konteks gestel is nie. Dit is eweneens nie duidelik met watter begrensing die kerke die term appèl (*provocatio*) binne die twee verskillende kontekste in die kerkorde opgeneem het nie.

Probleemstelling 3

Weens die oënskynlike gebrek aan skriftuurlike begronding (probleemstelling 1) en duidelike omlyning van vermeende verontregting (probleemstelling 2) bestaan daar 'n verdere leemte, naamlik die verband tussen appèl en regsherstel.

Uitsprake van meerdere vergaderinge van die Gereformeerde Kerke in Suid-Afrika oor appèlle is deurgaans van so 'n aard dat die vergaderinge hulle daarvan weerhou om noukeurig uiteen te sit wat die pad is wat gevolg moet word om versoening te bewerk[24]. Dit wek die indruk dat die appèl en die behandeling daarvan 'n op sigself staande saak word wat losgemaak word

---

[16] Visser, 1999:142
[17] Bouwman, 1970b:42; Bouma, 1988:43; Van Dellen en Monsma, 1954:141; Spoelstra, 1966:197; Van der Linde, 1983:132
[18] Deddens, 1953v:60
[19] Roeleveld, 1972a:48
[20] Bouwman, 1970b:41
[21] Acta, Artikel II.3
[22] Acta, Artikel 19
[23] Artikel 31 Dordtse Kerkorde
[24] Byvoorbeeld Acta, 1997:49-118; 2000:41-182; 2003:41-115

van die konflik wat daaraan grondliggend is. Dit het tot gevolg dat die uitslag van 'n appèl nie noodwendig tot oplossing van die konflik, herstel van gebroke verhoudings, versoening en vrede in die kerklike lewe bydra nie[25].

In die huidige appèlprosedure van die Gereformeerde Kerke in Suid-Afrika word daar nie na herstel van reg, en hoe om dit te bereik, verwys nie.

Probleemstelling 4

Dit wil voorkom asof die behandeling en afhandeling van appèlle in sekere gevalle tot verdere regskrenking en nuwe appèlle lei, instede daarvan dat die reg en die vrede herstel word.

'n Appèl is 'n regsaak[26]. Diegene wat oor die appèl uitspraak moet lewer, moet met die reg asook met die inhoud van die saak vertroud wees[27]. Kruger[28] stel dat afgevaardigdes by meerdere vergaderings oor die algemeen geen kenners van die reg is nie. As gevolg van die wyse waarop appèlle hanteer word, is afgevaardigdes deurgaans ook nie ten volle met die inhoud van die saak vertroud nie. Derhalwe word uitsprake gelewer deur regters wat nie by magte is om tot sodanige uitspraak te kom nie. Dit skep 'n situasie waarin onreg seëvier, en opnuut geappelleer word[29].

Probleemstelling 5

Dit blyk dat daar in die wêreldlike reg[30] na regsherstel as vrug van 'n appèl gestreef word[31]. Dit is nie duidelik hoe dié strewe in die kerkregering van die Gereformeerde Kerke in Suid-Afrika verwesenlik word nie.

Oor die algemeen word daar gewaarsku teen toepassing van 'wêreldlike' regspraktyke in die kerklike reg, veral wat die hantering van kerklike appèlle betref[32]. Die rede(s) hiervoor word deurgaans nie verskaf nie, of slegs in die verbygaan genoem sonder om dit grondig te motiveer.

---

[25] Spoelstra, 1966:205; Visser, 1999:145; vergelyk Jonker, 1965:14; Kamphuis, 1966:150; Smit, 1987:20; Strating, 1984:25; Van der Walt, 1976:165
[26] Spoelstra, 1989:191
[27] Roeleveld, 1972b:61
[28] Kruger, 1992:66
[29] Hodge, 1884:498; Kruger, 1992:72; vergelyk Smit, 1987:27; Spoelstra, 1986:104
[30] Nie-kerkregtelike regsisteme word in hierdie studie met die versamelterm 'wêreldlike reg' aangedui. In bepaalde gevalle word die nie-kerklike reg nader aangedui as burgerlike reg, konstitusionele reg, strafreg of prosesreg, afhangende van die konteks waarbinne dit gebruik word.
[31] Hiemstra, 1987:755
[32] Hooijer, 1865:203; Roeleveld, 1972a:41; Smit, 1984a:103; Spoelstra, 1989:190; Van der Linde, 1983:133

Ooreenkomste en verskille tussen appèl met die oog op regsherstel in die wêreldlike reg en in die kerklike reg word nie noukeurig omskryf nie.

1.3 AKTUALITEIT

Die vyf probleemstellings verwoord tot 'n groot mate die aktualiteit van die studie.

Aanvullend tot die probleemstellings moet daarop gewys word dat die besinning oor die reg tot appèl voortdurende aandag geniet, veral wat betref die verfyning van die appèlprosedure[33].

Die feit dat elke nasionale sinode en bykans elke partikuliere sinode appèlle hanteer, onderstreep eweneens die aktualiteit van die studie.

Dit moet ook gestel word dat 'n regsbeginsel en -praktyk wat so 'n groot invloed en uitwerking op die kerklike lewe het, nie onbespreek mag bly nie – veral nie in ag genome die vermeende leemtes wat daarin bestaan nie.

1.4 NAVORSINGSDOELSTELLINGS EN -VRAE

1.4.1 Navorsingsdoelstellings

Die doel van die studie is om:

- deur middel van Skrifstudie te bepaal wat die skriftuurlike grondslag vir appèl en regsherstel in die Gereformeerde kerkreg is (vergelyk probleemstelling 1);
- uit die destyds heersende wêreldlike asook kanonieke reg vas te stel wat die wese en inhoud van appèl is soos dit in 1568 in die kerkorde van die Gereformeerde kerke opgeneem is; om verder vas te stel hoe appèlreg in die Gereformeerde kerkreg ontwikkel het (vergelyk probleemstelling 2);
- vanuit die Skrif, die kerkgeskiedenis en die wêreldlike reg – met inagneming van heersende etiese norme – die beginsels waarop appèl en regsherstel rus, asook die wesenlike aspekte waaruit dit bestaan, te identifiseer en te beskryf (vergelyk probleemstelling 3);
- die funksionering, hantering en toepassing van appèl met die oog op regsherstel in die Gereformeerde Kerke in Suid-Afrika, met verwysing na appèlprosedures van enkele ander

[33] GKSA, 1998:45

kerke (veral in Nederland, waar die wortels van die GKSA lê), te evalueer (vergelyk probleemstelling 4);

- die belang van Skrifgefundeerde hantering van appèl met die oog op regsherstel, asook vermeende leemtes in hierdie verband, vir die kerkreg van die Gereformeerde Kerke in Suid-Afrika uit te wys (vergelyk probleemstelling 5).

1.4.2 Navorsingsvrae

In ooreenstemming met en in aansluiting by die doelstellings word gepoog om die volgende navorsingsvrae te beantwoord:

- Is daar in die Skrif sprake van appèl soos dit in Artikel 31 KO verwoord is? Wat word in die Skrif binne die breë konteks van God se geregtigheid oor die reg van die verontregte, die posisie en taak van die regter en oor die proses van regspraak in geval van verontregting geopenbaar?
- Wat is die wese en inhoud van appèl soos dit in 1568 in die Kerkorde van die Gereformeerde kerke opgeneem is en daarna in die Gereformeerde kerkreg tot en met Dordrecht 1618/19 ontwikkel het?
- Wat is volgens die Skrif, die kerkgeskiedenis en die wêreldlike reg die beginsel(s) waarop appèl en regsherstel in die kerklike lewe rus? Uit watter wesenlike aspekte bestaan dit? Hoe kan dié aspekte beskryf word?
- Hoe funksioneer appèl met die oog op regsherstel in die konteks van die Gereformeerde kerkorde en kerkregering? Wie is geroep om reg te spreek? Watter bevoegdhede het die kerklike regters? Volgens watter kriteria en prosedure moet hulle regspreek? Wat is die grense van hulle regspraak? Op watter wyse moet hulle regspraak deur die betrokkenes in die regsaak ontvang en nagekom word?
- Wat is die resultaat as die hantering en toepassing van appèl met die oog op regsherstel in die verloop van die geskiedenis van die Gereformeerde Kerke in Suid-Afrika aan die hand van die geformuleerde norme geëvalueer word?
- Watter moontlike leemtes is daar in die hantering van appèl met die oog op regsherstel in die kerkregering van die Gereformeerde Kerke in Suid-Afrika, en hoe kan daardie leemtes aangespreek word?

1.5 SENTRAAL TEORETIESE ARGUMENT

Regsherstel vind plaas wanneer:

- 'n appèl volgens duidelik geformuleerde formele sowel as materiële norme beoordeel is;
- 'n uitspraak ooreenkomstig dieselfde norme gelewer is;

- die nodige aksies onderneem is om die partye wat by die appèl betrokke is (te wete die appellant en die respondent), met mekaar te versoen.

1.6 METODE VAN ONDERSOEK

Uit die Skrif, sowel as uit eksegetiese, dogmatiese en kerkregtelike bronne word vasgestel wat die skriftuurlike fundering vir onderskeidelik kerklike appèl en regsherstel is. Besondere aandag word aan Skrifuitsprake oor die reg en taak van die verontregte, die posisie en roeping van die regter, asook die proses van regspraak en die onderlinge verhouding tussen regspraak en regsherstel gegee.

Ten einde die historiese ontwikkeling van appèl met die oog op regsherstel te beskryf, sal eerstens vasgestel word wat appèl in die wêreldlike reg beteken. Regswoordeboeke en studies in die prosesreg word geraadpleeg om te bepaal wat die wese en begrensing van appèl is. Aandag word geskenk aan appèl in die *Corpus Iuris Canonici* van die Roomse Kerk, soos wat dit gedurende die sestiende eeu, toe dit in die Gereformeerde kerkorde opgeneem is, hanteer is. Uit kerkhistoriese bronne word ondersoek wat die Konvent van Wesel bepaal, bedoel en vasgestel het toe hulle die term appèl in navolging van die Franse Kerkorde in die Gereformeerde kerkorde opgeneem het. Kerkhistoriese navorsing insake Sinodes Emden 1571, Dordrecht 1578, Middelburg 1581 en Dordrecht 1618/19 word gebruik om die herkoms van en die redes vir die invoering van appèl in die kerkorde na te gaan.

Vir die identifisering en beskrywing van die wesenlike aspekte van kerklike appèl word Artikel 31 KO as primêre bron bestudeer. Appèlprosedures, kerkorde-handleidings, kommentare en toeligting op die kerkorde asook relevante wetenskaplike artikels dien as sekondêre verwysingsmateriaal.

Die appèlprosedure van die GKSA sowel as die praktiese hantering van appèlle, soos wat dit uit die acta van nasionale sinodes van die GKSA na vore kom, word krities beskryf. Relevante standpunte ten opsigte van die kerklike appèl - hetsy bevestigend, hetsy weerleggend - word so volledig moontlik weergegee en bespreek.

1.7 INDELING

Die studie word in vier hoofdele verdeel:

- skriftuurlike begronding van appèl met die oog op regsherstel;
- historiese ontwikkeling van appèl met die oog op regsherstel;
- prinsipiële omlyning van appèl met die oog op regsherstel;

- praktiese hantering van appèl met die oog op regsherstel;

In 'n slothoofstuk word die navorsingsvrae (paragraaf 1.4.1.2) beantwoord.

1.8 TEGNIESE ASPEKTE

1.8.1 Afkortings

Die volgende afkortings word gebruik:

Kerke

CRCNA	Christian Reformed Church in North America
FCS	Free Church of Scotland
GG	Gereformeerde Gemeenten, Nederland
GKSA	Gereformeerde Kerke in Suid-Afrika
GKV	Gereformeerde Kerken (Vrijgemaakt), Nederland
NGK	Nederduits Gereformeerde Kerk, Suid-Afrika
NGSK	Nederduits Gereformeerde Sendingkerk, Suid-Afrika
OPC	Orthodox Presbyterian Church
PKN	Protestantse Kerk in Nederland

Belydenis en Kerkorde

NGB	Nederlandse Geloofsbelydenis
HK	Heidelbergse Kategismus
DLR	Dordtse Leerreëls
KO	Kerkorde

1.8.2 Ekskursies en bylaes

In enkele gevalle word 'n ekskursie tot die teks toegevoeg. Die inhoud van die ekskursie dra nie direk tot die ontwikkeling van die gedagtegang in die teks by nie. Dit dien as newe-teks en bevat belangrike inligting wat op die betrokke deel in die hoofteks van toepassing is.

Sekere dokumente waarna reëlmatig in die studie verwys word en van belang is om in geheel van kennis te neem, word as bylaes ná die slothoofstuk ingevoeg.

1.8.3 Bronverwysings en bronnelys

Daar word van die aanbevole en gebruiklike Harvard-metode van bronverwysing afgewyk[34]. In navolging van studies in die regswetenskappe word van voetnote gebruik gemaak[35]. Voetnote maak, in die geval van hierdie studie, die teks makliker leesbaar. In sommige gevalle word voetnote gebruik om 'n newe-gedagte of kommentaar op 'n bepaalde deel in die teks weer te gee. Voetnote verwys na die bronnelys waarin volledige bibliografiese gegewens van die betrokke publikasie verstrek word.

In die bronnelys word slegs na bronne verwys wat in die geskrewe dokument voorkom. Ander bronne wat in die studie gebruik is, maar waarna nie in die geskrewe dokument verwys word nie, word apart gelys.

[34] Noordwes Universiteit, Handleiding vir Nagraadse Studie D 18/2004 (2.5.3)
[35] Noordwes Universiteit, Handleiding vir Nagraadse Studie D 18/2004 (2.5.4)

HOOFSTUK 2
SKRIFTUURLIKE BEGRONDING

2.1 INLEIDENDE OPMERKINGS

2.1.1 Die Skrif as primêre bron

In die Gereformeerde kerkreg, soos in alle ander dele van die Gereformeerde teologie, staan die Woord van God in die sentrum. Die Skrif is die primêre bron; in 'n sekere die enigste bron[1]. Die belydenisskrifte en liturgiese geskrifte, die geldende kerkorde en geskrifte van canonici is hulpbronne omdat en vir sover hulle met die enigste bron – die Skrif – ooreenstem. In dieselfde sin bied die reëls van natuurlike geregtigheid (*ius naturale*) 'n algemene verwysingsraamwerk waarmee in die bestudering en beoefening van die kerkreg voortdurend rekening gehou moet word[2].

Deddens[3] merk in verband met die Skrif as primêre bron vir die kerkreg op dat 'het zoeken en vinden van het recht, het toepassen van't recht zulk een hoge en heilige zaak is, dat we zonder de voortdurende leiding des Geestes daartoe onbekwaam zijn. Daarbij sluit zich onmiddellijk aan als onmisbaar vereiste: kennis van het Woord des Heeren. Geen studie en uitwerking van 'regeltjes' los van het Woord. Maar bij alle beoefening en toepassing van het recht in Christus' kerk moet de Schrift het eerste en laatste woord hebben: heel de Kerkenorde, alle overeengekomen bepalingen dienen bezien en toegepast te worden in het licht van het Woord'.

2.1.2 Skrifhantering

Die vertrekpunt dat die Skrif as primêre bron vir die bestudering van die Gereformeerde kerkreg in die algemeen en hierdie studie in besonder dien, vereis nadere uitleg. Van't Spijker[4] waarsku teen 'n biblisistiese Skrifberoep in die kerkreg. 'n Biblisistiese Skrifberoep kom daarop neer dat 'n stelsel of 'n gebruik met 'n enkele Bybelvers of -verse geregverdig word. Van't Spijker[5] waarsku tegelyk teen fundamentalisme in die kerkreg. Fundamentalistiese Skrifgebruik vind sy vergestalting in 'n reduksie van die Skrif tot enkele fundamentele

---

[1] Van't Spijker, 1998:23
[2] Douma, 1990:26-28; Blok, 1990:772; sien hoofstuk 4.4.5.2.1, waar die reëls van die *ius naturale* met betrekking tot die Gereformeerde kerkreg en kerkregering bespreek word.
[3] Deddens, 1953a:227
[4] Van't Spijker, 1998:37
[5] Van't Spijker, 1998:39

waarhede. Reduksie van waarhede is deurgaans willekeurig. Bepaalde Skrifdele word bo ander verhef en buite konteks geplaas.

Met betrekking tot regte Skrifhantering merk Te Velde[6] op dat daar voortdurend besin moet word oor en herinner moet word aan die hermeneutiese vrae wat grondliggend aan die kerkreg is. Te Velde gaan eweneens daarvan uit dat die Skrif die bron van besinning is. Maar hoe? Die Skrif mag nooit misbruik word deur op 'n simplistiese manier reëls daaruit af te lees en dit dan klakkeloos in huidige omstandighede toe te pas nie. Te Velde pleit daarvoor dat daar in kerkreg, soos in alle ander teologiese arbeid, konsekwent verder gedink moet word. Die Skrif moet met 'n gehoorsame lewe beantwoord word. Met die oog daarop moet konkrete omstandighede in die huidige tydsgewrig met sy eise deeglik verreken word. Bybelse antwoorde vir kerkreg in gegewe omstandighede kan nie sommer 'één op één' uit die Skrif afgelei word nie.

Verdam[7] wys eweneens op die gevaar van 'n oorvereenvoudigde 'één op één' toepassing van die Skrif. In 'n referaat oor die toepassing en bestudering van die Mosaïese reg beklemtoon hy die uniekheid van die Mosaïese wet. 'Veel meer dan juridische wet in de tegenwoordige zin, was de Mozaïsche wet meer een instruerend en onderwijzend geheel van regels, mee omdat daarin niet alleen wat wij rechtsleven noemen in betrokken wordt, maar het gehele leven besproken wordt'. Verdam wys daarop dat daar in die struktuur van die Mosaïese wet geen sorgvuldige onderskeiding tussen burgerlike, strafregtelike en staatsregtelike voorskrifte in die moderne sin van die woord gemaak word nie. Regsvoorskrifte met religieuse en morele bepalings is ineengeweef. Verdam waarsku teen pogings om met moderne regsbegrippe die wetgewing van Moses te deurvors. In so 'n geval word sowel die eie struktuur van die Mosaïese reg as die blywende waarde van die Ou Testament misken.

Verdam[8] onderstreep voorts die belang van die feit dat die rabbyne die wet van Moses aangevul het, en dat Christus die wet van Moses vervul het. In die dae van Christus se omwandeling op aarde het die Mosaïese wet steeds besondere krag gehad. Dit is deur die rabbyne uitgelê en toegepas en met reëls aangevul. Die rabbynse invulling en aanvulling van die wet het 'n moderner wetgewing tot stand gebring, waaraan Jode buite Palestina eweneens gebind is. Tegnies-juridies word die wet van Moses met die skeuring van die tempelgordyn op Goeie Vrydag vervul. *De facto* het die vervulling van die wet van Moses eers later gestalte

[6] Te Velde, 2004c:125
[7] Verdam, 1956:4
[8] Verdam, 1956:6-7

gekry: Handelinge 15. Daar is 'n binding aan die wet van Moses, maar op 'n unieke wyse. Die vryheid in Christus, wat die wet van Moses vervul het, staan in die sentrum[9].

Toegepas op die bestudering en hantering van appèlreg, is dit volgens Te Velde[10] belangrik om allereers gehoorsaam na die Skrif te luister, maar ook om te hoor wat gelowiges deur alle eeue oor dieselfde onderwerp gesê het, en ten slotte om fyn na die eise van die moderne samelewing te luister. Te Velde identifiseer gevolglik drie luistergebiede: die Skrif, die kerk en die leefwêreld. Al drie word deur die Gees van God omspan. Te Velde[11] kom tot die slotsom dat, wie met inagneming van die drie luistergebiede te werk gaan, bemerk dat daar geen outomatiese antwoorde op vrae is nie. Hermeneuse is 'n voortdurend voortgaande beweging. Telkens weer kom die vraag na vore: wat wil die Here hier en nou?

Met betrekking tot die Skrifstudie wat volg, sal in gedagte gehou word:

- wat die direkte konteks (religieus-regtelik, siviel-regtelik, maatskaplik, sosiaal) is waarbinne 'n Skrifgegewe staan en verstaan moet word;
- wat die historiese ontwikkeling is wat bepaalde wette en vorme van regspraak ondergaan het;
- hoe 'n Ou Testamentiese gegewe in Christus vervul is (heilshistoriese lyn);
- op watter wyse die in-Christus vervulde Ou Testamentiese gegewe in die Nuwe Testament en vandag van toepassing is.

2.1.3 Werkwyse

Op die basis van bogenoemde gaan gepoog word om vas te stel wat die skriftuurlike grondslag vir appèl en regsherstel in die Gereformeerde kerkreg is[12].

Algemene Skrifondersoek

Omdat die sleutelbegrippe appèl en regsherstel, soos wat dit in hierdie studie gebruik word, nie as sodanig in die Skrif voorkom nie[13], sal daar eerstens 'n *algemene* Skrifondersoek gedoen word.

- In verband met appèl gaan veral aan die begrip 'beroep doen op' aandag gegee word (paragraaf 2.2.3).
- In verband met regsherstel word op die begrip 'versoening' gefokus (paragraaf 2.2.4).

---

[9] Verdam, 1956:11; vergelyk ook Artikel 25 NGB
[10] Te Velde, 2004c:126
[11] Te Velde, 2004c:127
[12] Sien probleemstelling 1 onder hoofstuk 1.2 en die eerste navorsingsvraag onder hoofstuk 1.4.2.
[13] Sien paragraaf 2.4.1

- Die twee sleutelbegrippe word binne die breë Skrifkonteks van reg, geregtigheid en regspraak nagegaan (paragrawe 2.2.1-2.2.2).

Dit is uiteindelik en ten diepste die bedoeling om die onderlinge verband tussen al die begrippe aan te toon en vas te stel hoe 'beroep doen op' en 'versoening' in die Godgegewe reg en regspraak ingebed en verweef is en as grondslag vir die regter se regspraak ten opsigte van 'n verontregte gelowige behoort te dien.

Besondere Skrifondersoek

In die tweede, die *besondere* deel van die Skrifondersoek word op vyf hoofsake[14] gefokus:

- Die *verontregte* en die teenparty (paragraaf 2.3.1).
- Die vermeende *onreg* wat hom aangedoen is (paragraaf 2.3.2).
- Die *regter* (paragraaf 2.3.3).
- Die proses van *regspraak* (paragraaf 2.3.4).
- *Regsherstel* as doel en gevolg van regspraak (paragraaf 2.3.5).

Spesifieke vrae wat by elke hoofsaak beantwoord word, is:

- Wat is die verontregte se reg op, motief vir en doel met regspraak?
- Wanneer kan/mag iemand van verontregting kla?
- Wie is die regter?
- Watter norme geld vir regspraak; hoe moet die norme in praktyk gebring word?
- Hoe moet regspraak tot regsherstel bydra?

2.2 ALGEMENE SKRIFONDERSOEK

2.2.1 Reg en geregtigheid

2.2.1.1 Reg en geregtigheid in die Ou Testament

Reg (*tsedeq*) en geregtigheid (*tsedaqah*) is juridiese begrippe met 'n ryk, positiewe inhoud[15]. Dit wys in die eerste plek op God, wat 'n regverdige Regter (*sjofet tsadiq*) genoem word[16].

---

[14] Die vyf hoofsake wat hier genoem word, loop soos 'n goue draad deur die hele studie (vergelyk hoofstuk 4.4 en 5.4).
[15] Snaith, 1947:69; Pop, 1984:237; Te Velde, 1994a:580
[16] Psalm 7:12; vergelyk De Kock, 1982:5

Omdat God reg is[17], en daar in Hom geen onreg is nie[18], eis Hy dat sy volk reg sal doen[19]. Die volk moet die reg najaag wat van God uitgaan[20].

God se reg staan objektief vas, in dié sin dat Hy bepaal wat reg is[21]. God maak sy reg aan die mens bekend. Die mens word geroep om God se reg in gehoorsaamheid aan Hom te bedien. Bediening van reg hou in dat daar ooreenkomstig die wil van God reg gedoen word aan iemand wat onreg ly.

Die juridiese begrippe reg en geregtigheid is tipiese verbondsbegrippe[22], wat op aktiewe toepassing van God se verbondsgenade, -eis en -wraak dui[23]. God se geregtigheid is gerig op die beveiliging van die lede van die verbondsvolk[24], die voorreg dat elkeen die vrug van sy arbeid kan geniet[25], die eis dat geen mens belaster mag word nie[26], die reg van 'n verarmde om weer as 'n vry mens in die samelewing te beweeg[27], die beskerming van minderbevoorregtes, armes en gestremdes[28]. Lede van die verbondsvolk het kragtens die verbond die voorreg om op God se geregtigheid aanspraak te maak. Dit kom veral na vore in die selfstandige naamwoord *dhîn*, wat nou aansluit by *tsedeq*[29]. *Dhîn* dui op 'Rechtsanspruch, Rechtstreit, Rechtsfrage, Rechtspruch, Urteil'[30].

Oor die effek van God se reg en geregtigheid skryf Smit[31]: 'YHWH se reg en geregtigheid akkommodeer ook betekenisaspekte van die begrippe herstel, normaliseer, en ophef in verskeie kontekste ... Deurdat YHWH sy volk in 'n verbondsrelasie betrek, normaliseer hulle hele lewe, deurdat dit opgehef word tot die vlak wat dit behoort te wees: die vlak van vrede met God vanweë toegewyde gehoorsaamheid aan sy heerskappy'. Smit wys aan die hand van Genesis 30:6 en Deuteronomium 32:36 daarop dat God 'n gebroke, ontoereikende situasie deur sy *tsedeq* in die teendeel verander. God se geregtigheid is gerig op verlossing[32] en

---

[17] Deuteronomium 32:4
[18] Psalm 92:16
[19] Esegiël 18:5-9
[20] Deuteronomium 16:20
[21] Te Velde, 1994a:580
[22] De Kock, 1982:5; Lion-Cachet, 1994:254
[23] Pop, 1984:238
[24] Eksodus 21:28-31; Deuteronomium 22:8
[25] Levitikus 19:13; Deuteronomium 24:14
[26] Deuteronomium 19:15-19
[27] Deuteronomium 15:12-18
[28] Deuteronomium 23:19
[29] Botterweck, Ringgren en Fabry, 1982:201
[30] Koehler en Baumgartner, 1958:208
[31] Smit, 1984a:166
[32] Snaith, 1947:69

vergewing van sonde. As vergewing van sonde tot die beloofde behoud van die volk lei, is die vergewing as sodanig 'n bewys dat God sy reg handhaaf[33]. God soek lewe vir sy volk[34].

In die Ou Testament word die komende Messias verwag as die beloofde Koning wat die onreg, wat as gevolg van sonde ontstaan het, herstel[35]. Die beloofde Messias sal reg doen aan verdruktes en Hy sal aan die regverdiges gee wat hulle van Godsweë beloof is[36]. Deur die Messias sal Jahweh se reg oor die hele wêreld werklikheid word en nie net tot Israel beperk bly nie[37]. Die vrug van die Messiaanse regsherstel is 'n toestand van geregtigheid (*tsedaqah*) waarin die Godsvolk sal leef[38].

Wat laasgenoemde betref is daar 'n duidelik omlynde eskatologiese verwagting vir die gelowige wat God se reg handhaaf[39]. Die regverdige sal, danksy God se geregtigheid, deur die geloof lewe[40]. Die hoop van die gelowige is dat God ongetwyfeld sál laat reg geskied[41].

2.2.1.2 Reg en geregtigheid in die Nuwe Testament

Die Griekse begrippe *dikaios*, *dikaiosune* en *dikaiôo* is ontleen aan die stam *dik*, wat 'rigting gee, koers aanwys' sowel as 'dit wat aangewys is' beteken[42]. Die begrip *dikaio* het 'n bepaalde ontwikkeling ondergaan, wat soos volg saamgevat kan word: 'What is established becomes a state of manner, so that *dikê* means: a. what is customary, b. what is proper, and c. what has to be. 2. Legally, what is established is what is laid down by law as a. law, b. legal case or plea or decision, and c. punishment'[43]. *Dikê* is verwant aan die werkwoord *deiknumi*, wat 'aantoon, aanwys, openbaar maak, bewys, duidelik maak' beteken[44].

Die naamwoord *dikaios* dui op 'regverdig, billik, ooreenkomstig sedes en regte, eerlik, gelykwaardig, onpartydig, goed, wettig, eksak, korrek'[45]. *Dikaios* sluit inhoudelik aan en bou voort op die reg in die Ou Testament[46].

---

[33] Pop, 1984:239
[34] Psalm 51:16; Psalm 143:1,2; Miga 7:9
[35] Koch, 1979:526; De Kock, 1982:4
[36] Jeremia 23:6; Jesaja 11:3-5; Psalm 72:12-14
[37] Koehler en Baumgartner, 1958:794; Pop, 1984:239
[38] Jesaja 1:26-31; Daniël 9:24; vergelyk Koch, 1979:526,527
[39] Pop, 1984:239
[40] Psalm 37:29; Habakuk 2:4
[41] Psalm 42:12
[42] Muller en Thiel, 1969:200; Bromiley, 1985:168-169
[43] Bromiley, 1985:169; Danker, 2000:250
[44] Cremer, 1915:295; Muller en Thiel, 1969:171
[45] Schrenk, 1950:184-186; Muller en Thiel, 1969:199; Danker, 2000:246-247
[46] Schrenk, 1950:190

God is *dikaios*. Hy is regverdig in sy oordele[47]; sy gebooie is regverdig en goed[48]. God se reg word die duidelikste in die soendood van Jesus Christus sigbaar[49]. God doen reg wanneer Hy oordeel én wanneer Hy red[50].

Die Messias is dié Regverdige[51]. So is daar van Hom geprofeteer[52], en so het Hy in Israel bekend geword – selfs onder die heidense Romeine. Pilatus se vrou noem Hom 'die regverdige man'[53]. Schrenk[54] toon aan dat die *dikaiosune* van die Messias in die eerste plek beteken dat Hy God se Raad vervul het[55]. Dit beteken verder dat Hy, die Sondelose, vir sondige mense gesterf het[56]. As Regverdige verkondig die Messias God se reg, en roep Hy sy luisteraars tot geregtigheid op[57]. In Openbaring 19:11 word bekend gemaak dat Christus, die regverdige Regter, kom om in geregtigheid te oordeel[58].

Dikaiosune wys op die staat van geregtigheid en regverdigheid wat langs die weg van regspleging tot stand kom[59]. *Dikaiosune* is 'n heilsgawe van God[60]. Die algemeen juridiese betekenis van *dikaiosune* is regsherstel by wyse van toekenning van dit wat verskuldig is[61].

In die Skrif val die klem eerstens op God se geregtigheid[62]. Die Septuagint gebruik die woord *dikaiosune* konsekwent vir die Hebreeuse *tsedaqah*[63]. Soos *tsedaqah*, is *dikaiosune* 'n verbondsbegrip. Binne die raamwerk van verbondsgenade, -eis en -wraak dui *dikaiosune* op Goddelike oordeel. Die geregtigheid van die mens bestaan daarin dat hy om Christus wil van skuld verlos en vrygespreek word, en opnuut in die regte verhouding tot God te staan kom[64]. Schrenk[65] noem dié handeling van God 'forenschische Gerechtsprechung': regspraak wat in die hof gelewer word.

---

[47] 1 Petrus 2:23; Openbaring 16:5
[48] Romeine 7:12
[49] Romeine 3:21-26; vergelyk Pop, 1984:240
[50] 1 Johannes 1:8-10
[51] Vergelyk Cremer, 1915:210; De Kock, 1982:5
[52] Jeremia 23:5; Sagaria 9:9
[53] Matteus 27:19
[54] Schrenk, 1950:190-191
[55] Handelinge 3:13, 14 en 7:52
[56] Matteus 27:4
[57] Matteus 5-7; Johannes 5:30
[58] De Kock, 1982:5
[59] Muller en Thiel, 1969:199
[60] Cremer, 1915:311; Danker, 2000:247-249
[61] Schrenk, 1950:195
[62] Onder andere Romeine 3:25; 2 Korintiërs 5:21
[63] Schrenk, 1950:197
[64] Romeine 4:22
[65] Schrenk, 1950:207

Sonder geloof in Christus, dié Regverdige, kan daar geen *dikaios* wees nie[66]. 'Man wird aber dadurch ein *dikaios*, dass man die enthüllte *dikaiosune Theou* und *soteria* im Glauben empfängt ... Der *dikaios* ist der durch Glauben Gerechtfertigte'[67]. Dit is slegs genade om geregtigheid van God in en deur Christus te ontvang[68]. Bromiley[69] merk op grond van Titus 3:5 op: 'Salvation is by divine mercy, not in virtue of deeds that we have done in righteousness'. Die balans tussen reg en genade is Godgegewe en uniek. 'Justice and grace are actively united for all time and at the deepest level. This means that antinomian laxity is excluded, for forgiveness is an act of judgment which expresses God's uncompromising No to sin. God's righteousness is judical and gracious at the same time in the one act of salvation in Christ'[70].

Die werkwoord *dikaiôo* dui in die eerste plek op 'n daad van God waardeur hy sondaarmense van skuld en straf vryspreek. Pop[71] merk in dié verband op: 'de zondaar krijgt, wat hem om Christus' wil toekomt; hij geldt nu voor God als een rechtvaardige = als een, die niet langer in de schuld staat ... God behandelt hem ook als een rechtvaardige en laat hem delen in zijn gunsten en liefde. Hij rekent hem gerechtigheid toe (Romeinen 4:6), en gaat met hem om in goedheid en vrede (Romeinen 5:1)'.

2.2.2 Regspreek en regspraak

2.2.2.1 Regspreek en regspraak in die Ou Testament

Tussen reg (*tsadiq*) en regspreek (*sjafat*) is daar 'n noue verwantskap[72]. Dikwels word *tsadiq* en *sjafat* in dieselfde sin of konteks gebruik[73].

God, die Koning en Regter van die hele aarde[74], is Gewer en Handhawer van reg[75]. Op Sinai het Hy sy reg binne die ruimte van die verbond bestel. Aan daardie reg bind God Homself[76] én sy verbondsvolk. Goddelike *misjpat* is geen abstrakte norm nie. Dit is, soos *tsedaqah*, 'n verhoudingsbegrip, 'der die Beziehungen innerhalb einer bestimmten Gemeinschaft regelt und

---

[66] Galasiërs 2:21
[67] Schrenk, 1950:193
[68] Pop, 1984:241
[69] Bromiley, 1985:173
[70] Bromiley, 1982:173; vergelyk ook Cremer, 1915:316; Schrenk, 1950:207
[71] Pop, 1984:240-241
[72] Snaith, 1947:74
[73] Onder andere in Psalm 7:12; Psalm 143:1,2; Jesaja 11:4; Esegiël 18:8
[74] Genesis 18:25; Psalm 99:1
[75] Job 8:3
[76] Deuteronomium 32:4

nur von seiner Geltung in dieser Gemeinschaft her verstanden werden kann'[77]. Gevolglik mag regters van die verbondsvolk niks anders as net God se reg bedien nie[78]. Regters is nie wetgewers nie, maar wethandhawers en wetstoepassers[79]. Profete in Israel, onder andere Maleagi[80], moet die volk en die regters by herhaling daaraan herinner dat God die Regter is wat op die dag van die HERE finaal gaan oordeel[81].

In Psalms 7:9, 26:1, 35:24 en 43:1 word die imperatiewe vorm van die werkwoord *misjpat* met die eerste persoon-suffiks verbind. In al vier gevalle dui dit op 'n besonder sterk persoonlike aanspraak op God om in te gryp in die nood van 'n enkeling: doen aan my reg, o God! Daar word 'n appèl op God gedoen om die saak vir die verontregte op te neem, regspraak te lewer en die versteurde reg te herstel[82]. Roeleveld[83] merk in verband met die woordgebruik in hierdie vier Psalms op dat dit 'het beroep is van de verongelijkte om rechtsbijstand. In bijzonder geldt dit voor de nood van weduwe, arme en vreemdeling die in de praktijk van het leven achteruitgezet worden'. Liedke[84] skryf met betrekking tot die gebruik van *sjafat* in Psalm 7:9, Psalm 43:1 en Klaagliedere 3:59: 'So wird verständlich, dass der (sich unschuldig wissende) Angeklagte den Richtenden um das *sjafat* im Rahmen der Appellation bittet: wer die schlimmen Folgen eines gestörten Verhältniss zu tragen hat, der bittet *sjofteni* "schaff mir Recht!".'

Die selfstandige naamwoord *misjpat* dra 'n dubbel betekenis: regering en regspraak[85]. Beide geskied ooreenkomstig 'n vasstaande bepaling, waarvan nie afgewyk moet word nie en waaraan almal gebind is[86]. *Misjpat* kan ook as selfstandige naamwoord op iemand se reg, of dit waarop iemand reg het, dui[87]. Koehler en Baumgartner[88] verwys op grond van Jeremia 32:7 na die betekenismoontlikheid van 'aanspraak op reg' (*Rechtsanspruch*). Roeleveld[89] beklemtoon die religieus-etiese sfeer waarin regspraak moet geskied. Met verwysing na Jesaja 1:17 stel hy: 'Richten en helpen zijn in het Hebreeuws parallelbegrippen. Richt de wees betekent: help hem in zijn recht'.

---

[77] Herntrich, 1950:925
[78] Pop, 1984:420; Te Velde, 1994a:580-581
[79] 2 Konings 23:1-3; 2 Kronieke 19:5-7; Nehemia 8
[80] Maleagi 2:6-8 en Maleagi 3
[81] Pop, 1984:421
[82] Kraus, 1960:59, 215, 278, 321
[83] Roeleveld, 1972a:49
[84] Liedke, 1979:1002
[85] Herntrich, 1950:922
[86] Pop, 1984:419
[87] Psalm 119:132; Jeremia 32:8; vergelyk Holladay, 1971:221
[88] Koehler en Baumgartner, 1958:580
[89] Roeleveld, 1972a:49

Die werkwoord *sjafat* 'bezeichnet ein Handeln, durch das die gestörte Ordnung einer (Rechts)gemeinschaft wiederhergestellt wird. Die *sjafat*-Handeln findet statt in einem "Dreiecksverhältnis": zwei Menschen oder zwei Grupen von Menschen, deren Verhältnis zueinander nicht intakt ist, werden durch das *sjafat* eines Dritten oder Dritter wieder in den Zustand des sjalom gebracht. *Sjafat* geschieht, indem die Ursache der Störung zwischen X und Y durch den Richtenden beseitigt wird'[90]. So word die vergadering verplig om te oordeel (*misjpat*) tussen hom wat doodgeslaan het en die bloedwreker[91]. Jefta roep die HERE as Regter in om te oordeel (*sjafat*) tussen hom en die volk Israel[92]. Jesaja profeteer dat die HERE sal oordeel (*sjafat*) tussen die nasies, en regspreek oor baie volke.

Snaith[93] toon die verband tussen *misjpat* (regspraak) en *torah* (wet) aan. Sowel *misjpat* as *torah* is in die Ou Testament as die finale Woord van Jahweh beskou. As 'n priester of profeet vir 'n uitspraak insake geloof of lewenswandel gevra word, word geag dat dié uitspraak 'n bevel van God op daardie spesifieke punt is. As die vraag wat ter sprake is nog nooit voorheen gevra is nie, nader die profeet of priester God in gebed. Die antwoord van God op die gebed word aan die vraagsteller gekommunikeer as definitiewe opdrag van God. Dit is 'n *torah*[94] genoem. As dieselfde vraag weer gevra word, was dit nie nodig vir 'n besondere openbaring by wyse van 'n droom of 'n visioen nie. Die profeet of priester verwys na die vorige Godsuitspraak (*torah*), wat dan 'n *misjpat* word. *Torah* en *misjpat* is sinoniem in soverre beide van God afkomstig is. Hulle verskil in dié opsig dat *torah* (in die vroeëre Ou Testament) op 'n oorspronklike uitspraak wys, terwyl *misjpat* op 'n menslike uitspraak ooreenkomstig die *torah* wys. Sodanig kan van *misjpat* as 'n 'manner, custom'[95] gepraat word. Wanneer *misjpat* op 'right, privelege, due' wys[96], dui dit op 'n reg soos wat dit deur gewoonte vasgestel is. Snaith[97] kom tot die slotsom dat reg (*tsadiq*, *dikaiosune*, *iudicium*) direk van God afkomstig is. God gee sy *torah*, wat deur die regters by wyse van *misjpat* toegepas moet word.

2.2.2.2 Regspreek en regspraak in die Nuwe Testament

Krino (regspreek), met al die verwante begrippe, moet binne die breër konteks van reg en oordeel in die Skrif gelees word, ten einde die omvang en diepte daarvan te peil[98]. Die werkwoord *krino* het die betekenis van 'skei, skif, onderskei, beslis, besleg, rig, oordeel, deur

---

[90] Liedke, 1979:1001
[91] Numeri 35:24
[92] Rigters 11:27
[93] Snaith, 1947:75
[94] Dit wat geleer is, 'n voorskrif
[95] 1 Samuel 2:13, 1 Samuel 27:11; 2 Konings 17:33
[96] Deuteronomium 10:18; 18:3
[97] Snaith, 1947:76
[98] Büchsel, 1950:920-922; Herntrich, 1950:922-933; Bromiley, 1985:469-471; Danker, 2000:567-569

beslissing iets aan iemand toeken (resultatief), ondersoek en ondervra (duratief)'[99]. *Diakrino* wys op 'n oordeel wat uitgespreek word nadat reg en onreg van mekaar geskei is[100].

Die medium-vorm *apokrinomai* beteken deurgaans 'antwoord', terwyl die aktiewe vorm op 'uitsonder, veroordeel' wys[101]. Die betekenis van *sunkrino* is om sake saam te voeg en met mekaar te vergelyk, te meet[102] en tot 'n slotsom te kom[103]. *Kritikos* is die manier, bevoegdheid, reg en vermoë waarmee 'n regter optree. *Anakrino* verwys na die regsproses, wat meestal die vorm van 'n geregtelike ondervraging aangeneem het, soos in Lukas 23:14 en Handelinge 4:19[104].

Die selfstandige naamwoord *krisis* kan oor die algemeen op beslissing of oordeel wys, maar het juridies die betekenis van 'geregtelike ondersoek, gerig, verhoor'[105]. Dit kan ook op die kwessie of geskil waaroor geoordeel moet word dui. In sommige gevalle wys dit op die regterskollege – byvoorbeeld Matteus 5:21 en 23:23 – wat die saak moet aanhoor, en die regsgevoel waarmee 'n saak hanteer word[106]. Die naamwoord *krima*, en ook die sterker vorm *apokrima*[107], is die finale 'beslissing, besluit, oordeel'[108].

Wanneer daar reggespreek word, geskied dit sonder aansien des persoons[109]. Alle mense, ongeag geloof of afkoms, selfs die Satan en sy duiwels, val onder een en dieselfde oordeel[110]. God spreek as Regter reg[111]; so-ook Jesus Christus wat as Regter in die eindoordeel optree[112]. Jesus Christus is sowel Verlosser as Regter: Verlosser in die hede, vir die wat in Hom glo[113], en Regter op die dag van eindoordeel[114]. Johannes die Doper – die wegbereider van die Messias[115] – en die Messias self[116] verkondig die effek van *krino*: ewige verlossing en ewige verdoemenis[117].

---

[99] Cremer, 1915:625; Muller en Thiel, 1969:419; Pop, 1984:424
[100] Cremer, 1915:633-634; Büchsel, 1950:948-951; Muller en Thiel, 1969:184
[101] Cremer, 1915:632-633; Büchsel, 1950:946
[102] Meting geskied aan die hand van God se Woord (1 Korintiërs 2:13 en 2 Korintiërs 10:12).
[103] Cremer, 1915:636-637; Büchsel, 1950:955; Bromiley, 1985:475
[104] Cremer, 1915:630-632; Büchsel, 1950:944-955; Bromiley, 1985:473-475
[105] Cremer, 1915:627-629; Danker, 2000:569
[106] Muller en Thiel, 1969:419
[107] 2 Korintiërs 1:9
[108] Cremer, 1915:629-630; Büchsel, 1950:947; Muller en Thiel, 1969:419; Danker, 2000:113
[109] Lukas 17:7-10
[110] Matteus 25:32; Johannes 12:31, 16:11; 2 Korintiërs 5:10
[111] Matteus 10:32-33
[112] Matteus 7:22-23
[113] Johannes 3:17
[114] Johannes 12:48
[115] Matteus 3:7-12
[116] Matteus 5:22-26, 10:28-33, 23:13, 24:50-51
[117] Büchsel, 1950:936

God se oordeel oor slegte werke word nou reeds sigbaar[118]; sy genade en goedheid skep ruimte vir berou en bekering[119]. Die finale oordeel op grond van regspraak is nog toekomstig. Tussen die oordeel hier en nou en die eindoordeel is daar 'n direkte verband. Regspraak op aarde is verbind aan regspraak in die hemel[120].

Petrus beklemtoon dat God se oordeel gevrees moet word[121]. Hy waarsku dat die oordeel by die huis van God begin[122]. Die Hebreërskrywer vermaan gelowiges dat oordele wat op grond van God se Woord uitgespreek word, nie ligtelik opgeneem moet word nie[123]. Inteendeel, God moet met oorgawe gedien en gevrees word[124]. Die goddelose, wat hom nie aan God en sy gebod steur nie, het rede om die dag van eindoordeel met skrik en bewing af te wag[125].

In die lig van God se oordeel moet die mens hom van oordele weerhou[126]. Volgens Büchsel[127] is 'damit nicht einen schlaffe Gleichgültigkeit gegen den sittlichen Zustand der anderen, auch nicht blinder Verzicht auf Bildung eines richtigen und ernsten Urteils über Menschen, mit dene man zu leben hat, gewollt. Aber unbedingt verlangt ist die Unterordnung solch eines Urteils unter die Gewissheit, dass Gottes Urteil auch den Urteilenden trifft, so dass alle Überheblichkeit, Unbarmherzigkeit und Blindheit gegen die eigenen Fehler ausgeschlossen und Bereitschaft zu Verzeihung und Fürbitte gewahrt bleiben'. Toegepas op die kerklike tug stel Büchsel dat dit nie hardvogtig en veroordelend moet wees nie. Ampsdraers moet die reg pastoraal-bewoë bedien aan hulle wat onreg gedoen het én aan hulle wat onder die gedane onreg gely het. 'The very seriousness of divine judgment preserves the church from legalistic judgmentalism'[128].

God se versoenende genade, op grond waarvan Hy vergewing van sondes skenk, is die regsbasis vir vryspraak. Dié genadegawe is by herhaling deur Christus belowe[129], sodat die gelowiges kan leer om met blydskap en vrymoedigheid na die dag van oordeel uit te sien[130], en aktief vir die koms van daardie dag kan bid[131].

---

[118] Romeine 1:18-32
[119] Romeine 2:4
[120] Matteus 18:15-35; Büchsel (1950:939) merk op: 'Die Frage nach der Rechtfertigung ist deshalb die Hauptfrage des Menschenlebens'.
[121] 1 Petrus 2:17
[122] 1 Petrus 4:17
[123] Hebreërs 10:26-31
[124] Hebreërs 12:28-29
[125] Openbaring 20:11-15
[126] Matteus 7:1-2; Romeine 14;4; 1 Korintiërs 4:5; Jakobus 4:11
[127] Büchsel, 1950:940
[128] Bromiley, 1985:472
[129] Onder andere Markus 2:9-12 en Lukas 7:36-50
[130] Romeine 8:31-39; 1 Johannes 4:17
[131] Matteus 6:10

2.2.3 Beroep doen op

2.2.3.1 Beroep doen op in die Ou Testament

Die werkwoord *tsa'aq* het die algemene betekenis van aanroep, skree, kerm, hard huil, 'n klaagroep aanhef[132]. Wanneer dit met die voorvoegsel *'al* gekombineer word, kry dit die betekenis van aanroep om hulp, beroep doen op regspraak[133].

Die adres waar om hulp aangeklop word, verskil van geval tot geval. God[134], die koning[135], Moses[136] word om hulp aangeroep. Daar is ook 'n nie-geadresseerde hulproep[137].

Die saak waaroor om hulp aangeklop word, verskil eweneens van geval tot geval. Dikwels is die roep om hulp vanweë benoudheid te midde van benarde omstandighede[138]. Sodanige hulpgeroep rus nie op 'n regsbasis nie, is nie gerig op regsbystand nie, en het geen regskonsekwensies nie. In ander gevalle is dit egter duidelik dat verontregting die oorsaak van die hulpgeroep is[139]. Wanneer verontregting tot hulpgeroep lei, is dit deurgaans so dat daar deur die verontregte gepoog is om die onreg reg te stel, maar die teëparty of die verloop van gebeure dit nie moontlik gemaak het om die onreg uit die weg te ruim nie. Die saak tussen die twee partye het 'n dooie punt bereik. 'n Appèl word dan op 'n bevoegde buitestaander gedoen om in te gryp en die saak volgens regsnorme te besleg[140].

Die Griekse ekwivalent vir die Hebreeuse *tsa'aq 'al* is *boao*[141]. In die Septuagint dui *boao* op die onskuldige bloed wat na God in die hemel roep[142], die behoeftige dagloners wat in geval van verontregting om hulp roep[143], die hulpgeroep van die verdrukte volk Israel[144], en in oordragtelike sin die saailand wat sy eienaar aankla[145]. God hoor die hulpgeroep wat vanaf die aarde na Hom in die hemel uitgaan. Sy belofte is dat Hy daarop ag sal slaan[146].

---

[132] Gesenius, 1886:722; Koehler en Baumgartner, 1958:810; Holladay, 1971:308; Albertz, 1979:567
[133] Gesenius, 1886:722; Stolk, 1993:29,613
[134] Numeri 12:13; Deuteronomium 26:7; Josua 24:6,7; Psalm 107:6,28; Nehemia 9:27
[135] Genesis 41:55; Eksodus 5:15; 1 Konings 20:39; 2 Konings 6:26
[136] Numeri 11:2
[137] Job 19:7; Psalm 88:2
[138] Eksodus 5:15; Numeri 12:13; Psalm 72:12; Psalm 107:6,28; Nehemia 9:27
[139] Genesis 4:10; 1 Konings 20:39; Job 19:7
[140] Vergelyk 1 Konings 3:16-28
[141] Albertz, 1979:575
[142] Genesis 4:10
[143] Deuteronomium 24:15
[144] Rigters 10:10
[145] Job 31:38; vergelyk Stauffer, 1949:626
[146] Eksodus 22:23 binne die konteks van verse 21-27

Albertz[147] is van mening dat *tsa'aq 'al* nooit 'n vakterm vir 'n duidelik omlynde regsprosedure geword het nie. Hy wys egter tegelyk daarop dat *tsa'aq 'al* uitgaan van iemand wat in 'n staat van onreg is. 'Hier ist der Notschrei nicht nur ein Schrei um Hilfe, sondern hat auch rechtliche Konsequenzen. So ist der Ausruf ... des von einer Gewalttat Bedrohten zugleich ein Appell an die rechtsgemeinde zum Entgreifen'. Ten opsigte van die gebeure in 2 Konings 4:1 en die vervolg van die geskiedenis in 2 Konings 8 stel Albertz dat *tsa'aq 'al* as basis 'n diepgewortelde droefheid en benoudheid weens nood het, wat uitmond op hulpgeroep met die oog op herstel van reg.

2.2.3.2 Beroep doen op in die Nuwe Testament

'Beroep doen op' kom in die Nuwe Testament in verskillende vorme en kontekste voor. Soos reeds genoem, is die Griekse woord *boao* die ekwivalent vir die Hebreeuse *tsa'aq 'al*. Lukas 18:1-8 is 'n uitsonderlike *boao*-teks[148]. God sal reg doen aan sy uitverkorenes wat dag en nag tot Hom roep (*to bôonton*).

Aan die kruis het Christus uit die diepte van ellende geroep (*ebo'esen*): 'My God, my God, waarom het U my verlaat?'[149]. In sy kommentaar op dié kruiswoord skryf Van Bruggen[150]: 'De bewogenheid van de Heiland bij het luide roepen op het negende uur (drie uur 's middags) blijkt uit zijn tongval op dat ogenblik. Het kind roept zijn Vader in de taal van zijn moeder. Uit Jezus' stemvolume valt af te leiden dat Hij met zijn hulproep allen wil bereiken. Het is geen stille verzuchting, maar een publiek woord. Het is ook een verwijzend woord: Jezus roept een psalmcitaat uit voor de oren van allen'.

Stauffer[151] merk in verband met Romeine 8:16 en 26, 2 Korintiërs 13:4 en Galasiërs 4:4 op: 'Dieser Todesschrei des alten Menschen, ist ... der erste Schrei des neuen Menschen – dessen Leben in der Todesstunde des Gottesohnes zum Durchbruch gekommen ist'.

Epikaleo is inhoudelik aan *boao* verwant. In sy aktiewe vorm beteken *epikaleo* 'aanroep'[152]. Die medium-vorm *epikaleomai* dui op 'te hulp roep, jou beroep op', en selfs 'uitdaag, dagvaar, iemand van iets beskuldig'[153]. *Epikaleomai* dui dikwels op die gelowige wat God in gebed aanroep[154]. 'Das Medium *epikaleomai tina* jemanden anrufen (für sich, zu seinen Gunsten) ist

---

[147] Albertz, 1979:571-575
[148] Stauffer, 1949:626; Danker (2000:180) verklaar *boao* in Lukas 18:7 as 'n 'pleady petition'.
[149] Markus 15:34
[150] Van Bruggen, 1988:380
[151] Stauffer, 1949:627
[152] Muller en Thiel, 1969:281
[153] Muller en Thiel, 1969:281
[154] Handelinge 2:21, 7:59, 9:14 en 21; vergelyk Cremer, 1915:569

im NT als ein ohne weiteres ersichtlicher juristischer terminus technicus geläufig (= latin provocare)'[155]. Paulus *epikaleitai Kaisara* (Handelinge 25:11,12,25; 26:32; 28:18). Hy 'appelliert an, beruft sich auf, legt Berufung ein bei dem Caesar. Hierher gehört auch der absolute Verbumgebrauch: Paulus legt Berufung ein, um zur Entscheidung durch den Augustus verwahrt zu werden'[156]. Danker[157] verwys eweneens na *epikaleomai* as 'n tegniese term, vir sover dit in 'n juridiese sin gebruik word: 'epikaleomai is a request to a higher judical authority for review of a decision in a lower court. Lat: *provocatio*'.

Ekskursie 1: Paulus se beroep op die keiser

Wat betref Paulus se beroep op die keiser merk Van Eck[158] op dat die juridiese implikasies en die ontstaansgeskiedenis van die appèlreg waarvan Paulus in Handelinge 25 gebruik maak, nie presies vasgestel kan word nie. In die republikeinse tyd was daar 'n reg van beroep (*provocatio*) teen vonnisse of beslissings waarmee iemand nie kon saamstem nie[159]. Paulus se beroep op die keiser dien volgens Van Eck[160] 'n dubbele doel: sy eie regsaak moet verdedig word; tegelyk word 'n appèl op die keiserlike gesag gedoen om aan die christene reg te doen.

In verband met Filippense 3:20 – 'Want ons burgerskap is in die hemele, van waar ons ook as Verlosser verwag die Here Jesus Christus' – skryf De Boor[161]: 'Es lag in diesem Recht (der Appellation – GJM) etwas von jener "Reichsunmittelbarkeit", die Paulus im Blick auf die Philipper zum Bild der Stellung des Christen in der Welt gemacht hatte. Alle Zwischenstanden, selbst ein mächtiger Statthalter, waren ausgeschaltet, sobald sich Paulus als römischer Bürger auf den Kaiser berief. Keine Macht der Welt und der Hölle können uns festhalten, wenn wir als "Bürger mit den Heiligen und Gottes Hausgenossen" den namen des Herrn anrufen'.

Calvyn[162] merk op dat Paulus geen uitvlug uit 'n regsgeding soek as hy op die keiser appelleer nie. Hy sal skuld dra as hy skuldig is. Maar hy gaan in hoër beroep, sodat 'n nuwe regsgeding kan begin – met die hoop dat daar geen geknoei met reg sal wees soos in die geval van Festus nie. Calvyn noem verder dat Paulus met sy optrede nie

---

[155] Schmidt, 1950:498
[156] Schmidt, 1950:498
[157] Danker, 2000:373; vergelyk Cremer, 1915:569
[158] Van Eck, 2003:510
[159] Vergelyk Sizoo, 1948:104-105; Wielenga, sj.:306-308
[160] Van Eck, 2003:511
[161] De Boor, 1965:426
[162] Calvyn, 1977:432

die gebod van 1 Korintiërs 6 uitkanselleer nie. In 1 Korintiërs 6 gaan dit oor 'n kerklike saak wat kerklik uitgesorteer moet word. Hier gaan dit oor 'n publieke saak. Bowendien het Paulus met hierdie saak slegs een doel voor oë: verkondiging van die evangelie[163].

Grosheide[164] toon aan dat *epikaleomai* 'n staande term is. Die Latynse vertaling daarvan is *appello*. Romeinse burgers het voorheen die reg gehad om hulle op die volk te beroep (*provocatio*). Later was alleen beroep op die keiser moontlik (*appellatio*). Met verwysing na Lake oordeel Grosheide dat die verskil tussen *provocatio* en *appellatio* gedurende die keisertyd heeltemal verdwyn het[165].

Newman en Nida[166] bevestig die skaarste aan besonderhede rondom Paulus se appèl op die keiser. Dit wil voorkom asof in Paulus se dae so-iets slegs moontlik was as jy 'n Romeinse burger is, en slegs in geval van 'n swaar straf wat dreig. Oor die vertaling van *epikaleomai* meen Newman en Nida: 'it may be necessary to say "I ask that the Emperor judge my case" or "I ask that I be sent to the Emperor".'

2.2.4 Versoen en versoening

2.2.4.1 Versoen en versoening in die Ou Testament

Versoen (*kafar*) en versoening (*kipper*) is regsbegrippe wat betrekking het op die kultus (versoening met God) én op die burgerlike samelewing (versoening tussen mense onderling)[167].

Versoening in Israel was gerig op die herstel van ewewig wat as gevolg van misdaad versteur is[168]. Die versteurde ewewig is deurgaans deur middel van vergelding herstel: 'n oog vir 'n oog en 'n tand vir 'n tand[169]. 'De beschadiger moet gestraft worden met een gelijkwaardig kwaad als wat hij de beschadigde aandeed. Alleen door zulk een gelijke schade te lijden, wordt het evenwicht hersteld en maakt de schuldige zich vrij van zijn schuld'[170]. In sommige gevalle kan die skuldige 'n substituut (vervanging) gee. Dit kan alleen geskied wanneer daar van lewensverlies sprake was. In Eksodus 21:29 en 30 is daar sprake van 'n bees wat stoterig is,

---

[163] Vergelyk Barde, 1910:516
[164] Grosheide, 1948:351
[165] Sien hoofstuk 4.3.1
[166] Newman en Nida, 1972:462
[167] Botterweck, Ringgren en Fabry, 1982:316
[168] Botterweck, Ringgren en Fabry, 1982:307; Pop, 1984:498
[169] Eksodus 21:23-25
[170] Pop, 1984:498

en sy eienaar weet dit. As so 'n bees iemand doodstamp, is die eienaar die dood skuldig. Die eienaar moet saam met die bees sterf. Daar kan egter losgeld (*kofer* – 'n versoeningsoffer) opgelê word, wat as vervangingswaarde vir die eienaar se lewe dien.

Die werkwoord versoen (*kafar*) kom neer op die aanbied van 'n versoeningsoffer (*kofer*) as materiële kompensasie vir die skade wat aangedoen is[171].

'n Versoeningsoffer mag nie aangebied word sonder opregte verootmoediging en erkenning en belydenis van skuld nie[172]. 'Klage, Bitte, Gebet gehören nach Ex 32:30, Deut 21:8, den Ps-Stellen und 2 Chr 30:18 mit der Sühne zusammen'[173].

Dit is van wesenlike belang dat die wederparty die versoeningsoffer (*kofer*) aanvaar, alvorens daar van versoening (*kafar*) sprake kan wees. As God nie die offer wil aanneem nie, moet die skuldige self sterf[174].

In die Ou Testamentiese tabernakel- en tempeldiens dui die werkwoord versoen (*kafar*) meestal op die offer van die versoeningsmiddel (*kofer*) as vervangingsgawe[175]. Die bloed van die offerdier dien 'om vir julle versoening te doen; want die bloed bewerk versoening deur die siel'[176]. Op die groot versoendag (*jom kippoer*) dien die bloed wat op en voor die versoendeksel (*kapporeth*) van die ark gesprinkel word as versoening vir die heiligdom en die volk Israel[177]. Sowel die Ou Testamentiese soenoffers as die ritueel op die groot versoendag gaan uit van die reël dat daar in Israel geen sonde 'mag blijven hangen'[178]. Sonde versteur die verhouding met God, en moet daarom uit die weg geruim word.

Vir die persoon wat moedswillig sondig en sodoende die Here smaad, is daar geen versoening moontlik nie[179], 'want die woord van die HERE het hy verag en sy gebod verbreek. Dié siel moet sekerlik uitgeroei word; sy ongeregtigheid is op hom' (vers 31).

---

[171] Botterweck, Ringgren en Fabry, 1982:316. Jakob wil dat Esau, wat wraak teen hom gesweer het, se ingesteldheid teenoor hom moet verander. Die middel om Esau se ingesteldheid te verander is die geskenke wat as *kofer* aangebied word (Genesis 32:20). Uit Eksodus 32:30, Numeri 35:33, Deuteronomium 32:43, 2 Samuel 21:3 en Jeremia 18:23 blyk dat die versoenings-handeling verrig word wanneer die lewe van iemand, wat die dood skuldig is, gered moet word (Pop, 1984:499).
[172] Levitikus 5:5; 16:29; Psalm 32; vergelyk Gesenius, 1886:358
[173] Maass, 1978:853
[174] Vergelyk Jeremia 18:23
[175] Pop, 1984:500
[176] Levitikus 17:11
[177] Levitikus 16:16
[178] Pop, 1984:500; vergelyk ook Gesenius, 1886:358
[179] Numeri 15:30

God bedek die skuld[180]; geen mens kan dit doen nie[181]. Maass[182] beklemtoon op grond van Levitikus 4 en 5 dat 'Gott der entscheidend Handelnde, die Sühne Gewährende ist. Der Priester erwirkt die Sühne, Gott gewährt sie'. Ampsdraers op aarde bedien slegs die versoening, maar God gee en waarborg dit.

Holladay[183] wys binne die konteks van Esegiël 45 op die effek van versoening. Hy noem dat versoening 'reconciliation' tot gevolg het. Koehler en Baumgartner[184] sowel as Botterweck, Ringgren en Fabry[185] bevestig dié standpunt: wanneer die soenoffer gegee is, kan die toorn afgewend en die vrede herstel word.

2.2.4.2 Versoen en versoening in die Nuwe Testament

In die Nuwe Testament, met name in die Pauliniese geskrifte, word hoofsaaklik twee woorde vir versoening gebruik: *hilasmos* en *katallage*[186]. Dié woordgebruik sluit by die Ou Testament aan.

Die Hebreeuse begrip *kipper* word in die Septuagint deurgaans met *ex-hilaskomai* vertaal[187]. *Kofer* en *kapoer* word vertaal met die Griekse *katallage* en verwante begrippe soos *allagma* wat die betekenis het van 'dit wat 'n mens in die plek van iets gee, geldsom, prys'[188].

In die Nuwe Testament kom *hilaskomai* onder andere in Hebreërs 2:17 voor, waar dit op die werk van Christus betrekking het: 'Daarom moes Hy in alle opsigte aan sy broeders gelyk word, sodat Hy 'n barmhartige en getroue hoëpriester kon wees in die dinge wat in betrekking tot God staan, om die sondes van die volk te versoen'. Volgens Pop[189] lê al die elemente van versoening in dié teks opgesluit. In 1 Johannes 2:2 en 4:10 word Christus, die Seun van God die 'versoening (*hilasmos*) vir ons sondes' genoem. Hy bewérk nie slegs versoening nie, Hy is die versoening, die '*pro-pitiatio* voor onze zonden'[190]. Hy is die soenoffer (*expiatio*) wat die skuld van die mens voor God bedek[191]. Romeine 3:25 verwys na Christus Jesus as *hilasterion*: 'Hom het God voorgestel in sy bloed as 'n versoening deur die geloof'. 'n Direkte

---

[180] Psalm 65:4 en 78:38
[181] Gesenius, 1886:398; Koehler en Baumgartner, 1958:452
[182] Maass, 1978:853
[183] Holladay, 1971:163
[184] Koehler en Baumgartner, 1958:452
[185] Botterweck, Ringgren en Fabry, 1982:307, 316
[186] Berkouwer, 1953:280
[187] Pop, 1984:501; Wentsel, 1991:443
[188] Pop, 1984:501
[189] Pop, 1984:502
[190] Wentsel, 1991:443
[191] Berkouwer, 1953:281; Van Genderen en Velema, 1992:472

verbinding word hier gelê tussen Christus, die Nuwe Testamentiese *hilasterion*, en die versoendeksel op die Ou Testamentiese ark, wat eweneens 'n *hilasterion* genoem word[192].

Die begrip *lutron* sluit nou by *hilasterion* aan. *Lutron* dui op die losgeld vir 'n gevangene of 'n slaaf, waardeur die gevangene of slaaf vryheid ontvang[193]. In dié sin kom dit in Markus 10:45 voor: 'want die Seun van die Mens het ook nie gekom om gedien te word nie, maar om te dien en sy lewe te gee as losprys vir baie'. Christus as losprys sterf in die plek van die gevalle mens. So word die mens uit die posisie van verdoemenis in die ewige dood verlos. Volgens Wentsel[194] open die *lutron*-tekste vier gesigspunte:

- God het as Gewer van lewe, as Wetgewer en as Verbondsgod, reg op lewe en op die toewyding van hulle wat aan Hom behoort.
- God skenk 'n verteenwoordiger en plaasvervanger wat in sy persoon deur sy gehoorsaamheid aan God se regs-eis voldoen.
- God is nie alleen die Reghebbende en Gewer van die losgeld nie, maar ook die Ontvanger daarvan.
- Die Reghebbende, Gewende en Ontvangende God is eweneens Regter, wat die skuld van strafbare skuldenaars sowel as die straf kwytskeld vanweë die betaling wat gedoen is (versoening deur voldoening).

Katallage wys op die vredesverhouding wat deur die dood van Christus tot stand kom, die herstel van 'n gebroke verhouding, die nuutheid van die gemeenskap teenoor vroeëre vyandskap, *reconciliatio*[195] synde die wegneem van alle beletsels[196]. In die proses van vredesherstel beklemtoon *katallage* veral die aksie van plaasvervanging: '... ons roem ook in God deur ons Here Jesus Christus, deur wie ons nou die versoening verkry het'[197]. Die werkwoord *katallasso* in Romeine 5:10 en 2 Korintiërs 5:18 en 19 dui daarop dat Jesus Hom vir die mens se ontwil laat verwerp. Sodoende het Hy die mens verlos tot kind van God. Jesus neem die mens se verwerping op Hom en skenk sy liefde vir die mens. In versoening sit 'n element van ruil: Jesus kry wat vir ons bestem is (verwerping); ons kry God se liefde[198]. Die ruil het tot gevolg dat gebrokenheid herstel word. 'Verzoening bestaat in het bij elkaar brengen van tegenover elkaar staande partijen'[199]. Die vrug van versoening is toegang en

[192] Hebreërs 9:5
[193] Pop, 1984:502
[194] Wentsel, 1991:454
[195] Danker, 2000:521
[196] Berkouwer, 1958:280; Smit, 1984c:26; Van Genderen en Velema, 1992:472
[197] Romeine 5:11; vergelyk Romeine 11:15 en 2 Korintiërs 5:18,19
[198] Pop, 1984:505
[199] Van Genderen en Velema, 1992:472

vrymoedigheid, vrede en vertroue[200]. Daarom word Christus, wat deur God as versoening vir ons gegee is, tegelyk die Vredevors genoem[201].

Bavinck[202] vestig die aandag daarop dat versoening nie eensydig is nie, maar tweesydig. Die mens moet nie alleen met God versoen word nie; God moet ook met die mens versoen 'in dien zin dat Hij, door Christus als *hilasmos* te schenken, Zijn toorn aflegt en eene vredeverhouding tusschen zichzelf en den mens sticht.' Hieruit blyk dat aanvaarding van die soenoffer van wesenlike belang is. Sonder aanvaarding van die soenoffer kan daar van versoening geen sprake wees nie.

Wentsel[203] wys in verband met versoening op 'n 'dubbele beweging in Gods handelen: er loopt een lijn van boven naar beneden, van God naar de mens, van de hemel naar de aarde. Er loopt ook een lijn van beneden naar boven.' God is die Subjek van die totale versoeningsproses, dit is die proses van herstel van die verbondsgemeenskap wat deur ongehoorsame deelgenote geskend is. Die ganse proses heet volgens Wentsel '*katallage*, anders-making, *re-conciliatio*'. God self het die offer vir versoening voorsien. Tegelyk eis Hy reeds in die Ou Testament dat die mens die offer aktief moet aanvaar, en uit die offer moet leef. In verband met die 'dubbele beweging' toon Wentsel[204] aan dat Christus se versoening 'n deurgaande werking het: 'Christus is onze voorbidder en voorspreker die het werk der verzoening voortzet door voor ons te pleiten (Romeinen 8:34, Hebreën 4:14-16)'. Hierdie voortgaande werk van Christus het 'n besondere effek op die gemeenskap van gelowiges: 'De lijn van beneden naar boven gaat niet alleen in de hemel door omdat Christus voor Gods aangezicht staat, maar gaat ook op aarde door. Wij bereiden als verbondsdeelgenoten aan de God van het verbond door onze offerende liefde en onze gehoorzaamheid een aangename geur (Efezen 5:1-2). De dienst der dankoffering eindigt nimmer: wij appelleren op de Luisterrijke om zijn luisterend oor tot ons te neigen'[205].

Oor die effek van versoening skryf Wentsel[206] dat 'n gelowige in die eerste plek op grond van die versoeningsoffer vergewing van sondes ontvang, vrye toegang tot God se troon verkry en vrede met God mag geniet[207]. Die tweede weldaad van versoening is die afsterwe en herskepping van die sondige mens. Wat dit betref het versoening 'n gemeenskaps-aspek. Om Christus na te volg beteken onder andere dat die kinders van God, 'ingeval zich onenigheden

---

[200] Berkouwer, 1953:281
[201] Van Genderen en Velema, 1992:488
[202] Bavinck, 1929:442
[203] Wentsel, 1991:443
[204] Wentsel, 1991:443
[205] Wentsel, 1991:444
[206] Wentsel, 1991:472
[207] Romeine 5:1-2; Efesiërs 2:18 en 3:12

voordoen tussen hen zodat vervreemding en verwijdering optreden, zich met elkaar verzoenen (Mattheüs 5:21-26; 6:12 en 14-15; Markus 11:25; Mattheüs 18:21-35; Kolossenzen 3:13). Tot de diakonia van de verzoening behoort dus ook het elkaar schuld belijden en het elkaar de schulden vergeven (Jacobus 5:15-16)'[208]. Christus het deur sy kruis die vyandskap tussen gelowiges doodgemaak. Daar mag geen vervreemding tussen gelowiges bestaan nie[209]. Onderlinge versoening beteken nie 'het prijsgeven van of het marchanderen met de waarheid of de gerechtigheid'[210]. Dit beteken wel navolging van Christus in selfverloëning. Soeke na reg moet gebou wees op teengaan van groepsegoïsme, erkenning van gevarieerde standpunte, bevegting van vyandigheid en vervreemding.

2 Korintiërs 5 plaas besondere klem op die *bediening* van die versoening. Die eenmalige feit van versoening moet meermalig aan die gevalle wêreld verkondig word. Die apostels kry opdrag om te laat sien en hoor wat versoening is en hoe dit in praktyk moet werk. 'Zij bidden mensen om dit te geloven; d.w.z. niet langer in zonde, de dood en de vijandschap te blijven zitten, maar in de door God geschapen nieuwe situatie van de gerechtigheid, het leven en het kindschap binnen te gaan'[211]. Oor die onderlinge belewing van versoening in Christus merk Berkouwer[212] op dat versoening nie net verkondig, maar ook bedien moet word: 'Er zijn gezanten vol vermaan, die roepen tot de erkenning van deze daad (versoening – GJM) Gods. ... de erkenning der verzoening en het *extra nos* dringt tot de werkelijkheid der reconsiliatio, de werkelijkheid van de vrede door het bloed des kruises'. Die gawe van versoening in Christus is tegelyk 'n eis: die gelowige moet leef uit die rykdom van die versoening. Laat julle met God versoen – ook met mekaar[213]. Uit die versoening vloei vrede voort: vrede met God, innerlike vrede en vrede tussen hulle wat eers van mekaar geskei was[214]. Wie uit versoening leef, word geroep om op die basis van wat God vir ons gedoen het die versoening te bedien[215].

Samevattend stel Van Genderen en Velema[216] dat die wesenlike elemente van versoening 'erkenning van schuld, het leven uit die vergeving en het zoeken naar wegen en middelen om verhoudingen en situaties die verkeerd zijn, te veranderen' is.

---

[208] Wentsel, 1991:473
[209] Efesiërs 2:15-16
[210] Wentsel, 1991:474
[211] Pop, 1984:506
[212] Berkouwer, 1953:323
[213] 2 Korintiërs 5:20
[214] Efesiërs 2:14-16
[215] Van Genderen en Velema, 1992:486
[216] Van Genderen en Velema, 1992:486

2.2.5 Diagram van Hebreeuse, Griekse, Latynse en Afrikaanse begrippe

Hebreeus	*Grieks*	*Latyn*	*Afrikaans*
tsêdeq, dhîn tsedeqah	dikaios dikaiosune	ius iustitia	reg geregtigheid
sjafat misjpat	krino krisis	iudico, cerno iudicium	regspreek regspraak
tsa'aq 'al sjof'teni	epikaleomai boao	provocatio appello	beroep doen op
kafar kippoer	katallasso ex-hilaskomai, lutron	reconcilio reconciliatio	versoen versoening

2.2.6 Onderlinge verband tussen begrippe

Uit die bestudering van die begrippe soos wat dit in die diagram hierbo saamgevat is, word dit duidelik dat reg en geregtigheid, regspreek en regspraak, beroep doen op reg en versoening almal juridies van aard is en met 'n ryk, positiewe inhoud gevul is.

Beroep doen op reg en versoening blyk integraal deel van die reg te wees. Vir die verontregte moet dit altyd moontlik wees en moontlik gemaak word om sy onreg bekend te maak. Regters moet toesien dat die onreg ooreenkomstig God se wet aangespreek en reggestel word, sodat die verontregte en diegene wat daarvan aangekla word dat hy/hulle die onreg gepleeg het (aangeklaagde) met mekaar versoen kan raak en in vrede voor die aangesig van God verder kan leef.

2.3 BESONDERE SKRIFONDERSOEK

2.3.1 Die Skrif oor die verontregte

2.3.1.1 Die verontregte se reg op regspraak

Reeds in die Ou Testament word dit duidelik dat dit geen vreemde verskynsel was dat lede van die verbondsvolk wat verontreg is, op regspraak aanspraak gemaak het nie. Elkeen in Israel – inwoner sowel as vreemdeling – het die reg gehad om hom op regters te beroep[217]. Die oomblik as 'n lid van die verbondsvolk op watter manier ook al verontreg word en daar aan

[217] Lion-Cachet, 1994:254

die verontregting geen einde gemaak kan word nie, is so 'n persoon kragtens God se verbondsbelofte op regspraak en regsherstel geregtig. So beroep die vrou uit Tekoa haar op die koning teenoor 'hierdie geslag'[218]. Salomo is daarvan oortuig dat God sal reg doen aan hulle wat onreg ly én aan hulle wat die onreg pleeg[219].

Die eerste twee verse van Psalm 43 werp besondere lig op die reg van die verontregte. Soos in enkele ander Psalms[220], word in Psalm 43 'n beroep op God gedoen om reg te verskaf[221]. Die beroep wat op God gedoen word, is persoonlik van aard: doen *aan my* reg[222]. Calvyn[223] beklemtoon dat die reg doen in Psalm 43 niks anders is nie as 'n saak wat ter verdediging opgeneem moet word. Kraus[224] bevestig Calvyn se beklemtoning: '... der Verfolgte appelliert an den Richter Jahwe und bittet ihn um sein Einschreiten'. Die voegwoord 'want' in Psalm 43:2 gee te kenne op watter grond die digter sy verlossing van God mag verwag en inderdaad ook verwag[225]: 'U is die God van my toevlug'. Die begrip toevlug[226] wys op vastigheid en sekerheid[227]; in die konteks van Psalm 43: regsekerheid. Die persoonlike partikel 'my' druk onwrikbare geloofsoortuiging uit: 'mijn toevluchts-God; mijn God die mij tot toevlucht is'[228].

In die Nuwe Testament kom die reg van die verontregte om op regspraak aanspraak te maak nog duideliker na vore. Aan die kruis het Christus die reg op regspraak ontbeer en sodoende die sekerheid verwerf dat almal wat in sy Naam tot God om hulp roep wel deur Hom gehoor word[229]. Christus verwerf vir sy mede-erfgename die reg om op die reg 'n beroep te doen.

2.3.1.2 Die verontregte se motief vir regspraak

Die slotwoorde van 2 Kronieke 19:11 is veelseggend oor die motief waarmee die verontregte sy saak stel: 'En mag die HERE met die goeies wees!'. 'Die goeie' is iemand wat hom eerlik en opreg bewys het[230], en nie bevrees is vir die teenstand van hulle wat die goeie onregmatig van hom wil wegneem nie[231]. Goed dui dus op die regte (dit is: wat met die wil van God

---

[218] 2 Samuel 14:5-7
[219] Prediker 3:16
[220] Byvoorbeeld Psalms 7:9, 9:5, 26:1 en 35:1
[221] Valeton, 1912:25
[222] Luther, 1962:133
[223] Calvyn, s.j.a.:562; vergelyk Weiser, 1950:226
[224] Kraus, 1960:321
[225] Ridderbos, 1958:19
[226] Vergelyk Psalm 27:1
[227] Koehler en Baumgartner, 1958:545
[228] Ridderbos, 1958:19
[229] Sien paragraaf 2.2.3.2
[230] 2 Samuel 18:27 en Spreuke 12:2, 13:22, 14:14; vergelyk Roubos, 1972:189
[231] Noordtzij, 1938:237

ooreenstem) motief waarmee die regsaak aangegaan word, en ook die regte handelswyse wat in die hantering en verloop van die saak gevolg word.

Dit is egter nie vanselfsprekend dat die motief en dryfveer van die verontregte goed en suiwer en reg is nie. As gevolg van die mens se sondige aard kan talle negatiewe faktore, soos persoonlike gegriefdheid[232], wraakgierigheid[233], oorhaastige eiegeregtigheid[234], selfverontskuldiging[235], strydlus[236], beterweterigheid, veragting[237] en koppigheid[238] die motief vir die aangaan van 'n regsaak beïnvloed[239]. Daarom word daar in Psalm 43:3 gevra: 'Stuur u lig en u waarheid; laat dié my lei; laat dié my bring na u heilige berg en na u woninge'. God se lig verdryf die duisternis van sonde en ellende[240]. Die liggewende kandelaar in die tempel simboliseer die openbaring van God aan sy volk, en die belang daarvan dat daar in die lig van God se openbaring geleef word. Johannes 1 maak duidelik dat die Lig en die Woord één is. Jesus Christus, die vleesgeworde Woord, is die Lig wat gekom het om die in sonde gevalle wêreld te verlig. God se waarheid (*emmet*) is 'zijn trouw, krachtens welke Hij zijn beloften volbrengt'[241]. Die digter van Psalm 43 bid dat God hom in lig en waarheid sal lei. Dié bede bevestig sy afhanklikheid van God. Sonder God se lig en waarheid is hy aan onreg oorgelewer, en sal daar nooit 'n einde aan onreg kom nie. Die bede is tegelyk 'n belydenis. Die digter verklaar dat hy in God se lig en waarheid wil wandel. Uit eie krag is hy nie daartoe in staat nie. Hy pleit God vir die regte en suiwer ingesteldheid.

Teenoor eiegeregtigheid en selfhandhawing beklemtoon Matteus 18:15 dat intense droefheid oor die skuld van die naaste voor God die diepste dryfveer vir bestraffing van die skuldige naaste moet wees. In Matteus 18 val die klem nie soseer op die feit dat die verontregte gelowige verontreg is nie. Die fokus is op die onreg van die naaste, en dat daardie onreg tot oneer van God en tot skade van die naaste strek[242]. Die Skrif leer dat dit veel erger is dat iemand onreg doen, as wanneer iemand onreg aangedoen word. Iemand wat onreg aangedoen is en skriftuurlik daaroor dink, moet nie begin deur op 'my reg!' aanspraak te maak nie. Die eerste reaksie behoort te wees: die onreg van die teenparty is verskriklik in die oë van die Here! So 'n reaksie forseer die verontregte terug na die persoon/e wat hom onreg aangedoen het. Die beginsel van Levitikus 19:17 (teregwysing) en Matteus 18:15 (bestraffing)

---

[232] Jakobus 4:1
[233] Matteus 18:30
[234] Spreuke 25:8
[235] Galasiërs 6:1
[236] Matteus 5:23-26
[237] Spreuke 14:21
[238] Spreuke 28:13
[239] Van Veelen, 1995:32-41
[240] Calvyn, s.j.a.:563; Delitzsch, 1894:324
[241] Ridderbos, 1958:19
[242] Hendriksen, 1976:698; Trimp, 1982:161

is die vertrekpunt vir die aangaan van 'n regsgeding. Die wet van liefde en soeke na reg verbied iemand om sommer met 'n regsaak te begin. Satan moet geen kans kry om 'n bres te slaan deur onnodig spanning tussen broeders en susters in die gemeenskap van die heiliges te skep nie. In die proses van soeke na reg en regsherstel mag die eerste tree (teregwysing en bestraffing) nie oorgeslaan word nie. Eers as dit blyk dat die teenstander die onreg handhaaf, dan gaan die teregwysing en bestraffing oor in 'n klag[243].

1 Korintiërs 6:1-9 werp eweneens besondere lig op die suiwer motief vir die aangaan van 'n regsaak[244]. Die Korintiërs, wat met die sonde van hoogmoed worstel, word met verskeie retoriese vrae geleer om eerder onreg te lei as om in verwaandheid en selfsug vir hulle eie regte te veg[245]. Geen regsaak kan vrugte dra as dit nie uit liefde vir God, respek vir die gemeenskap van broeders en erkenning van persoonlike geringheid hanteer word nie[246]. Daarby moet onthou word dat die persoon wat van onreg kla, self 'n sondaarmens is vir wie die reël van Galasiërs 6:1 eweneens geld: 'Broeders, as iemand ewenwel deur een of ander misdaad oorval word, moet julle wat geestelik is, so een reghelp met die gees van sagmoedigheid, terwyl jy op jouself let, dat jy nie ook versoek word nie'.

Dit is duidelik dat die verontregte se motief vir die aangaan van 'n regsaak suiwer en opreg moet wees. God moet as Kenner van die harte biddend gesmeek word om alle onsuiwerhede uit te suiwer en die weg van geregtigheid tot Sy eer en tot behoud van die gemeenskap van die gelowiges te bewandel[247].

2.3.1.3 Die verontregte se doel met regspraak

Herstel van reg en gevolglike verlossing uit nood, droefheid en benoudheid is die oogmerk waarmee verontregte gelowiges om regshulp roep[248]. In Psalm 43:5 word dié doel soos volg omskryf: 'Wat buig jy jou neer, o my siel, en wat is jy onrustig in my? Hoop op God, want ek sal Hom nog loof – die verlossing van my aangesig en my God!'. Die refrein van Psalm 42 (verse 6 en 12) word in Psalm 43 voortgesit[249]. Hoop op God is die sentrale tema in beide Psalms. Soeke na reg veroorsaak stryd, spanning, droefheid, onsekerheid en leed in die mens se binneste[250]. Hoop is om onder alle omstandighede - ook as die innerlike stryd hewig

---

[243] Deddens, 1953p:366
[244] Sien Ekskursie 2 onder paragraaf 2.3.3.1, waar dié Skrifdeel in meer besonderhede bespreek word.
[245] Grosheide, 1932:201-202
[246] Calvyn Institusie 4,20,21
[247] Psalm 139:23, 24
[248] Sien paragraaf 2.2.6
[249] Delitzsch, 1894:324; Ridderbos, 1958:19
[250] Weiser, 1950:227

woed - aan God te bly vasgryp en onwrikbaar op Hom te bly wag[251]. Die dringende 'doen aan my reg, o God' aan die begin van Psalm 43 word gedra deur die hoop aan die einde van die lied. Hoop op God, dat God verlossing sal bewerk, is die vaste basis vir die beroep op die herstel van reg. Die werkwoord *jashoea*, wat aan die einde van vers 5 gebruik word, dui in die algemeen op redding. Die *pi'el*-vorm waarin dit hier voorkom, het die meer spesifieke betekenis van 'in Sicherheit bringen, sein Recht durchsetzen'[252]. In verband hiermee stel Calvyn[253] dat daar nie van verlossing sprake kan wees as daar nie eers reg gespreek is nie. Die eerste doel met regspraak is volgens Weiser[254] nie die verlossing van die verontregte nie, maar die herstel van reg voor die Here. As die Verbondsgod in die regspraak geëer word, sal die regspraak vir sy getroue verbondsgenote verlossend wees.

In Psalm 43:4 is daar van 'n ander doel sprake: 'dat ek kan ingaan na die altaar van God, na die God van my jubelende blydskap en U kan loof met die siter, o God, my God!'. Die altaar is die simbool van skulderkenning en -vergewing, maar ook van dank vir verlossing. Saam met die dank*offer* op die altaar word God met 'n dank*lied* geloof vir uitkoms wat Hy na verontregting bewerk[255]. Bo verwagting herstel God die digter in sy vroeëre staat[256].

In aansluiting by die suiwer motief waarmee die verontregte na regsherstel soek, word dit uit Matteus 18:15-20 duidelik wat die mikpunt van die verontregte moet wees. Die primêre doel van die bestraffing is dat die sondaar sy onreg voor God sal erken en bely[257]. Skuldbelydenis voor God sal noodwendig herstel van versteurde broederbande en vrede tot gevolg hê[258]. In die geval van berou en skuldbelydenis is daar wins – in die hemel én op aarde[259]. Die sondaar wat deur sy sonde verlore was, is langs die weg van berou en bekering weer gevind: 'hierdie broer van jou was dood en het weer lewendig geword'[260].

Oor die doel vir sy beroep op die keiser noem Deddens[261] dat dit vir Paulus nie primêr om behoud van sy eie lewe gegaan het nie. Paulus moet en wil van die Here in Rome gaan getuig[262], en so aan die koms van God se koninkryk diensbaar wees[263]. Daarmee saam doen Paulus 'n beroep op die voortgang van reg en geregtigheid. Dit strek tot eer van God dat hy as

---

[251] Helberg, 1991:6
[252] Koehler en Baumgartner, 1958:762
[253] Calvyn, s.j.a.:562
[254] Weiser, 1950:227
[255] Ridderbos, 1958:19
[256] Calvyn, s.j.a.:564
[257] Psalm 32:5; Psalm 51:6
[258] Grundmann, 1972:418
[259] Van Veelen, 1995:37
[260] Lukas 15:32
[261] Deddens, 1953s:35
[262] Handelinge 23:11
[263] Calvyn, 1977:432; Barde, 1910:516

apostel van Jesus Christus in Rome voor die regterstoel van die staatshoof publiek onskuldig verklaar word[264]. Van Eck[265] voeg hieraan toe dat Paulus se appèl op die keiserlike gesag ook vir die christene in Rome en in die hele Romeinse ryk tot voordeel moes strek. As apostel van Christus dra hy die lot van sy mede-christene – veral hulle wat ter wille van hulle geloof vervolg word – op die hart.

2.3.2 Die Skrif oor die verontregte se saak

In Psalm 43:1 word daar met name na die saak van die verontregte verwys. Die woorde 'verdedig my regsaak' is 'n weergawe van die Hebreeuse *we'rib'ah rib'i*. Die stam *rib* kom in die werkwoord sowel as in die selfstandige naamwoord voor. *Rib* dui op 'n regstryd wat deur 'n verontregte persoon gevoer word[266]. Die vervolg van Psalm 43:1 verbind die inhoud van die regsaak direk aan die party waarteen die regstryd gevoer word. Sodoende word die inhoud van die verontregte se saak duideliker omlyn. Die party waarteen die regstryd gevoer word, word bestempel as 'n onbarmhartige volk, 'n nie-getroue volk, 'n volk wat hom nie aan God en God se verbondstrou steur nie[267]. Die 'man van bedrog en onreg' kan kollektief of individueel verklaar word[268]. Die teenparty kan een of meer mense, selfs 'n groot groep mense wees[269]. Bedrog (*mir'mah*) het die algemene betekenis van verraad, gemene spel, arglistigheid, slinksheid[270]. Onreg (*aw'lah*) dui op verkeerdheid, slegtheid, alles wat nie met God verbind kan word nie[271].

Die Griekse naamwoord *dikaios* dui op 'regverdig, billik, ooreenkomstig sedes en regte, eerlik, gelykwaardig, onpartydig, goed, wettig, eksak, korrek'[272]. Die teenoorgestelde hiervan is 'onregverdig, onbillik, dit wat nie met die sedes en regte ooreenkom nie, oneerlik, ongelykwaardig, partydig, sleg, onwettig, onnoukeurig, verkeerd'. Al dié terme beskryf die saak van die verontregte. So erken Paulus in Handelinge 25:11 dat reg moet geskied: 'Want as ek oortree het of iets gedoen het wat die dood verdien, weier ek nie om te sterwe nie'. 'n Oortreding, 'n onregmatige daad wat regtens met die dood gestraf moet word, moet met die daad as sodanig gestraf word[273]. 'Maar as daar niks is in die dinge waarvan hulle my beskuldig nie, dan kan niemand my aan hulle by wyse van guns oorlewer nie'. Paulus wys op twee verwante onregmatighede wat gaan plaasvind indien Festus hom aan die Sanhedrin

---

[264] Vergelyk Handelinge 16:36-37
[265] Van Eck, 2003:511
[266] Koehler en Baumgartner, 1958:888-889
[267] Delitzsch, 1894:324; Luther, 1962:133
[268] Ridderbos, 1958:19
[269] Delitzsch, 1894:324
[270] Koehler en Baumgartner, 1958:567
[271] Koehler en Baumgartner, 1958:688-689
[272] Schrenk, 1950:184-186; Muller en Thiel, 1969:199
[273] Calvyn, 1977:432

uitlewer. Indien Festus bevind dat die beskuldigings wat ingebring is onwaar is, verdien hy nie die doodstraf nie. In daardie geval mag Festus geen guns aan die Sanhedrin, Paulus se aanklaers in die saak, bewys deur hom aan hulle oor te lewer nie. Indien hy wel aan die Sanhedrin oorgelewer sou word, sou dit op 'n tweevoudige miskenning van reg neerkom: Festus sou sy opdrag tot konsekwente regstoepassing versuim; en die Sanhedrin sou geprejudiseerd met sy saak verder handel. Laasgenoemde het reeds informeel hulle oordeel uitgespreek deur hom met die dood te dreig[274].

Die saak van die verontregte kan in een woord saamgevat word: onreg. Die onreg wat aangedoen is, kan uiteenlopend van aard wees. Tog is daar 'n gemeenskaplike faktor in alle onreg: die gebod van God word oortree. Wanneer iets nie met die wil van God ooreenkom nie, is dit onreg.

2.3.3 Die Skrif oor die regter

2.3.3.1 Die regter se posisie

Die Here is Regter van die hele aarde[275]. Hy is die God van reg[276]. Hy verskaf reg aan verdruktes[277]. Hy is die hoogste beroepsinstansie vir sy mense[278]. Hy het die reg lief en eis dat sy onderdane ook die reg sal liefhê[279]. Hy haat onreg[280].

Vir geen oomblik doen God van sy Regter-wees afstand nie. Tog roep Hy sekere mense en maak Hy hulle bekwaam om sy reg op aarde te bedien. Deddens[281] wys op die verreikende implikasie van die feit dat die Here sy mag om te oordeel ten dele op mense lê. Dit is geen ligtelike saak nie. Dit is dan ook nie sonder gewigtige rede nie dat profete in Israel die volk en die regters by herhaling daaraan moet herinner dat God die Regter is wat op die dag van die Here finaal gaan oordeel. Dié oordeel raak nie slegs die partye wat by die regsaak betrokke is nie, maar ook die regter(s) wat die saak hanteer en regspraak lewer. Met verwysing na Calvyn se kommentaar op Psalm 82 wys Kruger[282] op die plig wat op regters rus. 'n Regter moet verantwoordelikheid vir sy regspraak aanvaar.

---

[274] Handelinge 22:22; vergelyk Deddens, 1953s:35
[275] Genesis 18:25
[276] Maleagi 2:17
[277] Psalm 146:7
[278] Psalm 43:1
[279] Psalm 37:28; Spreuke 1:3; Jesaja 5
[280] Job 36:33; vergelyk Te Velde, 1994a:580
[281] Deddens, 1953n:370
[282] Kruger, 1992:68

Die regter in die Ou Testament

Uit die verskeidenheid van relevante Skrifgegewens blyk dat die posisie van die regter deur die loop van die Ou Testament voortdurend ontwikkel het[283]. Om vas te stel tot watter mate en hoe die regter-amp gedurende die Ou Testament ontwikkel het, sal aandag aan die mees omvattende Skrifuitsprake in dié verband gegee word, naamlik: Eksodus 18:14-26, Deuteronomium 16:18-17:13 en 2 Kronieke 19:4-11.

Instelling van die regter-amp: Eksodus 18:14-26

Alle geraadpleegde eksegete is dit eens dat Eksodus 18:14-26 die instelling van die regter-amp in Israel beskryf. Vóór die gebeure van Eksodus 18, gedurende die patriargale tyd, het die huisvaders die regspraak oor almal in die huis behartig[284]. Aan die begin van Israel se tog uit Egipte na Kanaän was Moses alleen vir regspraak verantwoordelik[285]. Dan gee Jetro aan Moses raad om regters aan te stel. Dié raad word deur Moses as opdrag van God aanvaar en uitgevoer[286].

Uit Eksodus 18:14 word dit duidelik dat die volk Israel Moses nie net as hulle leier beskou nie, maar ook as hulle regter en skeidsregter[287]. Die volk kom na Moses om God se raad in te roep, 'n antwoord op 'n bepaalde vraag van Hom te ontvang, of 'n beslissing van Hom te verkry[288]. Moses moet as verteenwoordiger (*mul*) namens die strydende partye voor die aangesig van God verskyn[289]. Die uitspraak in die saak kom dus nie van Moses nie, maar van God self. Moses is slegs werktuig van God[290]. In dit alles beskou die volk Moses as profeet: 'n verkondiger van God se wil[291].

Die feit dat Moses alleen alle regsake hanteer, plaas 'n ondraaglike las op hom sowel as op die volk. Die regsproses word vertraag, wat blykens Eksodus 18:23 tot ontevredenheid kan lei[292]. Om hom in die uitvoering van sy pligte te help, beveel Jetro vir Moses aan dat hy uit die hele volk bekwame manne uitkies wat God vrees, betroubare manne wat onregverdige wins

---

[283] Heaton, s.j.:150; Moscati, 1953:142; De Vaux, 1973:271-276; Pop, 1984:423; Kruger, 1986:47; Kruger, 1992:67
[284] Genesis 38:24
[285] Eksodus 18:13
[286] Frey, 1952:207; Noth, 1959:121
[287] Gispen, s.j.:48
[288] Eksodus 18:15
[289] Koehler en Baumgartner, 1958:502
[290] Mackintosh, s.j.:147
[291] Gispen, s.j.:48
[292] Fensham, 1970:111

haat[293]. Betroubaar (*emet*) dui op standvastig, geloofwaardig, getrou[294]. Die betrokke manne moet onomkoopbaar wees, sodat hulle in hulle regspraak bo verdenking is[295]. Die verband en ooreenkoms met Numeri 11:16 en 17 – waar die Geesvervuldheid van die oudstes in besonder beklemtoon word – is ooglopend[296].

Moses het die aanbeveling van Jetro opgevolg en bekwame manne uit die hele Israel gekies. Hy het hulle 'as hoofde oor die volk aangestel - owerstes oor duisend, owerstes oor honderd, owerstes oor vyftig en owerstes oor tien'[297]. Die onderskeid tussen 'hoof' (*rosh*) en 'owerste' (*sar*) is beduidend. 'n Owerste is 'n onderkoning of gevolmagtigde verteenwoordiger van die koning. Owerste kan ook op stamhoof of groepshoof wys[298]. 'n Owerste is 'n persoon wat amptelike diens verrig. Hoof dui op die kop van 'n liggaam. In oordragtelike sin kan dit familiehoof, musiekleier of selfs hoëpriester beteken[299]. Met die term 'hoof' word klem op die persoon en gawes van die voorganger gelê. Hoofde is wyse, verstandige en ervare manne[300]. Wanneer Moses hoofde as owerstes aanstel, kies hy bestaande gemeenskapsleiers – dit wil sê, mense wat hulle reeds as leiers bewys het – om in die amp van owerste (regter) te dien. Na alle waarskynlikheid het hy diegene wat vroeër as oudstes gedien het[301] in hulle amp herstel[302].

Eerste periode in Kanaän: Deuteronomium 16:18-17:13

In Deuteronomium 16:18 word die volgende opdrag gegee: 'Regters en opsigters moet jy vir jou aanstel in al jou poorte wat die HERE jou God jou sal gee volgens jou stamme'. Die regter (*sjofet*) is 'n wettig aangestelde ampsdraer[303]. Oor die persoon van die opsigter (*sjatar*) is daar geen algehele duidelikheid nie. Waarskynlik is die opsigter as ondergeskikte amptenaar by die regsproses betrek: 'n hulp vir die regter[304]. Von Rad[305] is eweneens van mening dat die regter- en die opsigter-amp verskillend van mekaar is. Die regter-amp vloei na alle waarskynlikheid uit die posisie en dienswerk van die oudstes in Israel voort[306]. De Vaux[307] stel dat die regters waarna Deuteronomium 16:18-20 verwys, beroepslui was wat sake hanteer wat

---

[293] Eksodus 18:21
[294] Koehler en Baumgartner, 1958:66
[295] Gispen, s.j.:49; Fensham, 1970:111
[296] Mackintosh, s.j.:146
[297] Eksodus 18:25
[298] Koehler en Baumgartner, 1958:929
[299] Koehler en Baumgartner, 1958:865
[300] Deuteronomium 1:13,15
[301] Eksodus 3:16; Deuteronomium 1:15-17
[302] Gispen, s.j.:50
[303] Holwerda, 1957:416-418
[304] Holwerda, 1957:418-419; Deddens, 1953b:235
[305] Von Rad, 1964:81
[306] Ridderbos, s.j.:6; Lamparter, 1977:88
[307] De Vaux, 1973:272

gewone oudstes nie kan afhandel nie. Deddens[308] bevestig dit. Volgens Deddens het daar saam met die desentralisasie van regspraak 'n duideliker en meer omlynde onderskeid tussen oudstes en regters ontstaan. Daar kom 'n aparte kollege van regters, bygestaan deur opsigters, na vore. Moontlik was sekere van die oudstes ook regters. Dit is meer waarskynlik dat regters uit ander kringe van die samelewing gekom het[309].

Die woorde 'vir jou' in Deuteronomium 16:18 beklemtoon dat die regter-amp 'n geskenk is wat Israel in opdrag van God aan homself moet gee[310]. Die regter is 'n gawe van God uit die volk vir die volk. Hy moet die volk nie onderdruk nie, maar tot die welsyn daarvan bydra[311].

Die feit dat regters áángestel word, dui op Godgewilde aanwysing[312]. Dat daar in élke stad regters en opsigters aangestel word, wys volgens Holwerda[313] op noodsaaklike desentralisasie, waarin regters die wet van die HERE in elke unieke omstandigheid kan toepas: 'in Israel ontwikkelt zich de zelfstandigheid der plaatselijke kerk' ... 'een groeiend kerkelijk leven eist geen sterkere centralisatie'[314]. Die feit dat daar regters 'volgens die stamme' aangestel moet word, impliseer dat gawes om reg te spreek aan elke stam in Israel gegee word, en dat daardie gawes in die eerste plek tot voordeel van die 'eie mense' aangewend moet word[315].

Uit Deuteronomium 17:8 en 9 blyk dat daar, behalwe die plaaslike regbank in die stadspoort, ook 'n regbank bestaan 'op die plek wat die HERE jou God sal uitkies'. Laasgenoemde bestaan uit 'Levitiese priesters en die regter wat daar in dié dae sal wees'. Priesters was wetgeleerdes wat op grond van breëre Skrifstudie tot 'n uitspraak kan kom[316], en gee derhalwe die deurslag as hulle die Woord van God oor 'n bepaalde saak laat spreek. De Vaux[317] wys daarop dat die regs-instansie in Jerusalem, die plek wat die HERE uitkies, die hoogste en finale instansie was. Die uitspraak van die priesters en regters in Jerusalem 'laat geen hoger beroep toe'.

---

[308] Deddens, 1953c:243
[309] Vergelyk Deuteronomium 21:2
[310] Holwerda, 1957:419
[311] Deddens, 1953c:242
[312] Deddens, 1953c:242
[313] Holwerda, 1957:420
[314] Vergelyk Roeleveld, 1972a:42
[315] Holwerda, 1957:422-423
[316] Roeleveld, 1972a:43
[317] De Vaux, 1973:272-273

Rigter- en koningtyd: 2 Kronieke 19:4-11

Toe daar nog geen koning in Israel was nie, is rigters geraadpleeg om regsake te besleg[318]. Die vereistes waaraan rigters persoonlik én in hul regspraak moes voldoen, was hoogstaande – soos wat die vereistes vir die regteramp oor die algemeen was[319].

Met die instelling van die koningsamp het daar 'n beduidende verandering ten aansien van regspraak ingetree. Die koning is regter[320]. Om reg te spreek is wesenlik deel van die bediening van die koningsamp. Dawid se optrede bevestig dit[321]; so-ook die optrede van Salomo[322]. Dit moet egter onderstreep word dat die koning nie, soos die priesters, op grond van Godsopenbaring wette neerlê nie. Die koning is slegs handhawer van God se wet wat by monde van priesters en profete bekend gemaak is[323]. De Vaux[324] wys daarop dat Israel, net soos die ou Babilonië, drie soorte jurisdiksie geken het: plaaslik (die raad van oudstes en regters), priesterlik en koninklik.

Onder die regering van koning Josafat is die regteramp grondig hervorm[325]. Die besonderhede van die hervorming is belangrik vir die proses van regspraak[326], aangesien dit bepaalde beduidende implikasies ingehou het[327]. Die aanstel van regters (*sjoftim*) sluit met die voegwoord 'en' by die slot van 2 Kronieke 19:4 aan, waar genoem word dat koning Josafat die volk 'laat terugkeer tot die HERE, die God van hulle vaders'. Om die volk tot die HERE te laat terugkeer, gee koning Josafat besondere aandag aan die regstelsel[328]. Die regters is ooreenkomstig die voorskrif van Deuteronomium 16:18 in elke stad aangestel. Regspraak geskied plaaslik[329]. Regters (meervoud) is aangestel; meer as een per stad, omdat dit nie goed is dat die regspraak by een persoon berus nie. In 'n kollege van regters is meer kennis en wysheid saamgevoeg[330]. 'n Kollege van regters het ook beter waarborge teen korrupsie of eensydige beoordeling van sake[331].

---

[318] Rigters 4:5, 1 Samuel 7:15-17
[319] Kruger, 1992:67
[320] De Vaux, 1973:268
[321] 2 Samuel 8:15
[322] 1 Konings 3:28
[323] Vergelyk Josafat in 2 Kronieke 19:5-7 en Josia in 2 Konings 23:1-3
[324] De Vaux, 1973:271
[325] 2 Kronieke 19:5-11
[326] Deddens, 1953r:26
[327] De Vaux, 1973:272
[328] Roubos, 1972:185; Ohmann, s.j.:125
[329] Noordtzij, 1938:234, Moscati, 1953:142; Roubos, 1972:186
[330] Spreuke 11:14
[331] Ohmann, s.j.:125

Die koninklike opdrag aan die regters, soos weergegee in 2 Kronieke 19:6 – 'Kyk wat julle doen, want julle spreek nie reg vir die mens nie, maar vir die HERE; en Hy is by julle in die regspraak' – getuig van 'n buitengewoon hoë regsopvatting[332]. Regters word nadruklik (kyk!) en persoonlik (wat júlle doen) aangespreek. Daarby word regters op twee kernsake gewys. Eerstens spreek hulle nie reg vir die mens nie, maar vir die HERE. Noordtzij[333] toon aan dat die partikel 'vir' nie in die sin van 'voor die aangesig van' nie, maar as 'ten behoewe van', 'ter ere van'[334] verstaan en verklaar moet word: 'Het is dus bij de rechtspraak *niet* de vraag, of de belangen van enig mensch daarbij betrokken zijn, maar *uitsluitend* de vraag wat de Heere in het bepaalde geval als recht heeft doen kennen'. Hierteenoor kan gestel word of die Here met regspraak nie juis die belang van sy verbondskinders in die oog het nie. Met ander woorde: die reg van die Here sluit nie die belang van die mens uit nie. Inteendeel, as die mens doen wat God behaag, dien God se reg tot beskerming van die belang van daardie mens.

Die tweede saak wat regters in Israel voortdurend moet bedink, is dat die Here by hulle is so dikwels as hulle regspreek. Die Here is nie sigbaar teenwoordig nie. Tog moet regters en die volk deeglik daarvan bewus wees dat die Here die eintlike Regter in die saak is[335]. Regters is altyd *coram Deo*[336]. Dit dien enersyds tot bemoediging. Aardse regters is slegs instrumente in diens van die hemelse Regter. Dit bevestig andersyds die las wat op regters rus. Aardse regters (lashebbers) is aan die hemelse Regter (Lasgewer) verantwoording verskuldig.

Blykens 2 Kronieke 19:8 kom daar, behalwe die distriksregbanke in die versterkte stede, 'n hooggeregshof in Jerusalem tot stand[337]. Die Jerusalemse regskollege bestaan uit Leviete, priesters en familiehoofde. Leviete en priesters was manne wat reeds in 'n amp gedien het. Familiehoofde (*roshi*) was mense met kenmerkende gawes en 'n hoogstaande, maar nie-amptelike, sosiale posisie[338]. Uit al drie hierdie groepe word regters aangestel. Hoe die onderlinge verhouding tussen die drie groepe was, word nie vermeld nie. Uit die feit dat die Leviete eerste genoem word, lei Noordtzij[339] af dat die regspraak spesiaal aan hulle opgedra is. Die priesters en familiehoofde het die Leviete in die regspraak geassisteer. Noordtzij se afleiding moet egter in die lig van 2 Kronieke 19:11, waar die Leviete as opsigters gekwalifiseer word, afgewys word.

---

[332] Noordtzij, 1938:234
[333] Noordtzij, 1938:235
[334] Vergelyk Ohmann, s.j.:126; Roubos, 1972:186
[335] Noordtzij, 1938:235
[336] Ohmann, s.j.:126
[337] Roubos, 1972:187
[338] Vergelyk Eksodus 18:25
[339] Noordtzij, 1938:236

Oor die onderskeid 'gereg van die HERE' (*misjpat Jahweh*) en 'regsake' (*riv*) is daar verskil van mening. Sommige eksegete meen dat die gereg van die HERE op kultiese sake dui, terwyl die ander regsake na burgerlike onenighede verwys[340]. Omdat die lewe in die verbond met God nie in afgeslote kompartemente opgedeel kan word nie, is dit hoogs onwaarskynlik dat die reg as sodanig gefunksioneer het. Alle sake, ongeag die inhoud daarvan, moet voor die HERE volgens sy wet beoordeel word. Dit blyk dat Jerusalem in die dae van koning Josafat as sentrum vir regspraak gedien het[341].

Oor 2 Kronieke 19:9 – 'En hy het hulle bevel gegee en gesê: So moet julle handel in die vrees van die HERE, met getrouheid en met 'n volkome hart' – skryf Noordtzij[342]: 'Het eerste geeft aan het erkennen als Heer van Hem, aan Wiens heiligen wil de mensch zich volmondig en met zedelijke gehoorzaamheid onderwerpt. Het tweede spreekt van zulk een volkomen onderwerping, dat onbeweeglijk gezocht wordt naar het kennen van Zijn wil, zoodat Hij op den mensch aan kan en deze des Heeren trouw met trouwe volharding beantwoordt. Het derde eindelijk spreekt van zulk een gesteldheid van het menschelijk hart dat daarin geen stroomingen en tegenstroomingen zich doen gelden, maar in volle zelfovergave slechts één begeeren leeft: den Heere te dienen en in Zijn wegen te wandelen'. Regters moet die vasstaande reg van die HERE persoonlik aanvaar en daarvoor buig. Daarsonder kan hulle dit nie in gehoorsaamheid aan die Verbondsgod tot welsyn van die verbondsvolk bedien nie[343].

In 2 Kronieke 19:11 is daar sprake van 'n werkverdeling. Ter wille van die goeie gang van sake word 'enige saak van die HERE' (*davar Jahweh*) na die hoëpiester vir regspraak verwys, terwyl 'enige saak van die koning' (*davar ha'meleg*) deur die bevelhebber van die paleis hanteer word. Hierdie onderskeid hef nie die eenheid in regspraak, waarvan vers 8 melding maak, op nie[344]. Die onderskeid is ter wille van effektiwiteit. Verskillende regters beskik oor verskillende kwaliteite[345] en vakkennis[346], alhoewel almal geroep word om die wet van God toe te pas. Die ondersteunende rol van die Leviete word weereens beklemtoon.

---

[340] Vergelyk Ohmann, s.j.:127; Noordtzij, 1938:236
[341] Galling, 1954:125-126
[342] Noordtzij, 1938:236-237
[343] Roubos, 1972:188
[344] Vergelyk Galling, 1954:125
[345] Noordtzij, 1938:236
[346] Ohmann, s.j.:126

Die regter in die Nuwe Testament

Voor Christus se hemelvaart

In sy studie oor die kultuurhistoriese agtergrond van die Nuwe Testament toon Duvenage[347] aan dat daar gedurende die tyd van Jesus Christus se omwandeling op aarde plaaslike regbanke was wat gewoonlik uit sewe lede bestaan het. Vir minder ernstige aangeleenthede soos roof, onderlinge twis en finansiële geskille was 'n regbank van drie lede voldoende[348]. Een van die drie was die regter, terwyl die ander twee adviseurs was. Volgens Duvenage het Jesus so 'n regter in die oog gehad in die gelykenis van die weduwee wat nie moed opgegee het om reg te soek nie[349].

Op verskeie plekke in die Nuwe Testament word van die Groot Raad of Sanhedrin[350] melding gemaak[351]. Kruger[352] is van mening dat die Sanhedrin nie beskou kan word as 'n liggaam wat reg gespreek het nie, aangesien die Sanhedrin nêrens deur God as regbank ingestel is nie. Daarteenoor aanvaar Deddens[353] dat die Ou Testamentiese wyse van regspraak, wat deur God ingestel is, in die tyd van die Nuwe Testament voortgesit is. Deddens staaf sy standpunt deur te wys op regspraak deur stedelike gereg in kleiner kring[354], wat duidelik onderskei word van regspraak deur die Groot Raad. De Vaux[355] is, net soos Deddens, daarvan oortuig dat die instelling van die Sanhedrin voortvloei uit die groot getal priesters wat Dawid as regters aangestel het[356]. Moscati[357] bevind in sy studie oor die regspraak onder die Semitiese volke dat Esra die regstelsel in die periode na die ballingskap herorganiseer het. Daaruit groei die Sanhedrin soos dit in die Nuwe Testament bekend staan.

Die Sanhedrin is uit skrifgeleerdes, owerpriesters en ouderlinge – almal wettige volksleiers en voorgangers in die tempel en sinagoge[358] – saamgestel. Uit die vasgestelde prosedure waarvolgens die Sanhedrin in alle regsake moes handel, blyk dat die doel daarvan was om

---

[347] Duvenage, 1981:142-149
[348] Deddens, 1954h:208; Adler, 1963:122
[349] Lukas 18:5
[350] Groot Raad en Sanhedrin is wisselterme.
[351] Onder andere Matteus 5:22, Markus 14:55 en 15:1, Lukas 22:66, Johannes 11:47, Handelinge 4:15 en 22:30
[352] Kruger, 1992:68
[353] Deddens, 1953r:26
[354] Matteus 5:22
[355] De Vaux, 1973:276
[356] 1 Kronieke 23:4
[357] Moscati, 1953:142
[358] Handelinge 5:26-27, 23:5

soveel moontlik aan 'n beskuldigde reg te laat geskied[359]. In Ekskursie 3 wat hierna volg, word uit die Talmud vasgestel watter regsbevoegdhede die Sanhedrin gehad het.

Omdat Israel ten tye van Christus se omwandeling op aarde onder Romeinse heerskappy was, was die Sanhedrin se juridiese bevoegdheid beperk. Oor uitsprake en vonnisse met betrekking tot godsdienstige geskille het die Romeine deurgaans 'n vry hand aan die onderhorige volke gegee[360], maar oor alle sake wat nie-godsdienstig van aard was het die Romeine self regspraak geoefen[361].

Na Christus se hemelvaart

Ná Christus se hemelvaart en die uitstorting van die Heilige Gees op Pinkster het 'n prinsipiële onderskeiding tussen burgerlike en kerklike regering (inklusief regspraak) ingetree[362]. Burgerlike owerhede is van Godsweë vir die burgerlike regering verantwoordelik[363]. Die apostels[364], en in die na-apostoliese tyd die ouderlinge van die gemeentes[365], is voortaan vir die kerkregering verantwoordelik. Christus bewerk ook 'n gemeenskap tussen kerke om mekaar onderling van hulp en raad te bedien[366]. Die krag van die gemeenskap tussen kerke blyk in besonder uit Handelinge 15, waar gemeld word wat die apostels in geval van kerklike geskille gedoen het[367].

Ekskursie 2: Die (skeids)regter in 1 Korintiërs 6

Die dilemma

In 1 Korintiërs 6 stel Paulus 'n saak aan die orde wat direk op die posisie van die regter betrekking het. In vers 1 word die vraag gestel: 'Durf iemand van julle wat 'n saak teen 'n ander het, gaan reg soek voor die onregverdiges en nie voor die heiliges nie?'. 'n Skerp onderskeid word tussen 'onregverdiges' en 'heiliges' gemaak, nie tussen die reëls waarvolgens regspraak beoefen word – asof die reëls van die heersende

[359] Duvenage, 1981:149
[360] Vergelyk Lukas 23:13-22; Handelinge 25:19
[361] Vergelyk Markus 15:1; Lukas 23:24; Johannes 18:28; Handelinge 23:28-29
[362] Calvyn bespreek die prinsipiële onderskeid breedvoerig in sy Institusie (3,19,15 en 4,20).
[363] Romeine 13:1-7
[364] Matteus 16:19; Johannes 20:21-23; Handelinge 1:15-26
[365] 1 Timoteus 5:17-20; Titus 1:5-9; 1 Petrus 5:1-4; vergelyk Deddens, 1953r:27
[366] 2 Korintiërs 8 en 9; Kolossense 4:16; 2 Johannes:1,13; Openbaring 1:9-20
[367] De Kock, 1982:24; Meijer, 1988:20-51

Romeinse reg nie met vrug in die kerklike lewe toegepas sou kon word nie[368]. Dié onderskeid word by wyse van verdere vraagstelling duidelik gemaak. Oor die 'heiliges' word in vers 2 gevra: 'Weet julle nie dat die heiliges die wêreld sal *krinein* (oordeel) nie? En as die wêreld deur julle geoordeel word, is julle dan onbevoeg vir die geringste regsake?' Die probleem, soos in vers 1 onder woorde gebring, word vanuit die eskatologie aangespreek[369]. Die gemeente weet dat sy van Godsweë die bevoegdheid sal ontvang om die wêreld te oordeel. Die wêreld waaroor die gelowiges gaan oordeel sluit die skepping sowel as die in sonde gevalle wêreld – waaronder die heidense regters, by wie hulle reg gaan soek – in[370].

Die feit dat die gemeente tot so 'n heerlike taak geroep is, dien tans tot hulle beskaming[371]: is julle, wat eendag so 'n groot *krinein*-taak gaan hê, nou onbevoeg[372] om oor 'n regsaak in julle eie midde te *krinein*? Die toevoeging 'geringste' bewys dat daar in Korinte oor beuselagtighede regsake gevoer is[373]. Op sigself is dit reeds verkeerd[374]. Die feit dat sulke beuselagtighede nie eers deur die gemeente self opgelos kan word nie, onderstreep die erns van die vraagstuk[375].

Die argument word in vers 3 verder verskerp. Behalwe die wêreld, word ook die engele deur die gemeente geoordeel[376]. Dit bevestig te meer die grootheid van die taak wat op hulle wag[377]. In die lig daarvan moet die gemeente besef dat sy daartoe in staat *moet* wees om oor alledaagse dinge[378] uitspraak te doen[379]. Die slotsom waartoe Paulus kom, is: 'As julle dan regsake het, moet julle dié persone daaroor laat sit wat in die gemeente die minste geag word. Ek sê dit tot julle beskaming'[380].

---

[368] Van Bekkum (1990:796) toon aan dat die Romeinse *formula*-proses in Korinte van toepassing was. Die gemeente moes beslis daarmee bekend wees, en kon dit ook met groot vrug in die kerklike lewe gebruik. Die probleem in 1 Korintiërs 6 is nie die reëls van die Romeinse prosesreg as sodanig nie, maar: *wie* pas die regsreëls toe – heidene (onregverdiges) of gelowiges (heiliges)?

[369] De Boor, 1968:107

[370] Grosheide, 1932:195

[371] Schlatter, 1928:69; Calvyn, 1979:97

[372] *anaksioi* - onwaardig, te gering (Muller en Thiel, 1969:62).

[373] Grosheide, 1932:196

[374] Van Bekkum, 1990:797

[375] De Boor, 1968:107; Groenewald, 1980:73

[376] Galasiërs 1:8; 2 Petrus 2:4; Judas vers 6

[377] Groenewald, 1980:73

[378] *biotika* - dit wat die aardse lewe en lewensonderhoud betref (Muller en Thiel, 1969:150).

[379] De Boor, 1968:108

[380] In sommige ou handskrifte kom vers 4 as 'n vraagsin voor. Grosheide (1932:197-198)[380] toon breedvoerig aan dat die strekking van die vermaning dieselfde bly – of dit 'n vraagsin is, al dan nie.

Die oplossing

Met die moontlikheid dat geskille onder gelowiges voorkom, moet rekening gehou word[381]. Die geskille wat daar is, moet aangespreek en opgelos word. Deur wie? Eerder deur diegene in die gemeente wat - om watter rede ook al - die minste daartoe in staat sou wees om oor 'n regsaak tussen medegelowiges te kon regspreek, as dat die saak buite die gemeenskap van gelowiges bekend sou word en deur die heidense regters[382] besleg moet word. Dit word tot beskaming, maar tegelyk as ernstige vermaning vir die Korintiërs gesê[383]. Die gemeente word daarop gewys dat sy in haar soeke na en hantering van regspraak op 'n totaal verkeerde pad is.

In vers 5b word die dilemma nog skerper gestel: 'Is daar dan nie eens een wyse onder julle, wat uitspraak sal kan doen tussen sy broeders nie?'. Die Korintiërs het aanspraak op hulle veelheid van *sofia* gemaak[384]. Dit wil egter voorkom of daar in hulle christelike lewenswandel wysheid van die Gees[385] kortkom, tot so 'n mate 'dat ze er niet aan dachten om eens na te gaan, of er in hun kring niet een waarlijk wijze was, die rechtszaken kon beslissen'[386]. Die woorde 'tussen sy broeders' verdien besondere aandag. Indien daar 'n regsaak tussen broeders is, is die ideaal dat 'n wyse broeder, wat by albei partye bekend is[387], as onafhanklike skeidsregter[388] tussenbeide tree en te midde van die beide partye gaan staan om die saak op te los[389]. Langs dié weg word die eenheid in Christus bewaar en die onreg uit die wêreld geruim. Deddens[390] bring die aanwys van 'n arbiter in verband met Genesis 31:37[391], Job 9:33[392] en Job 16:21[393]. Volgens Kruger[394] eggo die soeke na 'n 'wyse man' om geskille op te los die voorskrif van Deuteronomium 1:13 – 'Bring tog wyse en verstandige en ervare manne aan volgens hulle stamme, dat ek hulle as hoofde kan aanstel'. Die taak van die skeidsregter is om 'n oordeel oor die konflik tussen die broeders uit te spreek (*diakrino*). Teenoor die gedagte van Grosheide[395] dat dit die taak van die skeidsregter is om die

---

[381] Groenewald, 1980:73
[382] Heidense regters het volgens die Romeinse *formula*-proses in sulke gevalle reggespreek (Van Bekkum, 1990:796).
[383] Grosheide, 1932:199; Boersma, 1994:585
[384] 1 Korintiërs 1:20-24
[385] 1 Korintiërs 12:8
[386] Grosheide, 1932:199
[387] Godet, 1904:271; Grosheide, 1932:200
[388] Groenewald, 1980:75; Van Bekkum 1990:798
[389] Calvyn, 1979:99
[390] Deddens, 1954o:327
[391] Jakob wat vir 'n onafhanklike skeidsregter vra om tussen hom en Laban te oordeel.
[392] Die onmoontlikheid dat daar 'n skeidsregter tussen God en mens kan wees.
[393] Job se smeking dat daar van Godsweë reg tussen hom en sy vriende gespreek sal word.
[394] Kruger, 1992:68
[395] Grosheide, 1932:199

saak 'minnelijk te schikken' wys Van Bekkum[396] daarop dat *diakrino* nie op skikking dui nie, maar op beoordeling van feite en die vel van 'n vonnis[397].

Vers 6 word as 'n aanklag gestel: 'Maar gaan die een broeder met die ander na die regbank, en dit voor ongelowiges?'. Hier is, soos by vers 4, onsekerheid of die sin 'n vraagsin of 'n stelsin is[398]. Die tekskritiese probleem beïnvloed egter ook in hierdie geval nie die eksegese nie. Die vraag van vers 6 sluit by vers 1 aan, en dien as afronding van 'n argument. Anders as in vers 1, is hier sprake van twee broeders wat met mekaar ooreenkom om saam na die wêreldlike hof te gaan. Ook al verskil hulle radikaal van mekaar ten opsigte van die saak wat tussen hulle lê, is hulle dit met mekaar oor een saak eens: ongelowiges moet uitsluitsel gee.

Slotsom

In vers 7a word 'n slotsom bereik: 'Dan is dit al werklik 'n gebrek[399] onder julle, dat julle regsake met mekaar het'. Die feit dat hofsake onder die broeders voorkom, is 'n bewys dat hulle as christene 'n nederlaag gely het. Hulle het in die uitlewing van die wet van Christus gefaal[400]. Anders as in vers 1 gaan dit nie nou oor die *pragma*[401] as sodanig nie. Dit gaan oor die twis en tweedrag en die feit dat by heidense regters hulp gesoek word wat met die saak gepaard gaan. Vandaar dat die saak in vers 7 'n *krima*[402] genoem word. Daar *moes* 'n onderlinge band van eenheid in Christus wees, maar daar *is* verdeeldheid van so 'n aard dat 'de rechter er aan te pas moet komen'[403]. Dit strek tot oneer van God en tot skade van die gemeenskap van heiliges. 'n Dringende waarskuwing word aan die gemeente gerig: onregverdiges – dit is: mense wat onreg beoefen en nie bestry nie – sal die koninkryk van God nie beërf nie.

Samevatting

Die probleem wat Paulus in 1 Korintiërs 6 aanspreek, het nie te doen met die feit *dat* daar reg gesoek word nie. Die vrae is: (a) *waaroor* handel die regsaak, (b) *waar* word regspraak gesoek, (c) *wie* word as regter in 'n broedertwis genader, (d) volgens *watter reëls* moet daar reggespreek word en (e) wat word van die regter *verwag*?

---

[396] Van Bekkum 1990:798 en voetnoot 35 op p 799
[397] Cremer, 1915:633-634; Büchsel, 1950:948-951; Muller en Thiel, 1969:184
[398] Grosheide, 1932:200
[399] *ettema* - nederlaag, verlies, fout (Muller en Thiel, 1969:335).
[400] Groenewald, 1980:74
[401] saak
[402] regsaak
[403] Grosheide, 1932:201

In antwoord op die vrae maak Paulus duidelik dat dit in stryd met die waardigheid van die gemeente van Christus is om oor alledaagse sake regsgedinge te voer (a). Dit is beter om mekaar regverdig te behandel of ter wille van die gemeente onreg te ly[404]. Daar ontstaan egter soms situasies waarin daar 'n uitspraak oor 'n saak tussen gelowiges gedoen móét word. Dan moet daar in die eie gemeente (b) na bekwame mense uitgekyk word wat oor die saak kan oordeel (c). Die reëls van die Romeinse prosesreg, wat ruimskoots vir beslegting van geskille voorsiening maak, kan met vrug in die kerklike lewe toegepas word (d)[405]. Van die (skeids)regter-broeder word verwag om na bevind van sake 'n regsoordeel uit te spreek, wat tot opklaring en beëindiging van die geskil kan lei (e).

In 'n veelseggende slotopmerking oor 1 Korintiërs 6:5-8 skryf Calvyn[406]: 'En ons poneer sonder teenspraak dat alle geskille wat sonder liefde onderneem word, en dit selfs te buite gaan, onregverdig en goddeloos is'.

Ekskursie 3: Die Talmud oor die Sanhedrin en appèl

Die Sanhedrin te Jerusalem was 'n vergadering, bestaande uit 71 lede[407]. Die Sanhedrin was 'n geregshof, wat besondere aandag aan regsprosedures moes gee[408]. 'n Plaaslike hof kon 'n bepaalde saak na die Sanhedrin verwys[409]. 'n Verontregte persoon kon hom egter ook op die Sanhedrin beroep sonder dat sy saak vir meerdere beraadslaging daarheen verwys is[410].

Schürer[411] wys op die bevoegdheid van die Groot Raad: 'Vóór alles was dit de hoogste instantie tot beslissing van wetskwesties, maar niet in deze zin, dat men van de lagere rechtbanken aan dit hogere hof had kunnen appèlleren, maar aldus, dat het Sanhedrin optrad in die gevallen, waarin de lagere rechtbanken het niet eens konden worden'. De Kock[412] ondersteun dié standpunt.

---

[404] Van Bekkum (1990:778) voeg hieraan toe: 'Hierbij moet echter wel bedacht worden dat de naam van de gemeente van Christus centraal dient te staan. Het dient dus niet gelezen te worden als een opdracht om ook grof onrecht dan maar te laten bestaan'.
[405] Van Bekkum, 1990:778
[406] Institusie 4,20,21
[407] Misjna 1,6 en 2,4; vergelyk Deddens, 1954h:208; Adler, 1963:122
[408] Misjna 4,4; vergelyk Strack, 1974:50
[409] De Kock, 1982:24
[410] Duvenage, 1981:142
[411] Aangehaal deur Deddens, 1953r:26
[412] De Kock, 1982:24

Gordon[413] is egter van oordeel dat die Sanhedrin wel appèlsake hanteer het. In sy studie oor die Talmud bevind Benny[414] eweneens dat 'n reg van appèl moontlik was, mits dit binne dertig dae na die uitspraak ingestel word: 'In such cases the cause was taken to a neighbouring Synhedrin, which, from its containing a greater number of more learned and practised jurists, was deemed of superior authority'. Benny[415] toon aan dat appèlle nie baie voorgekom het nie. Die rede hiervoor was dat motiverings en argumente vir regspraak deur laer howe duidelik met die betrokke partye gekommunikeer is. Bowendien is daar gepoog om tot 'n eenparige beslissing te kom en dienooreenkomstig uitspraak te gee. Deursigtige en weldeurdagte regspraak voorkom dat een of beide partye wat by regspraak betrokke is, se reg (verder) gekrenk word.

2.3.3.2 Die regter se gawes en ingesteldheid

Regters moet bereid wees om die HERE en hulle naaste te dien[416]. Om dit te kan doen, is geloof, wysheid, onderskeidingsvermoë, liefde[417], betroubaarheid, eerlikheid[418], versigtigheid, deurtastendheid en deskundigheid[419] nodig. Regters moet in hulle optrede onbevooroordeeld wees[420], sonder aansien des persoons oordeel[421], besondere aandag vir swakkes en verdruktes hê, sonder om hulle voor te trek[422] of om hulle reg te verdraai[423], konsekwent in hulle regspraak wees[424].

Kruger[425] maak op grond van die regters se gespesialiseerde en veeleisende werk, soos wat dit in Eksodus 18:21, Deuteronomium 1:13-15, Deuteronomium 17:8-9 en 2 Kronieke 19:8-10 na vore kom, die afleiding dat regters bepaalde gawes en/of skoling nodig gehad het. Oor die nodigheid van gawes bestaan daar in die lig van die Skrifgegewens geen twyfel nie, maar oor die skoling van regters is daar geen direkte Skrifuitspraak nie. Gebrek aan sodanige uitspraak maak die afleiding egter nie ongegrond nie. Omdat die bediening van die regter-amp diepgaande kennis en onderskeidingsvermoë vereis, kan aanvaar word dat opleiding

---

[413] Gordon, 1918:615
[414] Benny, s.j.:48
[415] Benny, s.j.:49
[416] Deddens, 1953n:370; Te Velde, 1994a:581; Smit, 1995:399-405
[417] Sagaria 7:9
[418] Eksodus 23:6-9, Deuteronomium 16:18-20
[419] Eksodus 18
[420] Deuteronomium 1:17; Spreuke 18:5
[421] Levitikus 19:15
[422] Eksodus 23:3
[423] Eksodus 23:6
[424] Spreuke 20:10
[425] Kruger, 1986:47

onontbeerlik was. In ooreenstemming met opleiding van ander ampsdraers[426] kan dit verder aanvaar word dat bestaande regters nuwe regters opgelei het.

2.3.3.3 Die regter se taak

Die regter se taak word noukeurig in die wetboek[427], die historiese boeke[428], sowel as die wysheidsboeke[429] weergegee.

Uit Eksodus 18:14-26 word dit duidelik dat die volk Israel na Moses kom om God se raad in te roep, 'n antwoord op 'n bepaalde vraag van Hom te ontvang, 'n beslissing van Hom te verkry. Die uitdrukking 'God raadpleeg' (*darash*) word gebruik in gevalle waar mense nie langs die normale kanale van byvoorbeeld die gewoontereg 'n oplossing kon vind nie[430]. Die saak (*davar*) wat mense aan Moses voorlê, kan enige regsgeding wees: siviel-regtelik, strafregtelik, sowel as 'n religieus-verwante kwessie[431]. Moses moet tussen die strydende partye regspreek (*sjafat*) deur God se insettinge (*gok*) en wette (*torah*) aan hulle voor te hou. Omdat die gebeure van Eksodus 18 aan die wetgewing op Sinai voorafgaan, was daar nog geen geskrewe insettinge en wette nie[432].

Nadat die wet op Sinai afgekondig is, het dit die taak van die priesters en Leviete geword om die geskrewe bepalings toe te lig en by die volk in te prent[433]. Afgesien van die regspraak wat Moses moet lewer, moet hy die volk in die insettinge en wette onderrig, en vir hulle die weg bekend maak waarop hulle moet gaan, en die werk wat hulle moet doen[434]. Op grond van algemene Godgegewe rigtingwysers moet die volk onderrig word oor 'n lewe in ware Godsvrees[435]. Die onderrig (*tsahar*) is meer as bybring van kennis; dit dui veral op waarskuwing[436]. Israel moet deur voortdurende wetsonderrig 'stap voor stap het Godsrecht leren kennen'[437].

Die taak van die hoofde wat Moses as owerstes oor duisend, owerstes oor honderd, owerstes oor vyftig en owerstes oor tien oor die volk aangestel het, was om voortdurend regspraak uit te

---

[426] Vergelyk 1 Samuel 1-3; 1 Konings 2; 2 Konings 2
[427] Eksodus 23:8; Deuteronomium 25:1,2
[428] 1 Konings 8:32; 2 Kronieke 6:23
[429] Psalm 72; Psalm 82
[430] Fensham, 1970:110
[431] Koehler en Baumgartner, 1958:201; Noth, 1959:120; Fensham, 1970:108
[432] Fensham, 1970:109
[433] Vergelyk Levitikus 10:11; Deuteronomium 33:10; 1 Kronieke 23:4; Maleagi 2:7; vergelyk Gispen, s.j.:49
[434] Eksodus 18:20
[435] Gispen, s.j.:49
[436] Holladay, 1971:87
[437] Fensham, 1970:111; vergelyk Frey, 1952:207

oefen: 'al die groot sake moet hulle na jou bring, maar in al die klein sake moet hulle self regspreek'[438]. Die onderskeid tussen groot en klein sake wys volgens Noth[439] op die verskil in inhoud. Moses sou dan slegs moreel-religieuse (sogenaamd geestelike) aangeleenthede hanteer, terwyl ander regters oor siviel-regtelike en straf-regtelike (sogenaamd wêreldlike) sake uitspraak lewer. Daarteenoor meen Frey[440], Deddens[441] en Fensham[442] dat die onderskeid eerder in die moeilikheidsgraad van die sake gesoek moet word. Ingewikkelde sake, waaroor die owerstes oor tien, vyftig, honderd en duisend geen uitsluitsel kon kry nie, moet na Moses verwys word. Die siening van Frey, Deddens en Fensham verdien – gegewe die woordgebruik 'groot-klein' – voorkeur. Ongeag die omvang, moeilikheidsgraad of inhoud van die saak, moet daar ooreenkomstig God se insettinge en wette reggespreek word (*sjafat*).

Deur verdeling van pligte kom daar verligting van werk[443]. Werksverligting is egter nie die enigste wat hier ter sprake is nie. In die lig van Numeri 11:17 ('en van die Gees wat op jou is, sal Ek afsonder en op hulle lê; en hulle sal jou help om die las van die volk te dra, sodat jy dit nie alleen hoef te dra nie') en Spreuke 15:22 ('Planne misluk sonder beraadslaging, maar deur die veelheid van raadgewers kom dit tot stand') word dit duidelik dat meerdere beraadslaging tot bevordering van regspraak lei[444].

Die toepassing van die Godgegewe grondbepalings vir regspraak word 'aan een levend rechtsgevoel' oorgelaat[445]. Uiteindelik is dit die taak van die regter in Israel om die juridiese ewewig, wat as gevolg van onreg versteur is, te herstel[446].

In die pastorale briewe beklemtoon Paulus dat die kerk ooreenkomstig God se Woord regeer moet word[447]. Kerkregering, kerklike regspraak en kerklike optrede moet te alle tye aan pastorale bewoënheid geken word[448]. Daar moet vir wysheid van bo gebid[449] en teen 'n gees van veglustigheid gewaak word[450].

---

[438] Eksodus 18:22
[439] Noth, 1959:120
[440] Frey, 1952:209
[441] Deddens, 1953q:19
[442] Fensham, 1970:111
[443] Gispen, s.j.:49
[444] Vergelyk Frey, 1952:208
[445] Pop, 1984:422
[446] Sien paragraaf 2.3.3.2
[447] Vergelyk 1 Timoteus 5; 2 Timoteus 2:14-26; Titus 2:1-10
[448] 1 Timoteus 5:1-2; Jakobus 2:4
[449] Jakobus 3:13-18
[450] Jakobus 4:1-3

2.3.4 Die Skrif oor die proses van regspraak

2.3.4.1 Bekendmaking van vermeende verontregting

Die manier hoe daar op regspraak beroep gedoen word, word noukeurig in God se Woord omskryf. Aansluitend by wat reeds oor die verontregte se motief en doel bespreek is[451], is daar verdere Skrifdele wat in besonder lig op die bekendmaking van die appellant se verontregting werp.

In 2 Kronieke 19:10 word 'n woord van vermaning gerig: 'En by al die regsake wat voor julle kom vanweë julle broers wat in hulle stede woon, oor moord, oor wette en gebooie en insettinge en verordeninge, moet julle hulle waarsku, sodat hulle hul nie skuldig maak teen die HERE en 'n toorn oor julle en oor julle broers kom nie; so moet julle handel, dat julle jul nie skuldig maak nie'. In aansluiting by vers 8 (die 'gereg van die HERE' en 'regsake') word 'n lys van wyd uiteenlopende sake genoem. Voordat die regsaak begin, moet die partye gewaarsku word[452]. Die betrokkenes moet nog eenmaal hulle regsgronde in afhanklikheid van die Here ernstig ondersoek en, indien nodig, hulle fout(e) erken voordat die regskollege ondersoek instel en regspraak lewer[453]. Die selfbeproewing waartoe die regters die betrokkenes voor die aanhoor van die saak moet oproep, het alles te doen met die ingesteldheid waarmee die partye die saak gaan hanteer. 'Alles gaat hier afhangen van een waar of vals getuigenis'[454]. Die partye moet ook aan die vertrekpunt vashou dat hulle mekaar se broers is, nieteenstaande die feit dat hulle 'n regsgeding met mekaar het. Geskille hef die broederskap, die onderlinge verbondenheid in die Here, nie op nie. Dit moet eerder as basis vir die herstel van reg dien. Indien die selfbeproewing nie plaasvind nie, en dit blyk dat daar op 'n verkeerde manier met die gereg omgegaan word, moet aanvaar word dat die toorn van die HERE oor sulke onreg nie sal uitbly nie.

Die waarskuwing van 2 Kronieke 19 weerklink in Matteus 18 vanaf vers 15: 'En as jou broeder teen jou sondig, gaan bestraf hom tussen jou en hom alleen'. Net soos in 2 Kronieke 19, val die klem in Matteus 18 op 'n saak tussen broeders, gelowiges, lede van God se huisgesin – die kerk. Die aksie gaan uit van 'n broeder teen wie sonde (*hamartia* - onreg) gedoen is. Oor die vraag of die woorde 'teen jou' (*eis se*) in die teks tuishoort is daar uiteenlopende menings[455]. *Tekskritiese* navorsing toon dat 'n beduidende aantal ou handskrifte met uiteenlopende

---

[451] Sien paragraaf 2.3.1.2
[452] Roubos, 1972:188
[453] Noordtzij, 1938:237
[454] Ohmann, s.j.:127
[455] Vergelyk Grosheide, 1922:219; *Hendriksen, 1976:697*; Trimp, 1982:162

tekstipes die behoud daarvan steun[456]. Derhalwe word dit as deel van die teks beskou. Die verontregte broeder moet aan die sondaar medebroeder 'n diens bewys deur na hom te gaan en hom op sy sonde te wys[457]. Versuim om dit te doen, kom neer op ontrou jeens God en die naaste. Nalating van 'n gepaste vermaning is niks anders nie as om 'het kwaad voedsel te geven'[458].

Die opdrag in Matteus 18:15 om die sondaar te gaan bestraf (*elengo*) sluit in dat die sonde wat gepleeg is aan die lig gebring word, dat daar rekenskap oor gevra word, dat die verkeerdheid daarvan uitgewys word, en dat vanuit die gebod van God 'n gepaste vermaning gerig word[459]. Dié bestraffing moet onder vier oë plaasvind. Die redes hiervoor is velerlei. Eerstens betaam dit geen sondaarmens om 'n medemens wat in sonde geval het uit die hoogte te bestraf nie[460]. Tweedens moet die kwaad van sonde in die kleins moontlike kring aangespreek en uitgesorteer word[461]. Derdens moet die bestraffing tot bekering en behoud van die sondaar lei. Vierdens – en dit weeg die swaarste – moet die eer van die Koning triomfeer[462]. Ooreenkomstig hierdie redes is die primêre doel van die bestraffing dat die sondaar sy onreg voor God sal erken en bely[463]. Skuldbelydenis voor God sal noodwendig herstel van versteurde broederbande en vrede tot gevolg hê[464]. In die geval van berou en skuldbelydenis is daar wins – in die hemel én op aarde. Die sondaar wat deur sy sonde verlore was, is langs die weg van berou en bekering weer gevind; 'hierdie broer van jou was dood en het weer lewendig geword'[465].

Die vervolg van Matteus 18 spel die pad uit wat geloop moet word indien die sondaar-broeder hom nie van sy sonde bekeer nie: 'maar as hy nie luister nie, neem nog een of twee met jou saam, sodat in die mond van twee of drie getuies elke woord kan vasstaan' (vers 16). Die behoud van die sondaar staan weereens in die sentrum. Alhoewel die sondaar in sy sonde volhard, word aan die verongelykte broeder opdrag gegee om 'n tweede poging tot behoud aan te wend. Gelowiges moet as soekende herders oor mekaar wag hou[466]. Die saamneem van getuies[467] is nodig ter wille van die bearbeiding van die sondaar, maar ook om getuienis in 'n regsproses wat mag volg te kan lewer[468]. 'En as hy na hulle nie luister nie, sê dit aan die

---

[456] Van Bruggen, 1990:348
[457] Rienecker, 1953:255; Hendriksen, 1976:697; Van Bruggen, 1990:348
[458] Calvyn, 1971:71
[459] Calvyn, 1971:74; Muller en Thiel, 1969:242; Van Bruggen, 1990:348
[460] Galasiërs 6:1
[461] Jakobus 5:20
[462] Van Bruggen, 1990:348
[463] Psalm 32:5; Psalm 51:6
[464] Grundmann, 1972:418
[465] Lukas 15:32
[466] Hendriksen, 1976:699; Van Bruggen, 1990:349
[467] Deuteronomium 19:15
[468] Grosheide, 1922:219; Trimp, 1982:162

gemeente'[469]. Wanneer die sondaar volhard in sy weiering om aan die opdrag tot berou, bekering en herstel gehoor te gee, moet dit aan die *ekklesia* bekend gemaak word. Die *ekklesia* verwys na Christus se uitspraak in Matteus 16:18. Ten tye van sy omwandeling op aarde het die *ekklesia* nog nie die vorm van 'n georganiseerde gemeente met ampsdraers aangeneem nie. Van Bruggen[470] toon oortuigend aan dat die *ekklesia* die gesamentlike byeenkoms van leerlinge, in onderskeid van 'n klein groepie leerlinge is. In aansluiting by die 'volk' en die 'inwoners van die stad' wat by regsake in die Ou Testament betrokke was, is die Nuwe Testamentiese gemeenskap van gelowiges ook in geheel by die regsaak betrek[471]. Op die *ekklesia* word 'n beroep gedoen om oor die aangedane onreg uitspraak te lewer.

Trimp[472] wys op twee gevare in verband met optrede volgens die 'reël van Matteus 18': formalisme en spiritualisme. Wie die reël van Matteus 18 formalisties toepas, verval kort voor lank in 'menselijke ijverzucht. Dan wordt de omgang met de zondigende broeder een zaak van gekanaliseerd rigorisme'. Oor dié 'rigorisme' wys Te Velde[473] op die noodsaak van 'klimaatbewaking'. Te Velde bring klimaatbewaking in verband met Spreuke 25:8 – 'Gaan nie haastig uit om te twis nie; anders, wat sal jy ten slotte doen as jou naaste jou in die skande steek?'. Die waarskuwing is duidelik. As 'n mens onreg bemerk, moet jy nie onmiddellik tot 'n regsgeding oorgaan nie. Die regsproses moet nie as skrikmiddel of afdreig-apparaat ingespan word nie. Daar moet geleentheid vir berou en bekering gegee word. Daar moet vir die reg opgekom word, maar op die regte manier.

Die teenpool van formalistiese rigorisme is die gevaar van spiritualisme. In die denkklimaat van spiritualisme neig mense tot ontkenning van die regskader waarin Christus self die krag van toenemende vermaning plaas. Om uit gemaksug of ter wille van vrede of weens toegeeflikheid die oë vir die sonde van die medegelowige te sluit, getuig nie van gehoorsaamheid aan God en liefde vir die naaste nie. Toepassing van reg moet die voortgang van die evangelie dien.

Trimp[474] verwoord die vermyding van rigorisme en spiritualisme soos volg: 'Het recht beteugelt de valse drift van de aanklager en beschermt de positie van de aangeklaagde'.

Wanneer die verontregte (appellant) ooreenkomstig die voorskrifte van God se Woord wel tot 'n formele regsaak moet oorgaan, het dit by wyse van 'n openbare sitting in die stadspoort, of in

---

[469] Matteus 18:17a
[470] Van Bruggen, 1990:349-350
[471] Grundmann, 1972:420
[472] Trimp, 1982:167
[473] Te Velde, 1994a:582
[474] Trimp, 1982:167

die heiligdom te Jerusalem, of in 'n regsaal geskied[475]. Die proses word deur die verontregte as aanklaer begin. Die verontregte stel sy saak, tesame met die redes waarom hy meen dat hy verontreg is[476]. Holwerda[477] is van mening dat die bekendmaking van die saak, soos wat dit in Deuteronomium 17 beskryf word, nie noodwendig in die vorm van 'n offisiële rapport hoef te wees nie. Hierdie mening sluit nie die noodsaaklikheid uit dat die saak (onreg) waaroor gekla word, duidelik gestel moet word nie. Sonder 'n welomskrewe, gemotiveerde klag kan die saak nie ondersoek word nie.

2.3.4.2 Ondersoek van vermeende verontregting

2 Kronieke 19:11 onderstreep die erns waarmee regters die klagte, wat voor hulle ingebring word, moet bejeën: 'julle moet sterk wees en dit doen'. Omdat regters aan uitermate groot druk – waaronder die gevaar van omkopery, onregmatige bevoorregting van een van die partye en sosiale druk – blootgestel is, word hulle opgeroep om in afhanklikheid van die HERE nie daaraan toe te gee nie, maar aan God gehoorsaam te wees[478].

Die Skrif waarsku indringend teen regskrenking (letterlik: krom maak van reg), onder andere in Deuteronomium 16:19. In die regspraak gaan dit oor bestryding van onreg, partydigheid en omkopery. Omdat dié drie ongerymdhede nie by die hemelse Regter voorkom nie, mag dit ook nie by aardse regters bespeur word nie – selfs nie in die geringste mate nie[479]. Growwe onreg geskied wanneer 'n regter onder druk van 'n massa, wat nie tussen reg en onreg kán of wíl onderskei nie, swig[480]. Dit is wat met Jesus gebeur het toe Pilatus sy verantwoordelikheid nie nagekom het nie.

In die lig hiervan moet die werk van regters, sowel as die optrede van diegene oor wie reg gespreek word, voortdurend krities beoordeel word ten einde te verseker dat regverdige regspraak geskied. In Deuteronomium 16:20 word die dringendheid hiervan onderstreep: 'Geregtigheid, geregtigheid moet jy najaag, dat jy kan lewe en die land in besit kan neem wat die HERE jou God jou sal gee'. 'De ambtsdienst is er niet terwille van zichzelf en eigen hoogheid, doch bedoelt het volk te brengen tot en te bewaren bij een leven van louter gerechtigheid'[481]. Die verlossing wat God bewerk het, moet deur die volk en die regters beleef word deur geregtigheid na te streef. 'De gemeente van Jahwé verspeelt haar erfenis en haar levensbloei, wanneer ze het recht verkracht. Slordigheid in de tuchtoefening, alsmede

[475] Deuteronomium 17:2-4
[476] De Vaux, 1973:276-278
[477] Holwerda, 1957:448
[478] Noordtzij, 1938:236
[479] Ridderbos, s.j.:7; Holwerda, 1957:426-428; Vonk, 1966b:590-591
[480] Kruger, 1986:47-48
[481] Holwerda, 1957:428

corruptie bij de rechtspraak betekenen dat het volk van Jahwé verliezen gaat de erfenis, die Jahwé thans in de genade geven gaat'[482].

Deuteronomium 17:4 verwys na die verantwoordelikheid van die regter om in alle sake wat voor hom dien 'terdeë ondersoek in te stel'. Die Griekse begrip *anakrino* bevestig die regter se verantwoordelikheid. *Anakrino* verwys na die regsproses, wat meestal die vorm van 'n geregtelike ondervraging aangeneem het[483]. Daar mag nie op gerugte afgegaan word nie. Deur middel van ondervraging en deeglike ondersoek moet die inhoud van die klag van verontregting sover moontlik gekontroleer en geverifieer word[484].

'n Integrale deel van die ondersoek is gevolglik om alle betrokke partye in die regsaak aan te hoor. Op die pleine by die stadspoort het prosedures gegeld wat klem op die aanhoor van die saak plaas[485]. Salomo het 'n spesiale regsaal in sy paleis gehad waar hy sake aangehoor het[486]. In die hantering van die klag word die aangeklaagde eers geleentheid gegee om sy saak persoonlik teenoor die klaer te stel. Sake is meestal mondeling[487], maar soms ook skriftelik gestel[488]. Nadat die klaer en die aangeklaagde aangehoor is, kry beide geleentheid om getuies op te roep. Getuies moet weet dat hulle getuienis 'n saak van groot erns is, aangesien hulle deel word van vonnis-voltrekking[489].

Net soos in die Ou Testament, is daar in die Nuwe Testament besonder klem op hoor en wederhoor – die *audi alteram partem*-reël – geplaas[490]. So het Christus voor Annas, Kajafas, Pilatus én Herodes verskyn alvorens 'n uitspraak gelewer is[491]. Paulus is deur die Joodse Raad, die Romeinse owerste oor duisend, Felix, Festus én Agrippa aangehoor voordat hy in appèl na Rome gaan om deur die keiser self gehoor te word[492].

In hulle regspleging moet die regters verseker dat die feite op grond waarvan hulle moet oordeel, vasstaan[493].

---

[482] Holwerda, 1957:430
[483] Lukas 23:14; Handelinge 4:19; vergelyk Cremer, 1915:630-632; Büchsel, 1950:944-955; Bromiley, 1985:473-475
[484] Holwerda, 1957:447-448
[485] Deddens, 1953n:370
[486] 1 Konings 7:7
[487] Deuteronomium 1:16, 21:20; 1 Konings 3:16-22; Spreuke 18:17
[488] De Vaux, 1973:277
[489] Deuteronomium 17:7; 1 Konings 21:13; Handelinge 6:11-13, 7:58
[490] Deddens, 1953n:370
[491] Lukas 22:63-23:25
[492] Handelinge 22 tot 26
[493] Deuteronomium 13:14, 17:4, 19:18

Billikheid is 'n skriftuurlike eis met betrekking tot regspraak[494]. In Psalm 58:2 kla Dawid dat die billikheid (*misjoor*) by regspraak ontbreek. Jesaja[495] profeteer dat billikheid die beginsel is waarvolgens die Messias sal regspreek. Billikheid hou rekening met die uniekheid en eiesoortigheid van elke saak. Plek, tyd en omstandighede speel 'n belangrike rol in die billike beoordeling van feite. Elke saak moet op eie meriete oorweeg word – dit is 'n ou regsreël. Dit is onmoontlik om alle omstandighede in 'n regsreël vas te lê[496]. Regters moet hulle verstand gebruik en vroom wees.

In die Skrif val die klem ook op die spoed waarmee die materie van 'n regsaak hanteer moet word[497]. Onreg moet so gou moontlik aangewys en weggedoen word; die verongelykte se reg moet haastig herstel word; die weg van vrede moet sonder verspilling van kosbare tyd betree word; alles wat die voortgang van die reg vertraag moet haastig uit die weg geruim word.

2.3.4.3 Regsuitspraak

Die resultaat van die geregtelike ondersoek is: die saak staan vas[498]. Blykens Deuteronomium 17:9 het die priesters en die regter die gesamentlike taak om na afloop van die ondersoek 'n regsgeldige, en daarom bindende uitspraak (letterlik: woord van reg) te lewer[499]. Reg doen is: 'Jemanden für den erklären, der das Recht an seiner Seite hat, ihn für Gerecht erklären'[500]. Die regter moet ooreenkomstig God se wet die skuldige straf en die onskuldige (verdrukte) verlos. Regters moet in hulle regspraak enersyds onkreukbaar en onomkoopbaar wees; andersyds moet hulle vol barmhartigheid vir die ellendige wees. Dan word daar regverdige regspraak beoefen wat deur 'die verkiesende styl van Jahweh' beheers word[501].

In die Nuwe Testament word die ampsdraers in die *ekklesia*, sowel as die *ekklesia* self vir uitspraak in 'n regsaak verantwoordelik gehou. Uit Matteus 18:17 word dit duidelik dat, indien 'n sondaar die vermaning van die hele *ekklesia* in die wind slaan, 'n regsdaad plaasvind: afsnyding[502]. Hierdie regsdaad impliseer nie dat die draad van soekende liefde geheel en al verbreek word nie[503]. Christus self het getoon en geleer dat Hy gekom het om heidene en

---

[494] Deddens, 1953o:378
[495] Jesaja 11:4
[496] Deddens, 1953o:379
[497] Deddens, 1954h:208
[498] Deuteronomium 16:18b; Deuteronomium 17:4
[499] Vergelyk Eksodus 20:24; Psalm 132:9; Holwerda, 1957:474
[500] Gesenius, 1886:709; vergelyk Koch, 1979:514
[501] Holwerda, 1957:425-426
[502] Calvyn, 1971:76-77; Trimp, 1982:158-168
[503] Rienecker, 1953:256; Van Bruggen, 1990:350

tollenaars tot bekering te roep[504]. Die hoop bly altyd bestaan dat die sondaar oor wie daar reg gespreek is, tot inkeer sal kom.

Intussen moet die erns van die uitspraak wat op aarde gelewer word, nie onderskat word nie. 'Voorwaar Ek sê vir julle, alles wat julle op die aarde bind, sal in die hemel gebonde wees; en alles wat julle op die aarde ontbind, sal in die hemel ontbonde wees'[505]. Die inleidende formule 'Amen, Ek sê vir julle' wys op die besondere nadruk en erns wat in die uitspraak opgesluit lê[506]. Die aksies van bind en ontbind verwys terug na die bevoegdheid van Petrus en die ander dissipels om die leer van Christus met gesag te bedien[507]. Die regsuitspraak op aarde het geldigheid voor God, die Regter op die hemelse troon. 'In Petrus spreekt God zélf en naar het op aarde verkondigde woord zal God eenmaal oordelen'[508].

Die erns van die uitspraak word in Matteus 18:19 onderstreep: 'Weer sê Ek vir julle: As twee van julle saamstem op die aarde oor enige saak wat hulle mag vra, dit sal hulle ten deel val van my Vader wat in die hemele is'. Dit word aanvaar dat die 'vra' op die algemene gebedslewe van die *ekklesia* dui[509]. Die direkte verband tussen verse 15 tot 18 en verse 19 tot 20 is egter ooglopend en van belang[510]. Die belang van nougesette regspraak, asook gebed tot die Here om wysheid in die regspraak te gee, word bevestig. Op die gelykluidende getuienis van twee of drie (vers 17a) word die sondaar wat hom nie bekeer nie aan die gemeente bekend gemaak. By volharding van sonde word hy op grond van God se bindende en ontbindende Woord regtens van die gemeenskap met die Verbondsgod en sy verbondsvolk afgesny[511].

Waar die *ekklesia* wettig in die Naam van die Koning van die kerk vergader, en ooreenkomstig sy Woord regsuitsprake doen, kan op sy teenwoordigheid gereken word[512]. Die 'daar is Ek in julle midde' herinner aan die uitspraak van 2 Kronieke 19:6 – 'En hy het aan die regters gesê: Kyk wat julle doen, want julle spreek nie reg vir die mens nie, maar vir die HERE; en *Hy is by julle* in die regspraak'. Goddelike teenwoordigheid dien tot bemoediging van hulle wat moet regspreek; dit onderstreep tegelyk die ontsaglike verantwoordelikheid van die aardse regters teenoor die hemelse Regter.

---

[504] Lukas 15:2, 19:1-10; vergelyk Grosheide, 1922:219
[505] Matteus 18:18
[506] Van Bruggen, 1990:351
[507] Matteus 16:19
[508] Trimp, 1982:155
[509] Grosheide, 1922:220; Rienecker, 1953:256
[510] Calvyn, 1971:80; Hendriksen, 1976:702; Van Bruggen, 1990:352
[511] Van Bruggen, 1990:352
[512] Matteus 18:20; Calvyn 1971:81

Die noodsaaklikheid van stiptelike en konsekwente optrede word in 2 Kronieke 19:7 bevestig: 'Mag die skrik van die HERE dan nou op julle wees; handel nougeset, want by die HERE onse God is geen onreg of partydigheid of aanneming van geskenke nie'. Eerbied vir die HERE is die vrug van 'n diep besef dat die HERE se wet heilig is[513], en dat die HERE sy wet met onweerstaanbare krag toepas[514]. Die skrik van die HERE moet regters tot nougesette optrede verbind. Kruger[515] beklemtoon in hierdie verband die persoonlike verantwoordelikheid van die regter by regspraak. Hy verwys na die 1983 Afrikaanse vertaling van 2 Kronieke 19:6 – 'die verantwoordelikheid van die reg rus op julle'. Alhoewel dit geen eksak letterlike weergawe van die Hebreeuse teks is nie, is die slotsom waartoe gekom word, korrek. 'n Regter kan en mag nie voor God en die mense wegskram van sy verantwoordelikheid vir sy regspraak nie[516]. Calvyn[517] bevestig regters se persoonlike aanspreeklikheid in sy kommentaar op Psalm 82:3: 'Daar de verdrukking dus uit zich zelve luid genoeg roept, en de rechter, die in zijne hooge plaats is gezeten, zich houdt alsof hij niets ziet of hoort, verklaart de Profeet dat dusdanige veinzerij niet ongestraft zal blijven'.

2.3.5 Die Skrif oor regsherstel as doel en gevolg van regspraak

Uitspraak in 'n regsaak kan en mag nie formeel soos 'n emmer koue water uitgegiet word nie. 'De rol van de rechter bestond niet zozeer in het opleggen van een straf als wel in het beslechten van een geschil door op te komen voor de rechtvaardigheid. Hij was meer een verdediger van het recht (Amos 5:10), dan een bestraffer van de misdaad. Hij was een rechtvaardige scheidsrechter (Job 9:33)'[518].

Die uitspraak van die regter het wetlike en morele implikasies: 'Legally - a person whose conduct is examined and found to be unobjectionable: not guilty, innocent, in the right. Morally in the right - innocent, guiltless; and therefore just, righteous'[519]. In die uitspraak van regters moet klaers en aangeklaagdes die hand en stem en leiding van die HERE bemerk[520]. Regsuitsprake wil mense oortuig, en hang ten nouste saam met liefde, barmhartigheid en wysheid[521]. 'De rechtspraak moet concrete mensen zien, moet levenswarm zijn, en moet dan sanerend, zuiverend, heel-makend en vrede-brengend zijn. Ze moeten dwalende en fouten makende mensen verder helpen en weer in het rechte spoor brengen, twisten beslechten, de

[513] Deuteronomium 4
[514] Noordtzij, 1938:235
[515] Kruger, 1986:47
[516] Vergelyk Psalm 94:14-23
[517] Calvyn, s.j.b.:212
[518] De Vaux, 1973:277; vergelyk Heaton, s.j.:150
[519] Holladay, 1971:303
[520] Te Velde, 1994a:580
[521] Wiskerke, 1964:76

zaken weer terechtbrengen. In de aanpak van de rechtspraak moet dat merkbaar worden. Je bent niet klaar als je hebt uitgemaakt wie gelijk of ongelijk heeft. Er is een verder liggend doel: dat alles weer in orde komt, dat mensen geleid worden op de weg van vrede. Dat is de teneur van het spreken van de Schrift over recht en rechtspraak. De goede rechter is herderlijk, pastoraal bezig, onderwijzend, vermanend, waarschuwend, overredend'[522]. Die uitspraak word op sigself 'n appèl op die broederhart. Onreg moet uitgesuiwer word en plek maak vir reg. Konflikte in die onderlinge omgang tussen lede van die verbondsvolk moet opgelos word. 'Waar mensen met elkaar zijn vastgelopen, moeten ze weer verder kunnen'[523]. As sake só verloop, vind reg en vrede mekaar[524].

Goeie regspraak is 'n seën van God. Dit dien tot behoud van die verbondsvolk in geheel en die lede van die verbondsvolk individueel[525]. Te Velde[526] stel aan die hand van Sagaria 8:16 - 'Zij die geroepen worden om recht te spreken, moeten steeds het groter kader in het oog houden, waarin hun rechtspraak een plaats heeft. Het gaat de Here om het goede voor zijn volk, om recht en heil, vrede en genezing'. Regverdige regters, 'n regverdige regstelsel en wyse regshandhawing is nodig om 'n rustige gemeenskap te skep; 'n gemeenskap waarin mense mekaar onderling kan vertrou[527].

Die effek van goeie regspraak is helend en genesend van aard. Jetro is daarvan oortuig dat sy raad aan Moses – mits dit volgens die wil van God is – tevredenheid onder die volk tot gevolg sal hê. Na deeglike regspraak sal al die betrokke partye in vrede na hulle woon- en werkplek kan terugkeer[528].

Vrede sal slegs 'n werklikheid word as die uitspraak van die regter in gehoorsaamheid aan God eerbiedig word. Dit word in Deuteronomium 17:10 beklemtoon: 'En jy moet handel ooreenkomstig die uitspraak wat hulle jou te kenne sal gee, uit dié plek wat die HERE sal uitkies; en jy moet sorgvuldig doen net wat hulle jou sal leer'. Omdat die uitspraak die wil van die HERE in die gegewe omstandighede is, mag dit op geen manier in die wind geslaan word nie. Verontagsaming van 'n regsuitspraak is niks anders nie as verontagsaming van die HERE. Vandaar die herhaling: *'en jy moet sorgvuldig doen'*. Die werkwoord *'leer'* aan die einde van die sin het die grondbetekenis van 'aanwysing gee, die pad wys, opdragte saamgee'[529]. Regspraak in Israel is baie meer as kliniese toepassing van die wet in 'n regsaak. 'Het is de

---

[522] Te Velde, 1994a:581
[523] Te Velde, 1994a:581; vergelyk Moscati, 1953:142
[524] Psalm 85:11-14
[525] Smit, 1985:166
[526] Te Velde, 1994a:581
[527] Lion-Cachet, 1994:257
[528] Gispen, s.j.:49
[529] Koehler en Baumgartner, 1958:403

genadegave van iemand de rechte weg wijzen, met bevel van, nu dat licht hem gegeven is en de weg hem gewezen, nu ook op die weg te gaan'[530]. Die eis tot stiptelike gehoorsaamheid word in Deuteronomium 17:11 saaklik herhaal en onderstreep: 'Ooreenkomstig die wet wat hulle jou leer en volgens die regspraak wat hulle jou sê, moet jy handel; jy mag nie regs of links afwyk van die uitspraak wat hulle jou te kenne gee nie'. Die kombinasie van die terme wet (*torah*) en regspraak (*misjpat*) is veelseggend[531]. Die wet (*torah*) is die Woord van God, soos bedien deur die priesters. Die regspraak (*misjpat*) is die uitspraak van God, soos bedien deur die regter. Die priesters, wat die saak ondersoek, kom in die lig van Godsopenbaring tot die slotsom: so sê die HERE in hierdie geval. Dié aanwysing maak die pad vir die regter, wat nie meer geweet het hoe om die saak te beoordeel nie, oop om tot regspraak oor te gaan[532].

In Deuteronomium 17:12 word 'n waarskuwing toegevoeg: 'En die man wat vermetel handel, dat hy nie luister na die priester wat staan om daar die HERE jou God te dien, of na die regter nie – dié man moet sterwe'. Opstand teen die ampsdraer impliseer opstand teen die Ampgewer. Die man wat nie wil buig voor die gesag van die HERE nie, moet weens sy eiewaan gestraf word omdat hy God en sy gebod minag[533]. Tug oor verbondsbreuk deur 'n enkeling werk genesend vir die verbondsvolk in geheel. Omdat die volk by die teregstelling van die verbondsbreker betrokke is (vers 7), sal almal opgeskerp word om hulle van onregmatige optrede – waaronder negering van regsuitsprake – te weerhou[534].

2.4 RESULTAAT VAN SKRIFONDERSOEK

Die bedoeling met die Skrifstudie is om vas te stel wat die skriftuurlike grondslag vir appèl en regsherstel in die Gereformeerde kerkreg is. In verband hiermee moet die volgende vrae beantwoord word[535]:

- Is daar in die Skrif sprake van appèl soos dit in Artikel 31 KO verwoord is?
- Wat word in die Skrif binne die breë konteks van God se geregtigheid oor die reg van die verontregte geopenbaar?
- Wat maak die Skrif oor die posisie en taak van die regter bekend?
- Wat word uit die Skrif duidelik met betrekking tot die proses van regspraak in geval van verontregting?

---

[530] Holwerda, 1957:475
[531] Sien paragraaf 2.2.2.1; Ridderbos, s.j.:11; Deddens, 1953h:283-285
[532] Holwerda, 1957:476; Vonk, 1966b:600
[533] Ridderbos, s.j.:12; Holwerda, 1957:476-477; Vonk, 1966b:601
[534] Holwerda, 1957:478
[535] Sien hoofstuk 1.4.2

Die resultaat van die Skrifondersoek word as antwoorde op genoemde vrae geformuleer. Die resultaat sal as basis vir die vervolg van die studie dien.

2.4.1 Kerklike appèl 'n *non liquet*?

Dit word algemeen aanvaar dat kerklike appèl, soos wat dit in Artikel 31 KO voorkom, nie op duidelike en/of direkte Skrifuitsprake rus nie[536].

Anders as die algemene aanvaarding teken Menochius (De republ. Hebr. I,6.4) – soos aangehaal deur Deddens[537] – by Eksodus 18:21 aan dat daar beroep moontlik sou wees vanaf die owerste oor tien op die owerste oor vyftig, vanaf die owerste oor vyftig op die owerste oor honderd, ensovoorts. Gispen[538] se opmerking dat 'Mozes zelf het hoogste beroep moet vormen' sluit hierby aan, alhoewel Gispen kwalifiseer wat hy met 'hoogste beroep' bedoel: 'zodat hij zich niet meer behoeft in te laten met elke kleine zaak'. Volgens Deddens het die opvatting van hoër beroep in Eksodus 18 geen redelike gronde nie. Vers 22 vermeld uitdruklik dat alle groot (ingewikkelde) sake na Moses gebring moes word, terwyl kleiner sake deur owerstes hanteer kon word. Dit kán impliseer dat sake wat nie voor 'n owerste besleg kon word nie na Moses verwys is, maar dit is volgens Deddens geen 'hoër beroep' soos dit in Artikel 31 KO voorkom nie. Dit was nie so dat 'n mens hom vanaf die oordeel van 'n laer regter op 'n hoër regter kon beroep omdat hy hom in sy reg gekrenk geag het nie. Deddens sien die struktuur van Eksodus meer in lyn met Artikel 30 Dordtse Kerkorde – 'n mindere vergadering kon 'n saak nie afhandel nie, nou word dit aan 'n meerdere vergadering voorgelê. Dié opvatting van Deddens word in Deuteronomium 1:17 en 17:8 gesteun, en word derhalwe as deurslaggewende argument ter weerlegging van Menochius se aantekening by Eksodus 18:21 aanvaar.

Holwerda[539] stel as opskrif bo Deuteronomium 17:8-13 'Het hof van appèl'. By die bespreking van Deuteronomium 16:18 merk hy op[540]: 'Over de vraag of er ook instanties waren voor hoger beroep, en indien ja, hoever dergelijke bevoegdheden zich uitstrekten, kunnen we hier niet spreken; te zijner tijd hopen we in ander verband daarop terug te komen'. Weens sy plotselinge afsterwe het Holwerda nooit by 'te zijner tijd' uitgekom nie. Junker, soos aangehaal deur Holwerda[541] is van mening dat daar in Deuteronomium 17 van 'n appèlhof sprake is: 'hier (wird) ein oberstes Zentralgericht für die schwierigeren Fälle und jedenfalls auch für

---

[536] Vergelyk Deddens, 1953q:19; Roeleveld, 1972a:46; De Kock, 1982:24
[537] Deddens, 1953q:19
[538] Gispen, s.j.:49
[539] Holwerda, 1957:457
[540] Holwerda, 1957:425
[541] Holwerda, 1957:458

Berufungen eingerichtet'. Hierteenoor is eksegete deurgaans eenstemmig dat daar in Deuteronomium 16 en 17 nie van 'n *beroeps*instansie sprake is nie, maar van 'n *hoër* geregshof, waar moeiliker sake vir meerdere besinning voorgelê word[542].

Indien dit so is dat daar vir kerklike appèl geen direkte Skrifuitspraak(e) bestaan nie, lei dit noodwendig tot die volgende twee vrae: kan daar van 'n skriftuurlike fundering vir kerklike appèl sprake wees; en: as die Heilige Skrif kerklike appèl soos dit in die Gereformeerde kerkregering toegepas word, nie ken nie – is dit dan hoegenaamd geoorloof?

In antwoord op dié vrae stel Deddens[543]: alles wat in die Skrif nie gebied word nie of nie met Skrifvoorbeelde verifieerbaar is nie, is om daardie rede nog nie ongeoorloof nie. Net so min is nie alles geoorloof wat nie *expressis verbis* in die Skrif verbied word nie. Die feit dat Paulus hom op die keiser beroep is volgens Deddens as sodanig 'n bewys dat appèl nie *per sé* deur die Here afgekeur word nie.

Deddens noem verder dat dit nie vreemd is dat daar in die Nuwe Testament geen vergadering was waarop lidmate hulle beroep het nie. Lidmate kon hulle op die apostels beroep[544]. Deddens se slotsom is: 'Uit het zwijgen van het Nieuwe Testament over kerkelijke appèl is dus niet te concluderen, dat na het wegvallen van het apostolisch ambt zulk appèl ongeoorloofd zou zijn'. Deddens steun op die *argumentum e silentio*.

Met betrekking tot die vraag of kerklike appèl 'n *non liquet* is, moet tussen twee sake onderskei word. Die aksie van appèl is een saak. Die regsinstansie (in terme van Artikel 31 KO: die kerklike meerdere vergadering) op wie 'n beroep vir regspraak gedoen word is 'n ander saak.

Met betrekking tot die aksie van appèl is aangetoon dat die Ou Testamentiese *tsa'aq 'al* 'n regsbegrip is, wat 'beroep doen op' beteken[545]. In geval van verontregting is daar ruimte om dié verontregting uit te wys en op regsherstel aanspraak te maak. Nieteenstaande die feit dat Albertz[546] van mening is dat *tsa'aq 'al* nooit 'n vakterm vir 'n duidelik omlynde regsprosedure geword het nie, wys hy tog daarop dat *tsa'aq 'al* uitgaan van iemand wat in 'n staat van onreg is. In aansluiting by die betekenis van *tsa'aq 'al*, skryf Liedke[547] oor die gebruik van *sjafat* dat die gelowige wat verontreg is, is kragtens God se verbondsbelofte op regspraak geregtig. Die

[542] Ridderbos, s.j.:10; Von Rad, 1964:84; Vonk, 1966b:600
[543] Deddens, 1953s:35
[544] 1 Korintiërs 4:21; 2 Korintiërs 13:2; 2 Tessalonisense 3:6; 3 Johannes verse 9 en 10
[545] Sien paragraaf 2.2.3.1
[546] Albertz, 1979:571-575
[547] Liedke, 1979:1002

Nuwe Testamentiese *boao* en *epikaleomai tina* is eweneens begrippe met 'n juridiese belading[548], wat met die Latynse *appellare* en *provocare* ooreenkom.

Uit dit alles, sowel as uit die ander gegewens wat onder paragraaf 2.2.3 weergegee en bespreek is, word dit duidelik dat skriftuurlike begronding van kerklike appèl nie op 'n *argumentum e silentio* berus, soos Deddens aanvoer nie. Dit is ook geen *non liquet*, soos eksegete deurgaans meen nie. Inteendeel, die Skrif gee genoegsame en deurslaggewende getuienis vir die *feit dat* daar geappelleer kan word, die *wyse waarop* dit behoort te geskied, asook die *behandeling en afhandeling* van 'n appèl tot eer van God en die herstel van die versteurde geloofsgemeenskap.

Oor die regsinstansie(s) by wie geappelleer word, sal in hoofstuk 4 verdere ondersoek gedoen word[549].

2.4.2 Die verontregte

Die Skrif openbaar binne die breë konteks van reg en geregtigheid talle besonderhede oor lede van die verbondsvolk wat onreg ly.

Die verontregte se reg op regspraak

- In sy geregtigheid waak God oor die lede van die verbondsvolk, in besonder dié lede wat verontreg word.
- Die oomblik as 'n lid van die verbondsvolk in terme van God se geregtigheid op watter manier ook al verontreg word, is so 'n persoon kragtens God se verbondsbelofte op regspraak en regsherstel geregtig.
- 'Beroep doen op' reg dui op 'n sterk persoonlike aanspraak (appèl) op God om in te gryp in die nood van die verontregte.
- Aan die kruis het Christus die reg op regspraak ontbeer en sodoende die sekerheid verwerf dat almal wat in sy Naam tot God om hulp roep wel deur Hom gehoor word.
- Christus verwerf vir sy mede-erfgename die reg om op die reg 'n beroep te doen.
- Die gelowige kan by wyse van gebed tot God nader en beroep doen op herstel van gedane onreg.
- Daarmee saam kan die gelowige Godgegewe regters op aarde nader om in sy nood in te gryp. In dié geval word die beroep hardop uitgespreek en kenbaar gemaak.

---

[548] Sien paragraaf 2.2.3.2; Schmidt, 1950:498; Cremer, 1915:569
[549] Sien in besonder hoofstuk 4.4.4

Die verontregte se motief

- As gevolg van die mens se sondige aard kan negatiewe emosies of dryfvere die motief vir die aangaan van 'n regsaak beïnvloed.
- Teenoor die gevaar van eiegeregtigheid en selfhandhawing, beklemtoon Matteus 18:15 dat intense droefheid oor die naaste se (vermeende) skuld voor God die dryfveer vir bestraffing moet wees.
- Geen regsaak kan vrugte dra as dit nie uit liefde vir God, respek vir die gemeenskap van broeders en erkenning van persoonlike geringheid hanteer word nie. Die wet van liefde en soeke na reg verbied iemand om sommer 'n regsaak aan te gaan.
- In die proses van soeke na reg mag die eerste noodsaaklike treë van teregwysing en bestraffing nie oorgeslaan word nie. Eers as dit blyk dat die teenstander die onreg handhaaf, gaan die teregwysing en bestraffing oor in 'n klag.
- Die persoon wat van onreg kla, moet onthou dat hyself 'n sondaarmens is vir wie die reël van Galasiërs 6:1 geld: '... terwyl jy op jouself let, dat jy ook nie versoek word nie'.
- Diepgewortelde droefheid en benoudheid weens regskrenking behoort die motief te wees waarom die verontregte hom op regspraak beroep.

Die verontregte se doel

- Die eerste doel met regspraak is die soeke na God se eer deur te streef na herstel van reg voor sy aangesig. As die Verbondsgod in die regspraak geëer word, sal die regspraak vir sy getroue verbondsgenote verlossend wees.
- Op die basis van hierdie 'vertikale' doel, is onderlinge herstel van reg en gevolglike verlossing uit nood, droefheid en benoudheid die 'horisontale' oogmerk waarmee verontregte gelowiges om regshulp roep. Dié doel word bereik deur die sondaar te bestraf sodat hy sy skuld voor God sal erken en bely. Skuldbelydenis voor God sal noodwendig herstel van versteurde broederbande en vrede tot gevolg hê.
- Wanneer onderlinge onreg voor God reggestel is, word 'n verdere doel verwesenlik, naamlik gesamentlike deelname aan 'n onversteurde erediens waarin God gedank en geloof word vir die uitkoms wat Hy ná verontregting bewerk.
- 'n Vierde doel is die effek wat regspraak op die sondige wêreld het. Die voortgang van die evangelie word versterk wanneer daar onder gelowiges reggespreek en -gedoen word. 'Laat julle lig só skyn voor die mense dat hulle julle goeie werke (ook regverdige regspraak – GJM) kan sien en julle Vader wat in die hemele is, verheerlik' (Matteus 5:16).

2.4.3 Die verontregte se saak

- Die saak van die verontregte kan in een woord saamgevat word: onreg.

- Die onreg wat aangedoen is, kan uiteenlopend van aard wees. Onreg kan onder meer dui op gemene spel, arglistige optrede, slinksheid, onregverdigheid, onbillikheid, enigiets wat nie met die sedes en regte ooreenkom nie, oneerlikheid, ongelykwaardigheid of partydigheid.
- Daar is 'n gemeenskaplike faktor in alle onreg: die gebod van die Verbondsgod word oortree; dit lei tot verontregting onder lede van die verbondsvolk.

2.4.4 Die regter

Verskeie Skrifuitsprake werp lig op die posisie en taak van die regter voor die aangesig van die Regter te midde van die verbondsvolk.

Gewer en bedienaar van reg

- God is die hoogste Regter. As hoogste Regter bepaal Hy wat reg is en hoe die reg op aarde bedien moet word. Sy gegewe reg staan objektief vas.
- God bind Homself aan die reg wat Hy ingestel het en oplê. In gelyke mate bind Hy sy verbondsvolk daaraan.
- Regters is nie wetgewers nie, maar wethandhawers en wetstoepassers – dit wil sê bedienaars van die reg. Hulle is diensknegte van God, die hemelse Regter.
- Regters is wettig aangestelde ampsdraers. Die instelling van die regter-amp kom reeds in die vroeë geskiedenis van Israel voor.
- Die afleiding kan tereg gemaak word dat regters bepaalde gawes en skoling vir die bediening van die regter-amp nodig gehad het.
- Meer as een regter is per stad aangestel. In 'n kollege van regters is meer kennis en wysheid saamgevoeg; dit bied ook beter waarborge teen korrupsie of eensydige beoordeling van sake.
- Dat daar van meet af aan in élke stad van Israel, en boonop volgens die stamme regters en opsigters aangestel is, wys op noodsaaklike desentralisasie van regspraak. Dié desentralisasie word dwarsdeur die Skrif gehandhaaf en ontwikkel.
- Behalwe 'n menigte plaaslike regbanke was daar in Israel 'n sentrale regbank wat uit Levitiese priesters en regters en familiehoofde bestaan het. In die sentrale regskollege behartig verskillende regters ter wille van effektiwiteit en ooreenkomstig hulle kwaliteite verskillende sake. Die Sanhedrin, wat in die tyd na die ballingskap ontstaan en gedurende die vroeë Nuwe Testament prominent gefigureer het, het as 'Hof van Justisie' gedien.
- Sentrale regspraak het nie die plaaslike regspraak vervang of oorbodig gemaak nie. 'n Plaaslike hof kan 'n bepaalde saak na die sentrale hof verwys. 'n Verontregte persoon kan hom egter ook op die sentrale hof beroep sonder dat sy saak vir meerdere beraadslaging daarheen verwys is.

- Gedurende die Ou Testament word daar geen eksakte onderskeid tussen 'burgerlike' en 'religieuse' regters en regsake gemaak nie. Oudstes in die stadspoort, priesters en konings het oor alle sake reg gespreek. In die Nuwe Testament word egter duidelik tussen regters in die burgerlike hof (Pontius Pilatus en die keiser in Rome) en regters in die *ekklesia* (raad van ouderlinge) onderskei.
- Ampsdraers in die *ekklesia*, sowel as die *ekklesia* self word vir uitspraak in 'n regsaak verantwoordelik gehou.
- Ná Christus se hemelvaart en die uitstorting van die Heilige Gees op Pinkster, het Christus aan die wettig ingestelde raad van apostels, in wie se amp alle latere amptelike bevoegdheid inbegrepe is, amptelike gesag verleen. As die apostels wegval, regeer en lei Christus elke plaaslike kerk deur die besondere amp van die Woordbedienaar en die ouderlinge.
- Christus bewerk ook gemeenskap tussen kerke onderling. Plaaslike kerke moet mekaar met hulp en raad, ook wat regspraak betref, bedien.
- Goddelike teenwoordigheid dien tot bemoediging van hulle wat moet regspreek; dit onderstreep tegelyk die ontsaglike verantwoordelikheid van die aardse regters teenoor die hemelse Regter.

Die ingesteldheid van die regsdienaar

- Regters moet bekwame, wyse, verstandige en ervare manne wees wat amptelike diens kan verrig. Hulle moet aan Geesvervuldheid, Godsvrees, betroubaarheid en geloofwaardigheid geken word. Hulle moet onregverdige wins haat en onomkoopbaar wees. In hulle daaglikse handel en wandel moet hulle bo verdenking wees.
- Regters moet in hulle optrede onbevooroordeeld wees, sonder aansien des persoons oordeel, besondere aandag vir swakkes en verdruktes hê – sonder om hulle voor te trek of om hulle reg te verdraai – en konsekwent in hulle regspraak wees. In die regspraak gaan dit oor bestryding van onreg, partydigheid en omkopery.
- Regters moet bereid wees om die HERE en hulle naaste te dien. Dienende regspraak word geken aan geloof, wysheid, onderskeidingsvermoë, liefde, betroubaarheid, eerlikheid, versigtigheid, deurtastendheid en deskundigheid. Billikheid is 'n skriftuurlike eis met betrekking tot regspraak. Elke saak moet op eie meriete oorweeg word.
- Die werk van regters moet voortdurend krities beoordeel word ten einde te verseker dat regverdige regspraak geskied. Die Skrif waarsku indringend teen regskrenking deur regters. Regskrenking kan op verskeie maniere plaasvind, waaronder persoonlike bevoordeling, omkopery of maatskaplike druk. Growwe onreg geskied wanneer 'n regter onder druk van 'n massa swig.
- Regters moet verantwoordelikheid aanvaar vir die regspraak wat hulle lewer. Hulle is aan die hemelse Regter verantwoording oor hulle regspraak verskuldig.

Die taak van die regsdienaar

- Dit is die taak van die regter in Israel om die juridiese ewewig, wat as gevolg van onreg versteur is, te herstel.
- 'n Onderskeid word tussen die omvang, moeilikheidsgraad en inhoud van regsake getref. Ooreenkomstig hulle onderskeie gawes is regters geraadpleeg om sake te ondersoek en reg te spreek. Deur verdeling van pligte kom daar verligting van werk. Bowendien lei meerdere beraadslaging tot bevordering van goeie regspraak.
- Bediening van reg loop hand aan hand met 'help'. God eis dat regters in Israel verontregte lede van die verbondsvolk deur middel van regverdige regspraak in hulle onreg bystaan en hulle daaruit help.
- Suiwer bediening van reg word ten volle sigbaar in die optrede van die beloofde Messias. Hy doen reg aan verdruktes. Hy gee aan die regverdiges wat hulle van Godsweë beloof is. Hy verkondig God se reg en roep sy luisteraars tot geregtigheid op.
- Bediening van reg is ondergeskik aan God se Woord, en daarom toetsbaar aan die Woord.
- Afgesien van die regspraak wat hulle moet lewer, moet regters die volk op grond van algemene Godgegewe rigtingwysers oor 'n lewe in ware Godsvrees onderrig. Die onderrig bevat tewens 'n element van waarskuwing. Israel moet deur voortdurende wetsonderrig leer om nie van God se wet af te wyk of daarteen in opstand te kom nie.

2.4.5 Regspraak

Uit die bestudering van die Skrif kan die volgende stappe met betrekking tot die proses van regspraak in geval van verontregting onderskei word.

Bekendmaking van 'n regsaak

- Iemand wat verontreg is moet die regsgronde vir sy verontregting in afhanklikheid van die Here ernstig ondersoek, voordat 'n regskollege genader word om 'n ondersoek in te stel en regspraak te lewer.
- Die verontregte lid van die verbondsvolk (na hemelvaart: die kerk) moet aan die vertrekpunt vashou dat hy en die party wat hom onreg aangedoen het mekaar se broeders is, nieteenstaande die feit dat hulle 'n regsgeding met mekaar het. Geskille hef die broederskap nie op nie, maar moet eerder as basis vir die herstel van reg dien.
- Voordat 'n regsaak aanhangig gemaak word, moet die verontregte gelowige aan die sondaar-medegelowige 'n diens bewys deur na hom te gaan en hom op sy sonde te wys. Versuim om dit te doen, kom neer op ontrou jeens God en die naaste.

- Die verontregte gelowige moet sy medegelowige(s) wat hom 'n onreg aangedoen het, bestraf deur die sonde wat gepleeg is aan die lig te bring, rekenskap daaroor te vra, die verkeerdheid daarvan uit te wys en vanuit die gebod van God 'n gepaste vermaning te rig.
- Dié bestraffing moet onder vier oë plaasvind. In die geval van berou en skuldbelydenis is daar wins – in die hemel én op aarde.
- Wanneer 'n bestraffing onder vier oë nie die gewenste uitwerking het nie, moet die verontregte gelowige 'n tweede poging tot behoud aanwend deur getuies saam te neem. Getuies moet die sondaar bearbei, en – indien nodig – in 'n latere regsproses getuienis lewer.
- In verband met regspraak volgens die 'reël van Matteus 18' moet teen twee gevare gewaak word: formalisme en spiritualisme. Die reg beteuel die valse drif van die aanklaer en beskerm die posisie van die aangeklaagde.
- Wanneer die verontregte ooreenkomstig die voorskrifte van God se Woord nie anders kan as om tot 'n formele regsaak oor te gaan nie, geskied dit by wyse van 'n openbare sitting.

Hantering van 'n regsaak

- Die regsproses word deur die verontregte as aanklaer begin. Die verontregte stel sy saak, tesame met die redes waarom hy meen dat hy verontreg is. Regters moet te alle tye bereid wees om gehoor te gee as iemand 'n klag van verontregting lê en op reg aanspraak maak.
- Regters moet 'n aangeklaagde, sonder aansien des persoons, tot 'n regsgeding dagvaar. Die aangeklaagde word, nadat die verontregte sy klag gestel het, geleentheid gegee om sy saak persoonlik teenoor die klaer te stel.
- Nadat die klaer en die aangeklaagde aangehoor is, kry beide geleentheid om getuies op te roep. Getuies moet weet dat hulle getuienis 'n saak van groot erns is.
- Deur middel van wedersydse ondervraging moet die regter die inhoud van die klag van verontregting sover moontlik kontroleer en verifieer. Die feite op grond waarvan reg gespreek word, moet vasstaan. Daar mag nie op gerugte afgegaan word nie.
- Die regter moet deeglik ondersoek doen deur regsvrae te stel en langs dié weg sake onderskei, saamvoeg en met mekaar vergelyk sodat tot die kern van die vermeende onreg deurgedring word.
- Die saak in geding, naamlik die klag van verontregting, moet aan die hand van God se Woord gemeet word.

Bevinding en uitspraak

- Na afloop van die ondersoek moet die regter tot 'n regsbevinding kom deur die reg en onreg van alle betrokkenes met duidelike bewyse aan te toon.

- Die regter moet 'n regsoordeel oor die partye fel. Aan beide partye moet toegeken word wat hulle toekom.
- Die uitspraak van die regter is regsgeldig en daarom bindend. Die uitspraak ontleen sy gesag nie aan die kwaliteit of die persoon van die regter nie, maar aan die belofte van die HERE dat Hy die seën van die oplossing van onoplosbare vrae deur die mond van sy getroue dienare bring.
- Die regsproses moet sonder onnodige uitstel met spoed verloop. In die uitspraak van regters moet klaers en aangeklaagdes die hand en stem en leiding van die HERE bemerk. Die Godgegewe reg moet tegelyk pastoraal-bewoë bedien word aan hulle wat onreg gedoen het én aan hulle wat onder die gedane onreg gely het.

2.4.6 Regsherstel

Regsherstel as doel en gevolg van regspraak

- Die versoeningswerk van Christus het 'n besondere effek op die gemeenskap van gelowiges. Die gemeenskap van gelowiges moet vanuit die versoening met God ook – in geval van onderlinge onenigheid – met mekaar versoen raak. Daar mag geen vervreemding tussen gelowiges bestaan nie. Die eenmalige feit van Christus se versoening moet meermalig aan die gevalle wêreld bedien word. Bediening van die versoening sluit sowel die verkondiging as die belewing daarvan in.
- Versoening is gerig op die herstel van ewewig wat as gevolg van misdaad of onreg versteur is. Die effek van versoening is herstel van 'n gebroke verhouding. Uit die versoening vloei vrede voort: vrede met God, innerlike vrede, en vrede tussen hulle wat eens van mekaar geskei was.
- Ampsdraers op aarde bedien die versoening, maar God gee en waarborg dit.
- Die wesenlike elemente van versoening is: herkenning van skuld; erkenning van skuld; belydenis van skuld; pleit op die soenoffer (Christus); bereidwilligheid om te vergewe en aanvaarding van die soenoffer (wat die verontregte betref); lewe uit die vergewing; die soeke na paaie en middele om verhoudings en situasies wat versteur was, te verander.
- Regspraak kan in die lig hiervan nooit abstrak en formeel wees nie. Regsuitsprake wil mense oortuig. Die uitspraak word 'n appèl op die broederhart. Onreg moet uitgesuiwer word en plek maak vir reg.
- Regspraak is nog nie afgehandel as die regter bevind het wie gelyk en wie ongelyk het nie. Die einddoel van regspraak is dat alles weer in orde kom, dat mense gelei word op die weg van vrede. In sake waar twee mense op 'n suiwer persoonlike vlak met mekaar bots, moet regters poog om met hulle regsuitspraak tot onderlinge versoening by te dra.
- Vrede sal slegs 'n werklikheid word as die uitspraak van die regter deur alle betrokkenes in gehoorsaamheid aan God eerbiedig word.

- Verontagsaming van 'n regsuitspraak is niks anders nie as verontagsaming van die HERE. Die persoon wat nie wil buig voor die gesag van die HERE nie, moet weens sy eiewaan gestraf word. Tug oor verbondsbreuk deur 'n enkeling werk genesend vir die verbondsvolk in geheel.

Eskatologiese verwagting insake regspraak

- Ou Testamentiese profete moes die verbondsvolk Israel en die regters in Israel by herhaling daaraan herinner dat God die Regter is wat op die dag van die HERE finaal gaan oordeel. Met die oog op die aanbreek van dié dag moet regters nougeset regspraak lewer.
- Ook vir die Nuwe Testamentiese gelowiges bly daar 'n eskatologiese verwagting oor. Met die wederkoms van die Christus sal Hy as Regter kom om in geregtigheid finaal oor lewendes en dooies te oordeel.
- Die koms van Christus as Regter in die eindoordeel is vir die gelowige verontregte 'n bron van vreugde, aangesien Christus die laaste en hoogste Regter sal wees op Wie appèl gedoen kan word. Christus is tegelyk Vredevors vir almal wat in Hom glo.

HOOFSTUK 3
HISTORIESE ONTWIKKELING

3.1 INLEIDENDE OPMERKINGS

Skrifgefundeerde appèl, soos wat dit in Artikel 31 van die Kerkorde van die GKSA verwoord word, het sy oorsprong in die Dordtse Kerkorde van 1618/19[1]. Die Dordtse Kerkorde, op sy beurt, het 'n ontwikkelingsproses ondergaan waarvan die eerste beginsels in die Franse kerke van die sestiende-eeuse reformasie teruggespoor word[2]. Op daardie stadium was appèl al eeue lank in die kerkreg van die Roomse kerk[3], per implikasie ook vir die kerke van die reformasie[4], bekend. Voor die ontwikkeling van die Roomse kerkreg het die Grieke en Romeine reeds appèlreëls vir die burgerlike samelewing neergelê[5]. Die Grieke het dié reëls na aanleiding van die so genoemde *ius naturale* opgestel[6]. Appèl kan dus met reg as 'n algemene, eeue-oue regsfenomeen beskou word.

In hierdie studie word Artikel 31 van die Dordtse Kerkorde van 1618/19 as die sentrale punt en basis vir die historiese ontwikkeling van appèl in die Gereformeerde kerkreg beskou[7].

In die ondersoek na appèl in Artikel 31 van die Dordtse Kerkorde word twee spore nagegaan: die ontwikkeling van appèl in die kerklike lewe tot en met 1618/19, en die ontwikkeling van appèl in die breë Europese samelewing gedurende dieselfde periode. Hierdie twee spore staan nie onafhanklik los van mekaar of ewewydig langs mekaar nie. In die tyd toe kerklike appèl formeel sy beslag in die Dordtse Kerkorde gekry het, was kerk en samelewing onlosmaaklik aan mekaar verbind en in mekaar verweef. Tussen kerklike reg en nie-kerklike reg was daar geen duidelike skeidslyn nie. *Ius naturale* is tot 'n groot mate met *ius divinum* vereenselwig[8].

---

[1] In 'n oorsig oor die redaksie van Artikel 31 KO toon Spoelstra (1989:22, 191-192) aan dat die GKSA, na jarelange studie oor moontlike veranderinge van die kerkorde, in 1964 besluit het om by die Dordtse Kerkorde van 1618/19 te bly (sien hoofstuk 5.2.2.1).

[2] Die ontwikkeling word in paragrawe 3.3.3 en 3.3.4 beskryf.

[3] Rommel, 2000:145-146

[4] Die kerke van die reformasie was deeglik op hoogte van die inhoud en toepassing van die Roomse kerkreg. Vergelyk Calvyn, Institusie 4,IV tot 4,XI.

[5] Gordon, 1918:615; Roeleveld, 1972a:47; Listl *ea.*, 1983:26

[6] Van Warmelo, 1978:220; Van den Berg, 1985:7

[7] Die Dordtse Kerkorde, in samehang met die belydenisskrifte, word algemeen deur Gereformeerde kerke en kerkregtelikes as basis vir die Gereformeerde kerkreg en kerkregering aanvaar. Vergelyk die Openlike Verklaring by meerdere kerklike vergaderinge (GKSA, 1998:85); Jansen, 1923:2; Van der Linde, 1983:6; Spoelstra , 1989:21; Harmannij, 1990:11; Van Rongen, 1995:8-10.

[8] Van den Berg, 1985:7. Douma (1990:10-20) verwys na Thomas van Aquino (1225-1274 nC), wat die 'rasionele natuurreg' van die oorspronklike 'biologiese natuurreg' onderskei het. Met betrekking tot 'rasionale natuurreg' maak Aquino 'n verdere onderskeid tussen die *lex aeterna* (ewige wet), die *lex naturae* (natuurlike wet) en die *lex humana* (menslike wet).

Die geskiedenis van appèl in die wêreldlike reg en die kerkreg van die eerste vyftien eeue na Christus word in enkele groot lyne geskets. Dit dien slegs as agtergrond en oriëntasie vir die ontwikkeling van appèl in die kerkregering van die kerke van die sestiende-eeuse reformasie. Laasgenoemde, wat deel van die fokuspunt van die studie vorm[9], word in meer besonderhede ondersoek.

3.2 APPÈL IN DIE VROEË EUROPESE REG

Appèl, soos wat dit gedurende die Middeleeue in die Europese wêreldlike reg ontwikkel het, kan teruggevoer word na ou Griekse en Romeinse regspraktyke[10].

Plutarchus, 'n Atheense wetgewer, was die baanbreker vir die instelling van die *Heliae*, 'n soort jurie-gerig[11]. Die *Heliae* is elke jaar deur loting uit manne bo die ouderdom van 30 jaar aangewys. In alle gevalle waar die *Archonton* (die raad van hoogste staatsbeamptes, onder andere belas met regspraak) iemand tot 'n swaar vonnis veroordeel het, kon die veroordeelde hom op die *Heliae* beroep. Die *Heliae* was in dié opsig 'n appèlhof met juridiese bevoegdheid[12]. Namate die demokrasie gegroei het, het die mag van die *Heliae* toegeneem. Kleisthenes het die aantal Heliaste vanaf 400 tot 500 verhoog en bepaal dat teen alle vonnisse van die *Archonton* insake misdade, vergrype en siviele sake, onmiddellike appèl op die *Heliae* moontlik was[13].

Onder die Romeinse bewind het die reg tot appèl bly voortbestaan. Appèl beteken dat 'n herverhoor van die saak in sy geheel plaasvind. Nuwe feite en getuies word vrylik in die herverhoor toegelaat[14]. Appèl is onderskei van *restituo in integrum*, 'n proses waarin dieselfde magistraat wat uitspraak in 'n saak gelewer het, vir hersiening van sy besluit gevra word[15].

Enigiemand wat oor die uitspraak van 'n magistraat kla, kon hom op 'n ander magistraat of 'n hoër regter beroep om die gevolge van die uitspraak kragteloos te maak[16]. Selfs Romeinse christene, wat oor die algemeen wreed deur die Romeine onderdruk is[17], het toegang tot appèl

---

[9] Sien hoofstuk 1, probleemstelling 2 asook navorsingsdoelstellings 1.4.1.2 en 1.4.1.2
[10] Gordon, 1918:615; Roeleveld, 1972a:47; Listl *ea.*, 1983:26
[11] Deddens, 1953t:43
[12] Woodhouse, 1944:136
[13] Woodhouse, 1944:155
[14] Gordon, 1918:615
[15] Van Warmelo, 1978:331. Die proses van *restituo in integrum* is vergelykbaar met die behandeling van 'n revisie-versoek (sien hoofstuk 4.3.2).
[16] Deddens, 1953t:43; Van Warmelo, 1978:331
[17] Nolet (1926:14) verwys in hierdie verband na die uitspraak *Christianos esse non licet* - dit is nie geoorloof om christen te wees nie.

gehad[18]. As 'n appellant egter onsuksesvol is, is hy daarvoor verantwoordelik gehou om sy teenparty viervoudig vir aangegane koste in die saak te vergoed[19]. Nuttelose en onnodige appèlle is sodoende ontmoedig[20].

Met verwysing na die gebeure rondom Paulus se beroep op die keiser in Handelinge 25:11 en 12 stel Van Eck[21] dat daar in die republikeinse tyd 'n reg van beroep was teen vonnisse of beslissings waarmee iemand nie kon saamstem nie.

In die wet van die Twaalf Tafels, wat as basis vir die Romeinse reg beskou word[22], word voorgeskryf dat die eiser die gedaagde, waar hy hom ook al bevind, kan aansê om hom onmiddellik na die *praetor* (regter) te vergesel[23], waar hulle in mekaar se teenwoordigheid verskyn en aangehoor word[24]. Die regsproses voor die *praetor* kan in enkele onderskeie handelinge saamgevat word[25]:

- 'n *Inquisitio* (voorlopige ondersoek) het plaasgevind waarin beide partye hulle bewerings mondeling aan die regter moes voordra. Eers moet die eiser sy eis volledig voordra. Dan kry die gedaagde geleentheid om hom oor die klag van die appellant uit te laat. Indien 'n laer magistraat reeds oor die saak uitspraak gelewer het, en daar op 'n hoë regter geappelleer word, moet 'n verslag van die laer magistraat ingedien word waarin hy volledig toeligting op sy regspraak gee[26]. In die Romeinse reg is daar besondere klem op die aanhoor van die appellant en die verweerder geplaas. Beide partye het ook die reg om by elke proseshandeling teenwoordig te wees en afskrifte te eis van elke stuk waarvan die teenparty gebruik maak. Indien een van die partye versoek om die saak nog verder mondelings toe te lig, word alle partye tot addisionele pleidooie toegelaat[27]. Die *inquisitio* het normaalweg drie dae geduur. Die volk het vrye toegang tot die proses gehad en kon die verloop van die saak noukeurig volg.
- Die resultaat van die *inquisitio* is deur die *praetor* by wyse van 'n *accusatio* (klag) geformuleer.
- Na oorweging van al die feite en getuienisse giet die *praetor* die *accusatio* in die vorm van 'n *irrogatio* (oplegging van boete), waaroor gestem moes word.
- Nadat die uitslag van die stemming bekend gemaak is, spreek die *praetor* die beslissing en vonnis uit. In geval van hoër beroep is die uitspraak van die hof *ad quem* geldig in die plek

[18] Barde, 1910:516
[19] Gordon, 1918:615
[20] Van Warmelo, 1978:332
[21] Van Eck, 2003:510
[22] Allcroft *ea.*, 1944:98
[23] Deddens, 1953n:370
[24] Van Warmelo, 1978:331
[25] Gordon, 1918:616
[26] Van Warmelo, 1978:332
[27] Deddens, 1954j:223

van die uitspraak van die hof *a quo*, sonder dat laasgenoemde uitspraak noodwendig bevestig of verwerp is.

- Die vonnis tree onmiddellik in werking. *Executio* in geval van skuldigbevinding vind direk plaas.

Vanaf die laer magistrate was beroep op die keiser, wat aan die spits van die Romeinse hiërargie gestaan het, moontlik[28]. Beroep op die keiser is deurgaans met omsigtigheid hanteer; nie net deur die appellant nie, maar ook deur die keiser self. 'Men stelde er een eer in dat in het Romeinse Rijk niemand rechteloos was'[29]. Daarom is daar nie ligtelik met regsake omgegaan nie. In 'n uitsonderlike geval kon daar beroep op die volk gedoen word[30]. Die 'volktribune' kon met vetoreg in 'n appèlsaak tussenbeide tree[31]. Grosheide[32] toon aan dat hierdie beroep op die volk (*provocatio*) tegnies onderskei is van beroep op die keiser (*appellatio*). Later het die verskil tussen *provocatio* en *appellatio* heeltemal verdwyn, en was dit slegs moontlik om op die keiser te appelleer.

Keisers was nie alleen by magte om vonnisse te kasseer nie, hulle kon dit selfs verander[33].

Onder die invloed van die Romeinse reg het die reg van appèl algemeen in die wêreldlike reg gevestig geraak[34]. Dit blyk onder andere uit die ontwikkeling van die Germaanse[35] en Frankiese[36] reg.

3.3 APPÈL IN DIE VROEË EUROPESE KERKREG

Via die destyds heersende Grieks-Romeinse natuurreg het daar sedert Konstantyn die Grote (306–337 nC) 'n christelike natuurreg ontwikkel[37]. Verskeie kerklike voorgangers het die christelike natuurreg vir die regering van die kerk uitgewerk en toegepas. So het die reg van appèl te midde van die breë ontwikkeling van die kerkreg onder invloed van die Romeinse regspraak gedurende die eerste eeue na Christus in die kerke posgevat[38].

---

[28] Deddens, 1953t:43; Van Warmelo, 1978:330
[29] Sizoo, 1948:105
[30] Allcroft *ea.*, 1944:64
[31] Deddens, 1953t:43
[32] Grosheide, 1948:351
[33] Deddens, 1953t:43
[34] Roeleveld, 1972a:47. Heggelbacher (1974:222-224) toon aan dat daar in die Siriese kerke eweneens ruimte vir kerklike appèl was: 'Für Kläger, Beklagte, Richter, Verhandlung, Beweisfahren, Urteilsfällung ist im Sinne eines summarischen Verfahrens jedenfalls Vorsorge getroffen'.
[35] Deddens, 1953u:50
[36] Deddens, 1953u:51
[37] Feine, 1950:57-58; Van Zyl, 1983:163
[38] Plöchl, 1960:94; Roeleveld, 1972a:47

Die gewone 'geestelike' regter in die kerk was die biskop. Later van tyd het hy hom deur die aartsdiaken laat verteenwoordig, wat met die bestuur van alledaagse sake gemoeid was. Met verloop van jare is daar meer aartsdiakens aangestel. Vir elkeen van hulle word 'n eie gebied afgebaken waar hulle in die eerste plek vir regspraak verantwoordelik gehou is. Vanaf die aartsdiaken kon daar na die biskop geappelleer word. Later jare het die biskop hom deur 'n *vicarius* laat verteenwoordig om appèlsake aan te hoor[39]. Verontregte gelowiges kon hulle op die beraadslaging en regspraak van meerdere vergaderinge beroep[40].

Plöchl[41] beskryf die wyse waarop kerklike regspraak gedurende die eerste vier eeue beoefen is:

- Die regsprekende vergadering bestaan uit die biskop, priesters en diakens.
- Die regter moet voortdurend voor oë hou dat die behandeling van die saak en die uitspraak wat gelewer word 'in die Gees' moet geskied, asof Christus Self as Berader en Regter teenwoordig is.
- Klaer en aangeklaagde moet gelyktydig voor die regsprekende vergadering verskyn en in mekaar se teenwoordigheid aangehoor word.
- Klaer en aangeklaagde moet as broeders aangespreek word, en met die vredesgroet in die regsaak verwelkom word.
- Die regsondersoek begin met aanhoor van die klaer en die aangeklaagde. Op grond van die klag en die weerlegging daarvan moet vasgestel word of daar nie ook nog ander persone is wat by die klag geïmpliseer word nie.
- Die regsprekende vergadering moet ondersoek of die klaer se klag nie op vyandskap of nyd berus nie. Daar moet voorts vasgestel word of die klaer vertoornd is, en of hy in sy alledaagse lewe daarvoor bekend is dat hy losbandig is. Hierdie ondersoek moet gedoen word om die geloofwaardigheid van sy klag te bepaal.
- In navolging van die wêreldlike regspraktyk moet die aangeklaagde volle geleentheid ontvang om sy kant van die saak te stel.
- Die regsprekende vergadering moet sover moontlik seker maak dat die feite waaroor gekla word, vasstaan.
- Nadat die ondersoek afgehandel is, moet 'n tydperk vir die klaer en aangeklaagde vasgestel word waarbinne hulle geleentheid kry om die onderlinge stryd te besleg en vrede te herstel.
- Na verloop van dié tydperk kom die regsprekende vergadering tot 'n uitspraak.

---

[39] Feine, 1950:317; Deddens, 1953u:51

[40] Calvyn (Institusie 4,4,4) beskou die hantering van appèlle gedurende die eerste eeue positief. Teenoor diegene wat hulle negatief ten opsigte van appèl op 'n konsilie opgestel het omdat dit tot hiërargie sou lei, is Calvyn van mening dat die vorming van konsilies ooreenkomstig die voorskrif van God se Woord is.

[41] Plöchl, 1960:95-97

- Indien bevind word dat die klaer se aanklag vals was, word hy ernstig bestraf. Dit kan selfs gebeur dat hy, as hy nie oor sy valse klag boete doen nie, uit die gemeente uitgesluit word.
- Indien die klag tereg is, word die aangeklaagde tot skulderkenning en boetedoening verplig.
- Nadat die boetedoening deur óf die klaer óf die aangeklaagde plaasgevind het, word hulle weer met 'n 'rekonziliatorischen Handauflegung' (versoenende handoplegging) in die volle gemeenskap opgeneem.
- Daar is vir enigeen van die partye geleentheid om 'n konsilie vir revisie van die uitspraak en/of straf van die regsprekende vergadering te vra[42].

Aansluitend by hierdie algemene beskrywing, veral die laaste punt daarvan, blyk dit uit die acta van konsilies van die eerste millennium hoe juridiese sake hanteer is. Enkele uittreksels dien ter illustrasie:

- *Rome* 313 nC. Donatistiese biskoppe appelleer by keiser Konstantyn teen die wettigheid van Caecilianus se verkiesing tot biskop van Kartago[43]. Die keiser laat die beslissing in die appèl oor aan 'n sinode te Rome, waar 'n vergadering van biskoppe oor die saak sal besin. Caecilianus moet met tien biskoppe na Rome kom; sy teenstanders met eweveel biskoppe[44].
- *Antiochië* 341 nC. 'n Priester of diaken mag hom vanaf die uitspraak van sy biskop op 'n meerdere sinode beroep, maar nie op die keiser nie[45].

---

[42] Plöchl (1960:99) merk in verband hiermee op: 'Von einem eigentlichen Berufungsverfahren war also noch nicht die Rede, wohl aber melden die Quellen von den Fällen, da die Bestraften sich an Konzile zur Revision der Urteile oder der Strafen mit Erfolg wandten'.

[43] Maassen, 1956:9

[44] Calvyn (Institusie 4,7,10) gee nadere toeligting oor en beskouing van die gebeure in Rome 313 nC: 'Donatus van Casae Nigrae het 'n klag gelê teen Caecilianus, die biskop van Karthago. Hy (Caecilianus – GJM) is verdoem ten spyte daarvan dat sy saak nie verhoor is nie. Aangesien hy trouens geweet het dat 'n komplot deur die biskoppe teen hom gesmee is, wou hy nie voor hulle verskyn nie. Daarna het die saak by keiser Konstantyn uitgekom. Aangesien hy (Konstantyn – GJM) wou hê dat die saak volgens die oordeel van die kerk besleg moes word, het hy die ondersoek daarvan aan Melciades, die biskop van Rome opgedra en enkele biskoppe uit Italië, Frankryk en Spanje as kollegas aan hom gegee. As dit volgens die gewone jurisdiksie van die Roomse setel was om 'n appèl in 'n kerklike saak aan te hoor, waarom laat Melciades toe dat ander assessore na die oordeel van die keiser by hom gevoeg word? Ja, waarom onderneem hy die verhoor eerder op bevel van die keiser as na aanleiding van sy ampsplig? Maar laat ons hoor wat daarna gebeur het. Caecilianus wen die saak. Donatus van Casae Nigrae val vanweë sy lasterlike optrede. Hy appelleer. Constantinus dra die verhoor van sy appèl aan die biskop van Arles op. Hy sit as regter om vir die Roomse pous aan te kondig wat hy goedvind. As die Roomse setel die hoogste gesag sonder appèl gehad het, waarom laat Melciades toe dat so 'n uitsonderlike skande hom aangedoen word dat die biskop van Arles bo hom voorkeur geniet? En watter keiser het dit gedoen? Natuurlik Constantinus wat, soos hulle roem, nie alleen al sy ywer nie maar feitlik al die ryk se bronne beskikbaar gestel het om die aansien van sy setel te vergroot'. Die opmerking van Heussi (1949:107, paragraaf 1β) is in hierdie verband eweneens relevant: 'Der Kaiser war die oberste Instanz in kirchliche Gerichtsverfahren. Besonders bildete sich dei Gewohnheit heraus, dass von einer Provinzialsynode abgesetzte Bischöfe an den Kaiser appelierten und dieser ihre Sache an eine andere Provinsialsynode verwies'.

[45] Bakhuizen van den Brink (1979:188-189) toon aan dat dié uitspraak deur die Konsilie van Chalcedon in 451 nC as *canones* (nommer 9 en 17) neergelê is. Vergelyk Schaff, 1884:272.

- *Sardica* 343 nC. Indien 'n biskop uit drif of woede 'n priester of diaken afgesit het, mag die lydende party hom tot die biskoppe in die omgewing wend. Hulp mag nie aan die lydende, hulpsoekende persoon geweier word nie. Die driftige biskop mag die appellant ook nie oor sy appèl verkwalik nie. As daar vanaf 'n laer tribunaal op 'n hoër tribunaal geappelleer word, en die appèl slaag, dan sal die regters van die laer tribunaal nie gestraf word nie, mits bewys kan word dat hulle opsetlik en onregverdig in hulle vonnis was. Indien 'n biskop deur 'n provinsiale sinode afgesit word, mag hy hom op Rome appelleer. Die pous beslis of die appèl sal voortgaan al dan nie. Indien die appèl nie voortgaan nie, bekragtig die pous die beslissing van die provinsiale sinode. Indien die appèl wel voortgaan, kies die pous biskoppe wat naby Rome is, wat hom in die beslissing kan help. Daar is 'n onderskeid tussen appèl en revisie getref. By revisie oordeel die regters van die eerste en tweede instansie saam oor 'n saak. Appèl daarenteen is 'n devolutiewe regsmiddel: die eerste instansie het geen stem meer in die saak nie. Appèl werk suspensief: die eerste uitspraak het geen effek nie, behalwe as die appèl verwerp word[46].
- *Karthago* 418 nC. As priesters, diakens en laer geestelikes oor 'n uitspraak van hulle eie biskop kla, kan hulle hul met toestemming van hulle biskop tot naburige biskoppe wend, wat die geskil moet besleg. As hulle nog verder wil appelleer, mag hulle hul op die aartsbiskop of een van die Afrikaanse konsilies beroep[47].
- *Vaison* 442 nC. Wie hom nie kan neerlê by die vonnis van sy biskop nie, mag sy toevlug tot die provinsiale sinode neem[48].

Wanneer uitspraak oor 'n appèl gegee word, word die uitspraak by wyse van 'n vaste riglyn (*canon*[49]) vir toekomstige gebruik neergelê[50]. 'n Ordelike groepering en bundeling van *canones* is in 1140 nC deur Gratianus, 'n monnik wat hom op die kerkreg toegelê het, gepubliseer[51]. Uit die *Decretum Gratiani* is die eerste *Codex Iuris Canonici* in 1234 nC saamgestel[52].

---

[46] Feine, 1950:97-98; Deddens, 1953v:60

[47] Schaff, 1884:294-295. Calvyn (Institusie 4,7,5) merk in verband hiermee op: 'Sodra 'n niksnut 'n gewone vonnis ondergaan het, het hy na Rome gevlug en sy mense met baie belasteringe beswadder. Die Roomse setel was egter altyd bereid om tussenbeide te tree. Hierdie goddeloosheid het die biskoppe van Afrika (Karthago 418 nC – GJM) gedwing om 'n verbod in te stel dat niemand wat onder straf van verbanning was, oorsee mag appelleer nie'.

[48] Feine, 1950:105-106. *Canon* 88 van Konsilie Vaison bepaal: 'Clericus, qui episcopi circa se districtionem injustam putat, recurrat ad synodum'. *Canon* 89 sluit daarby aan: 'Episcopus, si clerico vel laico crimen impegerit, deducator ad probationem in synodo' (Maassen, 1956:392).

[49] *Canones* het deur sanksie van die pous regskrag verkry (Bouwman, 1970a:22, 32).

[50] Van Zyl, 1983:163

[51] Bouwman, 1970a:34; vergelyk Feine, 1950:403

[52] Die huidige *Codex Iuris Canonici* van die Roomse kerk is 'n omvangryke gesistematiseerde samestelling van konsilie-besluite asook pouslike dekrete en uitsprake wat oor bykans sewentien eeue strek (Listl *ea.*, 1983:26; Rommel, 2000:145-146).

Sedert die vierde Lateraanse konsilie in 1215 nC word die kerklike reg meer ingewikkeld en minder buigsaam. Terme uit die wêreldlike reg kom ook al meer daarin voor. Daar is nou bepalings oor *accusatio* (aanklag), *denuntio* (dagvaarding), *inquisitio* (ondersoek), *interlocutoire* (voorlopige) uitsprake en volledige proses-aktes[53].

Stelselmatige sentralisering van die mag in Rome[54] het daartoe gelei dat daar menigmaal direk op die pous 'n beroep gedoen is, sonder om die weg vanaf 'n mindere kerklike tribune na 'n meerdere kerklike tribune te bewandel [55].

In die stryd tussen kerk en staat het vorste mense dikwels verhinder om hulle op die pous te beroep. Otto III het selfs appèlle goedgekeur wat die pous verwerp het. Hy het homself bevoeg verklaar om pouslike uitsprake op te hef. Daarteenoor bepaal pous Nicolaas I: wie hom op 'n geestelike regbank beroep het, kan nie meer deur 'n wêreldlike regter vervolg word nie[56].

Samevatting

In geheel gesien was appèl teen die sestiende eeu 'n sterk gevestigde, duidelik omskrewe kerklike praktyk. Die beginsel is vasgelê: verontregte gelowiges kon hulle op regspraak van meerdere vergaderinge beroep. 'n Hulpsoekende kerklid mag nie onverhoord in 'n toestand van vermeende onreg gelos word nie. Oor die praktyk hiervan is die volgende bevind[57]:

- Daar is onderskeid tussen appèl en revisie getref. By revisie oordeel die regters van die eerste en tweede instansie saam oor 'n saak. Appèl daarenteen is 'n regsmiddel wat tot

---

[53] *Canones* 1628 tot 1640 van die *Codex Iuris Canonici* bepaal in regstegniese terme wat in geval van appèl gedoen en nie gedoen moet word nie. Vergelyk Deddens, 1953v:60.

[54] Bouwman, 1970a:23

[55] Calvyn (Institusie 4,7,5) laat hom sterk hieroor uit: 'Slegte en goddelose mense het ook baie daartoe bygedra, want om wettige vonnisse te ontduik, het hulle hulle vir asiel hierheen (na Rome – GJM) gewend. As 'n presbiter dus deur sy biskop, en as 'n biskop deur die sinode van sy provinsie veroordeel is, het hulle hulle dadelik op Rome beroep en die biskoppe van Rome het hierdie appèlle met groter geneentheid as wat hulle moes, aangeneem omdat dit gelyk het asof dit 'n buitengewone soort mag is om wyd en syd in ander se sake tussenbeide te tree. Toe Eutyches byvoorbeeld deur Flavianus, die biskop van Konstantinopel veroordeel is, het hy by Leo gaan kla dat hy verontreg is. Leo het sonder aarseling net so onbesonne as skielik die verdediging van hierdie slegte saak onderneem. Hy het heftig teen Flavianus uitgevaar asof hy 'n onskuldige man veroordeel het sonder om sy saak te verhoor. En deur hierdie eersugtigheid van hom het hy veroorsaak dat die goddeloosheid van Eutyches 'n tyd lank sterk was. Dit staan vas dat dit baie meer dikwels in Afrika gebeur het'.

[56] Deddens, 1953v:60

[57] Die praktyk het van tyd tot tyd en plek tot plek gewissel. Gedurende die eerste eeue was daar geen vaste reëls wat op 'n wye basis bindend opgelê is en afgedwing kon word nie. Met die sentralisering van mag en die ontwikkeling van die *Codex Iuris Canonici* het reëls vaster en meer algemeen afdwingbaar geword.

gevolg het dat die eerste regsprekende instansie van sy stem afstand doen en geen verdere sê in die saak meer het nie[58].

- Appèl werk opskortend: die eerste uitspraak het geen effek meer nie, behalwe as die appèl verwerp en die eerste uitspraak in effek bevestig word.
- Verlof tot appèl moet toegestaan word.
- Wie teen die biskop 'n klag het, moet eers probeer om die saak met die biskop uit te klaar alvorens hy mag appelleer.
- Tussen kerk en staat was daar 'n voortdurende magstryd. Kerklike appèlsake is in dié magstryd deur verskeie keisers en ander vorste gebruik om beheer oor die kerklike lewe te verkry. Teen hierdie agtergrond het die kerk beroep op die staat verbied.

3.4 APPÈL IN DIE GEREFORMEERDE KERKREG – EERSTE ONTWIKKELINGE

Die Konvent van Wesel 1568 kan as beginpunt van die geordende kerkregering van die kerke van die Nederlandse reformasie en van die Nederlandse Gereformeerde kerkorde beskou word[59]. By die Konvent van Wesel is daar egter teruggeval en voortgebou op 'n kerkordelike tradisie wat al etlike jare bestaan het[60], waarin die spoor van Calvyn se denke onmiskenbaar teenwoordig is.

3.4.1 Calvyn

Calvyn se eie werk

Alhoewel Calvyn hom in sy Institusie skerp oor die verkeerde hantering van appèl in die Roomse Kerk uitlaat[61], het hy nie veel oor die skriftuurlike wyse, hantering en beoordeling van appèl geskryf nie. Die rede hiervoor is volgens Deddens[62] voor die hand liggend. Genève het slegs een kerk gehad, wat bowendien met owerheidsinmenging te kampe gehad het. Dit blyk duidelik uit Calvyn se *Ordonnances Ecclésiastiques* van 1541, waarin geen sprake van appèl is nie. Talle kerkregeringsaangeleenthede word aan die sorg van die Raad van die stad Genève oorgelaat[63].

---

[58] Dit rus op die beginsel van *nemo iudex in causa sua*.
[59] Pont, 1981:3
[60] Die Londense Kerkorde van 1554, die *Discipline Ecclésiastique* van 1559 en die *Ordonnances Ecclésiastiques* van 1561 is deel van dié tradisie.
[61] Institusie 4,7,5-10
[62] Deddens, 1953w:67
[63] Pont, 1981:21-69. Speelman (1994:187-222) beskryf breedvoerig hoe Calvyn alles in die stryd gewerp het vir die selfstandigheid van die Franse Gereformeerde Kerke. Calvyn beskou juridiese uitsprake (byvoorbeeld tugsake) egter as *'n res mixta*, 'n gemengde saak, waarin die burgerlike sowel as die kerklike owerheid met mekaar behoort saam te werk (Speelman, 1994:224).

Calvyn moes aan baie ander sake aandag skenk[64]. Gevolglik het die beskrywing en toepassing van kerklike appèl tot 'n groot mate agterweë gebly.

Tog word dit uit die Institusie duidelik volgens watter beginsels, wat eweneens aan kerklike appèl ten grondslag lê, Calvyn dink. Oor die regeermag van die kerk skryf hy[65]: 'Die doel van kerklike jurisdiksie is ten eerste om struikelblokke teen te gaan en as daar enige vorm van 'n struikelblok ontstaan het, dit uit te roei. Twee aspekte moet in die toepassing hiervan in aanmerking geneem word: dat hierdie geestelike mag heeltemal van die swaardmag geskei is en ten tweede dat dit nie op die oordeel van een mens nie, maar deur 'n wettige vergadering toegepas moet word'.

Elders beklemtoon Calvyn[66] die belang van meerdere beraadslaging: 'Mag van só 'n aard soos ons verduidelik het, het nie net by een mens berus sodat hy na willekeur kon doen wat hy wou nie, maar by 'n vergadering van ouderlinge – 'n vergadering wat in die kerk dieselfde funksie vervul as 'n senaat in 'n stad'.

Binne die konteks van regsake wat deur die burgerlike regering hanteer behoort te word, merk Calvyn[67] op: 'Daar is immers uiters baie mense wat van so 'n groot waansin om gedinge te voer, kook, dat hulle nooit rus vir hulleself het tensy hulle met ander mense stry nie. Hulle dryf hulle hofgedinge met dodelike bitter haat en met 'n waansinnige begeerte om wraak te neem en skade te berokken. Hulle vervolg hulle teenparty met onversoenlike hardnekkigheid totdat hulle ineenstort. Om egter te voorkom dat mense dink dat hulle anders as volgens die reg handel, verdedig hulle so 'n verwronge siening onder die dekmantel van regspleging. Maar as dit hom wel geoorloof is om met sy medebroeder te regte te gaan, mag hy hom nie daarom dadelik haat nie, en hy mag nie deur 'n waansinnige ywer om hom skade aan te doen gedryf word om hom hardnekkig te vervolg nie'. Calvyn[68] beklemtoon dat iemand wat onreg ly 'sy klag uiteensit en eis wat billik en goed is, maar sonder enige begeerte om sy teenstander skade aan te doen of wraak te neem, sonder bitterheid en haat en sonder twisgierigheid'. Hy voeg daaraan toe: 'Dit betaam alle christene immers dat dit as grondbeginsel vir hulle vasgestel moet wees dat 'n regsgeding, al sou dit ook hoe billik wees, nooit regverdig deur enigiemand gevoer kan word tensy hy 'n soortgelyke liefde en goedgunstigheid teenoor sy

[64] Die kerklike lewe in die Franse kerke is tot 'n groot mate deur vraagstukke oor die huwelik en die doop asook bestryding van dwaalleer beheers. Dit blyk by uitstek uit acta van die eerste agt Nasionale Sinodes wat vanaf 1559 tot 1572 in Frankryk gehou is (Aymon, 1710:1-118). Vergelyk ook Artikels 23 tot 26 en 83 tot 173 van die Geneefse Kerkorde van 1561 (Pont, 1981:26-47).
[65] Institusie 4,11,5
[66] Institusie 4,11,6
[67] Institusie 4,20,17
[68] Institusie 4,20,18

teenstander betoon asof die saak waaroor die geskil handel, reeds vriendelik tussen hulle afgehandel en geskik is nie'[69].

Al dié opmerkings is net so geldig vir en van toepassing op kerklike regspraak.

Op die voetspoor van Calvyn

Leerlinge van Calvyn het die kerkregtelike lyne wat hy in verskeie van sy werke[70], maar veral in sy Institusie[71] getrek het, verder ontwikkel. Onder hulle tel Beza, Bucer, Melanchton, á Lasco, Knox, Melville en Olevianus[72]. Dié manne het in verskillende lande, binne die unieke omstandighede van elke land, gepoog om die beginsels van die Gereformeerde kerkreg in geskrifte en kerkordes uit te werk[73].

Sodoende het die presbiterianisme in Engeland[74] onder leiding van Thomas Cartwright in Engeland ontwikkel[75]. In die Londense Kerkorde van 1554, wat die orde van die oudste Nederlandssprekende gemeente is, kom Calvyn se lyn van denke na vore[76]. In Skotland het aanvanklik die *First Book of Discipline* en later *The Book of Common Order* as kerkorde vir die Skotse Gereformeerde kerke die lig gesien – eweneens kerkordes met 'n presbiteriaanse inslag, maar onmiskenbaar in navolging van Calvyn se kerkregtelike denke[77]. In Nederland was dit Zepperus, en in die sewentiende eeu Voetius, wat in lyn met Calvyn se werke die Gereformeerde kerkreg breedvoerig beskryf het[78].

3.4.2 Franse Gereformeerde kerke

Die eerste vorming van Gereformeerde Kerke in Frankryk kan in die jaar 1555 gestel word[79]. In 1557 was daar sprake van 'n begin van organisasie van kerke in 'n kerkverband[80].

---

[69] Institusie 4,20,18
[70] Die Franse kerkordes is in hierdie verband betekenisvol.
[71] Spoelstra, 1989:19
[72] Heussi, 1949:322; Bouwman, 1970a:45; Bakhuizen van den Brink en Dankbaar, 1980:167
[73] Lindsay, 1964:7; Speelman, 1994:187-189
[74] Gedurende die negentiende eeu het die presbiterianisme eweneens in die kerklike lewe van die VSA posgevat (Bouwman, 1970a:49).
[75] Bouwman, 1970a:45
[76] Pont, 1981:19. Weens die unieke kerklike omstandighede in Genéve is die direkte invloed van Calvyn se *Ordonnances Ecclésiastiques* van 1541 op die Londense kerkorde van 1554 betreklik gering. Nietemin is die invloed sigbaar.
[77] Lindsay, 1964:304-308
[78] Zepperus en Voetius het elkeen 'n volledige *Politica Ecclesiastica* die lig laat sien (Van't Spijker, 1986b:75).
[79] Speelman, 1994:125
[80] Speelman, 1994:125. Pont (1981:48) meen dat daar reeds vanaf 1555 pogings was om plaaslike kerke in 'n bepaalde gebied met mekaar in verband te bring.

Tydens 'n klein, 'min of meer toevallige byeenkoms' van predikante te Poitiers in 1558 is die *Articles politiques pour l'Église reformée selon* opgestel[81].

'n Jaar later, in Mei 1559 word 'n sinode van al die Franse gemeentes (72 in totaal) in Parys gehou. Deur hierdie eerste nasionale sinode word die *Discipline Ecclésiastique*, 'n kerkorde wat op Calvyn se *Ordonnances Ecclésiastiques* van 1541 gebaseer is, opgestel[82].

- Artikel 23 van die *Discipline*[83] bepaal (verkort en vry vertaal weergegee): As 'n predikant van growwe en openbare sonde aangekla word, moet hy direk deur die kerkraad geskors word, nadat hulle met behulp van twee of drie ander predikante ondersoek na die saak gedoen het. As die predikant in geding kla dat die getuienis wat teen hom ingebring is kwaadwillig van aard is, moet sy griewe aan die Provinsiale Sinode oorgedra word. Die Provinsiale Sinode moet 'n definitiewe oordeel oor die saak uitspreek.
- Artikel 28 van die *Discipline*[84] het betrekking op die dissipline en tug oor ampsdraers[85]: 'Die diakens en ouderlinge moet op dieselfde gronde as 'n dienaar van die Woord afgesit word uit hulle amp en wanneer hulle deur die kerkraad skuldig bevind word, sal hulle van hulle amp onthef wees, indien hulle appèl aanteken, totdat 'n Provinsiale Sinode daaroor besluit het'[86].

Uit die artikels word dit duidelik dát daar 'n weg tot appèl oop is. Oor die wyse waarop appèl aangeteken word, wei die kerkorde nie uit nie.

'n Tweede Franse Nasionale Sinode word in Maart 1560 te Poitiers gehou. Die artikels van die 1559 *Discipline* word bevestig; enkele nuwe artikels word daaraan toegevoeg[87]. Geen toevoegings word ten opsigte van die bestaande en reeds geldende appèl-artikels gemaak nie.

Die Nasionale Sinode van Lyon in 1563 brei wel beduidend op die bestaande *Discipline* uit. Artikel VI onder Algemene Sake bepaal[88]: 'In die toekoms sal alle verbanningsuitsprake wat deur die Provinsiale Sinode bevestig is, vas wees en sonder appèl'. Dit word onomwonde gestel: geen verdere appèl is moontlik indien 'n kerkraad, klassis en provinsiale sinode oor iemand se verbanning eenstemmig is nie. Hierdie besluit moet gesien word teen die

---

[81] Bakhuizen van den Brink en Dankbaar, 1980:238; Speelman (1994:125) dateer die samestelling van die *Articles politiques* 'n jaar vroeër: 1557.
[82] Van der Linde, 1983:3; Spoelstra, 1989:19
[83] Aymon, 1710:5
[84] In ander tekste word dit as Artikel 25 aangedui; vergelyk Pont (1981:52).
[85] Aymon, 1710:6
[86] Vertaling van Pont (1981:52). Pont het die Franse teks van W Niesel se *Bekentnisschriften und Kirchenordnungen der nach Gottes Wort reformierten Kirchen* (s.j.:75) gebruik. In dié weergawe van die Sinode Acta word 'n ander nommering gevolg. Artikel 28 by Aymon is Artikel 25 by Niesel.
[87] Aymon, 1710:13-22
[88] Aymon, 1710:36

agtergrond van hardnekkige volharding in sonde en handhawing van 'n eie, teen-skriftuurlike standpunt oor die leer van die kerk, wat tot skeurmakery in die kerke lei[89].

By Nasionale Sinode Nîmes van 1572 word ooreengekom dat kerke alles in hulle vermoë sal doen om geskille[90] wat in hulle midde ontstaan en die gemeente verontrus, self by te lê[91]. Die klassis behandel probleme tussen gemeentelede en 'n kerkraad wat nie deur die kerkraad opgelos kan word nie[92]. Dit is opmerklik dat die beswaarde lidmaat nie in so 'n geval as appellant optree nie. Die kerkraad doen 'n beroep op die klassis om te vergader en die probleem aan te spreek[93]. In 'n sekere sin is die kerkraad die appellant.

3.4.3 Lyn van denke en doen

By die Franse kerke van die reformasie is daar ten opsigte van kerklike appèl van meet af aan 'n duidelike lyn van denke en doen te bespeur. Deddens[94] verwys na dié lyn as 'n 'doorgaande, constante praktijk' wat in die handelinge van al die Franse kerke, en met verloop van tyd ook in Gereformeerde kerke buite Frankryk, opgemerk word.

Die lyn kan soos volg getrek word:

- Kerklike regspraak is daarop gerig om struikelblokke uit die weg te ruim. As daar enige vorm van 'n struikelblok – soos verontregting waarteen geappelleer word – ontstaan, moet dit spoedig aangespreek word. Die begeerte moet wees om so gou as moontlik reg te laat geskied, en om te verhoed dat appèlle by 'n volgende meerdere vergadering dien. Verontregting moet reggestel word, sodat vrede tussen betrokkenes kan terugkeer.
- Kerklike regspraak moet nie by die oordeel van een mens rus nie, maar moet deur 'n wettige kerklike vergadering geskied.
- Iemand wat in appèl gaan, moet die saak waaroor hy appelleer en die dryfveer waarmee hy dit doen vooraf deeglik ondersoek. 'n Appellant moet sy klag uiteensit en eis wat billik en goed is, maar sonder enige begeerte om sy teenstander skade aan te doen of wraak te neem, sonder bitterheid en haat, en sonder twisgierigheid. 'n Appellant moet tegelyk teen volharding in sonde en blindelingse handhawing van eiegeregtigheid waak.
- Naburige kerke moet gewillig wees om geskille wat in kerke ontstaan en die kerke verontrus, by te lê.

---

[89] Vergelyk Calvyn (Institusie 4,20,17-19) en Acta Nasionale Sinode Nîmes 1572, Artikel 18 (Aymon, 1710:116).
[90] Uit die konteks van die sinodebesluit word dit duidelik dat dit hoofsaaklik geskille oor die leer is. Die oorsaak van die geskil is menigmaal onkunde.
[91] Acta, Artikel 11 (Aymon, 1710:114)
[92] Acta, Artikel 12 (Aymon, 1710:115)
[93] Acta, Artikel 18 (Aymon, 1710:116)
[94] Deddens, 1957a:11

- Appellante moet in persoon voor die vergadering, wat oor die saak moet regspreek, verskyn.
- Daar word volledig ruimte vir toeligting, debatte en pleidooie gegee.
- As 'n saak by 'n provinsiale sinode in behandeling kom waaroor afgevaardigdes van 'n klassis reeds tevore geoordeel het, moet die betrokke lede die sinode verlaat. Niemand kan twee keer oor dieselfde appèl oordeel nie, en niemand mag regter in sy eie saak wees nie.
- Appèlreg is nie tot tugsake van ampsdraers beperk nie. 'n Algemene reg tot appèl in geval van verontregting is vanaf die kerkraad op die klassis, en vanaf die klassis op die sinode toegestaan.

3.5 APPÈL IN DIE GEREFORMEERDE KERKREG – VERDERE ONTWIKKELINGE

3.5.1 Konvent van Wesel 1568

Die kerke in die suidelike Nederlande wat op die grondslag van die evangelie van Christus samehorig was, het vanaf 1560 verskeie 'sinodes onder die kruis' gehou[95]. Pont[96] gee 'n gerubriseerde samevatting van die acta van die Waalse sinodes wat tussen 1563 en 1566 gehou is, weer. In geeneen van die acta kan iets oor kerklike appèl opgespoor word nie. Dit het waarskynklik daarmee te doen dat sinodes te midde van bloedige geloofsvervolging in die grootste geheimhouding moes saamkom. Geleentheid vir beroep op regspraak deur 'n meerdere vergadering is sodoende bemoeilik.

In 1568 vind die Konvent van Wesel plaas. In Wesel word die basis van 'n presbiteriaal-sinodale kerkorde gelê[97]. Die Konvent het in honderd drie-en-twintig artikels, saamgegroepeer in agt hoofstukke, hulle insigte oor verskeie sake te kenne gegee.

Hoofstuk 8, Artikel 11[98] bepaal: *Liceat autem si quis se hac via, vel alia quauis ratione iniuaria affectum putet, à Consistorii sententia ad Classium (postquàm erunt institutae) iudicium appellare, et rursus à Classium decisione Synodi auxilium implorare. Etsi eiusmodi tergiuersatio ac recusatio agnoscendae culpae peruicatiae nota non carebit*[99]. 'n Ou Nederlandse vertaling hiervan lui soos volg: 'Indien iemant agt, dat hem door deze weg, ofte eenige andere maniere van doen, is ongelyk gedaan, die mag zig van het vonnis des

[95] Deddens, s.j.:110; Pont, 1981:57
[96] Pont, 1981:58-69
[97] Pont, 1981:70
[98] In sommige weergawes van die acta word van 'n ander nommering gebruik gemaak. Na Hoofstuk 8, Artikel 11 word as Artikel 112 verwys.
[99] Rutgers, 1889:33-34

Kerkenraadts beroepen op het oordeel der Classen, als die zullen aangestelt zijn; ende ook van de uitspraak der Classen, verzoeken de hulpe der Synodi, hoewel zoodanige tegen-spartelinge ende weigeringe van schultbekenninge, niet anders als voor een teken van weerspannigheid kan gehouden worden'[100].

Die Latynse teks verwys na *iniuria*: onreg. Die Nederlandse teks verwys na *verongelyking*. Verongelyking dui op enigiets wat iemand verkeerdelik aangedoen is en wat tot gevolg het dat hy in 'n posisie van ongelyk gestel is[101]. Verontreg beteken om iemand onreg aan te doen, opsetlik skade te berokken, met opset benadeel, nie aan iemand reg laat geskied nie[102]. Verongelyking sluit verontregting in.

Die aansluiting by Artikel 28 van die *Discipline Ecclésiastique* van 1559 is ooglopend. Dit is van belang om, net soos by die *Discipline Ecclésiastique*, te let op die konteks waarbinne dié bepaling in die geheel van die Weselse Artikels voorkom[103]. Hoofstuk 8 handel oor sensuur met betrekking tot leer, religie en lewenswandel. Heimlike of openbare verkondiging van vreemde leerstellinge en ketterye, hovaardige minagting van die kerkorde en die samekoms van die kerk word met name genoem. Dit gaan in tug-artikels van Wesel oor sondes in leer en lewe. Appèlreg word egter nie daartoe beperk nie. Artikel 11 (112) bepaal uitdruklik: 'Indien iemand egter meen dat hom op hierdie manier of *enige ander manier* ongelyk/onreg aangedoen is ...'. Hier word 'n algemene reg tot appèl in geval van verongelyking (*iniuria*) vanaf die kerkraad op die klassis, en vanaf die klassis op die sinode toegestaan. Die laaste gedeelte van die bepaling bevat 'n indringende vermaning, wat voornemende appellante tot versigtigheid maan. Hy wat ten onregte appelleer en sy skuld nie wil erken nie, dra die skandvlek van hardnekkigheid[104].

3.5.2 Eerste Gereformeerde sinodes in die Nederlande

Tussen 1571 en 1618/19 is daar, buiten 'n menigte provinsiale sinodes, ses nasionale sinodes in die Nederlande gehou. Elkeen van dié sinodes het tyd en aandag aan die kerkorde bestee. Dit beteken nie dat elke sinode sy eie kerkorde vasgestel het nie. Die reeds bestaande kerkorde, wat in die kerke geldend was, het van toepassing gebly[105]. Rutgers[106] wys daarop dat sekere punte in die geldende kerkorde nader uitgewerk is. Daar is toevoegings gemaak en artikels is anders gerangskik, onder meer ter wille van die owerheid wat sekere eise gestel

[100] Hooijer, 1865:50
[101] Odendal en Gouws, *red.* 2000:1185
[102] Odendal en Gouws, *red.* 2000:1185
[103] Deddens, 1953z:90
[104] Bouwman, 1970b:41
[105] Jansen, 1923:2
[106] Rutgers, 1971:10

het[107]. Die beginsels en toepassings van die beginsels, die hooflyne asook alle noukeuriger formuleringe van die hooflyne is egter voortdurend gehandhaaf en bevestig[108].

In die daarstel van die eerste Gereformeerde kerkordes is daar met name gewaak teen gebod op gebod en reël op reël. 'Dit stond bij de vaderen vast: nooit weer een boekdeel met reglementen, gelijk het *Corpus Iuris Canonici* in de Roomsche Kerk allengs geworden was'[109]. Vir die welstand van die kerke is dit baie beter dat by algemene reëls gehou word en min besonderhede bepaal en omskryf word[110] 'en dat al het andere aan de Classen en aan de enkele Kerken wordt overgelaten, om dan naar gewoonte of naar tijdelijke schikking of naar plaatselijke behoefte geregeld te worden'[111]. Dit vereis uiteraard dat almal wat in die kerke regeer op hoogte van die regsbeginsels sal wees, en ooreenkomstig die beginsels reg sal doen.

In die volgende paragrawe word op die redaksiegeskiedenis van die appèl-artikel(s) in die onderskeie kerkordes gefokus. Op grond daarvan word bepaal watter vorm en inhoud die kerke aan kerklike appèl gegee het.

3.5.2.1 Sinode Emden 1571

Sinode Emden het 'n kerkorde in lyn met die bestaande Franse Kerkorde en die Artikels van die Weselse Konvent vasgestel[112]. Die vertrekpunt van die Emdense Kerkorde is dat geen heerskappy-oefening van watter vergadering of watter persoon ook al in die kerkverband geduld sal word nie[113]. 'n Ander belangrike besluit wat by Sinode Emden geneem is, is die vorming van klasses wat een maal per kwartaal of per halfjaar moet saamkom[114].

Die moontlikheid van appèl word in Artikel 33 van die Kerkorde van Sinode Emden beskryf. Artikel 33 handel oor die tug oor ampsdraers. *Si Ministri, Seniores et Diaconi peccatum publicum, Ecclesiae probrosum, vel auctoritate Magistratus plectendum perpetraverint; Seniores quidem et Diaconi statim auctoritate consistorii munere abdicabuntur; ministri autem suspendentur a functione; an vero abdicandi sint ministerio, Classici conventus erit iudicare, cuius sententiae si non acquieverint, ad Synodum Provincialem prouacabunt*[115]. Kersten gee

---

[107] Deddens, s.j.:115
[108] Rutgers, 1971:11
[109] Rutgers, 1971:44
[110] Jonker, 1965:14
[111] Rutgers, 1971:44
[112] Acta, Artikel 2 (Rutgers 1889:56); Pont, 1981:93
[113] Acta, Artikel 1 (Rutgers, 1889:55)
[114] Acta, Artikel 7 (Rutgers, 1889:58)
[115] Rutgers, 1889:72

'n moderne Nederlandse vertaling, wat met die vertaling van Rutgers[116] ooreenkom: 'Is het dat de dienaars des Woords, de ouderlingen of diakenen enige openbare zonde, die tot schande en lastering der gemeente strekt, of door de macht der overheid behoort gestraft te worden, bedreven hebben, zo zullen de ouderlingen en diakenen, door de outoriteit der konsistorie terstond van hun dienst afgezet worden. Maar de dienaren des Woords zal men hun dienst voor een tijd lang opzeggen, doch of men ze ten enenmale van hun diensten afzetten zal, daarvan zal de verzameling der classe oordelen, met welker oordeel, is het dat zij niet tevreden zijn, zo zullen zij zich beroepen op de Provinciale of Lands Synode'[117].

Partikuliere vraag 22 en Hoofstuk 2 (3) maak eweneens van beroepingsreg melding.

- Partikuliere vraag 22 verwys na 'n predikant wie se vrou 'n ketter is. Die kerkraad moet die saak behandel. *Et si consistorium remissius se gerat, aliquorum fratum Ecclesia iudicio, tum illi a consistorii vel negligentia vel sententia ad classem provocare poterunt* ('En zoo de Consistorie al te zagt en te slap hier inne handele, zoo zal door het oordeel eeniger Broederen der Kerke de zaake van de onagtzaamheid en het oordeel der Consistorie tot de Classe beroepen en betrokken moge worden')[118].
- Hoofstuk 2 (3) bepaal: *Si quid in aliqua classis Ecclesia acciderit quod in illius consistorio componi non posset, in conventu Classico discutietur et iudicabitur, a quo ad prouincialem erit appellatio. Coeterum in conventibus Classisicis, quae ad Classis illius Ecclesias pertinebunt, tractabuntur* ('Zoo daar iets in eenige Kerke der Classis geschiede, dat daar niet in de consistorie konde ter neder gelegt woren, dat zal in de Classische samen-komsten verhandelt en geoordeelt worden, van den welken men zig tot den Provincialen Synodum zal mogen beroepen')[119].

Opmerklik is die wisselgebruik van die begrippe *appellare* (Hoofstuk 2 (3)) en *provocare* (Artikel 33 en Partikuliere vraag 22). Dit wil voorkom asof Emden geen inhoudelike onderskeid tussen die twee begrippe maak nie. Albei dui op beroeping op 'n meerdere vergadering.

Soos die Konvent van Wesel, het Sinode Emden die reg tot appèl binne verskillende kontekste toegelaat. Alhoewel Artikel 33 melding maak van appèl in geval van tug, skep Hoofstuk 2 (3) ruimte deur die moontlikheid van appèl tussen die meer algemene artikels, wat die reg en betekenis van meerdere vergaderings reël, te plaas[120].

---

[116] Rutgers, 1889:73
[117] Kersten, 1961:48
[118] Rutgers, 1889:103
[119] Rutgers, 1889:106-107; Hooijer, 1865:80
[120] Bouwman, 1970b:41

Oor die motief waarom die kerke dit onmiddellik kerkordelik gereël het om beroep vanaf 'n kerkraad op 'n klassis en vanaf 'n klassis op 'n sinode toe te staan, skryf Deddens[121] dat kerkrade van die Gereformeerde Kerke van meet af aan hulle eie feilbaarheid erken het. Hulle het self gevra dat ander kerke hulle uitsprake kan beoordeel. As dit blyk dat die oordeel van die kerkraad verkeerd is, sal die oordeel van die klassis gevolg word. As 'n lidmaat teen een van hulle besluite appelleer en die appèl slaag, beloof die kerkraad om by die besluit van die klassis te berus en die konsekwensies daarvan te dra. Ooreenkomstig Paulus se uitspraak in 1 Korintiërs 11 – 'oordeel wat ek sê' – versoek 'n kerkraad 'n klassis: 'oordeel wat ons doen', veral as iemand in appèl gaan. 'Het gaat in de kerken om het wegdoen van zonde en de zegepraal van het recht Gods'[122].

3.5.2.2 Sinode Dordrecht 1574

Artikel 19 van die Provinsiale Sinode Dordrecht 1574 stel appèl in verband met onordelike indringing in die kerkdiens[123]. 'Die buijten de ordeninghe der Kercke sich inden Kerckendienst indringhen, sullen vander Classe eens twee of meermael gheroepen ende vermaent worden datse reden haers doens gheuen. Ende ist datse dit hartneckelick weijgheren te doen, soo sullen sij verclaert worden Schismatici ende loopers te wesen, ende haer naemen sullen den anderen Classibus te kennen ghegheuen worden. Doch indien sij sich beclaeghden dat hun onghelijck gheschiede, soo sullen sij sich op den Sijnodum Prouincialem beroepen mueghen'[124].

Dit val op hoe die kerke te alle tye geleentheid vir iemand gee om sy kant van die saak te stel, selfs in geval van 'n ernstige oortreding soos skeurmakery. Niemand word ooit die geleentheid ontneem om in sy vermeende verontregting aangehoor te word nie.

3.5.2.3 Sinode Dordrecht 1578

Die artikels van die kerkorde wat deur Sinode Dordrecht 1578 vasgestel is, is in ses hoof-stukke gegroepeer[125]. Kerklike appèl word by Hoofstuk 2, wat oor 'den kerkeraad en andere kerkelijke verzamelingen' handel, gevoeg – en nie by Hoofstuk 6, wat oor die kerklike tug handel nie. 'n Merkbare verskuiwing vind plaas. Waar die voorafgaande sinodes appèl primêr by tughandelinge betrek het, en sekondêr by ander sake waarin verontregting aangetoon

---

[121] Deddens, 1956k:219
[122] Deddens, 1956k:219
[123] Rutgers, 1889:138-139; Deddens, 1954b:151
[124] Rutgers 1889:139-140; vergelyk Hooijer, 1865:100
[125] Bremmer, 1984:123

word, word die orde nou omgekeer. Appèl word in direkte verband met die agenda van 'n meerdere vergadering geplaas[126].

Artikel 18 bepaal: 'Men sal gheene saken tot grooter versamelinghen brenghen dan die in den mindere niet en hebben konnen afghehandelt werden, ofte die de Kercken in het ghemeyne aengaen'[127]. Daarop volg Artikel 19: 'Soo yemant hem beclaeght dat hy door het oordeel der minder versamelinghe beswaert is, die sal syn sake voor een meerder moghen betrecken'[128].

Die begrip 'beswaar' is nuut. Voorheen is na verongelyk en verontreg verwys. Bremmer[129] is van mening dat die *verongelyk* 'een tikje zwaarder geformuleerd' is as *beswaar*. Hy motiveer nie sy mening nie. Daarteen word gestel dat beswaar 'n nadere aanduiding van die verongelyk en verontreg gee. Die verongelyking en verontregting waaroor die appellant kla, weeg (materieel) swaar en druk (formeel swaar) op hom.

Onder die partikuliere vrae wat by die sinode gedien en beantwoord is, was daar 'n vraag aangaande die tyd van appèl (Partikuliere vraag 4), naamlik 'of het aan degenen, die door wettige uitspraak van de kerkeraad of classis veroordeeld zijn, vrij staat op elke tijd die hun goeddunkt, zich te beroepen op een grotere vergadering?' Die sinode antwoord: 'Dat de zaken, waarover men appelleert, onderscheiden zijn. Want waar twee personen tegenover elkaar in kwestie staan, zal het aan degene die veroordeeld werd geoorloofd zijn het beroep in te stellen tot de helft van de tijd die er verloopt tussen de vergadering, waarop hij veroordeeld is en de eerstkomende vergadering waarop hij zich beroept; tenzij de tijd te kort zou zijn, waarvan de classis oordelen en besluiten zal. Maar zo het oordeel uitgesproken is tegen iemand alleen die gezondigd heeft, zal deze zich terstond beroepen. En zo iemand op de bestemde tijd geen beroep instelt, zo zal hij van het recht der beroeping verstoken zijn'[130].

3.5.2.4 Sinode Middelburg 1581

Die Latynse teks van Artikel 23 van die Middelburgse Kerkorde lees soos volg: *Si quis minoris conventus sententia se gravari queretur, ad superiorem erit provocatio. Quod vero plurium suffragiis erit probatum, id ratum habebitur, nisi verbo Dei, aut etiam articulis a Synodo generali constitutis, donec alia Synodo generali mutentur, adversari ostendatur*[131].

---

[126] Jansen, s.j.:37; Pont, 1981:133
[127] Rutgers, 1889:240; vergelyk Kersten, 1961:94
[128] Rutgers, 1889:240; vergelyk Kersten, 1961:94
[129] Bremmer, 1984:187
[130] Hooijer, 1865:160; Rutgers, 1889:263-264; Deddens, 1954b:151; Kersten, 1961:111
[131] Rutgers, 1889:384

Die Nederlandse teks lui: 'Soo ijemandt hem beclaecht door de vutspraecke der minder vergaderinghe veronghelijckt te zijn, deselue sal hem tot een meerdere beroepen moghen. Ende tgehene door de meeste stemmen goet gheuonden is, sal voor vast ende bondich ghehouden werden, ten zij dat het bewesen werde te strijden teghen het Woordt Godts, ofte teghen de artijckelen in onsen generalen Sijnodo besloten, soo langhe als deselue door gheen andere generale Sijnode verandert zijn'[132].

Die 'beswaar' van die 1578-kerkorde weerklink onmiskenbaar in die Latynse *gravari*. Tog word dit nie as sodanig in die Nederlandse teks weergegee nie.

Artikel 23 van die 1581-kerkorde bevat twee sinne. Die twee sinne voeg twee afsonderlike artikels uit die kerkorde van Sinode Dordrecht 1578 saam. Die betrokke twee artikels uit die kerkorde van 1578 is:

- Artikel 19 (hoofstuk 2, artikel 4): 'Soo yemant hem beclaeght dat hy door het oordeel der minder versamelinghe beswaert is, die sal syn sake voor een meerder moghen betrecken'[133].
- Artikel 23 (hoofstuk 2, artikel 8): 'In alle saken (die altyts wtghenomen van den welcken wy een wtghedruckt woordt Gods hebben) als de stemmen neerstichlick gheweghen syn salmen blyuen by het aduys der meeste stemmen om daerna te besluyten, het welcke besluyt een yeghelick schuldich sal syn na te koemen'[134].

Bremmer[135] skryf oor die samevoeging: 'Heel belangrijk is de manier waarop Middelburg het appèlrecht in de kerk regelde. Al in de kerkorde van Dordrecht (1578) was bepaald dat een bezwaarde zijn zaak voor een meerdere vergadering mocht "betrekken" (art. 19), en dat de meeste stemmen beslisten (art. 23). Daar maakte Dordrecht een opvallende uitzondering bij: "die altyts uutghenomen van den welcken wy een uutgedruckt woordt Gods hebben". Het was een herinnering in de kerkorde aan de evidentie van het Woord Gods. Middelburg liet die uitzondering weg, maar bracht hem, enigszins anders geformuleerd, in art. 23 (art. 31 DKO) terug. In de eerste alinea zegt dit artikel, dat wie zich door een uitspraak van een mindere vergadering "verongelijkt" acht ... zich op een meerdere vergadering zal mogen beroepen. In dat geval (en hier nam de commissie het oude art. 8 in het nieuwe art. 23 op) zal hetgeen door de meeste stemmen goedgevonden wordt "voor vast en bondich" worden gehouden ...'.

[132] Rutgers, 1889:384
[133] Rutgers, 1889:240
[134] Rutgers, 1889:241
[135] Bremmer, 1984:187

Hooijer[136] gee 'n breedvoerige beskrywing van die rede vir die samevoeging van twee 'heterogene beginselen'[137]. Hy soek die motivering in die aanloop tot Sinode Middelburg 1581. Menigmaal het kerklike geskille voor die owerhede geland, sodat hulle daaroor kon uitspraak gee. Owerhede het toenemend met die kerkregering ingemeng. Teen dié agtergrond ontstaan die samestelling van artikel 23 van die 1581 Middelburg-kerkorde. Die bedoeling daarvan was 'om de zamenkomsten buiten de invloed der politiek te houden'[138]. Kamphuis[139] bevestig Hooijer se verklaring.

Die samevoeging van die twee beginsels impliseer nie dat die besluitbevoegdheid van meerdere vergaderinge tot appèlsake beperk word nie[140]. Buiten dat 'n meerdere vergadering 'n geldige uitspraak oor appèlle kan lewer, kan meerdere vergaderinge oor alle ander sake wat regtens op haar agenda dien geldige besluite neem.

Die 104de partikuliere vraag wat deur die sinode behandel is, het te doen met die wyse van optrede terwyl 'n appèl in behandeling is: 'Wat men doen sal wanneer de Classis oordeelt dat een Dienaer te transfereren is, en die Dienaar of kerk appelleert, of dan verwacht moet werden de beroepinge en samekomste des Synodi Generael? Antwoord. Hy sal blyven ter tyd toe dat de particuliere Synode de sententie approbeert, en alsdan sal de translatie voort gaen, ter tyd toe in den Nationalen Synode daer van kennisse genomen en anders geoordeelt is'[141].

Samevattend kan die volgende oor appèl in die Middelburgse kerkorde gestel word:

- Beroep op 'n meerdere vergadering is in geval van vermeende verongelyking moontlik.
- Die begrip verongelyk sluit verontregting (*iniuria*) in. Verongelyking plaas die appellant in die posisie van beswaard-wees (*gravis*). Die verongelyking en verontregting waaroor die appellant kla, wéég (materieel) swaar en drúk (formeel) swaar op hom.

---

[136] Hooijer, 1865:187-197
[137] Jansen, 1923:142
[138] Hooijer, 1865:199
[139] Kamphuis (1970:52): 'Beroep op een meerdere vergadering is mogelijk in geval van vermeende verongelijking. Maar de verbinding die door Middelburg tussen het eerste lid en het tweede lid van ons artikel is gelegd, heeft wel degelijk een eigen betekenis, die ons in het licht van de historische contekst duidelijk kan worden. Het tweede gedeelte is inderdaad niet slechts van beslissingen in appèlzaken bedoeld. Maar door het leggen van een nauwe verbinding heeft Middelburg wèl op ene heilzame wijze geconcretiseerd en de geldigheid van de kerkelijke besluiten geaccentueerd. Het zijn de kérken die in geval van bezwaren beslissen'. Kamphuis verduidelik: Die Leidse magistraat het vir diegene wat hulleself verongelyk geag het (die sogenaamde Leidse Remonstransie met ds Caspar Coolhaes as sleutelfiguur), die weg na 'n meerdere vergadering denkbeeldig gemaak deur te ontken dat die kerklike meerdere vergaderinge bevoeg was om geldige besluite te neem. Hierteen het Sinode Middelburg die pad na meerdere beroep geopen en die regsgeldigheid van kerklike besluite, ook in geval van appèl, gestipuleer. Die uitvoering van 'n besluit deur 'n kerklike vergadering kan en mag nie deur 'n magistraats-beslissing gekeer word nie, maar alleen deur beroep op God se Woord of die reg wat in die Kerkorde geskryf staan – die kerkreg.
[140] Meulink en De Wolff, 1967:78; Bremmer, 1984:187
[141] Hooijer, 1865:221

- Kerklike vergaderinge is bevoeg en daartoe geroep om uitspraak oor 'n appèl te gee.
- Sodanige uitspraak is – soos alle ander besluite wat die vergadering met meerderheid van stemme neem – vas en bindend, tensy dit met die Woord van God in stryd is.
- Die uitvoering van 'n besluit deur 'n kerklike vergadering kan en mag nie deur 'n magistraats-beslissing gekeer word nie, maar alleen deur beroep op God se Woord of die reg wat in die Kerkorde geskryf staan.
- Indien 'n appèl *sub judice* is, word die besluit waarteen geappelleer is nie uitgevoer nie totdat uitspraak daaroor gelewer is.

3.5.2.5 Sinode 's Gravenhage 1586

Die Nasionale Sinode 's Gravenhage 1586 het Artikel 23 van die Middelburg Kerkorde feitlik woordeliks oorgeneem. Die twee afsonderlike sinne is in een sin saamgevoeg en deur middel van kommas van mekaar onderskei: 'Zoo hem iemand beklaagt door de uitsprake der minder Vergaderinge verongelykt te zyn, die zelve zal hem tot een meerder Kerkelyke Vergaderinge beroepen mogen, ende het geene door de meeste stemmen goed gevonden is, zal voor vast ende bondig gehouden worden, ten zy dat het beweezen worde te stryden tegen het Woord Gods, ofte tegen de Artikelen in dezen Generale Synode beslooten, zoo lange als dezelve door geen andere Generale Synodo verandert zyn'[142]. Die samevoeging van die twee afsonderlike beginsels word sodoende nog sterker beklemtoon. Wat verder opval, is die invoeging van die woord 'kerklike' voor vergadering. Die kerke het hulleself al hoe uitdrukliker téén owerheidsinmenging en vír kerklike behandeling van kerklike sake op 'n kerklike wyse uitgespreek.

3.5.2.6 Sinode Dordrecht 1618/19

Die amptelike redaksie van Artikel 31 Dordtse Kerkorde lees soos volg: 'Soo yemant hem beklaeght deur de uytsprake der minder Vergaderinghe verongelijkt te zijn, die selve sal hem tot een meerder Kerkelijcke vergaderinghe beroepen moghen: ende 't ghene door de meeste stemmen goet gevonden is, sal voor vast ende bondich ghehouden worden. Tenzy datte bewesen worde te strijden tegen het woordt Gods, ofte teghen de Artijckelen in desen Generalen Synodo besloten, soo langhe als de selve door gheen ander Generale Synode verandert zijn'[143].

Net soos Sinode Middelburg 1581, het Sinode Dordrecht 1618/19 twee afsonderlike sinne in Artikel 31 geformuleer. Die inhoud van die twee sinne is egter gewysig. Middelburg 1581 tref

[142] Hooijer, 1865:273
[143] Biesterveld en Kuijper, 1905:234

'n onderskeid tussen die moontlikheid van appèl en die besluitbevoegdheid van 'n meerdere vergadering. Met die plasing van die punt op 'n ander plek in die artikel, beklemtoon Sinode Dordrecht 1618/19 twee belangrike sake in verband met appèl: die uitspraak van 'n meerdere vergadering in 'n appèlsaak moet vir vas en bindend gehou word; verdere appèl is slegs moontlik as daar op grond van die Skrif en/of die Kerkorde aangetoon en bewys kan word dat die bestaande uitspraak ongeldig is. Hiermee word gepoog om rus en vrede tussen die betrokkenes te herstel en ongegronde voortsetting van 'n appèl te voorkom.

Uit die Post-Acta blyk hoe die sinode self ooreenkomstig Artikel 31 van sy goedgekeurde kerkorde met appèlle te werk gegaan het.

- 175e Sitting[144]: 'Is voorgelezen de verklaring van Johannes Arnoldi Rodingenius, predikant te Hoorn, waarin hy betuigde, om redenen aan de praeses te kennen gegeven zijn appèl te laten varen. De praeses heeft ook ingebracht, dat Johannes Valesius, predikant te Hoorn, tijd had verzocht om bij zich zelven te overwegen, of hij zijn appèl wilde vervolgen. Isacus Welsingius, predikant te Hoorn, is verschenen voor de Synode om zijn appèl te vervolgen, en heeft verzocht, dat met de allereerste van zijn zaak kennis mocht worden genomen'.
- 176e Sitting[145]: 'Die tot de zaak van Isacus Welsingius gedeputeerd waren, hebben daarvan aan de Synode rapport gedaan, en tegelijk hun advies geopend, hoe ze oordelen, dat daar behoorde gehandeld te worden. Is ook voorgelezen de uitspraak van de gedeputeerden der Noord-Hollandse Synode, waarin de voornaamste punten der beschuldigingen begrepen waren; en tegelijk de antwoorden van Isacus Welsingius daarop. Eindelijk gehoord zijnde Petrus Plancius en Hermannus Gerardi, gedeputeerden der Noord-Hollandse Synode, en de geheel zaak nauwkeurig overwogen, is geoordeeld, dat de sententie van de gedeputeerden der Noord-Hollandse Synode tegen Welsingius, op rechtvaardige gronden was gefundeerd. Dat men nochtans de Synode van Noord-Holland zou vermanen, als zij de rechtzinnigheid van deze gezeide Welsingius volkomener zal hebben onderzocht, zo door zijn belijdenis als ondertekening van konfessie, katechismus, en de verklaring dezer Synode, dan te arbeiden, dat hij met de magistraat en kerk van Hoorn moge verzoend en in de kerkedienst hersteld, op zulk ene plaats, waar het allerprofijtelijkste geoordeeld zal worden, en hij met stichting en vrucht zal kunnen verkeren, en zorg dragen, dat hij ondertussen van traktement behoorlijk worde voorzien.
- Assessor Hermannus Faukelius heeft aangediend, dat Johannes Valesius hem had bekend gemaakt, dat hy geresolveerd was zijn appèl te laten varen, maar verzocht dat zijn zaak aan de Synode van Noord-Holland mocht worden gerekommandeerd. En zijn die van Noord-Holland vermaand, met diegenen, die bereid zijn de formulieren van enigheid en de

[144] Acta, uitgawe Donner en Van den Hoorn, s.j.:943; Kersten, 1961:213
[145] Acta, uitgawe Donner en Van den Hoorn, s.j.:945; Kersten, 1961:217

verklaringen dezer Synode te ondertekenen, op het allerzachste te handelen voor zoveel de waarheid en stichting lijden kan'.

- 177e Sitting[146]: 'De sententie der Synode in de zaak Welsingius uitgesproken, is de gedeputeerden der Noord-Hollandse Synode, en ook Welsingius voorgelezen, dewelke daarvan kopie verzochten en zijn hun dezelve toegestaan. De gedeputeerden hebben de Synode voor deze uitspraken bedankt. Welsingius verklaarde, een andere sententie van de Synode verwacht te hebben. Maar dewijl het de Synode alzo had geliefd, zichzelven bij dit oordeel te willen neerleggen, en alles oprechtelijk nakomen wat hij ten beste van de kerk met een goede konsciëntie zou kunnen'.

3.5.3 Lyn van denke en doen

Uit die redaksionele ontwikkeling van Artikel 31 Dordtse Kerkorde word duidelik dat:

- die reg tot appèl van meet af aan kerkordelik deur die sinodes van die Gereformeerde Kerke in die Nederlande vasgelê is (Wesel 1568); dit is in navolging van die Franse kerke gedoen;
- verongelyking verontregting (*iniuria*) en beswaard-wees (*gravis*) insluit; verongelyking plaas die appellant in die posisie van beswaard-wees (*gravis*) (Wesel 1568, Dordrecht 1578, Middelburg 1581);
- *appellare* en *provocare* as wisselterme gebruik word, wat albei sonder enige verdere onderskeiding beroeping op 'n meerdere vergadering aandui (Emden 1571);
- daar teen oor-reglementering van die kerkregering oor die algemeen, en kerklike appèl in besonder, gewaarsku en gewaak is;
- appèl aanvanklik primêr aan die kerklike tug verbind is, sonder dat dit tot tugsake beperk is (Wesel 1568, Emden 1571);
- appèl deur latere sinodes uit die direkte konteks van ampstug geneem is, en tussen artikels oor kerklike vergaderinge geplaas is (Dordrecht, 1578);
- niemand ooit die geleentheid ontneem word om in sy vermeende verontregting aangehoor te word nie; die kerke het selfs in geval van 'n ernstige oortreding soos skeurmakery vir iemand geleentheid gegee om sy kant van die saak te stel (Emden 1571, Dordrecht 1574);
- appèl so spoedig as moontlik ingestel moet word, veral as dit oor 'n tugsaak handel (Dordrecht, 1578);
- kerklike vergaderinge bevoeg en daartoe geroep is om uitspraak oor 'n appèl te gee (Middelburg 1581);

[146] Acta, uitgawe Donner en Van den Hoorn, s.j.:946; Kersten, 1961:218

- 'n uitspraak oor appèl – soos alle ander besluite wat die vergadering met meerderheid van stemme neem – vas en bindend is, tensy dit met die Woord van God in stryd is (Middelburg 1581; Dordrecht 1618/19);
- uitvoering van 'n besluit deur 'n kerklike vergadering nie deur 'n magistraats-beslissing gekeer kan en mag word nie, maar alleen deur beroep op God se Woord of die reg wat in die kerkorde geskryf staan (Middelburg 1581; 's Gravenhage 1586);
- dit 'n appellant vry staan om teen die uitspraak van 'n meerdere vergadering te appelleer, hoewel sodanige appèl deeglik oorweeg moet word of dit nie uit 'n gees van weerspannigheid en weiering tot skuldbekentenis gebore word nie (Wesel 1568);
- verdere appèl slegs moontlik is as daar op grond van die Skrif en/of die kerkorde aangetoon en bewys kan word dat die bestaande uitspraak ongeldig is (Dordrecht 1618/19);.
- indien 'n appèl *sub judice* is, die besluit waarteen geappelleer is nie uitgevoer word nie totdat uitspraak daaroor gelewer is.

Ooreenkomstig die neergelegde orde het die kerke gepoog om kerklike regsake op 'n kerklike wyse te hanteer[147]. Die tersaaklike handelinge van Sinode Dordrecht 1618/19 kan soos volg saamgevat word:

- Appellante en verweerders het in persoon voor die sinode verskyn en hulle saak aan die sinode gestel.
- Daar was ruimte vir appellante om oor die voortgang van hulle appèl te herbesin en, indien hulle tot sodanige insig gekom het, die appèl terug te trek.
- Appèlsake is na deputate van die sinode verwys wat staande die sinode 'n rapport oor die appèl opstel. Die rapporteurs adviseer die sinode hoe daar verder met die appèl gehandel behoort te word.
- Die sinode, asook die deputate wat die appèlsaak voorlopig ondersoek, neem in besonder kennis van die uitspraak van die mindere vergadering in die betrokke saak. Beskuldiginge wat voor die mindere vergadering gedien het, asook die verweer se antwoorde daarop word aangehoor en geweeg.
- Die sinode lewer op aanbeveling van die deputate 'n uitspraak. In die uitspraak word die klag van die appellant, die antwoord van die verweer, asook die uitspraak van die mindere vergadering verreken. 'n Kopie van die uitspraak word aan die belanghebbendes uitgereik.
- Die uitspraak gaan gepaard met vermanings en opdragte. Die mindere vergadering word gemaan om, indien hulle nie sorgvuldig genoeg op die inhoud van 'n saak ingegaan het nie, in die toekoms noukeuriger op te tree. Opdrag word gegee om ooreenkomstig God se Woord alles in die vermoë te doen ten einde rus en vrede in die kerke te herstel. As 'n

[147] Deddens, 1957b:20

appellant se appèl nie slaag nie, word van hom gevra om hom by die uitspraak van die sinode neer te lê deur die uitspraak in opregtheid en met 'n goeie gewete tot heil van die kerke na te kom.

3.6 APPÈL IN DIE GEREFORMEERDE KERKREG – ONTWIKKELINGE NA 1618/19

Die Dordtse Kerkorde van 1618/19 het vir amper twee eeue formeel van krag gebly. In 1816 is dit vervang met die Algemene Reglement van Koning Willem I[148]. In 1834 is die Dordtse Kerkorde van 1618/19 deur die Christelik Afgeskeie Kerke, in 1886 deur die Nederduits Gereformeerde Kerke, en in 1892 deur die Gereformeerde Kerke opnuut as reël vir die kerkregering aanvaar[149]. Die kerkreg van die GKSA wortel histories gesproke in die Afskeiding van 1834, wat teruggryp na Dordrecht 1618/19[150].

Gedurende die tyd van die Nadere Reformasie (17e eeu), die Afskeiding (1834), die Doleansie (1886) en die Vereniging (1892) het daar beduidende kerkregtelike ontwikkelinge plaasgevind[151]. Gegewe die fokuspunt van die studie, word daar – met uitsondering van die ekskursie wat hierna volg – nie in diepte op die historiese ontwikkelinge van appèl ná 1618/19 ingegaan nie[152]. Spesifieke sake wat wel uit daardie periode relevant blyk te wees, word in hoofstuk 5 bespreek.

Ekskursie 4: Voetius oor appèlreg

Omdat daar in latere kerkregtelike ontwikkelinge dikwels na die werk van Voetius verwys word[153], word 'n kort oorsig oor sy beskouing van kerklike appèl gegee.

Die kerkregtelike debatte wat Voetius tussen 1663 en 1676 gevoer het, is deur hom versamel, gesistematiseer en in vier dele onder die titel *Politica Ecclesiastica* (PE) uitgegee[154]. Kerklike appèl kom in verskillende hoofstukke van die derde deel van die PE, boek 1, traktaat 3 aan die orde. Daarin beantwoord hy ook verskeie praktykgerigte vrae insake kerklike appèl.

---

[148] d'Assonville, 1992:186
[149] Jansen, 1923:2; Bouwman, 1970a:47-49
[150] Sien hoofstuk 5.2.1.4
[151] Figure soos Rutgers, De Savornin Lohman en Kuyper het wesenlike bydraes tot die Gereformeerde kerkreg en kerkregering gelewer.
[152] In paragraaf 3.1 is gestel dat en waarom Dordrecht 1618/19 as die sentrale punt en basis vir die historiese ontwikkeling van appèl in die Gereformeerde kerkreg beskou word.
[153] Vergelyk onder andere die proefskrif van Bouwman (1937) *Voetius over het gezag der synoden* en die polemiek wat daaroor ontstaan het. Golverdingen (2001) beskryf dit in 'n skripsie getiteld *Ontstaan, inhoud en betekenis van 'oud' en 'nieuw' kerkrecht.*
[154] Van't Spijker, 1986b:74, 75

Vertrekpunt

Voetius se vertrekpunt vir die kerkregering is die sigbare, plaaslik geïnstitueerde kerk[155]. Hy omskryf die kerk as 'n gemeenskap (*societas*) van gelowiges, wat vrywillig aangegaan word om die gemeenskap (*communio*) van die heiliges te beoefen[156].

Ampsleer

In sy ampsleer hou Voetius vas aan die Nuwe Testamentiese onderskeid tussen die gewone en buitengewone ampte[157]. Die gesag van die amp rus in die gesag van die Woord, en is daarom nie absoluut nie[158]. In soverre ampsdraers die Woord bedien, tree hulle met gesag op. Buite daardie grens het hulle geen gesag nie. Vanuit sy standpunt oor gesag wys Voetius twee uiterstes af: enersyds die aanmatiging van ampsgesag (Rome), andersyds die onderwaardering daarvan (kongregasionaliste)[159]. Alle kerklike mag is herleibaar tot die soewereine mag van Christus, wat sy kerk regeer. Ten opsigte van Christus is kerklike mag bedienend[160].

Die taak van die kerkverband

Die kerkverband is volgens Voetius 'n vereniging van kerke (*unio ecclesiarum*), wat op 'n verbond (*confoederatio*), op 'n wedersydse belofte (*correspondentia*) van plaaslike kerke berus[161]. Kerkverband dien tot welwese van die kerk[162].

Meerdere vergaderinge het 'n helpende mag (*potestas auxiliaris*). Kerke in die kerkverband is wedersyds afhanklik van mekaar, en daartoe verbind om mekaar in geval van nood te help[163]. Voetius kwalifiseer die onderlinge hulp deur daarop te wys dat die taak van die meerdere vergadering is om die goeie orde (*eutaxia*), wat eie aan die kerk van Christus is, te herstel[164]. Die vergadering kan dit met beslissende gesag (*judica decisiva*) doen. Daar moet egter gepoog word om geskille deur minlike skikking tot 'n oplossing te bring, veral as dit gaan oor twis oor feite (*quaestiones facti*) en daar

---

[155] PE Pars 1, Lib. 1, Tract. 1; Van't Spijker, 1986b:77
[156] PE Pars 1, Lib. 1, Tract. 1, Cap. 1; Van't Spijker, 1986b:78
[157] PE Pars 2, Lib. 2, Tract. 2
[158] PE Pars 2, Lib. 2, Tract. 1; Van't Spijker, 1986b:79
[159] PE Pars 2, Lib. 4; Van't Spijker, 1986b:79
[160] PE Pars 1, Lib. 1, Tract. 2; Van't Spijker, 1986b:80
[161] PE Pars 3, Lib. 1, Tract. 3, Cap. 9; Van der Walt, 1976:50
[162] Van't Spijker, 1993:236
[163] PE Pars 3, Lib. 1, Tract. 3, Cap. 2
[164] PE Pars 3, Lib. 1, Tract. 3, Cap. 2

geen prinsipiële saak ter sprake is nie. As die minlike skikking geen oplossing bied nie, kan 'n meerdere vergadering tot 'n streng beslissing (*rigidae decisionis viam*) oorgaan.

Reg tot en doel van appèl

Geen kerk mag die reg tot appèl van 'n lid of lede weerhou nie. Deur die reg tot appèl te erken en in praktyk toe te laat, laat die kerkraad blyk dat hy opreg in sy optrede is. Die billikheid en regsgeldigheid van 'n kerkraadsbesluit kan te eniger tyd deur 'n meerdere vergadering getoets word. Voetius meen dat die behandeling en afhandeling van sodanige appèl 'by die broederlike en allersagmoedigste kerklike regbanke' tuishoort[165]. Met betrekking tot die optrede van die kerklike regbanke gebruik Voetius meermale mediese terme in 'n geestelike sin[166]. 'n Kerk waarin algemene onenigheid heers, is 'n *ecclesia affecta*[167] – 'n aangetaste kerk. Dit is van lewensbelang dat die aangetaste liggaamsdeel (in geval van appèl: die appellant en die respondent) genees moet word. Uitsprake in appèlsake moet derhalwe duidelik en toepaslik wees. Daarby moet dit op herstel van gedane onreg gerig wees. Die meerdere vergadering moet oor die hangende geskil uitspraak gee en die moeilikheid uit die weg ruim. Sodoende word daar konstruktief aan genesing van die siek liggaamsdeel gewerk.

Appèl in geval van wanbestuur

Voetius noem dat beroep op 'n meerdere vergadering dikwels met veronderstelde wanbestuur van 'n mindere vergadering verband hou[168]. Die appellant voer aan dat die mindere vergadering hom aan *mala administratio* skuldig maak. Die meerdere vergadering moet hom oor die klag uitspreek en – indien en waar nodig – langs die regte weë orde op sake stel. In 'n ander geval kan 'n appellant 'n klag of aanklag stel omdat onmag by 'n mindere vergadering aangetoon word. In geval van 'n tugsaak kan die persoon in geding in beroep gaan as hy meen dat die oordeel van die kerkraad ongeldig, te haastig uitgespreek of te swaar is, en daar gevolglik persoonlik onreg aangedoen is.

---

[165] PE Pars 3, Lib. 1, Tract. 3, Cap. 3
[166] Vergelyk Bouwman, 1937:207
[167] PE Pars 3, Lib. 1, Tract. 3, Cap. 2
[168] PE Pars 3, Lib. 1, Tract. 3, Cap. 2 en Cap. 3; vergelyk Bouwman, 1937:203, 208

Appèldeputate?

In die lig van Spreuke 11:14[169] is Voetius nie daarvoor te vinde dat 'n sinode-afvaardiging of deputate geskille besleg nie. Die deputate kan rapporteer en aanbevelings doen, maar die sinode besluit[170].

Bindende regspraak

Omdat die meerdere vergaderinge bevoegdheid het om bindende besluite te neem[171], behoort die kerke hulle aan die beslissing van dié vergaderinge te hou. Deur intrede in die kerkverband het die plaaslike kerk die appèlreg vrywillig aanvaar[172].

---

[169] 'As daar nie oorleg is nie, val 'n volk: maar in die veelheid van raadgewers is redding.'
[170] PE Pars 3, Lib. 1, Tract. 3, Cap. 8 (*quaest. et resp.* 3); sien hoofstuk 4.4.4.2.
[171] PE Pars 3, Lib. 4, Tract. 1, 2; Kamphuis, s.j.:51
[172] PE Pars 3, Lib. 1, Tract. 3, Cap. 3; vergelyk Bouwman, 1937:153

HOOFSTUK 4
PRINSIPIËLE OMLYNING

4.1 INLEIDENDE OPMERKINGS

Die identifisering en beskrywing van die beginsels waarop appèl en regsherstel rus, asook die wesenlike aspekte waaruit dit bestaan, is een van die hoofsake waarop in hierdie studie gefokus word[1]. Met die oog hierop word die begrippe appèl en regsherstel in die eerste plek binne die breër raamwerk van algemeen geldende regsbeginsels bespreek en omskryf. Vervolgens word verskeie wesenlike aspekte rakende appèl beskryf, waarna ook kortliks aan alternatiewe metodes van geskilbeslegting in die kerkreg aandag gegee word. Die hoofstuk sluit af met 'n praktykgerigte sintese. Vereistes waaraan appèl met die oog op regsherstel behoort te voldoen, word daarin verwoord.

4.2 APPÈL IN DIE KERKLIKE EN BURGERLIKE REG: ONDERLINGE VERHOUDING

Wanneer Gereformeerde kerkreghandboeke, kerkorde-handleidings en relevante publikasies oor die hantering van kerklike appèlle geraadpleeg word, word dit duidelik dat daar oor die onderlinge verhouding tussen appèl in die kerklike en burgerlike reg uiteenlopend gedink word. Die onderskeie gedagterigtings kan breedweg soos volg saamgevat word:

- Bipolêre verhouding. 'n Skerp lyn word tussen appèl in die kerklike en in die burgerlike reg getrek. Kerkreg en burgerlike reg word radikaal van mekaar geskei; soms teenoor mekaar gestel.
- Polêre verhouding. Bepaalde ooreenkomste tussen appèl in die kerklike en burgerlike reg word erken. Daar word gepoog om dié raakvlakke tot uitbou van die Gereformeerde kerkreg te identifiseer en beskryf. Kerkreg en burgerlike reg word langs mekaar geplaas.
- Gesinchroniseerde verhouding. Algemene regsbeginsels wat aan die kerkreg en die algemene reg (onder andere die burgerlike reg) ten grondslag lê, word geïdentifiseer en beskryf. Gereformeerde kerkregtelikes en gereformeerde juriste werk saam om dié beginsels in die praktyk van die kerkregering, met name in gevalle van geskilbeslegting, toe te pas.

---

[1] Sien Hoofstuk 1, probleemstellings 2 tot 5 asook navorsingsdoelstellings 3 en 4 onder Hoofstuk 1, paragraaf 1.4.1

4.2.1 Bipolêre verhouding

Die *sui generis* van die kerkreg word deurgaans as basisargument ten gunste van 'n skerp skeiding tussen appèl in die kerklike en nie-kerklike reg aangevoer. Die eiesoortigheid en andersheid van die kerkreg word op verskeie maniere verwoord:

- *Eiesoortige norm*

  Kerklike regspraak wil aan die Christusregering ooreenkomstig sy Woord deurgang gee. Daarom mag dit nooit op 'n juridiese manier uitgeoefen word nie, laat staan op 'n wettiese of wêreldse manier[2].

  Die wêreldlike reg bepaal dat die wetgewer geen reël mag stel wat teen die grondwet ingaan nie. As daar wel so 'n reël ingestel word, moet regters dit nogtans toepas. Die reg om die wet aan die grondwet te toets kom slegs die wetgewer toe, nie die regter nie. Die kerkreg daarenteen eis dat elke lidmaat of ampsdraer enigiets wat met Gods Woord (die grondwet van kerk en koninkryk) in stryd is, onmiddellik bekend maak – desnoods teen alle kerklike ordeninge en beslissings in[3].

- *Eiesoortige regsuitoefening*

  Kerklike regsuitoefening is wesenlik van die wêreldlike regsuitoefening te onderskei. Die kerkorde wys weg van homself af. Deur die kerkorde word gehoorsaamheid aan die Skrif gereël. Die wet wys na homself. Deur die wet word gehoorsaamheid aan die wet as sodanig afgedwing. In kerklike regsuitoefening gaan dit nie om oortredinge van die kerkorde nie, terwyl dit in die wêreldlike regsuitoefening wel om oortredinge van die staatswette gaan[4].

- *Eiesoortige atmosfeer*

  Kerklike regspraak behoort in die atmosfeer van liefde en behoud plaas te vind. Die atmosfeer van wêreldlike regspraak is koud en klinies. Die gevaar is groot dat in kerklike regspraak na wêreldlike reg gekyk word, wat nie aan Bybelse gebooie voldoen nie. Dit het tot gevolg dat kerklike geskille as harde regsake hanteer word in plaas van 'gewetenskrisisse' tussen broeders van dieselfde huis[5].

- *Eiesoortige optrede*

  Skriftuurlike beginsels van geregtigheid en billikheid, wat vir kerklike regspraak geld, is wesenlik anders as die *strictum ius*, die formalisme en 'behendigheidspel' van die wêreldlike reg wat met 'koue regsake' werk[6].

---

[2] Van der Walt, 1976:164
[3] Deddens, 1953I:362
[4] Smit, 1984a:103
[5] Roeleveld, 1972a:41
[6] Roeleveld, 1972a:41,46; De Kock, 1982:27

- *Eiesoortige terminologie*

  Die wêreldlike regspraak gee dikwels 'n ander inhoud aan regsterme as die kerklike regspraak[7].

- *Eiesoortige regbank*

  'n Kerklike vergadering wat regspreek is wesenlik anders as 'n burgerlike hof. Kerklike vergaderinge is nie permanente strukture nie. 'n Mindere kerklike vergadering kan gevolglik nie as 'verweerder' teenoor 'n appellant in 'n meerdere vergadering optree nie[8].

- *Eiesoortige regter*

  Die wêreldlike reg word toegepas deur persone wat na jarelange studie in die kennis van die reg bedrewe is. Kerkreg word toegepas deur ampsdraers, wat in die eerste plek toegelê is op kennis van die Skrifte, 'n 'deur die gewoonte geoefende gawe om tussen goed en kwaad te onderskei (Hebreërs 5:14)'[9].

- *Eiesoortige orde*

  Die orde van die kerk is wesenlik anders as die orde van enige ander samelewings-verband, instituut of struktuur. 'n Ander wetmatigheid geld vir die bestaan van die kerk as wat vir 'n menslike vereniging of instituut geld[10].

  Gevolglik kan die kerkorde nie soos 'n staatswet hanteer word nie. Kerkreg en wêreldlike reg verskil in baie opsigte van mekaar; onder andere in aard, struktuur, sin, omvang en metode[11].

- *Eiesoortige regshandhawing*

  Die wêreldlike reg laat haar deur dwang geld, desnoods met geweld. Gehoorsaamheid word afgeforseer. Kerkreg daarenteen soek na vrye gehoorsaamheid uit liefde, met as middele onderwysing, oorreding, vermaning, waarskuwing[12].

- *Eiesoortige gerigtheid*

  Die wêreldlike reg let op uitwendige optrede en bemoei hom nie met innerlike gesindheid nie. Daarom straf die wêreldlike reg misdadigers, ook al bekeer hulle hul. Straf dien as vergelding. Kerklike regspraak en sensuur is egter nie slegs (selfs nie primêr) op uiterlike geweld gerig nie, maar eis aflegging van haat, wat vir God doodslag is. Kerkregering berus op die soenverdienste van Jesus Christus en is derhalwe verbind aan sy wil vir sy

---

[7] Schilder (Schilder en Deddens, s.j.:39) skryf in dié verband: 'Denk maar eens aan het woord 'advies', dat in de kerkelijke wereld een andere inhoud heeft dan in de juridische. In omgekeerde richting geldt hetzelfde van den term 'hoger beroep'. Men laat den term gaan, maar feitelijk deugt hij in de kerkelijke wereld niet (meerdere vergaderingen zijn geen superieure, geen *hoogere*)'.

[8] Spoelstra, 1986:107. Spoelstra spreek hom in die lig van 1 Korintiërs 3:3 sterk uit teen dikwels gebruikte terminologie in kerklike appèlsake wat na sy mening tipiese sekulère tendense vertoon. Hy verwys in besonder na terme soos 'verweer' en 'partye'.

[9] Deddens, 1953l:362; Deddens, 1956n:271

[10] Smit, 1984b:42

[11] Deddens, 1953l:362

[12] Deddens, 1953l:362

kerk[13]. Kerklike regspraak het berou en boetvaardigheid van die sondaar as mikpunt[14]. Kerkregering is diens aan en van die Woord; dit is getuienis en verkondiging wat die betrokkenes voor 'n beslissing met betrekking tot Christus stel[15].

- *Eiesoortige fokus*
  Die wêreldlike reg fokus by die positivering daarvan op 'n groot getal besonderhede en reël tallose feite en verhoudinge. Gevolglik is die wêreldlike reg aan 'n menigte, dikwels tegnies-ingewikkelde formuleringe gebind[16]. Die kerkreg bepaal hom, met inagneming van geldige regsreëls, slegs by hoofsake[17]. Die kerkorde is nie soos 'n wet of reglementebundel op allerhande moontlikhede van ónreg gefokus nie, maar spel die basiese reëls vir rég uit.

4.2.2 Polêre verhouding

In meer resente kerkregtelike werke word daar op 'n minder skerp manier met die *sui generis* van die kerkreg omgegaan.

Smit, wat enersyds beklemtoon dat die orde van die kerk wesenlik anders is as die orde van enige ander samelewingsverband, instituut of struktuur[18], stel 'n jaar later dat die kerk wesenlik met dieselfde reg uit dieselfde oorsprong as die staat te make het[19]. Hy verwys na die regsordening in die Ou Testament, wat ongedifferensieerd as 'n eenheid oor die hele lewenspektrum geld.

Smit, net soos Du Plooy[20], sluit aan by Calvyn se beskouing dat die kerk en die staat dieselfde reg uit dieselfde oorsprong hanteer[21]. Dit is egter onderskei in twee *ordines* wat God ingestel het; soos twee oë in een liggaam. Die differensiasie tussen kerkreg en staatlike reg veronderstel dus nie 'n kategorie-verskil of 'n wesensverskil in die reg nie, maar 'n toepassingsverskil. Die staatsowerheid orden die staat, kragtens sy funksie, met juridiese wette en bepalinge wat afdwingbaar is. Die kerkraad orden die kerk, kragtens sy funksie, met liefde deur die positiewe reg van God wat in geloof gehoorsaam word[22].

---

[13] Smit, 1992:517
[14] Deddens, 1953l:362
[15] Jonker, 1965:12
[16] Deddens, 1953l:362
[17] Deddens, 1956n:271
[18] Smit, 1984b:42
[19] Smit, 1985:327
[20] Du Plooy, 1991:114, 124
[21] Calvyn, Institusie 4,20,1
[22] Smit, 1985:329

Net soos Smit, onderstreep die *Gereformeerde Gemeenten* (GG) in Nederland met 'n beroep op Calvyn die geestelike karakter van die kerkreg, en dat dit om daardie rede 'n geheel ander orde as die wêreldlike reg is[23]. Terselfdertyd wys hulle op die algemene regsbeginsels wat sowel vir die kerk as vir die staat geld[24]. Ook al is die kerkreg *sui generis* wat sy bron (die Skrif), bedoeling (eer van God, welsyn van die gemeente, behoud van die sondaar) en talle ander sake betref, is daar eweneens duidelike ooreenkomste met die wêreldlike reg. Die wêreldlike reg kan vir die kerke baie nuttig wees. Die *Gereformeerde Gemeenten* waarsku met verwysing na Bos[25] in besonder teen wêreldlike prosedures wat sover moontlik in die kerk vermy word, aangesien wêreldlike reg vergeld en die kerk versoen[26].

Vanuit 'n nie-kerkregtelike hoek wys Santing-Wubs[27] daarop dat beginsels van die (Nederlands-Europese) grondwet nie regstreeks in kerklike geskilbeslegting deurwerk nie. Tog is daar talle prosesregtelike beginsels in dié grondwet wat vir die regsgang in die kerke van toepassing is en met groot vrug gebruik kan word.

Vroeër in die 20ste eeu het Van Es in Nederland 'n perspektief op die sogenaamde Du Plessis-saak in Suid-Afrika gegee [29]. Van Es pleit vir vryheid van die kerk in haar eie sfeer, net soos vryheid van die staat in sy eie sfeer. Onderlinge eerbiediging is die wagwoord. Op bepaalde terreine moet kerk en staat mekaar ontmoet. Hoe meer daar onderling gekommunikeer en oorleg gepleeg word, hoe beter. Daar is volgens Van Es genoeg onderlinge raakvlakke om met mekaar in gesprek oor te tree[30]. Dit sluit die reg tot appèl in.

4.2.3 Gesinchroniseerde verhouding

In die *Gereformeerde Kerken (Vrijgemaakt)* in Nederland (GKV) is daar sedert 1993 diepgaande oor kerklike appèl besin[31]. Die verhouding tussen appèl in die kerkreg en die burgerlike reg het prominente aandag gekry. In 1994 is 'n uitgawe van *De Reformatie* in geheel aan die saak van kerklike appèl gewy.

Boersma, 'n juris, identifiseer bepaalde probleme met die appèlreëling wat op daardie stadium in die GKV van krag was[32]. Daar is volgens hom geen enkele sekerheid oor die tydsduur van

---

[23] GG, 1999:9
[24] GG, 1999:10
[25] Bos, 1950:71
[26] GG, 1999:10
[27] Santing-Wubs, 2002:139-140; vergelyk Slump, 2000:91
[28] Santing-Wubs, 2002:139-140; vergelyk Slump, 2000:91
[29] Van Es, 1933:2
[30] Van Es, 1933:31
[31] Haitsma, 2004:5
[32] Boersma, 1994:585-587

die prosedure nie; bowendien is daar geen instansie wat die verloop van termyne kontroleer nie. Die implikasies is groot vir diegene wat om regshulp aanklop. Meerdere vergaderings word nie saamgestel op die basis van deskundigheid in die beslegting van geskille nie. Daar is dus geen waarborg vir kwaliteit wat betref die hantering en afhandeling van 'n appèl nie. Omdat die mindere vergadering teen wie geappelleer word afgevaardigdes na die meerdere vergadering stuur by wie geappelleer word, kan die indruk ontstaan dat die hantering en afhandeling van die appèl by voorbaat partydig sal wees. Verder roep die feit dat dieselfde predikante min of meer altyd by bepaalde meerdere vergaderinge is, die risiko van domino-krasie op. Die kerklike weg is 'n moeisame weg, wat daartoe aanleiding gee dat dikwels in die onreg berus word, eerder as om vir die moeisame weg te kies. Laasgenoemde het 'n negatiewe gevolg vir die verontregte sowel as die onregverdige[33]. Omdat Artikel 31 KO so beknop is, ontstaan daar talle vrae insake die appèlprosedure: Wanneer kan reaksie verwag word? Kan die appèl mondeling toegelig word? Is die behandeling van die appèl openbaar?

In die oë van die wêreldlike reg is hierdie sake volgens Boersma ernstige knelpunte. Indien iemand ooreenkomstig 1 Korintiërs 6 wel na 'n wêreldlike regbank toe gaan omdat sy reg in die kerk geminag is, hoe sal die regter oor 'n prosedure – wat nie noukeurig omskryf is nie – oordeel? So 'n situasie moet syns insiens voorkom word. Boersma meen dat daar 'n regsgang ontwikkel moet word waardeur 'n saak van vermeende onreg in die lyn van 1 Korintiërs 6 binne die eie kerklike gemeenskap effektief behandel en afgehandel kan word[34]. Kerklike regspraak, wat vanuit die gemene reg as 'alternatiewe geskilbeslegting' beskou word[35], mag in geen opsig vir die wêreldlike reg terugstaan nie, veral nie wat appèlle betref nie.

In 1997 spreek Slump, 'n regter, hom sterk ten gunste van 'n ontwikkeling in die 'gesonde grensverkeer' tussen kerkreg en burgerlike reg uit[36]. So 'n ontwikkeling is nodig, onder andere omdat 'n burgerlike regter by die beoordeling van geskille waarin die kerklike regsgang ter sprake kom, deeglik toets of daar sprake was van skending van fundamentele regsreëls. Die primaat wat die regter aan die kerklike regsgang gee, maak die kerklike regsgang nie immuun vir regterlike toetsing by nabaat nie[37].

Slump bestry die teenstelling wat tussen kerklike en wêreldlike prosesreg gesoek of geskep word. Die Skrif diskwalifiseer nêrens die wêreldlike regspraak as sodanig nie. Daarby kan die invloed van die wêreldlike reg en die kennis en ervaring van juriste by die bestudering en ontwikkeling van die kerklike reg al te maklik 'buite die deur gehou word' deur 'n vertekende

---

[33] 1 Korintiërs 6:9
[34] Vergelyk Oldenhuis, 1994:591-593 en Pel, 1994:593
[35] Santing-Wubs, 2002:106
[36] Slump, 1997:86
[37] Slump, 2000:91

beeld aan die verhouding tussen beide gebiede te gee. Dikwels word 'n karikatuur van die wêreldlike reg geskep asof dit bloot koud en hard en klinies is. Ook al is die kerklike regsgang uniek, kan daar soveel op die *sui generis* gehamer word, asof daar nie ook bepaalde Godgegewe regsreëls is wat konsekwent oral geld nie [38].

Te Velde onderskryf die mening van bogenoemde juriste[39]. In verband met die verhouding tussen kerkreg en staatsreg noem hy dat die kerk nie in 'n klooster leef nie, maar noodwendig aan die buitewêreld blootgestel word. In haar pastorale arbeid kry die kerk noodwendig te doen met dinge soos familiereg en strafreg. Dit is nie net uit praktyk noodsaaklik om van wêreldlike reg kennis te neem nie, maar ook prinsipieel. God is Koning oor alles. Baie basiese regsreëls wat in die kerk van toepassing is, is net so van toepassing in die staat. Kennis van juriste kan dus goed gebruik word. Samewerking en wisselwerking van teoloë met christen-juriste is onmisbaar om op hoogte te bly van ontwikkelinge en om bewaar te bly van vergissings.

Santing-Wubs[40] beskryf die basiese prosesregtelike beginsels wat, met volle inagneming van die kerke se eie regsbeginsels, op kerklike regspraak van toepassing is[41]:

- toegang tot regterlike instansie;
- eerlike behandeling, waaronder reg op hoor en wederhoor, reg op gelyke proseskanse[42];
- deugdelike motivering van regterlike uitspraak;
- openbaarheid van regspraak;
- beregting binne 'n redelike termyn;
- onafhanklikheid en onpartydigheid van die regter.

Santing-Wubs vestig verder die aandag daarop dat toetsing van kerklike uitsprake deur 'n burgerlike regter altyd moontlik is[43]:

- marginale toetsing om toe te sien dat daar aan die vereistes van die reg voldoen is;
- kwalitatiewe toetsing om te bevestig dat daar diepgaande genoeg na die geskil gekyk is;
- inhoudelike toetsing, wat beteken dat die saak as't ware heropen word.

Wat laasgenoemde betref laat die burgerlike regter hom nie oor geloofskwessies uit nie[44].

---

[38] Slump, 2000:93-94; vergelyk Boersma, 2004:13
[39] Te Velde, 2004c:131
[40] Santing-Wubs, 2002:106-107, 132-139
[41] Dit is die reëls van natuurlike geregtigheid, waaraan in paragraaf 4.4.5.2.1 aandag gegee word.
[42] *Equality of arms* – byvoorbeeld dat elkeen geregtig is op regshulp.
[43] Santing-Wubs, 2002:163
[44] Santing-Wubs, 2002:194. Die vraag is relevant tot watter mate die uitspraak van die burgerlike regter in die kerk bindend is.

4.2.4 Slotsom

Alle gereformeerde kerkregtelikes sowel as gereformeerde juriste wat oor die verhouding tussen kerklike en burgerlike reg geraadpleeg is, is dit eens dát die kerkreg sy eie-aard (*sui generis*) het. Oor die manier waarop die eie-aard gehandhaaf en uitgeleef moet word, bestaan daar verskil van mening. Dit blyk dat bepaalde wanvoorstellings wat vanuit die kerkreg oor die burgerlike reg bestaan het, met verloop van tyd uit die weg geruim is.

In hierdie studie word daar, met volle inagneming van die eie-aard van die Gereformeerde kerkreg sowel as die burgerlike reg, van die standpunt uitgegaan dat daar 'n gesinchroniseerde verhouding tussen die kerkreg en die burgerlike reg behoort te wees en dat dié verhouding voortdurend verder ontwikkel word. Drie hoofsake word as motief vir hierdie standpunt aangebied:

- God se Woord is geldig vir alles in die lewe, onder andere vir kerklike én burgerlike reg[45]. Die eiesoortigheid van die kerklike reg kan en mag nie sodanig verabsoluteer word, dat dit in spanning met ander vorme van regspraak beskou en toegepas word nie. Ook al is die kerk nie ván die wêreld nie, is die kerk wel in die wêreld[46]. Daar moet noukeurig onderskei word wat werklik die eie-aard van die kerkreg is, en wat algemeen regsgeldige reëls is.
- Kerklike regspraak moet ten alle tye ooreenkomstig algemeen geldende regsbeginsels, wat vir die kerk 'n minimum-vereiste behoort te wees, geweeg kan word[47]. Dit sal tot oneer van Christus en sy kerk strek as die minimum-vereistes nie deur die kerke nagekom (kan) word nie[48]. Kerklike regspraak moet in alle opsigte hoogstaande wees[49], sodat kan blyk dat die kerk ook in dié opsig 'n stad op 'n berg is[50]. Die Here se Naam moet onder andere by wyse van deeglike kerklike regspraak deur nie-kerklike mense geëer word[51].
- 'n Gelowige juris moet, soos enige ander lidmaat in die amp van gelowige, sy/haar juris-gawes gewillig en met vreugde tot nut en saligheid van die gemeenskap van die heiliges kan aanwend[52]. Onderlinge samewerking tussen gelowige regskundiges en diegene wat in

---

[45] Op die basis hiervan bepaal Artikel 71 KO dat sowel burgerlike straf as kerklike tug noodsaaklik is om die eer van God te handhaaf. Oor die 'dat, hoe en wat' van elkeen is die Woord van God duidelik, so ook oor die gemeenskaplikheid en uniekheid daarvan. Vergelyk Roeleveld, 1958:19.

[46] Johannes 17:15; 2 Korintiërs 3:2; Filippense 3:20; Kolossense 3:1

[47] Vergelyk 1 Petrus 3:15 – 'Maar heilig die Here God in julle harte en wees altyd bereid om verantwoording te doen aan elkeen wat van julle rekenskap eis omtrent die hoop wat in julle is ...'.

[48] Oldenhuis, 1994:590. Met verwysing na die Roomse kanonis W Onclin, stel Torfs (1998:20) die vraag: 'Beschikt de kerk overal nog wel over voldoende vaardige canonisten die ook op zuiver juridisch vlak vrank en vrij met het moderne recht in dialoog vermogen te treden'? Dié vraag is net so relevant vir die Gereformeerde kerkreg.

[49] Pel, 1994:593

[50] Matteus 5:14; Filippense 2:14-16

[51] Matteus 5:16

[52] Sondag 21 HK

die kerk geroep word om regspraak te lewer, lei tot opbou van die liggaam van Christus[53]. Daarteenoor waarsku Paulus dat gewaak moet word teen 'n verdeeldheid van gawes en kragte[54].

Dit is nie die bedoeling met hierdie studie om die verhouding tussen appèl in die kerklike en nie-kerklike reg volledig te beskryf en ontleed nie. In die lig van bogenoemde sal tersaaklike punte in die burgerlike reg geïdentifiseer word wat vir die bestudering van appèl met die oog op regsherstel in die Gereformeerde kerkreg van belang is.

4.3 BEGRIPSBESKRYWING

4.3.1 Appèl in die burgerlike reg

Woordbeskrywing

Die Latynse beprip *appello* het die algemene betekenis van 'aanspreek, toespreek, iemand vra om iets te doen, maan, tot verantwoording roep, noem, benoem, uitspreek'[55]. In juridiese sin dui *appello* op 'vra vir hulp en beskerming, beroep doen op regspraak'[56]. Die verwante begrip *provoco* beteken in juridiese sin 'om voor 'n hoër hof te daag, om op 'n hoër tribunaal te appelleer, uitroep om hulp'[57].

Op die oog af is *appello* en *provoco* sinonieme. Tog is daar volgens sommige verklaarders 'n mate van onderskeid, naamlik in die adres waarop 'n beroep gedoen word. *Appello* is 'n beroep wat op die hoër hof gedoen word, terwyl *provoco* daarop dui dat op die volk in hoër beroep gegaan word[58]. Volgens Grosheide het die verskil tussen *provocatio* en *appellatio* gedurende die keisertyd heeltemal verdwyn[59].

In die Handwoordeboek van die Afrikaanse Taal[60] word appèl in juridiese sin verklaar as 'beroep op 'n hoër hof'. Volgens die Verklarende Afrikaanse Woordeboek[61] dui appèl op 'beroep van 'n veroordeelde op 'n hoër hof om die uitspraak van die laer hof met die oog op vermindering of vernietiging van straf in heroorweging te neem; beswaar teen 'n uitspraak'. In

---

[53] Van Bekkum, 1990:798
[54] 1 Korintiërs 12:12-27
[55] Engelbregt, 1882:173; Marchant en Charles, 1902:46; Postma, 1975:23
[56] Marchant en Charles, 1902:46; Postma, 1975:23
[57] White en Riddle, 1880:1583; Engelbregt, 1882:1599; Marchant en Charles, 1902:452
[58] Smith, 1894:34; Postma, 1975:257
[59] Grosheide, 1948:351
[60] Odendal en Gouws *red.*, 2000:50
[61] Kritzinger *ea.*, 1972:53; vergelyk Schoonees *red.*, 1956:239, 381.

'n militêre sin het dit die betekenis van 'byeenroeping om te kontroleer'. Dit kan ook op beroep in die algemeen dui. 'n Provokateur is iemand wat uitdaag, uittart, tot verset aanspoor[62]. Laasgenoemde het 'n besonder negatiewe inhoud en konnotasie.

Saakbeskrywing

In regswoordeboeke word appèl omskryf as 'a proceeding undertaken to have a decision reconsidered by bringing it to a higher authority; esp., the submission of a lower court's or agency's decision to a higher court for review and possible reversal'[63]. 'One appeals *against* a lower court's decree'[64]. 'An appeal, applicable to courts of law, means a complaint to, and a judical examination by, a higher court of decision of an inferior court. The higher court then approves, corrects or sets aside the judgement of the inferior court'[65]. 'The right of appeal is the right of entering a superior court and invoking its aid and interposition to redress the error of the court below. An appeal, strictly so called, is one in which the question is, whether the order of the court from which the appeal is brought was right on the materials which that court had before it. A motion before a judge in court to discharge or vary an order made by him in chambers is not an appeal, but a re-hearing. A right of appeal, where it exists, is a matter of substance, and not of procedure'[66].

Elemente van appèl

Uit die woord- en saakbeskrywing blyk dat die volgende elemente eie aan appèl is:

- Appèl is 'n regsproses waarin 'n klagte teen die uitspraak van 'n laer hof uitgespreek word.
- Deur appèl word die uitspraak van die laer hof voor 'n hoër hof gebring.
- Die hulp en bemiddeling van 'n hoër hof word ingeroep om die uitspraak van die laer hof by wyse van hersiening te laat toets.
- Appèl is gerig op die inhoud van 'n regsaak, en nie op prosedure nie.
- Appèl is 'n regsmiddel, waarby die saak in geding in geheel aan die oordeel van 'n hoër regter toevertrou word. Die regter oordeel oor die feite sowel as oor die reg. Appèl beteken dus 'n nuwe proses[67], waarin nuwe getuies, deskundiges en stukke ter sprake kom.

---

[62] Odendal en Gouws *red.*, 2000:878
[63] Garner, 1999:94
[64] Garner, 1999:67
[65] Saunders, 1988:96; Claasen, 1997:132
[66] James, 1986:151
[67] *iudicium novum*

Wetgewing in praktyk

Suid-Afrikaanse wetgewing[68] insake appèlreg gee 'n nader aanduiding van die praktyk van appèl:

- *Reg tot appèl*
  Die reg om in appèl te gaan word sorgvuldig by wyse van wetgewing beskerm. Niemand mag van daardie reg ontneem word nie[69].
- *Tyd vir appèl*
  Appèl moet binne voorgeskrewe tye (deurgaans 14 dae na die datum van skuldigbevinding) aangeteken word. Onder bepaalde omstandighede kan die tydperk om te appelleer deur die hof *ad quem* verleng word.
- *Verlof tot appèl*
  Verlof tot appèl sal slegs toegestaan word indien bewys word dat:
  - verdere getuienis wat vermoedelik as waar aanvaar sal word, beskikbaar is;
  - sodanige getuienis redelikerwys tot 'n ander beslissing aanleiding kan gee;
  - daar 'n aanvaarbare verklaring gegee kan word waarom genoemde getuienis nie alreeds gedien het nie.
- *Indiening van appèl*
  'n Skriftelike kennisgewing van appèl moet by die klerk van die hof ingedien word.
- *Formaat van appèl*
  'n Afskrif van die oorspronklike notule van die besluit waarteen geappelleer word moet by die stukke ingesluit wees. Gronde vir appèl, waaruit blyk teen watter feite en teen watter regsbevinding beswaar gemaak word[70], moet duidelik en in besonderhede weergegee word[71].
- *Kernsaak by appèl*
  Die kern van die vraag by appèl teen 'n bestaande vonnis is nie of die vonnis reg of verkeerd was nie, maar of die verhoorhof, by die oplegging daarvan, sy diskresie behoorlik en regterlik uitgeoefen het[72]. In dié opsig is daar 'n wesenlike verskil tussen appèl en hersiening[73].
- *Stel van appèl*
  Die appellant sal nie toegelaat word om op 'n punt van appèl te argumenteer wat hy nie in sy kennisgewing van appèl gemeld het nie, tensy die hof van appèl hom spesiaal daarvoor

---

[68] RSA Wet op Landdroshowe 1944, artikel 87, reël 51; Wet op die Hooggeregshof 1959, reëls 50 en 67 (12,b); Strafproseswet 1977, artikels 309 en 322; Grondwet 1996, artikel 168; Reëls van die Konstitusionele Hof 1998, paragraaf 17.
[69] Hiemstra, 1987:725
[70] Eckard, 1984:336
[71] Hiemstra, 1987:728
[72] Kriegler, 1993:802
[73] Eckard, 1984:322-323

toestemming verleen. Die appellant mag wel toegelaat word om 'n regspunt by die voortsetting van die appèl te opper wat hy nie in die kennisgewing van die appèl geopper het nie. Verlof om 'n nuwe grond van appèl by te voeg, behoort normaalweg alleen toegestaan te word as daar 'n verduideliking is van die versuim om die betrokke grond van appèl betyds aan te voer. Daar moet 'n redelike vooruitsig wees dat die appèl op die betrokke grond sal slaag[74].

- *Hulp by appèl*
  'n Prokureur mag, mits volmag daartoe aan hom verleen is, namens 'n veroordeelde persoon in die hele appèlproses optree.
- *Hantering van appèl*
  Behalwe dat die hof van appèl die appellant aanhoor, moet dié hof hom deeglik vergewis van die ondersoek deur die verhoorhof, dit is die hof *a quo*, wat die saak ondersoek het en teen wie se uitspraak geappelleer word[75]. Grondliggend aan hierdie optrede is die *audi alteram et partem*-reël. Die hof van appèl moet daarteen waak om nie net op grond van die geskrewe stukke af te gaan nie[76].
- *Uitspraak in appèl*
  Die appèlregter moet die regsvrae, die feitlike bevindings waartoe hy gekom het asook die verbinding tussen bevinding en regsvrae tesame met die weergee van redes vir sy bevinding bekend maak.
- *Vonnis in appèl*
  Die hof *ad quem* het bevoegdheid om 'n bestaande vonnis te verswaar of om 'n ander vorm van vonnis in die plek van of benewens die bestaande vonnis op te lê.
- *Effek van uitspraak in appèl*
  Die hof *ad quem* kan[77]:
  - 'n bestaande vonnis bekragtig, wysig of vernietig;
  - die saak terugverwys na die hof *a quo* met instruksies vir die afneem van verdere getuienis of die verstrekking van meer inligting;
  - beveel dat die partye of een van hulle op 'n geskikte tyd in die hof van appèl sodanige verdere bewys moet aanvoer as wat die hof nodig of wenslik ag;
  - enige ander stappe doen wat tot die regverdige, spoedige en so goedkoop moontlike afhandeling van die saak kan lei.

---

[74] Hiemstra, 1987:728-729
[75] Kriegler, 1993:799
[76] Eckard, 1984:336
[77] Hiemstra, 1987:735-741

4.3.2 Appèl in die Gereformeerde kerkreg

In Artikel 31 KO word bepaal dat iemand wat 'n klagte het dat hy deur die uitspraak van 'n mindere vergadering verongelyk is, hom op 'n meerdere vergadering kan beroep.

Te Velde[78] stel dat Artikel 31 KO primêr oor situasies gaan waarin 'n kerkraad iemand persóónlik onreg aangedoen het en hoër beroep in so 'n geval moontlik is. Dit kan egter ook gebeur dat iemand op 'n meerdere vergadering beroep doen omdat hy meen dat 'n kerkraadsbesluit teen God se Woord ingaan en vir die voortbestaan van die héle gemeente gevaar inhou[79]. Ongeag die hoeveelheid mense wat deur die vermeende verontregting geraak word of die materie waaroor die vermeende verontregting bestaan[80], staan een saak vas: daar is ruimte om vir regspraak te vra. 'n Kerklid (of -lede) kan die susterskerke uit die omgewing se hulp inroep om te beoordeel of daar inderdaad onreg geskied het[81]. Indien bevind word dat daar inderdaad onreg geskied het, kan die kerke mekaar help om die gedane onreg reg te stel.

Die 'beroep' waarvan Artikel 31 KO melding maak, beteken volgens Deddens[82] 'het zich wenden tot een andere, hogere rechter (zo in het wereldlijk recht) om herziening van een vonnis. De appellant richt zich tegen 't vonnis (uitspraak) van b.v. de "lagere" rechter of de kerkeraad, waarbij in geding was niet alleen of de appellant in staat was, klaar en overtuigend aan te tonen, dat de uitspraak streed tegen de normen (voor de wereldlijke rechter: de wet; in het kerkelijk leven: Gods Woord en de K.O.) maar evenzeer, of de uitspraak van lagere rechter of kerkeraad gebaseerd was op de feiten, en dus geen feiten bij de besluitvorming waren overgeslagen of onjuist geïnterpreteerd'.

Aansluitend by Te Velde en Deddens se beskrywing van Artikel 31 KO moet in gedagte gehou word dat:

- appèl in wese niks anders is as 'dat je een beroep op iemand doet. Opdat hij je te hulp kome. Maar dan moet die hulp ook nodig zijn. Dan moet er dus nood zijn, waaruit je geholpen moet worden, omdat je er anders in blijft'[83].
- appèl 'n middel is waardeur elke gelowige as deelhebber aan die Gees van die Here geleentheid kry om saam te soek na Christus se heerskappy as hy meen dat 'n besluit wat

[78] Te Velde, 2002:1; vergelyk Bouwman, 1970b:15, 35; Spoelstra, 1986:101; Spoelstra, 1989:196
[79] Bouwman, 1970b:24; Van Rongen, 1995:58
[80] Sien paragraaf 4.4.1.1 oor die inhoud en reikwydte van verongelyking.
[81] Te Velde, 2002:1
[82] Deddens, 1956i:218
[83] Schilder, 1956:326; vergelyk Oranje, 1944:14

geneem is, in stryd is met die Woord, die belydenisskrifte of die Kerkorde, of as hy meen dat hyself deur só 'n besluit te na gekom is[84].

- appèl nodig is vir beslegting in geskille en vir bewaring van orde en rus in die kerke[85].
- appèl 'n heilige plig ter wille van die eer van die Here, die stigting van die kerk en gewetens van gelowiges moet wees[86].

Hierdie beskrywing van appèl kom in breë trekke ooreen met wat onder appèl in die burgerlike reg, soos onder 4.3.1.1 beskryf, verstaan word. Dit vertoon eweneens duidelike ooreenkomste met die appèlproses in die Roomse kerkreg: 'Unter Appellatio versteht man in kanonischen Prozessrecht das ordentliche Rechtsmittel der Berufung gg. ein gerichtliches Urteil, d.h. die Anrufung eines höheren Richters, der das Urteil inhaltlich überprüfen soll. Damit verbunden ist die Bitte um ein neues Urteil'[87].

Ekskursie 5: Appèl, beswaar en revisie

Dit dien vermeld te word dat appèl duidelik van beswaar en revisie onderskei moet word. In 'n studie oor appèlreg het Te Velde[88] bevind dat daar oor die algemeen verwarring tussen dié verskillende aksies merkbaar is. Sommige appèlle is volgens hom niks anders as 'n versoek om revisie nie[89].

Appèl en beswaar

Die punt van ooreenkoms tussen appèl en beswaar is dat iemand oor 'n bepaalde saak swarigheid[90] het. Die *gravis* ontstaan omdat iemand oordeel dat 'n besluit met die Woord van God of die kerkorde in stryd is[91].

- Om die *gravis* aan te spreek en op te los, wend die beswaarde[92] hom met 'n beswaarskrif[93] na die vergadering wat die besluit geneem het wat tot die swarigheid aanleiding gegee het[94].

---

[84] Coertzen, 1991:99
[85] Jansen, 1923:143
[86] Deddens, 1954m:254; Spoelstra, 1989:188
[87] Rommel, 2000:145
[88] Te Velde, 2002:1; vergelyk Te Velde, 2004b:36 en die stand van sake in die PKN, soos beskryf deur Van den Heuvel, 2004:247; Van Oene, 1990:154
[89] Haitsma, 2002b:9
[90] *gravis*
[91] Harmannij, 1990:128
[92] Die beswaarde kan ook 'n kerkraad wees.
[93] *gravamen*
[94] GKSA Acta, 1991:526-528 en Acta, 1994:52-53 wys die praktyk hiervan uit.

- Indien die swarigheid tot verongelyking lei, kom daar 'n element by wat die swarigheid vermeerder. Verongelyking beteken: daar vind onreg[95] rondom die reeds bestaande *gravis* plaas. Appèl is die ordelike wyse waarop sodanige *gravis* en *iniuria* aangespreek word.

'n Beswaarskrif en 'n appèlskrif verskil dus in wese, vorm en doel van mekaar – ook al het beide 'n *gravis* as kern- en beginpunt. 'n Beswaarskrif word gerig aan die vergadering wat die betwiste besluit geneem het. 'n Appèl word gerig aan die meerdere vergadering wat oor die betwiste besluit van die mindere vergadering uitspraak moet lewer.

Beswaar en revisie

'n Beswaarskrif kan voorts van 'n revisieversoek onderskei word.

Die ooreenkoms tussen 'n beswaarskrif en 'n revisieversoek is dat in beide gevalle nuwe feite en/of omstandighede na vore gebring moet word waarvan die vergadering wat die betwiste besluit geneem het, tevore nie geweet het of kon weet nie[96]. In beide gevalle word gevra vir hersiening van die betwiste besluit.

'n Beswaarskrif moet, soos hierbo beredeneer is, op die Woord van God of die artikels van die kerkorde gegrond wees. By 'n revisieversoek is dit egter nie noodsaaklik om aan te toon dat die ter sprake besluit in stryd met God se Woord of die kerkorde is nie[97]. Ook sonder strydigheid met die Skrif of die kerkorde kan iemand van mening wees dat 'n wysiging noodsaaklik is[98]. Die inhoud en gewig van die betwiste besluit bepaal of daar 'n beswaarskrif of 'n revisieversoek ingedien word[99].

Slotsom

'n Duidelike onderskeiding tússen en reëlings vír appèl-, beswaar- en revisie-skrifte is tans beperk. Verdere studie is noodsaaklik[100], veral in die GKSA[101]. Sodanige studie behoort eweneens die moontlike verwarring tussen appèl en beswaar aan te spreek.

---

[95] *iniuria*
[96] Artikel 46 KO; Haitsma, 2004:8
[97] Bouma, 1988:44
[98] Harmannij, 1990:128
[99] Oor 'n leergeskil sal daar 'n Skrifgegronde beswaarskrif ingedien word, maar oor die tyd van die erediens sal 'n nie-Skrifgegronde revisieversoek gerig word.
[100] Te Velde, 2002:4
[101] Die bestaande besluite (Acta, 1991:526-528 en Acta, 1994:52-53) vertoon leemtes in hierdie opsig.

4.3.3 Regsherstel in die Gereformeerde kerkreg

Die reg waarvan in die kerkreg sprake is, is reg van genade, 'die vergeeft en geneest'[102]. Daar is 'n direkte verhouding tussen kerkreg en regverdiging deur die geloof. Kerkreg moet die genade-orde van God beskryf wat geld vir die regverdiging van die sondaar en vir die heiliging van die lewe. In dié sin is kerkreg tegelyk herstellingsreg[103]. God se herstelling van sy volk, die kerk, moet die grondliggende motief en doel van alle kerkregtelike handelinge wees.

Regsherstel in die Gereformeerde kerkreg is die proses wat uitloop op 'n toestand waarin twee (of meer) partye, wat in konflik met mekaar was, tot só 'n mate die konflik oorkom het dat hulle weer in harmonie met mekaar kan saamleef[104]. Regsherstel is gegrond op liefde vir God, gehoorsaamheid aan sy Woord, en in die lig hiervan liefde vir die medebroeder en -suster[105].

Die proses van regsherstel kan verskeie vorme aanneem, waaronder die vermaninge ooreenkomstig Matteus 18:15-18, die kerklike tug, asook regspraak deur meerdere vergaderinge[106]. Die doel van die proses is, ongeag wie of watter vergadering daaraan deel het, dieselfde: oplossing van die konflik, versoening, vrede[107].

Tog bestaan die gedagte dat reg nie met versoening saamgaan nie, maar versoening eerder versteur[108]. Dié gedagte kom nie met die Skrif ooreen nie. Die Bybelse begrippe *tsedaqah* en *dikaosune* (geregtigheid) het te doen met trou, iemand tot sy reg laat kom, iemand gee waarop hy reg het[109]. God se geregtigheid, soos wat dit met name in Jesus Christus gegee word, impliseer versoening[110].

Versoening (*kipper, katalasso*) het met verandering te doen[111]. Die onderliggende vraag aan versoening is: wat skei gelowiges van mekaar? Die verdeling moet uit die weg geruim word,

---

[102] Van't Spijker, 1998:11
[103] Smit, 1987:20
[104] Den Breejen en Van der Ploeg, 2000:54
[105] Smit, 1987:22
[106] Deddens, 1956m:254; Veenhof, 1956d:165; GG, 1999:10
[107] Van der Walt, 1976:165; Kamphuis (1966:13) waarsku in hierdie verband: 'Wie pastoraal het kerkrecht wil hanteren, die moet beginnen zich aan de prediking te geven en aan heel zijn ambtelijke dienst, want de vrede van God moet door de ambtelijke dienst in de huizen der gemeenteleden komen. Pas dan mag mee-gesproken worden over de orde. Wie de gemeente het Woord van vrede zou onthouden en zich in de regels voor de orde sterk zou willen maken, die wordt automatisch advocaat voor kwade zaken, zéker voor die éne kwade zaak, dat hij de orde begeert, waar de christelijke vrede niet gebracht wordt.
[108] Den Breejen en Van der Ploeg, 2000:51
[109] Sien hoofstuk 2.2.1
[110] Den Breejen en Van der Ploeg, 2000:53
[111] Sien hoofstuk 2.2.4

want die Here duld dit nie[112]. Versoening as veranderingsproses begin met vasstelling van die waarheid[113]. Dit wat tot die konflik aanleiding gegee het, moet in die openbaar kom. Onreg moet vervolgens onreg genoem word. Herstel moet gesoek word. Regspraak wat nie na versoening streef nie, reik nie ver genoeg nie[114]. Smit stel dit baie skerp: 'met geen kerk-regtelike handeling mag begin word indien dit nie binne die intensie van die herstellingsmotief plaasvind nie'[115].

4.3.4 Appèl met die oog op regsherstel

Ooreenkomstig Artikel 31 KO is kerklike appèl een van die weë wat gevolg kan word om versoening en herstel van reg te bereik.

In aansluiting by die gedagte dat reg nie met versoening saamgaan nie, word die vraag egter meermale gestel: is dit heilsaam, goed en raadsaam om die reg tot appèl in te span ten einde versoening te soek[116]? Lei appèl nie dikwels tot verergering van die reeds bestaande konflik nie? In antwoord op hierdie vrae is dit noodsaaklik om binne die raamwerk wat hierbo oor regsherstel in die algemeen gestel is, sekere spesifieke sake betreffende appèl te onderskei. By elke spesifieke saak moet aangetoon word hoe appèl en versoening met mekaar in verband staan.

- *Appellant*

  Beroep en beroepsmoontlikheid op 'n meerdere vergadering beteken dat die situasie in 'n kleiner kring nog nie definitief is nie. Appèl dui op 'interimtyd'[117]. Die 'interimtyd' mag egter nie deur die appellant misbruik word nie. Gedurende die 'interimtyd' moet die appellant hom oor die gronde van, motief vir en doel met sy appèl voor God verantwoord[118]. Daarby moet die appellant ooreenkomstig die eis van die Skrif[119] voortdurend, aktief en positief na regsherstel soek.

---

[112] Deddens, 1956m:254
[113] Den Breejen en Van der Ploeg, 2000:55
[114] Den Breejen en Van der Ploeg, 2000:57
[115] Smit, 1987:20; vergelyk ook Te Velde (2004d:4): 'Alle rechtspraak is gericht op herstel van het recht in de voorgelegde situatie'.
[116] Den Breejen en Van der Ploeg, 2000:57
[117] Kamphuis, 1966:151
[118] Den Breejen en Van der Ploeg, 2000:59
[119] Onder andere Matteus 5:25, 7:1-6

- *Die ander party*

  Die ander party (meestal die kerkraad) teen wie se uitspraak die appellant appelleer, moet saam met die appellant bereid wees om na 'n oplossing vir die konflik te soek. Daar moet 'n verlange bestaan om bymekaar uit te kom[120].

- *Appèlskrif*

  Die appellant se appèlskrif moet duidelik uiteensit waar en hoe sy reg gekrenk is. Ook die rede vir die beswaar moet helder wees[121]. In soeke na reg mag daar nie met gerugte en vermoedens te werk gegaan word nie, maar met die waarheid[122].

- *Kerkverband as regter*

  Die kerkverband (in effek: meerdere vergadering) is uit liefde vir God, die susterskerk(e) teen wie geappelleer word en die appellant daartoe geroep om aan die konflik en die appèl wat daaruit voortgespruit het, die nodige aandag te gee[123]. Meerdere vergaderinge mag in die lig hiervan nie koel, abstrak, en/of teoreties-wetenskaplik op 'n afstand oor 'gevalle' oordeel nie. Meerdere vergaderinge staan binne-in die nood, sondes en konflikte. Hulle staan te midde van woorde, dade en handelinge van lidmate en mindere vergaderinge wat dikwels tot oneer van God is. Die Nasionale Sinode is die laaste instansie in hierdie wêreld waarheen toevlug geneem kan word[124].

- *Behandeling*

  Die meerdere vergadering moet noukeurig ondersoek doen na die redes vir en inhoud van die konflik wat tot die appèl aanleiding gegee het[125]. Met die oog op versoening moet die konflik in duidelike en skerp juridiese terme uitgespel word. Skerp stel van feite bring geen skeure nie, maar heling[126]. Die wil van God moet *in concreto* verkondig word[127].

---

[120] Den Breejen en Van der Ploeg, 2000:60
[121] Van den Heuvel, 2004:235
[122] Sondag 43 HK
[123] Kamphuis (1966:87) verwys in hierdie verband na 'n opmerking van K Schilder: 'het kerkverband is feitelijk niets anders dan een organisatie van onderling hulpbetoon'. In tye van intense woelinge moet die kerke mekaar te hulp snel.
[124] Veenhof, 1956d:166
[125] Veenhof, 1956d:166
[126] Den Breejen en Van der Ploeg (2000:57) voeg daaraan toe: Slegs as een van die partye alleen maar sy eie gelyk soek, en die reg inspan om dit te verkry, kom daar breuke.
[127] Veenhof, 1956d:166

- *Uitspraak*

  Die meerdere vergadering moet duidelike uitspraak oor die appèl lewer. Met die oog op die eer van God, die stigting van kerkegemeenskap[128] en die behoud van die appellant moet uitsprake en handelinge wat daaruit voortspruit, klinkklaar wees[129].

- *Regsherstel*

  Die uitspraak van die meerdere vergadering moet sodanig wees dat dit tot beëindiging van die konflik en herstel van reg en vrede bydra. Die goeie kerklike en geestelike verhoudinge moet uitgewys word en daartoe opgeroep word[130]. Alle onderlinge verwydering moet uiteindelik uit die weg geruim word, sodat 'wie uiteen werd geslagen, weer naar elkaar toe komen. Ja, daarop moet héél de synodale arbeid gericht zijn!'[131]. Die uitsig op regsherstel moet almal wat by die appèl betrokke is met geloofsverwagting vervul. 'Dat houdt allereerst voor ieder de verplichting in geen grotere breuk te forceren, dan reeds geslagen werd, toen het oordeel van de één botste tegen dat van de ander. Men zal het werk en de besluiten van de meerdere vergadering niet van te voren met vruchteloosheid slaan'[132].

In die volgende paragrawe sal bogenoemde sake elkeen nader omskryf word.

4.4 BESKRYWING VAN WESENLIKE ASPEKTE

4.4.1 Wesenlike aspekte met betrekking tot die appellant

4.4.1.1 Die appellant se gronde vir appèl

Artikel 31 KO bepaal: 'As iemand egter 'n klagte het dat hy deur die uitspraak van die mindere vergadering verongelyk is, kan hy hom op 'n meerdere vergadering beroep'. Hieruit word duidelik dat *verongelyking* weens die *uitspraak* van 'n mindere vergadering die grond vir 'n appellant se klagte is.

Daar is onder kerkregtelikes verskil van mening oor die inhoud en reikwydte van *verongelyking* en *uitspraak*. Dié verskil gee aanleiding tot uiteenlopende opvattinge insake die toepassing van Artikel 31 in die kerklike lewe.

---

[128] Kamphuis (1966:150) merk op dat beroep op 'n meerdere vergadering 'n besondere implikasie vir die kerkverband het. Die band met die kerk(e) waarteen geappelleer word, word steeds in stand gehou. Die uitspraak van die meerdere vergadering sal diensbaar wees om almal wat verdeeld geraak het, weer saam te voeg in die een gehoorsaamheid aan die geopenbaarde wil van God.

[129] Veenhof, 1956d:166

[130] Te Velde, 2004b:4

[131] Veenhof, 1956d:166

[132] Kamphuis, 1966:151

Inhoud en reikwydte van verongelyking

Die begrip *gravari*[133] word in latere kerkordes deurgaans op twee maniere weergegee: verongelyk en verontreg. Artikel 31 van die Dordtse Kerkorde 1618/19 gee dit weer as 'verongelyk'[134]. Sodanig is dit ook in die kerkorde van die GKSA opgeneem[135]. In Artikel 31 KO van die GKV[136] word na 'onreg aangedaan' verwys. Met verwysing na Wesel 1568[137] verbind Deddens[138] 'onreg aangedaan' aan *iniuria*. Slump[139] gee voorkeur aan die term 'bezwaard', wat 'n eksakte weergawe van die *gravari* van Middelburg 1581 is.

Visser[140] is van mening dat die bewoording van Artikel 31 slegs *persoonlike* regskrenking in die oog het: 'As *iemand* egter 'n klagte het dat *hy* deur die uitspraak van 'n mindere vergadering verongelyk is...'. In die praktyk gebeur dit dikwels dat iemand wat nie met 'n mindere vergadering se besluit saamstem nie, direk tot appèl oorgaan, selfs al is daar geen sprake van persoonlike regskrenking nie. Behalwe dat die agendas van meerdere vergaderings deur hierdie praktyk onnodig oorlaai kan word, strook dit na Visser se mening ook nie met die gees en bedoeling van Artikel 31 nie. In so 'n geval, waar daar nie gekonformeer kan word nie – maar ook geen persoonlike regskrenking op die spel is nie – moet 'n *beswaar* teen die gewraakte besluit by dieselfde vergadering wat die oorspronklike besluit geneem het, ingedien word. Indien so 'n beswaar nie gehandhaaf word nie, is die beswaarde se reg moontlik daardeur gekrenk, en kan hy hom op daardie stadium met 'n appèl tot 'n meerdere vergadering wend. Die verskil tussen 'n appèl en 'n beswaar is volgens Visser onder andere juis dat slegs in geval van krenking van die (persoonlike) reg geappelleer mag word.

---

[133] Artikel 23 van die Kerkorde van Middelburg 1581 (Rutgers, 1889:384).
[134] Biesterveld en Kuyper, 1905:234
[135] GKSA, 1998:21
[136] GKV, 1986:597
[137] Sien hoofstuk 3.5.1
[138] Deddens, 1953m:366
[139] Slump, 2004:26. *Gravari* is afkomstig uit die oorspronklike teks van die artikel wat by Dordrecht 1578 vasgestel is. Die huidige teks van Artikel 31 spreek van iemand wat van mening is dat hy verontreg is. 'Dit (onreg – GJM) vind ik (Slump – GJM) een minder gelukkige term, omdat het voeding biedt aan de gedachte dat het gaat om de subjectieve gevoelens van onrecht van de betrokkene'. Onreg word volgens Slump maklik vertolk as 'ik ben het er niet mee eens en ik heb ook weinig twijfel over mijn gelijk. Je neerleggen bij een besluit van je kerkenraad waar je het niet mee eens bent, is voor sommigen heel moeilijk. De verleiding om het hogerop (kerkrechtelijk beter: meerderop) te zoeken is levensgroot'.
[140] Visser, 1999:141-142

In teenstelling met Visser word deur talle kerkregtelikes betoog[141] dat verongelyking nie net as die krenking van die persoonlike reg gesien moet word nie, maar ook oor besluite van 'n ander aard kan gaan. Persoonlike verontregting kan voorkom in gevalle van tug[142]. Die 'besluite van 'n ander aard' kan enige kerklike saak of leerkwessies wees waaroor 'n geskil ontstaan wat nie oplos nie[143]. De Gier[144] stel in navolging van Jansen[145] dat verongelyking nie limitatief is nie, maar eksemplatief: by wyse van voorbeeld. So is dit dwarsdeur die kerkgeskiedenis hanteer[146].

Deddens[147] voer aan dat elkeen wat hom in sy regte 'verkort acht' 'n reg tot appèl het. Van Dellen en Monsma[148] voeg daaraan toe dat, wanneer iemand oordeel dat 'n mindere vergadering 'n besluit geneem het wat verkeerd is of vir die kerke gevaarlik is, daar nie net appèl daarteen aangeteken mág word nie, maar móét word[149]. As gemeen word dat die reg van die Here geskend word[150], wend die appellant hom tot die klassis om te sien dat die gemeente van die onreg bevry word[151]. Met hierdie argumente word Visser se versmalling van verongelyking, asof dit slegs op persoonlike verontregting dui, oortuigend weerlê.

---

[141] Onder andere Van der Linde (1983:131), Spoelstra (1989:196), Te Velde (1994b:582), asook Te Velde *ea.* (2002:2)

[142] Van den Heuvel (2001:423) wys daarop dat die moontlikheid van appèl reeds sedert Wesel 1568 bestaan. Toe het dit alleen betrekking op uitsprake insake tug gehad, maar het dit ook spoedig na ander sake uitgebrei. In hoofstuk 3.5.2 is dié uitbreiding beskryf.

[143] Coertzen (1991:99) stel dat iemand die reg van appèl het as hy meen dat 'n besluit in stryd is met die Woord, die belydenisskrifte of die Kerkorde is, of as hy meen dat hyself deur só 'n besluit te na gekom is.

[144] De Gier, 1989:173; vergelyk ook 'n later publikasie van De Gier (1997:73): Reg van appèl geld vir iemand wat persoonlik verongelyk voel, of wanneer iemand meen dat die besluite van die kerkraad teen God se Woord ingaan of gevaarlik is vir die gemeente.

[145] Jansen, 1952:146; Schilder (Schilder en Deddens, s.j.:6) steun Jansen in hierdie opsig.

[146] Bouwman (1970b:41-42) verwys na die algemene formulering van Sinode Emden 1571 'dat men zich van de classicale vergadering tot den Provincialen Synodum zal mogen beroepen. In elk geval is het recht van appèl door de kerken nimmer beperkt tot de gevallen van persoonlijke rechtskrenking of verongelijking'.

[147] Deddens, 1954m:254

[148] Van Dellen en Monsma, 1954:141; in 'n latere publikasie stel Monsma (1967:126-127): 'Nothing that conflicts the Word of God may be tolerated to stand'.

[149] Schilder (1956:326) onderstreep die dringende *moet* van appèl indien die eer van God deur 'n besluit aangetas word.

[150] Vergelyk Bouwman (1970b:24): Regsgronde strek verder as persoonlike verongelyking. As iemand meen dat 'n kerkraadsbesluit teen Gods Woord ingaan en vir die voortbestaan van die gemeente gevaar inhou, kan daar op 'n meerdere vergadering beroep gedoen word om die saak reg te stel. Van Rongen (1995:58) stem hiermee in.

[151] Spoelstra (1986:99) merk in hierdie verband op dat die beginsel in Artikel 31 KO deur middel van appèl voorsiening maak om kerkwees aan die heerskappy van die Woord te bind. So kom naas die Skrif en belydenis (vergelyk Artikel 7 NGB) 'n belangrike afsonderlike regsgrond na vore. Skending van die kerkorde sou die breuk van 'n ooreenkoms (vergelyk die negende gebod) beteken. In hierdie opsig word die kerkorde naas die Skrif 'n tweede grond vir appèl.
Oranje (1944:15-17) is van mening dat, as 'n besluit lynreg teen Gods Woord ingaan, 'wij niet met een gravamen of een appèl behoeven te beginnen. Ja, wij mogen dat niet eens, want dat zou ... verplichtingen op ons laden, die het ons onmogelijk zouden maken, ze ook na te komen'. Dit is 'n vreemde en verkeerde gedagte, aangesien 'n besluit van 'n kerklike vergadering wat teen God se Woord ingaan op geen ander manier reggestel kan word as die pad wat in Artikels 31 en 46 KO uitgespel word nie.

Ook al is die verongelyking van Artikel 31 nie tot persóónlike regskrenking beperk nie, beteken dit nie dat dit in appèlsake oor ónpersoonlike kwessies gaan nie[152]. Artikel 31 stel uitdruklik dat dit oor *iemand*, 'n lewende lidmaat, gaan wat onreg verduur as gevolg van 'n bepaalde handeling of besluit. Hierdie veronderstelling mag in die behandeling van die appèl nie vergeet word nie. Die formulering 'verongelyk' is derhalwe 'n nuttige vingerwysing om geen teoretiese kwessies by wyse van 'n appèl te laat beslis nie. 'In de kerk werken we bijvoorbeeld niet met proefprocessen of toetsingsprocedures. Er moet steeds een relatie zijn met de levende werkelijkheid van de gemeente. Het appèlrecht is er om de regering van Christus over zijn gemeente te handhaven tegenover eventueel onrecht. Niet om theoretische meningsverschillen uit te vechten'[153].

Inhoud en reikwydte van uitspraak

Bouma[154] tref na aanleiding van Artikel 31 'n skerp onderskeid tussen 'n *uitspraak* van 'n vergadering wat iemand verontreg en 'n *besluit* wat kerklike vergaderinge oor sake neem. Iemand wat met 'n *besluit* swarigheid het, moet volgens Bouma beswaar daarteen indien of vir revisie van die besluit vra. Indien iemand weens gewigtige redes nie met 'n *uitspraak* kan saamgaan nie, kan hy in appèl gaan. Op grond van die onderskeid kom Bouma tot die slotsom dat 'men dus niet al te overhaast zich tot de meerdere vergadering moet wenden, maar eerst de betrokken kerkeraad tot nader bezinning roepen'.

Bouma se onderskeid tussen 'n besluit en 'n uitspraak is te skerp en radikaal. Die *sententia* van Artikel 31 is 'n oordeel, 'n uitspraak[155] waartoe 'n vergadering kom, wat in sy finale vorm die besluit van die vergadering word[156]. Alle uitsprake is besluite[157]. Die verskil tussen beswaar en appèl lê gevolglik nie in die vraag of daar met 'n *besluit* of 'n *uitspraak* van 'n vergadering moeite ondervind word nie. Die verskil lê in die soort regsaksie wat onderneem word om die beslissing waaroor ontevredenheid bestaan, reg te stel. 'n Beswaar word gerig aan die vergadering wat die betwiste besluit geneem of uitspraak gelewer het. 'n Appèl word teen 'n mindere vergadering se besluit of uitspraak by 'n meerdere vergadering aanhangig gemaak.

---

[152] Veenhof, 1956a:139
[153] Te Velde, 1994b:582
[154] Bouma, 1988:43-44
[155] Postma, 1975:290
[156] Die CGK (2002:6) verwys na die *sententia* van Artikel 31 as 'n besluit, nie as 'n uitspraak nie.
[157] Dit impliseer uiteraard nie dat alle besluite uitsprake is nie.

Samevatting

Die appellant se grond vir appèl is regskrenking. Regskrenking beteken dat die appellant deur die uitspraak of besluit van 'n mindere vergadering verongelyk is. Verongelyking is persoonlik van aard in die sin dat die appellant as persoon direk daarby betrokke is. Die inhoud van die verongelyking kan op verontregting met betrekking tot 'n tugprosedure betrekking hê, maar ook op 'n konflik tussen 'n lidmaat en sy kerkraad oor 'n besluit insake die leer, die kerkregering of enige ander kerklike saak of proses. Ooreenkomstig die gees en karakter van die kerkorde in sy geheel en Artikel 31 in besonder moet verongelyking nie limitatief nie, maar eksemplatief beskou en hanteer word.

4.4.1.2 Die appellant se motief vir appèl

Vanuit 'n sosiologiese hoek werp Martin[158] 'n blik op die felheid waarmee daar by tye in die kerke 'oorlog' gevoer word. Hy meen dat persoonlikheidsbotsings dikwels 'n belangrike rol in die vurigheid van kerklike debatte speel[159]. Dit lei al te maklik tot selfhandhawing, eiegeregtigheid, hardkoppigheid en meestal irrasionele denke. Die duiwel slaan sy slag.

Korevaar[160], 'n lid van die geskille-kommissie in die PKN, stem hiermee in. Omdat gelowiges met hart en siel intensief by die kerk betrokke is, is dit amper vanselfsprekend dat daar op 'n stadium konflik ontstaan[161]. Vanweë die eie-aard van die kerk is konflikte deurgaans diep.

In dit alles moet die Skrifwoord in gedagte gehou word: 'Daar is niemand regverdig nie, selfs nie een nie. Daar is niemand wat God soek nie. Hulle het almal afgewyk, saam het hulle ontaard. Daar is niemand wat goed doen nie, daar is selfs nie een nie. Hulle keel is 'n oop graf, met hulle tonge pleeg hulle bedrog, die gif van adders is onder hulle lippe. Hulle mond is vol vervloeking en bitterheid. Haastig is hulle voete om bloed te vergiet. Verwoesting en ellende is in hulle paaie, en die weg van vrede ken hulle nie'[162]. Dié woord geld vir elke mens. Ook vir 'n gelowige appellant, wat in sonde ontvang en gebore is[163] en deur die leiding van die Heilige Gees daagliks teen sy sondige natuur moet stry[164].

---

[158] Martin, 1995:26
[159] Martin, 1995:28
[160] Korevaar, 2000:102-103
[161] Vergelyk ook Van Veelen, 1995:32. Hy verwys na die noodwendige, Godgestelde konflik tussen vrouesaad en slangesaad (Genesis 3:15). Vanweë die gebrokenheid van die mens ontstaan daar egter ook konflik binne die vrouesaad.
[162] Romeine 3:10-17
[163] Job 14:4; Psalm 51:7; Romeine 5:12; Artikel 15 NGB
[164] Sondag 33 HK

Selfondersoek

Wanneer 'n konflik ontstaan, en dit ooreenkomstig Artikel 31 by wyse van appèl aangespreek word, moet die appellant oor bepaalde wesenlike sake met betrekking tot die motief van sy optrede klarigheid hê. Dié sake kan nie van mekaar geskei word nie, maar word ter wille van duidelikheid van mekaar onderskei en agtereenvolgens genoem:

- Uit watter bron spruit die konflik wat tot die appèl lei voort? Is dit uit die Here, nadat Hy in gebed daaroor aangeroep is[165], of uit die mens? Die waarskuwing van Jakobus 4:1[166] moet in gedagte gehou word.
- Wat is die kern van die konflik[167]? Is daar regtig sprake van verontregting en duidelike gronde vir regspraak[168]? Kan daar nie by die besluit van die meerderheid berus word nie[169]?
- Is die saak sodanig gewigtig dat 'n meerdere vergadering vir regspraak ingeroep moet word[170]? Moet die appellant nie minder absolute eise aan sy omgewing stel nie[171]?
- Is die verskillende kerklike weë (gesprekke ooreenkomstig Matteus 18:15, gesprek met die kerkraad, indiening van 'n beswaarskrif, die moontlikheid van kerkvisitasie) bewandel? Wat was die eindresultaat daarvan?
- Hoedanig dra menslike eersug[172], heerssug[173], verdagmakery[174], vergelding[175] en groepvorming[176] – bewustelik of onbewustelik – tot die motief vir die appèl by?

---

[165] Van Oene, 1990:148

[166] 'Waarvandaan kom oorloë en vegterye onder julle? Kom hulle nie hiervandaan, van julle weilustе wat in julle lede stryd voer nie?'

[167] Van Veelen, 1995:32; Starreveld, 1998:138

[168] Kruger (1986:45) praat in hierdie verband oor 'n innerlike worsteling. Die lidmaat wat meen dat hy verontreg is moet homself afvra of *hy* nie dalk verkeerd is nie, al sien hy dit dalk nie in nie. Aan die ander kant sal die gemoed van 'n gelowige ook moeilik tot ruste kom as hy steeds meen iets is verkeerd en hyself doen niks daaraan nie. Vergelyk ook Van Oene, 1990:148.

[169] Van Oene, 1990:148

[170] Korevaar, 2000:104

[171] Roest, 2000:47; vergelyk hoofstuk 4.3.3

[172] Jansen, 1952:146-148. Hy vestig in hierdie verband die aandag op die besluit van Sinode Sneek 1939, artikel 135: Indien dit blyk dat daar van 'n appèl misbruik gemaak is, moet so 'n appèl nie net afgewys word nie, 'doch daaraan steeds toe te voegen een ernstige vermaning en bestraffing vanwege het misbruik'. Dié besluit vertoon 'n duidelike ooreenkoms met die optrede van Wesel 1568 (sien paragraaf 3.5.1).

[173] Spoelstra, 1989:188

[174] Bouwman, 2000:127. Volgens Van Veelen (1995:37) kan appèl maklik in 'n ongesonde polemiek ontaard. 'Bij polemiek wordt de ander immers eerst tot vijand gemaakt; een vijand die vervolgens met inzet van alle middelen bestreden moet woren. Personalisering, karikatuurtekening en verdachtmaking zijn gebruikelijke wapens. In de praktijk ontbreekt in dit soort strijd toch de wezenlijke ernst: zelden wordt aan de 'vijand' de liefde van de kerkelijke tuchtgang bewezen. Het doel is niet de ander te behouden, maar van de ander te winnen'.

[175] Bouwman, 2000:127

[176] Van Oene, 1990:153

- Tot watter mate spreek die appèl van eiesinnigheid[177], eiegeregtigheid[178], volharding in sonde en 'n nie bereid wees om die sonde te erken en bely nie[179]?
- Is die tyd ryp dat daar oor 'n appèl ewewigtig besin en beslis kan word[180]? Sal 'n appèl nie die spanning wat reeds daar is vergroot nie[181]?
- Is daar innige droefheid oor die feit van die konflik wat tot appèl aanleiding gee[182] en die onvrede wat dit tot gevolg het[183]?
- Is daar eerlike en diepgaande kommer oor die vermeende onreg wat die teenparty pleeg, en wat die teenparty skuldig voor die Here maak[184]?
- Is daar 'n opregte soeke na binding aan God se Woord[185] en dienooreenkomstige herstel van reg[186]?

Rigtingwysers

Martin[187] wys op suiwer motiewe wat kan bydra tot konflik-oplossing: nederigheid[188],

---

[177] Van der Linde (1983:133) omskryf eiesinnigheid as die afdwing van jou eie wil deur soos 'n druppende kraan gedurig by meerdere vergaderinge teenwoordig te wees met die een appèl op die ander oor dieselfde saak.

[178] Van Rongen, 1952:403; Schilder, 1956:326

[179] In sy *Kerkelijke Adviezen* (1922:262) onderstreep Rutgers die kwaad van iemand wat twissiek is, 'tot zelfs over onbeduidende dingen, en daarom ook niet geneigd om quaesties uit den weg te ruimen'. Rutgers verwys in dié verband na die waarskuwing van Emden: daar moet nie ligtelik geappelleer word, net om hardkoppig in sonde te volhard nie. Hoofstuk 8, paragraaf 112 van die Artikels wat by die Konvent van Wesel in 1568 aanvaar is, is eweneens van toepassing: 'Indien iemant agt, dat hem door deze weg, ofte eenige andere maniere van doen, is ongelyk gedaan, die mag zig van het vonnis des Kerkenraadts beroepen op het oordeel der Classen, als die zullen aangestelt zijn; ende ook van de uitspraak der Classen, verzoeken de hulpe der Synodi, hoewel zoodanige tegensparteling ende weigeringe van schultbekenninge, niet anders als voor een teken van weerspannigheid kan gehouden worden' (Hooijer, 1865:50).

[180] Te Velde, 1994a:582

[181] Janssen, 1965:19. Janssen wys daarop dat Artikel 31 KO niemand sonder meer *verplig* om teen 'n besluit, waarmee hy dit nie eens is nie, te appelleer nie. Iemand *mag* appelleer, nie *moet* nie. Daar is verskeie redes waarom daar van 'n reg tot appèl afgesien kan word, en die betrokkene hom neerlê by 'n besluit waarvan hy verskil. Indien iemand nie in 'n besluit kan berus nie moet hy in appèl gaan. Wie dit nie doen nie, doen onreg voor die Here – tot skade van die kerk en homself.

[182] Bouwman, 2000:127

[183] Slump (2004:26) merk op: As gevolg van die gepleegde onreg kan daar nie in 'n goeie, broederlike omgang met die kerkraad verder geleef word nie. So 'n situasie van onvrede moet die appellant dring om die vrede wat geskend is, te herstel.

[184] Jakobus 5:19-20; Deddens, 1953m:366

[185] Spoelstra, 1986:99

[186] Den Breejen en Van der Ploeg, 2000:59-60; Van Rongen, 2004:55

[187] Martin, 1995:33

[188] Nederigheid verplig iemand wat oor 'n uitspraak van 'n meerdere vergadering verontrus voel, om 'met de uitspraak eerst tot zichzelf in te keren en biddend zich te beraden voor Gods aangezicht'. Hoekom? Omdat die meerdere vergadering 'n regterlike uitspraak gedoen het, en nie 'n 'diskussiepartner' in die soeke na reg is nie. Konformeer moet as eerste roeping vir 'n appellant geld (Te Velde *ea.*, 2002b:2). Haitsma *ea.*(2002b:8) waarsku teen 'n kultuur van beswaard wees. Daar moet 'n kultuur gevestig word waarin broeders en susters ook by besluite van kerklike vergaderings kan berus. Aan die ander kant moet kerkrade moeite doen om hulle besluite sodanig te motiveer dat lidmate nie nodig het om te appelleer nie. Baie appèlle kan voorkom word as daar net beter gekommunikeer word.

vriendelikheid, opregtheid, soeke na herstel, spoed om die konflik uit die weg te ruim. Konflikhantering moet elke betrokkene dwing om sy eie posisie voor God in oënskou te neem[189], na die gewig en prioriteit van die saak te kyk[190], voortdurend te bid vir die vrug van die Gees[191], te soek na herstel in Jesus Christus[192] en te bedink wie die eintlike vyand (teenparty) is[193].

Bo alles moet die eer van God gesoek word[194] en die vrug van die Gees[195] openbaar word. Medegelowiges wat as gevolg van 'n bepaalde saak met mekaar in konflik leef, moet wys wat die krag van die wapenrusting van die Gees is[196], en sodoende 'n kragtige getuienis laat uitgaan na hulle wat God nie ken nie.

In hierdie gees pleit Te Velde[197] vir 'klimaatbewaking'. Daar moet vir die reg opgekom word, maar op die regte manier. 'De appellant moet geen schelder, maar bidder zijn', waarin die een die ander hoër moet ag as homself[198].

Deddens[199] vestig die aandag op die Skrif wat leer 'dat het veel erger is, dat iemand onrecht doet, dan wanneer iemand onrecht aangedaan wordt'. Die eerste sondige reaksie by vermeende onreg is: mý reg is gekrenk. Liefde draai die saak egter in sy teendeel om. Liefde gebied 'n verontregte om sy verontregting op die agtergrond te skuif, en toe te sien dat die teenparty 'van dat onrecht afkomt. De verongelijkte weet: onrecht gepleegd van broeders tegenover broeders stoort de onderlinge broederlijke verbondsverhouding; maar wat veel erger is: zij, die onrecht pleegden, storen de verbondsrelatie tussen zichzelf en de Here, hun God'. Die proses om die teenparty van sy onreg te oortuig moet in 'n gees van beskeidenheid en broederlike liefde plaasvind, nie uit strydlus nie. Daar is 'n moontlikheid dat die teenparty bepaalde feite verontagsaam of in 'n verkeerde lig gesien het. Die goue reël bly staan: 'wie tegen u misdreef, tegenover u het recht krenkte, heeft uw bestraffing nodig. Daar heeft de

---

[189] Martin, 1995:53-60
[190] Martin, 1995:61-100
[191] Martin, 1995:101-110
[192] Martin, 169-176
[193] Martin, 177-181
[194] Starreveld (1998:138) vestig in hierdie verband die aandag op 2 Korintiërs 6:3,4a – 'Ons lê nie die minste hindernis in die weg nie, sodat die bediening nie beklad mag word nie; maar in alles beveel ons ons aan as dienaars van God, met baie geduld ...'.
[195] Galasiërs 5:22
[196] Efesiërs 6:10-20
[197] Te Velde (1994a:582) verwys na Spreuke 25:8. As 'n mens onreg bemerk, moet jy nie haastig tot 'n regsgeding oorgaan nie. Gee kans vir berou en bekering.
[198] Filippense 2:3
[199] Deddens, 1953m:366

ander recht op[200]. We mogen en moeten ons op aarde van veel dingen vrijhouden en vrijmaken; van deze broederplicht niet'.

Die gelowige se beginpunt vir konflikhantering is derhalwe openlike gesprek voor die aangesig van God, onder voorbidding[201]. Gesamentlike aanbidding is 'n onmisbare wapen in konflikhantering. In gesprek en aanbidding moet beide partye bereid wees om hulleself vir standpuntverandering oop te stel[202]. Dit verg selfverloëning[203], voortdurende stryd[204] en 'n bereidwilligheid om twee myl saam te loop, ook al word net een myl verwag[205].

4.4.1.3 Die appellant se doel met appèl

Soos wat die appellant in die lig van die Skrif klarigheid oor die motief vir sy appèl moet hê, moet die doel daarvan suiwer wees en duidelik voor oë gehou word.

Oor die doel van 'n kerklike regsgeding is daar onder 4.3.3 reeds bevind dat herstel van onreg gesoek moet word. Regspraak wat nie na versoening en herstel streef nie, reik nie ver genoeg nie[206]. Die skerp opmerking van Smit [207] moet in hierdie konteks weereens in gedagte gebring en onderstreep word: 'met geen kerkregtelike handeling mag begin word indien dit nie binne die intensie van die herstellingsmotief plaasvind nie'. Dit geld ook, en in besonder vir kerklike appèl.

Voordat 'n appellant tot die opstel van 'n appèlskrif oorgaan, moet hy die saak dus uitmaak: strek hierdie regsaak tot eer van God[208] en tot stigting van die geloofsgemeenskap waarvan hy deel is[209]?

Die eer van God

Die eer van God hou in dat die Naam van God nie vanweë die sonde van diegene wat aan die kerk behoort gelaster word nie[210]. God se eer word gesoek en gedien as gelowiges hulle hele

---

[200] Matteus 18:15
[201] Korevaar, 2000:109
[202] Korevaar, 2000:114
[203] Romeine 8:13; Kolossense 3:5
[204] 1 Timoteus 6:12
[205] Matteus 5:41
[206] Den Breejen en Van der Ploeg, 2000:57
[207] Smit, 1987:20; vergelyk Te Velde (2004d:4): 'Alle rechtspraak is gericht op herstel van het recht in de voorgelegde situatie'.
[208] Jansen, 1952:146-148
[209] Spoelstra, 1989:190; vergelyk Artikel 71 KO
[210] Romeine 2:24

lewe, gedagtes, woorde en werke ooreenkomstig sy Woord inrig[211]. Vir kerklike appèl het dit bepaalde implikasies. In aansluiting by wat hierbo oor die suiwer motief gestel is, moet die lyn deurgetrek word deur in eerlike selfondersoek te vra: stry die appellant vir sy eie reg, of staan hy op vir God se reg? Met ander woorde: staan die verontregte met sy verontregting in die sentrum van die appèlsaak, of erken die verontregte gelowige dat hy – ook in sy verontregting – aan God verbonde is, en dat God se eer gevolglik deur die verontregting aangetas word[212]?

Stigting van die geloofsgemeenskap

Die stigting van die geloofsgemeenskap staan nie los of teenoor die eer van God nie. God word geëer as die gemeenskap van heiliges hoog geag en volgens sy wil beleef word[213]. Alles in die kerklike lewe, ook kerklike regsake en regspraak, moet die heil van die geloofsgemeenskap en só die eer van God as fokuspunt hê[214].

Die uitspraak van meerdere vergaderinge in appèlsake moet diensbaar wees om almal wat in die kerke verdeeld geraak het, weer saam te voeg in die een gehoorsaamheid aan die geopenbaarde wil van God[215]. In die kerklike regspraak is daar geen wenners of verloorders nie[216]. Die uitgesproke begeerte van die appellant moet wees dat die hele kerkgemeenskap by die regspraak baat vind[217] deurdat 'eventuele zonden en fouten in het kerkelijk leven zullen worden ontdekt en weggedaan'[218], en daar vrede in die versteurde[219] gemeenskap van heiliges terugkeer[220].

Heil van die appellant

Die gelowige appellant staan in die sentrum van die konflik. Die gevaar is nie denkbeeldig dat hy as individu geëtiketteer word, en die pad van appèl om daardie rede 'n eensame en moeisame pad kan wees (menigmaal is) nie[221]. Dié dinge mag die verontregte gelowige nie ontmoedig en van sy Godgegewe roeping om na regspraak te soek, laat afsien nie[222]. Tegelyk moet die appellant by die verloop van die regsaak voortdurend sy Godgegewe plek[223] in die

---

[211] Sondag 47 HK
[212] Psalm 74:20-23
[213] Johannes 17:21
[214] Artikels 30-32 NGB; Sondag 21, vraag en antwoord 55 HK
[215] Kamphuis, 1966:150; Spoelstra, 1986:100
[216] Van Veelen, 1995:35-37
[217] 1 Korintiërs 10:33
[218] Veenhof, 1956a:139
[219] Smit, 1984c:26
[220] Psalm 122:5-9; Spreuke 12:20 en 17:1; Filippense 4:1-3
[221] Kruger, 1986:45
[222] Schilder, 1956:326; Bouwman, 1970b:24; Van Rongen, 1995:58
[223] 1 Korintiërs 12:18, 26

gemeenskap van gelowiges in ere hou en koester. Tydens die behandeling van en na afhandeling van die appèl mag die Satan geen geleentheid kry om die punt van konflik tot 'n breuk tussen die appellant en sy medegelowiges te forseer nie.

Met die oog daarop beklemtoon Te Velde[224] dat daar by die appellant vanuit die staanspoor 'n soeke, 'n bereidwilligheid en 'n hartlike samewerking moet wees om ooreenstemming, herstel van eensgesindheid, vrede en/of versoening op die basis van 'n regsgeldige uitspraak te bereik. Ook moet die appellant sy volle steun aan eksterne hulp gee. Eksterne hulp kan deur die meerdere vergadering wat oor die appèl oordeel aangebied word, byvoorbeeld deur deputate aan te wys wat *in loco* moet help om die uitspraak te effektueer.

4.4.2 Wesenlike aspekte met betrekking tot die partye

4.4.2.1 Identifisering van die partye betrokke by die appèl

In alle geskille of konflikte kan daar duidelike partye[225], wat aan die geskil of konflik deel het, onderskei word. 'n Appèlsaak wat uit 'n konflik voortspruit, is 'n twee-partye saak[226]. Die partye in die appèlsaak is, ongeag die verdere ontwikkeling van die geskil en moontlike toetrede van ander persone, diegene wat oorspronklik van mekaar verskil het: deurgaans 'n kerklid (-lede) en sy of haar kerkraad[227].

Opmerklik is Spoelstra[228] se mening dat daar teen 'n *besluit* geappelleer behoort te word, en nie teen *mense* of *vergaderings* wat die besluit geneem het nie. Dit impliseer dat die vergadering van sy besluit losgemaak word, en nie as 'n party in 'n appèlsaak kan optree nie. 'n Verdere implikasie word by wyse van 'n vraag gestel: tot watter mate is die vergadering wat die besluit geneem het vir sy besluit verantwoordelik en daarvoor aanspreeklik? In teenstelling met Spoelstra stel Deddens[229] dat die vergadering wat die besluit geneem het, vir die besluit

---

[224] Te Velde, 2004d:4

[225] Spoelstra (1989:198) is van mening dat 'partye' 'n belaste term is, waarvoor die kerkreg geen ruimte laat nie. Hy grond sy mening op die Skrif, wat partyskappe verbied. Hy laat egter na om 'n duidelike omskrywing van die partyskappe in die Skrif te gee. In hierdie studie word die begrip 'partye' nie in die konteks van 1 Korintiërs 11:19 of Galasiërs 5:20 gebruik nie. Met partye word slegs na die persoon of groepe persone verwys wat by die appèl betrokke is.

[226] Slump, 2004:28

[227] Haitsma *ea.*, 2002b:5; Boersma, 2004:15; Te Velde, 2004d:1

[228] Spoelstra (1989:190)

[229] Deddens, 1956i:218. Oor die verantwoordelikheid wat 'n vergadering vir sy besluite moet neem, skryf hy: 'Dit was zelfs zó sterk, dat oudtijds het beroep het karakter had van een aanklacht, en wel tegen de rechter in "eerste aanleg" (dus die het eerste vonnis had gewezen); deze rechter in het eerste aanleg wordt door het beroep van de appellant beschuldigd, een onrechtvaardige uitspraak te hebben gedaan'.

verantwoordelik is en gehou moet word[230]. Met laasgenoemde kan ten volle ingestem word. Die partye in 'n appèlsaak is nie 'n lidmaat en 'n besluit nie, maar 'n lidmaat en 'n kerkraad. In appèlsake moet dit gaan oor lewende mense se soeke na regsherstel binne 'n lewende gemeenskap van heiliges wat as gevolg van onreg versteur is; nie bloot oor besluite op papier nie[231].

Oor die vraag of iemand 'van buite die kerk af' teen 'n kerklike vergadering kan appelleer, en of 'n gemeente wat buite die kerkverband te staan gekom het 'n party in 'n appèlsaak kan wees (reg tot appèl het), waarsku Schilder[232] vir 'bagatellisering' van die kerkverband. So 'n appèl mag geen klug van die kerkverband maak nie. Die gevaar bestaan dat 'n appèl 'van buite die kerk af' uit 'n motief van vergelding, spot, eersug, of enige ander onsuiwer gedagte gebore is[233]. Dit kan egter ook gebeur dat so 'n appèl alles te doen het met die feit dát en die rede wáárom die lidmaat of kerk buite die verband te staan gekom het. Dan is dit dringend noodsaaklik dat dit met spoed en bewoënheid behandel word. Versoening en regsherstel kan beteken dat die betrokke lidmaat of kerk weer in die verband opgeneem word, wat blydskap in die hemel tot gevolg het[234]. 'n Afgesette predikant wat die kerk bedank het kan met die oog op skikking in 'n arbeidsgeskil tussen hom en die kerkraad oor 'n bepaalde faset van die geskil appelleer. Ook al is daar van sy kant af geen intensie om weer as lidmaat in die kerk opgeneem te word nie, sal dit in so 'n geval niks minder as reg en billik wees om sy appèl aan te hoor nie.

'n Ander relevante vraag is of 'n meerdere vergadering, wat oor 'n appèl uitspraak gelewer het waarmee die appellant nie tevrede is nie en hy gevolglik verder appelleer, 'n party in die appèlsaak word. Die antwoord hierop is: nee[235]. Die meerdere vergadering is 'n 'kerklike regter' en word nooit, ook nie as daar verder geappelleer word, 'n party nie. Wanneer daar vanaf 'n klassis na 'n partikuliere sinode of vanaf 'n partikuliere sinode na 'n nasionale sinode geappelleer word, moet die oorspronklike geskil tussen die verontregte lidmaat en die kerkraad[236] ter tafel kom, 'zo nodig onder vervanging van het besluit dat door de classes of PS genomen is'[237]. Mindere vergaderinge wat reeds oor die appèl uitspraak gelewer het, tree

---

[230] Ook al het die vergadering afgesluit en opgehou bestaan, is die kerke wat by wyse van afvaardiging daaraan deel gehad het, ten volle aanspreeklik vir die vas en bindende besluite wat hulle geneem het.
[231] Te Velde, 1994b:582; Visser, 1999:143
[232] Schilder, 1956:327
[233] Sien hoofstuk 4.4.1.2 oor die motief van die appellant.
[234] Lukas 15:7, 10
[235] Slump, 2004:30; Te Velde, 2004d:1
[236] Boersma, 2004:15
[237] Slump, 2004:30

gevolglik nie as verweerders (in effek 'n party in die geding) op nie[238]. Smit[239] stel dat niemand namens 'n vergadering wat tydelik van aard is – en dus na afhandeling van die agenda nie meer bestaan nie[240] – kan praat of verweer nie. 'n Mindere vergadering kan by wyse van deputate[241] wat daarvoor aangewys is hoogstens toeligting gee oor die wyse waarop die appèl hanteer, beoordeel en besleg is. Die toeligters moet, ongeag die inhoud van die appèl, bloot die agtergrond en die motivering van die mindere vergadering se besluit weergee.

4.4.2.2 Die 'derdes'

Indien 'n appèlsaak meer persone as net die twee betrokke partye raak, is daar sprake van 'derdes'[242]. Wanneer iemand byvoorbeeld teen 'n kerkraadsbesluit oor die bevestiging van 'n bepaalde ampsdraer na die klassis appelleer, is daardie ampsdraer die 'derde'. Ook al is hy geen party in die appèl nie, is hy direk by die saak betrokke en het hy besondere belang daarby, aangesien dit oor sy persoon en bevestiging as ampsdraer gaan.

Wat is die posisie van die 'derde'? Moet hy ook in die behandeling van die appèl betrek en aangehoor word? Slump[243] verwys na die bestuursreg waar dit die algemene reël is dat almal wat regstreeks, persoonlik en individueel belang by die saak en die uitspraak het, geleentheid kry om stukke in te dien, gehoor te word en insette te lewer. Ten opsigte van kerklike appèl pleit hy egter teen 'n analogie met die bestuursreg[244]. Binne die eie-aard van die kerklike appèlreg moet daar na Slump se mening duidelikheid oor die posisie van derdes kom. Hy oordeel dat nie die meerdere vergadering nie, maar die kerkraad met die derde(s) moet handel. Die kerkraad is verantwoordelik vir sorgvuldige besluitvorming waarby die posisie van alle betrokkenes die plek en gewig kry wat dit toekom[245].

Met hierdie oordeel van Slump kan in die lig van wat hierbo oor die identifisering van die betrokke partye by die appèl gesê is, volkome ingestem word. Die beginsel is dat 'n appèlsaak wat uit 'n konflik voortspruit, 'n twee-partye saak is. Dit moet ter wille van suiwer regspraak

---

[238] Spoelstra, 1989:198
[239] Smit, 1995:405
[240] Artikel 35 KO; Spoelstra, 1989:198; Boersma, 2004:15
[241] Te Velde (2004d:1) opper die gedagte dat die moderamen, appèldeputate of 'n spesiale afvaardiging deur die mindere vergadering aangewys word om in geval van verdere appèl toeligting te gee. Hy voeg daaraan toe: 'Het is soms nuttig dat ook anderen (zeg maar: 'getuigen') gehoord worden, die in de betrokken zaak een rol hebben gespeeld en die kunnen bijdragen aan een heldere beeld- en oordeelsvorming. Te denken is bv. aan visitatoren, externe adviseurs, bemiddelings-commissies e.d.'.
[242] Slump, 2004:23. Slump verwys ten onregte na 'n derde *party*. Die persoon betrokke is nie 'n party nie, en moet ook nie so genoem word nie. Derhalwe word in hierdie studie by gebrek aan 'n beter term na 'n 'derde' verwys.
[243] Slump, 2004:25
[244] Slump, 2004:26
[245] Slump, 2004:28

onder alle omstandighede 'n twee-partye saak bly. Die kerkraad behoort hom in die behandeling van die appèl oor alles met betrekking tot die klag te verantwoord, ook as dit 'n 'derde' raak. 'n Kerkraad mag hom dan nie onttrek en die woord aan die 'derde' oorlaat nie. Dit is goed dat die kerkraad – gegewe elke unieke omstandigheid – die 'derde' op hoogte hou van die ontwikkeling van dié sake wat hom/haar direk raak[246]. Na afhandeling van die appèl sal dit waarskynlik onontbeerlik wees dat die kerkraad in die lig van die uitspraak saam met die appellant en die 'derde' pastorale gesprekke voer ten einde versteurde verhoudings te normaliseer.

Van Oene[247] stel dat 'n appèlbeslissing van 'n meerdere vergadering slegs vir die appellant bindend is. Ook al word daar in die uitspraak dinge genoem waarmee ander lidmate – byvoorbeeld die derde – nie kan saamgaan nie, gee dit vir hom (hulle) geen reg om daarteen te appelleer nie. Dié stelling behoort nader gekwalifiseer te word. Dit kan gebeur dat die regsprekende vergadering die reg van die 'derde' krenk, al is hy geen party in die saak nie. In so 'n geval staan dit die 'derde' vry om hom ooreenkomstig Artikel 31 op 'n meerdere vergadering vir regspraak te beroep. Dan word die 'derde' die appellant, die klaer. Uiteraard moet die 'derde' hom oor die motief vir sy klag deeglik vergewis[248].

4.4.2.3 Advokaat by appèl

'n Advokaat by 'n appèl is 'n persoon of persone wat die appellant in sy regsaak bystaan. Oor die vraag of dit in geval van 'n kerklike appèl toelaatbaar en wenslik is dat 'n advokaat 'n appellant bystaan, is daar deur die eeue menigmaal en met uiteenlopende resultate besin[249].

Die reël is dat elke appellant sy eie saak voor die vergadering stel[250]. Wanneer iemand nie by magte is om sy appèl duidelik te formuleer of te stel nie, moet daar ruimte wees om bystand te verkry[251]. Hulpverskaffing aan iemand in nood is 'n suiwer Bybelse beginsel[252], wat ook van toepassing is op iemand wat meen dat hy onreg ly en sy onreg by wyse van appèl bekend maak. Indien daar in uitsonderlike gevalle[253] wel 'n pleitbesorger toegelaat word, moet dié

---

[246] Haitsma *ea.*, 2002b:5; Slump, 2004:28
[247] Van Oene, 1990:154
[248] Sien hoofstuk 4.4.1.2
[249] Bouwman (1970b:46) verwys na Sinode Harlingen 1617 (Acta, artikel 10) wat oordeel dat 'n beklaagde van 'n hulp of 'n advokaat gebruik kan maak, mits dit 'n kerklike persoon is. Sinode Friesland van 1647 het dit egter verbied om 'n advokaat as 'mond' te gebruik (GG, 1999:14).
[250] Van der Linde, 1983:133
[251] Te Velde, 2004d:1
[252] Romeine 15:1; Galasiërs 6:1; 1 Tessalonisense 5:14
[253] Van Oene (1990:149) verwys in hierdie verband na die moontlikheid dat 'n appellant nie by magte is om self 'n appèlskrif op te stel nie. Die persoon wat hom daarby help, is in 'n sekere sin ook 'n advokaat, al tree hy nie in die verdere hantering van die appèlsaak op nie.

persoon verkieslik nie 'n advokaat genoem word nie, maar 'n 'mond'[254]. Die begrip 'mond' omskryf noukeurig en presies wat die betrokke persoon se rol en taak in die appèlsaak is: hy verwoord die appellant se klag, sonder om verder enigsins met die saak in te meng.

Enkele rigtingwysers en waarskuwings moet by die gebruikmaking en optrede van 'n 'mond' in gedagte gehou word:

- Indien 'n 'mond' namens die appellant optree, moet daar nie in die prosedure van die wêreldse hof – waarin op vernuftige wyse die beste uitspraak vir die kliënt beding word – verval word nie. In so 'n geval gaan die persoonlike verantwoordelikheid van die appellant (veral in tugsake) voor God verlore[255]. Daarbenewens lei menslike vernuf deurgaans tot verdieping van die konflik, en dra dit geensins tot oplossing van die geskil en herstel van reg en vrede tussen die partye by nie.
- Indien die 'mond' 'n juris is, moet hy daarvan bewus wees dat die kerklike appèl in sekere opsigte wesenlik van appèl in 'n burgerlike hof verskil. Die basisreël vir die behandeling van 'n kerklike appèl is: kerklike sake op kerklike wyse[256].
- In die kerke is dit toelaatbaar dat 'n man sy eggenote in appèlsake bystaan, of dat meerdere 'doleante' 'n alleenstaande vrou bystaan. Sodanige optrede mag egter nie tot agitasie lei nie[257].

4.4.3 Wesenlike aspekte met betrekking tot die appèlskrif

4.4.3.1 Reëls vir appèl

In die Gereformeerde teologie word oorwegend saamgestem dat, alhoewel daar nie 'n volledige kerkorde in die Skrif gedefinieer is nie, die beginsels vir 'n komplete kerkorde genoegsaam daarin gegee is[258]. Wat noodsaaklik is vir die kerklike lewe waarin Christus Jesus die alleenheerskappy voer, is deur middel van voorskrifte, sowel as voorbeelde, in die Heilige Skrif gegee. Derhalwe is die Heilige Skrif die grondliggende basis van die kerkorde.

Oor die wyse waarop en in hoeverre die skriftuurlike beginsels vir die kerkregering, ook die appèlreg, in reëls vasgepen en as bindend vir die kerklike lewe opgelê moet word, bestaan daar verskil van mening. In die Gereformeerde kerkreg word, anders as in die Roomse[259] en

---

[254] Van der Linde, 1983:133
[255] Van der Linde, 1983:133
[256] Artikel 30 KO; Van der Linde, 1983:133; Te Velde, 2004d:1
[257] Deddens, 1954m:254
[258] Smit, 1984a:62
[259] Die Roomse Kerk het 'n besonder omvangryke *Codex Iuris Canonici* aan die hand waarvan die kerklike lewe tot in die fynste besonderhede ingerig word (vergelyk hoofstuk 3.3).

ook Hervormde kerkreg[260], deurgaans gepoog om nie die gelowiges se geloofslewe deur allerlei reglementeringe te blus nie[261]. Die strewe na juridies-suiwere, netjies uitgewerkte reglemente, waarin gepoog word om alle moontlike wetlike implikasies raak te vat, word deur Jonker[262] as 'n hartgrondige twyfel aan die krag van Gods Woord getipeer. In aansluiting daarby laat Smit[263] hom skerp uit oor die gevaar van oor-reglementering: 'n Verkeerde begrip van die aard en die bedoeling van die kerkorde wat tot allerlei reglementering lei, werk wettisisme, kasuïstiek en uiteindelik dooie formalisme in die hand. Dit lei tot argelose uitblussing van die Gees, waardeur 'n wêreldlike juridiese navolging van die letter[264] bevorder word[265].

Daarteenoor geld die belydenis van Artikel 32 NGB as vertrekpunt: 'al is dit nuttig en goed om onder mekaar 'n bepaalde orde tot instandhouding van die liggaam van die kerk in te stel en te handhaaf, moet regeerders van die kerk noukeurig oppas om nie af te wyk van wat Christus, ons enigste Meester, vir ons ingestel het nie. Daarom verwerp ons alle menslike versinsels en alle wette wat mense sou wil invoer om God te dien en om, op watter manier ook al, die gewetens daardeur te bind en te dwing. Ons aanvaar derhalwe slegs wat kan dien om eendrag en eenheid te bewaar en te bevorder en om alles in gehoorsaamheid aan God te onderhou ...'.

Op die basis van Skrif en belydenis is dit noodsaaklik om vas te stel tot watter mate reglementering vir appèl met die oog op regsherstel noodsaaklik is.

Rutgers[266] merk in verband hiermee op dat reg as sodanig en van nature formeel is. Daar is vaste vorms, waaraan die reg gebonde is en waardeur dit bepaal word. Vasstelling, uitvoering, toepassing, handhawing van reg is alles nodig om reg te laat geld. Met die Woord van God as grondslag behoort die kerk by die reëlings wat sy vasstel só te werk te gaan dat sy die gewetens altyd vrylaat, dat sy die getal vorme so klein as moontlik laat, dat sy alle

---

[260] Die Hervormde kerkreg is eweneens bekend vir uitgebreide reglementebundels (vergelyk hoofstuk 5.2.1.2).

[261] Monsma, 1967:128; Smit, 1984a:103

[262] Jonker, 1965:14

[263] Smit, 1984a:103; Smit, 1987:23. Vergelyk ook Van Dellen en Monsma, 1954:142.

[264] In die Suid-Afrikaanse burgerlike reg is daar omvangryke wette wat die reëls vir appèl in besonderhede uiteensit, onder andere die Wet op Landdroshowe nr 32 van 1944 (artikel 87), die Strafproseswet nr 51 van 1977 (artikel 309), die Wet op die Hooggeregshof nr 59 van 1959 (reël 50) en die Reëls van die Konstitusionele Hof 1998 (paragraaf 17).

[265] Coertzen (1991:179) waarsku vanuit die perspektief van die NG Kerk: 'Daar ontstaan vir alles in die kerk reëlings – ook vir die hantering van appèlle teen die besluite van kerklike vergaderings. Die implikasie is dan dat daar met 'n hele reeks van reëlings rekening gehou moet word en dat 'n goeie saak dikwels skipbreuk lei omdat daar nie aan al hierdie ordereëlings gehoor gegee is nie. Dit alles lei uiteindelik daartoe dat die kerkorde en veral dan die reglemente ervaar word as 'n kerkwet wat naas die Skrif te staan gekom het en wat verstikkend op die geloofslewe en die geloofsinisiatief van lidmate inwerk'.

[266] Rutgers, 1894:17

bepalings altyd met die goeie orde in verband bring, dat sy God se ordinansies altyd onvoorwaardelik op die voorgrond stel, dat sy die vryheid het en voorskryf om haar aan die Woord van God te hou – as dit moet selfs teenoor alle kerklike ordeninge en beslissings[267].

Volgens Rutgers kan daar op die kerklike regsgebied eintlik geen stryd tussen formeel en reëel wees nie. Op die vraag of toepassing van reg in die kerklike lewe met dwang gepaardgaan, antwoord Rutgers negatief[268]: Reg en vryheid verenig met mekaar. Toepassing van reg verbind ons tot vryheid. As iemand egter die vryheid in Christus prysgee, stel die toepassing van reg die perke. So 'n persoon sal weet dat hy die vryheid prysgegee het, en in gebondenheid verder leef. Rutgers voeg daaraan toe dat die kerke nie vir die kerkreg moet vrees nie[269]. Kerkreg is geen steurende mag wat die kerk misvorm en bederf nie. Inteendeel, dit is 'n middel waardeur alle skade afgeweer word. Kerkreg en kerklike prosedures is inderdaad nie daartoe in staat om die kerk te laat leef nie, want lewe kan alleen deur die Gees gewek word. Waar die Gees nie werk nie, is kwyning en insinking – ook al sou die kerkreg hoe suiwer wees[270]. Maar vir die werking en deurwerking van gesonde lewe in die kerke kan kerkreg nie gemis word nie. Dit gee orde en samehang.

Met die oog op die praktyk oordeel Te Velde[271] dat 'n goeie appelreëling nodig is. Die vryheid van die kerk en haar regspraak is beter gewaarborg as die regsgang van appellante in die kerk van hoogstaande kwaliteit is. Goeie regsgang dien tot vrede en opbloei van die kerke en bo alles tot eer van God. Duidelike reëls voorkom verwarring, onsekerheid, skade en eventuele vermeerdering van onreg[272]. Vaslegging van enkele elementêre reëls vir 'n sorgvuldige regsgang is welkome hulpmiddels om die eintlike werk, die herstel van reg en vrede, des te beter en effektiewer te doen[273]. Terselfdertyd voorkom dit dat 'n meerdere vergadering by elke appèlsaak eers oor die wyse en voortgang van behandeling moet besluit[274].

---

[267] Rutgers, 1894:25
[268] Rutgers, 1894:26
[269] Rutgers, 1894:37
[270] In aansluiting hierby stel Coertzen (1991:181) dat die harte van die lidmate, gemeentes en vergaderings aan Christus onderwerp moet wees. Dan maak reëls sin. Reëls as sodanig waarborg geen goeie regsgang nie. Harmannij (2003:165) waarsku dat daar in die kerke nie op appèlprosedures vertrou sal word nie. Die beste prosedure kan steeds met menslike slimmigheid omseil word. Prosedure en reëls het slegs nut wanneer dit gedra word deur die sterk besef dat ons in die kerke van die Here afhanklik is. Dit is die kerke se taak om toe te sien dat reg geskied en te voorkom dat kerklike regspraak nie tot onregverdigheid lei nie. 'Appèlregelingen zijn er niet om ons vertrouwen op de Here te vervangen; ze zijn er alleen om consequent vanuit dat vertrouwen te werken.'
[271] Te Velde, 1997:58
[272] Haitsma *ea.*, 2002:8
[273] Te Velde, 1994b:583
[274] Haitsma *ea.*, 2002:8

Teenoor die uitwasse van oor- en onder-reglementering kan die volgende algemene reëls as raamwerk vir 'n appèlreëling dien:

- Dit moet duidelik wees wie waaroor verongelyk is[275].
- Duidelike redes moet vir verongelyking aangedui word[276].
- Die party teen wie geappelleer word moet weet dát daar geappelleer word en wáároor die appèl gaan.
- Geen beroepsinstansie mag oorgeslaan word nie[277], ook al raak die omstrede saak die leer van die kerk.
- 'n Saak kan slegs een maal by wyse van appèl voor 'n bepaalde kerklike vergadering dien[278].
- Appèl teen 'n besluit van die Nasionale Sinode is uitgesluit[279].

Binne hierdie breë raamwerk word in die volgende paragrawe agtereenvolgens aandag gegee aan die maatstaf vir 'n appèl, die vorm van 'n appèl, die tydskedule vir 'n appèl, die kennisgewing en indiening van 'n appèl, asook die hoeveelheid kere wat 'n verongelykte lidmaat kan appelleer. Wesenlike aspekte met betrekking tot die behandeling en afhandeling van die appèl word onder 4.4.5 en 4.4.6 bespreek.

4.4.3.2 Maatstaf vir appèl

In die eerste lid van Artikel 31 KO[280] word die Woord van God en die artikels van die kerkorde as grens vir die neem van kerklike besluite gestel. Daarby is die belydenis ingesluit, aangesien die artikels van die kerkorde die kerke aan hulle belydenisgrondslag bind[281]. Besluite word vir vas en bindend gehou, tensy bewys word dat dit in stryd met die vaste basis van Skrif, belydenis en kerkorde is[282].

---

[275] Van den Heuvel *red.*, 2004:235
[276] De Gier, 1989:174; Van den Heuvel, 2004 *red.*:235
[277] Spoelstra, 1966:198; De Gier, 1989:174
[278] De Gier, 1989:174
[279] Spoelstra, 1966:198
[280] Hier word verwys na Artikel 31 KO van die GKSA. Die eerste lid daarvan bepaal: 'Wat op 'n kerklike vergadering met meerderheid van stemme besluit is, moet as vas en bindend beskou word, tensy bewys word dat dit in stryd is met *Gods Woord of die artikels van die Kerkorde*' (my kursivering – GJM).
[281] Artikels 53 tot 55 KO
[282] Die kerkorde (en per implikasie ook die belydenis) word in Artikel 31 nie *qua* gesag op een lyn met die Skrif geplaas nie (vergelyk Artikel 7 NGB). Die Skrif is *norma normans*, terwyl die belydenis *norma normata* is (Spoelstra, 1989:301). Die belydenis is gesagvol omdat (*quia*) dit die Skrif naspreek. Die kerkorde is in baie gevalle eweneens *norma normata* (afgelei van Skrifbeginsels), en daarom gesagvol (Jansen, 1923:147).

Die tweede lid van Artikel 31 KO, wat oor appèl handel, kan en mag nie sonder die eerste lid gelees, verstaan en toegepas word nie. Indien dit wél gedoen word, word die eenheid van die kerkorde in geheel en van Artikel 31 in besonder aangetas[283].

Die implikasie van die eenheid tussen die twee dele in die artikel is dat die maatstaf waaraan 'n appèl moet voldoen in die artikel self veranker is. Indien nie aangetoon kan word dat iemand in terme van die Skrif, belydenis of kerkorde verongelyk is nie, is die *gravis* waarvan gekla word nie sodanig gewigtig dat dit genoegsame gronde vir appèl bied nie[284]. In daardie geval moet die konflik op 'n ander manier opgelos en daar ooreenkomstig die eise van die Skrif tot berusting gekom word[285].

Daarenteen is die reg van appèl 'n middel waardeur elke gelowige as deelhebber aan die Gees van die Here geleentheid kry om saam te soek na Christus se heerskappy as hy meen dat 'n besluit wat geneem is, in stryd is met die Woord, die belydenisskrifte of die kerkorde[286]. Appèl wat aan die maatstaf voldoen, wil die kerk na alle kante ooplaat om te luister na die Woord van die Here om só waarlik kerk van die Here te wees en te bly[287].

4.4.3.3 Vorm van appèl

'n Appèl bevat in sy eenvoudigste vorm 'n besluit van 'n mindere vergadering en daarteenoor die regsgronde waarin verongelyking aangetoon word[288].

Weergee van besluit

Die besluit waarteen geappelleer word, moet letterlik aangehaal word. So ook die gronde vir daardie besluit[289]. Die appellant moet sodoende verseker dat die appèl nie teen 'n

---

[283] Sien hoofstuk 3.5.2.4

[284] Die slotsin in die huidige bewoording van Artikel 31 is in die lig hiervan vreemd, asof die maatstaf vir beroep op 'n algemene sinode anders sou wees as die maatstaf vir beroep op 'n klassis, partikuliere sinode of nasionale sinode. Vergelyk in hierdie verband ook paragraaf 4.4.5.1 oor die materiële ontvanklikheid van 'n appèlskrif en die toestaan van verlof tot appèl.

[285] Deddens, 1953m:366; Van Veelen (1995:32-35) vestig in hierdie verband die aandag in besonder op die skriftuurlike oproep om die vrug van die Gees (Galasiërs 5:22) te toon.

[286] Coertzen (1991:99) voeg daaraan toe: 'of as hy meen dat hyself deur só 'n besluit te na gekom is'. Dié toevoeging mag nie van die voorafgaande losgemaak word nie, asof dit moontlik sou wees dat iemand 'n ander maatstaf as die Skrif, belydenis en kerkorde vir vermeende krenking van reg sou kon gebruik.

[287] Spoelstra, 1986:100; *Van Oene, 1990:148*

[288] Spoelstra, 1989:197

[289] Sinode Aliwal-Noord 1939, artikel 135; Jansen, 1923:144; Van Oene, 1990:148

veronderstelde besluit of sy eie vertolking van die besluit gerig is nie[290]. Regspraak berus op feite, nie op aannames en veronderstellings nie.

Dit kan gebeur dat 'n appèl teen gebrek aan optrede deur, of nalatigheid van die kerkraad ingestel word. Dan is daar geen betwiste besluit waarteen geappelleer word nie, maar daar word teen betwiste besluiteloosheid of nalatigheid geappelleer[291]. In so 'n geval moet uit die notule van die kerkraad steeds sover moontlik aangetoon word waarom daar geen besluit oor die saak in geding geneem is nie. Nalatigheid moet so goed as moontlik dokumentêr bewys word.

Om dit vir die appellant moontlik te maak om sy appèlskrif voor te berei, is die betrokke vergadering formeel verplig om gewaarmerkte afskrifte van sy besluit aan die appellant te gee[292]. Die morele plig wat op die vergadering rus, behoort egter swaarder as die formele te weeg. Wanneer iemand deur 'n besluit van 'n vergadering verontreg word en hy beoog om dit by wyse van appèl reg te stel, moet die vergadering uit liefde vir die verongelykte en met die oog op herstel van die versteuring wat as gevolg van die besluit ontstaan het, van harte bereid wees om sy volle samewerking te gee[293]. In die konkrete werklikheid van die mens se gebroke bestaan, waarvan die vergadering deel is, vereis dit selfverloëning.

Dit is 'n probleem indien die besluit nie noukeurig genotuleer is nie, dit geen suiwer weergawe van die besinning en oordeel van die vergadering is nie, of dit nie genoegsame gronde bevat nie[294]. Soeke na en herstel van reg word bemoeilik as notules van kerklike vergaderinge nie op standaard is nie. Met die oog daarop behoort alle kerklike vergaderinge hulle daarop toe te lê om weloorwoë, beredeneerde besluite te neem wat duidelik en genoegsaam genotuleer word[295].

Gronde vir appèl

Die appellant moet die gronde (redes) waarom hy meen dat hy verongelyk is noukeurig, bondig en oorsigtelik beskryf[296]. Die onus rus op hom om sy vermeende verongelyking te

---

[290] Spoelstra, 1966:199
[291] Vergelyk GKSA Acta, 1976:217-225
[292] Spoelstra, 1966:199
[293] Sien 4.4.1.3 oor die appellant se doel met appèl, wat net so geldig is vir die vergadering waarteen geappelleer word.
[294] Spoelstra, 1989:197; Haitsma *ea.*, 2002b:8
[295] Artikel 34 KO
[296] Jansen, 1923:144

bewys, en nie op die kerkraad om hulle besluit te regverdig nie[297]. Indien nodig, kan 'n appèlskrif met bylaes wat relevante inligting vervat, aangevul word[298].

Om tot goeie regspraak by te dra, is dit van belang dat die appellant sy saak kort en kragtig stel. Die kern van die onreg moet benoem en beredeneer word[299]. Daar moet van bysake, wat die aandag van die hoofsaak kan aflei, afgesien word. Insgelyks moet daar teen breedvoerige betoë gewaak word.

Die gronde vir appèl kan ter wille van helderheid en sinvolle behandeling[300] in twee dele onderskei word:

- *materiële* gronde beskryf waaroor die konflik gaan;
- *formele* gronde fokus op die kerkraad se hantering van die konflik.

Appèl op die sinode

Indien 'n appellant nie by die regspraak van die klassis kan berus nie, staan dit hom vry om op die partikuliere sinode 'n beroep te doen. In daardie geval bly die vermeende onreg wat die kerkraad hom aangedoen het, steeds die kern van die appèl[301]. Die regspraak van die klassis kan by verdere appèl egter nie geïgnoreer word nie. In feite kom dit daarop neer dat 'n appellant wat hom op die partikuliere sinode vir regspraak beroep, van oordeel is dat die klassis nie na regte gehandel het nie. Die vermeende verongelyking het gevolglik vermeerder.

Indien 'n appèl by die partikuliere sinode ingedien word, sal dit ter wille van sinvolle behandeling profytlik wees om die geskrif in twee dele op te stel[302]:

- in 'n *formele* deel word 'n oorsig oor die aanloop tot die konflik en die appèl – insluitend die kerkraad se besluit – asook die klassis se uitspraak daaroor (woordeliks aangehaal) gegee[303];
- in 'n *materiële* deel word vanuit die Skrif, belydenis en/of kerkorde regsgronde verskaf wat as motivering dien waarom die kerkraad in eerste instansie, en die klassis in tweede instansie onreg gepleeg het.

---

[297] Van Oene, 1990:148
[298] Boersma, 2004:19
[299] In paragraaf 4.4.5.3 word uitgewys dat 'n appèlskrif materiële sowel as formele gronde behoort te bevat. Met die oog op regspraak is dit profytlik dat die appellant materiële en formele gronde duidelik in sy appèlskrif sal onderskei.
[300] Sien paragrawe 4.4.5.2 en 4.4.5.4
[301] In paragraaf 4.4.2.1 is beredeneer dat die klassis geen party in die saak is of word nie. Die partye in die appèlsaak is, ongeag die verdere ontwikkeling van die geskil en regspraak deur die klassis, diegene wat oorspronklik van mekaar verskil het.
[302] So word die lyn vir die opstel en behandeling van 'n appèl konsekwent deurgetrek.
[303] Jansen, 1923:144

Dieselfde wat in die voorafgaande paragrawe oor die weergee van die besluit en die gronde vir die appèl genoem is, is onveranderd van toepassing wanneer daar na 'n partikuliere of nasionale sinode geappelleer word.

Die opstel van 'n deeglik geformuleerde appèlskrif dwing die appellant om diepgaande oor sy verongelyking te besin alvorens daar tot 'n regsaak oorgegaan word[304].

4.4.3.4 Tyd van appèl

Dit word in die Gereformeerde kerkreg algemeen aanvaar dat daar in geval van onreg nie onnodig met soeke na regsherstel gesloer moet word nie. Die Skrif leer: 'Laat die son nie ondergaan oor julle toorn nie'[305]. Onreg moet haastig aangespreek en uit die weg geruim word[306].

In die lig hiervan het die Sinode Dordrecht 1578[307] hom oor die vraag[308] 'of het aan degenen, die door wettige uitspraak van de kerkeraad of classis veroordeeld zijn, vrij staat op elke tijd die hun goeddunkt, zich te beroepen op een grotere vergadering?' soos volg uitgespreek: 'Dat de zaken, waarover men appelleert, onderscheiden zijn. Want waar twee personen tegenover elkaar in kwestie staan, zal het aan degene die veroordeeld werd geoorloofd zijn het beroep in te stellen tot de helft van de tijd die er verloopt tussen de vergadering, waarop hij veroordeeld is en de eerstkomende vergadering waarop hij zich beroept; tenzij de tijd te kort zou zijn, waarvan de classis oordelen en besluiten zal. Maar zo het oordeel uitgesproken is tegen iemand alleen die gezondigd heeft, zal deze zich terstond beroepen. En zo iemand op de bestemde tijd geen beroep instelt, zo zal hij van het recht der beroeping verstoken zijn'. Uit die antwoord blyk dat 'n verongelykte lidmaat nie na eie goeddunke die tyd vir appèl kan bepaal nie. Daar moet in sommige gevalle onmiddellik kennis van appèl gegee word; in ander gevalle binne 'n redelike termyn tussen die byeenkoms van die mindere vergadering waarteen en die meerdere vergadering op wie geappelleer word.

In aansluiting hierby oordeel Jansen[309] dat iemand nie eers jare nadat die vermeende onreg gepleeg is, kan besluit om te appelleer nie. Verskeie kerkregtelikes stem saam dat daar in

---

[304] Vergelyk die sake wat by die appellant se motief vir sy appèl (paragraaf 4.4.1.2) genoem is. Kan daar nie by die besluit van die meerderheid berus word nie? Is die saak sodanig gewigtig dat 'n volgende meerdere vergadering vir regspraak ingeroep moet word?
[305] Efesiërs 4:26
[306] Van Veelen, 1995:42
[307] Hooijer, 1865:160; Deddens, 1954b:151; Kersten, 1961:111
[308] Partikuliere vrae 4
[309] Jansen, 1923:143

geval van appèl met haas opgetree moet word[310]. Ook in die appèlreëling van die PKN word vir spoedige kennisgewing en indiening van 'n appèlskrif voorsiening gemaak. Vir die instelling van beroep word 'n termyn van dertig dae gestel[311]. Die huidige reëling in die GKSA[312] bepaal dat die appellant binne ses weke vanaf die datum waarop hy skriftelik kennis ontvang het van *die beslissing waarteen hy appelleer*[313], *kennis van sy appèl moet gee.*

Tog is daar onder ander kerkregtelikes 'n bepaalde terughoudendheid om appèl as eerste en onmiddellike middel in die soeke na regsherstel in te span[314]. Boersma[315] is van mening dat termynbepaling vir appèl omsigtig hanteer moet word. As 'n appellant kan aandui dat hy probeer het om ná die uitspraak van die kerkraad eers met hulle daaroor in gesprek getree het ten einde tot 'n vergelyk te kom, moet dit verwelkom word[316]. Indien so 'n gesprek nie die gewenste resultaat gehad het nie, kan die termyn vir appèl volgens Boersma selfs uitgestel word.

As algemene reël kan gestel word dat appèl teen die uitspraak van 'n kerklike vergadering vóór die eersvolgende samekoms van die meerdere vergadering waarop beroep gedoen word, moet geskied[317]. Ander pogings om vaste termyne vir die kennisgewing van appèl neer te lê, moet met versigtigheid bejeën word[318]. Probeerslae om – soms in navolging van die wêreldlike reg[319] – wel termyne op 'n vaste wyse te bepaal, het al daartoe gelei dat daar op 'n later stadium hersiening van die reëling moes kom[320]. Ten opsigte van die ses weke termyn van die GKSA oordeel Spoelstra[321] dat dit nie as 'n wet van Meders en Perse neergelê moet word nie. 'n Meerdere vergadering sou op voorlegging van goeie redes die ses weke met

---

[310] Van Oene (1990:148) oordeel dat, as die saak van so 'n ernstige aard is dat daar in appèl gegaan moet word, iemand dit sonder uitstel moet doen. Onreg mag nie vir 'n tyd lank geduld word nie. Die onus rus op die appellant om die onreg so gou as moontlik reg te stel.
Binne die raamwerk van die nuut aanvaarde appèlreëling in die GKV spreek Haitsma ea. (2002b:4) die mening uit dat 'n appellant nie met sy beswaar tot kort voor die aanvang van die sinode wag nie. Dit is profytlik dat 'n appèl direk by die deputaatskap ingedien word, sodat die appèl onmiddellik hanteer kan word. Daar kan dan selfs na die moontlikheid van bemiddeling of skikking gekyk word.

[311] Van den Heuvel *red.*, 2004:242

[312] GKSA Acta 1939, artikel 135

[313] Spoelstra (1986:110) toon aan dat hierdie reëling vir verwarring vatbaar is. Dit is nie duidelik watter datum presies bedoel word met 'kennis gee binne ses weke na datum van kennisgewing waarin hy skriftelik kennis kry' nie. Verwarring skep onsekerheid en benadeel gevolglik die proses van regspraak.

[314] Sien paragraaf 4.4.1.2. Is die verskillende kerklike weë – waaronder gesprekke ooreenkomstig Matteus 18:15, gesprek met die kerkraad, indiening van 'n beswaarskrif, die moontlikheid van kerkvisitasie – bewandel? Wat was die eindresultaat daarvan?

[315] Boersma, 2004:19

[316] Deddens (1953m:366), Roeleveld (1972a:45) en Bouma (1988:44) voer dieselfde argument aan. Daar moet nie oorhaastig tot appèl op 'n meerdere vergadering oorgegaan word nie. Eers moet die betrokke kerkraad ooreenkomstig Levitikus 19:17 en Matteus 18:15 tot nader besinning geroep word.

[317] Jansen en Pol, 1934:57; Bouwman, 1970b:46

[318] Monsma, 1967:128

[319] Bouwman, 1970b:46

[320] Jansen, 1923:144

[321] Spoelstra, 1989:199

diskresie kon toepas. Nieteenstaande dié oordeel is die reëling van krag, en kan dit met beroep op 'n sinodebesluit tot nadeel van die appellant klakkeloos toegepas word.

4.4.3.5 Kennisgewing van appèl

Ter wille van goeie orde gee die appellant aan die deputate vir korrespondensie van die meerdere vergadering kennis van sy voorneme om te appelleer, sodat dit op die agenda geplaas kan word[322].

Daarbenewens moet aan die kerkraad of die deputate korrespondensie van die mindere vergadering teen wie geappelleer word, van die voorneme van die appèl kennis gegee word[323]. Laasgenoemde kennisgewing is noodsaaklik sodat die offisiële notule en alle tersaaklike bylaes vir die opstel van die appèlskrif bekom kan word.

Tydige kennisgewing van appèl voorkom tegelyk die gevaar van verrassing. Die kerkraad en/of mindere vergadering teen wie die appèl ingestel word, moet op hoogte van die appèl gebring en gehou word[324]. Verrassingstegnieke dra nie tot goeie regspraak en herstel van reg by nie. Inteendeel, dit ontneem die party wat deur die verrassing oorrompel word die geleentheid om sake rustig in die lig van God se Woord, die belydenis en/of die kerkorde te oorweeg en tot die nodige insig te kom[325].

4.4.3.6 Indiening van appèl

Ooreenkomstig die appèlprosedure van die GKSA[326] kan geen kerklike vergadering 'n appellant verplig om 'n appèl voor die konstituering van die meerdere vergadering skriftelik in te dien nie omdat (a) die appèl 'n beroep op 'n vergadering is wat eers moet konstitueer; (b) die ontvanklikheid eers beoordeel moet word; (c) appèlle vertroulik van aard mag wees en *in camera* behandel moet word[327]. Dit staan 'n appellant vry om sy appèl vooraf in te dien en selfs 'n versoek te rig dat dit saam met die agenda uitgestuur moet word, mits dit oor 'n saak en nie oor persone gaan nie[328].

---

[322] Artikel 45 KO.
[323] Spoelstra, 1989:198
[324] Van Oene, 1990:150
[325] Deddens, 1953y:83; Visser, 1999:143
[326] GKSA, 1998:45-47
[327] Spoelstra, 1966:200; Spoelstra, 1989:198
[328] Spoelstra, 1989:198

In teenstelling hiermee pleit Visser[329] vir meer openheid in dié verband.

In aansluiting by Visser se pleit het by Sinode 1988[330] 'n beskrywingspunt, wat op vroegtydige bekendmaak van appèlskrifte betrekking het, gedien: "n Appellant dien ten minste veertien (14) dae voor die aanvang van die meerdere vergadering waar sy appèl sal dien, die skriftelike uiteensetting van die gronde van sy beswaar in, en die stukke sal tot beskikking van die afgevaardigdes van die meerdere vergadering gestel word'. Vyf motiverings is vir die beskrywingspunt aangebied:

- dit gee aan die verweerders van 'n mindere of meerdere vergadering die geleentheid om na behore vir sodanige appèl voor te berei;
- dit gee aan al die afgevaardigdes na die meerdere vergadering die geleentheid om insae te kry en volledige voorbereiding hieroor te doen;
- Artikel 31 KO sal baie meer tot sy reg kom, aangesien stukke nie tydens die vergadering (weens gebrek aan tyd – GJM) ten volle bestudeer kan word nie;
- die reg van beide partye in die appèlsaak word hierdeur gedien;
- die moontlikheid van 'n verrassingselement en sondige wedywering word uitgeskakel.

Al vyf motiverings dra met die oog op deeglike regspraak gewig[331]. Sinode 1985 het aan die beskrywingspunt in 'n gewysigde vorm gevolg gegee. Omdat die tydsduur tussen 'n betrokke mindere en meerdere vergadering soms nie die spertyd van 14 dae toelaat nie, en baie appèlle vertroulik van aard is, is besluit: 'Die appellant stel *waar moontlik* (verkieslik 14 dae) voor die betrokke meerdere vergadering sy appèl, met uiteensetting van gronde skriftelik ter beskikking van die korresponderende kerkraad/Deputate vir korrespondensie (KO, Artikel 45)'. Met die toevoeging 'waar moontlik' is die hart uit die beskrywingspunt uitgesny, al is daar op papier gevolg aan gegee. Niemand anders as die appellant kan bepaal en kontroleer wat die inhoud van 'waar moontlik' sal wees nie. Die effek van die sinodebesluit is dat appèlskrifte deurgaans steeds by die aanvang van die meerdere vergadering ingedien word, met die gevolg dat die konkrete toepassing van die vyf motiverings nie realiseer nie.

In die GKV is die probleme, soos wat dit in die beskrywingspunt met sy motiverings verwoord word, by wyse van die daarstel van 'n appèldeputaatskap aangespreek[332]. Sodanige

---

[329] Visser, 1999:143. Met sy beredenering dat die ander party geleentheid moet kry om homself in die regsaak te *verweer*, kan nie saamgegaan word nie. In 'n appèlsaak gaan dit nie oor 'n klag waarteen verweer gestel moet word nie. Dit gaan oor gesamentlike soeke na reg en regsherstel. Bowendien kan 'n klassis of partikuliere sinode nie as verweerder optree nie, aangesien hulle dan as party in die appèlsaak betrek sou word (sien paragraaf 4.4.2.1).

[330] Acta 1985:524-525

[331] In die voorafgaande paragrawe is die geldigheid en gewig van die motiverings aangetoon. Daar moet wel gelet word op die term *verweer* in die eerste motivering, waarmee – soos reeds uiteengesit – nie saamgegaan kan word nie.

[332] Haitsma *ea.*, 2002b:4-5

deputaatskap is bevoeg om die nodige inligting insake die appèl vroegtydig te bekom en te verwerk sodat die meerdere vergadering wat uitspraak moet lewer met advies bedien kan word. Die GKSA het tydens Sinode 2006[333] besluit om eweneens die moontlikheid van 'n appèldeputaatskap te ondersoek.

4.4.3.7 Aantal appèlle

Artikel 31 KO bepaal dat iemand hom op 'n meerdere vergadering kan beroep tot by die nasionale sinode. Die effek hiervan is dat daar drie maal geappelleer kan word[334].

In die praktyk van kerkregering word daar egter deurgaans met erns teen 'n kultuur van beswaard-wees gewaarsku[335]. Daar moet 'n kultuur gevestig word waarin broeders en susters ooreenkomstig die eerste lid van Artikel 31 KO by die besluite van kerklike vergaderinge kan berus, ook al stem hulle nie volledig daarmee in nie[336]. Met die oog daarop moet kerklike vergaderinge, met name kerkrade, moeite doen om hulle besluite sodanig te motiveer dat lidmate nie verongelyk word en as gevolg daarvan nodig het om te appelleer nie[337]. Baie appèlle kan voorkom word as daar beter gekommunikeer word[338].

In verband met die probleme wat met 'n meerdere aantal appèlle gepaard kan gaan, merk Roeleveld[339] op: 'Door meerdere appèllen worden de stukken onrustbarend vermeerderd en in de doolhof van een overstelpende hoeveelheid gegevens is de mogelijkheid van vergissing en misvatting niet geringer, maar veeleer vergroot[340]. Bovendien wordt het contact met de meerdere vergadering daardoor eerder een papieren relatie dan een persoonlijk contact'. As oplossing van die probleem stel hy voor[341] dat die partye wat by die geskil betrokke is, afspreek dat hulle hul tot een appèl beperk[342]. 'n Ander moontlikheid is dat beide partye in onderlinge ooreenstemming die beslissing aan skeidsregters toevertrou (Genesis 31:37, Job 9:33 en 16:21, 1 Korintiërs 6:5): 'Werden in de eerste tijd van de reformatie aan synoden

---

[333] Notule 2006, artikel 9
[334] Roeleveld, 1972a:49-50
[335] Haitsma *ea.*, 2002b:8
[336] Van Oene, 1990:150; Haitsma *ea.*, 2002b:8.
[337] Haitsma *ea.*, 2002b:8
[338] Haitsma *ea.*, 2002b:8
[339] Roeleveld, 1972a:49
[340] Deddens (1956f:210) waarsku op dieselfde trant: 'we kunnen de zaken, die aan de orde zijn, niet laten verdrinken in een zee van procedure-kwesties'.
[341] Roeleveld, 1972a:50
[342] Deddens (1954n:262) verwys in dié verband na 'n reëling uit die ou christelike kerk: as iemand in hoër beroep wil gaan, moet beide partye bepaal watter regters die tweede instansie vorm; verdere appèl is nie geoorloof nie. Beide partye kom dus van tevore ooreen of hulle hul tot een appèl gaan beperk.

appèlzaken voorgelegd, dan trachtte men gezamenlijk eerst partijen te verzoenen; mislukte dit, dan kwam men tot een uitspraak'[343].

Soos Roeleveld, meen Van der Linde[344] dat een appèl as reël genoeg behoort te wees. By regskrenking moet by die meerdere beraad van die een meerdere vergadering berus word. In teenstelling daarmee oordeel Kamphuis[345] dat dit onmoontlik is om die getal van appèlle tot een te beperk[346]. Veral in geval van ampstug moet dit volgens Kamphuis moontlik wees om verder te appelleer: 'Dat impliceert dan tegelijk, dat mét dat beroep op de bredere kring van kerken, die in deze meerdere vergadering samenkomen ook nog altijd de band is aangehouden met díe kerken, waar men tegenover komt te staan. Want de uitspraak van de meerdere vergadering zal immers dienstbaar kunnen zijn om al de kerken, die verdeeld waren geraakt, weer samen te voegen in de éne gehoorzaamheid aan de geopenbaarde wil Gods?[347].

Dit is opmerklik dat Paulus se appèl op die keiser voorafgegaan is deur 'n deeglike ondersoek of dit formeel in orde is om te kan appelleer. Die plaaslike regter moes elke geval van appèl beoordeel en toestemming gee, sodat daar van die reg tot appèl geen misbruik gemaak word nie. Ná die beoordeling moet die plaaslike regter in 'n skrywe aan die keiser die regsaak sodanig toelig, dat die begronding van die appèl juridies onaantasbaar blyk te wees[348].

Alles in ag genome, staan dit vas dat 'n verongelykte lidmaat in terme van die kerkorde die vryheid daartoe het om die volle pad van appèl te loop[349]. Daar *kan* tot by die nasionale sinode geappelleer word. Dit bly egter 'n vraag of iemand in geval van vermeende verongelyking van hierdie vryheid gebruik *moet* maak. Daaroor moet die appellant in verantwoording voor die Here klarigheid hê[350].

---

[343] Roeleveld, 1972a:50
[344] Van der Linde, 1983:133
[345] Kamphuis, 1966:148
[346] Sinode Sneek 1939 (GKN) het bepaal dat daar 'n beperking op appèl is indien dit op grensreëlings tussen kerke betrekking het. Die betrokke partikuliere sinode moet sodanige appèl afhandel (Kamphuis, 1966:144).
[347] Kamphuis, 1966:150
[348] Wielenga, sj.:308
[349] Deddens, 1954n:262; Deddens, 1956f: 211
[350] Sien paragraaf 4.4.1.2 oor die suiwer motief waarmee geappelleer behoort te word, in besonder as daar op 'n sinode vir regspraak beroep gedoen word.

Oor die praktyk wat in die burgerlike reg gevolg word om verlof tot appèl toe te staan alvorens daar geappelleer word[351], kon in Gereformeerd kerkregtelike publikasies niks opgespoor word nie. In die lig van die balans tussen die *kan* en *moet* van appèl, sal verdere studie hieroor moontlik tot verbetering van die regsgang in die kerklike lewe bydra[352].

4.4.4 Wesenlike aspekte met betrekking tot die regter

4.4.4.1 Beroepsinstansies

Kerklike regbank

Kerke in die kerkverband is vir mekaar gegee om saam te werk, mekaar op te bou en mekaar met gawes en goedere te dien[353]. Samewerking is nodig om gebreke aan te vul, misstande weg te neem, en saam die roeping tot kerkwees nog beter uit te leef[354]. Ter wille van die heil van elke kudde en van die individuele gelowiges hou kerke van een verband liefdevol toesig oor mekaar[355]. Binne hierdie kader bepaal Artikel 31 KO dat kerke die bevoegdheid[356] sowel as die vaardigheid[357] het om mekaar in die soeke na en toepassing van reg te help[358].

Artikel 31 KO is duidelik oor die verskillende kerklike instansies waarop 'n beroep vir regspraak gedoen kan word[359]. Vanaf die mindere vergadering[360] word daar op 'n daaropvolgende meerdere vergadering geappelleer[361], sonder om 'n vergadering oor te slaan[362].

---

[351] RSA Strafproseswet nr 51 van 1977, artikel 316 bepaal dat verlof tot appèl slegs toegestaan word indien verdere getuienis wat vermoedelik as waar aanvaar sal word, beskikbaar is; genoemde getuienis redelikerwys tot 'n ander beslissing of bevel aanleiding kan gee; en daar 'n redelik aanvaarbare verklaring gegee kan word waarom genoemde getuienis nie alreeds gedien het nie. RSA Wet op die Hooggeregshof nr 59 van 1959, reël 50 handel oor die meriete van 'n appèl. Daar moet *prima facie* getuienis ten gunste van appèl wees alvorens iemand toegelaat word om te appelleer.

[352] In paragraaf 4.4.5.1 word enkele verdere opmerkings oor verlof tot appèl gemaak.

[353] Du Plooy, 1979:130

[354] Greijdanus, sj.:40

[355] Te Velde, 1994b:582

[356] Te Velde (1994b:582) verwys na die *bevoegdheid* van meerdere vergaderinge om regsgeldige uitsprake oor 'n klag van iemand in 'n plaaslike kerk te lewer.

[357] Kamphuis (1970:65) verbind Artikel 31 aan christelike en kerklike *besluitvaardigheid*. Die Woord maak kerklike vergaderinge tot belydenis van geloof en lewe uit die krag van geloof bekwaam.

[358] Harmannij, 1999:80

[359] Noordzij, 2003:312

[360] Die afgevaardigdes van die mindere vergadering teen wie die appèl ingestel is (die kerkraad), of wat reeds oor die appèl uitspraak gelewer het (byvoorbeeld 'n klassis), het uiteraard geen beslissingsbevoegdheid in die betrokke appèlsaak nie. Niemand mag regter in sy eie saak of geprejudiseerd wees nie (Te Velde, 2004d:1).

[361] Van der Walt, 1976:164

[362] Spoelstra, 1966:198; De Gier, 1989:174

Wat in die kerkorde veronderstel word[363], maar nie in soveel woorde in Artikel 31 staan nie, is dat God in Christus die hoogste Regter is. Regters op aarde – kerklike vergaderings wat tot regspraak geroep word ingesluit – staan in diens van Christus, die hemelse Regter[364]. Hulle is nie wetgewers nie, maar wethandhawers en wetstoepassers: geroepe bedienaars van die reg. Dit beteken dat die Woord van God nie alleen die maatstaf is waaraan 'n kerklike appèl moet voldoen[365] en waarvolgens dit beoordeel moet word nie[366], maar ook die 'final court of appeal'[367] is. Met die oog op die toekoms bly daar derhalwe vir die gelowige soeker na reg altyd 'n eskatologiese verwagting oor[368]. Wanneer Christus weer kom, sal Hy as Regter finaal oor lewendes en dooies in geregtigheid oordeel. Die koms van Christus as Regter in die eindoordeel is vir die gelowige verontregte 'n bron van vreugde, aangesien Christus die laaste en hoogste Regter sal wees op Wie appèl gedoen kan word.

In die lig hiervan rus daar 'n groot verantwoordelikheid op die kerklike vergaderinge wat in die Naam van Christus reg moet spreek[369]. Elke afgevaardigde is volledig kerklike regter. Voor God en die mense moet hy betuig waar onreg gedoen is, en hoe die pad na regsherstel geloop behoort te word[370].

Ander beroepsinstansies?

Beroep op die gemeente

In kongregasionalistiese en independentistiese kringe word die moontlikheid geskep om vanaf die kerkraad na die gemeente te appelleer[371]. Independente beskou die gemeentevergadering as soewerein; die stem van die gemeentevergadering is die stem van God[372].

Met hierdie 'demokratiese' wyse van denke en optrede kan nie saamgegaan word nie. Die Godgegewe roeping en taak van die besondere ampsdraers[373] word in effek aan die gemeente

---

[363] Artikel 1 KO, wat die aanhef tot en 'n opsomming van die kerkorde is, stel dat die kerk die eiendom van Christus is. Christus, die Opperherder, het die enigste en finale sê in sy kerk (1 Petrus 5:1-4).
[364] Du Plooy, 1979:131
[365] Sien paragraaf 4.4.3.2
[366] Sien paragraaf 4.4.5.2.2
[367] Van Oene, 1990:147
[368] Sien hoofstuk 2.6
[369] Bouwman, 2000:133; Harmannij (2003:165) skryf oor die verband tussen regspraak hier en nou en die regspraak wat met die wederkoms moet plaasvind: 'Met onze rechtspraak doen we slechts het voorwerk van Hem die ooit als Rechter zal verschijnen om de hele waarheid aan het licht te brengen'.
[370] Deddens, 1954f:190
[371] Deddens, 1954d:175; Oldenhuis, 1977:30; Van Oene, 1990:153
[372] Jansen, 1923:143
[373] Artikels 30-32 NGB

oorgedra, waarteen Calvyn indringend waarsku[374]. Bowendien kan dit daartoe lei dat die kerkraad en die gemeente teen mekaar afgespeel word[375], wat geensins tot die eer van God, die heil van die kerk en die herstel van reg bydra nie.

Beroep op die kerke

Schilder is van mening dat daar onder bepaalde omstandighede 'n beroep vanaf een generale sinode op 'n volgende generale sinode, of vanaf die generale sinode op die kerke in die kerkverband gedoen kan word: 'Wanneer het een generale synode is, die als meerdere vergadering afwijkt van Schrift of Kerkenordening, dan is tegenover haar beslissing geen andere weg open, dan naar de Kerken zelf. Want de bindende kracht van de besluiten der meerdere vergaderingen vindt haar grens in de trouw aan Gods Woord en Kerkenordening; en de afgevaardigden zijn minder dan de hen afgevaardigde Kerken'[376]. 'Indien meerdere vergaderingen afwijken van de KO, dán is er een instantie tegenover welke men het 'bewys' van afwijking 'leveren' moet. Bij die instantie 'appelleert' men dan. Die instantie kan de vergadering zelf zijn, die het verkeerde besluit nam. In dat geval 'appelleert' men bij die vergadering zelf. Maar die instantie *kan* ook zijn de kerk, die zich inzake de vraag van al-of-niet ratificatie heeft te beraden. In dat geval appelleert men bij die kerk, en vervolgens. Wie boven gezondenen de zenders maar ziet staan, en zich herinnert, dat de verplichting tot naleving der synodale besluiten door de kerken zelf vrijwillig aanvaard is, doch over en weer is beperkt tot gevallen, welke niet bewezen zijn te strijden tegen Schrift of K.O., die vindt het woord 'appèl' geenszins misbruikt in de kwesties, waarom het gaat in gevallen als het onderhavige'[377]. Met 'n beroep op Voetius ondersteun Bos[378] dié gedagte.

Sonder om op die besonderhede van die ratifikasiereg en Voetius se uitsprake oor die gesag van kerklike vergaderinge in te gaan, moet dit gestel word dat die ratifikasie-plig van kerke geensins daarop gerig is om buite die vasgestelde kerkorde na ander weë vir regspraak te soek nie[379]. Indien 'n appellant van oordeel is dat die nasionale sinode steeds nie reg-gespreek het nie, staan hom een van drie dinge te doen: berus by die uitspraak van die kerkverband, rig by wyse van 'n beswaarskrif 'n versoek vir hersiening van die uitspraak, of breek met die kerkverband.

---

[374] Institusie 4,8
[375] Van Oene, 1990:153
[376] Schilder en Deddens, s.j.:7
[377] Schilder en Deddens, s.j.:39
[378] Bos, s.j.:24
[379] Meijer, 1995:52-53

Die gedagte dat appèl vanaf een nasionale sinode op 'n volgende nasionale sinode moontlik is, gaan eweneens nie op nie[380]. Daar word klaarblyklik geen duidelike en genoegsame onderskeid tussen appèl vanaf 'n mindere op 'n meerdere vergadering (Artikel 31) en beswaar of revisieversoek by 'n soortgelyke vergadering (Artikel 46) getref nie.

Beroep op 'n ekumeniese konsilie

Jansen[381] opper die moontlikheid dat daar vanaf 'n nasionale sinode na 'n ekumeniese konsilie – 'n sinode waar ook Gereformeerde Kerke van ander lande verteenwoordig is – geappelleer kan word. So 'n moontlikheid word tans nie kerkordelik gereël nie. Wêreldwye kerklike ekumene en daadwerklike onderlinge hulpbetoon oor landsgrense heen is egter nie vreemd aan die Skrif nie[382]. Verdere studie[383] oor dié saak kan verruiming in regspraak tot gevolg hê.

4.4.4.2 Appèlkommissie, appèldeputate, appèlkollege

Dit kom in die praktyk van kerkregering algemeen voor dat meerdere vergaderinge wat oor appèlsake regspraak moet lewer, van die dienste van 'n appèlkommissie, -deputate of -kollege gebruik maak[384]. Oor die posisie, opdrag en handelingsbevoegdheid van so 'n kommissie, deputate en/of kollege loop die menings egter skerp uiteen.

4.4.4.2.1 Appèlkommissie

In die appèlprosedure van die GKSA[385] word op basis van die drie 'grondbeginsels' van Artikel 31 KO[386] vereis dat, indien nodig, by die aanvang van die sitting van 'n meerdere vergadering, 'n spesiale appèlkommissie benoem word. Alle appèlsake word na dié kommissie verwys.

---

[380] Kruger, 1986:48
[381] Jansen, 1952:149
[382] Handelinge 15; 1 Korintiërs 1:2; 2 Korintiërs 8 en 9
[383] Verskeie Nasionale Sinodes (Acta, 1967:407-411 en Acta, 1988:207-259) het reeds hieroor besin. Vergelyk ook Snyman, 1977:87-101.
[384] Doekes, 1956:120; Jager, 1956:154; Veenhof, 1956e:179; Spoelstra, 1989:199; Visser, 1999:144; Harmannij, 1999:81; Te Velde, 2004d:1; Van den Heuvel *red.*, 2004:224
[385] GKSA, 1998:45-47. Die GG (1999:16, 38) werk met soortgelyke kommissies.
[386] Die grondbeginsels word soos volg onderskei (GKSA, 1998:45):
1. dat beroep op meerdere vergaderings moontlik is. Dit veronderstel dat besluite van meerdere vergaderings feilbaar is;
2. die meerderheid beslis: 'wat deur die meeste stemme goedgevind is, moet as vas en bindend beskou word'. Die minderheid moet hom onderwerp aan die meerderheid. Eis is dus dat die diskussie oor 'n appèl die saak so ryp moet maak dat die besluit met 'n besliste meerderheid geneem kan word;
3. 'tensy bewys word dat dit ... van die Kerkorde'. Die bedoeling van hierdie deel van die artikel is duidelik. Kerklike besluite is geldig tensy hulle in stryd is met die Woord van God.

Dit is die appèlkommissie se taak om:

- 'alle stukke in verband met die appèl na te gaan en te beoordeel of die appèl ontvanklik is;
- die appellant te hoor met sy getuies en die verdediging van die liggaam waarteen geappelleer word;
- die meerdere vergadering van advies te dien omtrent die besluit wat geneem moet word, na 'n kort uiteensetting van die feite in die appèl aangevoer. Wel te verstaan, behoudens die reg van die appellant volgens Artikel 31 KO'.

Hiermee is die opdrag aan en handelingsbevoegdheid van die appèlkommissie noukeurig omskryf[387]. Daar word niks meer van so 'n kommissie verwag as om *staande* die vergadering aan die hand van 'n welomskrewe opdrag op te tree nie. Na afhandeling van die opdrag, dit wil sê as die advies bedien is en die vergadering tot 'n besluit gekom het, ontbind die kommissie per implikasie en rus daar geen verdere verantwoordelikhede meer op die lede wat daarop gedien het nie.

4.4.4.2.2 Appèldeputate

Appèldeputate[388] moet duidelik van 'n appèlkommissie onderskei word[389]. Anders as 'n kommissie, word deputate benoem om 'wat besluit is, volgens 'n welomskrewe opdrag uit te voer'[390]. Die meerdere vergadering kan besluit om appèldeputate aan te wys met die mandaat om inkomende appèlsake ooreenkomstig 'n vasgestelde prosedure te behandel en vir besluitneming deur die *volgende* meerdere vergadering voor te berei. Ooreenkomstig Artikel 49 KO hou die appèldeputate, soos alle ander deputate, notule van hulle handelinge om daaroor verslag te doen. Die notule van die appèldeputate sal in effek die proses-verbaal wees wat aan die meerdere vergadering met die oog op besluitneming voorgelê word[391].

---

[387] Die praktyk het intussen ontwikkel om die ontvanklikheid van 'n appèl eers deur 'n regskommissie te laat beoordeel, alvorens die appèl gestel word. Die kerke het nooit offisieel besluit om 'n regskommissie as voorskrif te stel nie. Daarom kan met Spoelstra (1989:199) saamgestem word dat so 'n werkwyse onnodig is.

[388] Daar word bewustelik van appèl*deputate*, en nie van 'n appèl*deputaatskap* gepraat nie. Die begrip appèl*deputaatskap* kan maklik met 'n appèl*kollege* verwar word. 'n Appèl*kollege* is, afgesien van punte van ooreenkoms, wesenlik iets anders as appèl*deputate* (vergelyk paragraaf 4.4.4.2.3 wat hierna volg).

[389] Sommige teoloë, onder andere Jager (1956:154) en Doekes (1956:120), verwys na 'n kommissie as deputate.

[390] Artikel 49 KO

[391] Sien paragraaf 4.4.5.4.3

- *Sorgvuldigheidsmotief*

  By die behandeling van appèlsake moet die grootste moontlike sorgvuldigheid aan die dag gelê word: enersyds om te voorkom dat onreg vermeerder word, andersyds om herstel van reg en vrede te bewerkstellig. Met die oog daarop moet deputate indringend na 'n appèl kyk en die nodige aanbevelings maak[392].

- *Objektiwiteitsmotief*

  As die persoon en werk van 'n predikant by 'n appèl in geding is, kom die probleem in 'n klein kerkgemeenskap voor dat predikante mekaar goed ken, en dikwels (tereg) noue kontakte met mekaar het. Veral by 'n klassis is daar nie alleen tussen die predikante nie, maar ook onder 'n deel van die ouderlinge meestal weinig afstand tot die saak en die persoon in geding. Dit het noodwendig positiewe en/of negatiewe konsekwensies. Dit verg onder sulke omstandighede van die afgevaardigdes uiterste integriteit en openheid van argumentering. Dit gebeur baie vinnig dat die regspraak in so 'n klimaat nie meer aan die kriteria van onafhanklike regters en onbevooroordeelde regspraak voldoen nie[393]. So 'n situasie kan die beste ondervang word deur te sorg dat die voorbereiding van die uitspraak deur persone hanteer word wat so onafhanklik en deskundig as moontlik met die saak kan handel[394].

- *Getallemotief*

  Die vraag word gestel: hoe kan 'n vergadering van byvoorbeeld 200 afgevaardigdes sinvol regspreek, en dit oor 'n saak wat iewers êrens in die kerkverband gebeur het, waarvan hulle die fyner besonderhede nie ken nie? Dikwels lei dit tot verdere regsverydeling, met die kans op 'n nuwe basis vir appèl[395].

- *Kundigheidsmotief*

  Appèlle is soms moeilik begrypbaar. Dit is só tegnies van aard en het só 'n lang geskiedenis dat dit onrealisties is om te verwag dat al die afgevaardigde lede van 'n meerdere vergadering dit kan deurgrond. Afgesien van tegniese ingewikkeldheid kan die inhoud van die appèl ingewikkeld wees omdat dit byvoorbeeld arbeidsregtelike implikasies het of op medies-etiese vraagstukke fokus. Dit gebeur dan dat afgevaardigdes soms buite stemming bly, in onsekerheid stem, of stem terwyl hulle glad nie weet wat aangaan nie[396]. Dit is beter om onder sulke omstandighede die appèl wat uit die konflik gebore word, na

---

[392] Haitsma, 2002a:8
[393] Sien 4.4.5.2.1
[394] Te Velde, 2004d:1
[395] Hodge, 1878:498
[396] Kruger, 1986:45

appèldeputate met spesifieke kundigheid te verwys wat aan die kerklike vergadering die nodige leiding kan gee[397].

Argumente teen die benoeming van appèldeputate

Argumente téén die benoeming van appèldeputate kan in twee punte saamgevat word:

- As 'n meerdere vergadering ooreenkomstig die reël van Artikel 31 KO deur 'n appellant gevra word om 'n regsaak te behandel en af te handel, kan en mag die vergadering nie van sy roeping en taak afsien deur regspraak aan 'n kommissie of deputate oor te laat nie. Dit is ongeoorloof om deputate die werk van die meerdere vergadering te laat doen, te meer nog as dit by regspraak kom[398]. Deputate kan hoogstens ingeskakel word om met 'n welomskrewe opdrag[399] inligting te bekom wat kan help om die saak, indien dit nie deursigtig genoeg is nie, op te los.
- Benoeming van appèldeputate kan maklik tot 'n nuwe soort hiërargie lei[400]. Deputatokrasie[401] druis lynreg teen alle beginsels van Gereformeerde kerkreg in. Waar dit voorkom, moet dit teengestaan en daarmee weggedoen word.

4.4.4.2.3 Appèlkollege

In die PKN, wat kerklike regspraak volgens die beginsels van die kollegiale kerkregering hanteer, berus regspraak geheel en al by regskolleges[402]. Instansies wat apart van die amptelike vergaderinge staan, moet vasstel wat in 'n konkrete situasie reg is. Net soos by die burgerlike owerhede, word daar 'n duidelike onderskeid getref tussen vergaderinge/organe waaraan wetgewende en bestuurstake opgedra word, en kolleges wat spesifiek vir regspraak (dit is: toepassing van die wetgewing) verantwoordelik gehou word[403]. Die kerklike karakter van die regspraak word verseker deurdat die geskilbeslegting by kerklike kolleges rus, dit wil

---

[397] Van Bekkum, 1990:778; Harmannij, 1999:80. Harmannij (1999:82) merk in dié verband verder op: 'Een kerkelijke vergadering die zich verbeeldt op allerlei gebied deskundig te zijn, maakt zichzelf voor zijn taak ongeschikt. Maar een kerkelijke vergadering die zich door Christus geroepen weet, en daarom ook voluit gebruik wil maken van de gaven van de Heilige Geest, is bevoegd en geschikt om zich een zelfstandig oordeel te vormen over de inbreng van allerlei deskundigen en vervolgens in eigen verantwoordelijkheid te besluiten'.

[398] Jager, 1956:154

[399] Doekes (1956:120) voeg hieraan toe dat deputate of kommissies wat hangende hulle ondersoek hulle oordeel solank aan kerkrade en appellante met 'n sekere gesag voorhou, aanmatigend handel. 'Hier past een *principiis obsta*. Wedersta de afwijking van de goede weg in het begin'.

[400] Veenhof (1956c:156) laat hom skerp hieroor uit: 'Niemand wil er van weten, dat aan deputaten ooit enige "synodale macht" ten aanzien van zulk ene zaak zou worden verleend'.

[401] Rutgers, 1918:120

[402] Van den Heuvel, 2001:424; Van den Heuvel *red.*, 2004:224; sien hoofstuk 5.3.2

[403] Kruger (1986:56) se pleidooi ten gunste van 'n onafhanklike regbank rus op dieselfde gedagte (sien paragraaf 4.4.4.2.2).

sê by kolleges wat deur die kerk self ingestel word en waarvan die lede deur die vergadering van belydende lidmate benoem word.

Daar is enkele Gereformeerde kerkregtelikes wat eweneens die instelling van 'n aparte appèl-kollege voorstaan[404].

Argumente vir die instelling van 'n appèlkollege

- *Skeidingsmotief*
  Sodra iemand hom ooreenkomstig Artikel 31 KO op 'n meerdere vergadering beroep, het daar volgens Kruger[405] 'n *regsaak* tot stand gekom. Wat in die mindere vergadering as 'n saak van *kerkregering* behandel is, verkry nou 'n totaal ander aard, naamlik dié van 'n regsaak. Soos die PKN[406], is Kruger[407] van mening dat die kerk in navolging van die staat wetgewende en regsplegende magte van mekaar behoort te skei.
- *Onafhanklikheids- en objektiwiteitsmotief*
  In direkte aansluiting by die skeidingsmotief word onafhanklikheid en objektiwiteit as rede vir instelling van 'n appèlkollege aangevoer. Die reëls van natuurlike geregtigheid[408] eis onder meer dat objektiewe regspraak deur onafhanklike regters ooreenkomstig vasgestelde regsnorme behoort te geskied. Gegewe hierdie reël, behoort kerklike vergaderings onpartydig te wees en na onpartydigheid te streef[409]. Vanuit 'n regsoogpunt oordeel Santing-Wubs[410] dat geskilbeslegting deur 'n meerdere vergadering geensins onpartydig is nie. Aangesien hulle wat as geskilbeslegters optree 'uit eie kring' gekies word, is daar altyd 'n vorm van partydigheid. Volgens haar is onafhanklike regskolleges 'n beter waarborg vir onpartydige regspraak.
- *Effektiwiteitsmotief*
  'n Klein groepie van enkele persone kan makliker en meer vaartbelynd as 'n hele meerdere vergadering die werk verrig[411].

---

[404] Haitsma *ea.*, 2002b:7; Kruger (1992:65) stel voor dat Artikel 31 KO met die oog hierop soos volg gewysig kan word: 'As iemand egter 'n klagte het dat hy deur die uitspraak van die mindere vergadering *of die regsdeputate van 'n mindere vergadering* verongelyk is, kan hy hom op *die regsdeputate van* 'n meerdere vergadering beroep'. Regsdeputate word soos enige ander deputate aangewys.

[405] Kruger, 1986:66

[406] Van den Heuvel *red.*, 2004:224

[407] Kruger (1986:66) se mening spruit as slotsom voort uit enkele vrae wat hy vooraf stel: Kan 'n regsaak deur 'n regeringsliggaam behartig word? Is die samestelling van 'n regeringsliggaam sodanig dat dit regspraak kan beoefen? Is kerklike regeerders altyd gelyktydig mense wat die gawe van regspraak het?

[408] Sien paragraaf 4.4.5.2.1

[409] GG, 1999:22, 76

[410] Santing-Wubs, 2002:139

[411] Kruger, 1992:65

- *Tydmotief*

  Soms moet regsake lê en wag omdat die volgende meerdere vergadering nog lank nie opgeroep word nie. Die Here kan egter geen onreg verdra nie[412]. Met name in geskille wat nie regstreeks op die leer van die kerk betrekking het nie, sou spoedige regspraak deur 'n appèlkollege die moeite werd wees[413].
- *Kundigheidsmotief*

  Mense wat bekwaam is kragtens gawes of opleiding, oefen regspraak uit[414].

Argumente teen die instelling van 'n appèlkollege

Harmannij[415] oordeel: 'wie in hoger beroep gaat bij een meerdere vergadering, beroept zich inderdaad *niet* op een onafhankelijk college, maar op de vergadering van alle kerken uit het betreffende ressort.' Deur te appelleer doen die appellant beroep op die omliggende kerke om te besin oor 'n bepaalde situasie in die gemeente. Ander kerke is kragtens die onderlinge verbond bevoeg om hieroor uitspraak te gee. Die basis van kerkverband is gesamentlike binding aan die Here en afhanklikheid van die Here. As 'n appellant aantoon dat die basis verlaat is, moet die kerkverband optree. Dit is volgens Harmannij die krag van kerklike regspraak: kerke is nie vreemd vir mekaar nie. Alle betrokkenes word voor die aangesig van God gestel. Harmannij kom tot die gevolgtrekking dat alle betrokkenes partydig vir Christus is. Hy oordeel dat dit juis goed is dat alle betrokkenes by 'n appèl mekaar in die meerdere vergadering ontmoet. Die oomblik as hulle mekaar nie meer (wil) sien nie, is die verband in Christus gebreek. Dan kan daar van regspraak met die oog op regsherstel geen sprake wees nie.

Slump[416] stel dat dit inherent aan kerklike regspraak is dat persone daaraan deelneem wat nie onafhanklik is soos wat dit van 'n owerheidsregter geëis word nie. Omdat geskille in die kerk dikwels verweef is met gemeenskaplike geloof, word daar juis vir geskilbeslegting in eie beheer gekies. Die kans dat 'n mens in die proses van beslegting mense raakloop wat jy in mindere of meerdere mate ken, is goed. Dit is volgens Slump geen beswaar nie, mits daar

---

[412] Kruger, 1992:65

[413] Haitsma *ea.*, 2002b:7. In hierdie verband word daar in die GKV na 'n 'spoedvoorsiening' verwys (Slump, 2003:343). Ooreenkomstig die burgerlike reg – waar 'n 'president in kort geding', 'n 'snelregter', binne een dag 'n saak kan aanhoor en uitspraak lewer – word daar uit 'n oogpunt van spoedeisendheid en ter voorkoming van onherstelbare nadeel na 'n wyse gesoek waarop daar op kort termyn reggespreek kan word. Dit beteken nie dat die oordeel van die meerdere vergadering buite rekening gelaat word nie. Die deputaatskap appèlsake tref 'n orde-maatreël totdat die meerdere vergadering oor die saak beslis het.

[414] Kruger, 1992:65

[415] Harmannij, 2003:162-165

[416] Slump, 2000:101

binne dié kader alles gedoen word om te kom tot eerlike en regverdige regspraak. Die regsgang moet voortdurend getoets word aan die eise wat die Skrif daarvoor neerlê.

4.4.4.2.4 Slotsom: wie moet regspreek?

Die argumente geweeg

Binne die bestek van hierdie studie kan elke argument *pro* of *contra* benoeming van appèldeputate of 'n appèlkollege nie afsonderlik ontleed en bespreek word nie.

Ooreenkomste en verskille

Tussen 'n appèlkommissie, appèldeputate en 'n appèlkollege is daar heelwat punte van ooreenkoms. Daar word gestreef na kundige, effektiewe, deeglike en sorgvuldig voorbereide regspraak.

Die verskil tussen 'n kommissie en deputate is dat 'n kommissie slegs staande die vergadering met appèlsake kan werk, terwyl deputate ooreenkomstig hulle mandaat reeds voor die aanvang van die vergadering aan die saak kan aandag skenk. Vanuit 'n spoedeisendheids-oogpunt is 'n deputaatskap bo 'n kommissie aan te beveel.

Die verskil tussen 'n kommissie en deputate enersyds en 'n kollege andersyds is dat 'n kollege 'n onafhanklike liggaam, los van die meerdere vergadering is.

Artikel 49 KO

Kerklike vergaderinge het ooreenkomstig Artikel 49 KO die bevoegdheid om deputate aan te wys. Verwysing van sake na deputate beteken nie dat 'n vergadering van sy roeping en bevoegdheid afstand doen nie. Deputate bly ten alle tye verantwoording verskuldig aan die vergadering wat hulle deputeer.

Die beswaar van moontlike hiërargiese optrede deur appèldeputate of -kollege moet nie gering geskat word nie. Gedagtig aan die waarskuwing teen deputatokrasie, moet die moontlikheid van 'n losstaande appèlkollege wat – *sonder enige rapporteringsplig* ooreenkomstig Artikel 49

KO[417] – geheel selfstandig beslissings neem, teengestaan word. In hiërargiese kerkregeringstelsels word daar vrylik van sulke regbanke gebruik gemaak[418]. Dit is vreemd aan die Gereformeerde kerkreg[419].

Skeidingsmotief

Die PKN en Kruger[420] se analogie met die staat wat wetgewende en regsplegende magte van mekaar skei, moet om dieselfde rede weerlê word. Kerklike vergaderinge is as bedienaars van Christus se reg tegelyk wethandhawers én wetstoepassers. Die skeiding wat voorgestel word, kan nie op die kerklike vergaderinge van toepassing gemaak word nie.

Die slotsom waartoe gekom word, is dat kerklike vergaderinge met groot vrug en seën van appèldeputate gebruik kan maak[421]. Soos alle ander deputate, word hulle opdrag duidelik omskryf. Hulle is en bly aan die vergadering wat hulle deputeer volledig verantwoording verskuldig.

Bevoegdheid van appèldeputate

'n Meerdere vergadering kan aan appèldeputate bevoegdheid verleen om[422]:

- appèlskrifte wat aan die vergadering geadresseer is, so spoedig as moontlik ná indiening te begin behandel;
- die appèlskrif vir ontvanklikheid te toets;
- met die appellant en die kerkraad in verbinding te tree en so gou as moontlik mondelinge hoor en wederhoor toe te pas[423];
- advies en hulp van deskundiges in te win, met die voorbehoud dat noodsaaklike geheimhouding in ag geneem word;

---

[417] Met 'n beroep op Spreuke 11:14 – 'in die veelheid van raadgewers is redding' – waarsku Voetius (PE Pars 3, Lib. 1, Tract. 3 (*quaest. et resp.* 3) teen 'n klein getal afgevaardigdes wat van 'n sinode onbeperkte handelingsbevoegdheid in die *in loco* behandeling van 'n appèl na aanleiding van 'n tugsaak ontvang.

[418] Sien hoofstuk 5.3.2, waar na *selfstandigheid* van die regspraak verwys word.

[419] Rutgers, 1918:120

[420] Van den Heuvel *red.*, 2004:224; Kruger, 1986:66

[421] Veenhof (1956c:155 en 1956e:179), sowel as Jager (1956:154) toon uit die geskiedenis van die Gereformeerde kerkregering gedurende die 19e en 20e eeu aan hoe die kerke gewoond was om deur middel van appèldeputate die regspraak te bevorder. Met name Rutgers het hom op die werk van appèldeputate ingegrawe. Oor die bevoegdheid van appèldeputate sluit Rutgers by Voetius aan.

[422] Vergelyk appèlreëling GKV vir opdragte aan te benoeme appèldeputate, hoofstuk 5.3.1.

[423] Veenhof (1956e:179) verwys na die *in loco* ondersoeke waarvan in die geskiedenis van die Gereformeerde kerkregering meerdere male melding gemaak word.

- 'n rapport met aanbevelings aan die meerdere vergadering beskikbaar te stel sodat alle lede van die vergadering betyds insae daarin kan kry en hom vir 'n goed ingeligte oordeel en uitspraak kan voorberei.

Tussen die appèldeputate en die vergadering wat hulle deputeer is 'n gesonde wisselwerking onontbeerlik. Deputate mag nie oorheers nie, maar moet ook nie 'net advies' gee nie. Vergaderinge mag geen rubberstempels van deputate wees nie, maar aan die ander kant ook nie alles van vooraf oordoen wat deputate reeds gedoen het nie[424]. Die rapport van die appèldeputate moet sodanig wees dat elke afgevaardigde presies weet waar die saak op aan kom, en op grond van die aanbevelings tot 'n weloorwoë en verantwoorde uitspraak kan kom.

Die vraag of appèldeputate *afhandelings*bevoegdheid het, word oor die algemeen negatief beantwoord[425]. As rede word aangevoer dat die bevoegdheid om uitspraak te lewer by die hele vergadering rus, nie net by deputate van die vergadering nie[426]. Daarteenoor moet gestel word dat Artikel 49 KO geen prinsipiële voorbehoud op die *afhandelings*bevoegdheid van deputate in die algemeen plaas nie. Inteendeel, dit is nie vreemd om aan deputate opdrag te gee om 'n saak te behandel én af te handel nie. In verband met appèlle kan dit profytlik wees dat appèldeputate volgens 'n welomskrewe opdrag afhandelingsbevoegdheid kry, veral as die saak waaroor die appèl handel vir 'n spoedeisende oplossing vra[427].

Indien appèldeputate in bepaalde situasies afhandelingsbevoegdheid ontvang, tree hulle nie as 'n onafhanklike appèlkollege vanweë 'n skeidingsmotief[428] op nie. Hulle bly gedeputeerdes van die vergadering aan wie hulle verslag en verantwoording moet doen[429].

Samestelling van appèldeputate

Met die aanwys van appèldeputate[430] moet daar uitgekyk word na onbevooroordeelde en deskundige mense, 'die tegelijk midden in de kerk staan en in staat zijn tot een geestelijk, door

---

[424] Harmannij, 1999:81
[425] Onder andere Harmannij, 1999:81 en Haitsma, 2002a:2
[426] Haitsma, 2002a:2
[427] Byvoorbeeld: skorsing van 'n predikant hou 'n menigte onmiddellike implikasies vir hom en die gemeente in. Indien daar in so 'n geval geappelleer word, sal al die betrokkenes (die predikant, die kerkraad sowel as die gemeente) skade lei wanneer daar vir 'n klassis wat oor vier of vyf maande sit, gewag moet word. In so 'n geval kan appèldeputate wat die nodige opdrag daartoe gekry het, die appèl behandel en tot stigting van al die betrokkenes afhandel.
[428] Sien paragraaf 4.4.4.2.3 hierbo.
[429] 'n Duidelike analogie kan gesien word in die handelingsbevoegdheid van deputate artikels 11, 12, 13, 79 en 80 KO wat deur die partikuliere sinode aangewys word.
[430] Kruger, 1986:48

het Woord van God gestuurde aanpak en beoordeling'[431]. Persone met ervaring op die terrein van geskille-beslegting kan 'n wesenlike bydrae as appèldeputaat lewer[432]. Iemand hoef geen lid van die sinode te wees of selfs in die besondere amp te dien om as deputaat aan die kerke diensbaar te wees nie[433]. Enige belydende lidmaat kan in die amp van gelowige as deputaat werksaam wees. So is dit ook tans in die GKSA die geval[434].

Dit is deurgaans goed dat predikante én ouderlinge as appèldeputate dien[435].

Indien die appèl oor 'n saak of konflik handel waarby 'n groot getal mense in 'n bepaalde streek betrokke is, is dit beter om vir die voorbereiding van die saak vertroude en bekwame mense uit ander ressorte op te roep; dus eksterne hulpverlening vanuit die breëre kerkverband[436].

Om prejudisering te voorkom, is dit onwys om iemand as appèldeputaat van meer as een meerdere vergadering te benoem[437].

4.4.4.3 Toegang tot die burgerlike regter

Beroep op die burgerlike regter

Ongeoorloofde beroep

Die Remonstrante het beweer dat appèl vanaf 'n kerklike vergadering na die owerheid moontlik is. Met 'n beroep op Handelinge 25:11 in samehang met Romeine 13 het die kontra-Remonstrante Vedelius en Maccovius, hoogleraars te Franeker, dieselfde gedagte gehad[438]. Die kerkorde skep in geen opsig sodanige ruimte nie; inteendeel. Artikel 28 KO[439] in samehang met Artikel 36 NGB is onomwonde oor die onderskeie take van kerk en owerheid. Daarby onderstreep Artikel 30 NGB dat 'die ware kerk ooreenkomstig die geestelike

---

[431] Te Velde, 2004d:3. Die eise wat die Skrif aan die regter stel moet in gedagte gehou word (vergelyk 2.6.3).
[432] Van Bekkum, 1990:778. Van den Heuvel *red.* (2004:224) maak 'n tersaaklike opmerking: 'De Kerk dient hier ook de vruchten van de juridische wetenschap te plukken en de dienst van de door deze wetenschap gevormde leden der Kerk te aanvaarden'.
[433] Haitsma, 2002a:2
[434] Uit Sinode Acta blyk dat persone met kundigheid wat in die kerke benodig word – byvoorbeeld finansies, letterkunde, argiefbewaring – as deputate dien.
[435] Te Velde, 2004d:3
[436] Te Velde, 2004d:3
[437] Van den Heuvel, 2001:436. In die prosedure van die PKN word iemand verbied om appèldeputaat vir die klassis én die partikuliere sinode te wees (sien hoofstuk 5.3.2).
[438] Deddens, 1954d:175
[439] Sien Bylae 1 vir die volledige teks van Artikel 28 KO.

bestuurswyse wat ons Here ons in sy Woord geleer het, geregeer moet word'. Kerklike regspraak behoort by kerklike vergaderinge.

Geoorloofde beroep?

Daar kan 'n stadium aanbreek waar 'n appellant die hele kerklike weg bewandel het, maar daar na sy mening steeds geen regspraak gekom het nie – wat dan[440]? Is daar kerklik gesproke 'n pad na die burgerlike regter oop[441]?

Vanuit die kerke is daar volgens Slump[442] verskil van mening. Sommige sê: dit is geoorloof om jou in buitengewone omstandighede op die burgerlike regter te beroep, mits jy jou voor die gemeente daaroor kan verantwoord. Ander oordeel, veral op grond van Matteus 5:25-26 en 1 Korintiërs 6 dat dit goddeloos is om teen die kerke te prosedeer en jou op 'n burgerlike regter vir regspraak te beroep. 'n Christen moet dit ten alle koste nalaat.

Enersyds word soms vanuit die kerklike reg gestel dat die burgerlike regter onbevoeg is om 'n uitspraak oor 'n appèl wat uit 'n kerklike konflik ontstaan het, te doen[443]. Andersyds word soms vanuit eie kerklike geledere geoordeel dat kerklike vergaderinge onbevoeg is om reg te spreek[444], en die pad na die burgerlike regter die enigste alternatief met die oog op regspraak is.

Dit moet erken word dat sekere aspekte[445] van 'n kerklike konflik heel beslis op die terrein van die burgerlike reg lê, onder andere beskerming van iemand se goeie naam (dit kan in die hantering van tugsake ter sprake kom); skadevergoeding indien 'n predikant afgesit word en hy sy afsetting betwis; arbeidsregtelike aangeleenthede met betrekking tot ander personeel in diens van die kerk (byvoorbeeld die administratiewe beampte of skoonmaakpersoneel); en geskille oor eiendomme.

Om tot 'n slotsom oor hierdie saak te kom, is nie eenvoudig nie. Weens onmag en onwil van die kant van die kerke mag dit vir iemand onder bepaalde omstandighede, soos in die voorbeelde hierbo aangetoon, noodsaaklik wees om hom tot die burgerlike regter vir hulp te wend. Terselfdertyd moet in gedagte gehou word wat die doel van kerklike appèl is:

---

[440] Santing-Wubs (2002:93) konfronteer die kerklike reg met dié vraag.
[441] Slump (1997:68) stel dieselfde vraag as Santing-Wubs.
[442] Slump, 1997:68
[443] Santing-Wubs, 2002:93
[444] Vermeulen, 2000:86. Vermeulen (2000:88) waarsku dat kerke daarteen moet waak om nie onreg te laat seëvier nie, maar wat dit betref juis 'n positiewe getuienis in die wêreld moet wees. Kerklike reg mag nooit as 'knoeiwerk' in die wêreld gebrandmerk word nie.
[445] Slump, 1997:68; Santing-Wubs, 2002:93

regsherstel. Die werklikheid is sodanig dat, indien 'n lidmaat 'n siviele of strafregtelike saak voor die burgerlike regter bring, die pad na herstel van reg en vrede in die gemeenskap van heiliges oneindig beswaar word. Daarmee word nie geoordeel dat daar hoegenaamd nooit op die burgerlike regter 'n beroep op regspraak gedoen mag word nie. Die motief moet egter baie ernstig in die lig van God se Woord[446] oorweeg word.

Regspraak deur die burgerlike regter

Die Grondwet[447] sowel as die Reëls van die Konstitusionele Hof[448] bevestig die direkte toegang tot regshulp in belang van geregtigheid, en die feit dat vir regshulp aansoek gedoen kan word.

Indien 'n saak teen 'n kerk of kerkverband gemaak word, huldig die Suid-Afrikaanse Geregshowe die opvatting dat die kerk soewerein op sy eie terrein is[449]. Burgerlike regters spreek hulle deurgaans nie oor kerklike onenigheid uit nie[450]. Burgerlike regters onderskei haarfyn tussen suiwer kerklike sake en sake wat nie kerklik van aard is nie, maar uit die kerklike konflik voortspruit en sodoende op die terrein van die burgerlike regspraak lê[451].

As die eiser uit hoofde van sy burgerlike reg ageer, is die burgerlike regter bevoeg om die saak in behandeling te neem. Die saak is dan gerig op die eis om skadevergoeding[452]. As dit blyk dat die kerklike strukture nie hulle eie reëls na behore toepas nie, en deur die appellant bewys word dat hy alles gedoen het om dit wel te laat geld, kan die burgerlike regter toetree[453]. Wanneer 'n geskil sowel kerkregtelike as sivielregtelike aspekte het, behoort die kerklike regsgang eers gevolg te word[454].

Na aanleiding van jurisprudensie in die Nederlandse reg het Slump die volgende bevind:

---

[446] Behalwe Matteus 5 en 1 Korintiërs 6 is Skrifdele soos 1 Korintiërs 9, 2 Korintiërs 11:16-33, 2 Timoteus 4:6-8 oor die bereidheid om ter wille van die evangelie alles op te offer, van wesenlike belang.

[447] RSA, Grondwet 1996, Artikel 34

[448] RSA, Reëls van die Konstitusionele Hof 1998, paragraaf 17

[449] Spoelstra (1989:189) verwys in hierdie verband na Theron *vs* Ring van Wellington van NGSK 1976(2) SA 1(A).

[450] Vermeulen, 2000:86; Santing-Wubs, 2002:93

[451] Slump (1997:68) verwys na lidmate wat geskille het oor beskerming van hulle goeie naam, arbeidsregtelike aangeleenthede in die kerke, asook geskille oor eiendomme. Vermeulen (2000:86) verwys na die soort publisiteit wat daar aan tug en/of ontslag gegee word. Naamskending kan dan ter sprake wees.

[452] Santing-Wubs, 2002:93

[453] Vermeulen, 2000:86; Santing-Wubs, 2002:95

[454] Santing-Wubs, 2002:103

- Die hof spreek hom nie uit oor vrae insake geloof en belydenis van die kerk nie, behalwe as daar sprake is van 'n situasie van willekeur of kwade trou of skending van fundamentele regsreëls[455].
- Die interne reg van die kerk vorm die uitdruklike toetsingskader vir die burgerlike regter. Die eie-aard daarvan is van betekenis[456].
- Die regspraak heg betekenis aan die interne regsgang van die kerke, met name by die inhoudelike beoordeling van die geskil. 'n Verpligting om die intern kerklike regsgang te volg alvorens na die burgerlike regter te gaan op straffe van nie-ontvanklikheid of onbevoegdheid kan nie uit regspraak afgelei word nie[457].
- Die onderskeid tussen interne en eksterne werking van kerklike besluite en kerklike handelinge is relevant vir die toetsing van die regter. Aan uitlatings tydens die openbare erediens, in gebede en afkondigings word 'n besondere eksterne werking toegeken[458].

Samevattend kan gestel word dat die lidmaat as landsburger direkte toegang tot die burgerlike regter het in geval regshulp in belang van geregtigheid gesoek word. Die burgerlike regter sal met die hantering van 'n lidmaat se klag in die eerste plek onderskei wat kerklik, en wat nie-kerklik van aard is. Oor die kerklike sal hy hom nie uitspreek nie. Oor die nie-kerklike sal hy – met inagneming van die gebruiklike regsreëls in die betrokke kerk – tot 'n bevinding kom en uitspraak lewer[459].

Die moontlikheid dat lidmate hulle tot die burgerlike regter kan wend, noop die kerke tot sorgvuldige en verantwoordelike regspraak: nie in die eerste plek uit vrees vir die moontlikheid van 'n burgerlike regsgeding nie, maar uit eerbied vir God en die behoud van die verongelykte binne die kring van die gemeenskap van die gelowiges.

4.4.5 Wesenlike aspekte met betrekking tot die behandeling van die appèl

'n Appèl is 'n regsaak[460] waarin vir regspraak gevra en na regsherstel gesoek word. Omdat appèl 'n regsaak is, moet dit as 'n regsaak hanteer word. Wat fundamenteel vir alle regspraak geld, is eweneens vir die behandeling van kerklike appèlle geldig. In die lig hiervan word, met die fokuspunt van die studie in gedagte, aandag gegee aan:

- die ontvanklikheid van 'n appèlskrif;
- die reëls van natuurlike geregtigheid;

---

[455] Roeleveld, 1958:9; Slump, 1997:72
[456] Slump, 1997:75
[457] Slump, 1997:77
[458] Slump, 1997:79
[459] RSA, Grondwet 1996, Artikels 172 en 173; in besonder Artikel 185
[460] Sien paragraaf 4.3.2

- die kerklike klimaat waarbinne en kerklike styl waarvolgens gehandel behoort te word;
- die vraag na die omvang van die appèlsaak, veral wanneer daar op 'n sinode geappelleer word;
- die proses van behandeling.

4.4.5.1 Ontvanklikheid

Die eerste saak wat 'n kerklike vergadering moet uitmaak, is of die beroep wat op hulle gedoen word om reg te spreek, ontvanklik is. Beoordeling van ontvanklikheid is as sodanig reeds 'n regsdaad. Dit hou vir almal wat by die appèl betrokke is bepaalde implikasies in. Daarom moet dit met die grootste omsigtigheid en erns bejeën word[461].

4.4.5.1.1 Bereidwilligheid tot regspraak

Omdat appèlle deurgaans deeglike studie, heelwat tyd en baie energie van 'n kerklike vergadering verg, kan die versoeking bestaan om die saak so spoedig as moontlik af te handel deur dit formeel onontvanklik te verklaar. Te Velde[462] verwys na dié sondige verleiding as 'n afskuifrefleks. Boersma[463] bestempel dit as 'n 'juridische truc'. Die effek daarvan is dat die reg van die enkeling verder gekrenk word, omdat die deur wat toegang tot regsherstel kan gee toegestoot word[464]; bes moontlik op 'n formeel-korrekte manier, maar nogtans.

Onder geen omstandighede mag daar aan die sonde van onbehulpsaamheid en onwilligheid om reg te spreek, toegegee word nie[465]. Daar moet inteendeel 'n hartlike bereidwilligheid wees om reg te spreek as daar vir regspraak gevra word. Dikwels is 'n appèl 'n sein dat iets verkeerd is[466]. Dan is gelowiges dit aan mekaar verskuldig om in liefde en met oorgawe op dié noodsein ag te slaan. Die vergadering wat 'n appèl moet hanteer, het 'n groot verantwoordelikheid. 'Zij moet er voor zorgen dat het conflict zich niet verdiept, maar dichter bij een oplossing komt'[467].

Teen hierdie agtergrond moet die nie-ontvanklik verklaring van appèlskrifte met terughoudendheid en met goeie opgawe van redes geskied[468]. Kerklike vergaderings moet

---

[461] Harmannij, 1995:84
[462] Te Velde, 1994c:595
[463] Boersma, 2004:19
[464] Harmannij, 1995:84
[465] Daar word onder andere in Deuteronomium 1:17 en Lukas 18:4 teen die sonde van onwilligheid om reg te spreek verwys.
[466] Te Velde, 1994c:595
[467] Harmannij, 1995:84
[468] Haitsma, 2004:9

oopstaan om te luister na iemand wat 'n beroep op hulle doen, ook al verg dit baie tyd en energie.

4.4.5.1.2 Maatstaf vir ontvanklikheid

Ten einde konsekwent reg te laat geskied en die atmosfeer van regsekerheid te beskerm, is dit profytlik dat daar in die kerke 'n duidelike maatstaf vir die ontvanklikheid van appèlskrifte sal wees. So 'n maatstaf is nie bedoel om onnodig te wil reglementeer [469] of 'n dwingende vorm-voorskrif te wees nie. Duidelike reëls kan as bakens dien waarvolgens die appellant sy appèlskrif opstel. Aan die hand van dieselfde reëls word die ontvanklikheid en inhoud van die appèl beoordeel.

Formele sake

Die appèlskrif moet, behalwe dat dit binne die voorgeskrewe tyd ingedien word[470], formeel gesproke aan twee basiese vereistes voldoen:

- Die besluit waarteen geappelleer word, moet letterlik aangehaal en in die appèlskrif weergegee word[471]. Dit word gedoen om te verseker dat die appèl teen 'n besluit gerig is en nie teen 'n veronderstelde besluit, voorlopige besluit[472] of subjektiewe vertolking van 'n besluit nie. Bowendien het dit tot gevolg dat die vergadering teen wie geappelleer word kennis neem van die feit dat daar geappelleer word en oor watter saak die appèl handel. Indien teen gebrek aan optrede deur of nalatigheid van die kerkraad geappelleer word, moet uit die notule van die kerkraad sover moontlik aangetoon word waarom daar geen besluit oor die saak in geding geneem is nie. Betwiste nalatigheid moet so goed as moontlik dokumentêr bewys word[473].
- Appèlgronde moet in die appellant se eie woorde weergegee word[474]. Daaruit moet blyk hoe en waar en waarom verongelyking plaasgevind het. Die bewyslas rus op die appellant en hy moet genoegsame gronde aanvoer om sy appèl te regverdig.

'n Appèl is formeel onontvanklik indien[475]:

- dit geen regsgronde bevat nie, maar blote stellings en/of interpretasies van die appellant verwoord;

---

[469] Sien paragraaf 4.4.3.1
[470] Sien paragraaf 4.4.3.4
[471] Spoelstra, 1966:199
[472] Van den Heuvel *red*, 2004:247
[473] Sien paragraaf 4.4.3.3
[474] Spoelstra, 1989:199
[475] Spoelstra, 1986:110

- die gronde wat aangevoer word geen verband hou met die besluit waarteen geappelleer word nie.

Inhoudelike sake

Gedagtig aan wat in voorafgaande paragrawe oor die appellant en sy appèlskrif gestel is[476], blyk dit dat ontvanklikheid van 'n appèl nie net formeel nie, maar ook materieel bepaal behoort te word. Die volgende kan as riglyn dien:

- Daar moet aangetoon kan word wat die appellant gedoen het om die konflik met die teenparty uit die weg te ruim[477]. Indien 'n kerkraadsbesluit die oorsaak van verongelyking is, is dit 'a matter of course that prior to an appeal a request for revision may be made'[478].
- Die belang van die saak, die gewig wat dit dra en die effek daarvan moet sodanig wees dat dit ondersoek deur 'n meerdere vergadering en regspraak op grond van Skrif, belydenis en kerkorde regverdig[479].

'n Appèl kan formeel ontvanklik, maar materieel onontvanklik verklaar word indien:

- iemand appelleer bloot om agteraf in die gelyke gestel te word, sonder dat dit iets aan die saak gaan verander[480];
- iemand meen dat sy reg nie 100% eerbiedig is nie, maar die eer van God hoegenaamd nie op die spel is nie[481];
- die appellant op 'n liefdelose wyse persone in gedrang bring of vuil wasgoed was[482].

Verlof tot appèl

Die opmerking wat tevore oor verlof tot aansoek om appèl gemaak is[483], kom in hierdie konteks weereens ter sprake. Tot nou toe is dit in die GKSA die praktyk dat dit enigiemand vry staan om te eniger tyd te appelleer, mits die appèl aan sekere formele vereistes voldoen. Die meerdere vergadering moet (met die beperkte tyd tot sy beskikking) uitmaak of die appèl formeel aan bepaalde kriteria voldoen. Na ontvanklikverklaring moet die appèl in geheel behandel word, ongeag die gewig of inhoud van die saak.

---

[476] Sien in besonder paragraaf 4.4.1 oor die appellant se gronde van, motief vir en doel met appèl, asook paragraaf 4.4.3.2 oor die maatstaf vir appèl.
[477] Korevaar, 2000:109-111
[478] Van Rongen, 1995:59
[479] Van den Heuvel *red*, 2004:247; sien paragraaf 4.4.3.2
[480] Van den Heuvel, 2001:426
[481] Schilder, 1956:326
[482] Spoelstra, 1986:110
[483] Sien paragraaf 4.4.3.7

Dié situasie kan voorkom word indien 'n reëling ingestel word waarvolgens 'n voornemende appellant aan die vergadering teen wie se besluit hy appelleer (dit is: die kerkraad of appèldeputate van 'n mindere vergadering) eers moet kan aantoon dat sy appèl *prima facie* gewig dra. Omdat in kerklike regspraak die eer van God vooropstaan, is dit wesenlik dat die vergadering teen wie geappelleer word sáám met die appellant daarvan oortuig moet wees dat:

- die saak ter sprake gewigtig genoeg is om verder te hanteer[484];
- daar moontlikheid van 'n ander uitspraak in die saak kan wees[485];
- alles moontlik gedoen is om die verongelyking uit die weg te ruim;
- daar geen ander weg oorbly as om die hulp van die meerdere vergadering in te roep nie.

Laasgenoemde sluit by Artikel 30 KO aan, wat stel dat meerdere vergaderinge alleen sake moet behandel wat nie in die mindere vergaderinge afgehandel kán word nie.

Hantering van maatstaf

In die Gereformeerde kerkreg bestaan eenstemmigheid dat oor die ontvanklikheid van 'n appèlskrif nie koud, klinies en formalisties geoordeel moet word nie[486].

Indien die ses weke kennisgewingtyd weens aanvaarbare redes[487] nie nagekom kon word nie, moet 'n pleit op regsherstel nie om daardie rede onontvanklik verklaar word nie[488].

Indien die appèlskrif formeel nie 100% in orde is nie, moet daar vir die appellant geleentheid gegun word om die gebreke aan te vul[489]. As dit blyk dat die appellant nie by magte is om dit self te doen nie, kan die betrokke vergadering of appèlkommissie hom desnoods help om sy gedagtes duidelik te formuleer[490].

In elke afsonderlike geval pas dit die meerdere vergadering om die maatstaf vir ontvanklikheid oordeelkundig te hanteer.

---

[484] Sien paragraaf 4.4.3.2

[485] Suid-Afrikaanse wetgewing bepaal dat verlof tot appèl slegs toegestaan sal word indien verdere getuienis wat ingebring word redelikerwys tot 'n ander beslissing aanleiding kan gee (vergelyk 4.3.1).

[486] Spoelstra, 1989:199; Te Velde, 1994c:595; Harmannij, 1995:84; Visser, 1999:143; Boersma, 2004:19

[487] Visser (1999:143) waarsku dat laat kennisgewing van appèl nooit daarop gemik mag wees om die vergadering teen wie se besluit geappelleer word, daarvan te weerhou om hulleself voor te berei nie. Wanneer laat kennisgewing as verrassingstegniek ingespan word, kan dit met reg tot onontvanklikverklaring van die appèl lei.

[488] Harmannij, 1995:84

[489] Te Velde, 1994c:595; Harmannij, 1995:84

[490] Spoelstra, 1986:110; Spoelstra, 1989:199; Van den Heuvel, 2001:440; Boersma, 2004:19

4.4.5.1.3 Besluit oor ontvanklikheid

Ontvanklikheidsverklaring is 'n gewigtige besluit, waarin die meerdere vergadering uitspreek dat daar 'n *prima facie* saak van moontlike verongelyking is[491]. Daar moet nou tot eer van God, tot heil van die kerke en tot behoud van die verongelykte(s) regspraak plaasvind. Omdat ontvanklikheidsverklaring so 'n gewigtige besluit is, mag dit nie gereduseer en gedegradeer word tot 'n *pro forma*-aksie as deel van 'n proses wat sommerso in die verbygaan geneem word nie. Dit is 'n besluit wat bewustelik en met volle besef van die implikasies wat daaruit voortspruit, geneem word.

Indien 'n appèl weens grondige redes ónontvanklik verklaar word, het dit eweneens ingrypende implikasies. In so 'n geval mag die meerdere vergadering nie net by 'n kort en kragtige regsuitspraak volstaan nie. Die redes vir onontvanklikverklaring moet noukeurig genotuleer word. Die gemotiveerde beslissing moet aan die appellant oorgedra word. Waar nodig, kan die uitspraak insake onontvanklikheid aan die appellant verduidelik en toegelig word. Onontvanklikverklaring impliseer noodwendig dat die appellant ander weë moet soek om die konflik wat tot die appèl aanleiding gegee het, op te los. Met die oog daarop kan die vergadering, waarskynlik by monde van die appèlkommissie, die appellant van advies bedien. Sodoende word deure nie vir die appellant toegesluit nie, maar juis oopgesluit[492].

4.4.5.2 Grondtoon

Die *sui generis* van die kerklike reg blyk by uitstek as die grondtoon daarvan ter sprake kom. Met grondtoon word bedoel die *basis* waarop, die *atmosfeer* waarbinne en die *styl* waarvolgens kerklike regspraak plaasvind. In bepaalde opsigte stem die grondtoon met die burgerlike reg ooreen; in ander opsigte is dit vanweë sy eiesoortigheid geheel en al uniek. Dit moet as sodanig beskerm en uitgebou word[493].

---

[491] Visser (1999:291) stel by die behandeling van Artikel 79 en 80 KO dat die regsprekende vergadering die verweer van die beskuldigde moet aanhoor, alvorens vasgestel kan word of daar wel 'n *prima facie* saak is. Dit wil voorkom asof Visser nie duidelik en genoegsaam tussen ontvanklikheid vir en ondersoek van 'n saak onderskei nie. Uitspraak insake *prima facie* rus op 'n voorlopige ondersoek van die klag, sonder dat die beskuldigde daarby betrek word. Die vraag wat beantwoord moet word, is of die klag op die oog af genoegsame gewig dra – dit wil sê: ontvanklik is – om verder ondersoek te word.

[492] Harmannij, 1995:84

[493] Coertzen (1998:84) stel in hierdie verband dat dit nie alleen in die kerk *gehoor* moet word dat sy geregtigheid bely nie; dit moet in die kerk – en met name in kerklike regspraak – *gesien* en *beleef* word dat sy 'n lewende getuie van die Christus, die Regverdige, is.

4.4.5.2.1 Grondreëls vir kerklike regspraak

Reëls van natuurlike geregtigheid

Die *ius naturale* is 'n stel etiese norme wat grondliggend vir alle positiewe reg in die samelewing is [494]. Dit is deur die Grieke, en later deur die Romeine – met name Cicero – as die perfekte, ewigdurende reg beskou wat onveranderlik is en waarvan nie afgewyk mag word nie[495]. Gedurende die Middeleeue is die *ius naturale* gelykgestel aan die bevel van God, tot só 'n mate dat dit ongeveer met die *ius divinum* vereenselwig is[496].

In die *ius naturale* word drie beginsels algemeen vir regspraak aanvaar[497]: die regsprekende persoon moet vry van vooroordeel wees (*nemo iudex in propria causa*[498]); aan elke party moet billike geleentheid gegee word om sy saak te stel (*audi alteram et partem*); redes vir regsvinding en regspraak moet gegee word.

In verband met dié drie basiese beginsels is deur die loop van jare sekere billikheidsvoorskrifte aanvaar.

Met betrekking tot die *nemo iudex in causa sua*-beginsel word bevind dat werklike vooroordeel plaasvind wanneer die regsprekende liggaam[499]:

- hom voor sy beslissing sodanig uitgespreek of gedra het, dat hy reeds vooraf 'n bepaalde standpunt teenoor een van die partye ingeneem het;
- 'n belang[500] by die aangeleentheid het;
- tegelyk aanklaer of getuie in die betrokke saak is.

Met betrekking tot die *audi alteram et partem*-beginsel word aanvaar dat:

- daar ten alle tye toegang tot die regterlike instansie is[501];
- tydige vooraf kennisgewing aan alle belanghebbendes by die saak deurgegee word[502];
- volle geleentheid gegee word om die saak te stel[503];

---

[494] Van den Berg, 1985:7
[495] Van Warmelo, 1978:220
[496] Van den Berg, 1985:7
[497] Coertzen, 1998:73. Soms word net na twee beginsels verwys (Van den Berg, 1985:6; Smit, 1995:396), in welke geval die derde beginsel (verskaffing van redes vir regsvinding en regspraak) by die tweede beginsel (*audi alteram et partem)* inbegrepe is.
[498] Alternatief hiervan is *nemo iudex in causa sua.*
[499] Van den Berg, 1985:37-38
[500] Byvoorbeeld geldelik of vermoënsregtelik.
[501] Santing-Wubs, 2002:107
[502] Van den Berg, 1985:15
[503] Van den Berg, 1985:15

- die reg op hoor en wederhoor eerbiedig word[504];
- die reg op gelyke proseskanse (*equality of arms*) gehandhaaf word[505].

Met betrekking tot die *verskaffing van redes* vir regsvinding en regspraak:

- is dit onontbeerlik dat die regsprekende liggaam in sy regspraak duidelik uiteensit volgens watter maatstawwe daar geoordeel en reggespreek is[506];
- moet die regsprekende liggaam 'n deugdelike (gewigtige, gegronde) motivering vir sy regspraak gee[507];
- het alle betrokke partye reg tot volle insae in die wyse waarop tot regsvinding en 'n uiteindelike beslissing gekom word (openbaarheid van regspraak)[508];
- is betrokke partye geregtig op 'n redelike termyn waarbinne regspraak gegee word[509].

Grondreëls vir kerklike regspraak

Die uitgangspunt en voorveronderstelling by alle gereformeerd kerkregtelike studie moet wees dat die oorsprong van die reg in God setel[510]. Grondreëls vir kerklike regspraak moet uit die Skrif aangetoon kan word. Die reëls van natuurlike geregtigheid is gevolglik nie die vertrekpunt nie, maar die Woord van God is die basis waarop die grondreëls vir kerklike regspraak rus[511]. Daarmee word geensins onnodig spanning tussen die kerklike en burgerlike reg geskep nie[512]. Die orde word egter duidelik gestel: reëls van natuurlike geregtigheid is, in soverre dit met God se Woord ooreenkom, die minimum vereiste[513] waaraan kerklike regspraak behoort te voldoen.

Wanneer die Skrif oor grondreëls vir kerklike regspraak bestudeer word, word dit duidelik dat God baie vryheid in die aanpak en vormgewing van regspraak laat[514]. Enkele prinsipes en

---

[504] Santing-Wubs, 2002:107
[505] Santing-Wubs, 2002:107
[506] Coertzen, 1998:74
[507] Santing-Wubs, 2002:107
[508] Santing-Wubs, 2002:107
[509] Santing-Wubs, 2002:107
[510] Smit, 1995:396
[511] Douma (1990:27) stel in navolging van die reformatore dat nie die natuur (wat aan sonde onderwerp is) nie, maar God die Bron en Outeur van reg is. 'Wat in de wet van God te vinden is, vinden we vaak terug bij de heidenen, omdat zij het werk van de wet *door God* in hun harten geschreven kregen. Gods wet is het enige kleed dat de wereld werkelijk past' (Blok, 1990:772). Vergelyk ook Bouwman, 1970a:31.
[512] Daar kan ten volle met Slump (2000:92) ingestem word as hy vanuit die burgerlike reg daarvoor pleit dat daar geen teenstelling tussen kerklike en wêreldlike prosesreg gesoek of geskep moet word nie. Slump stel dat die Skrif nêrens die wêreldlike regspraak as sodanig diskwalifiseer nie.
[513] Die kerk is bedoel om 'n voorbeeldige regsgemeenskap in die wêreld te wees (Te Velde, 2004d:1), wat na die maksimum gehoorsaamheid aan God se wil moet streef.
[514] Te Velde, 1994a:581.

vereistes wat wel duidelik onderskei kan word, kan soos volg weergegee word[515].

Deeglike ondersoek

- Die appellant moet oor sy klag van verongelyking aangehoor word[516].
- Alle inligting wat vir die behandeling van die geskil van belang is, moet vir beide partye beskikbaar en kenbaar wees[517].
- Waarheidsvinding vind deur middel van hoor en wederhoor plaas[518].
- Die eindresultaat van die ondersoek is dat die feite vas moet staan[519].

Suiwer regsvinding

- Die feite rakende die konflik en appèl moet aan die hand van regsreëls beredeneer en oorweeg word[520].
- Sodanige beredenering en oorweging moet tot 'n suiwer regsvinding lei[521].

Eerbare regspraak

In haar regspraak moet die kerk uitstaan as verkondiger en beskermer van hoë morele waardes[522]. Die mikpunt van eerbare regspraak is versoening tussen diegene wat in konflik met mekaar geleef het[523]. Die ondersoek van die appèl en die bekendmaak van die uitspraak moet daarom sodanig plaasvind dat onnodige publisiteit voorkom word. Eerbare, liefdevolle regspraak moet tot bedekking van 'n menigte sondes lei[524].

Spoedige regspraak

Om reg te doen en aan die regsbesef te voldoen is dit nodig dat 'n saak so spoedig as moontlik afgehandel word[525]. Lang wagperiodes, byvoorbeeld vanaf 'n partikuliere na 'n nasionale sinode, en uitstel van regspraak straal onvermoë uit. Dit devalueer die kerklike regspraak en

---

[515] Waar van toepassing, word na die ooreenkomste met die reëls van natuurlike geregtigheid verwys.
[516] Deddens, 1953n:370; Roeleveld, 1972a:46
[517] Deddens, 1956o:271; Boersma, 2004:16
[518] Johannes 7:51; Matteus 27:11-14. 'Die mees basiese regsbeginsel' – Roeleveld, 1972a:46; Te Velde, 1994a:581; GG, 1999:16.
[519] Deuteronomium 13:14, 17:4, 19:18; Te Velde, 1994a:581
[520] Slump (2000:94) verwys daarna as die 'raadskamer'.
[521] Slump, 2000:94
[522] GG, 1999:18
[523] Deddens, 1954g:199
[524] 1 Korintiërs 13:4-7; Jakobus 5:20
[525] Lukas 18:8

'brengt extra risico mee dat de partijen zich door een uitspraak niet laten overtuigen'[526]. Hoe langer daar met regspraak gewag word, hoe moeiliker word dit om herstel van reg en vrede te bereik.

Onbevooroordeelde regspraak

Die eis van die Here is onomwonde wat betref die belang van onbevooroordeelde regspraak[527]. Oortreding van sy eis tot onpartydigheid is vir Hom 'n gruwel[528], aangesien dit die reg verdraai en tot vermeerdering van bestaande onreg bydra. In die lig hiervan moet kerklike vergaderinge teen bevooroordeeldheid waak[529]. Diegene wat by die saak betrokke is of tevore daarby betrokke was, moet hulle van regspraak weerhou[530].

Bo en behalwe die eis tot objektiewe onpartydigheid, is daar ook van 'n eis tot subjektiewe onpartydigheid sprake[531]. Subjektiewe onpartydigheid het te doen met verlangse familieverbande, vriendskappe, of 'n vroeëre bemoeienis met die saak waaroor van buite (objektief) nie maklik geoordeel kan word nie[532]. Met betrekking tot subjektiewe betrokkenheid moet beklemtoon word dat die skyn van partydigheid voorkom moet word. Elkeen wat tot regspraak geroep word, moet self oordeel of hy nie reeds op een of ander wyse sodanig by die saak betrokke geraak het nie, dat dit hom verhinder om 'n objektiewe uitspraak te kan gee.

Spoelstra[533] merk in verband hiermee op: 'Op voetspoor van wêreldlike prosedures het die idee ontstaan dat wanneer iemand in een kerkvergadering advies gegee het, hy by die appèlsaak 'betrokke' geraak het; daarom mag hy nie by 'n ander vergadering oor dieselfde saak advies gee nie. Dit sou 'n kwade dag wees wanneer 'n kerklike appèl beslis word op grond van *wie* dit sê en nie op *wat* hy sê nie'. Spoelstra se opmerking gaan inderwaarheid oor meer as 'n 'wêreldlike prosedure'. Hy spreek hom nie alleen oor een van die minimum vereistes van die *ius naturale*[534] uit nie, maar ook oor die skriftuurlike eis tot onbevooroordeelde regspraak. Tereg waarsku hy dat daar in regspraak nie gelet moet word op *wie* iets sê nie, maar op *wat* gesê word. Dié waarskuwing moet egter nader omlyn word. Indien iemand reeds by 'n mindere regsprekende vergadering sy oordeel by wyse van advies oor 'n

---

[526] Te Velde, 2004d:3
[527] Deuteronomium 1:17; Spreuke 18:5
[528] Jesaja 5:20-21; Amos 5:7,15,24
[529] Smit, 1995:408
[530] Hier is die *nemo iudex in causa sua*-beginsel van toepassing. Niemand kan regter in sy eie saak wees nie.
[531] Slump (2000:99) noem in verband met subjektiewe onpartydigheid dat dit 'tussen de oren zit'.
[532] GG, 1999:43
[533] Spoelstra, 1986:111
[534] Iemand is bevooroordeeld as hy hom voor sy beslissing sodanig uitgespreek of gedra het, dat hy reeds vooraf 'n bepaalde standpunt teenoor een van die partye ingeneem het.

saak uitgespreek het, is dit bekend *wat hy* gesê het. So 'n persoon kan nie by 'n meerdere vergadering opnuut sy oordeel by wyse van advies gee nie, aangesien: (a) dit *wat* hy gesê het – sy advies – reeds bekend is; en (b) *hy* alreeds sy oordeel by wyse van advies uitgespreek het, wat tot gevolg het dat *hy* by die verdere behandeling van die saak nie meer onbevoor-oordeeld is nie. Die situasie verander indien aangetoon kan word dat die advies wat gegee is, nie na regte gehanteer en/of verdiskonteer is nie. In so 'n geval sou dit moontlik wees om 'n adviseur by In mindere vergadering as getuie by 'n meerdere vergadering in te roep. In daardie geval gee hy geen advies meer nie, maar lewer hy getuienis oor die advies wat hy reeds gegee het.

4.4.5.2.2 Kerklike klimaat en styl

Die atmosfeer waarbinne en die styl waarvolgens kerklike regspraak moet plaasvind, word in Artikel 30 NGB verwoord: Ons glo dat hierdie ware kerk ooreenkomstig die *geestelike bestuurswyse* wat ons Here ons in sy Woord geleer het, geregeer moet word. Artikel 30 KO sluit by die belydenis aan: Kerklike vergaderings moet alleen kerklike sake (onder andere kerklike appèlle) en dit *op kerklike wyse* behandel.

In verband met die geestelike en kerklike bestuurswyse word op bepaalde elemente gefokus wat die konkrete inhoud daarvan nader verklaar en omlyn.

Geestelike, kerklike wyse

Die geestelike bestuurswyse is eie aan die kerk. Dit onderskei die kerklike bestuurswyse *prinsipieel* van bestuurstyle en -metodes wat buite die kerk, byvoorbeeld deur burgerlike owerhede, gehandhaaf en toegepas word[535].

Die kerk se geestelike bestuurswyse moet in 'n *negatiewe* sin skerp onderskei en as teenpool gesien word van sondige optrede soos vooraf-koukus, partyvorming, manipulasie van prosedure, dreigemente, staking, omkoop, uitstap, dwang, diensweiering, stoomrollertaktiek, propaganda of kerkpolitiek om 'n eie standpunt of dié van In kliek te laat seëvier[536].

In die *positiewe* sin dui 'geestelik' op die Gees van Christus wat die bestuurswyse van die kerk bepaal. Die Gees laat lede van die liggaam wat in konflik leef, mekaar soek en vind[537]. Die

---

[535] Artikel 71 KO tref dieselfde onderskeid. Die swaardmag van die kerk is wesenlik anders as die swaardmag van die burgerlike owerheid (Romeine 13:4).
[536] Spoelstra, 1989:184
[537] 1 Korintiërs 6:1; 2 Timoteus 4:2

Gees bind die kerk aan die Woord[538]. Deur binding aan die Woord beskerm die Gees van Christus die kerk teen die twee uiterstes van wettisisme en subjektivisme[539]. Wettisisme mond uit in formalistiese toepassing van die letter van die kerkorde[540]. Subjektivisme daarenteen laat die deur vir menslike gevoelens en willekeur oop[541]. Ook al staan wettisisme en subjektivisme lynreg teenoor mekaar, is die eindresultaat van beide dieselfde: die reg en regspraak lei skade.

Liefde

Die Gees van Christus gee aan die kerk die gawe van liefde[542]. Die gawe van liefde is tegelyk 'n opdrag: die kerk moet liefhê[543] en in die liefde bly[544]. Godgegewe liefde moet die klimaat en atmosfeer in die kerk bepaal; so ook die styl van kerklike optrede[545]. Die kerklike wyse van optrede behoort aan liefdesbetoon geken te word: in die eerste plek liefde vir God, van daaruit liefde vir die naaste[546]. Liefde is die bepalende faktor vir die hantering van regspraak[547].

Kenmerkend van die liefde is dat dit bly is saam met die waarheid[548]. In waarheidsoekende liefde word onreg by die naam genoem[549] en uit die weg geruim, ten einde die konflik tussen gelowiges te beëindig.

Liefde verbied kerklike vergaderinge om onder die dekmantel van vrede konflikte te systap of toe te smeer[550]. Laasgenoemde gebeur as op die betrokke partye 'n beroep gedoen word om, sonder om die onderliggende konflik op te los, mekaar 'in liefde' te aanvaar. Sodanige optrede getuig nie van liefde nie, maar van liefdeloosheid. Die proses van regsherstel word opgehou; in sommige gevalle onherstelbaar geskaad[551].

---

[538] Van Bruggen, 1980:150
[539] Polman, s.j.:7-9; Vonk, 1956a:152
[540] *Summum ius, summa iniuria* (die hoogste reg is die hoogste onreg). Hoe meer die reg aan die eis van rigiede, uitsluitende, eksklusiewe reëlings voldoen, hoe skerper en presieser bepaald en ongenaakbaar die regsreëls toegepas word, des te gouer kom regverdigheid in gedrang (Deddens, 1953o:378).
[541] Vonk, 1956a:152
[542] Psalm 133; 1 Korintiërs 12:31-13:13; Vonk, 1956:152
[543] Matteus 22:34-37; Johannes 15:12, 17; 1 Johannes 4:7-12
[544] Johannes 15:9
[545] Spoelstra, 1986:110
[546] Die grondtoon in Artikel 71 KO is liefde. Die kerklike tug, wat geestelik is, is noodsaaklik om die eer van God te handhaaf, die sondaar met die kerk en sy naaste te versoen en die aanstoot uit die gemeente van Christus weg te neem.
[547] Die waarskuwing van 1 Korintiërs 13:1-3 is ter sake: sonder liefde is kerklike regspraak van nul en gener waarde.
[548] 1 Korintiërs 13:6
[549] 2 Samuel 12:7-10; Jakobus 5:16
[550] Korevaar, 2000:107; Roest, 2000:47
[551] Boersma, 2004:18

Regspraak wat in liefde geskied is geen steurende mag wat die kerk misvorm en bederf nie[552]. Goeie kerkreg en kerklike regspraak is altyd pastoraal-opbouend[553].

Billikheid

Billikheid is die beginsel waarvolgens die Messias regspreek[554]. Die Messias sal toesien dat elkeen, ongeag sosiale stand, status of afkoms, sal kry wat hom van Godsweë toekom[555]. In dié opsig het billikheid alles met God se geregtigheid te doen[556]. God toorn as billikheid om watter rede ook al by die regspraak ontbreek[557].

Met betrekking tot die beoordeling van kerklike appèlle hou billikheid rekening met die individualiteit van elke saak. Plek, tyd en omstandighede speel 'n belangrike rol in die beoordeling van die appèl. Ook al kan daar tussen verskillende sake onderlinge raakpunte geïdentifiseer word, moet elke regsaak op eie meriete oorweeg word[558].

Teenoor billikheid staan 'n formalistiese en rigoristiese toepassing van die kerkorde, ongeag die besondere omstandighede[559]. Regspraak word onbillik as kerklike vergaderinge bloot die somtotaal van 'n aantal regsfeite gebruik om tot 'n uitspraak te kom[560], of as die reël van 'konsekwent'-wees klakkeloos toegepas word.

Billikheid vereis 'n soepel, milde gebruik van die kerkorde, waardeur die weg na die Skrif in elke bepaalde situasie geopen sal bly en nie deur 'n streng juridiese omlysting geblokkeer sal word nie[561].

Wysheid

Saam met billikheid word wysheid gevra[562]. Regters, met name kerklike vergaderinge wat oor appèlsake uitspraak moet doen, moet wandel in die vrees van die Here, en trou wees aan die

---

[552] Rutgers, 1894:37
[553] Deddens, 1954g:199; Te Velde (1994c:595) voeg daaraan toe dat daar in die kerke nie tussen 'n pastorale of 'n formele benadering van 'n konflik gekies moet word, asof reg en pastoraat teenoor mekaar staan nie. Kerkreg sowel as pastoraat dien tot heil van die kerk.
[554] Jesaja 11:4 – 'aan die armes sal Hy in geregtigheid reg doen en die sagmoediges van die land met billikheid (*misjoor, aedificatio*) oordeel'.
[555] Holladay, 1971:193
[556] Smit, 1987:26
[557] Psalm 58:2 – 'oordeel julle die mensekinders regverdig (*misjoor*)?
[558] Deddens, 1953o:378
[559] Smit, 1987:26
[560] Smit, 1984c:24
[561] Deddens, 1953o:378; Smit, 1984c:24
[562] Smit, 1987:24

waarheid van God. Die regsprekende vergadering moet vir die Here en sy Woord beef. Hulle moet van harte buig voor daardie Woord, asook voor die eis van die genormeerde reg ooreenkomstig die Woord[563].

Wysheid is 'n gawe van God, waarvoor vurig en onophoudelik gebid moet word[564]. Sodoende word kerkregtelike handelinge verhef bo menslike vindingrykheid, blote debatteerkuns en wetlike vaardighede[565].

Lankmoedigheid

God is genadig en barmhartig, lankmoedig en groot van goedertierenheid[566]. Dit beteken nie dat God die kwaad ongesiens sy gang laat gaan of straffeloos verby laat gaan nie, maar wel dat Hy in die uitoefening van geregtigheid nie 'n haastige Wreker van die kwaad is nie[567]. Ooreenkomstig sy eie lankmoedigheid, roep God die kerk tot lankmoedigheid op, in besonder as sy reg moet spreek[568].

Lankmoedigheid moet die kerke daarvan weerhou om onnodig haastig in die regsondersoek en regspraak te wees, aangesien dit maklik tot ondeurdagte en onverantwoordbare oordele kan lei[569].

God se eis tot lankmoedigheid dien tegelyk as waarskuwing om nie by die hantering van die appèlle heersend, bevelend en dwingend te handel nie. 'De vuist mag niet op tafel dreunen. En dreigen is contrabande'[570]. By kerklike regspraak moet dit gaan oor oortuiging, oorreding, teregwysing en leiding[571].

Gebed

Die lewe van die gelowige moet in sy geheel deur onophoudelike gebed gedra word[572]. In konflikhantering, met name as 'n kerklike vergadering oor die konflik – wat by wyse van die appèl op die tafel gekom het – uitspraak moet gee, is gesamentlike aanbidding 'n belangrike

---

[563] Deddens, 1953o:378
[564] Jakobus 3:13-18 verbind die wysheid van bo met onpartydigheid en geregtigheid, waarvan die vrug regsherstel en vrede is.
[565] Smit, 1987:27; Spoelstra, 1989:191
[566] Eksodus 34:6; Psalm 103:8
[567] Jona 4:11; Romeine 2:4, 3:25; 1 Petrus 3:20
[568] Matteus 18:29, 33; 1 Tessalonisense 5:14-15
[569] Deddens, 1953p:386; Spoelstra, 1986:108
[570] Veenhof, 1956a:139
[571] Jakobus 3:17
[572] Lukas 18:1; 1 Tessalonisense 5:17

wapen[573]. Daarby is dit 'n effektiewe wapen, aangesien die vurige gebed van 'n regverdige groot krag het[574].

Daar moet vir die regte klimaat en gesindheid gebid word, vir verligting van die oë en wysheid, vir die nodige Skrifkennis en mensekennis, vir onpartydigheid en invoelvermoë, vir versigtigheid en lankmoedigheid[575]. Daar moet gevra word dat die Here die betrokke partye bereid sal maak om hulleself vir standpuntverandering oop te stel[576].

4.4.5.3 Die saak op tafel

4.4.5.3.1 Die saak op die klassistafel

Wanneer 'n lidmaat teen sy kerkraad by die klassis appelleer, is dit deurgaans op die oog af duidelik wat die saak is waaroor die klassis regspraak moet lewer. Die uitspraak van die kerkraad wat na die mening van die appellant tot sy verongelyking gelei het, is die *point d'intrêt* en gevolglik die *point d'action*[577]. By nader insien is dit egter nie altyd so eenvoudig om vas te stel wat verongelyking presies behels nie[578], veral nie as dit kom by die wyse waarop die klassis dit moet ondersoek nie.

Die kerkraadsbesluit waarteen die appellant appelleer, is dikwels die kulminasie van 'n konflik wat 'n lang aanloop het. Agter en onder die kerkraadsbesluit lê 'n proses van gebeure, gesprekke en besluite wat tevore oor dieselfde saak geneem is. Dit is nie altyd so eenvoudig om vas te stel waar die *oorsprong* en *kern* van die konflik lê nie. Die volgende vraag is derhalwe relevant: in hoeverre kan die skriftelike uitspraak van die kerkraad waarteen geappelleer word as somtotaal van die verongelyking waaroor die appellant kla, beskou word? Met dié vraag het die appellant te doen as hy sy appèlskrif opstel. Met dieselfde vraag word die klassis as regsprekende vergadering gekonfronteer.

Harmannij[579] meen in verband hiermee dat daar met die hantering van kerklike konflikte altyd op twee 'bodems' gelet moet word; die materiële en die formele. Die materiële is die konflik waaroor dit eintlik gaan. Die formele is die wyse waarop die konflik hanteer is. Harmannij[580]

---

[573] Korevaar, 2000:109
[574] Jakobus 5:16
[575] Te Velde, 1994a:582
[576] Korevaar, 2000:109
[577] Oldenhuis, 1977:30
[578] Hier word nie opnuut ingegaan op die *gravari* van Artikel 31 KO as sodanig nie. Dit is reeds in paragraaf 4.4.1.1 bespreek. Die vraag na die kernpunt, diepte en omvang van die verongelyking kom hier aan die orde.
[579] Harmannij, 1995:78, 84; vergelyk ook Spoelstra, 1989:109
[580] Harmannij, 1995:78

oordeel dat appèlskrifte – die inhoud sowel as die behandeling daarvan – dikwels op die formele fokus. Na sy mening is dit wesenlik dat die materiële (die konflik self) nie agterweë mag bly nie, aangesien die kern van die saak dan gemis word. Die teenoorgestelde is volgens hom ook waar: die klassis kan nie by die materiële uitkom sonder om die formele (die wyse waarop die konflik deur die kerkraad hanteer is) aan te spreek en uit te praat nie.

Anders as Harmannij, oordeel Monsma[581] dat daar slegs van een 'bodem' sprake is. Dit gaan in 'n appèl uitsluitlik oor dit wat genotuleer of offisieel besluit is. In die behandeling van 'n appèlskrif kan daar nie op al die omstandighede wat tot die neem van die kerkraadsbesluit gelei het, ingegaan word nie.

Soos Harmannij, onderskryf Boersma[582] die belang daarvan dat die klassis die oorspronklike geskil in die oog kry en hou. Appèlle kan 'n sneeubal-effek kry. Die gevaar is dat al die sekondêre (formele) sake die aandag kry, maar die eintlike punt in geding (materiële) agterweë bly.

Deddens[583] oordeel dat die skeiding tussen reg (formeel) en feit (materie) nie alleen uit beginsel verkeerd is nie, maar ook nie vir praktiese verwesenliking uitvoerbaar is nie. 'n Klassis kan die regsgrondslag en feitlike grondslag in 'n appèlskrif van mekaar ónderskei, maar nooit skei nie. In werklikheid is reg en feit so innig in mekaar geweef, dat die een nie van die ander afgesonder kan word nie. Waar daar wel gepoog word om vorm en materie van mekaar te skei, vind daar dikwels nuwe verontregting plaas. Dan word daar ure oor die formele sy van 'n saak gehandel, maar die materie bly agterweë. Dit dien volgens Deddens geen doel nie.

Deddens[584] oordeel verder dat, indien 'n klassis hom slegs met 'n appèl op papier (die appèlskrif) teen 'n besluit op papier (die kerkraadsbesluit) ophou, sonder om hom met die inhoud van die saak te bemoei, ernstige verdere verontregting kan plaasvind. 'n Sonde, wat nie noodwendig direk op papier sigbaar is nie, kan onaangetas voor die aangesig van God bly lê.

As slotsom word gestel dat die saak op die klassistafel tweeledig is[585]:

- 'n appèlskrif bevat gronde wat oor die materie van die konflik self gaan;
- 'n appèlskrif bevat gronde wat op die kerkraad se hantering van die konflik fokus.

---

[581] Monsma, 1967:128
[582] Boersma, 2004:15
[583] Deddens, 1954k:239
[584] Deddens, 1956j:218
[585] Sien paragraaf 4.4.3.3

Oor beide moet die klassis regspraak lewer. Indien dit uit die appèlskrif self nie duidelik blyk wat die verskillende gronde is nie, kan die appellant in die hoorsitting daarna gevra word.

4.4.5.3.2 Die saak op die sinodetafel

Indien die klassis 'n uitspraak oor die appèl gegee het, staan dit die appellant of kerkraad vry om hom, in ooreenstemming met die reël van Artikel 31 KO, op die partikuliere sinode te beroep.

'n Appèl wat voor die partikuliere sinode dien, is uiteraard meer omvangryk as die appèl wat voor die klassis gedien het.

As die appellant meen dat die klassis hom verongelyk het, kan hy sy oorspronklike appèl nie onveranderd by die partikuliere sinode indien nie[586]. Daar het, wat die appellant betref, deurgaans vermeerdering van verongelyking plaasgevind[587] deurdat die klassis na sy mening nie (volkome) reggespreek het nie. Daardie verongelyking moet, bo en behalwe die oorspronklike klag van verongelyking deur die kerkraad, in die appèlskrif aan die partikuliere sinode gestel en bewys word[588].

As die kerkraad meen dat die klassis-uitspraak húlle verongelyk het, en hulle besluit om daaroor na die partikuliere sinode te appelleer, rus die onus op die kerkraad om die vermeende verongelyking te stel en te bewys. Nog steeds bly die oorspronklike geskil tussen die appellant en die kerkraad die primêre saak op tafel[589], en moet dit in die appèlskrif van die kerkraad verwerk word.

As daar, óf deur die appellant óf deur die kerkraad, teen die regspraak van 'n partikuliere sinode na 'n nasionale sinode geappelleer word, geld dieselfde as wat in die voorafgaande paragrawe gestel is. Die konflik tussen die appellant en die kerkraad is die primêre saak; alles wat daaruit voortspruit is sekondêr[590].

---

[586] Van Oene, 1990:150

[587] In sommige gevalle is daar *vermindering* van verongelyking, indien die mindere vergadering byvoorbeeld 'n deel van die konflik aangespreek het, en daar slegs oor 'n ander onderdeel van die oorspronklike geskil vir verdere regspraak gevra word.

[588] Sien paragraaf 4.4.3.3

[589] Die klassis word geen party in die saak nie, ook al het hy sy uitspraak oor die saak gegee (sien paragraaf 4.4.2.1).

[590] In 'n sekondêre geskil word die uitspraak van die mindere vergadering, tesame met die primêre geskil tussen die appellant en die respondent, voorwerp van 'n nuwe ondersoek.

Dit is 'n werklikheid dat, by die voortgang van die appèl, die stukke 'onrusbarend vermeerder'[591] en die saak deurgaans in kompleksiteit toegeneem het. Appèl by 'n nasionale sinode is *sodanig dat die aanvanklike saak uitgebrei het na die rapporte en besluite van die klassis en* die partikuliere sinode.

Daar is 'n mening dat 'n sinode (partikulier sowel as nasionaal) slegs moet uitspreek of die mindere vergadering wat oor die appèl geoordeel het en teen wie se oordeel geappelleer word, reg opgetree het[592]. Indien bevind word dat die mindere vergadering nie reg geoordeel het nie, word die oorspronklike appèl na daardie vergadering terugverwys om opnuut in behandeling geneem te word. Die sinode neem dus glad nie die konflik, wat oorspronklik tot die appèl aanleiding gegee het, ter tafel nie en spreek hom ook nie daaroor uit nie. Dié mening het meestal 'n *historiese belasting*[593]. *Daarteenoor word gestel dat, indien meerdere* vergaderinge op só 'n wyse regspreek, 'die hart uit die kerkregering uitgesny word'[594].

Elke kerklike vergadering wat met 'n appèlsaak te doen kry, het ooreenkomstig Artikel 30 KO[595] die plig om op die héle saak (formeel sowel as materieel) in te gaan en daaroor uitspraak te lewer. Die bedoeling van Artikel 31 KO is dat sinodes, met inagneming van uitsprake van mindere vergaderinge, oor die primêre geskil – die konflik tussen die appellant en die kerkraad – reg sal spreek. Die mikpunt is om die primêre geskil op te los, sodat daar herstel van vrede kan wees.

Indien 'n sinode slegs die uitspraak van die mindere vergadering oor die betrokke saak beoordeel en die inhoud van die appèl eventueel na daardie vergadering terugverwys, getuig dit van hiërargiese denke – asof 'n meerdere vergadering 'hoër' as 'n mindere vergadering is en die mindere vergadering se opdrag aan hom kan voorskryf. Bowendien word die proses van regspraak op 'n formalistiese wyse onnodig uitgerek. Dit is strydig met die wil van die Here, wat beveel dat daar met haas moet reg geskied[596].

---

[591] Deddens, 1954f:190

[592] Van Oene, 1990:151

[593] Rondom die vrymaking in die GKN (1944) was daar 'n vrees dat meerdere vergaderinge onregmatig sou ingryp in die doen en late van plaaslike kerke (vergelyk Visee, 1956:143).

[594] Deddens, 1956g:211

[595] 'Op meerdere vergaderinge moet alleen sake behandel word wat nie in mindere vergaderinge afgehandel kan word nie'. Die geskil waarop die appèl betrekking het, kón – wat die appellant betref – nie in die mindere vergadering afgehandel word nie. Dit hoort dus regtens op die tafel van die meerdere vergadering.

[596] Sien paragraaf 4.4.5.2.1 oor spoedige regspraak as een van die grondreëls vir kerklike regspraak.

4.4.5.4 Proses van behandeling

Die proses waarvolgens 'n appèl behandel word, geskied op die basis van die grondreëls vir kerklike regspraak[597]. Twee hoofmomente kan in die behandelingsproses onderskei word: die regs-ondersoek en regsvinding. Die ondersoek en regsvinding lei uiteindelik tot 'n regsuitspraak, wat in paragraaf 4.4.6 beskryf word.

4.4.5.4.1 Regsondersoek

Geheelbeeld

Om 'n duidelike beeld van die appellant se klag te verkry, is dit profytlik en noodsaaklik dat die appèlkommissie wat die vergadering oor regspraak moet adviseer eers 'n deeglike ondersoek na die appèlskrif self doen. Die klag van die appellant, in soverre dit in die appèlskrif verwoord is, moet in diepte verken[598] word. Nadat die eerste verkenning en oriëntasie afgehandel en 'n geheelbeeld verkry is, kan met die ondersoek voortgegaan word.

Hoor en wederhoor

Die ondersoek van die appèl begin by die aanhoor van die appellant[599]. Iemand wat kla dat hy verongelyk is, moet die volste geleentheid kry om sy klag te stel en daaroor aangehoor te word[600]. Die aanhoor van die appellant moet nie tot bestudering van sy appèlskrif beperk word nie. Per slot van sake moet daar nie oor 'n appèl op lewelose papier nie, maar oor 'n lewende appellant wat van verongelyking kla, regspraak gelewer word[601].

Alle inligting wat vir die behandeling van die geskil van belang is, ook inligting wat deur die wederparty beskikbaar gestel word, moet vir beide partye sowel as vir die regsprekende vergadering beskikbaar en kenbaar wees; dit is 'n basis eis vir regspraak[602].

---

[597] Die grondreëls is in paragraaf 4.4.5.2.1 beskryf.
[598] Te Velde, 2004a:1
[599] Deddens, 1953n:370; Roeleveld, 1972a:46
[600] Die Skrif maak meermale daarvan melding, onder andere in Eksodus 18:13-16; Deuteronomium 1:16, 21:20, 25:1; 1 Konings 3:16-27; Spreuke 18:17; Matteus 26:62, 27:11-14; Handelinge 26:1.
[601] Deddens (1954j:223) beskou dit in 'n ernstige lig dat die behandeling van 'n appèlsaak nie in 'n prosedurele en formalistiese papierstryd ontaard nie: 'Dit niet-horen is (men vergunne ons de woordspeling) vrijwel ongehoord'. Boersma (2004:16) voeg daaraan toe: 'Een papieren werkelijkheid mist nuance'.
[602] Deddens, 1953y:83; Deddens, 1956o:271; Boersma, 2004:16

Die 'mees basiese regsbeginsel van hoor en wederhoor'[603] word in ooreenstemming met die negende gebod[604] toegepas. Waarheidsvinding vind plaas deur alle betrokkenes voor die aangesig van God te stel[605]. Met 'n beroep op die gewete word sekerheid oor die nodige feite gekry.

Hoor en wederhoor is 'n belangrike onderdeel van die ondersoek. Dit bied die moontlikheid om die atmosfeer waarin die geskil ontstaan en ontwikkel het aan te voel, uit te styg bo verharde menings, sake te relativeer, moontlike misverstande weg te neem of selfs 'n skikking te bereik[606].

Soms is die hoor- en wederhoor aksie konfronterend. Partye moet mooi nadink oor wat hulle sê terwyl die wederparty teenwoordig is. Dit is maklik om op papier verongelyk te voel en dit in kras woorde te skryf, maar dit word anders as mense mekaar in die oë kyk en mekaar daaroor aanspreek[607].

Dit is onontbeerlik en van wesenlike belang dat partye gelyklik aangehoor word en geleentheid gegee word om sake in mekaar se teenwoordigheid te verduidelik[608]. Dit impliseer dat, indien nodig, daar van kruisverhoor gebruik gemaak kan word. Geleentheid word gegee dat partye mekaar oor en weer ondervra. Die appèlkommissie of -deputate kry eweneens geleentheid om aan die kruisverhoor deel te neem ten einde by 'n waarheidsvinding uit te kom.

Ter wille van goeie en ordelike regsgang kan hoor en wederhoor goedskiks in twee fases plaasvind: eerstens aanhoor van die appellant en die wederparty; vervolgens reaksie en teen-reaksie[609]. Gedurende die eerste fase word die saak van beide kante gestel[610]. Gedurende die tweede fase kry beide partye geleentheid om op mekaar se stellings te reageer[611].

Enige party in die geding moet te eniger tyd van 'n deskundige, byvoorbeeld 'n kerkregtelike, se hulp gebruik kan maak om duidelik te sê wat hy wil sê. Indien deskundigheid en advies van

---

[603] Johannes 7:51; Matteus 27:11-14. Roeleveld, 1972a:46; Te Velde, 1994a:581; GG, 1999:16
[604] Sondag 43 HK
[605] GG, 1999:17
[606] Boersma, 2004:16
[607] Slump, 2000:94
[608] Spoelstra (1989:200) beskou die aanhoor in mekaar se teenwoordigheid as die beproefde metode waarop halwe of skewe waarhede en valse aantygings uitgeskakel kan word. Onreg word op kerkvergaderings gepleeg wanneer 'getuies' agter die rug van die appellant of toeligters aangehoor en die appèlkommissie moontlik geprejudiseer word.
[609] GG, 1999:39
[610] Deddens, 1953y:83
[611] Die tweede fase sluit eventuele kruisverhoor in.

iemand ontneem word, sou tereg gesê kon word dat iemand nie die volle geleentheid gehad het om sy saak te verdedig of te opper nie[612].

Getuies

Aanhoor van getuies mag in sommige appèlsake noodsaaklik wees[613]. Dit is onontbeerlik dat getuienis wat gelewer word noukeurig genotuleer en deur die getuie(s) geverifieer word. Bandopnames van getuienis kan as 'n waardevolle rugsteun met die oog op enige verdere regsgedinge gemaak en bewaar word.

Vasstelling van feite

Die meerdere vergadering – by monde van sy appèlkommissie of -deputate – moet as regter die feite vasstel. Beide partye moet oor die feite op tafel ooreenstem. Die partye kan oor die feite met mekaar praat, dit volledigheidshalwe aanvul, en nagaan dat dit korrek is[614]. Die eindresultaat van die regsondersoek is dat die feite vir almal vasstaan[615].

4.4.5.4.2 Regsvinding

Nadat die regsprekende vergadering sekerheid oor die feite verkry het, moet die punt van konflik en die appèl wat daaruit voortgespruit het, oorweeg word[616].

Twee fases kan in die proses van regsvinding onderskei word: analise en sintese (bevinding).

Analise

Suiwer regspraak rus op 'n deeglike analise van die saak waaroor reggespreek moet word. Deur die saak te analiseer word bepaal[617]:

- wat die *regsfeite* is (a);
- watter *regsvrae* vir die beoordeling van die appèl ter sprake is (b);
- watter *regsbronne* op die saak betrekking het (c);

---

[612] GG, 1999:40
[613] GKSA Acta, 1997:545-546, artikel 21.7
[614] Slump, 2000:94
[615] Deuteronomium 13:14, 17:4, 19:18; Te Velde, 1994:581
[616] Slump (2000:94) verwys daarna as die 'raadskamer'.
[617] Te Velde (2004a:1) het 'n 'Stappenplan voor behandeling van een kerkrechtelijke casus' opgestel, waarin hy besondere klem op analisering van 'n regsaak plaas. Die *Stappenplan* is as Bylae 3 ingevoeg.

- watter *regsnorme* vir die beoordeling van die appèl ter sprake is (d);
- wat die *regsgronde* is (e).

Ten opsigte van elkeen van bogenoemde punte word enkele opmerkings gemaak:

(a) Analisering van die *regsfeite* moet die appèlkommissie by die kern van die konflik bring[618]. Om tot die kern van die konflik deur te dring, moet die materiële sowel as formele gronde van die appèl nagegaan word. Mondelinge toeligting van die appellant en die kerkraad kan eweneens verreken word. Die konflik moet in duidelike en skerp juridiese terme uitgespel word: nie om (verdere) skeure en verwydering te veroorsaak nie, wel om met die oog op die heling van skeure die konflik helder te omlyn[619].

(b) Die kommissie moet duidelikheid hê oor die spesifieke *regsvrae* wat in die betrokke appèl relevant is, onder andere vrae betreffende die korrekte christelik-etiese handelswyse in die betrokke saak. Roeleveld[620] en Oldenhuis[621] merk op dat daar voortdurend tussen geloofsvrae en regsvrae onderskei moet word. Soms is dit moeilik. Geloofsvrae kan tegelyk regsvrae wees of tot regsvrae ontwikkel[622]. Sulke vrae moet deur die burgerlike regter beoordeel kan word.

(c) In sy analise van die saak moet die kommissie bepaal watter *regsbronne* as verwysingsraamwerk gebruik word. Behalwe die primêre bronne[623], moet bepaal word watter goedgekeurde prosedures en reëlings, sinodebesluite en uitvoeringsbepalings as sekondêre, diverse bronne kan dien. Jurisprudensie[624] behoort ook nagegaan te word. Te Velde[625] onderskei in hierdie verband tussen heteronome en outonome regspraak.

(d) Soos wat daar duidelikheid oor die regsvrae moet wees, moet daar duidelikheid oor die *regsnorme* – dit is die reëls waaraan die appèl gemeet word – wees. Dit is van belang dat álle tersaaklike norme geïdentifiseer word en ook vasgestel word hoe die norme in die besondere saak konkreet toegepas word.

(e) Die analisering van *appèlgronde* is met die oog op suiwer regsvinding onontbeerlik. 'n Onderskeid kan tussen wesenlike en nie-wesenlike regsgronde gemaak word.

---

[618] Van den Heuvel, 2001:443
[619] Den Breejen en Van der Ploeg, 2000:57
[620] Roeleveld, 1958:6-15
[621] Oldenhuis, 1977:64
[622] Sekere kerklike regsvrae wat hand aan hand met geloofsvrae loop, het eweneens 'n siviel-regtelike of selfs strafregtelike implikasie. Oldenhuis (1977:64) *verwys na die vrae wat rondom 'n kerkskeuring* ontstaan. Wie is die 'voortgesette kerk' na 'n kerkskeuring? Wie het reg waarop? Dit is ten diepste geloofsvrae, maar tegelyk kerklike regsvrae én vrae met 'n siviel-regtelike implikasie.
[623] Skrif, belydenis en kerkorde is primêre bronne wat as verwysingsraamwerk dien.
[624] Deur die nagaan van jurisprudensie kan vasgestel word hoe daar in soortgelyke sake gehandel is.
[625] As 'n regter in 'n bepaalde saak bestaande, duidelike regsreëls kan toepas, staan dit bekend as heteronome regspraak. Met outonome regspraak moet die regter – by gebrek aan direk toepaslike regsreëls - op die basis van wetgewing sélf 'n argumentasie ontwikkel en opbou, waarin hy betoog en *beslis wat in die voorgelegde geval en in soortgelyke gevalle reg is* (Te Velde, 2004a:1).

> Wesenlike gronde raak die kern van die konflik, terwyl nie-wesenlike gronde op ondergeskikte bysake – dikwels formeel of regstegnies van aard – betrekking het[626].

Appèlsake verskil in omvang, inhoud en grade van ingewikkeldheid. Die appèlkommissie moet eerlik bepaal of hy met die saak wat voor hom dien in staat is om self 'n analise en 'n oplossing te vind, of dat eksterne advies ingewin moet word[627].

Bevinding

Deeglike analise van die saak behoort die appèlkommissie in staat te stel om tot 'n helder sintese, 'n bevinding[628] te kom. In die bevinding kom na vore:

- hoe die klag van die appellant ooreenkomstig die regsnorm getoets word (a);
- wat die resultaat van die toets is (b);
- wat die effek van die resultaat op die appellant en op die kerkraad is (c).

Enkele opmerkings word ter toeligting gemaak:

(a) Die kommissie moet presies uiteensit op watter wyse hulle die appèl in sy geheel en elke appèlgrond afsonderlik aan die regsnorme gemeet het. 'Door argumentatie uit en naar het Woord'[629] moet reg en onreg aangewys word.

(b) Die resultaat van die toets kan kortliks verwoord word: 'n appèlgrond slaag of slaag nie. Saam met die resultaat word 'n rede verskaf. Sodoende word elke appèlgrond afsonderlik met verskaffing van redes goed- of afgekeur.

(c) Die effek van die resultaat verdien deurgaans meer aandag. Dit kan gebeur dat 'n appèlskrif tien gronde aanvoer, waarvan agt nie-wesenlik is, terwyl die ander twee gronde die kern van die onreg aanspreek. Indien bevind word dat die agt nie-wesenlike gronde slaag, maar die twee wesenlike gronde nie slaag nie, moet bevind word dat die appèl geen verongelyking bewys nie[630]. So 'n appèl slaag nie[631]. Die teenoorgestelde kan ook gebeur. Die agt nie-wesenlike gronde slaag nie, maar die twee (of een van die twee) wesenlike gronde slaag wel. Dan moet bevind word dat daar inderdaad verongelyking plaasgevind het.

---

[626] Smit, 1984c:24

[627] Dit mag nodig wees dat die appèlkommissie of -deputate met deskundiges oorleg pleeg om te verseker dat tot 'n suiwer analise en bevinding gekom word. Sulke deskundiges moet opreg wees in hulle optrede, en nie as wig gebruik word om iemand se eise deur te dryf nie (GG, 1999:19, 75).

[628] Slump, 2000:94

[629] Roeleveld, 1972a:49

[630] Smit, 1984c:24

[631] Spoelstra, 1989:200

Regsvinding rus nie op die somtotaal van geslaagde en nie-geslaagde appèlgronde nie. Dit is daarom onmoontlik dat 'n appèl gedeeltelik slaag of gedeeltelik nie slaag nie[632]. Regsvinding dring deur tot die wese van die appèl, en bepaal of daar met reg van verongelyking gekla word al dan nie[633].

Dit is van belang om, indien bevind word dat 'n appèl nie slaag nie (dit wil sê: verongelyking nie bewys word nie), wel die implikasies van die enkele *geslaagde* appèlgronde (al is dié gronde nie genoegsaam gewigtig om die verongelyking te bewys nie) aan te dui. Sodoende kan aktief en positief gehelp word om die konflik tussen appellant en respondent te help oplos.

4.4.5.4.3 Proses-verbaal

Die hele behandelingsproses word op skrif gestel en in die vorm van 'n rapport (proses-verbaal) weergegee[634]. Die rapport word sodanig saamgestel dat die vergadering wat moet regspreek, duidelik kan onderskei waarop sake neerkom. Spoelstra[635] waarsku teen ingewikkelde argumentasies, moeilike sinsbou en vermenging van feite wat veroorsaak dat rapporte meer verwarring as verheldering vir die regsprekende vergadering bied.

4.4.6 Wesenlike aspekte met betrekking tot die uitspraak oor appèl

4.4.6.1 Verantwoorde uitspraak

Die vergadering wat moet regspreek, moet deur die advies van sy appèlkommissie of -deputate sodanig gelei word dat elke lid tot 'n verantwoorde beslissing oor die saak kan kom. Die lede van die vergadering doen nie die werk van die appèlkommissie of -deputate oor nie. Indien vertroude en deskundige persone aangewys is om die saak voor te berei, en daardie persone hulle werk deeglik gedoen het, behoort die vergadering hom tot die hoofsake – soos wat dit in die rapport van die kommissie na vore kom – te beperk[636].

Die reël is dat oor sake op die agenda met meerderheid van stemme[637] tot 'n besluit gekom word[638]. In geval van regspraak is dit egter verkieslik dat daar nie slegs 'n méérderheid van

---

[632] Dié terminologie word soms gebruik, onder andere deur Spoelstra (1989:201).
[633] Smit, 1984c:24
[634] GG, 1999:40, 70; Boersma, 2004:16
[635] Spoelstra, 1986:111
[636] Te Velde, 2004d:4
[637] 'Met meerderheid van stemme' word deurgaans as die helfte plus een beskou (Visser, 1999:24).
[638] Artikel 31a KO

stemme sal wees nie, maar éénstemmigheid[639]. Indien die vergadering vanweë onsekerheid oor regsvinding nie 'n eenparige uitspraak kan lewer nie, is dit raadsaam om die saak opnuut na die appèlkommissie te verwys sodat daar verder besin en klarigheid oor die verskilpunte bereik kan word[640]. As dit blyk dat daar volkome regsekerheid is, maar daar – om watter rede ook al – nogtans geen eenparige besluit geneem kan word nie, behoort diegene wat van die meerderheidstem verskil, by wyse van konformering by die uitspraak te berus[641].

Die uitspraak oor die saak moet daarvan getuig dat die regsprekende vergadering betroubaar en eerlik in sy optrede is[642], sonder aansiens des persoons oordeel[643], besondere aandag vir swakkes en verdruktes het – sonder om hulle voor te trek of hulle reg te verbuig[644], konsekwent optree[645], geen regsonsekerheid het of hom aan regsongelykheid skuldig maak nie[646] en aan geregverdigde verwagtinge voldoen[647].

In sy regspraak moet die kerklike vergadering uitstaan as verkondiger en beskermer van hoë morele waardes[648]. Die ondersoek van die appèl en die bekendmaak van die uitspraak moet daarom sodanig plaasvind dat onnodige publisiteit voorkom word. Die mikpunt van eerlike regspraak is uiteindelik versoening tussen diegene wat in konflik met mekaar geleef het[649]. Eerlike, liefdevolle regspraak moet tot bedekking van 'n menigte sondes lei[650].

'n Regsprekende vergadering moet ten volle verantwoording oor sy regspraak kan doen[651].

---

[639] Spoelstra (1986:106) beveel aan dat appèlsake met 'n twee-derde meerderheid beslis moet word. Wanneer dit nie bereik kan word nie, mag dit volgens hom wenslik wees om die saak na 'n *synodus contracta* te verwys wat die taak het om die betrokke appèlsaak na behore uit te trap. Die kerkorde laat hom nie hieroor uit nie.

[640] Te Velde, 2004d:4

[641] So was dit die gewoonte in die kerke van die reformasie (Deddens, 1946:11, 26). Vergelyk ook Visser, 1999:136.

[642] Sagaria 7:9

[643] Te Velde, 1994a:581

[644] Eksodus 23:3 en 6

[645] Spreuke 20:10

[646] Te Velde, 1994a:581

[647] Smit, 1995:399-405

[648] GG, 1999:18

[649] Deddens, 1954g:199

[650] 1 Korintiërs 13:4-7; Jakobus 5:20

[651] Te Velde (2004d:1) beklemtoon in hierdie verband dat sake wat *in camera* hanteer word, soos tugsake, nie daardeur in die openbaar gebring moet word nie. Daar moet wel teenoor enigiemand wat op 'n billike wyse rekenskap eis met vrymoedigheid en openheid verduidelik kan word volgens watter maatstaf en op watter gronde regspraak plaasgevind het.

Dit is verkieslik[652] dat die appellant en die kerkraad teen wie hy appelleer persoonlik teenwoordig is as die regsbevinding en uitspraak van die kerklike vergadering bekend gemaak word.

Die meerdere vergadering moet albei partye skriftelik van sy uitspraak in kennis stel[653].

4.4.6.2 Kerklike uitspraak

Ooreenkomstig die kerklike klimaat en styl waarvolgens die regsprekende vergadering optree, kan (en moet) verwag word dat daar tot 'n kerklike uitspraak gekom word. Die 'kerklike' van 'n kerklike uitspraak blyk uit die inhoud en omvang daarvan.

4.4.6.2.1 Slotbevinding

Die uitspraak oor die appèl behoort logies uit die vergadering se regsbevinding voort te vloei. Die regsbevinding lei tot een van twee moontlikhede: die appèl slaag of slaag nie. By wyse van uitspraak moet die vergadering, met verskaffing van redes[654] en toeligting waar nodig[655], duidelik stel wat die geval is.

4.4.6.2.2 Pastorale regspraak

Die uitspraak is nie tot die stel van die slotbevinding beperk nie[656]. Indien dít die geval sou wees, het die kerklike regspraak 'haar styl ingeruil vir wêreldlike regspraak'[657]. Ooreenkomstig die styl van die Skrif, wat kenmerkend moet wees van die geestelike, kerklike bestuurstyl[658], moet die kerklike vergadering die appellant sowel as hulle teen wie geappelleer word, in die gebaande weë van die Here lei[659]. Dit is egter gepas dat 'n kerklike vergadering in voorkomende gevalle die betrokkenes vermanend of versoenend sal oproep om God se orde in sy kerk te herstel[660].

---

[652] Daar kan selfs 'n saak voor uitgemaak word dat aanwesigheid van die appellant as noodsaaklik beskou word. Die uitspraak oor die appèl is 'n belangrike tree op die pad van regsherstel.
[653] Spoelstra, 1966:204
[654] Smit, 1995:399-405
[655] Vergelyk die laaste opmerkings onder paragraaf 4.4.5.4.2.
[656] Spoelstra, 1986:112
[657] Deddens, 1954f:191
[658] Sien paragraaf 4.4.5.2.2
[659] Volgens Deuteronomium 17:11 word die regte weg nie alleen by wyse van regspraak aangewys nie, maar word die dwalende ook in die reg voor die HERE gelei.
[660] Spoelstra, 1986:112

Pastorale regspraak doen geensins afbreuk aan die karakter van die beslissing waartoe gekom is nie. Die beslissing van die regsprekende vergadering is 'n vas en bindende uitspraak in 'n regsaak, wat as sodanig beskou en nagekom moet word. Fundamenteel vir kerklike regspraak is egter die broederlike karakter daarvan[661]. Kerklike regspraak fokus op gelowige mense wat in verbondsgemeenskap met God en mekaar leef. In die aanpak van die hele regsaak, maar veral uit die uitspraak en die wyse waarop die uitspraak gelewer word, moet dit merkbaar wees dat daar na herstel van orde en vrede[662] in die versteurde verbonds-gemeenskap gesoek word. Kerklike uitsprake het geen karakter van 'n formele mededeling nie[663], maar wil mense oortuig. Die regskragtige uitspraak word op sigself 'n appèl op die broederhart. Sodoende is 'de goede rechter herderlijk, pastoraal bezig, onderwijzend, vermanend, waarschuwend, overredend'[664].

In die lig hiervan moet pastorale regspraak die goeie opbou én die kwaad afbreek, dit moet teen die sonde waarsku én tot bekering oproep[665]. Roeleveld[666] stel in dié verband: 'Een kerkelijke vergadering mag daarom ook raden en vermanen, evenals kerkleden dit onderling moeten doen'. Wanneer daar van die reg tot appèl misbruik gemaak word, mag 'n meerdere vergadering nie met 'n eenvoudige afwysing van die appèl volstaan nie, maar moet daar 'n ernstige pastorale vermaning en bestraffing vanweë die misbruik tot die betrokkene gerig word[667]. Die kerklike vergadering moet in sy uitspraak 'signaleren wat niet was naar Gods Woord. En voorts moet zij zeggen hoe allen, die in de behandelde zaak betrokken waren, thans naar het Woord Gods hebben te handelen. Kortom: de synode moet worstelen, om allen, die in de haar ter beslissing voorgelegde moeilijkheden betrokken zijn te dringen naar een beslissing, een daad, een houding, die naar de wet des HEREN is en zo aan de moeilijkheid een einde maakt'[668].

4.4.6.2.3 Implikasies en advies

Spoelstra[669] stel dit as 'die goue reël' by die behandeling van appèlsake om dit as 'n koue regsaak af te handel, ongeag die konsekwensies wat dit vir die 'verweerder' of die appellant

---

[661] GG, 1999:30
[662] Psalm 85:11
[663] Veenhof, 1956d:166
[664] Te Velde, 1994a:582
[665] Veenhof, 1956a:139
[666] Roeleveld (1972a:49) grond sy stelling op Kolossense 3:16, 1 Tessalonisense 5:11, 2 Tessalonisense 3:15, Hebreërs 3:13 en Hebreërs 10:25.
[667] Jansen (1952:148) en Strating (1984:25) verwys in hierdie verband beide na die besluit van Generale Sinode Sneek 1939 (GKN).
[668] Veenhof, 1956d:165
[669] Spoelstra, 1966:205. In sy latere werk kwalifiseer en temper Spoelstra (1989:202) sy standpunt. Tog bly hy van mening dat meerdere vergaderinge versigtig moet wees dat hulle nie die tugplig/reg van mindere vergaderinge uit hulle hande neem nie.

mag hê. Dit moet volgens hom ten sterkste ontmoedig word dat 'n meerdere vergadering in 'n saak van appèl hom geroepe voel om een van die twee partye te beskerm of om beide partye met mekaar te versoen. Nadat die vergadering reg gespreek het, moet daar geen implikasies uitgespel of advies bedien word nie, aangesien dit onbevooroordeelde regspraak kan laat ontspoor.

In direkte teenstelling daarmee oordeel Veenhof[670] dat die oproep tot inkeer en versoening nie alleen die kerkraad se werk is nie. Dit is ook die taak van elke gelowige; per implikasie ook dié van die kerklike vergadering. Hierdie gedagtegang van Veenhof is in wese dieselfde as dit wat hierbo oor pastorale regspraak beredeneer is.

Deddens[671] sluit by Veenhof aan. Kerklike regspraak kan nie in 'n formeel-juridiese atmosfeer asemhaal nie, want kerklike regspraak is religieus-eties bepaal. Die Here gebruik regspraak in sy kerk om diensbaar te wees aan kerklike vrede. Deddens vestig die aandag daarop dat die regter in die eerste plek geroep is om deur sy uitspraak die twis tussen die partye te besleg. Hy moet nie alleen reg *spreek* nie, maar die reg *help*.

Ook Visser[672] oordeel dat daar nie onnodig formalisties ten opsigte van dié saak gedink moet word nie. 'Indien 'n meerdere vergadering daarom gevra word, *mag* hy nie net nie, maar *moet* hy ook verduidelik wat die praktiese konsekwensies van 'n geslaagde appèl is – ter wille van die goeie orde in die kerk en die korrekte implementering van die saak waaroor dit in die geslaagde appèl gegaan het. Dit geld veral waar 'n appèl nie op alle appèlgronde slaag nie'. In die praktyk het dit volgens Visser[673] 'helaas al dikwels gebeur dat daar, óf as gevolg van onkunde, óf as gevolg van blote moedswilligheid, verwarring, meningsverskil en selfs onsmaaklikhede rondom so 'n saak ontstaan het. In sekere gevalle het dit uitgeloop op nuwe appèlle. Dit kon alles voorkom gewees het indien die meerdere vergadering die praktiese gevolg van 'n geslaagde appèl verduidelik het'. Visser stel ten slotte die vraag: 'Sou dit nie tot welsyn van die kerke gewees het indien dit 'n *staande praktyk* was dat die praktiese konsekwensies van alle appèlle deur die 'regsprekende' meerdere vergadering verduidelik word nie?'.

In antwoord op Visser se vraag word as slotsom gestel dat dit nie prinsipieel verkeerd is dat 'n kerklike vergadering die implikasies van sy regspraak uitspel en nodige adviese daaraan toevoeg nie. Inteendeel, dit moet – gegewe die eie-aard van kerklike regspraak – as

---

[670] Veenhof, 1956d:165
[671] Deddens, 1954g:199; vergelyk ook GG, 1999:26
[672] Visser, 1999:145
[673] Visser, 1999:146

bevorderlik, in sommige gevalle noodsaaklik, beskou word om implikasies uit te spel en advies te gee.

In die vorige paragraaf is aangetoon dat die pastorale aard van kerklike regspraak die kerklike vergadering dwing om nie sy pastorale roeping te versaak deur met 'n eenvoudige goedkeuring of afwysing van die appèl te volstaan nie. Net so dwing die juridiese aard van kerklike regspraak die kerklike vergadering om nie die regs-implikasies van sy besluit te verswyg nie. Die appellant en ander betrokkenes mag nie in die duister gelaat word oor die konkrete uitwerking van die regspraak wat gegee is nie.

Ter wille van spoedige regsherstel en normalisering van versteurde verhoudinge, is dit wesenlik dat die implikasies van die besluit duidelik uiteengesit word. In elke afsonderlike geval moet geoordeel word tot watter mate en hoe die vergadering dit doen.

Terselfdertyd moet beklemtoon word dat die regsprekende vergadering met die uitwys van implikasies en die gee van advies nie buite sy mandaat optree nie. Regspraak met die oog op regsherstel beteken nie dat die vergadering wat regspreek self vir die herstel van reg verantwoordelik gehou word nie. Die oomblik as die regsprekende vergadering met die daad in die regering van die plaaslike kerk inmeng, deur byvoorbeeld sy advies self te effektueer, tree hy *ultra vires* op en tas hy die selfstandigheid van die plaaslike kerk aan. Sodanige optrede kan die reeds bestaande onreg in sommige gevalle selfs vermeerder. Bowendien lei dit tot 'n kerkregtelike warboel. Indien 'n klassis sy eie uitspraak oor 'n appèl sou effektueer, en daar teen sy beslissing na die partikuliere sinode geappelleer word, beteken dit dat die klassis noodwendig 'n betrokkene in die saak geword het. So-iets kan en mag nie bestaan nie.

4.4.6.3 Regskragtige uitspraak

Besluite wat op 'n meerdere vergadering met meerderheid van stemme geneem word, sal as geldig gehou word, tensy aangetoon word dat dit in stryd met die Woord van God of teen die artikels van die geldende kerkorde is[674]. Met die oog op regsherstel is dit onontbeerlik dat die appellant sowel as die kerkraad daartoe verbind is om hulle ooreenkomstig Artikel 31 KO aan die regspraak van die meerdere vergadering te hou.

[674] Artikel 31 KO; Meijer, 1995:182

4.4.6.3.1 Uitspraak van mindere vergadering nietig verklaar?

Wat gebeur met die betwiste besluit van die kerkraad en die regspraak van 'n mindere vergadering waarteen geappelleer word indien 'n meerdere vergadering tot 'n ander regsbevinding en oordeel oor die betrokke appèl kom? Dié vraag word uiteenlopend beantwoord.

Mening A: Besluit van mindere vergadering kan nietig verklaar word

Indien 'n appèl slaag, is die besluit van 'n mindere vergadering *ipso facto*, metterdaad nietig verklaar[675]. Die toestand van vóór die mindere vergadering se besluit wat nietig verklaar is geld weer, asof die betrokke mindere vergadering nie so 'n besluit geneem het nie.

In die Hervormde kerkreg kan die generale kollege in die plek van 'n vernietigende besluit self 'n ander besluit neem of die saak na 'n vergadering verwys wat dit doen[676]. Die generale kollege kan 'n besluit ook hersien, in geval daar nuwe feite op tafel is[677].

Kuyper[678] verwys na die *kassering* van besluite. Volgens Kuyper 'beteekent cassatie niet dat er een nieuw vonnis komt, maar dat het geslagen vonnis vernietigd wordt, uit hoofde van formele fouten bij het onderzoek of bij het vellen van het vonnis begaan. Blijkt het, dat dit het geval is, dan verzendt de rechtbank die het vonnis casseert, de zaak naar een andere rechter om opnieuw te onderzoeken en vonnis te slaan'[679]. Met 'n beroep op Artikel 36 KO[680], Trigland, Voetius en die Presbiteriane[681] spreek Bouwman[682] eweneens ten gunste van kassering van besluite uit. Sterker nog: meerdere vergaderinge het die reg om 'haar beslissingen ten uitvoer te leggen'[683], om 'zelf de uitvoering van haar in geval van hooger beroep genomen beslissingen te bezorgen'[684].

Van der Linde[685] meen dat die meerdere vergadering die saak in bepaalde omstandighede nie na 'n ander regter verwys nie, maar vir 'n *de novo* behandeling deur die mindere vergadering

---

[675] Jansen en Pol, 1934:58; Spoelstra, 1966:203; Van der Linde, 1983:132; Visser, 1999:145
[676] Van den Heuvel, 2001:443
[677] Van den Heuvel, 2004 *red.*:242
[678] Kuyper, 1898:2
[679] Kuyper (1898:3) was van mening dat kassering van besluite daartoe gaan lei dat die hoeveelheid appèlle drasties gaan afneem, aangesien mindere vergaderinge gedwing gaan word om baie versigtiger met kerklike regspraak om te gaan.
[680] Sien Bylae 1 vir die volledige teks van Artikel 36 KO.
[681] Vergelyk Hodge, 1884:192
[682] Bouwman, *1937:240-241, 382-383*
[683] Bouwman, 1937: 382
[684] Bouwman, 1937: 383
[685] Van der Linde, 1983:132

terugverwys. De Gier[686] oordeel dat dit in so 'n geval goed is om In deputaatskap aan te wys wat die mindere vergadering kan toelig en ondersteun in die neem van die nuwe beslissing.

> Saamgevat: as 'n meerdere vergadering oordeel dat 'n appèl slaag, is die effek daarvan dat die beslissing van die mindere vergadering oor die saak nietig is en vir alle praktiese doeleindes nie meer bestaan nie. Die meerdere vergadering bepaal hoe die besluit van nietigverklaring uitgevoer en plaaslik geëffektueer word. Indien die appèl teen 'n uitspraak van die klassis gestel is, kan die klassis opgedra word om die inhoud van die oorspronklike klag van verongelyking opnuut te behandel.

Mening B: Geen nietig-verklaringsbevoegdheid

In sy eerste verklaring van die kerkorde spreek Jansen[687] hom anders oor die saak van nietig-verklaring van besluite uit as in sy latere werk[688]. In teenstelling met Rome, wat daarvan uitgaan dat die pous alle besluite van sy onderdane nietig kan verklaar, oordeel Jansen dat dit in die Gereformeerde kerkreg nie so eenvoudig is nie. 'Een meerdere vergadering kan de mindere alleen verzoeken en aanraden, met opgave van gronden, waarop haar ongegrond-verklaring berust, zelve haar besluit in te trekken'. As die mindere vergadering dit nie doen nie, staan die kerkverband volgens Jansen op die spel.

Monsma[689] is eweneens van oordeel dat 'n meerdere vergadering nie die besluit van 'n mindere vergadering nietig[690] kan verklaar nie. As 'n meerdere vergadering anders besluit as 'n mindere vergadering, moet die mindere vergadering homself aan die uitspraak van die meerdere vergadering konformeer 'either by actual reconsideration of the question, or by silent acquiescense'. Monsma[691] motiveer sy oordeel soos volg: 'n mindere vergadering volg die *advies* van 'n meerdere vergadering. Meerdere vergaderinge *dikteer* nie, en het geen reg om reeds genome besluite te kasseer nie. Plaaslike kerke of mindere vergaderinge ontvang geen 'superior orders' wat hulle sonder enige vraagtekens moet gehoorsaam nie, maar hulle ontvang 'conclusions reached by common consent, and as such they will respect these conclusions ... as their own'.

---

[686] De Gier, 1989:176; De Gier, 1997:73
[687] Jansen, 1923:144
[688] Vergelyk Jansen en Pol, 1934:58
[689] Van Dellen en Monsma, 1954:143
[690] Monsma gebruik in hierdie verband die beskrywende terme *invalidate* en *nullify*.
[691] Monsma, 1967:129

Teenoor Kuyper se gedagte dat besluite van mindere vergaderinge deur meerdere vergaderinge gekasseer kan word, stel Deddens[692] dat Kuyper die kerklike reg op die lees van die wêreldlike reg probeer skoei. Deddens oordeel dat daar geen kassering in die kerkreg bestaan nie. Meerdere vergaderinge kan hulle wil nie dwingend aan 'n mindere vergadering oplê nie. Hulle kan wel mindere vergaderinge op 'n onjuiste uitspraak wys, en versoek dat die mindere vergadering sy uitspraak intrek.

Ook Van Oene[693] beskou dit as absoluut onmoontlik dat die meerdere vergadering die besluit van 'n mindere vergadering nietig verklaar. Na sy mening moet die mindere vergadering die oordeel van die meerdere vergadering by wyse van acta ontvang, dit aanvaar en self 'n nuwe besluit neem wat die vorige een regstel.

> Saamgevat: as 'n meerdere vergadering uitspreek dat 'n appèl slaag, is die effek daarvan dat die uitspraak van die mindere vergadering geldig bly totdat hy die uitspraak van die meerdere vergadering aanvaar en self 'n besluit neem wat die vorige uitspraak regstel. Dit is nie duidelik wat bedoel word met meerdere vergaderinge wat 'n mindere vergadering moet 'versoek, adviseer of aanraai' om sy uitspraak te heroorweeg nie.

Balans

Mening A lei in sy volle konsekwensie tot *hiërargie*. 'n Meerdere vergadering se uitspraak kan nie net 'n uitspraak van 'n mindere vergadering oor die appèl, maar ook die kerkraadsbesluit wat tot die appèl aanleiding gegee het, vernietig nie. Laasgenoemde kan gebeur sonder dat die kerkraad ooreenkomstig Artikel 31 KO geleentheid gegee word om die uitspraak te ratifiseer[694].

Mening B lei in sy volle konsekwensie tot *independentisme*. Die meerdere vergadering se regs-uitspraak word tot 'n advies gedegradeer. Dit word aan die mindere vergadering oorgelaat wat met die advies gedoen word.

Beide menings kan herlei word na 'n gebrek aan onderskeid tussen die *besluit* van 'n kerkraad waarteen geappelleer word, en die *uitspraak* van 'n mindere vergadering oor die appèl. Die besluit van 'n kerkraad wat tot die appèl aanleiding gegee het, en die uitspraak van die

---

[692] Deddens, 1954e:183
[693] Van Oene, 1990:151
[694] Met ratifiseer word bedoel: die uitspraak van die meerdere vergadering toets en as sy eie aanvaar (Meijer, 1995:46).

meerdere vergadering oor die appèl verskil wesenlik van mekaar – juis wat die regskrag en effek daarvan betref.

In praktyk kan 'n partikuliere sinode 'n ander uitspraak oor 'n appèl gee as 'n klassis. Die uitspraak van die partikuliere sinode is dan regskragtig, sonder dat die klassis – wat buitendien uiteengegaan het en nie meer bestaan nie[695] – die uitspraak wat hy gegee het hersien of terugtrek. Net so kan die nasionale sinode 'n ander uitspraak as 'n partikuliere sinode of klassis oor 'n appèl lewer. 'n Ander beslissing van 'n meerdere vergadering beteken nie dat die appèl terug is op die tafel van die mindere vergadering en daardie vergadering dit *de novo* moet hanteer nie. 'Terugverwys' van regspraak dui op hiërargie en lei tot vertraging van regsherstel[696].

Die kerkraad daarenteen, moet ooreenkomstig Artikel 31 KO aktief met die uitspraak van die regsprekende vergadering werk. Die kerkraad moet die saak wat tot die appèl aanleiding gegee het, met die daad – ooreenkomstig die uitspraak van die meerdere vergadering – *de novo* ondersoek en verder hanteer.

Die regskrag van die uitspraak van die regsprekende vergadering is dus tweeledig:

- die uitsprake van mindere vergaderinge wat voorheen oor die appèl gelewer is, word – afhangende van die nuwe uitspraak – ter syde gestel of bevestig;
- die besluit van die kerkraad, wat tot die appèl aanleiding gegee het, word met die aanvaarding van 'n appèl nie summier ter syde gestel nie. Die kerkraad is kragtens Artikel 31 KO daartoe verbind om die regs-uitspraak van die regsprekende vergadering vir vas en bindend te hou, tensy bewys word dat dit strydig is met God se Woord of die artikels van die kerkorde. Die '... *ratum habebitur, nisi* ...' van Artikel 31 KO is die *sjibbolet* vir alle kerklike regspraak[697].

In die weerlegging en bestryding van hiërargie en independentisme (menings A en B) lewer Rutgers[698] 'n tersaaklike betoog[699].

Teen die gevaar van *hiërargie* onderstreep Rutgers die belang daarvan dat meerdere vergaderinge die vryheid en selfstandigheid van die plaaslike kerke erken en eerbiedig – ook in geval van regspraak.

---

[695] Artikel 35 KO
[696] Hierdie saak is in paragraaf 4.4.5.3 bespreek.
[697] Kamphuis, 1970:63
[698] Rutgers, 1918:122
[699] Die betoog staan in direkte verband met die skorsing van en tug oor 'n ampsdraer (Artikels 79 en 80 KO).

- As 'n kerkraad[700] 'n predikant skors, kan die geskorste predikant teen die besluit van die kerkraad appelleer. Indien die partikuliere sinode uitspreek dat die appèl slaag, is dit onmoontlik dat die sinode die skorsingshandeling van die kerkraad eenvoudig vernietig en dit so voorstel asof dit wetlik nie meer bestaan nie.
- Die partikuliere sinode moet uitspreek dat die besluit van die kerkraad en die klassis volgens sy oordeel nie op goeie en genoegsame gronde steun nie, en dat dit dus ingetrek moet word.

Teen die gevaar van *independentisme* oordeel Rutgers soos volg oor dit wat die kerkraad (en klassis) te doen staan:

- In navolging van die uitspraak van die partikuliere sinode behoort die kerkraad op sy vroeëre uitspraak terug te kom en sy vonnis in te trek.
- Al sou die kerkraad van oordeel bly dat die sensuur reg en goed was, kan hy nogtans in die uitspraak van die partikuliere sinode genoeg rede vind om op sy eie vonnis terug te kom, en hom by die uitspraak van die meerdere vergadering neerlê.
- Hierdie 'voeg by die meerderheid' is formeel nodig, omdat die partikuliere sinode nie die besluit van die kerkraad kan vernietig nie.
- Indien die kerkraad nie by die uitspraak van die partikuliere sinode kan berus nie, kan hy na die nasionale sinode appelleer.

Rutgers se betoog bied 'n suiwer perspektief op die regskrag van die uitspraak van die regsprekende vergadering. As 'n meerdere vergadering oordeel dat 'n appèl slaag, is die effek daarvan nie dat die kerkraadsbesluit waarteen geappelleer is ongeldig is en vir alle praktiese doeleindes nie meer bestaan nie (hiërargie). Die effek daarvan is ook nie dat die mindere vergadering versoek, geadviseer of aangeraai word om sy beslissings oor die appèl te heroorweeg nie (independentisme). Die effek is wel dat die beslissing van 'n meerdere vergadering die beslissing van 'n mindere vergadering oor dieselfde saak vernietig, en dat die kerkraad die nuwe beslissing vir vas en bindend sal hou.

4.4.6.3.2 Effektuering van uitspraak

Regspraak is gerig op die herstel van reg. 'Daarom wordt met de uitspraak van de vergadering de bal weer neergelegd bij de partijen: zij moeten nu tot overeenstemming, herstel van eensgezindheid en vrede en/of ook verzoening komen op basis van de rechtsgeldige uitspraak'[701]. Omdat die partye dikwels al 'n lang pad van konflik geloop het, wat bes moontlik tot gevolg het dat verhoudings versteur is of onder spanning staan, is dit volgens

[700] Tesame met naburige kerke in die klassis (Artikel 79 KO).
[701] Te Velde, 2004d:1

Van der Linde[702] goed dat die vergadering 'n hand van hulp uitreik. Te Velde[703] stel voor dat die vergadering by sy uitspraak 'een vervolgtraject uitzet voor het effectueren van haar besluiten in kerkenraad en/of gemeente waar het appèl betrekking op heeft. Voor die effectuering *in loco* kunnen vertrouwde mensen worden aangewezen'.

In aansluiting by wat in paragraaf 4.4.6.2 oor die regsprekende vergadering se bevoegdheid gestel is, moet die waarskuwing onderstreep word dat die 'effectuering *in loco*' nie daartoe lei dat die regsprekende vergadering in die regering van die plaaslike kerk inmeng nie. Dit sal van saak tot saak afhang hoedanige hulp deur die kerkverband aan die plaaslike kerk in nood aangebied word.

4.4.6.4 Wanneer 'n appèl in proses is

In die Roomse kerkreg geld die reël dat die uitvoer van 'n aanvanklike oordeel deur appèl uitgestel word, totdat die appèl aangehoor is[704].

In die Gereformeerde kerkreg is daar geen geskrewe reël in dié verband nie[705]. Die sake waaroor geappelleer word, is uiteenlopend van aard[706] en verskil sodanig van geval tot geval[707] dat 'n enkele reël nie genoegsaam voorsiening kan maak nie.

Oor die algemeen word daar tot versigtigheid gemaan[708] en dit as raadsaam geag dat die uitvoering van 'n besluit uitgestel word indien appèl daarteen aangeteken word en die saak gevolglik *sub judice* is[709].

Die algemene 'reël' gaan noodwendig met besondere waarskuwings gepaard.

- Dit is raadsaam om met uitvoering van 'n besluit te wag as dit oor essensiële sake gaan[710]. In gevalle van tug is die goue reël om langsaam te haas. Voortsetting van ampstug-handelinge kan baie skade berokken as dit aan appèl onderhewig is[711]. In die geval van gewetensbindende besluite, onder andere leerbeslissinge, moet met groot versigtigheid

---

[702] Van der Linde, 1965:153
[703] Te Velde, 2004d:1
[704] *Canon* 1638; Rommel, 2000:146
[705] Voorskriftelikheid insake die tyd hangende 'n beswaar of appèl kan die vryheid van die kerke prinsipieel aantas. Buitendien sal geen reglement kan voorsien in die veelheid van uiteenlopende situasies waarin geappelleer word nie (Roeleveld, 1972b:56).
[706] Bouwman, 1970b:44
[707] Visser, 1999:147
[708] Jansen, 1923:144
[709] Spoelstra, 1966:204; Van Rongen, 1995:59
[710] Jansen, 1923:144; Spoelstra, 1966:204; Bouwman, 1970b:44
[711] Van Oene, 1990:152

opgetree word. Daar moet in so 'n geval liefs gewag word tot die appèlsaak afgehandel is, al moet 'n buitengewone klassis, partikuliere sinode of sinode byeengeroep word[712].

- Die veronderstelling is dat daar in geval van appèl so gou as moontlik tot regspraak oorgegaan word. Die *sub judice*-tydperk moet tot die minimum beperk word[713].
- Niemand mag die kerkregering vertroebel of tot stilstand bring deur 'n blote kennisgewing van appèl nie[714].
- Vergaderings moenie uit vrees vir die moontlike sukses van 'n eventuele appèl die uitvoering van 'n besluit al te vinnig uitstel nie[715].

Oor die reg en taak van die appellant gedurende die tyd van appèl maak Roeleveld[716] die volgende opmerkings:

- 'n Appellerende ampsdraer moet by die ondertekeningsformulier bly, waarvolgens hy belooof dat hy sy gevoelens oor 'n saak (*in casu*: die appèl) nie openlik sal propageer nie, maar aan die kerklike vergaderinge sal voorlê[717].
- Hangende die appèl sal almal wat daardeur geraak word – die appellant sowel as die vergadering waarteen geappelleer word – die eenheid van die kerk dien.
- Die appellant moet bewys dat hy, terwyl hy hom nie aan die besluit waarteen hy appelleer kan bind nie, by die gemeenskap van gelowiges in die skuld is om die kerklike weg end-uit te volg. As hy appelleer, beroep hy hom op die kerkorde; dan moet hy wys dat hy sy verantwoordelikheid voor God ten volle nakom. Hy moenie onstigtelik optree, partyskappe verwek en agterdog kweek nie.
- As daar op die Skrif beroep word, sal daar binne die grense van die Skrif gedebatteer en geoordeel word. Die etiek van beswaard-wees is duidelik in die Skrif uitgespel[718].
- Gedurende die *sub judice*-periode moet dit as vanselfsprekend beskou word dat die appellant hom in die suiwer broederlike gesindheid oopstel vir die moontlikheid dat hy geheel of ten dele verkeerd is. Hy moet hom kan laat oortuig: nie net as die appèl deur die meerdere vergadering behandel word nie, maar – indien die geleentheid hom voordoen – reeds in die aanloop tot die regspraak.

Dit word as slotsom gestel dat, wanneer die appèl *sub judice* is, die appellant en die kerkraad beide ingestel moet wees op die eer van God en die welsyn van die kerk, waarvan die appellant lid is[719]. Soeke na regsherstel moet by uitstek blyk as die appèl in proses is. As

---

[712] Van der Linde, 1983:133
[713] Van Oene, 1990:152
[714] Jansen, 1923:144; Bouwman, 1970b:45; Visser, 1999:147;
[715] Visser, 1999:148
[716] Roeleveld, 1972b:55-60
[717] Van der Linde, 1983:133
[718] Galasiërs 5:22; 2 Timoteus 2:24-26; Titus 1:7
[719] Van der Linde, 1983:132

daar nie reeds gedurende die periode vóór regspraak na harmonie en vrede verlang word nie, hoe sal dit ná regspraak realiteit word?

4.5 APPÈL EN ALTERNATIEWE METODES VAN GESKILBESLEGTING

4.5.1 Inleidende opmerkings

'n Appèl vloei uit 'n geskil, wat in baie gevalle tot 'n konflik gelei het, voort. Deur middel van appèl word regspraak as middel gekies om by 'n oplossing van die geskil en die daaruit voortspruitende konflik te kom.

Daar is ook ander metodes om die geskil aan te spreek en uit die weg te ruim. Dié metodes is nie soseer gerig op 'n juridiese proses en uitspraak nie, maar het te doen met 'n oplossing op 'n nie-juridiese wyse[720]. Geskil*beslegting* dien ter voorkoming van geskil*beregting*[721].

Geskilbeslegting kan verskeie vorme aanneem. Die bekendste en onontbeerlik noodsaaklike word in Matteus 18:15 voorgeskryf: 'As jou broeder teen jou sondig, gaan bestraf hom tussen jou en hom alleen'. Matteus 18:16 skryf die tweede onontbeerlike wyse van geskilbeslegting voor: 'As hy nie luister nie, neem nog een of twee met jou saam, sodat in die mond van twee of drie getuies elke woord kan vasstaan'.

Op die basis van Matteus 18 word in die volgende paragrawe aandag aan vyf erkende[722] alternatiewe metodes van geskilbeslegting gegee. Die metodes kan nie waterdig van mekaar geskei word nie. Visitatore kan byvoorbeeld van arbitrasie of mediasie gebruik maak. Ter wille van oorsigtelikheid word elke metode kortliks bespreek en met betrekking tot die onderwerp van die studie geëvalueer.

4.5.2 Arbitrasie

Beskrywing

Arbitrasie is die proses waarvolgens 'n geskil deur 'n onafhanklike arbiter (skeidsregter) beslis en besleg word. 'n Versoek tot arbitrasie is gebaseer op 'n ooreenkoms tussen partye[723].

---

[720] Van Oene, 1990:153
[721] Santing-Wubs, 2002:128; Haitsma, 2004:11
[722] Santing-Wubs, 2002:105; Haitsma, 2004:11
[723] Haitsma, 2004:10

Ooreenkomstig die reëls van die prosesreg moet[724]:

- by die samestelling van 'n arbitrasiekommissie na onpartydigheid van kommissielede gekyk word[725];
- alle partye insae in alle stukke hê;
- arbiters bevoeg wees om partye aan te hoor;
- arbiters, indien een van die partye so 'n versoek rig, 'n geleentheid vir hoor en wederhoor reël waarby alle betrokke partye teenwoordig sal wees;
- die partye in die behandeling van die geskil ruimte gegee word om hulle deur 'n gevolmagtigde te laat verteenwoordig en selfs deur 'n raadsman te laat bystaan;
- die genotuleerde gebeure na afloop van die verhoor deur die arbiters, die notularis en die gehoordes onderteken word;
- voorsiening gemaak word vir 'n bepaling van tyd waarbinne die arbiters uitspraak sal gee;
- die arbiters in die uitspraak al die redes vir hulle besluit deurgee.

Die beslissing van die arbiters is bindend vir die partye, sonder moontlikheid om in appèl te gaan[726].

Die arbitrasie-kommissie behandel nie leersake nie. Indien dit deur die loop van die ondersoek sou blyk dat daar wel 'n leergeskil ter sprake is, neem die kommissie 'n besluit dat hy homself onbevoeg verklaar om verder daarmee te werk[727].

Evaluering

Die Skrif maak sporadies, maar nietemin uitdruklik, van arbitrasie melding[728]. 1 Korintiërs 6:5 word as *locus classicus* vir kerklike arbitrasie beskou[729]. Ook al treur Paulus oor die bedroewende feit dát daar onder gelowiges hoegenaamd regsgedinge oor geringe sake voorkom, wys hy op die moontlikheid van regspraak deur 'n geskilbeslegter in eie geledere[730].

Die voordele van kerklike arbitrasie is dat:

- die partye en die arbiter vryheid by die vasstelling van die reëls het waarvolgens die proses van arbitrasie verloop[731];

---

[724] Santing-Wubs, 2002:88; Haitsma, 2004:11
[725] Geen familiebande tot en met die tweede graad word toegelaat nie.
[726] Santing-Wubs, 2002:88
[727] Santing-Wubs, 2002:88
[728] Genesis 31:37; Job 9:33 en 16:21
[729] Deddens, 1954p:335; Roeleveld, 1972a:49; Van Veelen, 1995:42. Van Bekkum (1990:798) meen dat die 'wyse man' van 1 Korintiërs 6:5 as skeidsregter of eventueel as regter kan optree. 1 Korintiërs 6 is dus nie tot arbitrasie beperk nie, maar kan ook op 'n ander vorm van regspraak dui.
[730] Vergelyk Ekskursie 2 oor 1 Korintiërs 6:1-9 onder hoofstuk 2.3.3.1
[731] Santing-Wubs, 2002:116; Haitsma, 2004:10

- dit 'n beslissing oplewer wat vir uitvoering vatbaar is[732];
- dit 'n uitweg bied vir ampsdraers wat nie by magte is om 'n bepaalde konflik op te los nie[733];
- dit 'n spoedige wyse is om die materie van die konflik te hanteer en uit die weg te ruim[734];
- almal bymekaar betrokke bly en gefokus is op herstel van reg[735] en vrede[736].

4.5.3 Mediasie

Beskrywing

Mediasie is die proses waarby partye probeer om met behulp en onder leiding van 'n onafhanklike derde (mediator, bemiddelaar) *self* hulle geskil in der minne op te los[737].

Die mediasie-proses kan soos volg beskryf word[738]:

- Dit is 'n onderhandelingsproses wat aan vertroue, beslotenheid, geheimhouding en openhartigheid geken word.
- Omdat die proses nie openbaar is nie en daar nie verder as 'tussen vier mure' gepraat word nie, is daar ruimte om diep emosies openbaar te maak, wat deurgaans 'n genesende effek het.
- Die partye moet tot mediasie bereid wees – nie téénoor mekaar nie, maar mét mekaar.
- 'n Belangrike kenmerk is dat die partye vrywillig aan die proses saamwerk. Sowel die partye as die mediator kan egter te eniger tyd aan die proses onttrek.
- Die mediator het 'n belangrike rol en funksie. In die eerste plek moet hy die vertroue van beide partye hê. Daarby moet hy oor die vermoë beskik om die gesprekspunte reg saam te vat en telkens aan die partye terug te gee.
- Die mediator word deur beide partye gekies, en kan met 'n ander vervang word as albei daarvoor vra.
- Mediators moenie toetree as hulle reeds by die saak betrokke was nie. Daar mag op geen manier prejudisering plaasvind nie.
- 'n Mediator moet die gesprek voortdurend na die kern van die konflik herlei en uiteindelik sinvol in 'n rigting stuur.
- In die mediasie-proses neem die partye self verantwoordelikheid om die konflik op te los. Die mediator kies nie kant nie en lewer geen uitspraak in die geskil nie. Hy moet die partye slegs help om die konflik deur onderhandeling op te los. Mediators sluit die saak af met 'n

[732] Haitsma, 2004:10
[733] Harmannij, 1995:81
[734] Deddens, 1954h:208
[735] Harmannij, 1995:81
[736] Deddens, 1954h:208
[737] Rhodius, 2000:63; Santing-Wubs, 2002:128; Haitsma, 2004:11
[738] Rhodius, 2000:63-68; Santing-Wubs, 2002:128; Haitsma, 2004:11

vasstellingsooreenkoms waarin die partye met mekaar ooreenkom hoe hulle die konflik beëindig het.

- In ooreenstemming met die regsgeldige mediasie-prosedure word 'n ooreenkoms aangegaan waarvolgens partye afspreek dát en hóé hulle die konflik wil oplos. Duidelike gespreksreëls word daarin neergelê, die regte en pligte van elke party word daarin uitgespel, en binding van die uitslag word daarin bepaal.

Evaluering

Rhodius[739] is van mening dat die skriftuurlike fundering vir kerklike mediasie in 1 Korintiërs 6 gesoek moet word – dieselfde Skrifdeel wat as *locus classicus* vir arbitrasie gebruik word. Hy beskou dit as 'n goeie oplossing vir konflikhantering. In bepaalde gevalle kan mediasie 'n appèl voorkom[740]. Dit bied 'n vinnige en aanvaarbare oplossing van konflik, sonder dat ingewikkelde en tydrowende prosedures gevolg moet word[741].

Die pluspunt van mediasie is dat dit die moontlikheid bied om 'n sosiale geskil wat ten onregte in 'n juridiese geskil omskep is, te dejuridiseer en tot 'n optimale oplossing te bring[742]. Die oplossing word nie voorgesê of gedikteer nie, maar gesamentlik deur die betrokkenes gevind.

Dit word as 'n nadeel[743] van mediasie beskou dat dit blootstellend en baie persoonlik is. Dit kan soms die doel mis omdat geen uitspraak gegee word nie. Ook is daar die gevaar van ongelykheid in partye, veral as daar tussen 'n lidmaat en 'n kerkraad mediasie moet plaasvind.

Indien 'n konflik 'n beginsel raak, kan daar van mediasie geen sprake wees nie[744]. Dan moet daar *reg* gespreek word en nie *bemiddel* word met die oog op die bereik van konsensus nie. Die aanwending van mediasie in die kerkreg is dus beperkend. As 'n konfliksituasie nog nie ver ontwikkel het nie, is dit ideaal dat partye vir bemiddeling kies[745].

Appèldeputate van 'n meerdere vergadering kan nie as mediators optree nie, aangesien dit noodwendig tot vermenging van verantwoordelikhede lei[746]. In formele regspraak moet daar

[739] Rhodius, 2000:63
[740] Haitsma, 2004:11; Van Rongen, 2004:55
[741] Santing-Wubs, 2002:129
[742] Haitsma, 2004:11
[743] Rhodius, 2000:72
[744] Rhodius, 2000:75; Santing-Wubs, 2002:131
[745] Haitsma *ea.*, 2002b:9
[746] Haitsma *ea.*, 2002b:9

sterk teen mediasie gewaak word. Dit is aanvullend tot kerklike regspraak, maar kan dit nooit vervang nie[747].

4.5.4 Bindende advies

Beskrywing

In geval van bindende advies kom die partye ooreen dat die beslissing van 'n geskil aan 'n derde, onafhanklike persoon, opgedra word [748].

Partye kom ooreen om die advies van die onafhanklike derde inderdaad as bindend te beskou. Met die oog daarop word 'n vasstellingsooreenkoms gesluit[749]. Die doel met die ooreenkoms is om die geskil te beëindig of om verdere onsekerheid rondom die geskil wat reeds daar is, te voorkom. Die advies het die krag van 'n ooreenkoms, en sluit vryblywendheid uit. Die beslissing is vernietigbaar wanneer aangetoon word dat die inhoud daarvan bots met redelikheid en billikheid. As een van die partye hulle nie aan die uitspraak hou nie, kan die ander party nakoming by die owerheidsregter eis.

Evaluering

In 'n sekere sin is die besluite van kerklike vergaderinge voor die burgerlike reg niks anders as bindende advies nie[750].

Bindende advies bied minder wetlike waarborge en minder onaantasbare uitsprake as arbitrasie[751]. Die voordeel is dat daar minder vormvoorskrifte is wat nagekom moet word, en die saak gevolglik makliker hanteer kan word. Prosedures is minder formeel as by arbitrasie. Dieselfde reëls van die prosesreg geld soos by enige ander regspraak.

In gevalle waar 'n goeie verstandhouding tussen partye bestaan, sal bindende advies produktief kan werk.

---

[747] Santing-Wubs, 2002:131; Haitsma, 2004:11
[748] Santing-Wubs, 2002:121; Haitsma, 2004:11
[749] Haitsma, 2004:11
[750] Santing-Wubs, 2002:121
[751] Haitsma, 2004:11

4.5.5 Kommissie van wyse persone

Beskrywing

'n Kommissie van wyse persone (ook genoem: 'goeie dienste')[752] is 'n aantal lede van die kerklike vergadering aan wie mandaat gegee word om *in loco* na oplossing van 'n konflik te soek. Die mandaat rus op die basis van die uitspraak wat die meerdere vergadering oor die kern van die geskil geneem het.

Hierdie vorm van alternatiewe geskilbeslegting is baie vryblywend en ken geen wetlike reëling of reglement wat aan die funksionering daarvan ten grondslag lê nie[753]. Spelreëls wat hanteer word is meestal nie omskryf nie en gevolglik subjektief bepaal. Geen party is aan iets gebind nie. Geen uitspraak, bindende advies of ooreenkoms kom tussen die partye tot stand nie.

Evaluering

Deddens[754] wys op 'n prinsipiële verskil van mening insake die vraag of 'n sinode goed daaraan doen om 'n kommissie uit te stuur om partye, wat met mekaar in konflik is, met mekaar te versoen. Dié vraag word in die kader van 'n appèlsaak gestel, maar is ook in hierdie verband relevant. Sommige reken dat 'n kommissie (ook 'n kommissie van wyse persone) slegs besluite van die sinode kan oordra en die implikasies verduidelik. Ander reken dat, indien daar tydens so 'n gesprek ruimte vir 'n versoenende gesprek ontstaan, dit nie weerhou mag word nie.

Die vraag moet gestel word in hoeverre alternatiewe geskilbeslegting in hierdie geval met regspraak vermeng en/of verwar raak. Indien die kommissie van wyse persone ander lede van die kerklike vergadering is as die appèlkommissie, moet hulle baie nou met die appèl-kommissie saamwerk om presies te weet wat die kern en omvang van die konflik is. In so 'n geval lyk dit na oneffektiewe duplisering van werk. Indien lede van die appèlkommissie by die kommissie van wyse persone ingesluit word, word die kerkregtelike probleem nog groter, aangesien daardie lede in so 'n geval na alle kante vir prejudisering oopstaan. In die lig hiervan moet met Haitsma[755] saamgestem word dat hierdie wyse van geskilbeslegting 'veel te wense oorlaat'.

---

[752] Haitsma, 2004:11
[753] Haitsma, 2004:11
[754] Deddens, 1956d:178
[755] Haitsma, 2004:11

4.5.6 Kerkvisitasie

Beskrywing

Visitatore het ingevolge Artikel 44 KO[756] opdrag om, waar nodig, 'betyds broederlik te vermaan en met raad en daad alles te help reël wat bevorderlik is vir die vrede, die opbou en belange van die kerk'.

Visitatore kan dus 'n belangrike rol in die oplossing van geskille in die plaaslike kerk speel[757]. Hulle is die eerste adres waar om hulp aangeklop kan word. Visitatore kan 'n bemiddelende rol speel. Onreg kan vinnig en effektief reggestel word[758], wat beteken dat moontlike eskalering van die probleme voorkom word.

In die GKSA is dit staande praktyk dat die klassis 'n konsulent vir elke gemeente in sy ressort aanwys[759]. Die taak van die konsulent is om, wanneer 'n gemeente vakant is, met noodsaaklike ampsbediening te help[760]. Dit sluit egter nie noodwendig uit dat die konsulent, wat ooreenkomstig sy naam die taak het om te *consulo*[761], in bepaalde omstandighede vir bystand in die hantering van 'n konflik genader word nie. Omdat 'n konsulent geen lid van die kerkraad is nie[762], kan hy as onafhanklike 'derde' die aangewese persoon wees om in voorkomende gevalle om hulp gevra te word.

Evaluering

Daar is baie ten gunste van die hulp van visitatore (en konsulente) te sê. Die diens van visitatore moet as 'n effektiewe wyse van alternatiewe geskilbeslegting beskou en gebruik word.

As nadeel moet genoem word dat visitatore geen bindende stel reëls vir konfliksituasies het waarvolgens hulle kan medieer nie. Die uitkoms van hulle intervensie kan daarom dikwels nie die toets van die kritiek deurstaan nie[763]. Hulle 'met raad en daad bystaan' kan – al is dit goed bedoel – op 'n gegewe oomblik tot intensivering van die konflik lei[764]. Die effek daarvan is dat

---

[756] Sien Bylae 1 vir die volledige teks van Artikel 44 KO.
[757] Spoelstra, 1966:275; Spoelstra, 1989:261; Visser, 1999:195-196; Haitsma, 2004:11
[758] Te Velde, 1994b:583
[759] Artikel 5 KO (sien Bylae 1 vir die volledige teks van Artikel 5).
[760] GKSA, 1968:42
[761] *Consulo dui* op beraadslaging, gee van advies en raad (Postma, 1975:69); vergelyk Harmannij, 1990:37; Bouwman, 2000:125.
[762] GKSA, 1968:42
[763] Haitsma, 2004:11
[764] Van der Linde, 1983:164

die konflik tot 'n deel van die klassis uitgebrei het (omdat die visitatore predikante van die naburige kerke is), wat eventuele appèl op die klassis bemoeilik.

In die lig hiervan moet visitatore wat tot 'n konfliksituasie toetree, hulleself deeglik oor hulle mandaat en werkwyse verantwoord.

4.5.7 Slotsom

In paragraaf 4.4.1.2 is in verband met die motief van die appellant gestel dat die appellant in eerlike selfondersoek moet uitmaak of hy alle paaie van geskil*oplossing* bewandel het, alvorens hy hom op *regspraak* beroep. In paragraaf 4.5.1.2 is beredeneer dat 'n meerdere vergadering by die bepaling van ontvanklikheid van 'n appèl behoort vas te stel of die appellant alles in sy vermoë gedoen het om die alternatiewe weë van konflikoplossing te bewandel.

Die konsekwensie van dié stelling en beredenering is dat daar deeglik na alternatiewe wyses van geskilbeslegting gekyk moet word. Uit die kort beskrywing en evaluering van die vyf alternatiewe blyk dat arbitrasie as nie-juridiese wyse van konflikhantering oorweeg moet word alvorens die juridiese pad van appèl opgegaan word. Insgelyks moet die effek en waarde van mediasie nie onderskat word nie[765]. Bindende advies en die aanwys van 'n kommissie van wyse persone bevat leemtes wat die konflik bes moontlik kan vererger instede van verlig. Om daardie rede kan dit nie aanbeveel word nie. Kerkvisitasie is sedert die sestiende-eeuse reformasie 'n beproefde metode in die kerke om geskille vroegtydig by te lê[766].

Dit is opmerklik dat daar in die kerkreg van die GKSA oor kerklike arbitrasie en mediasie tot op dese geen studie gedoen is nie. Omdat sowel arbitrasie as mediasie bepaalde wetlike aspekte het, sal dit verdienstelik wees om in verdere studie aan die ontwikkeling van dié twee sake aandag te gee. Met die oog op spoedige afhandeling van konflikte kan dit 'n wesenlike bydrae tot verbetering van kerklike regspraak lewer. Daarby moet in gedagte gehou word dat Suid-Afrika 'n regstaat is[767] wat 'n hoë premie op arbitrasie en mediasie plaas.

Ten slotte enkele losstaande opmerkings wat elkeen direk op die saak betrekking het:

- Daar moet op 'n vroeë stadium van die konflik na alternatiewe vorme vir geskiloplossing gesoek word[768]. Appèl dui dikwels op 'n geskil wat reeds in 'n gevorderde stadium is.

---

[765] Boersma (2004:16) oordeel dat arbitrasie of selfs bindende advies 'n goeie uitweg kan bied wanneer daar sprake is van 'n arbeidskonflik, byvoorbeeld tussen 'n koster en 'n kerkraad. Dit is nie wys om 'n kerklike vergadering met dergelike geskille te belas nie.
[766] Spoelstra, 1989:258
[767] RSA, Grondwet 1996, Artikel 1 (c)
[768] Haitsma, 2004:11

Gevolglik het die uitspraak in 'n appèl, al is dit hoe suiwer en reg, beperkinge: 'Daarbij geldt vooral dat een beslissing in een appèlzaak weliswaar een einde kan maken aan een geschil maar niet steeds een begin vormt van een verder samenleven in vrede'[769].

- Kerke doen goed daaraan om – met volle inagneming van hulle eie stel beginsels – na die basiese regsbeginsel te kyk wat in prosesreg ter sprake is. Sodoende kan die reg binne die kerke sy loop neem sonder dat lidmate uit frustrasie van verontregting hulle lot by die burgerlike regter gaan bekla[770].
- 'n Pleidooi word gelewer om lidmate beter in te lig oor verskillende vorme van regspraak en geskilbeslegting. Kerkreg moet deursigtig en toeganklik wees. As elke lidmaat die kerkreg verstaan, is die kans op misbruik van reg soveel minder[771].
- Indien van alternatiewe geskilbeslegting gebruik gemaak word, moet teen groepvorming en opmaak van 'n steunbasis gewaak word. Die konflik moet reggestel word en nie tot faksievorming in die kerk lei nie[772].
- Alternatiewe geskilbeslegting mag nooit as omseiling of ontduiking van regspraak ingespan word nie. Die kerk van Christus word nie deur omseiling van reg gebaat nie, maar geskaad[773].

4.6 SINTESE

In hierdie paragraaf word die studieresultate van die voorafgaande paragrawe by wyse van 'n sintese geformuleer. Die bedoeling is om die sintese kernagtig, konkreet en praktykgerig weer te gee. Aan die hand daarvan kan die huidige praktyk van kerklike regspraak geëvalueer (hoofstuk 5) en, waar nodig, tot heil van die gemeenskap van gelowiges aangepas word.

4.6.1 Partye

'n Appèlsaak is 'n twee-partye saak. Die partye in die appèlsaak is, ongeag die verdere ontwikkeling van die geskil en geïmpliseerde betrokkenheid van ander persone[774], diegene wat oorspronklik van mekaar verskil het: deurgaans 'n kerklid (lede) en sy kerkraad[775].

Met betrekking tot die appellant word die volgende bevind:

---

[769] Boersma, 2004:16
[770] Santing-Wubs, 2002:105
[771] Van Rongen, 2004:56
[772] Van Oene, 1990:153
[773] Roest, 2000:47
[774] Indien 'n appèlsaak meer persone as net die twee betrokke partye impliseer, is daar sprake van 'derdes'.
[775] 'n Mindere vergadering wat hom reeds oor die appèl uitgespreek het, word geen party indien daar oor dieselfde saak op 'n meerdere vergadering geappelleer word nie.

- Sy motief vir die aangaan van 'n appèlsaak moet suiwer wees. Met die oog daarop is indringende selfondersoek[776] onontbeerlik.
- Hy moet die doel met sy appèl vanuit die staanspoor duidelik voor oë hê. Met geen kerkregtelike handeling mag begin word indien dit nie herstel van onreg as mikpunt[777] het nie.
- Hy moet by die hantering van die appèlsaak voortdurend sy Godgegewe plek in die gemeenskap van gelowiges in ere hou en koester. Tydens die behandeling en na afhandeling van die appèl mag die punt van konflik nie tot 'n breuk tussen die appellant en sy medegelowiges lei nie.

Met betrekking tot die ander party word bevind dat:

- hulle die appellant in sy verongelyking sal hoog ag en nie sy motiewe vir die appèlsaak of sy *bona fide* ligtelik sal bevraagteken nie;
- hulle saam met die appellant bereid moet wees om volgens die ordelike weg na 'n oplossing vir die konflik te soek;
- hulle alles wat moontlik en billik is sal doen om die appellant te help om die konflik op te los;
- by die gemeenskap van heiliges in geheel en die kerkraad in besonder 'n verlange moet bestaan om in harmonie en vrede bymekaar uit te kom.

4.6.2 Appèlskrif

Deur middel van die appèlskrif word die klag van verongelyking aan die meerdere vergadering bekend gemaak. Die appèlskrif is die skerp punt waarom die appèlsaak draai.

Die appellant moet in sy appèlskrif kort, saaklik en duidelik uiteensit waarom hy kla dat hy verongelyk is. Hy moet die besluit waardeur verongelyking plaasgevind het woordeliks weergee, asook die redes (appèlgronde) waarom hy van verongelyking kla. Die appèlgronde moet in terme van die Skrif, belydenis en/of kerkorde verwoord word.

---

[776] Die appellant moet sy eie posisie voor God in oënskou neem, die gewig en prioriteit van sy verongelyking bepaal en voortdurend bid vir die vrug van die Gees.

[777] Die eer van God, die stigting van geloofsgemeenskap en die heil van die appellant word hierby veronderstel.

Ter wille van 'n effektiewe regsgang en regspraak is dit aan te beveel dat 'n appèlskrif materiële[778] en formele[779] gronde bevat, wat duidelik van mekaar onderskei word[780].

Van die indiening van 'n appèlskrif moet tydig kennis gegee word, sodat dit ordelik op die agenda van die regsprekende vergadering geplaas kan word. Daarbenewens gee dit aan al die betrokkenes geleentheid om deeglik op die saak voor te berei, en word die moontlikheid van oorrompeling en verrassing uitgeskakel.

4.6.3 Regter

Die kerkverband (in effek: meerdere vergaderinge) is geroep en bevoeg om as regter oor appèlsake uitspraak te doen.

Wanneer 'n meerdere vergadering gevra word om in 'n appèlsaak reg te spreek, moet elke afgevaardigde deeglik daarvan bewus wees dat God in Christus die hoogste Regter is. As lid van die vergadering staan hy in diens van Christus, die hemelse Regter. Daar rus gevolglik 'n groot verantwoordelikheid op die regsprekende vergadering in geheel en elke lid daarvan persoonlik. Afgevaardigdes moet voor God en die mense betuig waar onreg gedoen is, en hoe die pad na regsherstel geloop behoort te word.

Afgevaardigdes wat voorheen reeds oor 'n betrokke appèl uitspraak gelewer het, mag nie weer aan regspraak oor dieselfde saak deelneem nie, aangesien niemand regter in sy eie saak kan wees nie[781].

'n Meerdere vergadering wat moet regspreek kan met vrug van 'n appèlkommissie of -deputate gebruik maak om hom te adviseer. Dit is nie prinsipieel verkeerd dat appèldeputate in bepaalde gevalle afhandelingsbevoegdheid ontvang nie. 'n Appèlkommissie of -deputate gaan volgens 'n welomskrewe opdrag te werk, en doen aan die volgende vergadering verslag.

Iemand met ervaring op die terrein van geskil-beslegting kan 'n wesenlike bydrae as appèl-deputaat lewer. Dit moet as wins beskou word indien 'n gelowige regsgeleerde sy juris-gawes in die behandeling van die appèlsaak kan aanwend.

---

[778] Materiële gronde beskryf die inhoud en omvang van die konflik.
[779] Formele gronde fokus op die kerkraad se hantering van die konflik.
[780] Indien 'n appèl by die partikuliere of nasionale sinode dien en daar dus vroeëre regspraak oor dieselfde saak was en in berekening gebring moet word, is dit van nog groter belang om tussen formele en materiële appèlgronde te onderskei.
[781] *Nemo iudex in causa sua.*

'n Verongelykte lidmaat wie se verongelyking nie na reg aangespreek word nie, het toegang tot die burgerlike regter[782].

4.6.4 Regspraak

Kerklike regspraak het sy eie-aard (*sui generis*). Dit beteken dat daar unieke elemente in kerklike regspraak is, wat in ander – byvoorbeeld burgerlike – regspraak nie voorkom nie. Die eiesoortigheid van die kerklike reg kan en mag egter nie sodanig verabsoluteer word dat dit tot onnodige spanning met ander regspraak lei nie. Kerklike regspraak moet ten alle tye ooreenkomstig algemeen geldende regsbeginsels[783], wat vir die kerke 'n minimum-vereiste[784] behoort te wees, geweeg kan word.

Grondtoon van kerklike regspraak: basis, atmosfeer en styl

Die *sui generis* van die kerklike reg blyk by uitstek as die grondtoon daarvan ter sprake kom. Die grondtoon[785] van suiwer kerklike regspraak verbind regsprekende vergaderinge tot:

- bereidwilligheid om reg te spreek, ook al verg appèlle deurgaans baie tyd en energie;
- deeglike ondersoek, wat die proses van hoor en wederhoor met die oog op suiwer regsvinding insluit;
- eerbare regspraak;
- spoedige regspraak;
- onbevooroordeelde regspraak;
- 'n geestelike, kerklike wyse van optrede[786].

Verloop van kerklike regspraak

Die hantering van die regsaak kan puntsgewys weergegee word:

- Ontvanklikheid van die appèl
  - Oordeel aan die hand van 'n duidelike maatstaf oor die formele[787] en inhoudelike[788] ontvanklikheid van die appèl[789].

---

[782] Dit moet beklemtoon word dat die grondwetlike reg van toegang tot die burgerlike regter (RSA Grondwet, 1996:14, Artikel 34) nie misbruik word nie. Slegs wanneer alle kerklike weë gevolg is, en die appellant hom steeds nie by die beslissing van die kerke kan berus nie, kan dit – in afhanklikheid van en met verantwoording voor die Here – oorweeg word om regspraak by die burgerlike regter te gaan soek.

[783] Die reëls van natuurlike geregtigheid word as algemeen geldende regsbeginsels beskou.

[784] In soverre dit met God se Woord ooreenkom.

[785] Met grondtoon word bedoel die basis waarop, die atmosfeer waarbinne en die styl waarvolgens kerklike regspraak plaasvind.

- Ondersoek van die appèl
  - Gaan deur die appèlskrif om 'n duidelike geheelbeeld van die appellant se klag te verkry.
  - Stel deur middel van hoor en wederhoor vas wat die feite met betrekking tot die konflik is.
  - Kom by 'n goed gefundeerde en verantwoordbare regsvinding uit.
  - Stel die behandelingsproses in die vorm van 'n rapport op skrif.
- Regsuitspraak oor die appèl
  - Verantwoorde uitspraak[790]. Daaruit moet blyk dat die kerklike vergadering as verkondiger en beskermer van hoë morele waardes uitstaan. Verantwoorde uitspraak het alles te doen met die gebruik van die regte regsbronne en deeglike oorweging van regsgronde. Die moontlikheid dat lidmate hulle tot die burgerlike regter kan wend, noop die kerke eweneens tot sorgvuldige en verantwoordelike regspraak[791].
  - Duidelike uitspraak. Met verskaffing van redes word gestel of die appèl slaag al dan nie.
  - Pastorale uitspraak[792]. 'n Beroep word op beide partye in die saak gedoen om in die lig van regspraak met mekaar te versoen.
  - Regskragtige uitspraak. Die uitspraak van die meerdere vergadering sal vir vas en bindend gehou word[793].
  - Doelgerigte uitspraak. Die uitspraak in 'n appèlsaak moet sodanig wees dat dit tot beëindiging van die konflik en herstel van reg en vrede kan bydra.
  - Effektiewe uitspraak. Die vergadering reik – indien, en vir sover nodig – 'n helpende hand uit om in die plaaslike omstandighede tot daadwerklike oplossing van die konflik te kom.
  - Skriftelike uitspraak. Die vergadering stel albei partye skriftelik van sy bindende regsuitspraak in kennis.

---

[786] Kenmerkend van die geestelike, kerklike wyse van optrede is: liefde, billikheid, wysheid, lankmoedigheid, voortdurende gebed.

[787] Formele ontvanklikheid word bepaal deur die formele vereistes waaraan aan 'n appèl moet voldoen (woordelikse weergee van die besluit waarteen geappelleer word en stel van appèlgronde) na te gaan.

[788] Inhoudelike ontvanklikheid word bepaal deur faktore soos die gewig van die saak wat in die appèl aangespreek word, alternatiewe roetes wat gevolg is om die konflik op te los (onder andere arbitrasie, mediasie en kerkvisitasie), die motief en doel waarmee geappelleer word.

[789] Beoordeling van ontvanklikheid is as sodanig reeds 'n regsdaad wat met omsigtigheid en erns bejeën behoort te word.

[790] 'n Regsprekende vergadering moet ten volle verantwoording oor sy regspraak kan doen.

[791] Nie in die eerste plek uit vrees vir die moontlikheid van 'n burgerlike regsgeding nie, maar uit eerbied vir God en die behoud van die verongelykte binne die kring van die gemeenskap van die gelowiges.

[792] Pastorale regspraak vertroos én vermaan, dit bou die goeie op én breek die kwaad af, dit waarsku teen die sonde én roep op tot bekering.

[793] Artikel 31 KO

4.6.5 Regsherstel

Regsherstel is 'n gawe van God. Niemand anders nie as net God in Christus, deur sy Gees, kan gebrokenheid heel en versteurde verhoudinge herstel[794]. Kerkreg is 'n middel in die hand van God om regsherstel te bewerk. Kerkreg is genadereg, herstellingsreg.

Regsherstel is – sover dit die mens se verantwoordelikheid in diens van God aangaan – die proses wat uitloop op 'n toestand waarin twee partye wat met mekaar in konflik was, tot só 'n mate die konflik oorkom het dat hulle met mekaar versoen raak en weer in harmonie en vrede met mekaar kan saamleef. Regsherstel is gegrond in liefde vir God en die naaste en gehoorsaamheid aan sy Woord.

Die uitsig op Godgegewe regsherstel moet almal wat by 'n appèlsaak betrokke is met geloofsverwagting vervul. Die appellant, die kerkraad sowel as die regsprekende vergadering mag vir geen oomblik dié één sentrale mikpunt uit die oog verloor nie. In die soeke na regsherstel sal die appellant eers alle ander moontlikhede van konflikoplossing oorweeg alvorens tot appèl of verdere appèl oorgegaan word. 'n Regsprekende vergadering sal nie onnodig met regspraak sloer nie, maar in gehoorsaamheid aan God die onreg haastig aanspreek en uit die weg ruim.

[794] Die uitspraak oor 'n appèl kan 'n konflik oplos nie. Psalm 127:1 en 2 is hier van toepassing. Regspraak is tevergeefs as God se seën nie daarop rus en Hý nie sy kinders wat in konflik leef bymekaar uitbring nie.

HOOFSTUK 5
PRAKTIESE HANTERING

5.1 INLEIDING

Een van die doelstellings van hierdie studie is om die funksionering, hantering en toepassing van appèl met die oog op regsherstel in die GKSA krities te ondersoek[1]. 'n Doelstelling wat daarby aansluit is om die belang van Skrifgefundeerde hantering van appèl met die oog op regsherstel, asook vermeende leemtes in hierdie verband vir die kerkreg van die GKSA uit te wys[2].

Om dié doelstellings te bereik, word:

- die appèlprosedure en -praktyk van die GKSA beskryf (5.2);
- appèlprosedures van enkele ander kerke nagegaan, ten einde die denke en doen van die GKSA insake appèl binne 'n breër konteks te plaas (5.3);
- die appèlprosedure en -praktyk van die GKSA aan die hand van die geformuleerde norme[3] geëvalueer (5.4);
- bepaal watter, indien enige, leemtes daar in die hantering van appèl met die oog op regsherstel in die kerkregering van die GKSA is. Indien daar leemtes is, word voorstelle aan die hand gedoen waarvolgens die leemtes aangespreek en uit die weg geruim kan word (5.5).

5.2 TEORIE EN PRAKTYK VAN APPÈL MET DIE OOG OP REGSHERSTEL IN DIE GKSA

In die volgende paragrawe word eers 'n oorsigtelike uiteensetting van kerklike appèl en die kerkregtelike stand van sake tot en met 1859 in die algemeen gegee. Daarna volg 'n samevatting van relevante gegewens wat op die redaksie van Artikel 31 KO van die GKSA betrekking het. Daarmee saam word toepaslike kernmomente oor die ontwikkeling van die bestaande appèlprosedure weergegee. Die GKSA se hantering van kerklike appèl word onder die loep geneem deur uitsprake van verskeie nasionale sinodes oor appèlsake na te gaan.

5.2.1 Kerklike appèl en die kerkregtelike stand van sake, 1652 tot 1859

Die Suid-Afrikaanse kerkgeskiedenis vanaf 1652 tot 1859 kan in drie tydvakke onderskei word[4]. In die jare 1652 tot 1795, vanaf die koms van Jan van Riebeeck tot die eerste Britse

[1] Sien hoofstuk 1.4.1, navorsingsdoelstelling 4
[2] Sien hoofstuk 1.4.1, navorsingsdoelstelling 5
[3] Sien hoofstuk 4.6

bewind oorname, was die kerk onder beheer van die Oos-Indiese Kompanjie. In die daaropvolgende jare, 1795 tot 1843, het die plaaslike owerhede in die Kaap direkte toesig en beheer oor die kerke uitgeoefen. Vanaf 1843 tot 1859 het die kerke in Suid-Afrika op 'n kruispad gekom. Die Groot Trek het 'n groot invloed op die verloop van die kerkgeskiedenis in Suid-Afrika gehad.

Oor elkeen van die onderskeie tydvakke word enkele opmerkings gemaak sodat vasgestel kan word hoe kerklike appèl gedurende die eerste twee eeue na die volksplanting deur die Suid-Afrikaanse kerke beskou en hanteer is.

5.2.1.1 Eerste periode: Die kerk onder beheer van die Oos-Indiese Kompanjie (1652-1795)

Kerkstigting en -ordening in die Kaap

Saam met die stigting van 'n halfwegstasie aan die Kaap is ook die Gereformeerde godsdiens in Suid-Afrika gevestig[5]. Die belangrikste kerkboeke wat in gebruik was, was die Statebybel met sy Gereformeerde verklarende aantekeninge, die Psalmboek met die Gereformeerde belydenisskrifte en enkele liturgiese formuliere wat tydens die Sinode van Dordrecht 1618/19 in Nederland vasgestel is[6].

Wat die ordening van die kerklike lewe en die eerste gemeentes[7] betref, is dit duidelik dat die Nederlandse patroon van kerkregering sover moontlik nagevolg is[8]. Met inagneming van die Politieke Raad en die Here XVII, wat hulle patronaatsreg ten volle uitgeoefen het, is die kerke regeer[9].

Oor die vraag *watter* kerkorde in die vroeë Kaapse kerk van krag was, bestaan daar uiteenlopende menings.

- Kleynhans[10] en Van der Watt[11] toon met verwysing na 'n brief van ds JG d'Ailly, predikant van die Kaapse gemeente in die vroeë agtiende eeu, asook op grond van duidelik aanwysbare historiese insidente, aan dat die Dordtse Kerkorde van 1618/19 die 'vigerende

---

[4] Meijer, 1995:146
[5] Krüger, 1957:26, 38
[6] d'Assonville, 1992:198
[7] Die eerste gemeentes was Kaapstad - 1665, Stellenbosch - 1689, Drakenstein - 1691, Roodezand - 1743, Zwartland - 1744, Graaff-Reinet - 1792, Swellendam - 1794 (Van Broekhuizen, 1922:11; Pont, 1991:150; d'Assonville, 1992:200-201).
[8] Odendaal, 1957:32
[9] Pont, 1991:152
[10] Kleynhans, 1973:17; 1982:30
[11] Van der Watt, 1976:9, 42-43

kerkorde' in die Kaapse kerke was. In sy proefskrif oor die kerkregtelike ontwikkeling van die Kaapse kerk onder die Kompanjie kom Vorster[12] tot dieselfde slotsom. Du Plessis[13] verwys na die eerste gemeente in die Kaap as 'n 'Gereformeerde Kerk of Gemeente van die Kaap onder die geldende Kerkorde van Dordrecht 1618-19'.

- Jooste[14] stel dat 'die grondslae waarop die kerklike lewe aan die Kaap gereël is, sodanig was dat ons dit Gereformeerd kan noem in die sin van die Sinode van Dordrecht (1618/19)'.
- Krüger[15] oordeel dat die Politieke Raad offisieel nooit enige kerkorde aan die Kaap afgekondig het nie. Die kerke het volgens Krüger moontlik óf die Dordtse Kerkorde óf die Kerkorde van Batavia as 'handleiding gebruik sover dit moontlik was vir toestande aan die Kaap'.
- Spoelstra[16] deel Krüger se mening. Hy stel dit as 'n feit dat daar aan die Kaap geen kerkorde gegeld het nie. Volgens Spoelstra maak dit die Kaapse kerke voor 1804 nie vorm- of ordeloos nie, aangesien binding aan en belewing van die Gereformeerde belydenis die inrigting van die kerklike lewe bepaal het.
- Engelbrecht[17] is van oortuiging dat die Dordtse Kerkorde in die dae van die Oos-Indiese Kompanjie 'glad nie van krag was nie'. Hy motiveer nie sy oortuiging nie.

Alhoewel dit uit die verskillende standpunte blyk dat daar nie met sekerheid gesê kan word of die Dordtse Kerkorde van 1618/19 in die Kaapse kerke geldend was nie, kan aanvaar word dat die kerklike lewe wel op 'n Gereformeerde wyse ingerig is. Die meeste geskiedskrywers is dit eens dat die beginsels vir die kerkregering, soos wat dit in die Gereformeerde belydenis verwoord is, in die kerklike lewe toegepas is.

Kerklike belemmeringe

Nieteenstaande die pogings om die Gereformeerde kerkregeringbeginsels in die kerklike lewe aan die Kaap toe te pas, was daar van meet af aan twee liggame wat die ontwikkeling van die kerke gestrem het[18]. Parallel met die gebeure in Nederland gedurende die sewentiende eeu, het die Kaapse kerke onder owerheidsinmenging gebuk gegaan[19]. Bowendien het Klassis Amsterdam die selfstandigheid van die kerke in die Kaap aangetas.

---

[12] Vorster, 1956:136
[13] Du Plessis, 1925:133
[14] Jooste, 1958:13
[15] Krüger, 1957:34. Hierin volg Krüger die gedagtegang van Jooste (1946:56-58).
[16] Spoelstra, 1984:54
[17] Engelbrecht, 1936:9
[18] d'Assonville, 1992:199
[19] Vorster, 1956:21

Klassis Amsterdam

Klassis Amsterdam het aanvanklik volgens Artikel 39 van die Dordtse Kerkorde[20] die Gereformeerdes aan die Kaap as verspreidwonendes beskou en bearbei[21]. Toe daar in die Kaap selfstandige, plaaslike kerke gestig is, het die klassis voortgegaan om sake vanuit Nederland te reël en daarteen gewaak dat die gemeentes aan die Kaap niks meer sal wees as 'n uitbreiding van die kerk in die vaderland nie[22]. In effek is die selfstandigheid van die plaaslike kerk misken. Een van die grondreëls van die Gereformeerde kerkregering word tersyde gestel, met die gevolg dat die kerklike lewe nie behoorlik ontwikkel het nie[23]. Die kerke kon nie in 'n meerdere vergadering, soos die Gereformeerde kerke dit ken, byeenkom nie. Klassis Amsterdam het dit uitdruklik verbied[24]. Om enigsins in die behoefte aan gemeenskaplike beraadslaging te voorsien, het naburige kerke soms as 'n soort 'groot kerkraad' bymekaargekom. Eers in 1746 is die eerste 'Gekombineerde Kerkvergadering' gehou[25]. Van Broekhuizen[26] oordeel dat die invloed van die Gekombineerde Vergadering nie verreikend was nie, 'omdat hulle geen besluit kon neem sonder goedkeuring van die regering nie; verder het die meeste gemeentes en kerkrade met hulle vreeslike uitgestrektheid, hulle eie pad moes veg'. In 1759 het die owerheid met die Gekombineerde Kerkvergadering weggedoen.

Owerheidsinmenging

Bo en behalwe die inspraak van Klassis Amsterdam het die owerheid tot en met 1795 direkte toesig oor die kerklike lewe gehou en is die kerk as 'n departement van die staat beskou[27]. 'n Verteenwoordiger van die regering (die Politieke Raad) moes elke kerkraadsvergadering bywoon[28]. Die owerheid het die laaste seggenskap wat betref die verkiesing van kerkraadslede, besteding van gelde, stigting van nuwe gemeentes en beroeping van predikante gehad. Die burgerlike regering het homself die reg toegeëien om besluite van die kerke eers goed te keur alvorens dit uitgevoer word[29].

Die Politieke Raad het hom direk met kerklike regspraak bemoei. Die Croeser-saak is hiervan 'n sprekende voorbeeld[30]. Ds Croeser en die ouderlinge van Swartland het 'n jong suster in die

---

[20] Sien Bylae 1 vir die volledige teks van Artikel 39 KO.
[21] Jooste, 1946:41-46
[22] Pont, 1991:157
[23] d'Assonville, 1992:199
[24] Pont, 1991:157
[25] Jooste, 1946:61-66; Pont, 1991:157
[26] Van Broekhuizen, 1922:110
[27] Jooste, 1946:69-70; d'Assonville, 1992:199
[28] Van Broekhuizen, 1922:25; Pont, 1991:153
[29] d'Assonville, 1992:199
[30] Spoelstra, 1907:294-298; Jooste, 1946:71-72

gemeente gesensureer en weens meineed van die gemeente afgesny. Sy het na die Politieke Raad geappelleer. Die Raad van Justisie, wat die saak behandel het, het geoordeel dat die predikant en ouderlinge op 'n ongefundeerde wyse ten onregte met die suster te werk gegaan het. Die Politieke Raad het nie alleen die sensuur oor die suster opgehef nie, maar ook aan die kerkraad van Kaapstad opdrag gegee om ds Croeser en die betrokke ouderlinge van Swartland skerp te vermaan. Die kerkraad van Kaapstad het geen bevoegdheid gehad om die saak self te ondersoek 'in hoeverre die censure wettig of onwettig was' nie; hulle moes slegs die 'vonnis' van die Politieke Raad uitvoer[31]. Die staat het eiemagtig in 'n suiwer kerkregtelike aangeleentheid ingegryp[32]. Die kerkraad van Kaapstad was hiermee ontevrede. In 'n brief wat hulle op 18 Februarie 1762 aan Klassis Amsterdam gerig het, verwoord hulle hul ongelukkigheid: 'het minste verschil dat er mogt ontstaan, tusschen eenen kerkenraad en een of meerdere leden der gemeente, zoude de zaak terstond voor den politieken regter moeten komen, vermids er nu geene kerkelijke vierschaar is, die over dergelijke zaaken kan oordelen; en wat nadelige gevolgen hieruit nog verder zouden kunnen voortspruiten is gemakkelijk te voorzien'[33].

Slotsom

Bovermelde gegewens dui daarop dat die Kaapse kerke in die jare 1652 tot 1795 op papier volgens die beginsels van die Gereformeerde kerkreg, soos dit in die Gereformeerde belydenisskrifte en in die Dordtse Kerkorde verwoord is, ingerig en regeer is[34]. Die praktyk van kerkregering was egter ooglopend heel anders.

In teenstelling met die Gereformeerde belydenis[35] en die Dordtse Kerkorde[36] het Klassis Amsterdam en die Politieke Raad die regering van die kerke uit die hande van die kerkrade geneem. Gevolglik het die Kaapse kerke onder onregmatige inmenging van die klassis in die regering van die plaaslike kerke asook onregmatige indringing van die owerheid in kerklike sake gebuk gegaan.

---

[31] Spoelstra, 1906:297
[32] Vorster, 1956:132
[33] Spoelstra, 1906:296-299
[34] Vorster, 1956:134; vergelyk ook Spoelstra, 1906:54
[35] In besonder artikels 27 tot 32 NGB oor die plaaslike kerk en artikel 36 NGB oor die onderskeie take van die owerheid en die kerk.
[36] Onder andere Artikels 29 tot 52 oor die take van die verskillende kerklike vergaderings (sien Bylae 1 vir die volledige teks van Artikels 29 en 52).

5.2.1.2 Tweede periode: Die kerk onder regstreekse staatsbestuur (1795-1843)

Periode 1795 tot 1804

In 1795 is die Kaap deur Engeland in besit geneem. Hierdie verowering het vir die kerklike lewe geen grootskaalse veranderings tot gevolg gehad nie, behalwe dat die band met Klassis Amsterdam verbreek is[37].

Die Franse rewolusie van 1789 het ingrypende gevolge vir die kerklike lewe aan die Kaap ingehou. Die rewolusie-slagspreuk van 'vryheid, gelykheid en broederskap', wat die kerklike lewe in Europa drasties beïnvloed het, het ook na die Kaap oorgewaai. Onder hierdie leuse mag een kerk nie bo 'n ander bevoorreg word nie en alle mense moet gelyke regte hê[38].

Met die Vrede van Amiens in 1802 word die Kaap aan Nederland teruggegee. Omdat die Oos-Indiese Kompanjie reeds opgehou het om te bestaan, val die Kaap direk onder die regering van die Bataafse Republiek[39]. Goewerneur Janssens en kommissaris-generaal De Mist word uit Nederland na die Kaap gestuur om sake in orde te bring. Deurdring van die filosofie van die Franse rewolusie het De Mist begin om die staatsbestel aan die Kaap te reorganiseer[40]. Ook die kerk, wat nog altyd as 'n departement van die staat beskou en hanteer is, word deel van De Mist se reorganisasie-plan[41].

Nadat De Mist homself op hoogte gebring het van die wyse waarop die kerklike lewe in die Kaap tot 1804 ingerig is, het hy 'n kerkorde opgestel wat op 25 Julie 1804 in werking gestel is[42]. Die orde bestaan uit 52 artikels; dit verskil fundamenteel en radikaal van die Dordtse Kerkorde[43].

De Mist se kerkorde maak nêrens van kerklike appèl melding nie. Artikels 50 tot 52 gee egter duidelik te kenne dat alle sake waaroor onenigheid sou kon bestaan, deur die Politieke Raad, en – indien nodig – deur die Goewerneur besleg word[44]. Geen besluite of uitsprake word sonder bewilliging en goedkeuring van die staat geneem nie. Kerklike sake, kerklike regspraak ingesluit, word op 'n nie-kerklike wyse hanteer.

---

[37] Krüger, 1957:38
[38] Krüger, 1957:38
[39] Van Broekhuizen, 1922:141
[40] Du Plessis, 1925:133; Krüger, 1957:38-39
[41] Krüger, 1957:40
[42] Van Broekhuizen, 1922:143
[43] d'Assonville, 1992:202
[44] Pont, 1991:189

Periode 1804 tot 1824

Op 8 Januarie 1806 het Engeland die Kaap weer in besit geneem[45]. Ten opsigte van die kerklike lewe het die Engelse voorlopig geen veranderinge aangebring nie. Die kerkorde van De Mist is kragtens Artikel 8 van die *Akte van Kapitulasie* onveranderd deur die Engelse oorgeneem[46].

Nieteenstaande die handhawing van die *status quo* met betrekking tot die vorm van kerkregering, was die Engelse bewindhebbers daarop uit om die kerke, soos die res van die samelewing in die Kaap, te verengels[47]. Engelse en Skotse predikante is ingevoer om in die Hollandse gemeentes te dien[48]. Politieke kommissarisse sou voortaan oor die Engelse belange in die kerk moes waak. Staatsgesag in en oor die kerk word verskerp.

Die Skotse predikante het sterk teen die onbegrensde owerheidsinmenging in die kerklike lewe kapsie gemaak. Vanaf hulle aankoms in die Kaap het hulle daarop aangedring dat die artikels in De Mist se kerkorde wat vir 'n algemene vergadering of sinode voorsiening maak, toegepas moes word[49]. In 1824 word aan hulle eise voldoen. Afgevaardigdes uit twaalf van die veertien kerke in die Kaap vergader tesame[50]. Dit was die eerste amptelike Algemene Kerkvergadering in Suid-Afrika[51].

Hierdie eerste sinode het die kerkorde van De Mist as grondwet van die Kaapse kerk aanvaar[52]. Aanvullend tot De Mist se kerkorde is 'n *Algemeen reglement voor het bestuur der Nederduitsche Hervormde Kerk in Zuid-Afrika* opgestel[53].

Artikel 11 van die Reglement bepaal: 'De Algemeene Kerk Vergadering niet kunnende beslissen, in het laatste resort: de zaken, door mindere Kerkbesturen behandeld, en in cas van appèl voor dezelfde gebragt, neemt haar laatste recours tot het alhier bestaande Gouvernement'[54].

---

[45] Krüger, 1957:44; d'Assonville, 1992:203
[46] Dreyer, 1936:75; Krüger, 1957:44; Odendaal, 1957:83
[47] Dreyer, 1936:368-369; Krüger, 1957:44; d'Assonville, 1992:203
[48] Krüger, 1957:46-49; d'Assonville, 1992:204
[49] Dreyer, 1936:176
[50] Odendaal, 1957:97
[51] Kruger, 1957:52; d'Assonville, 1992:207
[52] Dreyer, 1936:208; Odendaal, 1957:100
[53] Dreyer, 1936:215; Odendaal, 1957:100
[54] Dreyer, 1936:216

Artikels 83 tot 90 het betrekking op die behandeling van kerklike geskille[55]. Geskille wat tussen gemeentelede ontstaan, moet deur die kerkraad besleg word (artikel 83). Die kerkraad is verplig om beide partye in die geskil aan te hoor (artikel 86). Die kerkraad moet sover moontlik poog om tot 'n 'minnelyk vergelyk' te kom (artikel 88). Indien 'n saak nie in der minne geskik kan word nie, moet dit na die Ringsbestuur verwys word (artikel 90).

In artikels 91 tot 137 word breedvoerig uiteengesit hoe die meerdere kerklike vergaderinge met die appèlle te werk moet gaan[56]. 'n Lidmaat wat deur sy kerkraad bestraf of gesensureer word, 'en zich deswegens bezwaard achtende, zal zich mogen beroepen op het Ringsbestuur, waaronder de Kerkenraad behoort' (artikel 91). Appèlle moet binne 14 dae skriftelik ingedien word, en 'n woordelikse aanhaling van die besluit waarteen beswaar gemaak word, bevat (artikel 92). Die kerkraad, teen wie se besluit geappelleer word, moet van die appèl in kennis gestel word (artikel 92). Appèlgronde met die nodige bewyse moet duidelik aangetoon word (artikel 94). Die voorsitter van die Ringsbestuur, wat die appèl ontvang, stuur die appèl so spoedig as moontlik na alle lede van die bestuur, sodat elke lid geleentheid kry om homself vir die uitspraak tydens die Ringsbestuursvergadering voor te berei (artikel 96). Indien die Ringsbestuur oor punte van belang 'nadere ophelderingen mogt verlangen', kan die betrokkenes versoek word om sodanige vrae binne 'n vasgestelde tyd te beantwoord (artikel 97). Die Ringsbestuur het die reg om, voordat uitspraak gelewer word, die partye te 'citeeren en te hooren' (artikel 105). Indien 'n appellant nie noukeurig by die vasgestelde tydskedule hou nie, verbeur hy die reg tot appèl (artikels 93, 101 en 103). Die Ringsbestuur kan 'n kommissie uit sy midde aanwys om 'n uitspraak oor die appèl te doen, of om 'n aanbeveling aan die Ringsbestuur te maak (artikel 122). Indien iemand 'zich door eenige uitspraak van het Ringsbestuur bezwaard vindt, van hetwelk hy naar de wet kan appelleren op de algemene Kerkvergadering, zal hy, zulks verkiezende, binnen vier weken, van dit zyn appèl moeten kennis geven aan den President van het Ringsbestuur by Memorie, en aan zyne Party by *Insinuatie'* (artikel 125). Die Ringsbestuur moet dan alle stukke wat hy hanteer het, sowel as die besluit wat geneem is, aan die Algemene Kerkvergadering beskikbaar stel (artikel 126). Dit staan die twistende partye vry om 'n 'nadere Memorie' aan die Algemene Kerkvergadering voor te lê (artikel 128). 'Op de aldus ingekomen stukken, zal de algemeene Kerkvergadering, het zy ter bevestiging of tot reforme van gedane uitspraken, derzelve besluiten nemen, na daarop het schriftelyk rapport eener Kommissie te hebben gehoord' (artikel 129). 'Op het rapport der Kommissie doet de algemeene Kerkvergadering uitspraak, of dezelve besluit om zelve vooraf partyen en getuigen te hooren' (artikel 134). Indien iemand verkies om by die goewerneur revisie van 'n uitspraak van 'n Algemene Kerkvergadering aan te vra, staan die weg vir hom daartoe oop (vergelyk artikel 11), met die verstandhouding dat – indien die

[55] Dreyer, 1936:229-230
[56] Dreyer, 1936:230-237

aansoek om revisie misluk – die klaer vir die koste voortspruitend uit die ondersoek verantwoordelik gehou kan word (artikels 135 en 136; vergelyk ook artikel 66).

Potgieter[57] laat hom soos volg oor die 1824-reglement uit: '... dit was eenvoudig 'n onbegonne taak om 'n reglement op die basis van die Dordtse Kerkorde op te stel en tog die kerkorde van De Mist as grondreël te handhaaf. Derhalwe het hulle die reglement van 1816, wat veel beter aansluit by die kerkorde van De Mist, formeel as ontwerp aanvaar, maar toe tog – en dit is die merkwaardige – hierdie reglement soveel moontlik en volgens hulle insigte materieel gewysig ooreenkomstig die Dordtse Kerkorde'. Odendaal[58] deel dié mening: 'die sinode van 1824 het soveel moontlik probeer om die gees van Dordt daarin te laat leef'. Die Hervormde teoloog SP Engelbrecht[59] spreek 'n gunstige oordeel oor die reglement uit as hy sê: 'Dit vorm vandag nog die grondslag van die verskillende Suid-Afrikaanse Kerke, behalwe van die Gereformeerde Kerk. Die kerk-ontbindende beginsel van die outonomie van die plaaslike gemeente is in hierdie reglement nie gehuldig nie'.

Nieteenstaande enkele verskille in bewoording en terminologie is die ooreenkomste tussen die nuut aanvaarde reglement en die Algemene Reglement wat koning Willem I in Nederland goedgekeur het, ooglopend. Die behandeling en afhandeling van kerklike geskille is in die hande van hoër kerklike besture gelaat. Onder bepaalde omstandighede kon 'n kommissie van 'n hoër bestuur 'n appèlsaak afhandel. Die feit dat die owerheid as laaste instansie van appèl kon dien, bevestig die kerk se staatsafhanklikheid.

Alles in ag genome is dit duidelik dat die Kaapse kerk offisieel afstand van die ou Gereformeerd kerkregtelike tradisie gedoen het, waarin op grond van die Skrif en die belydenis uitgegaan word van die selfstandigheid van die plaaslike kerk en die bevoegdheid van meerdere kerklike vergaderinge om kerklike appèlle te behandel en uitspraak daaroor te lewer[60]. In navolging van die kerkordenende denke in Nederland ná 1816 is die presbiteriale beginsel van kerkregering in Suid-Afrika met 'n kollegialistiese kerkregeringstelsel vervang[61]. Selfs die Nederduits Gereformeerde geskiedskrywer PB Van der Watt[62] oordeel dat die Algemene Reglement van 1824 'n 'belemmering' vir die kerkregtelike ontwikkeling van die Nederduitse Gereformeerde Kerk was, omdat die Dordtse Kerkorde nie as basis daarvoor gebruik is nie.

[57] Potgieter, 1952:74
[58] Odendaal, 1957:103
[59] Engelbrecht, 1936:11-12
[60] Krüger, 1957:55; d'Assonville, 1992:207
[61] Pont, 1991:264
[62] Van der Watt, 1980:38-50

Periode 1824 tot 1843

Sedert 1824 het die Kaapse kerke gereeld in sinodes byeengekom[63]. Die Skotse predikante was steeds nie met die aanhoudende inmenging van die owerheid in kerklike sake gediend nie. Tydens sinodes het ernstige konflik tussen predikante en politieke kommissarisse ontstaan, veral in gevalle waar die goewerneur inmeng met die uitsprake in appèlsake wat deur die kerklike vergadering gelewer word[64]. Om 'n einde aan die wrywing te maak, het die goewerneur gevra dat die sinode 'n kerkwet moet help opstel waardeur die kerk in die toekoms sonder inmenging van die goewerneur sy sake kon bestuur. In 1842 het die sinode 'n kerkwet voorberei wat deur goewerneur George Napier aanvaar en in Ordonnansie 7 van 1843 afgekondig is. Hierin het die owerhede aan die kerk die reg toegeken om sonder bekragtiging van die regering wette te maak. Sinodes sou voortaan ook sonder die teenwoordigheid van politieke kommissarisse kon vergader[65].

Artikels 147 tot 196 van die 1842-kerkwet handel oor appèl. Dit stem tot 'n groot mate ooreen met die reeds bestaande appèlprosedure, met die verskil dat regstreekse owerheidsinmenging in kerklike sake – ook kerklike regspraak – tot 'n einde gekom het[66]. Hierdie artikels is in latere jare voortdurend verfyn. Die kern daarvan het egter onveranderd gebly. Hoë eise word aan korrekte prosedure en formele behandeling van appèlle gestel[67].

Slotsom

Met die offisiële aanvaarding van De Mist se kerkorde in 1804 en die aanvullende reglemente in 1824 het die Kaapse kerk afstand gedoen van hulle Gereformeerd kerkregtelike fondament, net soos wat die Gereformeerde kerke in Nederland in 1816 met die invoering van koning Willem I se reglement van hulle Gereformeerde fondament afstand gedoen het[68]. Die Kaapse kerk is sedert 1843 wel tot 'n groot mate van owerheidsinmenging bevry, maar is sedertdien 'n nuwe juk opgelê: die juk van 'n kerklik geykte kollegialistiese sinodokrasie. Kerke word gebind aan die wil van kerklike vergaderings. Hoewel daar in die aanvaarde appèlprosedures voorsiening gemaak word vir onderlinge versoening tussen twistende partye, val die klem oorwegend op nakoming van voorgeskrewe prosedures en beslissende uitsprake deur hoër kerklike besture.

---

[63] d'Assonville, 1992:208
[64] Pont, 1991:252
[65] NG Kerk, 1894:1-4
[66] Jooste, 1946:201-217; Krüger, 1957:60-61; Pont, 1991:259, 268
[67] Vergelyk NG Kerk, 1894:104-114
[68] Jooste, 1946:140; sien paragraaf 3.6

5.2.1.3 Derde periode: Die kerk op die kruispad (1843-1859)

Vanaf 1834 het groot getalle Boere uit die Kaapkolonie weggetrek[69]. Alhoewel die Voortrekkers gepoog het om ook kerklik geheel en al onafhanklik van die Engelse oorheersing in die Kaap te raak[70], het dit nie geluk nie. Die kerklike lewe in die Transvaal is ontwikkel en voortgebou op die grondslag van die kerk in die Kaapkolonie[71].

1853: Voortsetting van Hervormde kerkreg

In 1853 word die Nederduitsch Hervormde Kerk gestig en deur die regering as staatskerk van die Zuid-Afrikaanse Republiek (ZAR) verklaar[72]. Voorlopig is die 1824-kerkorde van die Nederduits Gereformeerde Kerk in die Kaap net so in die Hervormde Kerk oorgeneem en toegepas[73]. Tien jaar later, op 24 Oktober 1863 is 'n eie kerkwet vir die Hervormde Kerk gefinaliseer en deur die Volksraad van die ZAR bekragtig. Markant van die Hervormde kerkwet is dat dit duidelik gegrond is op die Kaapse Kerkwet van 1842[74]. As uitgangspunt vir die kerkwet geld die beginsel dat 'die Kerk 'n ondeelbare eenheid' is[75]. Die bestuur van die kerk word uitgeoefen '1e. Over de Gemeenten door Kerkeraden; 2e. Door de Commissie der Algemene Kerkvergadering; 3e. Over al de Gemeenten te zamen door de Algemeene Kerkvergadering'[76]. Van 'n terugkeer na die Gereformeerde kerkregtelike beginsels was daar in die Hervormde Kerk van die ZAR duidelik geen sprake nie.

1859: Terugkeer na Gereformeerde kerkreg

Weens hierdie omstandighede was daar steeds woelinge binne die Hervormde Kerk in die Transvaal, veral in Rustenburg waar Philippus Snyman as ouderling gedien het[77]. Daar was nog altyd 'n Gereformeerde element wat ontevrede was met die on-Gereformeerde leer (onder andere die gesange) en inrigting van die kerklike lewe in die Hervormde Kerk[78].

Op 10 Februarie 1859 word die Gereformeerde Kerke in Suid-Afrika herstig[79]. In die skeidingsakte, wat reeds op 12 Januarie 1859 by die Algemene Kerkvergadering ingedien is,

---

[69] Jooste, 1958:44; Van der Watt, 1977:5
[70] Jooste, 1958:44
[71] Van der Watt, 1977:21
[72] d'Assonville, 1992:218
[73] Engelbrecht, 1936:141
[74] Engelbrecht, 1936:142; Storm, 1989:131
[75] Engelbrecht, 1936:142
[76] Engelbrecht, 1936:143
[77] d'Assonville, 1992:219
[78] Engelbrecht, 1953:164; Jooste, 1958:45; d'Assonville, 1992:218
[79] Du Plessis, 1925:135; Krüger, 1957:212; d'Assonville, 1992:225

word onder meer gestel dat diegene wat hulle van die Hervormde Kerk afskei 'wenschen te bestaan als eene Vrije Gereformeerde Kerk, overeenkomstig de leer, tucht en dienst der vaderen, zooals die zich te Dordrecht in de jare 1618 en 1619 hebben geopenbaard in hunne Nationale Synode, de Kerkorde, gewijzigd naar dat onze tegenwoordige omstandigheden het vorderen'[80]. In plaas van die onderhouding van kerkwette en reglemente is teruggegaan na die inrigting van die kerke volgens die Dordtse Kerkorde.

Die terugkeer na die Gereformeerde beginsels van kerkregering het nie sonder voortdurende stryd in die GKSA plaasgevind nie[81]. Spoelstra[82] merk op dat 'die kerkregtelike terugkeer uit die negentiende-eeuse groewe na die spoor wat in 1619 gelê is, vir die Christelike Gereformeerde Kerk (in Nederland - GJM) moeite en spanning gebring' het. Dieselfde is in Suid-Afrika ondervind. Beïndruk deur die andersoortige landsomstandighede en waarskynlik ook begerig om soveel moontlik by oënskynlik onskuldige gebruike aan te sluit, het ds Postma nog vóór die (her)stigting van die Gereformeerde Kerke in 1859 'n Gewysigde Kerkorde ontwerp[83]. Ds J Beyer en andere het teenoor ds Postma vir 'n letterlike aanvaarding van die Dordtse Kerkorde gepleit[84].

Sinode 1862 het die Postma-voorstel verwerp en besluit 'dat de Dordtsche Kerk-orde, van 1618 en 1619, door deze Sijnode, wordt aangenomen, als algemeene Kerke-orde, voor de Gereformeerde Gemeenten, in de drie landen, Zuid-Afrikaansch Republiek, Oranje Vrijstaat en Kaapkolonie, om naar dezelve te handelen in die Kerkregeering, voor zoover dezelve in deze onderscheidene landen, naar de gelegenheid der Gemeenten, kan worden toegepast'[85].

Uit die acta[86] word dit duidelik waarom enersyds besluit is om ds Postma se voorstel vir 'n gewysigde kerkorde nie te aanvaar nie, maar daar andersyds tog 'n kwalifikasie 'naar de gelegenheid der Gemeenten' toegevoeg is: 'De vergadering acht dit beter, dan in de tegenwoordige omstandigheden, eene gewijzigde te ontwerpen, naardien de Kerk, nu voor het eerst Sijnodaal tegenwoordig is, én – de gelegenheden der Gemeenten, nog zeer verschillend zijn, én – de Gemeenten ook bestaan in drie landen, onder verschillende regeringsvormen; overigens wijst de Sijnode, de onderscheidene Gemeenten, op het geheele Kerkelijke Handboekje, om hetzelve in voorkomende gevallen te raadplegen'.

---

[80] Krüger, 1957:207; Spoelstra, 1963:182
[81] Jooste, 1958:87
[82] Spoelstra, 1963:184
[83] Jooste, 1958:84; Van der Vyver, 1958:307 (vergelyk in besonder voetnoot 662 op p. 307); Spoelstra, 1963:185.
[84] Du Toit, 1970:185
[85] Acta, 1862:10, artikel 19a
[86] Acta, 1862:10, artikel 19b

5.2.1.4 Samevatting: Kerklike appèl in die jare 1652 tot 1859

Tiperend van die periode 1652 tot 1795 is dat die Kaapse kerke op papier volgens die Dordtse Kerkorde ingerig en regeer is. Die praktyk van kerkregering was egter radikaal anders. Die Kaapse kerke het onder oorheersing van die Amsterdamse klassis en die plaaslike owerheid gebuk gegaan, wat tot gevolg het dat kerklike appèl en regspraak ooreenkomstig Artikel 31 Dordtse Kerkorde in baie opsigte nie tot sy reg gekom het nie.

Gedurende die periode 1795 tot 1843 word offisieel met die Dordtse Kerkorde weggedoen. Alhoewel die kerke 'n groter mate van vryheid ten opsigte van die owerheid geniet, bring die kerkorde van De Mist, tesame met die aanvullende reglemente wat Sinode 1824 opgestel het, die Nederduits Gereformeerde Kerk onder die juk van sinodokrasie. Die Hervormde Kerk in die ZAR aanvaar in beginsel dieselfde reglemente, wat beteken dat ook in daardie kerkverband sinodokraties te werk gegaan word. Nog steeds word geen ruimte vir kerklike appèl en regspraak ooreenkomstig die beginsels van die Skrif, die Gereformeerde belydenis en die Gereformeerde kerkorde gelaat nie.

Eers in 1859, met die herstigting[87] van die Gereformeerde Kerke in Suid-Afrika, word die moontlikheid opnuut geskep om in geval van verontregting ooreenkomstig Artikel 31 van die Dordtse Kerkorde op kerklike regspraak 'n appèl te doen.

5.2.2 Artikel 31 KO en die goedgekeurde appèlprosedure

5.2.2.1 Redaksiegeskiedenis van Artikel 31 KO

Vier verskillende nasionale sinodes[88] het oor die bewoording van Artikel 31 KO besluite geneem.

---

[87] Van der Vyver (1958:308) merk op: 'Hoewel die woord 'hersticht' in die dokumente uit die tyd onmiddellik rondom die stigting nie voorkom nie, was dit in wese tog wel daar soos duidelik blyk uit die veelvuldige vermelding dat die stigting 'n terugkeer is na die leer, diens en tug van Dordrecht, 1618-19'.

[88] Opmerklik is die verandering in benaming van dié kerklike vergadering. Vanaf 1862 tot 1930 is daar na 'n *Algemeen Sinodale Vergadering* verwys. Vanaf 1930 tot 1982 is die vergadering *Sinode* genoem. Sedert 1985 staan dit as *Nasionale Sinode* bekend. Geen motivering kon vir die verandering in benaming gevind word nie.

Algemene Sinodale Vergadering 1862

In die kerkorde wat deur Sinode 1862 aanvaar is, word Artikel 31 soos volg weergegee[89]: 'Soo yemand hem beklaagt door de uytsprake der minder Vergaderinge verongelykt te zyn, die selve sal hem tot een meerdere Kerkelyke Vergaderinge beroepen mogen: en 't gene door de meeste stemmen goed gevonden is: sal voor vast en bondig gehouden worden. 't En zy dat 't bewesen worden te strijden tegen het Woord Gods, ofte tegen de Artykelen in dese Generale Synode besloten, soo lange als deselve door geen andere Generale Synode verandert zyn'[90].

Algemene Sinodale Vergadering 1916

Sinode 1916[91] keur 'n gemoderniseerde Nederlandse weergawe van die kerkorde goed. Artikel 31 van die nuut aanvaarde kerkorde lui soos volg: 'Zo iemand zich beklaagt door de uitspraak der mindere vergadering verongelijkt te zijn, die zal zich op een meerdere kerkelijke vergadering beroepen mogen: en 't geen door de meeste stemmen goedgevonden is, zal voor vast en bondig gehouden worden. Tenzij dat het bewezen worde te strijden tegen 't Woord Gods, of tegen de artikelen in de Sinode besloten, zolang als dezelve door geen ander Sinode veranderd zijn'[92].

Sinodale Vergadering 1930

In 1931 verskyn die eerste Afrikaanse vertaling van die kerkorde, wat in 1930 goedgekeur is[93]. Artikel 31 is soos volg vertaal: 'As iemand 'n klagte het dat hy deur die uitspraak van die mindere vergadering verongelyk is, kan hy hom op 'n meerdere vergadering beroep; en wat deur die meeste stemme goed gevind is, moet as vas en bindend beskou word, tensy bewys word dat dit in stryd is met Gods Woord of met die Artikels van hierdie Kerkorde, solank as hulle nie deur 'n ander Algemene Sinode verander is nie'[94].

---

[89] GKSA, 1912:30
[90] Dit is bykans 'n letterlike weergawe van Artikel 31 van die Dordtse Kerkorde wat in 1618/19 goedgekeur is (sien hoofstuk 3.5.2.6).
[91] Acta, 1916a:48. Sinode 1910 (Acta, 1910:38, 42, 103-104) het aan 'n kommissie van pre-advies opdrag gegee om 'n moderne Nederlandse vertaling van die kerkorde voor te berei.
[92] GKSA, 1916b:22
[93] Acta, 1930:156
[94] GKSA, 1931:22

Sinodale Vergadering 1964

Vanaf 1952 tot 1964 vind 'n lang en ingewikkelde proses van besinning en herbesinning oor die moontlikheid van 'n geheel hersiene kerkorde plaas[95]. Die uiteinde daarvan is dat Sinode 1964[96] die volgende redaksie van Artikel 31 goedkeur: 'Wat op 'n kerklike vergadering met meerderheid van stemme besluit is, moet as vas en bindend beskou word, tensy bewys word dat dit in stryd is met Gods Woord of die artikels van die Kerkorde. As iemand egter 'n klagte het dat hy deur die uitspraak van die mindere vergadering verongelyk is, kan hy hom op 'n meerdere vergadering beroep.'

5.2.2.2 Ontwikkeling van 'n appèlprosedure

Die eerste algemene sinodes van die GKSA het nie met die behandeling van appèlle te doen gekry nie. In 1907 het daar vir die eerste keer 'n appèl by die algemene sinode gedien. Tog is daar voortdurend oor die wyse van appèl en regspraak ooreenkomstig die vasgestelde kerkorde besin.

Algemene Sinodale Vergadering 1894

Sinode 1894[97] het 'n beskrywingspunt goedgekeur en sodoende 'n algemene reël vir die behandeling van appèlle neergelê: 'Zoo iemand, volgens artikel 31 onzer Kerkorde, wil appelleeren dan moet hij van zijn voornemen kennis geven aan zijn Kerkeraad binnen den tijd

---

[95] Sinode 1952 (Acta, 1952:162, artikel 233) neem kennis van die Gereformeerde Kerken Nederland (GKN) wat met 'n deurtastende revisie van hulle kerkorde begin het. Die GKN se versoek aan die GKSA om met die revisie behulpsaam te wees, word deur die sinode van die hand gewys, aangesien 'ons kerk geen dringende behoefte aan revisie gevoel nie'. Tog besluit die sinode om 'n deputaatskap te benoem om in verbinding te bly met die kerke in die VSA en Nederland in verband met hulle voorgestelde revisie en intussen ook ondersoek te doen of die kerkorde gerevideer moet word. Indien revisie nodig blyk te wees, moet die kommissie aandui wat en hoe die wysiging behoort te wees, en aan die volgende sinode rapporteer.
By Sinode 1955 (Acta:172-178, artikel 200) rapporteer die studiekommissie 'dat die kerkorde sonder twyfel hersien moet word'.
Aan Sinode 1958 (Acta 1958:95, artikel 65) word 'n konsep-kerkorde voorgelê. Die sinode keur dit voorlopig goed, met die verstandhouding dat 'n nuwe kommissie benoem word 'om die gerevideerde Kerkorde opnuut na te gaan en te finaliseer vir voorlegging aan die volgende sinode' (Acta, 1958:108, punt 2b(3)).
Sinode 1961 neem die voorgestelde hersiene kerkorde (HKO) van 1958 ter tafel (Acta, 1961:332). Nadat Sinode 1961 deeglik oor die HKO besin het, word besluit om die beslissing van Sinode 1958, waarvolgens die konsep-kerkorde as 'n voorlopig goedgekeurde revisie aanvaar is, te herroep (Acta, 1961:347, artikel 186). Die sinode besluit verder dat die geldende kerkorde weer met die oog op nuwe formulerings in hersiening geneem sal word (Acta, 1961:347, artikel 103). Met hierdie besluit is finaal van deurtastende revisie van die kerkorde, soos deur die GKN onderneem, afstand gedoen. Met die oog op 'n heeltemal nuwe hersiening van die bestaande kerkorde word as uitgangspunt gestel dat (1) van die bestaande nommering van die kerkorde nie afgewyk moet word nie; en (2) sover moontlik by die bestaande bewoording van die kerkorde gehou moet word.

[96] Acta, 1964:59

[97] Acta, 1894:42, artikel 117

van 14 dagen na ontvangst van de uitspraak des Kerkeraads. En de appellant is dan ook verplicht bij de Algemeene Vergadering in persoon tegenwoordig te zijn'. Die Algemene Vergadering waarna verwys word, is nie net die Algemene Sinode waar al die kerke uit die drie lande byeenkom nie, maar ook die sinode wat in elke land vergader[98]. Opmerklik is die klem wat op die persoonlike aanwesigheid van die appellant geplaas word. In die Hervormde kerkreg *kan* die appellant en die ander party teenwoordig wees[99]. Ooreenkomstig die sinodebesluit van die GKSA *moet* beide partye teenwoordig wees.

'n Tweede beskrywingspunt met betrekking tot die toepassing van Artikel 31 is eweneens deur Sinode 1894[100] goedgekeur: 'Wanneer een lidmaat der Kerk iets belangrijks voor de Synode wenst te brengen, wendt hij zich eerst tot zijn respectieven Kerkeraad of Algemeene Vergadering; wordt hij daar in het ongelijk gesteld, dan volgens artikel 31 der Dordtse Kerkorde, beroept hij zich op de Synode. Geene particuliere vragen zullen in het vervolg toegelaten worden op de Synode, voor zij bij den respectieven Kerkeraad of Algemeene Vergadering beproefd zijn'. Hierdie besluit het primêr betrekking op beskrywingspunte, wat nie onmiddellik aan 'n sinode voorgelê mag word nie, maar deur 'n mindere vergadering behandel en, indien moontlik, afgehandel moet word. Indien 'verongelyking' in die behandeling van die beskrywingspunt plaasvind, kan 'n beroep op die sinode vir regspraak gedoen word.

Sinodale Vergaderinge 1933, 1936 en 1939

Sinode 1933[101] keur 'n beskrywingspunt goed wat vra dat 'n kommissie benoem word om die behandeling van appèlle beter te reël. Die kommissie moet by die eersvolgende Generale Sinode verslag doen.

Die kommissie rapporteer by Sinode 1936 oor drie beginsels waarop Artikel 31 KO wys, wat in 1939 die ruggraat van die sinodebesluit sou word[102]. Die sinode oordeel dat die kommissie-rapport bepaalde tekortkominge bevat, en wys daarom opnuut 'n studiekommissie aan met as opdrag 'om die behandeling van appèl op die Meerdere Vergadering beter te reël, veral waar dit tugsake geld'. Sinode 1936 besluit ook om 'n tydlimiet aan kennisgewing van appèl te stel: 'As iemand volgens hierdie artikel wil appelleer, moet hy aan sy Kerkraad, of in geval van 'n

---

[98] In huidige terme sou dit 'n partikuliere sinode genoem word.
[99] Vergelyk artikels 97 en 134 in die 'Algemeen reglement voor het bestuur der Nederduitsche Hervormde Kerk in Zuid-Afrika' waarna paragraaf 5.2.1.1 verwys.
[100] Acta, 1894:42, artikel 118
[101] Acta, 1933:45, artikel 49 XVII
[102] Acta, 1936:167-168, artikel 151

Meerdere Vergadering, van sy voorneme kennis gee binne die tyd van ses weke na die datum van kennisgewing waarin hy skriftelik kennis kry van die beslissing waarteen hy appelleer'[103].

Sinode 1939[104] keur 'n appèlprosedure goed wat op drie beginsels van Artikel 31 KO rus, naamlik (1) dat beroep op meerdere vergaderings moontlik is; (2) die meerderheid beslis; en (3) kerklike besluite is geldig tensy hulle in stryd is met die Woord van God. By al drie beginsels word daar met die oog op vrugbare prosedure bepaalde reëlings gestipuleer:

'1. Dat beroep op meerdere vergaderings moontlik is.
   Dit veronderstel dat besluite van meerdere vergaderings feilbaar is.
   (a) Beroep op meerdere vergaderings is moontlik 'as iemand 'n klagte het dat hy deur die uitspraak van 'n mindere vergadering verongelyk is'. Dus alleen by *krenking van reg* mag geappelleer word.
   (b) Die appèl moet wees van 'n mindere op 'n meerdere vergadering.
   (c) Die appellant moet die gronde van sy besware in eie woorde skriftelik voor die meerdere vergadering lê en daarnaas die mindere vergadering se besluit waarteen geappelleer word, in die offisiële redaksie. As die appellant verkies, mag hy in persoon verskyn om verdere toeligting te gee op sy besware.
   (d) As iemand volgens hierdie artikel wil appelleer, moet hy aan sy kerkraad, of in die geval van 'n meerdere vergadering, van sy voorneme kennis gee binne die tyd van ses weke na die datum van kennisgewing waarin hy skriftelik kennis kry van die beslissing waarteen hy appelleer.
2. Die tweede beginsel is: Die meerderheid beslis, nl. 'wat deur die meeste stemme goedgevind is, moet as vas en bindend beskou word'. Die minderheid moet hom onderwerp aan die meerderheid. Eis is dus dat die diskussie oor 'n appèl die saak so ryp moet maak dat die besluit met 'n besliste meerderheid geneem kan word.
3. Die derde beginsel is vervat in die woord van art. 31: 'tensy bewys word dat dit ... verander is'.
   Die bedoeling van hierdie deel van die artikel is duidelik:
   (a) kerklike besluite is geldig tensy hulle in stryd is met die Woord van God;
   (b) in konkrete gevalle mag kerklike besluite nie ingaan teen die artikels van die kerkorde nie, solank die artikels nie verander is nie.
4. Op grond van hierdie grondbeginsels vereis 'n vrugbare prosedure dat, indien nodig, by die aanvang van die sitting van 'n meerdere vergadering (klassis, partikuliere sinode of generale sinode), 'n spesiale appèlkommissie benoem word, waarvan die Professor in Kerkreg, indien hy teenwoordig is, *ex-officio* lid moet wees; alle appèlsake word dan na daardie kommissie verwys, wat belas word om:

[103] Acta, 1936:169
[104] Acta, 1939:143-145, artikel 135. Die volledige appèlprosedure is as Bylae 2 ingevoeg.

(a) alle stukke in verband met die appèl na te gaan en te beoordeel of die appèl ontvanklik is;
(b) die appellant te hoor met sy getuies en die verdediging van die liggaam waarteen geappelleer word;
(c) die meerdere vergadering van advies te dien omtrent die besluit wat geneem moet word, na 'n kort uiteensetting van die feite in die appèl aangevoer. Wel te verstaan, behoudens die reg van die appellant volgens art. 31 Kerkorde.

5. Alle tugsake word met geslote deure behandel.'

'n Amendement het gedien wat voorstel dat 'lede van die Appèlkommissie nie met appellante buite die vergadering om samesprekings mag hou nie. As 'n lid hom hieraan skuldig maak, sal hy gediskwalifiseer word om op die Kommissie te dien'[105]. Die voorstel is nie deur die sinode aanvaar nie.

Sinodale Vergadering 1967

By Sinode 1967[106] het 'n vraag oor die appèlprosedure gedien. Oor die sinsnede '... van sy voorneme kennis gee binne die tydperk van ses weke na die datum van kennisgewing waarin hy (appellant) skriftelik kennis kry van die beslissing waarteen hy appelleer' word nadere verklaring en interpretasie gevra. Die vraag word soos volg gemotiveer:

'1. Die gees van hierdie prosedurepunt is duidelik: Ou besluite moet nie opgehaal word om teen te appelleer nie. Die bedoeling is klaarblyklik dat 'n tydperk van ses weke gestel word vanaf die tyd dat die besluit geneem is.
2. Soos artikel 1(d) egter in sy huidige bewoording lui, kan dit verkeerd geïnterpreteer word, naamlik dat iemand byvoorbeeld teen 'n besluit van 'n jaar gelede of selfs langer kan appelleer, alleen met dié voorbehoud dat dit moet geskied binne ses weke nadat hy skriftelik kennis gekry het van die besluit waarteen hy wil appelleer.
3. In die praktyk kan mens dan die geval kry dat iemand afwesig was toe 'n kerkraad 'n besluit geneem het of selfs vir 'n aansienlike tyd onbewus was daarvan. Indien so 'n persoon byvoorbeeld nege maande daarna van die besluit verneem en hy wil appelleer, staan die weg daartoe nog oop, indien hy maar net appelleer binne ses weke nadat die skriba hom skriftelik kennis gegee het van die besluit waarteen hy wil appelleer'.

Die Sinode oordeel dat die appèlprosedure duidelik genoeg is en ag geen nadere interpretasie nodig nie.

---

[105] Acta, 1939:145
[106] Acta, 1967:586-587, artikel 199

Aan 'n beskrywingspunt om die appèlprosedure so te wysig dat dit aanpas by die nuwe redaksie van Artikel 31 KO (1964), word wel gevolg gegee[107].

Sinodale Vergadering 1973

'n Versoek word deur Sinode 1973[108] goedgekeur om die bestaande prosedure van appèlsake te hersien. Punt 4c van die bestaande prosedure wat lui dat dit die taak van die spesiale appèlkommissie is om 'die meerdere vergadering van advies te dien omtrent die besluit wat geneem moet word, na 'n kort uiteensetting van die feite in die appèl aangevoer, wel te verstane behoudens die reg van die appellant volgens art. 31 KO' word soos volg geïnterpreteer: 'Die appellant en die verweerder moet na(dat – GJM) die rapport van die appèlkommissie ter tafel geneem is, die reg tot repliek hê'.

Sinode 1982

Voor Sinode 1982[109] dien 'n verslag van 'n kommissie van pre-advies insake adviseurs by die appèlkommissie. Na aanleiding van die onsekerheid oor die posisie en optrede van die professor in kerkreg by Sinode 1979[110] adviseer die kommissie 'dat die sinode 'n weg aanwys sodat probleme in die toekoms uitgeskakel kan word'. Die sinode besluit egter om van die saak af te stap.

Nasionale Sinode 1985

'n Beskrywingspunt dien by Sinode 1985[111] waarin voorgestel word dat die volgende toevoeging tot die bestaande appèlprosedure gemaak word: "n Appellant dien ten minste veertien (14) dae voor die aanvang van die meerdere vergadering waar sy appèl sal dien, die skriftelike uiteensetting van die gronde van sy beswaar in, en die stukke sal tot beskikking van die afgevaardigdes van die meerdere vergadering gestel word'. Vyf redes word vir die voorgestelde reëling gegee:

- Dit gee aan die toeligters van 'n mindere of meerdere vergadering die geleentheid om na behore vir sodanige appèl voor te berei.
- Dit gee aan die afgevaardigdes na die meerdere vergadering die geleentheid om insae te kry en volledige voorbereiding hieroor te doen.

[107] Acta, 1967:587, artikel 200
[108] Acta, 1973:191
[109] Acta, 1982:136, artikel 60
[110] Acta, 1979:258-260
[111] Acta, 1985:524-525, artikel 111

- Artikel 31 sal baie meer tot sy reg kom, aangesien stukke nie tydens die vergadering ten volle bestudeer kan word nie.
- Die reg van beide partye in 'n appèlsaak word hierdeur gedien.
- In 'n appèlsaak kan daar van geen wedywering om te uitoorlê of verrassingselement sprake wees nie. Die waarheid volgens Gods Woord moet seëvier – dit is die inhoud van Artikel 31, en dit is die beginsel van Artikel 30 KO dat so 'n saak op 'n kerklike wyse behandel sal word.

Die kommissie wat die beskrywingspunt moes beoordeel en die sinode van advies moes bedien, het onder andere bevind dat 'n prosedure-aanpassing soos in die beskrywingspunt verwoord, nie altyd prakties uitvoerbaar is nie. Die tydsduur tussen 'n betrokke mindere en meerdere vergadering laat soms nie 'n spertyd van 14 dae toe nie. Verder is baie appèlle vertroulik van aard, sodat dit nie gepubliseer kan word nie. Die sinode[112] besluit om aan die beskrywingspunt in 'n gewysigde vorm gevolg te gee: 'Die appellant stel waar moontlik (verkieslik 14 dae) voor die betrokke meerdere vergadering sy appèl, met uiteensetting van gronde skriftelik ter beskikking van die korresponderende kerkraad/Deputate vir korrespondensie (KO, art 45)'.

Nasionale Sinode 1991

Sinode 1991[113] keur 'n beskrywingspunt goed waarvolgens 'n regskommissie, bestaande uit drie lede wat deur die sinode benoem word en een deputaat van elke partikuliere sinode, aangewys word. 'Die mandaat van die Regskommissie is om die Sinode te adviseer insake die ontvanklikheid van alle Appèlle en Beswaarskrifte. Verder behoort die Regskommissie hulle ten volle in te werk op die inhoud van die onderskeie Appèlle en Beswaarskrifte sonder dat tot enige besluit geraak word'[114]. Die oogmerk hiermee is om die regspraak en regshandelinge van die sinode kwalitatief te verhoog en meer vaartbelyn te maak. 'Kerklike regspraak maak 'n essensiële deel van kerkregering uit. Op die voorgestelde wyse kan regsake beter as tans deurdink en beoordeel word. 'n Gereformeerde sinode moet uitmunt in deeglikheid waarmee prinsipiële sake behandel word, juis sodat Christus se regering oor sy kerk helder sigbaar mag word'[115]. Die sinode wil egter met die aanvaarding van sodanige prosedure ten alle koste voorkom dat sodanige Regskommissie tot 'n voorlopige of finale besluit kom voordat die saak deur die Sinode in behandeling geneem is. Dit sou op prejudisering neerkom. Geleentheid moet nog altyd aan die appellant of beswaarde toegesê

[112] Acta, 1985:525, punt 3
[113] Acta, 1991:539-540, artikel 22.19
[114] Acta, 1991:540, punt E, aanbeveling 2
[115] Acta, 1991:539, motivering 1

word om die sinode in te lig voordat die saak na die Regs- of Kerkregtelike Kommissie verwys word[116].

Sinode 1991[117] keur ook 'n beswaarskrif goed waarin gevra word dat die professor in kerkreg voortaan nie meer *ex officio* lid van die appèlkommissie van die sinode sal wees nie.

Nasionale Sinode 1997

Sinode 1997[118] keur 'n beskrywingspunt oor 'n onderdeel van die bestaande appèlprosedure goed. 'Indien 'n appellant (of toeligter) meen dat die getuienis of toeligting van enige getuie oor die tersaaklike appèl nodig is, rus die volgende verantwoordelikhede op die betrokke appellant (of toeligter):

* Nader self enige getuie en voorsien die nodige en relevante getuienis of inligting met betrekking tot die appèl (of toeligting).
* Maak seker dat alle gegewens en getuienis of toeligting vir die betrokke vergadering waarop die appèl sal dien, beskikbaar sal wees.'

As motivering vir die beskrywingspunt word gestel dat prosedurereëlings by appèlle sover moontlik voorsiening behoort te maak vir en diensbaar moet wees aan verantwoordelike regspraak. Daarom moet daar geleentheid wees vir noodsaaklike getuienis en/of toeligting wat 'n appellant of toeligter ter ondersteuning of verduideliking van sy/hulle saak sou wou aanvoer of gebruik. Die sinode gee aan die beskrywingspunt gevolg omdat 'die huidige ordereëlings nie die problematiek van verantwoordelikheid vir getuies aanspreek nie en die beskrywingspunt die verantwoordelikheid van appellante/toeligters duidelik uitspel'[119].

Prosedure 1998

In die Kerkordeboekie van 1998 word 'n oorsig oor en samevatting van al die verskillende sinodebesluite insake appèlprosedures weergegee[120]. Dit word aangebied as 'bylaes by artikel 31'.

In die saamgevatte appèlprosedure word die aandag ook op die Appèlreglement[121] van die

[116] Acta, 1991:540, punt E, motivering 2
[117] Acta, 1991:524-526, artikel 22.12
[118] Acta, 1997:545-546, artikel 21.7
[119] Acta, 1997:546
[120] GKSA, 1998:45-46
[121] GKSA, 1998:45

Algemene Sinode[122] gevestig:

- 'Beroep van 'n Nasionale Sinode op 'n Algemene Sinode is slegs moontlik wanneer 'n beroep gedoen word op die Skrif, Belydenis en Kerkorde of 'n uitspraak van die Algemene Sinode.
- Die appellant moet die gronde van sy besware in eie woorde skriftelik voor die Algemene Sinode lê en daarnaas in die offisiële redaksie die Nasionale Sinode se besluit waarteen geappelleer word. As die appellant verkies, mag hy in persoon verskyn om verdere toeligting op sy besware te gee.
- Die appellant moet aan die korresponderende kerkraad of deputate vir korrespondensie van die betrokke Nasionale Sinode (kyk Artikel 45 KO[123]) kennis gee van sy voorneme om te appelleer, sodat benodigde stukke by die Algemene Sinode beskikbaar kan wees'[124].

Nasionale Sinode 2006

'n Voorstel het by Sinode 2006 gedien waarvolgens 'ondersoek gedoen gaan word na die moontlikheid[125] en werkwyse van Deputate Appèlle en Deputate Beswaarskrifte met behoud van die beginsels vir Appèlsake (Acta 1939:144-145) en beswaarskrifte (Acta 1991:527-528, Acta 1994:53-55)'. Die deputate wat die ondersoek moet doen, word 'geadviseer om by buitelandse kerke met wie die GKSA in ekumeniese eenheid is, navraag oor hulle werkwyse te doen (Artikel 85 KO[126])'. Die studiedeputate moet 'die volgende sinode oor die samestelling, werkwyse en prosedures ten opsigte van sodanige Deputate asook die praktiese prosedures en konsekwensies van appèlle en beswaarskrifte adviseer'. Die voorstel is met 'n enkele wysiging goedgekeur[127].

5.2.3 Appèl in praktyk

Verskeie kerklike vergaderinge handel met appèlle. In die volgende paragrawe word slegs 'n oorsig oor appèlsake wat deur nasionale sinodes hanteer is, gegee. Dit word aanvaar dat die praktyk wat by die nasionale sinodes gevolg word tekenend is van hoe daar oor die algemeen met appèl in die GKSA omgegaan word.

---

[122] Die Algemene Sinode is 'n vergadering van al die nasionale sinodes waarheen elke nasionale sinode 'n gelyke aantal bedienaars van die Woord en ouderlinge, soos deur die algemene sinode bepaal, afvaardig (Artikel 51 KO).
[123] Sien Bylae 1 vir die volledige teks van Artikel 45 KO.
[124] Acta Algemene Sinode, 1984:31-32, artikel 22
[125] Die sinode het in sy besluit die woord 'moontlikheid' met 'alternatiewe' vervang. Dit maak die sin onleesbaar en verwarrend, en die opdrag onduidelik.
[126] Sien Bylae 1 vir die volledige teks van Artikel 85 KO.
[127] Notule, 2006:63, artikel 286

Algemene Sinodale Vergadering 1907

Die eerste appèl wat voor 'n algemene sinode gedien het was in 1907. Sinode 1907 behandel 'n appèl wat twee broeders teen 'n besluit van die Algemene Vergadering van die Gereformeerde Gemeentes in Transvaal ingedien het. Die acta[128] vermeld dat die appellante ooreenkomstig die vasgestelde reëling van 1894 aanwesig was. Hulle beswaarskrif is gelees en geleentheid vir toeligting is gegee. Die besluit wat geneem is weerspieël die wyse waarop daar met die appèl gehandel is: 'De Synode alles gehoord en overwogen hebbende wat de twee broeders als bezwaar voor den kerkeraad van Pretoria en later voor de Algemeene Vergadering gebracht hebben, – is van oordeel dat de Kerkeraad wel wat meer kon gedaan hebben om hunne bezwaren weg te nemen – maar niet het houden van het Avondmaal langer kon worden uitgesteld. Wat zij, n.l. de bezwaarde broeders, uit oude schrijvers en Dr. A. Kuyper aanhalen, ziet niet op gevallen als het onderhavige, maar op de zelfbeproeving van den Avondmaalganger. De Synode kan dus niet anders dan de uitspraak der Algemeene Vergadering bekrachtigen'[129].

Algemene Sinodale Vergadering 1910

Sinode 1910 behandel 'n appèl van die kerkraad van die Gereformeerde Kerk Belfast teen 'n besluit van die Algemene Vergadering van Transvaal[130]. Anders as in 1907 word 'n kommissie benoem om die appèl te ondersoek en aan die vergadering verslag te doen[131]. Uit die kommissieverslag[132] word dit duidelik hoe die appèl hanteer is. Die stukke wat oor die oorspronklike geskil tussen die kerkrade van Belfast en Lydenburg gedien het, is ter tafel geneem. Die kommissie het op grond van 'n 'ernstig documentaire onderzoek' sowel as 'het inwinnen van persoonlijke getuigenissen' tot die oordeel gekom dat die uitspraak van die Algemene Vergadering van Transvaal waarteen die kerkraad van Belfast appelleer 'eene nuchtere' was en 'niet in strijd met het recht'. Die advies van die kommissie aan die sinode is dat die uitspraak van die mindere vergadering gehandhaaf moet word en die appèl van die hand gewys word. Die kommissieverslag word 'goedgekeurd en aangenomen'[133].

[128] Acta, 1907:26, artikel 73
[129] Acta 1907:26, artikel 76
[130] Acta, 1910:16, artikel 18
[131] Acta, 1910:41, artikel 96
[132] Bylae H by die Acta, ongepubliseerd, Argief GKSA Potchefstroom.
[133] Acta, 1910:42, artikel 96

Algemene Sinodale Vergadering 1916

Behalwe dat 'n nuwe vertaling van die kerkorde aanvaar is, het Sinode 1916[134] 'n appèl van die kerkraad van Pretoria teen 'n besluit van die Algemene Vergadering van Transvaal ter tafel geneem. Die kerkraad van Pretoria beredeneer in die appèl dat die kerkraad van Johannesburg tydens die Algemene Vergadering van Transvaal as regter in sy eie saak opgetree het, aangesien twee van sy afgevaardigdes oor 'n saak gestem het wat die kerkraad van Johannesburg direk aangegaan het. Die sinode handel die appèl af, sonder om dit vooraf na 'n kommissie te verwys. Op 'n voorstel uit die vergadering besluit die sinode met meerderheid van stemme 'om in deze appèlzaak de Kerkeraad van Pretoria in gelijk te stellen, volgens Art. 33, D.K.O.'.

Algemene Sinodale Vergadering 1920

Op die agenda word aangedui dat 'n appèl van die Gereformeerde Kerk Ladybrand by monde van hulle predikant teen die Algemene Vergadering van die Oranje Vrystaat sal dien. Die oomblik toe die appèl gestel moes word, blyk dat geen stukke ter tafel is nie. Die deputate van die Algemene Vergadering van die Oranje Vrystaat maak beswaar teen eventuele behandeling van so 'n appèl, aangesien die mindere vergadering teen wie se uitspraak geappelleer word, geen kennis gehad het dat die kerkraad van Ladybrand in beroep sou gaan nie. Op grond van die afwesigheid van stukke en die beswaar van die deputate van die mindere vergadering besluit die sinode om nie op die saak in te gaan nie[135].

Algemene Sinodale Vergadering 1924

'n Mosie word voorgehou[136], waarin met leedwese opgemerk word dat daar 'nie minder as 5 appèlsake, en een beswaarskrif' op die agenda van die sinode dien. In die mosie word gewys op die 'meer of minder onaangenaamheid, en die kosbare tyd en krag van die Sinode' wat hieraan opgeoffer word. 'Met volle erkentlikheid van die heilige reg van appèl volgens art. 31, D.K.O. moet die Sinode tog ernstig waarsku teen appèlsug in ons boesem. Dis wel persoonlik reg, maar daarvan mag nie, dan by hoge uitzondering, gebruik gemaak word'. Na enige bespreking word die mosie teruggetrek.

---

[134] Acta, 1916:53
[135] Acta, 1920:51, artikel 114
[136] Acta, 1924:65, artikel 192

Sinodale Vergadering 1933

Voorts behandel Sinode 1933[137] verskeie appèlle en besware wat op die Partikuliere Sinode van Transvaal se besluit insake die indeling van gemeentes in 'n ander klassis betrekking het. 'n Dogmaties-kerkregtelike kommissie doen vooraf ondersoek na die ontvanklikheid van die appèlle en beveel aan dat die sinode 'op die saak ingaan'[138]. 'n Appèlkommissie is benoem om die sinode oor regspraak te adviseer. Uit die rapport van die appèlkommissie[139] blyk dat:

- alle tersaaklike dokumente (appèlstukke van die appellante, notuleboeke van die betrokke kerkraad, klassis en partikuliere sinode) nagegaan is;
- getuienis van 'n predikant asook 'n ander belanghebbende broeder én deputate van die klassis wat direk by die saak betrokke was afgeneem is; daar is eweneens getuienis van die appellante aangehoor;
- 'deeglike ondersoek en bespreking' van die saak plaasgevind het.

In die advies aan die sinode word die regsgronde, waarvolgens die kommissie oordeel, uiteengesit. Die sinode word ter inligting op die aanleiding tot verontregting, wat aan die appèlle ten grondslag lê, gewys: 'minder duidelike inligting' van die kant van die klassis het tot 'tweërlei verklaring' van besluite gelei, met die gevolg dat lidmate wat deur die besluite geraak is, in die duister was. Aan die ander kant 'blyk dat daar ook ongereeldhede was in die optrede van die betrokke broeders (appellante – GJM)'. Uit die gesprekke van die kommissie met al die betrokkenes blyk verder dat almal die 'innige begeerte uitgespreek het dat liefde en Christelike verdraagsaamheid sal bestaan'. Die kommissie adviseer die sinode dat:

- die appèl op kerkregtelike gronde van die hand gewys word;
- 'n ernstige beroep op die appellante gedoen word om by die beslissing te berus en hulleself te onderwerp aan die kerkregtelike bepalinge omtrent grensreëling;
- die betrokke kerkrade tot uiterste lankmoedigheid by die behandeling van sodanige kwessies gemaan word.

'n Tweede appèl wat op die saak betrekking het, en oor die toepassing van die kerklike tug handel, word 'terug verwys na die mindere vergadering waar hulle hul saak aanhangig kan maak'[140].

Met betrekking tot 'n derde appèl adviseer die kommissie die sinode om die kerkraad wat die appèl ingedien het te antwoord dat die sinode 'nie op die Appèl kan ingaan nie aangesien die

---

[137] Acta, 1933:10, artikel 11c
[138] Acta, 1933:53, artikel 64
[139] Acta, 1933:108-109
[140] Acta, 1933:109

kerkraad geen kerkregtelike besware aanvoer teen die besluit nie, maar hulle nie wil onderwerp aan die beslissing van die Meerdere vergadering nie'[141].

As naskrif stel die kommissie: 'Na aanleiding van die advies van die kommissie oor hierdie en ander punte en na aanleiding van die nog bestaande beroeringe en onvrede in die gemeentes van Pretoria en Pretoria Oos gee u kommissie aan die hand dat die Sinode 'n poging aanwend om voor dat hy uitmekaar gaan vrede hier te bewerkstellig sonder dat moontlike aanhangige sake daardeur geprejudiseer word en dat daarvoor 'n kommissie deur die Eerw. Sinode benoem word'[142]. Die sinode het die advies van die kommissie opgevolg en twee afgevaardigdes benoem wat met die betrokkenes 'samesprekings sal hê vir 'n broederlike oplossing'[143].

Sinodale Vergadering 1942

Drie appèlle word ooreenkomstig die prosedure van 1939 deur Sinode 1942 behandel[144].

Die derde appèl[145] 'gaan teen 'n besluit van die Part. Sinode van Johannesburg-Noord 1941, waarin vasgestel is dat "albei partye" gefouteer het (a) in verband met die terugtrekking van die appèlle: Die sinode, wat nie duidelik genoeg gesê het dat die appèlle vir goed en onvoorwaardelik teruggetrek moes word, voordat die versoeningskommissie sy werk kon gaan doen nie, en: Die Appellante, deur nie duidelik genoeg te sê dat hulle die appèl net tydelik en voorwaardelik terugtrek nie. Ook (b) by die versoening te Lichtenburg: Die versoeningskommissie het uitdrukkings gebruik wat die indruk van *dwang* kon skep, en: Die appellante het hierdie versoening aanvaar, en *na* hulle die vrugte van hierdie versoening geniet het, weer begin met besware teen die versoening omdat dit onder dwang geskied het. Hierdie foutering was egter ter goedertrou en daarom moet albei partye nou berus'.

Die appellante versoek dat die uitspraak van die partikuliere sinode om te berus nietig verklaar word, en dat die sinode uitspraak oor die oorspronklike appèl van 1938 sal gee.

Die sinode gee nie aan die versoek van die appellante gehoor nie. Die sinode spreek uit dat 'die aanvaarding van die versoening deur die appellante op Lichtenburg geen ander betekenis kan hê nie, as dat die appèlle daarmee verval het: Hiermee was en bly die saak beëindig, sodat alle verdere voortsetting van appèl op onversoenlikheid neerkom'.

---

[141] Acta, 1933:110, punt 6
[142] Acta, 1933:110-111
[143] Acta, 1933:112
[144] Acta, 1942:166-170, artikels 99-101
[145] Acta, 1942:170, punt 4(a)

In aansluiting by die aanbeveling insake die appèl adviseer die appèlkommissie die sinode 'dat ons meerdere vergaderings, waar appèlle dien, in die toekoms alle syweë sal vermy, waardeur onnodige en pynlike vertraging veroorsaak word, en hulle streng daartoe sal bepaal om uitsprake te gee ooreenkomstig Art. 31 K.O. en Art. 135 Acta van die Generale Sinode 1939'[146]. Die bedoeling met die advies is dat meerdere vergaderings tot die kern van regsake sal deurdring en hulle nie op allerlei syspore laat begeef nie. Indien van die kern wegbeweeg word, word die regsgang vertraag met die waarskynlike gevolg dat onreg en daarmee gepaardgaande ellende toeneem. Die sinode besluit om hierdie teregwysing nie te aanvaar nie, maar 'weg te laat'.

Sinodale Vergadering 1945

Voor Sinode 1945[147] dien 'n appèl van 'n broeder en suster wat meen dat hulle verontreg is omdat 'n klassis en partikuliere sinode die beroep wat op hulle gedoen is om oor 'n saak tussen die broeder en suster en hulle kerkraad reg te spreek, onontvanklik verklaar het. Die sinode oordeel dat die broeder en suster inderdaad deur die mindere vergaderings verontreg is en 'verklaar die appèl as geslaagd'. Afgesien van die appèl het die broeder en suster 'n brief aan die sinode gerig, waarin hulle die sinode versoek 'om 'n weg oop te maak waardeur hulle weer kan deel in die gemeenskap met die medegelowiges. Die sinode besluit op aanbeveling van die kommissie wat oor die appèl advies gegee het 'dat op bogemelde brief vriendelik geantwoord sal word dat die weg om tot kerklike gemeenskap toe te tree die plaaslike Kerkraad is'.

Sinodale Vergadering 1961

Sinode 1961[148] behandel 'n ingewikkelde appèl. In hulle uitspraak bevind die sinode op grond van die aanbeveling van die appèlkommissie wat die saak in diepte ondersoek het 'dat die Appellant reg het om hom verontreg te voel deur die uitspraak van die eerwaarde Part. Sinode Oos-Transvaal. Derhalwe slaag die appèl op al die punte'.

Sinodale Vergadering 1967

Sinode 1967[149] het vier appèlsake in behandeling geneem. Al vier sake is op dieselfde manier hanteer. Nadat die appèl ontvanklik verklaar en aan die sinode gestel is, gee die appellante

[146] Acta, 1942:170, artikel 102
[147] Acta, 1945:189-191, artikel 243
[148] Acta, 1961:137-142, artikel 43
[149] Acta, 1967:68-89, artikel 22

toeligting aan die appèlkommissie wat die vergadering oor regspraak moet adviseer en nie aan die hele sinode nie. Uit die verslag van die appèlkommissie blyk dat die kommissie deeglik na al die stukke ter tafel gekyk het. Die kommissie beredeneer die saak, ondersoek die kern daarvan en adviseer die sinode ooreenkomstig hulle bevindinge. Die besluite van die sinode is in al vier gevalle ten gunste van die advies van die appèlkommissie: die rapport word met dank aanvaar[150].

Sinodale Vergadering 1970

'n Appèl van 'n kerkraad teen 'n partikuliere sinode dien voor Sinode 1970[151]. Bo en behalwe die nagaan van die ter sake stukke, word aan die betrokke partye geleentheid gegee om hulle saak aan die appèlkommissie te stel[152]. Die sinode besluit dat sekere dele van die appèl slaag en ander nie. 'n Tweede appèl wat voor die sinode dien, het op 'n onverkwiklike situasie tussen 'n broeder en sy kerkraad betrekking[153]. Die verontregte broeder het onsuksesvol na die klassis en die partikuliere sinode geappelleer, en doen 'n beroep op die nasionale sinode om regspraak te lewer. Hy lê voor al drie onderskeie meerdere vergaderinge dieselfde gronde vir verontregting neer. Uit die acta van Sinode 1970 word nie duidelik of die appellant en die kerkraad by die sinode teenwoordig was nie. Die appèlkommissie van die sinode het 'die saak nagegaan en uit die massa gegewens dit wat werklik betrekking het probeer uitsif'[154]. Die sinode spreek uit dat die appèl van die broeder op drie van die vyf gronde slaag. Daarmee word die uitsprake van die mindere vergaderings oor dié saak tersyde gestel. Die sinode bedank die appèlkommissie vir hulle werk[155].

Sinode 1973

Voor Sinode 1973 dien verskeie appèlskrifte. In twee gevalle kan die appèlkommissie nie 'n eenduidige aanbeveling maak nie, maar word die sinode met 'n meerderheids- en minderheidsrapport bedien[156]. In beide gevalle word sonder opgaaf van redes aan die meerderheidsrapport gevolg gegee, en besluit dat die appèlle nie slaag nie.

Die appèlkommissies wat die sinode oor regspraak adviseer, maak in hulle rapport vir die eerste keer 'n onderskeid tussen formele en materiële gronde waarop die appèl berus en

[150] Acta, 1967:72, 77, 83, 89
[151] Acta, 1970:152-155, artikel 80
[152] Acta, 1970:153, artikel 80 D2
[153] Acta, 1970:156-167, artikel 85
[154] Acta, 1970:166, artikel 4a
[155] Acta, 1970:167
[156] Acta, 1973:227-23 en 1973:236-241

waarvolgens dit beoordeel moet word[157]. Die *formele* gronde verwys na die regsproses wat die appèl vanaf die mindere vergadering na die meerdere vergadering gevolg het. Die *materiële* gronde bevat 'n kort historiese oorsig oor die agtergrond van die appèl (opsomming van die saak), en die redes waarom die appellant meen dat hy verontreg is. Elke formele en materiële grond word afsonderlik deur die appèlkommissie beredeneer en aan die regsbeginsels getoets, waarna tot 'n bevinding gekom word wat by wyse van advies met die oog op regspraak aan die sinode voorgelê word.

Sinode 1976

'n Appèl word behandel waarin die saak van formalistiese behandeling van regsake aan die orde kom[158]. Alhoewel twee rapporte by wyse van advies voor die sinode gedien het, is almal dit eens dat 'letterknegtelike eerbiediging van 'n prosedurereël' en 'starre formalisme' 'n wesenlike gevaar vir goeie regspraak inhou[159]. In beide rapporte word die mening uitgespreek dat die mindere vergadering die betrokke saak waaroor die appèl handel nie reg hanteer het nie, omdat 'die aanvaarding van 'n bloot formele reël van prosedure as deurslaggewend by hierdie appèl wesentlik die gevaar inhou dat onreg geskied'[160]. Daar word op die nadelige gevolge gewys wanneer 'n vergadering wat moet regspreek 'bloot 'n appèl laat slaag' in plaas daarvan om 'op al die sake in te gaan en die gewenste optrede by die onderhawige partye te bewerkstellig'[161]. Die sinode besluit om geen uitspraak oor die appèl te lewer nie, maar die hele aangeleentheid in die lig van die bevindings na die betrokke kerkraad terug te verwys[162].

Sinode 1979

Drie appèlsake dien voor Sinode 1979[163]. Die inhoud van die drie appèlskrifte, asook die sinode se behandeling daarvan, is ooglopend regstegnies van aard. Die sinode besluit met betrekking tot die drie onderskeie appèlsake dat die adviese van die kommissies, wat ook talle beredeneringe en regsbevindinge insluit, aanvaar word. In een van drie sake moes 'n *ad hoc* kommissie aangewys word om ondersoek te doen na 'n klag van die appellant dat die professor in kerkreg, wat as adviseur op die appèlkommissie gedien het, moontlik gepre-judiseer kon wees[164].

---

[157] Vergelyk Acta, 1973:228, 231-232
[158] Acta, 1976:217-225, artikel 77
[159] Acta, 1976:222, punt 5.4
[160] Acta, 1976:223, punt 6.3
[161] Acta, 1976:225, punt 4.2
[162] Acta, 1976:223, punt 7 en Acta 1976:225 punt E
[163] Acta, 1979:241-245, artikel 62; Acta, 1979:245-261, artikel 63; Acta, 1979:402-407, artikel 118
[164] Acta, 1979:258-260, punt I in samehang met punt H

Sinode 1982

Twee appèlle wat voor die sinode gedien het word weens tegniese redes[165] onontvanklik verklaar[166]. Die sinode neem hierdie besluit nieteenstaande die regskommissie se aanbeveling dat daar vir die appellante geleentheid geskep moet word om die nodige bewyse te lewer dat daar geen nalatigheid ten opsigte van die kennisgewing van appèl was nie.

In 'n ander appèl teen 'n besluit van 'n partikuliere sinode voer 'n kerkraad aan dat hulle predikante ten onregte in 'n staat van beskuldiging gestel word, terwyl 'n klag van leerdwaling nie teen hulle ingebring en behandel is nie[167]. Die sinode gee die appellerende kerkraad gelyk 'en verwys die saak terug om ooreenkomstig art. 79 KO behandel te word'[168].

Die sinode spreek hom ook oor appèl van 'n teologiese kandidaat uit[169]. Die kandidaat meen dat hy verontreg is omdat 'n partikuliere sinode, wat hom met die oog op proponering moes eksamineer, nie 'n ordelike en regverdige besluit oor sy eksamenpreke geneem het nie. Die appèl van die kandidaat slaag op sekere punte[170]. Die sinode spreek nie uit wat die effek van die regspraak is nie.

Twee appèlle wat op tughandelinge oor ampsdraers betrekking het[171] asook 'n verdere twee appèlle in verband met kerkverbandelike aangeleenthede[172] word in diepte bespreek. In sy uitsprake volstaan die sinode met 'n aanvaarding van die onderskeie kommissierapporte.

Nasionale Sinode 1985

'n Sestal appèlle word deur Sinode 1985 behandel[173]. Die reeds gevestigde patroon om die appèl na 'n kommissie te verwys en met 'n besluit oor die kommissierapport te volstaan, word gevolg. Een van die sake vertoon egter 'n uitsondering op die reëlmaat[174]. Drie broeders appelleer in verband met die Gereformeerde Kerk Die Kandelaar wat as kerk in die kerkverband van die GKSA opgeneem word. In die appèl word onder andere verwys na onafgehandelde tugsake waaraan in die proses van opname in die kerkverband nie

---

[165] Stukke wat klaarblyklik nie betyds ontvang is nie, terwyl appellante kan bewys dat dit per geregistreerde pos afgestuur is.
[166] Acta, 1982:135, punte 2.3 en 2.4
[167] Acta, 1982:141-145, artikel 63
[168] Acta, 1982:145, punt 4.2.2
[169] Acta, 1982:136-141, artikel 62
[170] Acta, 1982:141
[171] Acta, 1982:146-154, artikel 70; Acta, 1982:154-164, artikel 71
[172] Acta, 1982:183-187, artikel 80; Acta, 1982:187-200, artikel 81
[173] Acta, 1985:827
[174] Acta, 1985:173-178, artikel 54

genoegsame en regte aandag geskenk is nie. Die sinode kom tot die slotsom dat die appèl op vyf van die ses punte nie slaag nie, terwyl een appèlgrond goedgekeur word. Die sinode oordeel voorts dat 'die handhawing van die appèl op hierdie een grond egter nie inhou dat die Klassisbesluit insake die opname van die Gereformeerde Kerk Die Kandelaar in die kerkverband nietig verklaar word nie. Dit hou alleen in dat die kerkraad van die Gereformeerde Kerk Die Kandelaar en die Klassis *met die oog op versoening* opnuut aan die 'onskriftuurlike tughandelinge' van 1958 aandag behoort te gee (my kursivering – GJM)'.

Nasionale Sinode 1988

'n Appèl, wat onder andere na die inhoud van 'n beswaarskrif verwys wat deur 'n mindere vergadering onontvanklik verklaar is, dien voor Sinode 1988[175]. Die partikuliere sinode teen wie geappelleer word, het uitgespreek dat 'die beswaarskrif nie *verder* deur die eerw. Part. Sinode behandel word nie en daar ook nie verder op hierdie vergadering met die beswaardes/appellante onderhandel word nie'[176]. Die motivering vir die uitspraak van die partikuliere sinode is: 'Vanaf die oomblik dat bogenoemde appèl (by die Nasionale Sinode – GJM) aanhangig gemaak is, is die saak onder behandeling (*sub judice*) van die Nasionale Sinode'[177]. Die appellante en die partikuliere sinode het sodoende 'n dooie punt bereik. 'n Kommissie van die Nasionale Sinode het volle geleentheid aan die appellante sowel as aan die toeligters van die mindere vergadering gegee om die aangeleentheid toe te lig. Die sinode keur op aanbeveling van die kommissie goed dat die appèlgrond wat op die partikuliere sinode se *formele* hantering van die saak betrekking het, slaag. Die appèlgrond wat na die beswaarskrif, dit wil sê die *materie* van die saak verwys, slaag nie. In sy samevattende uitspraak bepaal die sinode dat die appèl in sy geheel slaag. Die implikasies daarvan vir die appellante en die onderskeie mindere vergaderinge wat met die beswaarskrif moes en moet werk, maar 'n dooie punt bereik het, word nie uitgestippel nie.

Algemene Sinode 1988

Ook die enkele appèlsake wat deur die Algemene Sinode behandel is, dui op 'n soortgelyke handelswyse. Dit het gebeur dat 'n appèl slaag, maar die effek van die uitspraak word nie uiteengesit nie[178]. In een uitsonderingsgeval, waar daar wel by wyse van 'n slotopmerking 'n aanduiding van die effek van die uitspraak gegee word, betree die sinode die versigtige pad deur daarvan kennis te neem[179]. Die slotopmerking word nie goedgekeur nie.

[175] Acta, 1988:565-569, artikel 108
[176] Acta, 1988:568, punt 3.6.4.5.1
[177] Acta, 1988:568, punt 3.6.4.5
[178] Acta, 1988:78-128, artikel 38; vergelyk ook Algemene Sinode Acta, 1980:13-25, artikel 14
[179] Acta, 1988:128, punt 6

Nasionale Sinode 1991

'n *Opvolg-appèl* ná die appèl van 1988 dien voor Sinode 1991[180]. In dié appèl stel die appellante: 'Dit is byna sewe jaar dat hierdie saak skarrel tussen die Klassis Vaalrivier, die Part. Sinode OVS en Natal en die Nasionale Sinode met al die spanning, bitterheid en opoffering wat daarmee gepaard gegaan het. Dit was vir niemand goed nie, allermins vir die gemeente Meyerton. Dit is ooglopend uit die hantering van die beswaarskrifte en appèlle deur beide die Klassis Vaalrivier en die Part. Sinode OVS en Natal dat geen ordelike regspraak van beide instansies verwag kan word nie ...'[181]. Die appellante is van oortuiging 'dat die eerw. Klassis en Part. Sinode reeds so lank in die onderhawige saak betrokke is dat polarisasie ingetree het en dit nie langer wenslik is dat hierdie vergaderings uitspraak moet gee nie'[182]. Kragtens Artikel 30 KO wys hulle die meerdere vergadering op die plig om 'in te gryp in die saak van 'n mindere vergadering by versuim of onwilligheid om op te tree by laasgenoemde'[183]. Die sinode oordeel dat die appellante geen regskrenking beredeneer nie, en spreek uit dat die appèl nie slaag nie[184]. Die oortuiging van die appellante dat die betrokke mindere vergaderinge nie by magte is om in hierdie geval meer reg te spreek nie, en die versoek aan die meerdere vergadering om 'in te gryp' word sonder opgaaf van redes onontvanklik verklaar[185].

In 'n ander appèl wat voor Sinode 1991 dien[186] kla 'n broeder na aanleiding van uitsprake deur 'n klassis en 'n partikuliere sinode dat 'die idee by hom posvat dat met kerksake so omgegaan word dat die wetlike aspekte hoër aansien verdien as die werklike saak waaroor dit gaan ... Ek wil dus eerbiedig aanbied dat hier growwe regskrenking plaasgevind het; dat my appèlle nie aangespreek word nie en sonder meer in die ongelyk gestel word. Daarom wil ek u beleef maar dringend versoek om reg aan my te laat geskied oor die ontvanklikheid van my appèl maar ook om my werklike appèl grondig te ondersoek en uitspraak te lewer'. Die sinode gee die broeder gelyk dat hy deur die klassis en die partikuliere sinode verontreg is. Die acta vermeld niks oor die tweede deel van die appellant se versoek, naamlik om sy 'werklike appèl grondig te ondersoek en uitspraak te lewer' nie.

---

[180] Acta, 1991:77-87, artikel 12.1
[181] Acta, 1991:83, punt 4.2.1 en 4.2.2
[182] Acta, 1991:84, punt 4.2.3
[183] Acta, 1991:84, punt 4.2.4
[184] Acta, 1991:87, punt 3.5
[185] Acta, 1991:87, punt 4
[186] Acta, 1991:90-95, artikel 12.3

Nasionale Sinode 1994

'n Tweede opvolg-appèl ná die appèlle van 1988 en 1991 dien voor Sinode 1994[187]. Drie formele gronde en nege materiële gronde word in die appèl aangevoer. Die sinode spreek uit dat die appèl op die formele gronde slaag, maar dat die materiële gronde weens 'n gebrek aan bewys van regskrenking nie slaag nie[188].

'n Appèl van 'n broeder en suster dien waarin hulle hul verontregting vanweë 'n uitspraak deur 'n partikuliere sinode uitspreek[189]. Die kern van die saak is dat die broeder en suster teen 'n besluit van die kerkraad oor die wyse van nagmaalviering by die klassis geappelleer het. Die klassis het die broeder en suster gelyk gegee. Sonder medewete van die broeder en suster[190] appelleer die kerkraad teen die klassis na die partikuliere sinode. Die appèl van die kerkraad slaag. Die broeder en suster is in die duister, aangesien hulle gemeen het dat die klassis die saak reeds afgehandel het en nie van die kerkraad se appèl en die uitspraak van die partikuliere sinode weet nie. In hulle beredenering van die appèl by die nasionale sinode stel die broeder en suster onder andere: 'Ons lees in die uitspraak van die Partikuliere Sinode niks van ons saak en die argumente wat ons aangevoer het nie. Ons saak het 'n saak tussen die Klassis en die Kerkraad van Potchefstroom-Noord geword'[191]. 'Ten slotte is ons grootste grond van beswaar: ons het met argumente uit die Bybel na die Klassis gegaan. Ons het gehoor ons Appèl het geslaag. Ons hoor toe weer ons Appèl is verwerp deur die Partikuliere Sinode ...'[192]. Die sinode het die gronde geweeg en bevind dat geen regskrenking bewys is nie. Die appèl slaag nie[193].

Die sinode word ook versoek om uitspraak te gee oor 'n appèl van 'n kerkraad, wat gewortel is in 'n poging om die bestaande appèlprosedure te verfyn[194]. Die betrokke kerkraad het aanvanklik twee beskrywingspunte by die klassis laat dien: een oor die noodsaaklikheid dat appellante teenwoordig of beskikbaar moet wees by die vergaderings wat hulle appèlle behandel; 'n tweede oor die noodsaaklikheid dat vooraf gesprek volgens Matteus 18 (gesprek en poging tot versoening) gevoer word, alvorens die appèl in behandeling geneem word[195]. Die klassis het beide beskrywingspunte afgewys[196]. Die kerkraad appelleer teen die besluit

---

[187] Acta, 1994:55-72, artikel 12.2.1
[188] Acta, 1994:72, punt 4
[189] Acta, 1994:73-79, artikel 12.2.3
[190] Die broeder en suster is die 'derdes' in die appèlsaak wat voor die partikuliere sinode gedien het (sien hoofstuk 4.4.2.2).
[191] Acta, 1994:73, punt 4.1
[192] Acta, 1994:75, punt 4.3.7
[193] Acta, 1994:79, punt 3
[194] Acta, 1994:90-110, artikel 12.2.8
[195] Acta, 1994:94, punt 3.2
[196] Acta, 1994:94, punt 3.3

van die klassis, omdat hulle nie tevrede was met die motivering wat die klassis vir die afwysing gegee het nie[197], hoofsaaklik omdat die klassis nie op die Skrifberoep van die kerkraad ingaan nie[198]. Twee appèlle dien by die partikuliere sinode. Die een word onontvanklik verklaar. Ten opsigte van die tweede appèl is deur die voorsitter van die partikuliere sinode gereël dat slegs een van die kerkraad se twee afgevaardigde toeligters die woord mag voer[199]. Na afloop van die partikuliere sinode gee die afgevaardigde toeligters aan die kerkraad te kenne dat hulle ontevrede is oor die wyse waarop hulle deur die partikuliere sinode behandel is[200]. Die kerkraad gee verder te kenne dat hulle moeite ondervind om die nodige besluite van die *Deputate vir Korrespondensie van die partikuliere sinode te bekom om kennis van appèl te* gee[201]. Die kerkraad meen dat die partikuliere sinode juis dié onreg doen waarteen met name in die beskrywingspunt gewaarsku word: 'dat daar reg gespreek word sonder om te kontroleer of inligting korrek is en sonder dat die appellante en respondente (verweerders) mekaar hoef te ontmoet'[202]. Die kerkraad versoek die nasionale sinode om oor die appèl teen die besluit van die partikuliere sinode uitspraak te gee, en – indien die appèl gehandhaaf word – die beskrywingspunte wat deur die klassis van die hand gewys is, in behandeling te neem. Die kerkraad vestig die nasionale sinode se aandag daarop dat dit vir hulle as kerkraad moeilik sal wees om 'weer die weg deur die Klassis en Partikuliere Sinode te volg omdat die huidige prosedures, soos dit binne die ressort van die Partikuliere Sinode Oos-Transvaal toegepas word, 'n struikelblok is om die saak op 'n billike wyse te laat behandel'[203]. Die kommissie van die nasionale sinode wat opdrag ontvang het om die sinode oor die appèl te adviseer, het twee woordvoerders van die kerkraad en toeligters van die partikuliere sinode in mekaar se teenwoordigheid aangehoor. Die sinode besluit dat die appèl van die kerkraad op een formele grond slaag, en op al die ander gronde nie slaag nie[204]. Met betrekking tot die kerkraad se versoek aan die sinode om oor die genoemde beskrywingspunte uitspraak te doen, kan niks in die acta teruggevind word nie.

In 'n appèl van 'n ander kerk teen dieselfde partikuliere sinode[205] word eweneens aangevoer dat dokumente wat van die Deputate Korrespondensie aangevra is nie betyds ontvang is nie of van die appellante weerhou is[206]; dat die appellante nie aangehoor is nie[207]; dat die partikuliere sinode nagelaat het om ooreenkomstig die skriftuurlike eis getuienis aan te hoor;

---

[197] Acta, 1994:94, punt 3.4
[198] Acta, 1994:97, punt 4.2.1
[199] Acta, 1994:94, punt 3.5
[200] Acta, 1994:94, punt 3.6
[201] Acta, 1994:94, punt 3.7
[202] Acta, 1994:98, punt 4.2.2.2
[203] Acta, 1994:101, punt 5
[204] Acta, 1994:110, punt 3
[205] Acta, 1994:111-116, artikel 12.2.9
[206] Acta, 1994:112, punt 5
[207] Acta, 1994:112, punt 6

elke party geleentheid te gee om sy kant van die saak te stel, en reg te spreek[208]. Die appellante kla dat hulle deur die voorsitter stief behandel is en selfs by tye die vergadering moes verlaat, terwyl die deputate van die klassis toegelaat is om teenwoordig te bly[209]. Die nasionale sinode oordeel dat die appèl op twee van die vier gronde slaag[210]. Van die appellante se versoek om die oorspronklike appèlskrif wat by die partikuliere sinode gedien het ontvanklik te verklaar en uitspraak daaroor te gee, neem die sinode met verwysing na Artikel 30 KO slegs kennis[211].

Nasionale Sinode 1997

'n Appèl met nege gronde word deur Sinode 1997[212] ter tafel geneem. Op aanbeveling van die appèlkommissie besluit die sinode dat die appèl op twee gronde slaag[213]. Die appèlkommissie voeg 'n punt toe, waarin die konsekwensies van hulle aanbeveling en die sinode se regspraak uitgespel word: 'Omdat die Appèl in sy wese meer oor 'n waarheidsvraag uitsluitsel vra, interpreteer u Kommissie die uitslag van die Appèl soos volg: Nóg die appellante, nóg die Part. Sinode Namibië kan volkome gelyk gegee word. Die waarheid lê tussen dié twee standpunte ...'[214]. Die sinode besluit om nie dié punt van die kommissierapport te aanvaar nie, en volstaan met 'n besluit: 'Die Appèl slaag op kardinale gronde'.

Die aanbeveling van 'n appèlkommissie in 'n ander appèlsaak word sonder opgaaf van redes deur die sinode verwerp[215]. In sy samevatting beredeneer die appèlkommissie dat die appèl op twee van die vier gronde slaag, en voeg daaraan toe: 'Hierdie appèlgronde maak die wese van die appèl uit...'[216]. Die sinode se samevattende besluit lui: 'Die appèl slaag in sy geheel nie'[217].

Nasionale Sinode 2000

Sinode 2000[218] moet oor sewentien appèlsake uitspraak gee. 'n Regskommissie het ooreenkomstig goedgekeurde prosedure[219] die ontvanklikheid van die appèlle nagegaan en verseker dat al die nodige inligting ter tafel is. Regspraak in al sewentien appèlle is op

---

[208] Acta, 1994:112, punt 7
[209] Acta, 1994:113, punt 9.4
[210] Acta, 1994:116, punt 3
[211] Acta, 1994:116, punt 4
[212] Acta, 1997:61-79, artikel 12.3.2
[213] Acta, 1997:79, punt 3.2.1
[214] Acta, 1997:79, punt 3.2.2
[215] Acta, 1997:100-118, artikel 12.3.4
[216] Acta, 1997:118, punt 4.5
[217] Acta, 1997:118, punt 4
[218] Acta, 2000:41-177, artikel 12
[219] Acta, 1991:539-540

dieselfde lees geskoei. In sy rapport gee die appèlkommissie inligting oor die stukke wat ter insae was, toeligting wat deur betrokkenes gegee is, asook 'n kort agtergrondskets van die appèl. Daarna word elke grond wat deur die appellant aangevoer word een vir een bespreek. Die appèlkommissie gee sy beoordeling van die saak (die kern van die vermeende verontregting en die toepaslike regsvrae kom hier aan die orde), sy bevinding en sy aanbeveling op grond waarvan die sinode regspraak lewer.

In een van die appèlle versoek die appellant dat die sinode die besluit van die partikuliere sinode waarteen hy appelleer asook die besluit van die kerkraad, wat die ander party in die geding is, nietig sal verklaar[220]. Hierby aansluitend vra die appellant dat, indien die appèl slaag, die sinode die kerkraad 'sal adviseer hoe om die nietigverklaring van die besluit te bestuur'. Die appellant meen verder dat, indien sy appèl slaag, "n woord van vermaning aan die kerke in Klassis Natal en Part. Sinode OVS/Natal in ons tyd gepas sal wees om die eer van die Here en erns in kerkregering te dien'. Die onreg waaroor dit vir die appellant gaan, is dat die partikuliere sinode – wat uitspreek dat die klassis (as eerste instansie van appèl) onregmatig gehandel het deur sy appèl onontvanklik te verklaar – versuim om self op die materie van die appèl in te gaan. Die appellant is van mening dat dit ooreenkomstig Artikel 30 KO juis die partikuliere sinode (as tweede instansie van appèl) se taak is om die gronde van sy appèl te ondersoek en hom daaroor uit te spreek[221]. Die appèlkommissie van die nasionale sinode oordeel dat 'deur die appèl te laat slaag, die Part. Sinode beslis het dat die Appèlle by die Klassis wel ontvanklik was en dat die Klassis nou die Appèlle moet hanteer. Die appellant se reg is nie hierdeur gekrenk nie, maar juis gehandhaaf. Die vergadering wat om tegniese redes nie sy saak wou aanhoor nie, moet dit nou doen. Die Appèlle moet dus opnuut voor die Klassis dien'[222].

In sy uitspraak oor 'n ander appèl kom Sinode 2000[223] tot 'n gelykluidende slotsom: 'Indien 'n Appèl teen 'n besluit van 'n mindere vergadering slaag, is die saak terug op die Agenda van die mindere vergadering ... Die inhoudelike beoordeling van die Beswaarskrif (die materie van die saak – GJM) was egter nie op die Agenda van die meerdere vergadering nie'.

Nasionale Sinode 2003

Uit die wyse waarop Sinode 2003 appèlle behandel, blyk dat die appèlkommissies deurgaans gepoog het om nie net op grond van stukke te oordeel nie, maar die appellant en toeligters van

[220] Acta, 2000:165, punt 6
[221] Acta, 2000:166, punt 2.1
[222] Acta, 2000:166, punt 2.1.1
[223] Acta, 2000:173, punt 2.2.1

die mindere vergadering in mekaar se teenwoordigheid aan te hoor. Aan al die betrokkenes, asook aan diegene wat die kommissie te woord wil staan, word ruim geleentheid vir vrae en bespreking gebied[224]. Waar nodig, is vir opheldering van sake gevra ten einde duidelikheid en sekerheid oor die feite op tafel te kry[225]. In twee gevalle maak die appèlkommissie 'met groot dank' melding van die 'baie mooi broederlike wyse' waarop die wedersydse aanhoor van die appellant en toeligters van die mindere vergadering kon geskied[226].

Sinode 2003[227] behandel 'n appèl wat betrekking het op 'n broeder wat voorheen predikant was, en opnuut aansoek doen om tot die amp van Woordbedienaar toegelaat te word. 'n Lang proses het aan die appèl voorafgegaan en daartoe aanleiding gegee. Die sinode spreek uit dat die appèl van die broeder slaag[228]. In die acta word ook melding gemaak van die konsekwensie van die uitspraak, naamlik 'dat die hele aansoek van vooraf (*de novo*) begin by die kerkraad van Nigel'. Hiervan neem die sinode kennis[229].

Ten opsigte van 'n ander appèl oordeel Sinode 2003[230] dat dit ook slaag[231]. Weereens vermeld die acta die konsekwensie van die sinode-uitspraak: 'Dat die appèl van vooraf (*de novo*) deur Oostelike Part. Sinode 2003 kragtens artt. 30 en 31 hanteer word. Die Appellant het in die ontmoeting met die Appèlkommissie aangedui dat hy 'n pad van versoening wil loop alreeds vóór Oostelike Part. Sinode 2003. Alle betrokkenes by hierdie saak moet asseblief van hierdie gesindheid deeglik kennis neem'. Die sinode keur dit goed[232].

In 'n uitsonderlike uitspraak keur Sinode 2003[233] goed dat 'n bepaalde appèlsaak, waarby verskeie individuele lidmate en kerke en klasses betrokke is, nie verder behandel word nie. Hierdie uitspraak volg op die rapport van die appèlkommissie wat na deeglike ondersoek van die saak bevind dat die omvang van die materie van die appèl en die verstrengelde aard daarvan sodanig is dat dit vir die sinode onmoontlik gemaak word om in die tyd tot sy beskikking goeie regspraak te lewer. Bowendien oordeel die appèlkommissie dat regspraak in die appèl nie die totale probleem, waarvan die inhoud van die appèl slegs 'n onderdeel is, sal oplos nie. Vir 'n totale oplossing is versoening tussen botsende partye van grondvlak af noodsaaklik[234]. Die sinode besluit om die appèl, sowel as die rapport van die appèlkommissie, na 'n

---

[224] Acta, 2003:49, punt 2.1; Acta, 2003:61, punt 2.1; Acta, 2003:69, punt 2.1.1; Acta, 2003:85, punt 2.1
[225] Acta, 2003:57, punt 2.1
[226] Acta, 2003:69, punt 2.2; Acta, 2003:81, punt 2.1
[227] Acta, 2003:62-72, artikel 12.2.4
[228] Acta, 2003:72, punt 4
[229] Acta, 2003:72, punt 5
[230] Acta, 2003:73-82, artikel 12.2.5
[231] Acta, 2003:82, punt 4
[232] Acta, 2003:82, punt 5
[233] Acta, 2003:101, punt 2.2.1
[234] Acta, 2003:101, punte 2.1.1 en 2.1.4

Synodus Contracta te verwys. Alle betrokkenes word inmiddels gewys op die plig wat op hulle rus om volgens Matteus 5:23-24 die inisiatief te neem in die soeke na versoening. Voordat die *Synodus Contracta* byeenkom, moet die betrokkenes met mekaar vergader. Die sinode wys vier adviseurs aan wat 'n fasiliteringsrol speel en leiding gee ten einde mee te help om 'n oplossing van probleme te verkry en die partye tot versoening te lei[235].

5.3 APPÈLPROSEDURES IN ANDER KERKE

Om die denke en optrede van die GKSA insake appèl binne 'n breër konteks te plaas, word die appèlprosedures en -reëlings van ses kerke in die buiteland weergegee: drie uit Nederland, waar die wortels van die GKSA histories gesproke lê, twee uit die VSA en een uit Skotland[236]. Daar sou met goeie reg en genoegsame rede na die appèlprosedures van talle ander Gereformeerde Kerke, ook in ander wêrelddele, gekyk kon word. Binne die raamwerk en beperkte ruimte van die studie word met hierdie ses volstaan.

5.3.1 Gereformeerde Kerken (Vrijgemaakt)

Die *Gereformeerde Kerken (Vrijgemaakt)* (GKV) het, na ongeveer tien jaar van studie, in 2003 'n reëling vir die appèlprosedure vasgestel[237]. Die reëling bestaan uit twintig artikels wat in vier dele gegroepeer is.

Indiening van appèlskrif

1. Wanneer 'n kerklike vergadering of 'n lid van een van die kerke kragtens Artikel 31 appelleer, sal die kerk of die lidmaat die appèlskrif so gou as moontlik nadat die besluit geneem is by die kerk wat as roepende kerk vir die eersvolgende generale sinode aangewys is, indien. Die appèl word per e-pos sowel as skriftelik in sewevoud ingedien.
2. Die roepende kerk sal die appèlskrif op die voorlopige agenda van die sinode plaas.
3. 'n Appèlskrif behoort ten minste die volgende elemente te bevat:
   - 'n weergawe van die besluit *en/of* handeling van die partikuliere sinode waaroor die geskil ontstaan het;
   - In uiteensetting van die besware van die appellant, met redes en verduidelikings en feite om die klag te staaf;
   - 'n duidelike omskrywing van wat die appellant van die sinode vra.

---

[235] Acta, 2003:101, punte 2.2.2-2.2.5
[236] Behalwe die PKN, het die GKSA korrespondensie met al die kerke wie se prosedures onder die loep geneem word.
[237] Acta, Generale Sinode Zuidhorn 2002-2003, Artikel 50 bylae III 10

Indien die appèlskrif gerig is teen die uitspraak van 'n partikuliere sinode, bevat die appèlskrif tewens 'n weergawe van die oorspronklike geskil.

Indien 'n appèlskrif nie aan hierdie vereistes voldoen nie, sal die appellant geleentheid ontvang om sy geskrif aan te vul binne 'n termyn wat deur die deputaatskap appèlsake van die sinode bepaal word. Die deputaatskap vergewis hom daarvan dat die appellant die ander party oor sy beroep op die generale sinode ingelig het.

Benoeming van deputaatskap

4. Vir die voorbereiding van die behandeling van appèlsake sal die generale sinode 'n deputaatskap benoem.
5. Die deputaatskap bestaan uit ses lede en ses *secundi*. Hulle word vir 'n termyn van drie jaar benoem en kan hoogstens twee maal herbenoem word. In die deputaatskap word ten minste twee juriste en twee teoloë benoem. Die generale sinode wys een van die deputate as sameroeper en voorsitter van die deputaatskap aan.
6. Niemand van die deputaatskap wat al voorheen by die hantering van die saak betrokke was, of wat in enige persoonlike verhouding met een of beide partye staan, mag by die verdere behandeling daarvan betrokke wees nie.

Voorbereidende handeling van deputate

7. Die deputate begin so spoedig as moontlik om van die appèlskrif kennis te neem en die behandeling daarvan deur die generale sinode voor te berei. Indien die deputaatskap nie daarin slaag om sy voorbereidende werk af te rond voordat die sinode 'n aanvang neem nie, moet hulle dit tydig aan die sinode meedeel. In oorleg met die moderamen van die sinode sal 'n datum bepaal word waarop die sinode die advies van die deputate kan behandel. Deputate het bevoegdheid om 'n geskil te skik wat tot intrekking van die appèlskrif sal lei.
8. 'n Appèlskrif word eers deur die deputate vir ontvanklikheid getoets. Dit is by voorbaat nie-ontvanklik:
   - as dit nie ingedien is voor die sluitingsdatum wat die roepende kerkraad neergelê het nie, tensy goeie redes vir afwyking gegee kan word;
   - as die appellant geen lid van die kerk meer is nie, tensy dit 'n appèl betref teen onreg wat hom in sy hoedanigheid as kerklid aangedoen is en die gevraagde uitspraak betekenis het vir sy terugkeer na die kerk, of vir herstel van sy goeie naam in die gemeente, of wanneer hy optree in sy kwaliteit as wettige verteenwoordiger van 'n kerklid.
9. Die partye in die geskil is diegene wat by die oorspronklike beswaar betrokke is. Die partye sal alle gevraagde en relevante stukke wat op die geding betrekking het aan die deputate beskikbaar stel en die nodige inligting verskaf. Die deputate is bevoeg om

termyne hieraan te koppel waarbinne daar op samewerking gereken moet kan word. Die deputate sal toesien dat die partye volledig ingelig is oor die stukke en inligting wat van weerskante in die behandeling van die saak ter tafel gebring word. Die onus rus op die deputate om, as die indiener van 'n stuk uitdruklik daarvoor vra, te beoordeel of stukke vanweë hulle vertroulike karakter nie geskik is om aan die ander party voorgelê te word nie. As geoordeel word dat 'n beroep op vertroulikheid tereg is, behoort die deputate slegs die karakter van die vertroulike stukke te noem. Die ander party mag dan vra dat dié stukke by die besluitvorming buite beskouing bly.

10. Die deputate sal so gou as moontlik mondelinge hoor en wederhoor toepas. Partye kry geleentheid om toeligting te gee. Partye word in mekaar se teenwoordigheid aangehoor. Kerklede, wat regstreeks deur die saak geraak word, kan eweneens deur die deputate aangehoor word. Dit geld ook vir visitatore en andere wat tevore in die regsgang by die saak betrokke was. Van laasgenoemde moet die partye kennis kan neem.
11. Die partye het die reg om in hulle skriftelike en mondelinge kontak met die deputaatskap bystand te bekom.
12. Van alle mondelinge besprekings word altyd 'n kort verslag gehou, wat ná die tyd skriftelik aan albei partye beskikbaar gestel word.
13. Die deputate kan advies en hulp van deskundiges inwin, mits die noodsaaklike geheimhouding daarby in ag geneem word.
14. Die deputate stel hulle rapport met 'n volledige konsep vir 'n besluit op. Die rapport word as 'vertroulik' gemerk en ten minste tien dae voor die datum waarop die sinode dit moet behandel ingedien. Die sinode bepaal vervolgens die wyse van behandeling en bring die partye en ander betrokkenes hiervan op hoogte.
15. As die werk van die deputate nie klaarkom nie, moet die sinode betyds in kennis gestel word, sodat 'n nuwe datum vir afhandeling bepaal kan word.

Behandeling en besluitvorming deur die sinode

16. By die behandeling van die appèlskrif deur die sinode sal ten minste twee deputate aanwesig wees om die rapport te stel en toe te lig en die sinode van verdere advies te bedien.
17. Die betrokke partye kry tydens die sinode geleentheid om hulle saak te stel en toe te lig. Die lede van die generale sinode wat by 'n appèlsaak betrokke is (was) – onder wie in elk geval die afgevaardigdes van die partikuliere sinode teen wie die appèl ingestel is – maak geen deel uit van die vergadering wat die appèl behandel nie. Indien 'n sinode besluit om 'n appèlskrif *in camera* te behandel, sal die lede van die sinode wat by die appèlsaak betrokke is (was), die vergadering verlaat voordat die beraadslaging begin. Dieselfde geld vir die partye, as hulle toegestaan word om hulle sienswyse mondeling in die vergadering toe te lig.

18. In die besluit van die sinode behoort die volgende elemente opgeneem te word:
    - 'n weergawe van die besluit en/of handeling van die mindere vergadering waaroor die geskil ontstaan het;
    - 'n samevatting van die besware wat die appellant daarteen ingebring het;
    - 'n samevatting van die gronde, toeligting en *casu quo* verweer van die betrokke mindere vergadering;
    - 'n noukeurige verantwoording van die gronde waarop die uitspraak van die generale sinode berus;
    - 'n duidelike uitspraak van die generale sinode oor die appèlskrif;
    - waar nodig 'n aanwysing van die regsgevolge van die genome besluit;
    - indien van toepassing, nadere aanwysings insake die weg waarlangs herstel van reg en vrede bewerkstellig kan word.

    Die sinode sal binne twee weke op 'n ordelike wyse kennis van sy besluit aan die betrokke partye gee.
19. Indien iemand op grond van Artikel 31 KO by 'n generale sinode in appèl gegaan het en 'n appèlskrif ooreenkomstig die appèlreëling by die deputate ingedien het, is die deputate bevoeg om – indien dit uit 'n oogpunt van spoedeisendheid en ter voorkoming van onherstelbare nadeel absoluut noodsaaklik is – 'n ordemaatreël te tref totdat die generale sinode oor die appèl beslis het. Die appellant moet in daardie geval 'n skriftelik gemotiveerde versoek by die deputaatskap indien. Deputaatskappe sal so 'n versoek sover moontlik in ooreenstemming met die goedgekeurde reëling behandel.
20. As daar omstandighede is waarvoor hierdie reëling geen voorsiening maak nie, beslis die sinode self daaroor.

5.3.2 Protestantse Kerk in Nederland

Die *Protestantse Kerk in Nederland* (PKN) het daarvoor gekies om, waar daar oor geskille beslis moet word, nie die amptelike vergaderinge vir so 'n ondersoek en beslissing verantwoordelik te hou nie[238]. Instansies wat onafhanklik van die amptelike vergaderinge staan, moet vasstel wat in 'n konkrete situasie reg is. Net soos by die burgerlike owerhede, word daar 'n duidelike onderskeid getref tussen vergaderinge waaraan wetgewende en bestuurlike take opgedra word, en kolleges wat spesifiek vir regspraak (dit is: toepassing van die wetgewing) verantwoordelik gehou word. Onafhanklike regters word aangewys om die regsbeskerming van diegene wat by 'n geskil betrokke is, te dien. Die kerklike karakter van die regspraak word verseker deurdat die geskilbeslegting by *kerklike* kolleges rus; dit is kolleges

[238] Van den Heuvel *red.*, 2004:224

wat deur die kerk self ingestel word en waarvan die lede deur die vergadering van belydende lidmate benoem word.

Ordinansie 12 van die PKN-kerkorde[239] het betrekking op die behandeling van besware en geskille. Die ordinansie bestaan uit twaalf artikels, wat elkeen uit verskeie paragrawe saamgestel is. Slegs dele wat direk van toepassing is, word uitgelig.

Artikel 1: Algemeen

1-1. Die behandeling van besware en geskille geskied volgens reg, met inagneming van die regverdigheid en liefde in die gemeenskap van die kerk.

1-2. Die behandeling van besware en geskille word opgedra aan kolleges vir die behandeling van besware en geskille (hierna genoem: kollege), wat dit ooreenkomstig die aanvaarde ordinansie hanteer.

1-3. Afgesien van die reg tot appèl en beswaar bestaan die reg tot revisie.

Artikel 2: Die kolleges vir die behandeling van besware en geskille

2-1. Daar is net soveel regionale kolleges vir die behandeling van besware en geskille as wat daar algemene klassikale vergaderinge is. Die regsgebied van 'n regionale kollege vir die behandeling van besware en geskille omvat die klasses wat in die algemeen klassikale vergadering saamkom.

2-3. 'n Regionale kollege bestaan uit vyf lede, wat deur die algemeen klassikale vergadering benoem word. Hulle word gekies uit die belydende lidmate van die kerke in hulle gebied. Die lede word vir 'n periode van agt jaar benoem en kan nie vir 'n tweede agtereenvolgende periode herbenoem word nie. Ten minste drie lede moet ampsdraers wees. Die drie ampte moet sover moontlik verteenwoordig wees.

2-4. Die voorsitter word deur die algemeen klassikale vergadering aangewys.

2-5. 'n Adviserende lid in die hoedanigheid van meester in die regte word deur die algemeen klassikale vergadering vir 'n periode van vier jaar op die kollege benoem.

2-7. Die generale kollege vir behandeling van besware en geskille bestaan uit vyf lede, wat deur die generale sinode uit die belydende lidmate van die kerke benoem word. Vir die samestelling van die generale kollege geld dieselfde reëls as vir die klassikale kollege.

2-11. Vir elke lid van die kollege word 'n *secundus* en 'n *tertius* aangewys wat dieselfde hoedanigheid as die *primus* besit.

2-12. Iemand kan nie op twee kolleges tegelyk dien of advies gee nie.

---

[239] Van den Heuvel *red.*, 2004:235-253

Artikel 4: Geskille

4-2. 'n Geskil dien by wyse van 'n beswaarskrif[240] by die bevoegde kollege wat daaroor moet oordeel. Die betrokke kollege stuur 'n afskrif van die geskrewe geskil aan die instansie met wie die geskil bestaan.

Artikel 5: Beswaarskrif

5-1. 'n Beswaarskrif moet die volgende bevat:

- naam en woonplek van die beswaarde;
- vermelding van die besluit waarteen die beswaar ingebring word, en indien moontlik die datum van die besluit;
- uiteensetting van gegronde redes vir die beswaar;
- toeligting waarom die beswaarde deur die besluit verongelyk is;
- dagtekening en handtekening van die beswaarde, of – indien dit 'n vergadering is – dié van die voorsitter en skriba van die betrokke vergadering.

5-2. Indien 'n beswaarskrif nie aan bogenoemde voldoen nie, stel die kollege die beswaarde in die geleentheid om sy beswaarskrif met die nodige gegewens aan te vul.

5-3. 'n Beswaarskrif kan deur 'n beswaarde teruggetrek word solank as wat die kollege nog nie daaroor beslis het nie.

Artikel 6: Bevoegdheid

6-3. Indien 'n lidmaat of kerklike vergadering nalatig is in die nakoming of uitvoering van 'n beslissing deur 'n kollege, is die kollege bevoeg om kerklike tug uit te oefen.

Artikel 7: Behandeling in eerste aanleg

7-1. Die kollege lewer binne die termyn wat vooraf aan die beswaardes bekend gemaak is, uitspraak oor die saak wat voor hom dien. Dié termyn kan met opgaaf van redes verkort of verleng word.

7-2. As betrokkenes daarvoor vra, of as die kollege oordeel dat dit nodig is, kan die betrokkenes die hulp van 'n raadsman of -vrou bekom.

7-3. Die behandeling van 'n beswaar of geskil is nie openbaar nie. Die kollege kan uit eie beweging of op versoek van die betrokkenes besluit om die geskil in die openbaar te behandel.

7-4. Die kollege kan na gelang van omstandighede en bevinding van sake 'n bestaande besluit bevestig, geheel of ten dele vernietig, of aanvul.

---

[240] In 8-3 van die ordinansie word na 'n beroepskrif verwys. In hierdie studie word tussen die term beswaarskrif en beroepskrif, soos wat dit in die PKN-kerkorde gebruik word, geen onderskeid gemaak nie. Na beide word verwys as 'n appèlskrif.

7-5. Geen uitspraak kan gedoen word as nie ten minste vier lede van die kollege aanwesig is nie.

7-6. Die kollege beslis by wyse van 'n gewone meerderheid van stemme oor die saak wat voor hom dien. By staking van stemme het die voorsitter 'n deurslaggewende stem.

7-8. Die uitspraak word op skrif gestel en bevat die volgende elemente:

- naam, amp (indien van toepassing), asook die woonplek van die beswaarde;
- dagtekening van die besluit wat bestry word, tesame met die datum waarop die beswaarskrif by die kollege ingedien is;
- feitlike samevatting van beswaar of geskil;
- regsgronde waarop die uitspraak berus;
- duidelike beslissing insake die beswaar of geskil; indien nodig 'n reëling betreffende die regsgevolge van die uitspraak;
- 'n mededeling óf beroep op 'n meerdere kollege moontlik is;
- dagtekening van die uitspraak, geteken deur die voorsitter en skriba van die kollege.

7-9. Binne dertig dae na lewering van sy uitspraak stuur die kollege skriftelike kopieë aan:

- diegene wat die beswaar ingedien het;
- die kerklike liggaam teen wie die beswaar ingebring is;
- die klein sinode;
- die moderamen van die klassikale vergadering in wie se ressort die plaaslike kerk is;
- die kollege vir visitasie indien gemeen word dat visitatore met oplossing van die geskil moet/kan help.

7-10. 'n Verslag, waarin die persoonlike gegewens rondom die geskil en die uitspraak verwyder is, word vir die vergadering opgestel aan wie die betrokke kollege verantwoording verskuldig is.

Artikel 8: Beroep

8-1. Iemand kan hom teen die uitspraak van 'n regionale kollege op die generale kollege vir die behandeling van besware en geskille beroep.

8-2. So 'n beroep moet skriftelik en gemotiveerd binne dertig dae na die beslissing van die regionale kollege ingestel word.

8-3. Indiening van 'n beroepskrif het geen skorsende uitwerking op die omstrede besluit van die regionale kollege nie. Die voorsitter van die generale kollege kan in bepaalde

omstandighede wel versoek dat die besluit van die regionale kollege opgeskort word, en 'n spoedvoorsiening tref om so gou moontlik uitsluitsel oor die saak te gee[241].

8-4. Ten aansien van 'n uitspraak deur die generale kollege is geen verdere beroep moontlik nie, behalwe dat vir hersiening van die uitspraak aansoek gedoen kan word.

8-5. Insake besware teen prosedures wat gevolg is by die verkiesing van ampsdraers, lewer die regionale kollege finale uitspraak. Geen verdere verlof tot appèl sal teen so 'n uitspraak toegestaan word nie.

Artikel 9: Behandeling van 'n saak in beroep

Dieselfde reëls geld as vir behandeling in eerste aanleg (artikel 7).

Artikel 10: Vernietiging in die belang van eenheid in die behandeling van besware en geskille

10-1. In belang van eenheid ten opsigte van die behandeling van besware en geskille kan die generale kollege binne sestig dae na die dag waarop 'n regionale kollege sy geskrewe uitspraak versend het, die betrokke uitspraak nietig verklaar. In die plek daarvan kan hy sy eie besluit met uiteensetting van regsgevolge aan die betrokkenes bekend maak.

10-2. Die generale kollege kan – ter wille van eenheid in regspraak, en met opgaaf van motiverings – die einduitspraak van 'n regionale kollege onjuis bevind. Die regsgevolge van die uitspraak van die regionale kollege kan egter nie aangetas word nie.

Artikel 11: Hersiening

11-1. Indien 'n generale kollege in verband met 'n uitspraak, waarteen geen verdere beroep meer moontlik is nie, feite en omstandighede ontmoet waarmee tevore geen of onvoldoende rekening gehou is, en daardie feite tot 'n ander uitspraak aanleiding kan gee, is die generale kollege bevoeg om tot hersiening van die saak oor te gaan en 'n nuwe uitspraak te lewer.

11-2. Wanneer 'n generale kollege op hersiening van 'n uitspraak besluit, reël hy – waar en in soverre dit nodig is – die regsgevolge van sy hersiene uitspraak.

Artikel 12: Revisie deur die vergadering wat die besluit geneem het

12-2. Wanneer teen 'n bepaalde besluit 'n versoek vir revisie en terselfdertyd 'n beswaar ingebring word, bepaal die voorsitter van die kollege dat die behandeling van die beswaar opgeskort word totdat die betreffende kerklike liggaam 'n uitspraak oor die revisieversoek gedoen het.

---

[241] Op die oog af is daar 'n kontradiksie in hierdie bepaling. In sy kommentaar op die kerkorde oordeel Van den Heuvel *red.* (2004:242) dat die indiening van appèl, met name waar dit tugsake aangaan, wel 'n skorsende effek het.

12-4. As die revisieversoek afgewys word, word daar met die behandeling van die beswaarskrif voortgegaan.

12-5. 'n Versoek tot revisie word nie ingewillig indien daar geen nuwe materie, wat tot 'n ander besluit kan lei, aan die vergadering voorgelê word nie.

5.3.3 Gereformeerde Gemeenten

Die *Gereformeerde Gemeenten* (GG) het 'n handleiding en toeligting by die kerklike regspraak gepubliseer. Uit die handleiding word duidelik hoe daar in dié kerke met appèl te werk gegaan word. Beskerming van die broederlike karakter, asook openheid en eenvoud van behandeling is fundamenteel vir kerklike regspraak[242]. Kerklike vergaderinge is vanweë hulle amptelike karakter geroep om veral oortuigend, teregwysend, oorredend en leidend op te tree. Herstel van gebroke verhoudings word as doel van kerklike regspraak gestel[243]. Goeie kerklike regspraak moet ten alle tye vir ondersoek deur 'n wêreldlike regter vatbaar wees [244].

Geen volledige appèlprosedure word gegee nie; tog is daar duidelike rigtingwysers waarvolgens kerklike regspraak moet geskied[245]. Kerklike ampsdraers wat moet regspreek moet op hoogte van die reëls van kerkreg wees. Hulle moet teen formalisme, harde en ongevoelige regspraak waak, maar ook teen eiewilligheid[246].

Die belanghebbendes

- Alleen lidmate van die gemeente kan in appèl gaan. Sonder lidmaatskap van die gemeente is daar in beginsel geen appèl moontlik nie.
- Iemand moet persoonlik by 'n beslissing van die kerkraad betrokke wees om van appèlreg gebruik te maak. Persoonlike betrokkenheid is nie beperk tot sake van materiële aard nie, maar kan ook aanwesig wees as daar beswaar oor leeruitsprake gemaak word. Selfs as 'n kerkraad nie binne 'n redelike tyd 'n besluit oor 'n gewigtige saak neem nie, kan dit 'n grond vir appèl wees.

Hoe word appèl ingestel?

- Elke kerklike vergadering is in die lig van die Skrif daartoe verbind om 'n lidmaat tydig oor die moontlikheid van appèl binne 'n bepaalde termyn in te lig.

---

[242] GG, 1999:30
[243] GG, 1999:10,18
[244] GG, 1999:30
[245] GG, 1999:30-78. Ter wille van eenvormigheid in die studie word na die rigtingwysers as 'n prosedure verwys.
[246] GG, 1999:13

- Die appèlskrif vermeld die personalia van die betrokke lidmaat, die besluit waarteen beswaar aangeteken word en 'n so duidelik as moontlike beskrywing van die gronde waarop die appèl rus.
- Kerklike vergaderinge is geroep om daarop ag te gee dat die kerk nie op suiwer formele gronde die regte van die lidmate en die welsyn van die gemeente benadeel nie.

By wie word beroep ingestel?

- Vir die beslissing van die kerkraad is die klassis die beroepsinstansie; vir die besluite van die klassis is die partikuliere sinode, en vir die beslissings van die partikuliere sinode is die generale sinode die beroepsinstansie.
- Geen beroepsinstansie mag oorgeslaan word nie.
- Die lidmaat gee van sy besluit om appèl aan te teken skriftelik kennis aan die skriba van die kerklike vergadering wat die besluit geneem het waardeur die lidmaat meen verongelyk te wees. Die appellant moet sorg dat die betrokke kerklike vergadering tydig oor sy appèlskrif kan beskik.
- Die kerkraad sorg dat die appèlskrif direk ná ontvangs by die skriba van die roepende kerkraad van die meerdere vergadering besorg word. Die skriba oordeel dadelik of die appèlskrif die nodige personalia, die besluit waarteen appèl aangeteken word en die appèlgronde bevat. As sekere gegewens ontbreek, moet die skriba van die roepende kerk die appellant daarop wys en hom of haar versoek om die appèlskrif aan te vul.
- Indien desondanks tog een of meer van die wesenlike gegewens in die appèlskrif ontbreek, verklaar die kerklike vergadering die appèl as onontvanklik.
- Die skriba van die roepende kerk stel, onmiddellik na ontvangs van die appèlskrif, die kerklike vergadering wat die betwiste besluit geneem het in die geleentheid om skriftelike kommentaar in te dien. Na ontvangs van hierdie kommentaar sorg die skriba van die roepende kerk dat die appèlskrif tesame met die kommentaar aan die afgevaardigdes na die meerdere vergadering gestuur word.
- Iemand kan met dieselfde saak slegs een maal by 'n bepaalde vergadering appelleer. Daarom is daar geen regstreekse appèl vanaf een generale sinode op 'n ander moontlik nie.

Termyn van appèl

- 'n Termyn van twee maande word aanbeveel[247]. Hierdie termyn begin op die dag wat volg op die datum van die betwiste beslissing. Indien die appellant nie oor die dag van die beslissing ingelig kon word nie, verskuif die begin van die termyn na die datum waarop die appellant redelikerwys van die beslissing kennis kon neem.

---

[247] 'n Appèl is anders as enige ander ingekome stuk en dra besondere gewig. As sodanig dien dit so spoedig as moontlik op die agenda (GG, 1999:49).

Opskortende werking van appèl

- Kerklike vergaderinge spreek hulle oor die opskortende werking van 'n appèl uit. Daarby word die vraag beantwoord of die besluit wat geneem is onmiddellik uitgevoer moet word en of die uitvoering van die besluit opgeskort kan word solank as wat die besluit vir appèl oopstaan, of 'n appèl wat ingebring is nog nie behandel is nie.
- In besondere gevalle kan dit noodsaaklik wees om besluite direk uit te voer, byvoorbeeld in geval van tug oor growwe, openbare sondes en tug vanweë onsuiwerheid in die leer.

Gronde vir appèl

- Die gronde vir appèl is in die Skrif, belydenisskrifte, leeruitsprake van die generale sinode en/of die kerkorde geleë.
- Dit sluit in dat appèlgronde by geskille van stoflike aard tewens in onvoldoende afweging van die belange van die betrokke gemeente of in die skending van die beginsels van behoorlike kerkbestuur geleë kan wees.

Bystand en advies

- As iemand self bekwaam is om die woord te voer, moet daar gewaak word teen die gebruik van 'n 'mond'. In ander gevalle moet die versoek om bystand van 'n 'mond' gunstig oorweeg word.
- Sodanige 'mond' moet onberispelik in leer en lewe wees, lidmaat van die GG wees of homself met die GG se leer en lewe kan identifiseer.
- Kerklike vergaderinge mag 'n verongelykte lidmaat nie die voorreg ontneem om kerkregtelike advies by 'n deskundige uit eie kring in te win nie.
- Volop geleentheid moet tot mondelinge toeligting van die appèl gegee word.

Die behandeling

a. Algemene uitgangspunte
   - Die behandeling van alle appèlle begin daarmee dat die betrokkenes 'n mondelinge of skriftelike toeligting op die ingediende stukke gee. As die kerklike vergadering dit nodig ag, kan mondelinge toeligting in teenwoordigheid van die wedersydse betrokkenes plaasvind. As 'n betrokkene 'n verklaring aflê, kan die kerklike vergadering bepaal dat die ander betrokkenes daarby teenwoordig mag wees. Indien 'n kerklike vergadering anders besluit, moet hy sorg dat 'n skriftelike en getekende verslag van die afgelegde verklaring aan die ander betrokkenes beskikbaar gestel word.
   - Die kerklike vergadering kan besluit om die appèl in die volle vergadering te behandel of om dit na 'n kommissie vir ondersoek te verwys.

- Die hoor van getuies vind ooreenkomstig elders aangeduide riglyne[248] plaas.

b. Onbevooroordeelde optrede

- Die skriftuurlike beginsel van onbevooroordeelde behandeling van 'n appèlsaak moet onverswak gehandhaaf word.
- Om partydigheid te voorkom, moet 'n persoon wat vanweë besondere vriendskaps- of familiebande by die appellant betrokke is, nie aan die ondersoek deelneem of op enige wyse met die beraad en besluitvorming van die meerdere vergadering inmeng nie.
- Indien 'n aantal afgevaardigdes in 'n vroeëre stadium by die saak betrokke was, wys die voorsitter nadruklik op die noodsaak van die handhawing van 'n objektiewe ondersoek. Waar nodig kan persone wat reeds betrokke was toegang tot die vergadering ontsê word[249].

Uitspraak

- Besluitvorming vind by voorkeur skriftelik plaas. Dit geskied met meerderheid van stemme nadat behoorlike diskussie gevoer is en argumente deeglik geweeg en oorweeg is.
- Die skriftelike uitspraak van die vergadering word, tesame met redes[250] vir die uitspraak, aan die betrokkenes meegedeel. Die skrywe waarin die beslissing meegedeel word, bevat ook inligting wat die betrokkenes nodig sal hê indien hulle verder sou appelleer.
- Elke uitspraak bevat 'n bepaling ten aansien van die eventuele opskortende uitwerking van die appèl[251].
- As die meerdere vergadering vasstel dat die reëls van die kerkreg nie suiwer toegepas is nie, word die gronde daarvoor aangegee en word die mindere vergadering versoek om die saak opnuut te behandel.
- As dit tydens die ondersoek blyk dat die saak gewysig het of dat daar sprake van nuwe omstandighede is, wys die meerdere vergadering die saak terug na die eerste instansie – naamlik die kerkraad – wat dit opnuut in behandeling moet neem.

---

[248] Hoor en wederhoor word as een van die hoofreëls vir kerklike regspraak beskou (De Gier, 1989:378). Indien 'n appèlsaak behandel word en daar na partye geluister word, eis die reëls dat beide kante gehoor word en daar geleentheid gegee word om op mekaar se stellings te reageer. Met die oog op sorgvuldigheids- en gelykheidsbeginsels word sowel die appellant as die mindere vergadering mondeling of skriftelik in 'n hoorsitting gehoor (GG, 1999:16,38).

[249] 'n Derde punt is hieraan toegevoeg, waarin aanbevelings gemaak word met betrekking tot onbevooroordeelde afvaardiging na meerdere vergaderinge en dies meer.

[250] 'n Kerklike vergadering behoort altyd redes vir sy uitsprake te gee en dit sorgvuldig te notuleer. Redes moet in die Woord gegrond wees, sodat kan blyk dat die uitspraak niks anders as bediening van die Woord is nie (2 Korintiërs 4:2; 1 Petrus 5:3; Lukas 22:25-26; 2 Korintiërs 3:5-6; 2 Timoteus 2;15). Weergee van redes gee almal geleentheid om met die uitspraak te konformeer (GG, 1999:42).

[251] Indien 'n geskorste predikant in appèl gaan, kan die klassis twee predikante aanwys om hom in die tyd van appèl by te staan en reëlmatig te besoek. Hierdie bystand het niks te doen met die ampswerk van die kerkraad jeens die betrokke predikant nie en mag ook nie daarmee inmeng nie. Diegene wat pastorale hulp aanbied mag nie met die inhoud van die saak inmeng nie (GG, 1999:56).

5.3.4 Orthodox Presbyterian Church

Die kerkorde van die *Orthodox Presbyterian Church* (OPC) bestaan uit drie dele: *Form of Government*, *The Book of Discipline* en *The Directory for the public worship of God*. In die tweede deel kom appèl ter sprake. As vertrek- en doelpunt van kerklike regspraak word gestel: 'to vindicate the honor of Christ, to promote the purity of his church, and to reclaim the offender'[252].

Hoofstuk 7 handel oor appèlle. Die hoofstuk rus op beginsels wat in hoofstuk 3 onder die titel 'Steps in institution of judicial process' en hoofstuk 4 onder die opskrif 'The trial of judical cases' verwoord is. Hoofstuk 9, paragraaf 3 bepaal dat ander weë van konflikhantering en oplossing van klagte gesoek behoort te word alvorens iemand besluit om te appelleer. Om 'n oorsig oor die appèlprosedure te kry, word tersaaklike gegewens uit die verskillende hoofstukke weergegee.

Hoofstuk 3: Regsproses

1. 'n Saak van verontregting mag deur 'n verongelykte party, deur 'n persoon wat nie die verongelykte party is nie, of deur 'n regsraad (*judicatory*[253]) aanhangig gemaak word. Die inhoud van die klag moet genoeg gewig dra dat dit van belang is om behandel te word.
2. Geen klag sal behandel word as dit langer as twee jaar na die genome besluit ingebring word nie.
3. Elke klag moet in 'n geskrewe vorm wees. Die punt van verontregting moet daarin aangedui wees, sowel as gronde waarom daar van verontregting gekla word. Gronde vir die klag moet met Skrifverwysings en/of die belydenis gestaaf word. Die erns van die karakter van verongelyking moet aangetoon word. Feite waarna in die klag verwys word, moet nader aangedui word met 'n noukeurige verwysing na dag en datum van die gebeure, omstandighede, dokumentêre bewyse en die name van moontlike getuies.
5. Geen klag sal ondersoek word as die regsraad nie daarvan verseker is dat die klaer die pad van Matteus 18:15-17 eers bewandel het nie. Ook al is die saak openbaar, is dit nie verkeerd om steeds na versoening in terme van Matteus 18:15-17, Matteus 5:21-27 of Galasiërs 6:1 te soek nie.
6. Iemand wat 'n klag indien moet deur die regsraad gewaarsku word dat hy gesensureer sal word indien na 'n voorlopige ondersoek bevind word dat dit onnodig was om met 'n regsproses te begin. Sodanige sensuur behels 'n ernstige vermaning.

---

[252] Kerkorde deel 2, hoofstuk 1, paragraaf 3

[253] Onderskeid word tussen 'n *trial judicatory* en 'n *appeal judicatory* getref. Die een regsraad ondersoek besware en geskille, terwyl die ander oor appèlle handel.

7. Alle klagte moet vooraf ondersoek word om vas te stel of 'n juridiese proses ingestel moet word. Hierdie kommissie vir pre-advies moet oorweeg:
   - wat die vorm/gewig van die klag is;
   - of dit relevant is;
   - of daar genoegsaam bewys vir so 'n klag is;
   - of die bewyse wat ingedien word regskrag het;
   - of die bewyse inderdaad die klag ondersteun;
   - of die klag – indien dit substansie bevat – ernstig genoeg is om ondersoek te word.

   Die kommissie vir pre-advies moet ook die feite en sake behoorlik orden, sodat die vergadering sinvol daaroor kan oordeel.

   'n Klag wat ernstig genoeg is om verder ondersoek te word, is 'n klag wat te doen het met versteuring van vrede en eenheid in of die heiligheid van die kerk. 'n Klag is eweneens ontvanklik as dit die leer van die kerk raak.
8. As 'n klag dien, word daar omsigtig mee te werk gegaan. 'n Tweede kommissie ('n ander een as die kommissie van pre-advies) moet ondersoek doen na:
   - die inhoud van die klag;
   - die relevansie van die klag;
   - die vermoë van die getuies om getuienis te kan lewer;
   - die ooglopende outentisiteit, ontvanklikheid en relevansie van enige dokumente of bewysstukke wat die klag vergesel;
   - of die betrokke bewysstukke daadwerklik die klag steun;
   - of die klag ernstig genoeg is om 'n ondersoek te regverdig.

   Hierdie tweede kommissie moet, soos die eerste kommissie, 'n geskrif opstel waarin die lyn van die betoog/klag na vore kom[254].

Hoofstuk 4: Ondersoek

1. Voordat die ondersoek begin, hou die voorsitter 'n openlike verklaring voor waarvolgens die raad hom verbind tot regspraak ooreenkomstig God se Woord. Regspraak is Woordbediening.
2. Die skriba van die raad moet noukeurig opskryf wie almal aan die regspraak deelneem. Die notulering van die saak moet aan die volgende minimum-vereistes voldoen:
   - die klag moet in besonderhede weergegee word;
   - besware teen die klag wat te eniger tyd gedurende die ondersoek ingebring word, moet weergegee word;
   - 'n lys van getuies moet opgestel word;

[254] Die twee kommissies werk onafhanklik van mekaar aan die saak. Die een doen vooraf ondersoek. Die ander berei die saak vir regspraak voor. Daar word in alle opsigte gepoog om nie die kerklike vergadering met sake te belas wat nie daar hoort nie, of wat in 'n kleiner kring opgelos kan word.

- al die besluite van die regsraad moet uitdruklik vermeld word;
- notules van alle persoonlike gesprekke wat met die saak verband hou, moet weergegee word. In geval van appèl moet dit na die meerdere vergadering saamgestuur word.

3. Die aangeklaagde kan van regshulp en -raad gebruik maak. Die raadgewer moet lid van die OPC wees.

   Die regsraad moet ten alle tye onpartydig wees. Iemand wat aan die vooraf ondersoek gewerk het, mag nie op die regsraad dien nie. Net so mag diegene wat in 'n bepaalde regsaak help oordeel nie in 'n daaropvolgende meerdere vergadering in 'n regsraad dien nie.

   Die aangeklaagde is geregtig op die notule van die regsaak.
4. Getuies lê 'n eed af soos in 'n hofsaak. Getuies moet fisies en psigies by magte wees om getuienis te kan aflê.

   Tussen direkte getuienis en omstandigheidsgetuienis moet noukeurig onderskei word. Die regsraad bepaal watter gewig elke stuk getuienis dra.

   Regsittings word noukeurig gereël. Met die eerste sitting word die saak slegs aangehoor. Tydens die tweede sitting, wat nie langer as tien dae na die eerste mag plaasvind nie, vind regspraak plaas.

   Die uitspraak moet helder wees: skuldig of onskuldig. Voordat die uitspraak geëffektueer word, moet die beskuldigde kans kry om appèl aan te teken.

Hoofstuk 7: Appèl

1. 'n Appèl is 'n versoek aan 'n regsraad om by wyse van regspraak die uitspraak van 'n laer regsraad te verander. 'n Appèl mag ingestel word deur 'n verongelykte of deur 'n regsraad wie se oordeel nietig verklaar of deur 'n ander regsraad verander is.
2. Daar kan nie gedurende die loop van die ondersoek teen oordele en reëlings van die regsraad wat die ondersoek doen geappelleer word nie. Nadat uitspraak gelewer is, kan die betwiste oordele en reëlings van 'n laer regsraad as gronde vir appèl voor 'n hoër regsraad dien.
3. Kennisgewing van appèl moet skriftelik binne tien dae na die neem van die betwiste besluit by die skriba of voorsitter van die regsraad teen wie geappelleer word, ingedien word.
4. Om 'n appèl te finaliseer moet die appellant die geskrewe appèl[255] binne dertig dae na kennisgewing daarvan indien. Die appellant gee 'n kopie van die appèl aan die skriba van die regsraad teen wie geappelleer word. Die skriba van die regsraad wat die saak moet ondersoek, sal aan die appellant en die verweerder kennis gee van die tyd, datum en plek waar die appèlverhoor sal plaasvind.

[255] 'n *Pro forma* vir die kennisgewing van appèl, sowel as die appèlskrif is in die *Book of Discipline* opgeneem. Die *pro forma* help appellante om die appèl in die regte vorm te giet.

5. Die skriba van die regsraad teen wie geappelleer word, sal die notule van die besluit asook die chronologie van die gebeure aan die skriba van die regsraad by wie geappelleer word, verskaf.
6. As die regsraad nie die appèl handhaaf nie, word die oordeel van die laer regsraad bevestig. As die regsraad 'n onderdeel van die appèl handhaaf, sal hy oordeel of die betrokke onderdeel van sodanige belang is dat nietigverklaring of verandering van die vorige uitspraak nodig is. 'n Regsraad wat besluit om nie die oordeel van die laer regsraad te steun nie verwys die saak terug vir 'n nuwe ondersoek, verander aan die oordeel, of verklaar die bestaande oordeel nietig.
7. Niemand wat aan die oordeel van 'n laer regsraad deel gehad het mag voorstelle maak of stem in die oordeel van 'n daaropvolgende regsraad nie.

5.3.5 Christian Reformed Church in North America

Artikel 30 van die Kerkorde van die *Christian Reformed Church in North America* (CRCNA) lui soos volg[256]:

a. Vergaderings en kerklidmate mag na 'n eersvolgende meerdere vergadering appelleer as hulle glo dat onreg gedoen is of as 'n beslissing in stryd met die Woord van God of die Kerkorde is. Appellante moet alle kerklike regulasies rakende die wyse en tyd van appèl eerbiedig.
b. Die sinode mag regte vir ander appèlle instel en reëls vir die behandeling daarvan aanvaar.
c. As daar op regspraak beroep gedoen word, is die relevante bepalings van die *Judical Code* vir die behandeling daarvan van toepassing.

By Artikel 30 is drie supplemente gevoeg waarin die prosedure insake appèlle uiteengesit word. Supplement A bevat reëls vir appèlle waarvoor die *Judical Code* geen voorsiening maak nie. Supplement B handel oor appèlsake wat op teologiese opleiding en kandidate in die teologie betrekking het. Supplement C bevat die *Judical Code of Rights and Procedures.* Slegs hoofsake uit Supplemente A en C word kernagtig weergegee.

Supplement A: prosedure-reëls vir appèlsake[257]

A. Appèl van 'n kerklid (appellant) teen 'n beslissing of handeling van 'n kerkraad (respondent)

- Binne ses maande nadat die betwiste besluit geneem of handeling plaasgevind het, moet daar geappelleer word. Die klassis kan, indien daar aanvaarbare redes is, die tydlimiet verslap.

[256] CRCNA, 2005:10
[257] CRCNA, 2005:49-50

- Wanneer die klassis die appèl oorweeg, sal aan die appellant en die respondent redelike tyd gegee word om mondelinge toeligting oor die saak te lewer.
- Die klassis sal elke appèl behoorlik ondersoek en daaroor beslis. Die uitspraak moet binne 'n jaar na ontvangs van die appèl gelewer word.
- Sowel die appellant as die respondent het die reg om teen die beslissing van die klassis op die sinode te appelleer.

B. *Appèl van 'n kerklid of kerkraad (appellant) teen die besluit van 'n klassis (respondent)*
   - Binne negentig dae na die uitspraak van die klassis moet kennis van appèl gegee word.
   - Die appèlskrif moet voor 15 Maart ingedien word om te verseker dat dit dieselfde jaar nog behandel word.
   - Appèlle word normaalweg nie in die agenda van die sinode gedruk nie.
   - Die appellant en respondent het die reg om voor die sinode se kommissie van pre-advies te verskyn om hulle sake duidelik te maak.
   - Die appellant en respondent sal die reg hê om by die sinode teenwoordig te wees ten einde hulle saak te stel.
   - Kopieë van die appèl, wat nie in die agenda ingebind is nie, word so spoedig moontlik na indiening daarvan aan die lede van die kommissie vir pre-advies voorsien.

C. *Algemene reëls*

Die skriftelike appèl moet, so gou as moontlik nadat dit by die betrokkenes van die meerdere vergadering ingedien is, aan die vergadering teen wie geappelleer word beskikbaar gestel word.

Vir die vorm van appèl is daar geen spesifieke voorskrifte nie. Die volgende elemente moet egter daarin voorkom:

- naam van die appellant;
- naam van die liggaam waarteen geappelleer word;
- beslissing waarteen geappelleer word;
- redes waarom gemeen word dat die beslissing verkeerd is;
- agtergrondinligting wat die regsprekende vergadering sal help om die appèl te beoordeel;
- 'n versoek waarin die appellant uitdruklik sê watter aksie hy van die kerkraad, teen wie hy appelleer, verwag.

Die respondent het geleentheid om op die appèl te antwoord. Sodanige antwoord moet binne sestig dae nadat die respondent die appèl ontvang het, aan die betrokkenes van die meerdere vergadering beskikbaar gestel word. 'n Kopie daarvan word aan die appellant gegee.

Dit staan 'n appellant en respondent te eniger tyd vry om hom/hulle deur 'n ander kerklid by die regsprekende vergadering te laat verteenwoordig.

Supplement C: Judical Code of Rights and Procedures[258]

Die doel van die geregskode is om as laaste meganisme vir die oplossing van 'n geskil te dien. Broeders en susters in Christus word opgeroep om alles moontlik te doen om geskille op ander maniere, byvoorbeeld deur arbitrasie of mediasie, by te lê alvorens gekies word om 'n regsproses by wyse van appèl aan te gaan. Die kode beoog om eenheid in regspraak in die kerkverband te bevorder en sodoende aan die wil van God gehoorsaam te wees[259]. Die kode bevat 27 artikels.

Algemeen

1. Appèlle moet altyd skriftelik ingedien word. Appèlle moet handel oor besluite wat dui op afwyking van God se Woord, die belydenis en/of die kerkorde.
2. Appellant en respondent het beide die vryheid om deur 'n ander kerklidmaat verteenwoordig en gehelp te word.
3. Appellant en respondent het beide die reg om die vergadering wat die appèl behandel by te woon, behalwe wanneer die betrokke vergadering tot 'n beslissing kom.
4. Appellant en respondent het beide die reg om van getuies gebruik te maak.
5. Die party wat nie deur die betrokke vergadering gelyk gegee word nie, mag hom op 'n meerdere vergadering beroep.
6. 'n Klag moet skriftelik en met verstrekking van volle besonderhede van vermeende onreg aan die meerdere vergadering voorgelê word. 'n Kopie van die appèl moet onmiddellik aan die vergadering waarteen geappelleer word beskikbaar gestel word. 'n Klag mag nie oor meer as een saak handel nie.
7. Die respondent het geleentheid om sy verweer binne sestig dae na ontvangs van die appèl in te dien.
8. Die behandeling van die appèl mag nie langer as 'n jaar ná indiening daarvan begin word nie.

Appèl by 'n kerkraad

9. Alle ondersoeke sal op 'n christelike manier geskied. Aflegging van die eed word nie vereis nie.

---

[258] CRCNA, 2005:54-63; Brink en De Ridder, 1979:123-128
[259] Deuteronomium 1:16-17; Deuteronomium 16:18-20; Levitikus 19:15; 1 Timoteus 5:19-21

10. Die vergadering oordeel of 'n appèl substansieel genoeg gewig dra al dan nie. Die klaer kan voor die vergadering verskyn ten einde sy saak te stel en toeligting te gee. Die aanhoor van die saak verloop soos volg:
    - elke party kry geleentheid om sy saak te stel;
    - die klaer lewer getuienis en getuies vir sy saak; daarna kry die respondent soortgelyke geleentheid; alle getuies mag deur sowel die klaer as die respondent ondervra word;
    - die klaer en respondent sal ten slotte hulle saak opsom: mondelings of skriftelik;
    - as enigeen van die partye 'n probleem met die prosedure het, moet dit gemeld en genotuleer word; die probleem moet dan aangespreek en opgelos word alvorens die verhoor voortgaan.
11. As die respondent, nadat behoorlik kennis aan hom gegee is, nie by die vergadering opdaag nie, gaan die vergadering sonder sy teenwoordigheid met die verhoor voort.
12. Die finale besluit oor die saak word by wyse van 'n meerderheidstem geneem. Lede van die vergadering wat die hele saak nie persoonlik gevolg het nie, moet hulle by wyse van die notule van die feite vergewis sodat hulle 'n ingeligte en weldeurdagte stem kan uitbring.
13. Nadat tot 'n besluit gekom is, sal die voorsitter die bevindings en besluit van die vergadering bekend maak.
14. Alle getuienisse en geskrifte wat op die saak betrekking het, sal sorgvuldig bewaar word. Die appellant en die respondent behoort redelike toegang daartoe te hê.

Appèl by 'n klassis

15. Dieselfde proses geld soos voorgeskryf in artikel 10.
16. Kennisgewing van appèl moet binne negentig dae nadat die kerkraad sy besluit geneem het, by die klassis asook by die kerkraad waarteen geappelleer word, ingedien word. In die volgende dertig dae moet die geskrewe appèlskrif met sy gronde en ander toevoegings by die deputate korrespondensie van die klassis ingedien word. Die skriba van die kerkraad sal verplig wees om die notules en ander bewyse (artikel 14) aan die deputate beskikbaar te stel. Die verhoor deur die klassis word tot die appèlgronde beperk.
17. 'n Appèl sal nie sonder aanwesigheid van die appellant aangehoor word nie, behalwe as daar baie goeie gronde vir sy afwesigheid bestaan.
18. Indien die appellant intussen tot sterwe gekom het, kan sy erfgename of verteenwoordigers in sy plek optree.
19. Indien 'n appellant addisionele getuienis inbring, waarvoor hy goeie redes kan aanvoer, mag die klassis dit aanhoor. Alternatiewelik kan die klassis die saak vir herverhoor na die kerkraad terugverwys.

20. Kom ooreen met artikel 12. Die klassis kan 'n besluit van die kerkraad in sy geheel of gedeeltelik handhaaf of verander. Die klassis kan die saak ook na die kerkraad terugverwys met die opdrag om dit opnuut in behandeling te neem.
21. Appèl vanaf 'n klassis na 'n sinode is moontlik.

Appèl by 'n sinode

22. Alle appèlle wat na die sinode verwys word, word eers deur die sinodale advieskomitee insake besware en appèlle hanteer sodat hulle dit kan oorweeg en die sinode daaroor kan adviseer.
23. Genoemde komitee word deur 'n vorige sinode aangewys. Ongeveer die helfte van daardie komitee sal uit nie-teoloë bestaan. 'n Lid van die komitee kan wel of geen afgevaardigde na die sinode wees. Die komitee bestaan uit nege lede, waarvan drie jaarliks roteer.
24. Die komitee vergader so dikwels as wat nodig is.
25. Die komitee se aanbevelings, bevindinge en gronde sal skriftelik aan die sinode voorgelê word. Enige party wat by die appèl betrokke is, mag geleentheid kry om die sinode oor die komitee-rapport te spreek.
26. Na deeglike bespreking kan die sinode een van die volgende besluit:
    - gee 'n beslissing oor die saak;
    - verwys na een van sy komitees met die oog op skikking en versoening;
    - verwys tesame met bepaalde adviese terug na die klassis of kerkraad;
    - hanteer sy eie verhoor.
27. Indien die sinode die saak van nuuts af ondersoek, geld die reël van artikel 10.

5.3.6 Free Church of Scotland

In die *Free Church of Scotland* (FCS) bestaan 'n 'conciliar arrangement allowing a gradation of ever enlarging bodies from local Kirk Sessions, through district Presbyteries, regional Synods and a General Assembly'[260]. Hierdie struktuur verseker dat sake van moeilikheidsgraad en dispute verwysbaar is vanaf die kleiner na die groter liggaam. Binne elkeen se sfeer het die liggame 'regulative and disciplinary powers and are on that account described as courts of the Church'.

Geen enkelvoudige artikel oor appèl kom in die Kerkorde van die FCS voor nie. Tog kom dit in verskillende artikels van die Kerkorde ter sprake.

[260] FCS, 1995:4

Deel 2, Artikel 20: Mag en funksie van die kerkraad[261]

Daar mag slegs geappelleer word in geval van sake wat die gewete raak[262]. Die prosedure vir appèlle is bykans dieselfde as vir geskille en klagte. Die onus rus uiteraard op die appellant om te sorg dat sy appèl formeel in orde is. Waar en indien nodig moet die kerkraad help om die appellant se appèl formeel in orde te kry, sodat dit nie weens formele redes deur die meerdere vergadering onontvanklik verklaar word nie[263].

Die kerkraad moet bepaal of 'n appèl 'frivolous'[264] is al dan nie. As 'n appèl wesenlik is, word die besluit waarteen geappelleer word opgeskort totdat die meerdere vergadering uitspraak gelewer het.

Indien die kerkraad bepaal dat 'n appèl 'frivolous' is, word die pad vir die appellant nie geheel en al afgesny nie. Hy word egter sterk ontmoedig om met sy appèl voort te gaan.

Deel 2, Artikel 7.2: Mag en funksie van die klassis[265]

Die *Presbytery* luister na een of twee sprekers van beide partye. As twee gelykluidende appèlle dien, word die twee partye wat appelleer as een party beskou.

Appellante word eers aangehoor, daarna die kerkraad. Dan het die appellant geleentheid tot repliek. Lede van die klassis kan vrae stel. Daarna verlaat die appellante sowel as die kerkraad die vergadering. Niemand van hulle mag die verdere besinning en oorweging van die appèl bywoon nie.

Die klassis bespreek die saak en berei 'n oordeel/uitspraak voor. Elke uitspraak is uniek; geen vaste vorm word voorgeskryf nie.

Die minimum-vereiste waaraan die uitspraak moet voldoen is:

- dit moet uitdruklik vermeld dat die klag of appèl gehandhaaf of afgewys word;
- dit moet uitdruklik stel of die oordeel/besluit van die kerkraad waarteen geappelleer word 'reverse' of 'affirm' word;

---

[261] *Kirk Session*
[262] FCS, 1995:22
[263] Vergelyk die relevante bepaling hieroor in die afdeling oor *Discipline*, deel 4 Artikel 1.1 (FCS, 1995:103).
[264] Ligsinnig, nie-wesenlik, nie-gewigtig, onbelangrik.
[265] *Presbytery*; FCS, 1995:61-63

- in geval van 'reversing' moet addisioneel aangetoon en beskryf word wat dit inhou en hoe dit geskied.

Beide partye word ingeroep en van die uitspraak verwittig. As een van die partye by aanhoor van die uitspraak onmiddellik te kenne gee dat hy nie daarmee kan saamgaan nie, moet dit so genotuleer word. Uittreksels uit die notule moet aan die betrokkenes beskikbaar gestel word, sodat hulle na 'n meerdere vergadering kan appelleer[266].

Deel 2, Artikel 1.1: Mag en funksie van die sinode[267]

Die *General Assembly* is 'n *Court of Review*. In daardie hoedanigheid moet die vergadering die verloop van die appèl wat voor hom dien deeglik ondersoek. Hy moet spesifiek daarop let dat hy nie in die regspraak van mindere vergaderinge inmeng nie. 'No question which belongs to the jurisdiction of any one of the inferior Courts can be determined by the Assembly until it has first been duly brought up by Reference, Complaint, Appeal or Petition.' Sake moet na die mindere vergadering terugverwys word as dit nie daar afgehandel is nie, behalwe in geval van buitengewone dringendheid. In daardie geval moet duidelike gronde aangewys word.

Deel 2, Artikels 19 en 20: Tug[268]

As tug toegepas word, kan 'n kerkraadslid wat in sy gewete nie met die tughandeling kan saamgaan nie, onmiddellik kennis van appèl gee. 'Such appeal will prevent the carrying out of the judgement of the Court and parties will be cited *apud acta* to appear before the Superior Court'. Die tug word in so 'n geval opgeskort tot tyd en wyl die meerdere vergadering daaroor besluit.

Hantering van appèlle[269]

Oor die hantering van appèlle is daar 'n aparte hoofstuk in die kerkorde.

1. Alle appèlle is spoedeisend – sowel in die indiening as die behandeling en afhandeling daarvan. Binne tien dae na 'n uitspraak moet appèl aangeteken word, en die eerskomende meerdere vergadering moet dit behandel. As die appellant in gebreke bly om binne die voorgeskrewe periode te handel, verval sy appèl *ipso facto*.

---

[266] FCS, 1995:63, Artikel C6
[267] *General Assembly*; FCS, 1995:80
[268] FCS, 1995:94
[269] FCS, 1995:188-189

2. As 'n appèl vanaf die kerkraad na die klassis gebring word, moet die klassis oor die gewig van die saak oordeel. Dit bepaal die verdere hantering daarvan. As 'n saak baie gewigtig is, kan die klassis dit behandel en afhandel; anders kan dit na die kerkraad terugverwys word.
3. In bepaalde gevalle kan die klassis die hele saak van vooraf inhoudelik ondersoek.
4. In 'n ander geval kan die appèl van die appellant slaag, alhoewel hy skuldig is aan die misdryf waaroor die kerkraad beslis het. Dit word dan so uitgespreek. Die kerkraad word tereggewys omdat hulle in hulle optrede gefouteer het, maar die appellant word tereggewys omdat hy ongeag die verkeerde formele optrede van die kerkraad steeds tugwaardig is.
5. As bevind word dat 'n kerkraad verkeerd geoordeel het en die oordeel tot nadeel van die appellant strek, moet die kerkraad nie alleen sy verkeerde oordeel terugtrek nie maar ook toesien dat die eer en goeie naam van die appellant in die gemeente herstel word. Sy onskuld moet bekend gemaak word en die 'scandal must be wiped off'.
6. Indien so iets gebeur, moet die klassis met wysheid optree 'doing justice to the innocent, yet so as not to weaken the kirk session's authority in that congregation, if in justice it can be avoided'.
7. In so 'n geval moet die betrokke kerkraad duidelike instruksies van die klassis ontvang. Spesiale visitasie kan tot herstel van reg en versoening bydra.

5.3.7 Resultaat

Die ses appèlprosedures verskil in omvang, inhoud, aanpak en vormgewing van mekaar. Dit is voor die hand liggend, aangesien die onderskeie kerkgemeenskappe elkeen hulle eie historiese agtergrond en tradisie het. Daarbenewens is kerkverbande in verskillende lande aan unieke omstandighede blootgestel. Dit lei daartoe dat – gegewe die eise wat aan elkeen gestel word – praktiese maatreëls vir skriftuurlik-gefundeerde regspraak getref moet word.

Kenmerkend van die appèlprosedure van die PKN is die beduidende Hervormde ondertoon wat daarin na vore kom. Dit is te verstane, gesien die samestelling van die PKN[270]. Die prosedure van die GG is onmiskenbaar Gereformeerd in die tradisie van Dordrecht 1618/19[271]. Die nuwe appèlprosedure van die GKV rus eweneens op eeue-oue Gereformeerd kerkregtelike beginsels, alhoewel die aktiewe samewerking tussen teoloë en juriste en die daarstel van 'n appèldeputaatskap 'n merkbare nuwe ontwikkeling is[272]. Die prosedure van die

[270] Van den Heuvel *red.*, 2004:224
[271] GG, 1999:7-10
[272] Haitsma, 2004:5-12

CRCNA is wat omvang en inhoud betref vergelykbaar met die reglement van die PKN. Die appèlprosedures van die FCS en OPC is beide op die presbiteriaanse lees geskoei[273].

Nieteenstaande heelwat verskille wat aan die oppervlak sigbaar is, is daar bepaalde lyne wat konsekwent deur al ses prosedures loop. Ter wille van die breër oriëntering wat met hierdie deel van die studie beoog word[274], word dié lyne geïdentifiseer en beskryf. Waar van toepassing sal verskilpunte uitgewys en bespreek word.

5.3.7.1 Kennisgewing van appèl

In al ses appèlprosedures word bepaal dat daar so spoedig as moontlik kennis van appèl gegee sal word. Tydlimiete verskil van tien dae (OPC) tot ses maande (CRC).

Dit word as algemene reël aanvaar dat die appellant skriftelik kennis van appèl aan die vergadering teen wie hy appelleer (hierna genoem: vergadering *a quo*), sowel as aan die vergadering na wie hy appelleer (hierna genoem: vergadering *ad quem*) gee. Die GKV beklemtoon die noodsaaklikheid dat die betrokke deputate van die vergadering *ad quem* hulle daarvan vergewis dat die appellant die ander party oor sy beroep op die generale sinode ingelig het.

Die regsprekende vergadering kan, indien daar aanvaarbare en gewigtige redes is, die tydlimiet verslap.

5.3.7.2 Indiening van appèl

Skriftelike appèl

Die appèlprosedures stel almal dat die appèl skriftelik ingedien moet word. Elektroniese beskikbaarheid van die appèlskrif word eweneens deur sommige prosedures as 'n vereiste gestel.

Tyd vir indiening

Die prosedures verskil oor die tyd wat aan 'n appellant gegee word om sy appèlskrif voor te berei en in te dien. Die GKV verwag dat 'n appellant so gou as moontlik sy geskrif sal indien, die PKN bepaal dat die appèlskrif binne dertig dae nadat die betwiste beslissing geneem is

[273] FCS, 1995:4
[274] Sien die inleidende paragrawe onder 5.1 en 5.3.

ingedien moet word, terwyl die OPC aan die appellant ruimte gee om binne dertig dae na kennisgewing van sy appèl die appèl in te dien. Oor die algemeen word indiening van die appèlskrif as 'n spoedeisende saak beskou.

Adres

Die prosedures verskil eweneens oor die adres waar die appèlskrif ingedien moet word. Die GG vereis dat die appellant sy appèl by die vergadering *a quo* (byvoorbeeld die skriba van die kerkraad) indien, wat dit dan aan die vergadering *ad quem* (deputate vir korrespondensie van die meerdere vergadering) besorg. Laasgenoemde stel, onmiddellik na ontvangs van die appèlskrif, die vergadering *a quo* in die geleentheid om skriftelike kommentaar in te dien. Na ontvangs daarvan sorg die deputate vir korrespondensie dat die appèlskrif, tesame met die kommentaar, aan die afgevaardigdes na die meerdere vergadering gestuur word. Die OPC en CRC stel dit as reël dat die appellant sy appèl self en direk by die vergadering *ad quem* besorg, terwyl hy 'n kopie van sy appèl aan die vergadering *a quo* gee.

Die verskil in prosedure is nie wesenlik van aard nie. In alle gevalle word reëlings getref om te verseker dat die vergadering *ad quem* sowel as die vergadering *a quo* die appèlskrif onder oë kry. Bowendien word in sekere prosedures ruimte daarvoor geskep dat die vergadering *a quo* hulle kommentaar op die appèl aan alle betrokkenes beskikbaar stel. Dit bring mee dat die partye sowel as die regsprekende vergadering deeglik op die hantering van die saak kan voorberei.

5.3.7.3 Inhoud van appèl

Al ses prosedures is eenstemmig oor die eenvoud waarmee 'n appèl op skrif gestel moet word, asook die volgende elemente wat daarin vervat moet wees:

- naam van appellant asook die vergadering teen wie geappelleer word;
- 'n weergawe van die besluit en/of handeling van die vergadering waaroor die geskil ontstaan het;
- 'n uiteensetting van die besware (appèlgronde) van die appellant, gesteun deur redes, verduidelikings, agtergrondinligting en feite om die klag te staaf.

Indien die appèlskrif teen die uitspraak van 'n klassis en/of partikuliere sinode gerig is, moet dit ook 'n weergawe van die oorspronklike geskil bevat (GKV).

Uit die appèlgronde moet blyk dat die saak waaroor geappelleer word gewigtig, 'n saak van erns, is. Appèlgronde moet op die Skrif, belydenis en/of kerkorde gebaseer wees. Die FCS

bepaal in hulle appèlprosedure dat slegs geappelleer mag word in geval van sake wat die gewete raak. Die OPC eis dat die erns van die karakter van verongelyking aangetoon moet word.

'n Appèlskrif moet onderteken en gedateer wees.

Die prosedures van die GKV vereis dat die appellant in sy appèl ook duidelik moet stel wat hy van die sinode vra. Die CRC bepaal dat die appellant uitdruklik moet sê watter aksie hy van die kerkraad, teen wie hy appelleer, verwag.

5.3.7.4 Die partye

Slegs drie van die prosedures verwys met name na die partye wat by die appèl betrokke is. Die GKV stipuleer dat diegene wat by die oorspronklike beswaar betrokke is die partye in die geskil is. Die GG bepaal dat alleen lidmate van die gemeente in appèl kan gaan. Sonder lidmaatskap van die gemeente is daar in beginsel geen appèl moontlik nie. Daarteenoor huldig die OPC 'n ruimer siening: 'n saak van verontregting mag deur 'n verongelykte party, 'n persoon wat nie die verongelykte party is nie, of 'n regsraad aanhangig gemaak word.

5.3.7.5 Regsprekende vergadering

Uit al ses prosedures blyk dat *kerklike* vergaderinge regsprekende bevoegdheid en die plig tot regspraak het. Die prosedures verskil egter radikaal oor hóé die plig deur kerklike vergaderinge nagekom moet word.

Wie spreek reg?

Die prosedure van die GG bepaal: vir die beslissing van die kerkraad is die klassis die beroepsinstansie; vir die besluite van die klassis is die partikuliere sinode, en vir die beslissings van die partikuliere sinode is die generale sinode die beroepsinstansie. Die kerklike vergadering kan besluit om die appèl in die volle vergadering te behandel of om dit na 'n *kommissie vir ondersoek* te verwys.

Die CRC maak van *appèlkommissies* gebruik. Alle appèlle wat na 'n sinode verwys word, word eers deur die sinodale advieskomitee insake besware en appèlle hanteer sodat hulle dit kan oorweeg en die sinode daaroor kan adviseer.

Die appèlprosedure van die GKV maak melding van *appèldeputate* aan wie die voorbereiding van die behandeling van appèlsake opgedra word. Op 'n deputaatskap van ses lede word ten minste twee juriste en twee teoloë benoem.

Die PKN het daarvoor gekies om nie die amptelike vergaderinge vir die ondersoek van en beslissing oor 'n appèlsaak verantwoordelik te hou nie. Die behandeling van appèlle word aan *kerklike kolleges* opgedra, wat dit ooreenkomstig die aanvaarde ordinansie hanteer. Op die kollege dien predikante, ouderlinge en diakens, asook 'n meester in die regte as adviserende lid.

Die verskil in prosedure reflekteer die kerkgemeenskappe se onderskeie agtergronde en regeringstelsels. Die PKN het met die instel van aparte regskolleges welbewus wegbeweeg van die presbiteriaal-sinodale stelsel van kerkregering, en besluit op die kollegiale wyse van kerkregering[275]. Die ander vyf kerkgemeenskappe het geen aparte regskolleges nie. Die kerklike vergadering op wie 'n beroep gedoen word, spreek reg. Die verskillende wyses hoe daar oor die plek en taak van 'n appèlkommissie en/of appèldeputate as lashebbers van die regsprekende vergadering gedink word, is elders bespreek[276].

Geen regter in eie saak

Al die prosedures is eenstemmig oor die regsreël dat niemand regter in sy eie saak mag wees nie, en dat onbevooroordeelde regspraak sover moontlik gewaarborg moet word. Dié reël word op verskeie maniere en binne verskillende kontekste toegepas:

- Niemand van die appèldeputaatskap wat al voorheen by die hantering van die saak betrokke was, of wat in enige persoonlike verhouding met een of beide partye staan, mag by die verdere behandeling daarvan betrokke wees nie (GKV).
- Die lede van die generale sinode wat by 'n appèlsaak betrokke is (was) – onder wie in elk geval die afgevaardigdes van die partikuliere sinode teen wie die appèl ingestel is – maak geen deel uit van die vergadering wat die appèl behandel nie. Indien 'n sinode besluit om 'n appèlskrif *in camera* te behandel, sal die lede van die sinode wat by die appèlsaak betrokke is (was), die vergadering verlaat voordat die beraadslaging begin (GKV).
- Iemand kan nie op twee kolleges tegelyk dien of advies gee nie (PKN).
- Om partydigheid te voorkom, moet 'n persoon wat vanweë besondere vriendskaps- of familiebande by die appellant betrokke is, nie aan die ondersoek deelneem of op enige wyse met die beraad en besluitvorming van die meerdere vergadering inmeng nie (GG).

[275] Vergelyk artikels 6, 7, 16, 22 en 63 van die *Algemeen Reglement* van 1816 (Pont, 1991:64-78).
[276] Sien hoofstuk 4.4.4.2

- Indien 'n aantal afgevaardigdes in 'n vroeëre stadium by die saak betrokke was, wys die voorsitter nadruklik op die noodsaak van die handhawing van 'n objektiewe ondersoek. Waar nodig kan persone wat reeds betrokke was toegang tot die vergadering ontsê word (GG).
- Iemand wat aan die vooraf ondersoek gewerk het, mag nie op die regsraad dien nie. Net so mag diegene wat in 'n bepaalde regsaak help oordeel nie in 'n daaropvolgende meerdere vergadering in 'n regsraad dien nie (OPC).
- Niemand wat aan die oordeel van 'n laer regsraad deel gehad het mag voorstelle maak of stem in die oordeel van 'n daaropvolgende regsraad nie (OPC).

5.3.7.6 Behandeling van appèl

Kerklike wyse

Die appèlprosedures benadruk almal die kerklike wyse waarop 'n regsaak aangegaan en behandel behoort te word. Plek-plek word dit uitdruklik vermeld, andersins in 'n indirekte – maar nietemin duidelike – sin.

Broeders en susters in Christus wat in onmin met mekaar leef word opgeroep om alles moontlik te doen om geskille op ander maniere, byvoorbeeld deur arbitrasie of mediasie, by te lê alvorens gekies word om 'n regsproses by wyse van appèl aan te gaan .

Alle appèlle is spoedeisend, sowel wat betref die indiening as die behandeling en afhandeling daarvan. Onreg moet so gou moontlik reggestel word.

'n Broederlike karakter, openheid en eenvoud van behandeling van regsake is fundamenteel vir kerklike regspraak. Kerklike vergaderinge is vanweë hulle amptelike karakter geroep om oortuigend, teregwysend, oorredend en leidend op te tree. Regspraak is Woordbediening. Herstel van gebroke verhoudings word as doel van kerklike regspraak gestel.

Kerklike ampsdraers wat moet regspreek moet op hoogte van die reëls van kerkreg wees. Hulle moet enersyds teen formalisme asook harde en ongevoelige regspraak waak, andersyds teen eiewilligheid.

Goeie kerklike regspraak moet vir ondersoek deur 'n wêreldlike regter vatbaar wees.

Ontvanklikheid van appèl

Die ses appèlprosedures is eenstemmig wat betref die noodsaaklikheid dat 'n appèl vir ontvanklikheid getoets word alvorens dit behandel kan word. Twee moontlikhede word beskryf:

- die deputate vir korrespondensie van die vergadering *ad quem*, wat die appèl in ontvangs neem, doen 'n aanvanklike ondersoek na ontvanklikheid en wys die appellant op formele gebreke in sy appèlskrif indien daar sou wees;
- 'n kommissie vir pre-advies beoordeel die appèl vir ontvanklikheid staande die vergadering.

Die prosedures is eweneens eenstemmig dat 'n appèl nie ligtelik op formele gronde onontvanklik verklaar moet word nie. Daar moet vir die appellant geleentheid gegee word om gebreke wat daar is binne 'n redelike tyd aan te vul.

'n Appèl word onontvanklik verklaar as:

- dit nie ingedien is voor die sluitingsdatum wat die roepende kerkraad neergelê het nie, tensy goeie redes vir afwyking gegee kan word (GKV);
- as die appellant geen lid van die kerk meer is nie, tensy dit 'n appèl betref teen onreg wat hom in sy hoedanigheid as kerklid aangedoen is en die gevraagde uitspraak betekenis het vir sy terugkeer na die kerk, of vir herstel van sy goeie naam in die gemeente, of wanneer hy optree in sy kwaliteit as wettige verteenwoordiger van 'n kerklid (GKV);
- die appellant in gebreke bly om sy onvolledige appèl met die nodige inligting aan te vul (GG).

Drie van die prosedures gee, bo en behalwe voorskrifte van formele aard, materiële rigtingwysers wat op die ontvanklikheid van 'n appèl betrekking het.

- Iemand moet persoonlik by 'n beslissing van die kerkraad betrokke wees om van appèlreg gebruik te maak. Persoonlike betrokkenheid is nie beperk tot sake van materiële aard nie, maar kan ook aanwesig wees as daar beswaar oor leeruitsprake gemaak word. Selfs as 'n kerkraad nie binne 'n redelike tyd 'n besluit oor 'n gewigtige saak neem nie, kan dit 'n grond vir appèl wees (GG).
- Geen klag sal ondersoek word as die regsraad nie daarvan verseker is dat die klaer die pad van Matteus 18:15-17 eers bewandel het nie (OPC).
- 'n Klag moet substansieel sodanig gewigtig wees dat dit 'n juridiese ondersoek regverdig. 'n Klag wat ernstig genoeg is om verder ondersoek te word, is 'n klag wat te doen het met versteuring van vrede en eenheid in of die heiligheid van die kerk. 'n Klag is eweneens ontvanklik as dit die leer van die kerk raak. Iemand wat 'n klag indien moet deur die regsraad gewaarsku word dat hy by wyse van 'n ernstige vermaning gesensureer sal word

indien na 'n voorlopige ondersoek bevind word dat dit onnodig was om met 'n regsproses te begin (OPC, FCS).

Ondersoek

Alhoewel die prosedures van mekaar verskil oor die persone wat die ondersoek behartig (hierna genoem: ondersoek-kommissie), is daar eenstemmigheid oor die wyse van ondersoek.

Die ondersoek begin met deeglike *kennisname* van die appèlstuk.

Daarop volg die proses van *hoor en wederhoor.* Partye kry genoeg tyd om in mekaar se teenwoordigheid toeligting oor die saak te gee. Dit staan enige party vry om tydens die proses van 'n 'mond' gebruik te maak. Geleentheid word vir die lede van die regsprekende vergadering en/of ondersoek-kommissie gegee om vrae te stel ten einde 'n duidelike beeld van die saak te kry. 'n Skriftelike verslag word van die hoor en wederhoor-proses opgestel.

Tydens die ondersoek staan dit die regsprekende vergadering en/of ondersoek-kommissie vry om *getuienis* aan te hoor van diegene wat lig op die saak kan werp. Die partye kan self vra dat getuies van hulle keuse 'n spreekgeleentheid kry. Die vergadering kan self ook besluit om die getuienis van visitatore of 'derdes', wat regstreeks deur die saak geraak word of daarby betrokke is (was), aan te hoor.

As betrokkenes daarvoor vra, of as die ondersoek-kommissie oordeel dat dit nodig is, kan die betrokkenes die *regshulp*, *raad* en *advies* van 'n raadsman of -vrou bekom. Kerklike vergaderinge mag 'n verongelykte lidmaat nie die voorreg ontneem om kerkregtelike advies by 'n deskundige uit eie kring in te win nie. Net so kan die ondersoek-kommissie advies en hulp van deskundiges inwin, mits die noodsaaklike geheimhouding daarby in ag geneem word.

Die ondersoek-kommissie het bevoegdheid om 'n geskil te *skik* wat tot intrekking van die appèlskrif sal lei (GKV). 'n Appèl kan ook deur die appellant teruggetrek word solank as wat daar nog nie 'n besluit oor geneem is nie (PKN).

Na afhandeling van die ondersoek stel die ondersoek-kommissie 'n volledige *rapport* op, wat met die oog op besluitvorming aan die regsprekende vergadering voorgehou word[277]. In die rapport word die klag met sy gronde, asook nodige agtergrondgegewens verwoord. Die

[277] Die PKN is hierin 'n uitsondering, aangesien die appèlkollege die saak behandel én afhandel.

proses waarvolgens die ondersoek-kommissie die ondersoek gedoen het, word volledig beskryf. Die ondersoek-kommissie se regsbevinding word daarin geformuleer, tesame met 'n volledige konsep vir 'n beslissing (GKV, OPC).

Besluitvorming

Oor die noodsaaklikheid van deeglike besluitvorming en -formulering is die onderskeie appèlprosedures eenstemmig. Daar word breedvoerig op bepaalde onderdele daarvan ingegaan.

Punte van ooreenkoms tussen die prosedures kan in enkele hoofsake saamgevat word. Die besluit bevat:

- 'n weergawe van die besluit, die besluit en/of handeling van die mindere vergadering waaroor die geskil ontstaan het;
- 'n samevatting van die besware wat die appellant daarteen ingebring het;
- 'n samevatting van die toeligting van die betrokke mindere vergadering;
- 'n noukeurige verantwoording van die gronde waarop die uitspraak van die regsprekende vergadering berus;
- 'n duidelike uitspraak van die regsprekende vergadering oor die appèlskrif;
- waar nodig 'n aanwysing van die regsgevolge[278] van die genome besluit;
- indien van toepassing, nadere aanwysings insake die weg waarlangs herstel van reg en vrede bewerkstellig kan word[279].

Kennis van die besluit word op 'n ordelike wyse aan die betrokke partye gegee.

Die partye word geleentheid gebied om verder appèl aan te teken as hulle meen dat hulle deur die uitspraak van die kerklike vergadering verontreg is. Die prosedure van die PKN maak in hierdie verband voorsiening vir die oorweging van verlof tot verdere appèl.

Spoedvoorsiening

Twee van die appèlprosedures skep ruimte vir 'n spoedvoorsiening.

---

[278] Onder regsgevolge word ook verstaan of die uitspraak 'n opskortende effek van bestaande besluite (byvoorbeeld oor tugsake) het.

[279] Die FCS bepaal dat, indien die verkeerde oordeel van 'n kerkraad tot nadeel van die appellant gestrek het, die kerkraad moet toesien dat die eer en goeie naam van die appellant in die gemeente herstel word. In so 'n geval moet die betrokke kerkraad duidelike instruksies van die klassis ontvang. Spesiale visitasie kan tot herstel van reg en versoening bydra.

- Appèldeputate is bevoeg om – indien dit uit 'n oogpunt van spoedeisendheid en ter voorkoming van onherstelbare nadeel absoluut noodsaaklik is – In ordemaatreël te tref totdat die generale sinode oor die appèl beslis het. Die appellant moet in daardie geval 'n skriftelik gemotiveerde versoek by die deputaatskap indien. Deputaatskappe sal so 'n versoek sover moontlik in ooreenstemming met die goedgekeurde reëling behandel (GKV).
- Die voorsitter van die generale kollege kan in bepaalde omstandighede versoek dat die besluit van die regionale kollege opgeskort word, en 'n spoedvoorsiening tref om so gou moontlik uitsluitsel oor die saak te gee (PKN).

5.3.7.7 Slotbepaling

As daar omstandighede is waarvoor hierdie reëling geen voorsiening maak nie, beslis die regsprekende vergadering self daaroor (GKV).

5.4 EVALUERING VAN DIE APPÈLPROSEDURE EN -PRAKTYK VAN DIE GKSA

In die volgende paragrawe word die appèlprosedure en -praktyk van die GKSA aan die norme vir regspraak, soos in hoofstuk 4 beskryf is, getoets. In die toetsingsproses word die norm kortliks gestel, waarna die appèlprosedure en appèlpraktyk afsonderlik van mekaar getoets word. Elke onderdeel van die toets sluit met 'n bevinding af.

5.4.1 Partye

5.4.1.1 Partye: die norm[280]

Identifisering van partye

'n Appèlsaak is 'n twee-partye saak. Die partye in die appèlsaak is, ongeag verdere ontwikkeling van die geskil en geïmpliseerde betrokkenheid van ander persone, diegene wat oorspronklik van mekaar verskil het: deurgaans 'n kerklid (lede) en sy kerkraad.

Betrokkenheid van partye

Omdat appèl 'n gewigtige aangeleentheid is, moet beide partye persoonlik by die behandeling daarvan betrokke wees en bly.

---

[280] Sien hoofstuk 4.6.1

Ingesteldheid van partye

Die appellant moet met 'n suiwer motief en doel appelleer. By die hantering van die appèlsaak moet hy voortdurend sy Godgegewe plek in die gemeenskap van gelowiges in ere hou en koester.

Die ander party (deurgaans 'n kerkraad) moet die appellant in sy verongelyking hoog ag en nie sy motiewe vir die appèlsaak of sy bona fide ligtelik bevraagteken nie. Hulle moet saam met die appellant bereid wees om volgens die ordelike weg na 'n oplossing vir die konflik te soek.

By beide partye moet 'n verlange bestaan om in harmonie en vrede bymekaar uit te kom.

5.4.1.2 Partye: die appèlprosedure aan die norm getoets

Identifisering van partye

Die appèlprosedure is duidelik oor die posisie van die appellant, die eerste party.

Die kerkraad, die tweede party, word nie by name in die prosedure genoem nie. Moontlik word die kerkraad in punt 1.2.2 van die appèlprosedure geïmpliseer. In dié punt word gereël dat die appellant met sy getuies en 'die verdediging van die liggaam waarteen geappelleer word', aangehoor word[281].

Na die moontlikheid van 'derdes'[282] word nie in die prosedure verwys nie.

Die kerklike vergadering wat reeds oor die saak uitspraak gelewer het, en wie se uitspraak by die appèl op 'n meerdere vergadering noodwendig ter sprake is, word nie in die appèl-prosedure vermeld nie. Indien punt 1.2.2 van die prosedure op die toeligters van die mindere vergadering betrekking het, kan dit beteken dat die toeligters (per implikasie die mindere vergadering) 'n party in die saak word.

Betrokkenheid van partye

Oor die betrokkenheid van die partye by die appèl is aanvanklik bepaal dat die appellant persoonlik by die vergadering wat regspreek teenwoordig móét wees [283]. Later is bepaal dat

[281] GKSA, 1998:46
[282] Sien hoofstuk 4.4.2.2
[283] Acta, 1894:42

die appellant, indien hy dit verkies, in persoon voor die regsprekende vergadering mág verskyn om verdere toeligting op sy besware te gee[284]. Oor die ander party, die kerkraad, spreek die prosedure hom nie uit nie.

Ingesteldheid van partye

Die prosedure vermeld niks oor die motief en doel van die appellant en/of die respondent nie.

5.4.1.3 Partye: die praktyk aan die norm getoets

Identifisering van partye

Oor die algemeen blyk dit uit die acta dat daar duidelikheid oor die posisie van die appellant is. Die appellant maak met sy appèlskrif sy klag oor vermeende verongelyking bekend.

In die acta kon niks oor die tweede party (deurgaans die kerkraad) gevind word nie.

Oor die posisie van 'derdes' blyk daar in die appèlpraktyk geen duidelikheid te wees nie. Sinode 1994[285] het in 'n saak waar die appellante voorheen as 'derdes' by betrokke was, geen gegronde regsvinding ten opsigte van hulle betrokkenheid en posisie verskaf nie. Die sinode volstaan daarby dat die 'derde' nie by die regspraak betrokke is nie, ongeag sy belang by die saak[286].

Betrokkenheid van partye

Ooreenkomstig die vasgestelde reëling van 1894 was die appellante as eerste, agerende party by Sinode 1907 aanwesig. Selfs nadat Sinode 1939 die aanwesigheid van die appellant nie meer as 'n vereiste gestel het nie, blyk dit dat appellante deurgaans persoonlik by die vergadering wat moet regspreek teenwoordig is[287].

Dit kan nie uit die acta vasgestel word of die kerkraad teen wie geappelleer word (die tweede party) by die regsprekende vergadering teenwoordig is nie.

---

[284] Acta, 1939:143-145
[285] Acta, 1994:73-79, artikel 12.2.3
[286] Vergelyk in besonder Acta, 1994:77-78, beredenering van eerste grond (punt 2.1.1-2.1.3).
[287] Vergelyk onder andere Acta, 1967:68-89; Acta 2000:41-177

Oor die algemeen is toeligters van die mindere vergadering wat reeds tevore oor die saak uitspraak gelewer het, wel teenwoordig. Ooreenkomstig die goedgekeurde appèlprosedure stel toeligters van die mindere vergadering hulle saak[288].

Ingesteldheid van partye

In verband met die motief waarmee geappelleer word, is 'n mosie wat aan Sinode 1924 voorgehou is, van belang: 'Met volle erkentlikheid van die heilige reg van appèl ... moet die Sinode tog ernstig waarsku teen appèlsug in ons boesem. Dis wel persoonlik reg, maar daarvan mag nie, dan by hoge uitzondering, gebruik gemaak word'[289]. Nieteenstaande die feit dat die mosie na bespreking teruggetrek en gevolglik nie aanvaar of verwerp is nie, is dit tog tekenend van die atmosfeer en gees waarbinne daar verwag word dat daar reggespreek sal word.

Twee appèlle wat voor Sinode 1994 gedien het, kla onafhanklik van mekaar oor die wyse waarop 'n partikuliere sinode reggespreek het. Die appellante gee onder andere te kenne dat hulle moeite ondervind het om die nodige besluite van die deputate vir korrespondensie van die partikuliere sinode te bekom sodat kennis van appèl gegee kon word[290]. Sodoende word hulle reg gekrenk. In die een geval oordeel die sinode dat die appellant nie formeel korrek aangetoon het dat dokumente van die partikuliere sinode wederregtelik van hom weerhou is nie[291]. Oor die ander appèl oordeel die sinode dat die appellante se reg wel gekrenk is omdat daar nie genoegsame toeganklikheid tot die stukke was nie[292]. Dit word nie uit die acta duidelik wat die effek van die geslaagde appèl was nie.

5.4.1.4 Partye: bevinding

Identifisering en betrokkenheid van partye

Uit die bewoording van die appèlprosedure kán afgelei word dat die kerklike vergadering wat reeds oor die saak uitspraak gelewer het, as party in die saak betrek word indien daar verder geappelleer word. Die vermoede dat die mindere kerklike vergadering as party in die appèl beskou word, word versterk deur die gebruik van die begrip *verweerder* instede van *toeligter* in

[288] Vergelyk onder andere Acta, 1933:108-109; Acta 1988:568, punt 4.2
[289] Acta, 1924:65, artikel 192
[290] Acta, 1994:94, punt 3.7
[291] Acta, 1994:110, punt 2.4
[292] Acta, 1994:115, punt 2.1.5

menige sinode-acta[293]. 'n Verweerder is 'n party in 'n geding. Die verweerder moet teen 'n aanklag moet pleit[294]. Die feit dat die appèlprosedure en sinode-acta nie uitdruklik na die kerkraad as die ander party[295] verwys nie, en daar geen positiewe aanduiding is dat die kerkraad – synde die ander party in die konflik – persoonlik by die behandeling van die appèl betrokke is of hoef te wees nie, is 'n verdere aanduiding dat die twee-partye saak eensydig of as 'n meer-partye saak hanteer word.

Die effek hiervan is dat die klem vanaf die appellant en die kerkraad verskuif na die appellant en die toeligters van die vergadering wat reeds uitspraak gelewer het. Dit het tot gevolg dat nie op die konflik, wat tot die appèl aanleiding gegee het, gefokus word nie. As daar nie op dié punt gefokus word nie, word sinvolle en opbouende regspraak van meet af aan bemoeilik – indien nie geheel en al onmoontlik gemaak nie.

Ingesteldheid van partye

Oor die suiwer ingesteldheid waarmee die appellant appelleer en waarmee die kerkraad gedurende die ondersoek van die appèl behoort op te tree, word daar in die appèlprosedure niks vermeld nie. Uit sinode-acta word dit duidelik dat appèl deurgaans met diepgaande geloofsoortuigings, intense gevoelens[296] vanweë verhoudings wat geskend is en 'n geëskaleerde mate van konflik en spanning gepaard gaan[297]. Op 'n enkele uitsondering na[298] word dit nie duidelik of en hoe die sinodes hulle oor die ingesteldheid van die partye uitspreek nie. Daar is wel aanduidings dat daar op formele gronde geen gehoor gegee word indien 'n appellant kla dat hy in sy soeke na reg nie die gewenste medewerking van deputate korrespondensie kry nie[299].

---

[293] Vergelyk onder andere Acta, 1991:77, punt E; Acta, 1994:115, punt 2.1.4; Acta, 1997:80, punt E; Acta, 2000:66, punt H.1.4. Acta, 2003:62, punt E verwys tereg na toeligter instede van verweer.

[294] Odendal en Gouws *red.*, 2000:1202. Visser (1999:143-144) verstaan dit ook so dat die mindere vergadering wat uitspraak gelewer het, homself teen die beskuldiging van regskrenking moet verweer.

[295] Die kerkraad kan ook die eerste party (appellant) wees, indien die kerkraad teen 'n besluit van 'n klassis of partikuliere sinode appelleer.

[296] In die acta word terme soos bitterheid, spanning, polarisasie en ontnugtering gebruik.

[297] Vergelyk onder andere Acta, 1907:26; Acta, 1945:189-191; Acta, 1982:136-141; Acta, 1985:173-178; Acta, 1991:77-87; Acta, 1994:73-79; Acta, 1994:90-110; Acta, 1994:111-116.

[298] Acta, 2003:69 verwys na 'n 'baie mooi broederlike wyse' waarop die wedersydse aanhoor van die appellant en toeligters geskied het.

[299] Acta, 1994:110

5.4.2 Appèlskrif

5.4.2.1 Appèlskrif: die norm[300]

Deur middel van die appèlskrif word die klag van verongelyking aan die meerdere vergadering bekend gemaak.

Kennisgewing en indiening van appèl

Van die indiening van 'n appèl moet tydig kennis gegee word, sodat dit ordelik op die agenda van die regsprekende vergadering geplaas kan word. Daarbenewens gee dit aan die toeligters van 'n mindere vergadering die geleentheid om na behore vir die appèl voor te berei. Dit gee aan die afgevaardigdes na die meerdere vergadering die geleentheid om insae in die saak te kry en deeglik op die behandeling daarvan voor te berei. Moontlike wedywering om te uitoorlê of 'n verrassingselement word sodoende teengewerk.

Vorm en inhoud van appèlskrif

Die appellant moet in sy appèlskrif kort, saaklik en duidelik uiteensit waarom hy kla dat hy verongelyk is. Hy moet die besluit waardeur verongelyking plaasgevind het woordeliks weergee, asook die redes (appèlgronde) waarom hy van verongelyking kla. Die appèlgronde moet in terme van die Skrif, belydenis en/of kerkorde verwoord word. Ter wille van 'n effektiewe regsgang en regspraak is dit aan te beveel dat 'n appèlskrif materiële en formele gronde bevat, wat duidelik van mekaar onderskei word.

5.4.2.2 Appèlskrif: die appèlprosedure aan die norm getoets

Kennisgewing en indiening van appèl

Die appèlprosedure is duidelik oor die kennisgewing van appèl. Aanvanklik is bepaal dat, indien iemand wil appelleer, hy veertien dae ná ontvangs van die uitspraak van die kerkraad van sy voorneme om te appelleer aan die kerkraad kennis moet gee[301]. Later is die tydlimiet verslap. As iemand wil appelleer, moet hy binne ses weke na die dag waarop hy skriftelik van die betwiste besluit kennis gekry het, kennis van sy appèl gee[302].

---

[300] Sien hoofstuk 4.6.2
[301] Acta, 1894:42
[302] Acta, 1936:169; Acta, 1939:143-145; Acta, 1967:587

Die appèlprosedure bepaal dat die appellant, waar moontlik, verkieslik veertien dae voor die betrokke meerdere vergadering sy appèl skriftelik beskikbaar stel[303]. Vooraf indiening van 'n appèlskrif is geen *vereiste* nie.

Vorm en inhoud van appèlskrif

Die appèlprosedure bepaal dat die appellant die gronde van sy besware in sy eie woorde skriftelik voor die meerdere vergadering moet lê. Daarnaas moet hy die mindere vergadering se besluit waarteen geappelleer word in die offisiële redaksie weergee[304]. Die appèlprosedure bevat geen praktiese riglyne vir die samestelling van 'n appèlskrif nie.

Die appèlreglement van die algemene sinode bepaal dat appèl op 'n algemene sinode slegs moontlik is wanneer 'n beroep op die Skrif, belydenis en kerkorde of 'n uitspraak van die algemene sinode gedoen word[305]. Hierdeur word die indruk gewek dat appèl op 'n klassis, partikuliere sinode en nasionale sinode op ander gronde as die Skrif, die belydenis of die kerkorde sou kon wees.

5.4.2.3 Appèlskrif: die praktyk aan die norm getoets

Kennisgewing en indiening van appèl

Die vasgestelde tydlimiete en voorwaardes vir indiening van die appèlskrif word oor die algemeen deur appellante eerbiedig. Dit word sodanig aan die sinode gerapporteer.

In 'n enkele geval het dit geblyk dat, toe die appèl gestel moes word, daar geen stukke ter tafel is nie en die mindere vergadering wie se vroeëre uitspraak oor die appèl ter sprake is, geen kennis van die appèl gehad het nie[306]. Op grond van die afwesigheid van stukke en die beswaar van die deputate van die mindere vergadering is daar besluit om nie verder met die saak te handel nie.

In 'n ander geval het die sinode twee appèlle weens tegniese redes onontvanklik verklaar[307]. Die sinode neem hierdie besluit nieteenstaande die regskommissie se aanbeveling dat daar vir die appellante geleentheid geskep moet word om die nodige bewyse te lewer dat daar geen nalatigheid ten opsigte van die kennisgewing van appèl was nie.

---

[303] GKSA, 1998:46, punt 5.1
[304] Acta, 1939:143-145
[305] Acta Algemene Sinode, 1984
[306] Acta, 1920:51, artikel 114
[307] Acta, 1982:135, punte 2.3 en 2.4

Vorm en inhoud van appèlskrif

Uit sinode-acta blyk dat appèlskrifte nie net inhoudelik (materieel) nie, maar ook in vorm baie van mekaar verskil. Appèlskrifte is dikwels omvangryk en op die oog af ingewikkeld saamgestel. Historiese agtergronde word menigmaal met appèlgronde verwar en as sodanig aangebied.

5.4.2.4 Appèlskrif: bevinding

Kennisgewing en indiening van appèl

Die teorie (prosedure) en praktyk (sinodehandelinge) is sodanig dat genoegsaam tyd vir kennisgewing van appèl gegee word. Daar word sorgvuldig gewaak oor die ordelike hantering van die regsaak.

Wat die indiening van die appèl betref, kan dit inderdaad goeie regspraak bevorder as die appèlskrif vroegtydig skriftelik beskikbaar gestel word. Toeligters van die betrokke mindere vergadering sowel as afgevaardigdes na die meerdere vergadering kry dan volop geleentheid om insae in die saak te kry en deeglik op die behandeling daarvan voor te berei. Die besluit om geen vaste reël vir vroeë indiening van die appèlskrif neer te lê nie[308], is egter ter sake. Dit is inderdaad nie altyd prakties uitvoerbaar om 'n appèlskrif veertien dae voor die vergadering in te dien nie. Daarby moet die vertroulike aard van sekere appèlle in gedagte gehou word. Die sensitiewe inhoud van sommige appèlsake bemoeilik wydverspreide publikasie daarvan.

Vorm en inhoud van appèlskrif

Die appèlprosedure is klinkklaar oor die minimum-vereistes waaraan 'n appèlskrif inhoudelik moet voldoen.

Dit blyk egter dat daar 'n leemte is wat betref die geskikte vorm waarin 'n appèlskrif gegiet behoort te word. Lang en ingewikkelde appèlskrifte, waarin nie altyd duidelik uitkom wat die punt van verongelyking is waaroor die appellant(e) kla nie, is moeilik om te behandel en belemmer die proses van regspraak.

---

[308] Acta, 1985:524-525

Ter wille van 'n effektiewe regsgang en regspraak is dit aan te beveel dat 'n appèlskrif so eenvoudig as moontlik opgestel word. Met die oog daarop kan daar gebaat word by 'n toevoeging tot die appèlprosedure waarin vormgewing van 'n appèlskrif uiteengesit word.

Appèlgronde

'n Verkeerde en verwarrende indruk word in die appèlreglement van die algemene sinode[309] geskep, asof die gronde vir 'n appèlskrif by 'n klassis, partikuliere sinode en nasionale sinode anders as die Skrif, die belydenis of die kerkorde sou kon wees.

5.4.3 Regter

5.4.3.1 Regter: die norm[310]

Roeping tot regspraak

Meerdere vergaderinge is geroep en bevoeg om as regter uitspraak oor 'n appèlsaak te doen. Elke afgevaardigde by 'n meerdere vergadering moet deeglik daarvan bewus wees dat God in Christus die hoogste Regter is. Afgevaardigdes staan in diens van Christus, die hemelse Regter, terwyl hulle regspreek.

Appèlkommissie en/of -deputate

'n Meerdere vergadering wat moet regspreek kan met vrug van 'n appèlkommissie of -deputate gebruik maak om hom te adviseer.

Geen regter in eie saak

Afgevaardigdes wat voorheen reeds oor 'n betrokke appèl uitspraak gelewer het, mag nie weer aan regspraak oor dieselfde saak deelneem nie, aangesien iemand nie regter in sy eie saak kan wees nie.

---

[309] 5.1 van die reglement bepaal dat appèl op 'n algemene sinode slegs moontlik is wanneer 'n beroep op die Skrif, belydenis en kerkorde of 'n uitspraak van die algemene sinode gedoen word (GKSA, 1998:46).

[310] Sien hoofstuk 4.6.3

5.4.3.2 Regter: die appèlprosedure aan die norm getoets

Roeping tot regspraak

Die appèlprosedure gaan ooreenkomstig Artikel 31 KO daarvan uit dat die kerklike vergadering in 'n appèlsaak reg moet spreek.

Appèlkommissie en/of -deputate

Die appèlprosedure bepaal dat die vergadering ter wille van 'vrugbare prosedure' 'n spesiale appèlkommissie kan aanwys om die nodige ondersoek te doen, en advies oor regspraak te gee[311]. Verskeie sinodes het oor die opdrag en bevoegdheid van sodanige appèlkommissie besin. Die huidige prosedure bepaal dat 'n regskommissie, bestaande uit drie lede wat deur die sinode benoem word en een deputaat van elke partikuliere sinode, aangewys word. Die mandaat van die regskommissie is om die sinode te adviseer insake die ontvanklikheid van alle appèlle. Verder behoort die regskommissie hulle ten volle op die inhoud van die onderskeie appèlle in te werk sonder dat tot enige voorlopige of finale besluit gekom word[312]. In die saamgevatte prosedure wat in 1998 uitgegee is, word nie na die regskommissie verwys nie[313].

Sinode 2006 het besluit om ondersoek na die moontlike aanwys van appèldeputate te doen[314].

5.4.3.3 Regter: die praktyk aan die norm getoets

Roeping tot regspraak

Uit sinode-acta blyk dat sinodes verantwoordelikheid vir regspraak aanvaar.

Appèlkommissie en/of -deputate

Om aan die appellant en sy appèl reg te doen, word – op 'n enkele uitsondering na[315] –

[311] Acta, 1939:143-145
[312] Acta, 1991:539-540
[313] GKSA, 1998:45-46
[314] Notule, 2006:63
[315] Acta, 1907:26

deurgaans van appèlkommissies[316] gebruik maak. Die appèlkommissie kry opdrag om die appèl te ondersoek en met die oog op regspraak aan die sinode verslag te doen.

Oor die funksie, bevoegdheid en taak van die appèlkommissie bestaan daar, vir sover dit in die acta beskryf word, geen twyfel nie.

Geen regter in eie saak

Hoë premie word op die *nemo iudex in causa sua*-beginsel ten opsigte van die regter geplaas. Toe die kerkraad van Pretoria in 'n appèl aantoon dat twee afgevaardigdes van die kerkraad van Johannesburg oor 'n saak gestem het wat die kerkraad van Johannesburg direk aangegaan het, het die sinode sonder meer geoordeel dat die appèl slaag. Sonder om die saak vooraf na 'n kommissie te verwys, is besluit dat die kerkraad van Johannesburg wederregtelik as regter in sy eie saak opgetree het[317].

'n Saak wat met die *nemo iudex in causa sua*-beginsel verband hou, is die prosedure-reël dat die professor in kerkreg, indien hy teenwoordig is, *ex-officio* lid van die appèlkommissie moet wees[318]. Tydens Sinode 1979 het geblyk dat daar onsekerheid oor die posisie en optrede van die professor in kerkreg by die kommissie bestaan[319]. Die onsekerheid het voortgespruit uit 'n klag van 'n appellant dat die professor in kerkreg, wat as adviseur op die appèlkommissie gedien het, moontlik geprejudiseer kon wees, aangesien hy by mindere vergaderinge oor dieselfde saak advies gegee het. Alhoewel die appèl nie geslaag het nie[320], is die appellant se vraag oor die posisie en optrede van die professor in kerkreg nie aangespreek nie. In 1991[321] is besluit dat die professor in kerkreg voortaan geen *ex-officio* lid van die appèlkommissie meer sal wees nie.

5.4.3.4 Regter: bevinding

Roeping tot regspraak

Alles dui daarop dat meerdere vergaderinge van hulle roeping tot regspraak bewus is.

---

[316] Aanvanklik is 'n dogmaties-kerkregtelike kommissie aangewys om ontvanklikheid van die appèl te beoordeel; daarna is 'n appèl-kommissie benoem om die sinode oor die inhoud van die appèl te adviseer (Acta, 1933:53). Sedert 1991 (Acta, 1991:539-540) ondersoek 'n regskommissie die ontvanklikheid van appèlle, waarna die appèlskrifte vir behandeling na 'n appèlkommissie verwys word.

[317] Acta, 1916:53

[318] Acta, 1939:143-145.

[319] Acta, 1979:257-261, punt I in samehang met punt H.

[320] Acta, 1979:261, punt L

[321] Acta, 1991:524-526, artikel 22.12

Appèlkommissie en/of -deputate

Of die vergadering in sy geheel, almal tesame en elke afgevaardigde afsonderlik, tot verantwoorde regspraak oor 'n appèlsaak in staat is, is 'n vraag wat nie so maklik beantwoord kan word nie. Meerdere vergaderinge doen goed daaraan om hulle in hulle regspraak deur 'n appèlkommissie te laat lei. Of sodanige leiding daadwerklik genoeg is om ten volle rekenskap vir regspraak te gee, bly 'n oop vraag.

In die soeke na 'n alternatief is dit prinsipieel nie verkeerd dat appèldeputate aangewys word om regspraak te behartig nie[322]. Sulke deputate kan gedeeltelike of algehele afhandelings-bevoegdheid ontvang[323]. Omdat die appèlkommissie of -deputate volgens 'n welomskrewe opdrag te werk gaan, moet hulle aan die vergadering van wie hulle hulle opdragte ontvang, verslag doen. Sodoende bly die kerklike vergadering ten volle op hoogte van die wyse en inhoud van regspraak, en kan hy hom as lasgewer[324] daaroor uitspreek.

Geen regter in eie saak

Tereg moet daarteen gewaak word dat afgevaardigdes wat voorheen reeds oor 'n betrokke appèl uitspraak gelewer het, nie weer aan regspraak oor dieselfde saak deelneem nie.

5.4.4 Regspraak

5.4.4.1 Regspraak: die norm[325]

Kerklike vergaderinge is verbind tot bereidwilligheid om reg te spreek, ook al verg appèlle deurgaans baie tyd en energie. Kerklike regspraak vereis 'n deeglike ondersoek. Dit moet eerbaar, spoedig en onbevooroordeeld wees. Kerklike vergaderinge moet op 'n geestelike, kerklike wyse regspreek. By dit alles moet aan algemeen geldende regsbeginsels, wat vir die kerke 'n minimum-vereiste behoort te wees, voldoen word.

---

[322] Iemand met ervaring op die terrein van geskilbeslegting kan 'n wesenlike bydrae as appèldeputaat lewer. Dit moet as wins beskou word indien 'n gelowige regsgeleerde sy juris-gawes in die behandeling van die appèlsaak kan aanwend (vergelyk hoofstuk 4.6.3).

[323] Vergelyk die breedvoerige beredenering hieroor in hoofstuk 4.4.4.2.2.

[324] Deputate is lashebbers, en is ten volle verantwoording aan die lasgewende vergadering – wat hulle opdragte aan hulle gee – verskuldig (Meijer, 1995:64).

[325] Sien hoofstuk 4.6.4

Die norme vir praktiese hantering van 'n appèl kan in drie hoofsake weergegee word:

- ***Ontvanklikheid van appèl***
  - Oordeel aan die hand van 'n duidelike maatstaf oor die formele en inhoudelike ontvanklikheid van die appèl.
  - Oordeel oor ontvanklikheid is die eerste van twee[326] uitsprake wat die vergadering oor die appèl gee.
- ***Ondersoek van appèl***
  - Gaan deur die appèlskrif om 'n duidelike geheelbeeld van die appellant se klag te verkry.
  - Stel deur middel van hoor en wederhoor vas wat die feite met betrekking tot die konflik is.
  - Kom by 'n goed gefundeerde en verantwoordbare regsvinding uit.
  - Stel die behandelingsproses in die vorm van 'n rapport op skrif.
- ***Regsuitspraak oor appèl***
  - Verantwoorde, duidelike uitspraak. Met verskaffing van redes word gestel of die appèl slaag al dan nie.
  - Pastorale uitspraak. 'n Beroep word op beide partye in die saak gedoen om in die lig van regspraak met mekaar te versoen.
  - Doelgerigte uitspraak. Die uitspraak in 'n appèlsaak moet sodanig wees dat dit tot beëindiging van die konflik en herstel van reg en vrede kan bydra.
  - Effektiewe uitspraak. Die vergadering reik – indien, en vir sover nodig – 'n helpende hand uit om in die plaaslike omstandighede tot daadwerklike oplossing van die konflik te kom.
  - Regskragtige en skriftelike uitspraak. Die vergadering stel albei partye skriftelik van sy bindende regsuitspraak in kennis.

5.4.4.2 Regspraak: die appèlprosedure aan die norm getoets

Ontvanklikheid van appèl

Die appèlprosedure bepaal *dat* alle appèlstukke met die oog op ontvanklikheid nagegaan en beoordeel moet word[327]. Die prosedure gee geen direkte, welomskrewe aanduiding *volgens watter kriteria* ontvanklikheid getoets word nie. Dit word veronderstel dat ontvanklikheid aan die hand van voorskrifte, wat in die prosedure vervat is, bepaal word: is daar betyds kennis

---

[326] Die tweede uitspraak is die finale uitspraak waarin regspraak oor die inhoud van die appèl gegee word (sien hoofstuk 4.4.5.1).

[327] Acta, 1939:143-145

van appèl gegee[328]; word die oorspronklike besluit waarteen geappelleer word in die appèlskrif weergegee; word die appèlgronde in eie woorde gestel?

Ondersoek van appèl

Die appèlprosedure stel dit as vereiste dat 'die appellant met sy getuies en die verdediging van die liggaam waarteen geappelleer word, gehoor word'[329]: hetsy deur die volle vergadering en/of deur die appèlkommissie wat die ondersoek doen en die vergadering moet adviseer.

Dit word verder as vereiste gestel dat die appellant en 'verweerder' ten volle geleentheid moet kry om repliek op die rapport van die appèlkommissie te lewer[330].

Indien 'n appellant of toeligter meen dat die getuienis of toeligting van enige getuie oor die tersaaklike appèl nodig is, staan dit hom/hulle vry om sulke getuies in te roep[331].

Behalwe dié twee vereistes en een vergunning maak die appèlprosedure geen melding van 'n ondersoek ooreenkomstig algemeen geldende regsnorme nie.

Regsuitspraak oor appèl

Die appèlprosedure verwys nie na die manier waarop 'n kerklike vergadering regspraak formuleer en aan die betrokkenes bekend maak nie.

5.4.4.3 Regspraak: die praktyk aan die norm getoets

Ontvanklikheid van appèl

Sinode-acta wys eenduidig daarop dat ontvanklikheid van 'n appèl vasgestel word, alvorens die saak in behandeling geneem word.

Aanvanklik is 'n dogmaties kerkregtelike kommissie aangewys wat vooraf ondersoek na die ontvanklikheid van appèlle gedoen het[332]. Nadat Sinode 1991[333] 'n beskrywingspunt in dié verband goedgekeur het, is 'n regskommissie vir die ondersoek na ontvanklikheid

---

[328] Acta, 1936:169
[329] Acta, 1939:143-145, punt 4(c)
[330] Acta, 1973:191
[331] Acta, 1997:545-546. Voorwaardes daaraan verbonde is deur die sinode neergelê.
[332] Acta, 1933:10, artikel 11c
[333] Acta, 1991:539-540

verantwoordelik. Die kommissie adviseer die vergadering, en die vergadering neem 'n besluit[334].

Ontvanklikheid van appèlle word aan die hand van die kriteria, soos in die prosedure-reëling vasgelê, bepaal[335]. Die bestaande kriteria is formeel van aard[336]. In 'n enkele geval is ontvanklikheid nie net formeel nie, maar ook op grond van die inhoud van die appèl bepaal. 'n Kommissie adviseer Sinode 1933 dat hy 'nie op die appèl (van 'n kerkraad – GJM) kan ingaan nie, aangesien die kerkraad geen kerkregtelike besware teen die besluit aanvoer nie, maar hulle nie wil onderwerp aan die beslissing van die meerdere vergadering nie'[337]. Die sinode keur die advies goed en gee die kerkraad skriftelik antwoord van sy besluit.

In 'n ander enkele geval word twee appèlle wat voor die sinode gedien het weens tegniese redes onontvanklik verklaar[338]. Die sinode neem hierdie besluit nieteenstaande die regskommissie se aanbeveling dat daar vir die appellante geleentheid geskep moet word om die nodige bewyse te lewer dat daar geen nalatigheid ten opsigte van die kennisgewing van appèl was nie.

Ondersoek van appèl

Tussen 'n menigte appèlsake wat oor baie jare deur talle kommissies ondersoek is, kan vanuit die sinode-acta 'n duidelike, konstante lyn van optrede getrek word. Appèlkommissies het:

- verseker dat al die nodige inligting[339] ter tafel is[340];
- die appèlskrif deurgelees[341];
- ruim geleentheid vir toeligting deur alle betrokkenes[342] gegee[343].

---

[334] Vergelyk onder andere Acta, 1994:51-55

[335] Vergelyk onder andere Acta, 1997:47, punt 3.2

[336] Die drie kriteria is: 1. Die appellant moet van sy voorneme tot appèl kennis gee binne die tyd van ses weke na die datum van kennisgewing waarin hy skriftelik kennis kry van die beslissing waarteen hy appelleer (Acta, 1936:169); 2. Die appellant moet die gronde van sy besware in eie woorde skriftelik voor die meerdere vergadering lê (Acta, 1939:144, punt 1(c); 3. Die appellant moet die mindere vergadering se besluit waarteen geappelleer word, in die offisiële redaksie weergee (Acta, 1939:144, punt 1(c)).

[337] Acta, 1933:110, punt 6

[338] Acta, 1982:135, punte 2.3 en 2.4

[339] 'Nodige inligting' verskil van saak tot saak. Soms was dit nodig dat stukke wat oor die oorspronklike geskil handel, onder oë geneem moes word (Acta, 1910:16, artikel 18). Ander kere word die appèlstukke van die appellante, notuleboeke van die betrokke kerkraad, klassis en partikuliere sinode ter tafel geneem (Acta 1933:108-109).

[340] Acta, 1933:108-109; Acta, 1970:152-155, artikel 80; Acta, 2000:41-177, artikel 12

[341] Acta, 1907:26, artikel 73; Acta, 1910:16, artikel 18 noem dit 'n 'ernstige documentaire onderzoek'; Acta, 1967:68-89, artikel 22.

[342] Met betrokkenes word deurgaans die appellant en toeligters van die mindere vergadering bedoel.

[343] Acta, 1907:26, artikel 73; Acta, 1933:108-109; Acta, 1967:68-89, artikel 22; Acta, 1970:153, artikel 80 D2; Acta, 1988:568, punt 4.2; Acta, 2000:41-177, artikel 12; Acta, 2003:49, punt 2.1; Acta, 2003:61, punt 2.1; Acta, 2003:69, punt 2.1.1; Acta, 2003:85, punt 2.1

- betrokkenes is in mekaar se teenwoordigheid aangehoor[344];
- waar nodig, is vir opheldering van sake gevra ten einde duidelikheid en sekerheid oor die feite op tafel te kry[345];

- persoonlike getuienis ingewin[346];
- die saak deeglik bespreek en beredeneer[347]:
  - in die beredenering van die saak is gepoog om tot die kern van die konflik deur te dring[348];
  - formele en materiële gronde van die appèl word afsonderlik aan die regsbeginsels getoets[349];
- tot 'n bevinding en oordeel gekom[350];
- die sinode van advies met betrekking tot 'n regsuitspraak bedien[351]. Die geskrewe advies bevat:
  - 'n kort agtergrondskets oor die aanleiding tot die appèl[352];
  - die regsgronde, waarvolgens die kommissie oordeel[353];
  - 'n aanbeveling op grond waarvan die sinode regspraak kan lewer[354].

Uitspraak oor appèl

Anders as met die *ondersoek* van die appèl, dui die verskillende sinode-acta nie op 'n eenvormige lyn waar dit by die lewer van 'n *uitspraak* kom nie.

Tot 1945 gee sinodes – waar van toepassing – duidelik omskrewe, begronde uitsprake. Enkele voorbeelde dien ter toeligting:

- Algemene Sinodale Vergadering 1907: 'De Synode alles gehoord en overwogen hebbende wat de twee broeders als bezwaar voor den kerkeraad van Pretoria en later voor de Algemeene Vergadering gebracht hebben, – is van oordeel dat de Kerkeraad wel wat meer kon gedaan hebben om hunne bezwaren weg te nemen – maar niet het houden van het Avondmaal langer kon worden uitgesteld. Wat zij, n.l. de bezwaarde broeders, uit oude schrijvers en Dr. A. Kuyper aanhalen, ziet niet op gevallen als het onderhavige, maar op de

---

[344] Acta, 1994:105, punt 1.3.3; indien die appellant nie teenwoordig is nie, kry die verweerder ook geen geleentheid om die appèlkommissie toe te spreek nie (Acta, 1976:220, punt D).
[345] Acta, 2003:57, punt 2.1
[346] Acta, 1910:16, artikel 18; Acta, 1933:108-109
[347] Acta, 1933:108-109; Acta, 1967:68-89, artikel 22
[348] Acta, 1967:68-89, artikel 22; Acta, 1970:166, artikel 4a
[349] Acta, 1970:228, 231-232; Acta, 2000:41-177, artikel 12
[350] Acta, 1910:16, artikel 18; Acta, 1970:228, 231-232
[351] Acta, 1910:16, artikel 18; Acta, 1967:68-89, artikel 22
[352] Acta, 1933:108-109; Acta, 1970:228, 231-232; Acta, 2000:41-177, artikel 12
[353] Acta, 1933:108-109
[354] Acta, 2000:41-177, artikel 12

zelfbeproeving van den Avondmaalganger. De Synode kan dus niet anders dan de uitspraak der Algemeene Vergadering bekrachtigen'[355].

- Sinodale Vergadering 1933: 'Die Eerw. Sinode besluit, ten eerste, dat aangesien uit die offisiële akte-stukke blyk dat geen offisiële 'vrye-keuse' by die afstigtingsvergadering gewettig is nie, die appèl op kerkregtelike gronde van die hand gewys moet word. In die tweede plek, waar dit nie ontken kan word nie, dat daar redelike grond bestaan het waardeur lidmate onder 'n verkeerde indruk gekom het, nl. dat daar wel 'vrye-keuse' sou bestaan ... word op die broeders wat as innige begeerte uitgespreek het dat liefde en Christelike verdraagsaamheid sal bestaan, 'n ernstige beroep gedoen om by die beslissing te berus en hulle self te onderwerp aan die Kerkregtelike bepalinge omtrent grensreëling. Aan die ander kant word die betrokke kerkrade gemaan tot uiterste lankmoedigheid by die behandeling van sodanige kwessies'[356].
- Sinodale Vergadering 1942: '(a) Die aanvaarding van die versoening deur die appellante op Lichtenburg kan geen ander betekenis hê nie, as dat die appèlle daarmee verval het: Hiermee was, en bly die saak beëindig, sodat alle verdere voortsetting van appèl neerkom op onversoenlikheid. (b) Die uitspraak van die eerw. Part. Sinode van Johannesburg-Noord, soos uitgedruk in sy 'gewysigde rapport' behoort gehandhaaf te word'[357].
- Sinodale Vergadering 1945: 'n Broeder en suster meen dat hulle verontreg is omdat 'n klassis en partikuliere sinode die beroep wat op hulle gedoen is om oor die saak tussen hulle en hulle kerkraad reg te spreek, onontvanklik verklaar het. Die sinode oordeel dat die broeder en suster inderdaad deur die mindere vergaderings verontreg is en 'verklaar die appèl as geslaagd'. Afgesien van die appèl het die broeder en suster 'n brief aan die sinode gerig, waarin hulle die sinode versoek 'om 'n weg oop te maak waardeur hulle weer kan deel in die gemeenskap met die medegelowiges'. Die sinode besluit 'dat op bogemelde brief vriendelik geantwoord sal word dat die weg om tot kerklike gemeenskap toe te tree die plaaslike Kerkraad is'[358].

Vanaf 1961 word uitsprake kort en bondig gestel: 'n appèl slaag of slaag nie. Weereens word slegs na enkele voorbeelde ter toeligting verwys:

- Sinodale Vergadering 1961. Die sinode behandel 'n ingewikkelde appèl[359]. In hulle uitspraak bevind die sinode op grond van die aanbeveling van die appèlkommissie 'dat die Appellant reg het om hom verontreg te voel deur die uitspraak van die eerwaarde Part. Sinode Oos-Transvaal. Derhalwe slaag die appèl op al die punte'. Die sinode spreek sy dank teenoor die appèlkommissie uit, maar gee geen aanduiding hoe die appellant en/of

[355] Acta, 1907:26, artikel 76
[356] Acta, 1933:109
[357] Acta, 1942:170, punt 4(a)
[358] Acta, 1945:189-191, artikel 243
[359] Acta, 1961:137-142, artikel 43

mindere vergadering met die uitspraak verder moet handel ten einde onderlinge rus, vrede en normalisering in geskende verhoudings te bewerk nie.

- Sinodale Vergadering 1967. Die sinode het vier appèlsake in behandeling geneem[360]. Die besluite van die sinode is in al vier gevalle ten gunste van die advies van die appèl-kommissie: die rapport word met dank aanvaar/goedgekeur[361].
- Sinodale Vergadering 1970. 'n Omvangryke appèl oor 'n onverkwiklike situasie tussen 'n broeder en sy kerkraad dien[362]. Die appèlkommissie van die sinode het 'die saak nagegaan en uit die massa gegewens dit wat werklik betrekking het probeer uitsif'[363]. Die sinode spreek uit dat die appèl van die broeder op drie van die vyf gronde slaag. Die sinode bedank die appèlkommissie vir hulle werk[364], maar gee geen verdere aanduiding oor hoe die verontregte broeder en sy kerkraad verder te werk moet gaan nie.
- Sinode 1976. 'n Appèl word behandel waarin die saak van formalistiese behandeling van regsake aan die orde kom[365]. Alhoewel twee verskillende rapporte by wyse van advies voor die sinode gedien het, is almal dit eens dat 'letterknegtelike eerbiediging van 'n prosedure-reël' en 'starre formalisme' 'n wesenlike gevaar vir goeie regspraak inhou[366]. In beide rapporte word die mening uitgespreek dat die mindere vergadering die betrokke saak waaroor die appèl handel nie reg hanteer het nie, omdat 'die aanvaarding van 'n bloot formele reël van prosedure as deurslaggewend by hierdie appèl wesentlik die gevaar inhou dat onreg geskied'[367]. Daar word op die nadelige gevolge gewys wanneer 'n vergadering wat moet regspreek 'bloot 'n appèl laat slaag' in plaas daarvan om 'op al die sake in te gaan en die gewenste optrede by die onderhawige partye te bewerkstellig'[368]. Die sinode besluit om geen uitspraak oor die appèl te lewer nie, maar die hele aangeleentheid in die lig van die bevindings na die betrokke kerkraad terug te verwys[369].
- Sinode 1982. 'n Teologiese kandidaat meen dat hy verontreg is omdat 'n partikuliere sinode, wat hom met die oog op proponering moes eksamineer, nie 'n ordelike en regverdige besluit oor sy eksamenpreke geneem het nie[370]. Die appèl van die kandidaat slaag op sekere punte[371]. Die sinode spreek nie uit wat die effek van die regspraak is nie.
- Nasionale Sinode 1988. 'n Beswaarskrif waaroor die appellante en die partikuliere sinode 'n 'dooie punt' bereik het, dien by wyse van appèl voor die sinode[372]. Nadat die saak

---

[360] Acta, 1967:68-89, artikel 22
[361] Acta, 1967:72, 77, 83, 89
[362] Acta, 1970:156-167
[363] Acta, 1970:166, artikel 4
[364] Acta, 1970:167
[365] Acta, 1976:217-225, artikel 77
[366] Acta, 1976:222, punt 5.4
[367] Acta, 1967:223, punt 6.3
[368] Acta, 1976:225, punt 4.2
[369] Acta, 1976:225, punt E in samehang met Acta, 1976:223, punt 7
[370] Acta, 1982:136-141
[371] Acta, 1982:141
[372] Acta, 1988:565-569

deeglik ondersoek is, keur die sinode goed dat die appèlgrond wat op die partikuliere sinode se formele hantering van die saak betrekking het, slaag. Die appèlgrond wat na die beswaarskrif, dit wil sê die materie van die saak verwys, slaag nie. In sy samevattende uitspraak bepaal die sinode dat die appèl in sy geheel slaag. Die implikasies daarvan vir die appellante en die onderskeie mindere vergaderinge wat met die beswaarskrif moes werk, word nie uitgestippel nie.

- Algemene Sinode 1988. 'n Appèl slaag, maar die effek van die uitspraak word nie uiteengesit nie[373]. In een geval, waar wel by wyse van 'n slotopmerking 'n aanduiding van die effek van die uitspraak gegee word, betree die sinode die versigtige pad deur daarvan kennis te neem[374]; die slotopmerking word nie goedgekeur nie.
- Nasionale Sinode 1991. Appellante kla: 'Dit is byna sewe jaar dat hierdie saak skarrel tussen die Klassis Vaalrivier, die Part. Sinode OVS en Natal en die Nasionale Sinode met al die spanning, bitterheid en opoffering wat daarmee gepaard gegaan het ... Dit is ooglopend uit die hantering van die beswaarskrifte en appèlle deur beide die Klassis Vaalrivier en die Part. Sinode OVS en Natal dat geen ordelike regspraak van beide instansies verwag kan word nie ...'[375]. Kragtens Artikel 30 Kerkorde wys hulle die meerdere vergadering op die plig om 'in te gryp in die saak van 'n mindere vergadering by versuim of onwilligheid om op te tree by laasgenoemde'[376]. Die sinode oordeel dat die appellante geen regskrenking beredeneer nie, en spreek uit dat die appèl nie slaag nie[377]. Die oortuiging van die appellante dat die betrokke mindere vergaderinge nie by magte is om in hierdie geval meer reg te spreek nie, en die versoek aan die meerdere vergadering om 'in te gryp' word sonder opgaaf van redes onontvanklik verklaar[378].
- In 'n ander appèl wat voor Sinode 1991 dien[379] kla 'n broeder na aanleiding van uitsprake deur 'n klassis en 'n partikuliere sinode dat 'die idee by hom posvat dat met kerksake so omgegaan word dat die wetlike aspekte hoër aansien verdien as die werklike saak waaroor dit gaan ... Ek wil dus eerbiedig aanbied dat hier growwe regskrenking plaasgevind het; dat my appèlle nie aangespreek word nie en sonder meer in die ongelyk gestel word. Daarom wil ek u beleef maar dringend versoek om reg aan my te laat geskied oor die ontvanklikheid van my appèl maar ook om my werklike appèl grondig te ondersoek en uitspraak te lewer'. Die sinode gee die broeder gelyk dat hy deur die klassis en die partikuliere sinode verontreg is. Die acta vermeld niks oor die tweede deel van die appellant se versoek, naamlik om sy 'werklike appèl grondig te ondersoek en uitspraak te lewer' nie.

---

[373] Acta, 1988:78-128, artikel 38; vergelyk ook Algemene Sinode Acta, 1980:13-25, artikel 14
[374] Acta, 1988:128, punt 6
[375] Acta, 1991:83, punt 4.2.1 en 4.2.2
[376] Acta, 1991:84, punt 4.2.4
[377] Acta, 1991:87, punt 3.5
[378] Acta, 1991:87, punt 4
[379] Acta, 1991:90-95, artikel 12.3

- Nasionale Sinode 1994. In 'n appèl van 'n kerkraad teen 'n partikuliere sinode word van ernstige verontregting gekla[380]. Die nasionale sinode oordeel dat die appèl op twee van die vier gronde slaag[381]. Die versoeke van die appellante om met verdere regspraak behulpsaam te wees, word met verwysing na Artikel 30 Kerkorde nie behandel nie.
- Nasionale Sinode 1997. 'n Appèl met nege gronde word deur Sinode 1997[382] ter tafel geneem. Op aanbeveling van die appèlkommissie besluit die sinode dat die appèl op twee gronde slaag[383]. Die appèlkommissie voeg 'n punt toe, waarin die konsekwensies van hulle aanbeveling en die sinode se regspraak uitgespel word. Die sinode besluit om nie dié punt van die kommissierapport te aanvaar nie, en volstaan met 'n besluit: 'Die appèl slaag op kardinale gronde'.
- Nasionale Sinode 2003. 'n Appèl dien wat betrekking het op 'n broeder wat voorheen predikant was, en opnuut aansoek doen om tot die amp van Woordbedienaar toegelaat te word[384]. 'n Lang proses het aan die appèl voorafgegaan en daartoe aanleiding gegee. Die sinode spreek uit dat die appèl van die broeder slaag[385]. In die acta word melding gemaak van die konsekwensie van die uitspraak, naamlik 'dat die hele aansoek van vooraf (*de novo*) begin by die kerkraad van Nigel'. Hiervan neem die sinode kennis[386], sonder om dit goed of af te keur.

Enkele uitsonderings moet ten opsigte van bostaande aangeteken word:

- Sinode 1982. In 'n appèl teen die besluit van 'n partikuliere sinode voer 'n kerkraad aan dat hulle predikante ten onregte in 'n staat van beskuldiging gestel word, terwyl 'n klag van leerdwaling nie teen hulle ingebring en behandel is nie[387]. Die sinode gee die appellerende kerkraad gelyk 'en verwys die saak terug om ooreenkomstig art. 79 KO behandel te word'[388]. Laasgenoemde wyse van optrede kom ooreen met die soort regspraak wat sinodes voor 1961 gelewer het.
- Nasionale Sinode 1985. In 'n appèl met betrekking tot die opname van die Gereformeerde Kerk Die Kandelaar in die kerkverband word verwys na onafgehandelde tugsake waaraan in die proses van opname in die kerkverband nie genoegsame en regte aandag geskenk is

---

[380] Die kerkraad voer aan dat dokumente wat van die betrokke deputate korrespondensie aangevra is nie betyds ontvang is nie of van hulle weerhou is; dat hulle nie deur die partikuliere sinode aangehoor is nie; dat die partikuliere sinode nagelaat het om ooreenkomstig die Skriftuurlike eis getuienis aan te hoor, elkeen geleentheid te gee om sy kant van die saak te stel, en reg te spreek (Acta, 1994:95-101).
[381] Acta, 1994:116, punt 3
[382] Acta, 1997:61-79, artikel 12.3.2
[383] Acta, 1997:79, punt 3.2.1
[384] Acta, 2003:62-72, artikel 12.2.4
[385] Acta, 2003:72, punt 4
[386] Acta, 2003:72, punt 5
[387] Acta, 1982:141-145, artikel 63
[388] Acta, 1982:145, punt 4.2.2

nie[389]. Die sinode kom tot die slotsom dat die appèl op vyf van die ses punte nie slaag nie, terwyl een appèlgrond goedgekeur word. Die sinode oordeel voorts dat 'die handhawing van die appèl op hierdie een grond egter nie inhou dat die Klassisbesluit insake die opname van die Gereformeerde Kerk Die Kandelaar in die kerkverband nietig verklaar word nie. Dit hou alleen in dat die kerkraad van die Gereformeerde Kerk Die Kandelaar en die Klassis met die oog op versoening opnuut aan die 'onskriftuurlike tughandelinge' van 1958 aandag behoort te gee'.

- Nasionale Sinode 2003. Die sinode spreek uit dat 'n appèl slaag[390]. Die acta vermeld tewens die konsekwensie van die sinode-uitspraak: 'Dat die appèl van vooraf (*de novo*) deur Oostelike Part. Sinode 2003 kragtens artt. 30 en 31 hanteer word. Die Appellant het in die ontmoeting met die Appèlkommissie aangedui dat hy 'n pad van versoening wil loop alreeds vóór Oostelike Part. Sinode 2003. Alle betrokkenes by hierdie saak moet asseblief van hierdie gesindheid deeglik kennis neem'. Die sinode keur dit goed[391].

5.4.4.4 Regspraak: Bevinding

Ontvanklikheid van appèl

Die bestaande appèlprosedure insake ontvanklikheid word deurgaans nougeset gevolg.

'n Sinode het per geleentheid, téén die advies van sy regskommissie in, besluit om twee appèlle onontvanklik te verklaar. Dit wek die indruk van formalisme, getuig nie van bereidwilligheid om reg te soek en reg te spreek nie, en bevorder geen goeie regsgang met die oog op regsherstel nie.

Oor die inhoud en omvang van die bestaande kriteria word bevind dat dit eensydig formeel van aard is. In 'n enkele geval is ontvanklikheid nie net formeel nie, maar ook op grond van die inhoud van die appèl bepaal. 'n Kommissie adviseer die sinode dat hy 'nie op die appèl (van 'n kerkraad – GJM) kan ingaan nie, aangesien die kerkraad geen kerkregtelike besware aanvoer teen die besluit nie, maar hulle nie wil onderwerp aan die beslissing van die meerdere vergadering nie'[392]. Die sinode keur die advies goed en gee die kerkraad skriftelik antwoord van sy besluit. Dit getuig van goeie regspraak, te meer omdat die sinode in daardie besondere geval ook twee van sy afgevaardigde predikante aangewys het om 'n broederlike oplossing vir die geskil te help soek[393].

---

[389] Acta, 1985:173-178
[390] Acta, 2003:73-82, artikel 12.2.5
[391] Acta, 2003:82, punt 5
[392] Acta, 1933:110, punt 6
[393] Acta, 1933:110, 112

'n Beskrywingspunt van die Gereformeerde Kerk Brackenhurst aan Klassis Germiston[394] is in hierdie verband eweneens tersaaklik. Die kerkraad stel in die beskrywingspunt dat vooraf gesprek volgens Matteus 18 (gesprek en poging tot versoening) as noodsaaklik geag word, alvorens 'n appèl in behandeling geneem word. Met dié beskrywingspunt vra die kerkraad in effek dat die ontvanklikheid van 'n appèl ook bepaal word deur optrede wat aan die appèl voorafgegaan het. Die klassis het die beskrywingspunt afgekeur[395]. 'n Versoek aan die sinode om wel uitspraak daaroor te doen, het op dowe ore geval[396].

Die slotsom waartoe gekom word, is dat die bestaande ontvanklikheidskriteria vir appèlle onvoldoende is. Goeie regsgang vereis dat appèlle formeel sowel as inhoudelik vir ontvanklikheid getoets sal word, en dat die vergadering wat daaroor moet oordeel terdeë bewus sal wees van die gewig van hulle uitspraak[397]. Indien 'n appèl onontvanklik verklaar word, behoort die besluit gemotiveerd en skriftelik aan die appellant oorgedra te word.

Ondersoek van appèl

Die appèlprosedure bevat slegs twee vereistes en een vergunning ten opsigte van die ondersoek van 'n appèl. Niks anders word oor 'n ondersoekproses ooreenkomstig algemeen geldende regsnorme gemeld nie.

Nieteenstaande die beknopte prosedure het 'n omvangryke ondersoek-praktyk oor baie jare in die kerklike lewe geyk geraak. Gemeet aan die norme vir die ondersoek van 'n appèl, word bevind dat die praktyk die prosedure by verre oortref.

Dit blyk derhalwe noodsaaklik te wees om die appèlprosedure in hierdie opsig grondig te hersien. In die proses van hersiening behoort aan sekere wesenlike sake aandag gegee te word[398], waaronder reëls waaraan 'n regsondersoek moet voldoen[399], asook reëls wat vir regsvinding[400] geld.

---

[394] Acta, 1994:94, punt 3.2
[395] Acta, 1994:95, punt 4.1.2
[396] Acta, 1994:110, punt 3
[397] Vergelyk die slotopmerking by hoofstuk 4.4.5.1
[398] Sien hoofstuk 4.4.5.4
[399] Die ondersoek sluit vorming van 'n geheelbeeld van die saak in, asook die aanhoor van partye en getuies.
[400] Regsvinding het te doen met 'n analise van die feite op tafel, die stel van die toepaslike regsvrae en die bereiking van 'n gebalanseerde bevinding.

Uitspraak oor appèl

Dit is reeds gestel dat die appèlprosedure nie verwys na die manier waarop 'n kerklike vergadering regspraak formuleer en aan die betrokkenes bekend maak nie.

Sinode-uitsprake oor appèlle kan breedweg in twee groepe verdeel word:

- Tot 1945 gee sinodes oor die algemeen duidelik omskrewe, begronde regsuitsprake. Konsekwensies van die uitspraak asook stappe wat onderneem moet word om tot regsherstel by te dra, word deur die sinode in sy uitspraak verwoord. Enkele latere sinodes[401] het eweneens rigtinggewende uitsprake ten opsigte van verdere hantering van die konflik gelewer.
- Vanaf 1961 word uitsprake kort en bondig gestel: 'n appèl slaag of slaag nie. In baie gevalle spreek die sinode sy dank teenoor die appèlkommissie uit, maar gee hy geen aanduiding hoe die appellant en/of mindere vergadering met die uitspraak verder moet handel nie.

Gemeet aan die norm vertoon sinode-uitsprake oor appèlle sedert 1961 oor die algemeen ernstige leemtes. Regsondersoeke deur appèlkommissies is deurgaans baie deegliker en meer veelseggend as die uitsprake van die vergadering. Die indruk word gewek dat die kern van die konflik wat tot die appèl aanleiding gegee het, nie die fokuspunt van regspraak is nie[402]. Die indruk word verder gewek dat regsprekende vergaderinge op 'n tegnies-korrekte wyse oor die rapport van 'n appèlkommissie oordeel in stede daarvan om aan die hand van die kommissierapport effektiewe regspraak te lewer wat tot beëindiging van die konflik kan bydra.

By dit alles blyk dit dat sinodes hulle welbewus daarvan weerhou om hulle oor sake van plaaslike kerke en mindere vergaderinge uit te spreek, al word hulle volgens die ordelike weg vir hulp gevra[403]. Met 'n beroep op Artikel 30 Kerkorde[404] word sake 'terugverwys' na mindere vergaderinge wat tevore reeds daaroor geoordeel het en klaarblyklik nie by magte was om die

---

[401] Sinodes 1982, 1985 en 2003.

[402] Die fokus by sinodes is deurgaans op die regspraak van die mindere vergadering gerig. Indien 'n appèl slaag is die effek daarvan dus dat die mindere vergadering se uitspraak beoordeel is. Daarmee is die kern van die appèl (die konflik tussen die appellant en sy kerkraad) nog nie aangespreek nie.

[403] Sinode 1991 gee 'n broeder gelyk dat hy deur die klassis en die partikuliere sinode verontreg is. Die sinode swyg oor die appellant se dringende versoek om sy 'werklike appèl grondig te ondersoek en uitspraak te lewer' (Acta, 1991:90-95).

[404] Acta, 1994:116, punt 4

konflik bevredigend aan te spreek nie[405]. Te Velde[406] verwys na dié wyse van optrede as 'n 'afskuif-refleks'.

5.4.5 Regsherstel

5.4.5.1 Regsherstel: die norm[407]

Regsherstel is 'n gawe van God. Sover dit die mens se verantwoordelikheid in diens van God aangaan is regsherstel die proses wat uitloop op 'n toestand waarin twee partye wat met mekaar in konflik was, tot só 'n mate die konflik oorkom het dat hulle met mekaar versoen raak en weer in harmonie en vrede met mekaar kan saamleef.

Die uitsig op Godgegewe regsherstel moet almal wat by 'n appèlsaak betrokke is met geloofsverwagting vervul. Die appellant, die kerkraad sowel as die regsprekende vergadering mag vir geen oomblik dié één sentrale mikpunt uit die oog verloor nie. In die soeke na regsherstel sal die appellant eers alle ander moontlikhede van konflikoplossing oorweeg alvorens tot appèl of verdere appèl oorgegaan word. 'n Regsprekende vergadering sal nie onnodig met regspraak sloer nie, maar in gehoorsaamheid aan God die onreg haastig aanspreek en uit die weg ruim.

5.4.5.2 Regsherstel: die appèlprosedure aan die norm getoets

In 'n motivering vir 'n beskrywingspunt wat voor Sinode 1985 gedien het, word beklemtoon dat regspraak diensbaar moet wees aan die 'waarheid volgens Gods Woord wat moet seëvier' en 'die reg van beide partye in 'n appèlsaak'[408].

Die appèlprosedure verwys nêrens in soveel woorde na die uitsig op regsherstel nie.

5.4.5.3 Regsherstel: die praktyk aan die norm getoets

Die appèlkommissie wat die Sinodale Vergadering van 1933 moes adviseer, stel as naskrif by sy rapport: 'Na aanleiding van die advies van die kommissie oor hierdie en ander punte en na aanleiding van die nog bestaande beroeringe en onvrede in die gemeentes van Pretoria en Pretoria Oos gee u kommissie aan die hand dat *die Sinode 'n poging aanwend om voor dat hy*

---

[405] Vergelyk die besluit van Sinode 1976 om geen uitspraak oor 'n appèl te lewer nie, maar die hele aangeleentheid in die lig van die bevindings na die betrokke kerkraad terug te verwys (Acta, 1976:225 punt E in samehang met Acta, 1976:223, punt 7). Met sy 'geen uitspraak'-besluit doen die sinode presies waaroor die appellant kla en waarteen sy eie kommissie hom waarsku.

[406] Te Velde, 1994c:595

[407] Sien hoofstuk 4.6.5

[408] Acta, 1985:524-525, artikel 111

uitmekaar gaan vrede hier te bewerkstellig (my beklemtoning – GJM) sonder dat moontlike aanhangige sake daardeur geprejudiseer word en dat daarvoor 'n kommissie deur die Eerw. Sinode benoem word'[409]. Die sinode het die advies van die kommissie opgevolg en twee afgevaardigdes benoem wat met die betrokkenes 'samesprekings sal hê vir 'n broederlike oplossing'[410].

Die Sinodale Vergadering van 1945 hanteer 'n brief van 'n broeder en suster, waarin hulle die sinode versoek 'om 'n weg oop te maak waardeur hulle weer kan deel in die gemeenskap met die medegelowiges. Die brief gaan gepaard met 'n appèl, waaroor die sinode reeds uitspraak gedoen het[411]. Die sinode besluit 'dat op bogemelde brief vriendelik geantwoord sal word dat die weg om tot kerklike gemeenskap toe te tree die plaaslike Kerkraad is'.

By Nasionale Sinode 1985 appelleer drie broeders in verband met die Gereformeerde Kerk Die Kandelaar wat as kerk in die kerkverband van die GKSA opgeneem word[412]. In die appèl word onder andere verwys na onafgehandelde tugsake waaraan in die proses van opname in die kerkverband nie genoegsame en regte aandag geskenk is nie. Die sinode kom tot die slotsom dat die appèl op vyf van die ses punte nie slaag nie, terwyl een appèlgrond goedgekeur word. Die sinode oordeel voorts dat 'die handhawing van die appèl op hierdie een grond egter nie inhou dat die Klassisbesluit insake die opname van die Gereformeerde Kerk Die Kandelaar in die kerkverband nietig verklaar word nie. Dit hou alleen in dat die kerkraad van die Gereformeerde Kerk Die Kandelaar en die Klassis *met die oog op versoening opnuut aan die 'onskriftuurlike tughandelinge' van 1958 aandag behoort te gee*' (my beklemtoning – GJM).

Nasionale Sinode 2003 keur goed dat 'n bepaalde appèlsaak, waarby verskeie individuele lidmate en kerke en klasses betrokke is, nie verder behandel word nie[413]. Hierdie uitspraak volg op die rapport van die appèlkommissie wat na deeglike ondersoek van die saak bevind dat die omvang van die materie van die appèl en die verstrengelde aard daarvan sodanig is dat dit vir die sinode onmoontlik gemaak word om in die tyd tot sy beskikking goeie regspraak te lewer. Bowendien oordeel die appèlkommissie dat 'regspraak in hierdie appèl nie die totale probleem, waarvan dit (die inhoud van die appèl – GJM) maar 'n onder-afdeling is, sal oplos nie. *Vir 'n totale oplossing is versoening tussen botsende partye van grondvlak af noodsaaklik* (my beklemtoning – GJM)[414]. Die sinode besluit om die appèl, sowel as die rapport van die

[409] Acta, 1933:110-111
[410] Acta, 1933:112
[411] Acta, 1945:189-191, artikel 243
[412] Acta, 1985:173-178, artikel 54
[413] Acta, 2003:101, punt 2.2.1
[414] Acta, 2003:101, punte 2.1.1 en 2.1.4

appèlkommissie, na 'n *Synodus Contracta* te verwys. Alle betrokkenes word inmiddels gewys op die plig wat op hulle rus om volgens Matteus 5:23-24 die inisiatief te neem in die soeke na versoening. Voordat die *Synodus Contracta* byeenkom, moet die betrokkenes met mekaar vergader. Die sinode wys vier adviseurs aan wat 'n fasiliteringsrol speel en leiding gee ten einde mee te help om 'n oplossing van probleme te verkry en die partye tot versoening te lei[415].

5.4.5.4 Regsherstel: bevinding

Uit al die sinode-uitsprake oor appèlle wat nagegaan is, is slegs vier uitdruklike verwysings na versoening en regsherstel gevind. Die appèlprosedure verwys nie uitdruklik na die uitsig op regsherstel nie.

Dit op sigself is geen bewys dat daar in die regspraak van die GKSA nie na regsherstel gestreef word nie. Met goeie reg kan aanvaar word dat regspraak binne die geheelkonteks van die Skrif, belydenis en kerkorde tot stigting van die kerke plaasvind. Afgevaardigde lede van regsprekende vergaderinge verbind hulle ooreenkomstig die openlike verklaring tot handelinge en besluite wat tot heil en seën van die kerke strek[416].

Met laasgenoemde as basis word bevind dat daar uitdruklik na regsherstel in geval van konflikhantering[417] verwys moet word. Die appèlprosedure moet in dié opsig aangevul word, en regsprekende vergaderinge behoort dit – in ag genome die unieke inhoud van elke appèlsaak – in hulle uitspraak te verwoord.

5.5 LEEMTES EN REMEDIE

In die voorafgaande paragrawe is die appèlprosedure en -praktyk van die GKSA aan die hand van die norme vir regspraak geëvalueer. Bepaalde leemtes is reeds aangedui. In die volgende paragrawe word 'n oorsig oor al die geïdentifiseerde leemtes gegee.

In ag genome die appèlprosedures van ander kerke, wat in paragraaf 5.3 bespreek is, word 'n remedie voorgestel om die gebreke aan te spreek. Sodoende sal tegelyk aangetoon word hoe die norme vir regspraak konkreet in die praktyk toegepas kan en behoort te word.

---

[415] Acta, 2003:101, punte 2.2.2-2.2.5

[416] GKSA, 1998:85. 'Dit is die wens en bede van bogenoemde sinodale vergadering dat daardeur en deur die werking van die Heilige Gees al die uitverkorenes vergader en al die ware gelowiges in een kerklike gemeenskap verenig word'.

[417] Appèl is in wese niks ander as die geskrewe neerslag van 'n konflik nie (vergelyk hoofstuk 4.5.1). Behandeling van appèl kom gevolglik op konflikhantering neer.

5.5.1 Identifisering van leemtes

Leemtes met betrekking tot die partye

Oor die identifisering, betrokkenheid en ingesteldheid van partye word die volgende bevind:

- Die appèlprosedure is nie duidelik genoeg met betrekking tot die identifisering van die partye wat by die appèl betrokke is nie.
- Geen skerp onderskeid word tussen die partye en die mindere kerklike vergadering wat reeds oor die appèl uitspraak gelewer het, getref nie.
- Kerklike vergaderinge verwys deurgaans na die mindere vergadering as 'n *verweerder* in die saak. Dit versterk die gedagte dat die regter as 'n party in die saak betrek word indien daar teen sy uitspraak geappelleer word.
- Dit is 'n leemte dat beide partye wat by die appèl betrokke is nie persoonlik by die behandeling daarvan teenwoordig *moet* wees nie.
- Omdat appèl meestal met diepgaande geloofsoortuigings en intense gevoelens gepaard gaan, is dit 'n gebrek dat die appèlprosedure niks oor die ingesteldheid van die appellant en die ander party vermeld nie.

Leemtes met betrekking tot die appèlskrif

Oor die vorm en inhoud van die appèlskrif en die appèlgronde wat aangevoer word, word bevind:

- Geen riglyne bestaan vir die appellant waarvolgens hy sy appèlskrif in 'n geskikte vorm behoort te giet nie.
- Onduidelikheid bestaan oor die gronde waarop 'n appèlskrif moet rus. Kan daar ander gronde vir verongelyking as die Skrif, die belydenis of die kerkorde wees?

Leemtes met betrekking tot die regter

Oor die regsprekende vergadering en die appèlkommissie wat die vergadering adviseer word bevind:

- Geen duidelikheid bestaan oor die posisie en taak van appèldeputate nie, veral nie oor die vraag of appèldeputate afhandelingsbevoegdheid kan hê nie.

Leemtes met betrekking tot regspraak

Oor die ontvanklikheid en ondersoek ván en uitspraak óór 'n appèl word bevind:

- Bestaande ontvanklikheidskriteria vir appèlle is eensydig en daarom onvoldoende. Goeie regsgang vereis dat appèlle formeel sowel as inhoudelik vir ontvanklikheid getoets word.
- Geen reëls bestaan vir die wyse waarop 'n regsprekende vergadering sy besluit oor onontvanklikheid verwoord, motiveer en aan die appellant beskikbaar stel nie.
- Die appèlprosedure is karig wat betref die wyse waarop 'n appèl ondersoek behoort te word. Reëls waaraan 'n regsondersoek moet voldoen, asook reëls vir regsvinding is twee wesenlike elemente wat nie daarin voorkom nie.
- Die feit dat die appèlprosedure swyg oor die wyse waarop 'n regsuitspraak geformuleer behoort te word, word as 'n ernstige leemte beskou.
- Dié leemte kom nie net in die prosedure voor nie, maar ook in die praktyk. Op enkele uitsonderings na volstaan kerklike vergaderinge met 'n bondige besluit dat 'n appèl slaag of nie slaag nie – asof daarmee reggespreek is.

Leemtes met betrekking tot regsherstel

Oor die soeke na regsherstel word bevind:

- Dit is 'n wesenlike leemte dat die appèlprosedure nie uitdruklik na die uitsig op en aktiewe soeke na regsherstel verwys nie.
- Dié leemte reflekteer in die bondige besluite wat kerklike vergaderinge deurgaans oor appèlsake neem.

Opmerking

In 1924 is met leedwese opgemerk dat daar nie minder nie as vyf appèlsake en een beswaarskrif op die agenda van die meerdere vergadering dien[418]. Dit behoort 'n groter bron van leedwese en kommer te wees dat daar vier appèlle en twintig beswaarskrifte[419], ses appèlle en dertien beswaarskrifte[420], sestien appèlle en sewe beswaarskrifte[421], nege appèlle en twee-en-twintig beswaarskrifte[422], vyf appèlle en ses-en-twintig beswaarskrifte[423] op die tafels van onderskeie sinodes lê. Die bron van kommer neem verder toe as in ag geneem word dat een saak deur twee sinodes (ten minste ses jaar) behandel moet word[424] en 'n ander saak oor drie sinodes (ten minste nege jaar) strek[425].

---

[418] Acta, 1924:65
[419] Acta, 1994:6
[420] Acta, 1997:i-ii
[421] Acta, 2000:ii
[422] Acta, 2003:iii-iv
[423] Aanvullende agenda, 2006:i-ii
[424] Acta, 2003:62-72; Notule, 2006:38, artikel 193
[425] Acta, 1988:565-569; Acta, 1991:77-87; Acta, 1994:55-72

Die oorsaak vir die toename in die getal regsake en die langdurige voortsleep daarvan kan legio wees. Ongeag daarvan dwing die statistieke die kerke eerlikheidshalwe terug na hulle wyse van regspraak.

Met hierdie studie word bevind dat 'n gebrekkige appèlprosedure en -praktyk tot vermeerdering van onreg kan lei in stede daarvan dat onreg reggestel en tot herstel van vrede bygedra word.

5.5.2 Remedie: handhawing van die norm in die praktyk

5.5.2.1 Norm en prosedure

In die Gereformeerde kerkreg word deurgaans gepoog om nie die gelowiges se geloofslewe deur allerlei reglementeringe te blus nie[426]. Op goeie gronde word die gevaar van oor-reglementering van die kerklike lewe, waaronder kerklike appèl, uitgewys[427]. In praktyk werk oor-reglementering wettisisme, kasuïstiek en uiteindelik dooie formalisme in die hand.

Lynreg teenoor die gevaar van *oor*-reglementering bestaan die gevaar van *onder*-reglementering. Reg is van nature formeel van aard[428]. Daar is vaste Godgegewe vorms, waaraan die reg gebonde is en waardeur dit bepaal word. Dié vorms, wat in die Skrif opgeteken is, moet ter wille van goeie regsgang in konkreet-toepaslike reëls *hic et nunc* geformuleer word. Duidelike reëls voorkom verwarring, onsekerheid, skade en eventuele vermeerdering van onreg[429]. Vaslegging van enkele elementêre reëls vir 'n sorgvuldige regsgang is welkome hulpmiddels om die eintlike werk, die herstel van reg en vrede, des te beter en effektiewer te doen[430].

Tussen die gevaar van *oor*-reglementering enersyds en die gevaar van *onder*-reglementering andersyds moet 'n suiwer balans tussen norm en prosedure gevind word. In die soeke na en handhawing van balans geld Artikel 32 NGB as vertrekpunt: 'al is dit nuttig en goed om onder mekaar 'n bepaalde orde tot instandhouding van die liggaam van die kerk in te stel en te handhaaf, moet regeerders van die kerk noukeurig oppas om nie af te wyk van wat Christus, ons enigste Meester, vir ons ingestel het nie. Daarom verwerp ons alle menslike versinsels en alle wette wat mense sou wil invoer om God te dien en om, op watter manier ook al, die gewetens te bind en daardeur te dwing. Ons aanvaar derhalwe slegs wat kan dien om

[426] Sien hoofstuk 4.4.3.1
[427] Jonker, 1965:14; Smit, 1984a:103; Smit, 1987:23; Van Dellen en Monsma, 1954:142
[428] Rutgers, 1894:17
[429] Te Velde, 1997:58; Haitsma *ea.*, 2002a:8
[430] Te Velde, 1994b:583

eendrag en eenheid te bewaar en te bevorder en om alles in gehoorsaamheid aan God te onderhou ...'.

Daarby moet in gedagte gehou word dat die kerke met die formulering en vasstelling van reëlings só te werk behoort te gaan dat hulle[431]:

- die gewetens altyd vrylaat;
- alle bepalings altyd met die goeie orde in verband bring;
- God se ordinansies altyd onvoorwaardelik op die voorgrond stel;
- hulle aan die Woord van God hou – as dit moet selfs teenoor alle kerklike ordeninge en beslissings.

5.5.2.2 Die norm in praktyk

Op die basis van bogenoemde behoort 'n diensbare appèlprosedure sekere noodsaaklike elemente te bevat. Ooreenkomstig die indeling waarvan deurlopend in hierdie studie gebruik gemaak is, word dié elemente agtereenvolgens genoem[432].

Die partye

'n Appèlprosedure behoort:

- duidelik te stel wie die partye is wat by die appèl betrokke is. Dat die mindere kerklike vergadering wat reeds oor 'n appèl uitspraak gelewer het geen party in 'n voortgaande appèlsaak word nie, moet eweneens duidelik verwoord word;
- korrekte terminologie vir elke party asook vir die betrokke mindere vergaderinge te bevat. Appellant (eerste party in die saak), respondent (tweede party in die saak) en toeligter (gevolmagtigdes van die mindere vergadering wat reeds uitspraak gelewer het) kan as terme oorweeg word;
- as vereiste te stel dat beide partye wat by die appèl betrokke is persoonlik by die behandeling daarvan teenwoordig sal wees;
- Skrifgefundeerde rigtingwysers oor die ingesteldheid van die appellant en die ander party te bevat;
- die plek van die 'derde' in die appèlsaak te definieer, en te beskryf hoe daar met die 'derde' gehandel word.

---

[431] Rutgers, 1894:25

[432] Die sintese van hoofstuk 4.6 gee 'n breër perspektief op die elemente wat in hierdie paragraaf slegs puntsgewys genoem word.

Die appèl

'n Appèlprosedure behoort:

- uiteen te sit wat die 'verongelyking' van Artikel 31 KO behels;
- die verongelykte op die weg van Matteus 18 as *voorwaarde* vir konflikoplossing te wys, alvorens tot appèl oorgegaan mag word;
- die verongelykte op arbitrasie, mediasie en visitasie as *alternatiewe* vir konflikoplossing te wys om die aangaan van 'n appèlsaak te voorkom;
- die formele minimum-vereistes vir 'n appèlskrif weer te gee[433];
- die gronde vir 'n appèlskrif – die Skrif, die belydenis of die kerkorde – uitdruklik te noem;
- riglyne te bevat waarvolgens die appellant sy appèlskrif in 'n geskikte vorm kan giet. Ter wille van 'n effektiewe regsgang en regspraak is dit aan te beveel dat 'n appèlskrif materiële en formele gronde bevat, wat duidelik van mekaar onderskei word.

Die regter

'n Appèlprosedure behoort:

- die posisie, taak en bevoegdheid van 'n appèlkommissie en/of -deputate – wat die regsprekende vergadering in hulle regspraak moet help – uit te spel.

Regspraak

'n Appèlprosedure behoort:

- duidelike ontvanklikheidskriteria, waarin appèlle formeel sowel as inhoudelik vir ontvanklikheid getoets word, neer te lê;
- reëls vir verlof tot appèl te bevat;
- te bepaal hoe 'n regsprekende vergadering sy besluit oor ónontvanklikheid verwoord, motiveer en aan die appellant beskikbaar stel;
- reëls waaraan 'n regsondersoek moet voldoen, asook reëls vir regsvinding neer te lê;
- te bepaal hoe die regsuitspraak met die oog op regsherstel geformuleer word, onder andere hoe die implikasies en praktiese konsekwensies van die uitspraak verwoord word.

---

[433] Onder formele minimum-vereistes tel die tyd waarbinne kennis van appèl gegee word, asook die woordelikse weergee van die besluit waarteen geappelleer word. Dit sal verder nuttig wees om prosedureel vas te stel in watter formaat (verkieslik elektronies en 'n harde kopie wat onderteken is) die appèlskrif ingedien moet word.

Regsherstel

'n Appèlprosedure behoort:

- uitdruklik na die uitsig op en aktiewe soeke na regsherstel te verwys;
- alle betrokkenes by die appèl op te roep en daartoe te verbind om hulle vir regsherstel te beywer.

5.5.2.3 Redaksie van Artikel 31 KO

In paragraaf 5.2.2.1 is beskryf watter redaksionele wysigings Artikel 31 KO in die GKSA ondergaan het.

In dié proses het twee wesenlike veranderinge ingetree:

- die orde van die twee heterogene beginsels wat in die artikel verwoord word, is omgekeer;
- bepaalde terme is anders weergegee as wat dit in die Dordtse Kerkorde vasgestel is.

Dit val buite die bestek van die studie om op die volgorde van die twee onderdele van Artikel 31 KO in te gaan. Daar word volstaan met die opmerkings wat hieroor met betrekking tot die Middelburgse Kerkorde van 1581[434] gemaak is.

In navolging van Artikel 31 Dordtse Kerkorde word die volgende bewoording aan die hand gedoen[435]:

> As iemand 'n klagte het dat hy deur die uitspraak van 'n mindere vergadering verongelyk is, kan hy hom op 'n meerdere vergadering beroep. Besluite wat met meerderheid van stemme geneem is, sal vir vas en bindend gehou word, tensy bewys word dat dit met die Woord van God, die belydenis of die geldende kerkorde in stryd is.

[434] Sien hoofstuk 3.5.2.4
[435] Vergelyk Meijer, 1995:182

HOOFSTUK 6
SLOTSTELLINGE

Op grond van bevindinge waartoe in die voorafgaande hoofstukke gekom is, word kort antwoorde op die ses navorsingsvrae, soos wat dit in hoofstuk 1.4.2 gestel is, geformuleer. Die antwoorde dien terselfdertyd as slotstellinge wat die hoofsaak van die studie teties weergee.

6.1 EERSTE VRAAG: SKRIFTUURLIKE GRONDSLAG

Vraag

Is daar in die Skrif sprake van appèl soos dit in Artikel 31 KO verwoord is? Wat word in die Skrif binne die breë konteks van God se geregtigheid oor die reg van die verontregte, die posisie en taak van die regter en oor die proses van regspraak in geval van verontregting geopenbaar?

Antwoord

Ja, daar is in die Skrif sprake van appèl soos dit in Artikel 31 KO verwoord is. Die Skrif gee genoegsame en deurslaggewende getuienis vir die feit dat daar geappelleer kan word, die wyse waarop dit behoort te geskied, asook die behandeling en afhandeling van 'n appèl. Kerklike appèl, soos wat dit in Artikel 31 KO voorkom, is nie – soos deur sommige eksegete en kerkregtelikes beweer word[1] – 'n *non liquet* nie en berus nie op 'n *argumentum e silentio* nie.

Dit is wel so dat die Skrif nie na meerdere vergaderinge en beroep op meerdere vergaderinge, soos wat dit in die Gereformeerde kerkreg bekend is, as sulks verwys nie. Die saak van appèl (beroep op 'n meerdere vergadering) is egter eie aan die Skrif. In geval van verontregting is daar ruimte om dié verontregting uit te wys en op regsherstel aanspraak te maak[2].

Binne die breë konteks van God se geregtigheid openbaar die Skrif die volgende oor die reg van die verontregte, die posisie en taak van die regter en oor die proses van regspraak in geval van verontregting:

---

[1] Deddens, 1953q:19; Roeleveld, 1972a:46; De Kock, 1982:24

[2] Die Ou Testamentiese *tsa'aq 'al* is 'n regsbegrip, wat 'beroep doen op' beteken. *Tsa'aq 'al* gaan uit van iemand wat in 'n staat van onreg is. Die verwante begrip *sjafat* dui op iemand wat verontreg is en kragtens God se verbondsbelofte op regspraak geregtig is. Die Nuwe Testamentiese *boao* en *epikaleomai tina* is eweneens begrippe met 'n juridiese belading, wat met die Latynse *appellare* en *provocare* ooreenkom (sien paragraaf 2.4.1).

- 'n Persoon het 'n reg op regspraak indien hy in terme van God se verbondswet verontreg is.
  - Iemand wat verontreg is moet die regsgronde vir sy verontregting in afhanklikheid van die Here ernstig ondersoek, voordat 'n regskollege genader word om 'n ondersoek in te stel en regspraak te lewer.
  - Regspraak moet met 'n suiwer doel voor oë, naamlik die eer van God en die herstel van die versteurde geloofsgemeenskap, gesoek word.
- God as hoogste Regter bepaal wat reg is en hoe sy reg op aarde bedien moet word.
  - Daar is in die Ou Testament geen eksakte onderskeid tussen 'burgerlike' en 'religieuse' regters en regsake gemaak nie; in die Nuwe Testament word duidelik tussen regters in die burgerlike hof en regters in die *ekklesia* (raad van ouderlinge) onderskei.
  - Plaaslike kerke moet mekaar in die kerkverband met hulp en raad, ook wat regspraak betref, bedien.
  - Regters moet bekwame, wyse, verstandige en ervare manne wees wat amptelike diens kan verrig.
- Regsake moet met omsigtigheid en die grootste noukeurigheid hanteer word.
  - Deur middel van wedersydse ondervraging van die klaer en aangeklaagde moet die regter die inhoud van die klag van verontregting sover moontlik kontroleer en verifieer. Die feite op grond waarvan reg gespreek word, moet vasstaan. Daar mag nie op gerugte afgegaan word nie.
  - Die regter moet deeglik ondersoek doen deur regsvrae te stel en langs dié weg sake onderskei, saamvoeg en met mekaar vergelyk sodat tot die kern van die vermeende onreg deurgedring word.
  - Die saak in geding, naamlik die klag van verontregting, moet aan die hand van God se Woord gemeet word.
  - Na afloop van die ondersoek moet die regter tot 'n regsbevinding kom deur die reg en onreg van alle betrokkenes met duidelike bewyse aan te toon.
- Dit is die taak van die regter om die juridiese ewewig, wat as gevolg van onreg versteur is, te herstel.
  - Regspraak is nog nie afgehandel as die regter bevind het wie gelyk en wie ongelyk het nie. Die einddoel van regspraak is dat alles weer in orde kom, dat mense gelei word op die weg van vrede. In sake waar twee mense op 'n suiwer persoonlike vlak met mekaar bots, moet regters poog om met hulle regsuitspraak tot onderlinge versoening by te dra.

6.2 TWEEDE VRAAG: APPÈL IN DIE KERKORDE

Vraag

Wat is die wese en inhoud van appèl soos dit in 1568 in die Kerkorde van die Gereformeerde kerke opgeneem is en daarna in die Gereformeerde kerkreg tot en met Dordrecht 1618/19 ontwikkel het?

Antwoord

Uit die redaksionele ontwikkeling[3] van Artikel 31 Dordtse Kerkorde word duidelik dat:

- die reg tot appèl van meet af aan kerkordelik deur die sinodes van die Gereformeerde Kerke in die Nederlande vasgelê is;
- *appellare* en *provocare* as wisselterme gebruik word, wat albei sonder enige verdere onderskeiding beroeping op 'n meerdere vergadering aandui;
- daar teen oor-reglementering van die kerkregering oor die algemeen, en kerklike appèl in besonder, gewaarsku en gewaak is;
- daar na 'n meerdere vergadering geappelleer kan word indien iemand verongelyk, verontreg of beswaard is[4];
- appèl aanvanklik primêr aan die kerklike tug verbind is, sonder dat dit tot tugsake beperk is;
- appèl deur latere sinodes uit die direkte konteks van ampstug geneem is, en tussen artikels oor kerklike vergaderinge geplaas is;
- niemand ooit die geleentheid ontneem word om in sy vermeende verontregting aangehoor te word nie;
- appèl so spoedig as moontlik ingestel moet word, veral as dit oor 'n tugsaak handel;
- kerklike vergaderinge bevoeg en daartoe geroep is om uitspraak oor 'n appèl te gee;
- 'n uitspraak oor appèl – soos alle ander besluite wat die vergadering met meerderheid van stemme neem – vas en bindend is, tensy dit met die Woord van God in stryd is;
- indien 'n appèl *sub judice* is, die besluit waarteen geappelleer is nie uitgevoer word nie totdat uitspraak oor die klag van vermeende verontregting gelewer is.

---

[3] Sien hoofstuk 3.5, waar die redaksionele ontwikkeling vanaf Wesel 1568 tot Dordrecht 1618/19 bespreek word.

[4] Verongelyking sluit verontregting (*iniuria*) en beswaard-wees (*gravis*) in. Verongelyking plaas die appellant in die posisie van beswaard-wees (*gravis*).

6.3 DERDE EN VIERDE VRAAG: PRINSIPE EN PRAKTYK

Derde vraag

Wat is volgens die Skrif, die kerkgeskiedenis en die wêreldlike reg die beginsel(s) waarop appèl en regsherstel in die kerklike lewe rus? Uit watter wesenlike aspekte bestaan dit? Hoe kan dié aspekte beskryf word?

Vierde vraag

Hoe funksioneer appèl met die oog op regsherstel in die konteks van die Gereformeerde kerkorde en kerkregering? Wie is geroep om reg te spreek? Watter bevoegdhede het die kerklike regters? Volgens watter kriteria en prosedure moet hulle regspreek? Wat is die grense van hulle regspraak? Op watter wyse moet hulle regspraak deur die betrokkenes in die regsaak ontvang en nagekom word?

Antwoord

Appèl rus op die regsbeginsel dat vermeende verontregting ondersoek en, indien onreg bevind word, reggestel moet word.

Vyf wesenlike aspekte kan rakende appèl met die oog op regsherstel onderskei word. Elkeen van die aspekte word kortliks nader beskryf. Sodoende word die prinsipe in praktyk gebring.

- Die *appellant*
  - Die appellant moet sy gronde en motief vír asook die doel mét sy appèl deeglik oorweeg alvorens hy hom op regspraak beroep.
- Die *partye*
  - Die appellant en respondent (meestal die kerkraad) is die partye betrokke by die appèl. 'n Meerdere vergadering wat oor die appèl uitspraak gelewer het, word geen party nie.
  - Ter wille van regsherstel moet die eventuele posisie van 'derdes' voortdurend in berekening gebring en gehou word.
  - Die appellant mag van 'n 'mond' by die stel van sy appèl gebruik maak.
- Die *appèlskrif*
  - Sonder om in oor-reglementering te verval, is dit ter wille van goeie regsgang noodsaaklik dat daar duidelike reëls vir appèlle neergelê word. Die appellant sowel as die regsprekende vergadering moet oor die vorm, die tyd, die kennisgewing en indiening van die appèl asook die aantal appèlle volkome duidelikheid hê.

- Die *regter*
  - Meerdere kerklike vergaderinge kan as beroepsinstansies dien. Geen vergadering mag oorgeslaan word nie.
  - Meerdere vergaderinge kan van 'n appèlkommissie gebruik maak om hulle te adviseer. Die aanwys van appèldeputate ooreenkomstig Artikel 49 KO kan in baie opsigte tot verbetering van regspraak bydra.
  - 'n Verontregte lidmaat het toegang tot die burgerlike regter, mits hy alles in sy vermoë gedoen het om die weg van kerklike regspraak end-uit te bewandel.
- Die *behandeling van die appèl*
  - Kerklike vergaderinge moet deeglik ondersoek doen na die formele sowel as materiële ontvanklikheid van 'n appèlskrif. Die besluit oor ontvanklikheid moet beredeneerd en gemotiveerd wees.
  - In hulle regspraak moet die vergadering by die grondreëls vir regspraak (waaronder die reëls vir natuurlike geregtigheid) bly. Regspraak moet binne 'n kerklike klimaat en volgens kerklike styl geskied.
  - Die wese van die konflik en die proses waarvolgens die konflik tot op die stadium van die appèl gehanteer is, moet van mekaar onderskei word. Oor beide moet uitsluitsel gegee word.
  - Die proses van behandeling bestaan uit 'n deeglike regsondersoek, regsvinding en die opstel van 'n proses-verbaal.
- Die *uitspraak oor appèl*
  - Regsuitsprake van kerklike vergaderinge moet duidelik en goed gemotiveerd wees.
  - Regspraak dra 'n pastorale karakter. Deur die implikasies van hulle besluit bekend te maak en – indien en waar nodig – advies te gee, moet die regsprekende vergadering die partye help om hulle konflik te oorkom.
  - Partye is ooreenkomstig Artikel 31 KO daartoe verbind om die uitspraak van 'n meerdere vergadering vir vas en bindend te hou.
  - Indien 'n appellant kennis van appèl gegee het, is die saak waaroor hy appelleer *sub judice*.

Aansluitend by die wesenlike aspekte van kerklike appèl is dit van belang om alternatiewe metodes van geskilbeslegting te oorweeg: arbitrasie, mediasie, bindende advies, kommissie van wyse persone en kerkvisitasie.

6.4 VYFDE EN SESDE VRAAG: APPÈL IN DIE GKSA, LEEMTES EN REMEDIE

Vyfde vraag

Wat is die resultaat as die hantering en toepassing van appèl met die oog op regsherstel in die verloop van die geskiedenis van die GKSA aan die hand van die geformuleerde norme geëvalueer word?

Sesde vraag

Watter moontlike leemtes is daar in die hantering van appèl met die oog op regsherstel in die kerkregering van die Gereformeerde Kerke in Suid-Afrika, en hoe kan daardie leemtes aangespreek word?

Antwoord

In hoofstuk 5.4 is die appèlprosedure en -praktyk van die GKSA geëvalueer. In hoofstuk 5.5 is leemtes geïdentifiseer. Die volgende is onder andere bevind:

- *Partye*
  - Die appèlprosedure is nie duidelik genoeg met betrekking tot die identifisering van die partye wat by die appèl betrokke is nie.
  - Geen skerp onderskeid word tussen die partye en die mindere kerklike vergadering wat reeds oor die appèl uitspraak gelewer het, getref nie.
  - Kerklike vergaderinge verwys deurgaans na die mindere vergadering as 'n *verweerder* in die saak. Dit versterk die gedagte dat die regter as 'n party in die saak betrek word indien daar teen sy uitspraak geappelleer word.
  - Dit is 'n leemte dat beide partye wat by die appèl betrokke is nie persoonlik by die behandeling daarvan teenwoordig *moet* wees nie.
  - Omdat appèl meestal met diepgaande geloofsoortuigings en intense gevoelens gepaard gaan, is dit 'n gebrek dat die appèlprosedure niks oor die ingesteldheid van die appellant en die ander party vermeld nie.
- *Appèlskrif*
  - Die teorie (prosedure) en praktyk (soos blyk uit die sinodehandelinge) is sodanig dat genoegsaam tyd vir kennisgewing van appèl gegee word.
  - Die besluit om geen vaste reël vir vroeë indiening van die appèlskrif neer te lê nie, is van belang. Dit is nie altyd prakties uitvoerbaar om 'n appèlskrif voor die vergadering in te dien nie. Daarby moet die vertroulike aard van sekere appèlle in gedagte gehou word.

- Die appèlprosedure is klinkklaar oor die minimum-vereistes waaraan 'n appèlskrif inhoudelik moet voldoen. Dit blyk egter dat daar 'n leemte is wat betref die geskikte vorm waarin 'n appèlskrif gegiet behoort te word. Ter wille van 'n effektiewe regsgang en regspraak is dit aan te beveel dat 'n appèlskrif so eenvoudig as moontlik opgestel word.
- Oor die gronde vir 'n appèlskrif bestaan daar nie genoegsaam duidelikheid nie.

- *Regter*
  - Alles dui daarop dat meerdere vergaderinge van hulle roeping tot regspraak bewus is.
  - Of die vergadering in sy geheel tot verantwoorde regspraak oor 'n appèlsaak in staat is, is 'n vraag wat nie so maklik beantwoord kan word nie. Meerdere vergaderinge doen goed daaraan om hulle in hulle regspraak deur 'n appèlkommissie te laat lei. Die alternatief is om appèldeputate met 'n welomskrewe opdrag aan te wys.
- *Regspraak*
  - Ontvanklikheid. Die bestaande ontvanklikheidskriteria vir appèlle is onvoldoende. Goeie regsgang vereis dat appèlle formeel sowel as inhoudelik vir ontvanklikheid getoets sal word, en dat die vergadering wat daaroor moet oordeel terdeë bewus sal wees van die gewig van hulle uitspraak. Indien 'n appèl onontvanklik verklaar word, behoort die besluit gemotiveerd en skriftelik aan die appellant oorgedra te word.
  - Ondersoek. Die appèlprosedure bevat slegs twee vereistes en een vergunning ten opsigte van die ondersoek van 'n appèl. Nieteenstaande die beknopte prosedure het 'n omvangryke ondersoekpraktyk oor baie jare in die kerklike lewe geyk geraak. Gemeet aan die norme vir die ondersoek van 'n appèl, word bevind dat die praktyk die prosedure by verre oortref.
  - Uitspraak. Die appèlprosedure verwys nie na die manier waarop 'n kerklike vergadering regspraak formuleer en aan die betrokkenes bekend maak nie. Sinode-uitsprake oor appèlle kan breedweg in twee groepe verdeel word. Tot 1945 gee sinodes oor die algemeen duidelik omskrewe, begronde regsuitsprake. Konsekwensies van die uitspraak asook stappe wat onderneem moet word om tot regsherstel by te dra, word deur die sinode in sy uitspraak verwoord. Vanaf 1961 word uitsprake kort en bondig gestel: 'n appèl slaag of slaag nie. In baie gevalle spreek die sinode sy dank teenoor die appèlkommissie uit, maar gee hy geen aanduiding hoe die appellant en/of mindere vergadering met die uitspraak verder moet handel nie.
- *Regsherstel*
  - Uit al die sinode-uitsprake oor appèlle wat nagegaan is, is slegs vier uitdruklike verwysings na versoening en regsherstel gevind.
  - Dit is 'n wesenlike leemte dat die appèlprosedure nie uitdruklik na die uitsig op en aktiewe soeke na regsherstel verwys nie.

- Dié leemte reflekteer in die bondige besluite wat kerklike vergaderinge deurgaans oor appèlsake neem.

6.5 TEN SLOTTE

Met hierdie studie word bevind dat 'n gebrekkige appèlprosedure en -praktyk tot vermeerdering van onreg kan lei in stede daarvan dat onreg reggestel en tot herstel van vrede bygedra word.

Die geïdentifiseerde leemtes kan aangespreek word deur die appèlprosedure te hersien en, waar nodig, aan te vul[5]. Dit moet egter beklemtoon word dat die beste appèlprosedure geen *waarborg vir oplossing van 'n konflik is nie. Die papier-prosedure moet op die tafel van die hart* ingegraveer wees van hulle wat in konflik met mekaar leef. Ooreenkomstig 'n Skrif-gefundeerde prosedure moet daar biddend gewerk word om konflikte op te los.

[5] Voorstelle in dié verband is in hoofstuk 5.5.2.2 gemaak.

BYLAES

BYLAE 1: KERKORDE ARTIKELS WAARNA IN DIE STUDIE VERWYS WORD

Artikel 1

Om goeie orde in die kerk van Christus te onderhou, is daarin nodig: die dienste, samekomste, toesig oor die leer, sakramente en seremonies en die kerklike tug, waaroor hierna agtereenvolgens gehandel word.

Artikel 5

Waar 'n bedienaar van die Woord van een kerk na 'n ander binne die kerkverband beroep word, geskied dit soos volg:

- ten eerste, die verkiesing deur die kerkraad en die diakens na voorafgaande gebede, met onderhouding van die reëling wat daarvoor plaaslik in gebruik of deur die kerkraad vasgestel is en van die algemene ordinansies vir die beroepbaarheid van diegene wat buite die Gereformeerde Kerke in Suid-Afrika gedien het en verder in kerke met slegs een bedienaar van die Woord, ook met advies van die klassis of van die konsulent wat hiervoor deur die klassis aangewys is;
- ten tweede, die goedkeuring deur die lidmate van die betrokke kerk, as daar, nadat die naam vir minstens drie Sondae in die kerk afgekondig is, geen wettige besware ingedien is nie;
- ten derde, die kontrolering deur die kerkraad saam met die klassikale deputate van die goeie kerklike getuienis ten opsigte van leer, lewe en ampsbediening en van die losmaking.

Artikel 11

Die kerkraad wat die kerk verteenwoordig, is verplig om sy bedienaars van die Woord met behoorlike onderhoud te versorg en mag hulle nie die onderhoud weerhou of hulle uit hulle diens ontslaan sonder kennis en goedkeuring van die klassis met advies van die deputate van die partikuliere sinode nie.

Artikel 12

Omdat 'n bedienaar van die Woord wat eenmaal wettig beroep is, lewenslank aan die kerkdiens verbonde is, mag hy nie tot 'n ander staat van die lewe oorgaan nie, behalwe om gewigtige redes waaroor die kerkraad en die klassis moet oordeel met advies van die deputate van die partikuliere sinode.

Artikel 13

As 'n bedienaar van die Woord, volgens oordeel van die kerkraad met goedkeuring van die klassis en advies van die deputate van die partikuliere sinode onbekwaam word vir die uitoefening van sy diens weens ouderdom, siekte of andersins, behou hy die eer en die naam van 'n bedienaar van die Woord en moet die kerk wat hy gedien het, hom in sy nooddruf eervol versorg.

Artikel 28

Soos dit die plig van die owerhede as instellings van God is om aan die kerk en sy ampsdraers hulp en beskerming te bied, so is dit die plig van alle predikante, ouderlinge en diakens om die gehoorsaamheid en eerbied wat aan die owerheid verskuldig is, getrou en ywerig by die gemeente in te skerp en hulle moet trag om in die vrees van die Here, die guns van die owerheid jeens die kerke op te wek en te behou in belang van die kerke. Dit is ook die plig van die kerklike vergaderings om korrespondensie met die owerheid te onderhou om die nodige medewerking van die owerheid te verkry en in voorkomende gevalle as kerk van Christus voor die owerheid te getuig.

Artikel 29

Kerklike vergaderings wat onderhou word, is: kerkraad, klassis, partikuliere sinode, nasionale sinode en algemene sinode.

Artikel 30

Kerklike vergaderings moet alleen kerklike sake en dit op kerklike wyse behandel. Op meerdere vergaderings moet alleen sake behandel word wat nie in mindere vergaderings afgehandel kan word nie of sake wat by die meerdere vergaderings tuishoort.

Artikel 31

Wat op 'n kerklike vergadering met meerderheid van stemme besluit is, moet as vas en bindend beskou word, tensy bewys word dat dit in stryd is met Gods Woord of die artikels van die Kerkorde. As iemand egter 'n klagte het dat hy deur die uitspraak van die mindere vergadering verongelyk is, kan hy hom op 'n meerdere vergadering beroep.

Artikel 34

In alle vergaderinge moet by die praeses 'n skriba gevoeg word om noukeurig op te skrywe wat noodsaaklik opgeteken moet word.

Artikel 35

Op meerdere vergaderinge presideer 'n bedienaar van die Woord en die werk van die praeses is om voor te dra en te verduidelik wat behandel moet word, toe te sien dat elkeen op sy beurt spreek, om die wat redetwis en al te heftig spreek die swye op te lê en as hulle geen gehoor gee nie, die gepaste sensuur oor hulle uit te oefen. Sy amp hou op as die vergadering beëindig is.

Artikel 36

Dieselfde seggenskap het die klassis oor die kerkraad wat die partikuliere sinode oor die klassis, die nasionale sinode oor die partikuliere sinode en die algemene sinode oor die nasionale sinode het.

Artikel 39

Plekke waar nog geen kerkraad kan wees nie, moet deur die klassis onder die sorg van 'n naburige kerkraad gestel word.

Artikel 41

Die klassis is 'n vergadering van naburige kerke wat elkeen 'n bedienaar van die Woord en 'n ouderling of, waar nie 'n bedienaar is nie, twee ouderlinge afvaardig. Die plek en die tyd van die volgende vergadering word deur die vorige vergadering bepaal (en dit mag nie meer as drie maande uitgestel word nie). Op hierdie vergadering moet die bedienaars van die Woord om die beurt presideer of anders die een wat deur die vergadering gekies word, maar dieselfde bedienaar mag nie op twee agtereenvolgende vergaderinge gekies word nie. Die praeses moet onder andere vra of die kerke kerkraadsvergaderings hou, of die kerklike tug uitgeoefen word, of die armes en die skole versorg word en of daar iets is waarin 'n kerk die oordeel en die hulp van die klassis vir sy regte bestuur nodig het. Op die laaste vergadering voor die partikuliere sinode moet die afgevaardigdes na hierdie sinode gekies word.

Artikel 44

Die klassis moet minstens twee van die oudste, mees ervare en geskikte bedienaars van die Woord as visitatore benoem om in alle kerke van die klassis gereeld kerkvisitasie te hou, vas te stel of die ampsdraers hulle ampte getrou waarneem, by die suiwerheid van die leer bly, die Kerkorde in alles onderhou, die stigting van die gemeente en onderwys van die jeug behoorlik na hulle vermoë bevorder, sodat hulle diegene wat nalatig in een of ander bevind word, betyds broederlik kan vermaan en met raad en daad alles kan help reël wat bevorderlik is vir die vrede, die opbou en belange van die kerk.

Artikel 45

Elke meerdere vergadering benoem 'n korresponderende kerkraad of deputate vir korrespondensie wat alle stukke en dokumente van die vergadering ontvang en bewaar en sy handelinge op die volgende vergadering besorg. Eweneens benoem elke meerdere vergadering 'n roepende kerkraad om die volgende vergadering op te roep en te ontvang op die vasgestelde tyd en plek of anders op die tyd en plek wat die roepende kerkraad in die geval van die partikuliere sinode, volgens advies van sy klassis en in die geval van die algemene sinode, volgens advies van sy partikuliere sinode, bepaal.

Artikel 46

Sake vir behandeling op meerdere vergaderings moet nie opgestel word voordat die besluite van die voorgaande sinodes oor die voorgestelde punte nagegaan is nie, sodat wat eenmaal afgehandel is, nie weer voorgestel word nie tensy dit noodsaaklik geag word om iets te verander.

Artikel 49

Elke meerdere vergadering benoem deputate om wat besluit is, uit te voer volgens 'n welomskrewe opdrag. Die partikuliere sinode benoem in elk geval deputate om aan klassisse hulp te bied in voorkomende moeilikhede en om teenwoordig te wees by die proponentseksamen (*peremptoir*). Vir die onderskeie belange, moet soveel moontlik afsonderlike groepe deputate benoem word. Hierdie deputate hou van al hulle handelinge notule om aan die meerdere vergadering verslag te doen. Slegs die betrokke meerdere vergadering kan hulle van hierdie opdrag onthef.

Artikel 51

Die algemene sinode is 'n vergadering van al die nasionale sinodes waarheen elke nasionale sinode 'n gelyke aantal bedienaars van die Woord en ouderlinge, soos deur die algemene sinode bepaal, afvaardig. 'n Buitengewone of vervroegde algemene sinode word opgeroep wanneer ten minste twee nasionale sinodes so 'n algemene sinode noodsaaklik ag.

Artikel 52

Kerklike korrespondensie en samewerking of kontak (met kerke en kerklike instansies) buite die algemene sinodale verband, word in 'n algemene sinode gereël.

Artikel 53

Die bedienaars van die Woord en ook die professore aan die Teologiese Skool moet die drie Formuliere van Eenheid soos vasgestel op die Sinode van Dordrecht 1618-19 onderskryf en onderteken en die wat weier om dit te doen, moet metterdaad in hulle diens geskors word deur die kerkraad of klassis en in die geval van professore, deur die nasionale sinode, totdat hulle hul daaroor volledig verantwoord het. As hulle hardnekkig weier, moet hulle heeltemal van hulle diens afgesit word.

Artikel 54

Ook die ouderlinge en die diakens en diegene wat deur 'n klassis as proponente toegelaat word, moet die genoemde Formuliere van Eenheid onderskryf en onderteken.

Artikel 55

Om die suiwere leer in die gemeente te handhaaf en om die valse leringe en dwalinge te weer, wend die bedienaars van die Woord en die ouderlinge by die uitoefening van hulle onderskeie ampte, by die bediening van die Woord, by die kategetiese onderrig en by die huisbesoek, die middele van lering, weerlegging, waarskuwing en vermaning aan.

Artikel 71

Die kerklike tug is geestelik, daarom is, afgesien van die burgerlike straf, die kerklike sensuur noodsaaklik om die eer van God te handhaaf, die sondaar met die kerk en sy naaste te versoen en die aanstoot uit die gemeente van Christus weg te neem.

Artikel 79

As ampsdraers 'n openbare growwe sonde bedryf wat in die kerk skandelik of ook by die owerheid strafbaar is, moet hulle deur die kerkraad dadelik voorlopig in hul amp geskors word; ouderlinge en diakens moet dan deur die kerkraad en 'n naburige kerkraad of deputate van twee naburige kerkrade in hulle amp geskors of daarvan afgesit word. Bedienaars van die Woord moet deur die kerkraad en deur die naburige kerkraad of deputate van twee naburige kerkrade egter net geskors word, waarna die klassis met advies van die deputate van die partikuliere sinode oordeel of hulle heeltemal uit hulle amp afgesit moet word.

Artikel 80

Onder die growwe sondes wat skorsing in of afsetting uit die diens verdien, is die volgende die vernaamste: valse leer of kettery, openbare skeurmakery, openbare godslastering, simonie, trouelose verlating van die diens of indringing in die diens van 'n ander, meineed, egbreuk,

hoerery, diefstal, geweldpleging, gewoontedronkenskap, vegtery, onregverdige winsbejag - kortom al die sondes en misdade wat die bedrywer by die wêreld en die kerk eerloos maak.

Artikel 85

In middelmatige dinge moet die buitelandse kerke by wie ander gebruike as by ons in swang is, nie veroordeel word nie.

BYLAE 2: APPÈLPROSEDURE VAN DIE GKSA

Prosedure vir behandeling van appèlsake (Acta 1939:144-145)

1.1 Vir die behandeling van appèlsake volgens art. 31 Kerkorde is ons aangewys op die volgende drie beginsels:

1.1.1 Dat beroep op meerdere vergaderings moontlik is. Dit veronderstel dat besluite van meerdere vergaderings feilbaar is.

1.1.1.1 Beroep op meerdere vergaderings is moontlik "as iemand 'n klagte het dat hy deur die uitspraak van 'n mindere vergadering verongelyk is". Dus alleen by krenking van reg mag geappelleer word.

1.1.1.2 Die appèl moet wees van 'n mindere op 'n meerdere vergadering.

1.1.1.3 Die appellant moet die gronde van sy besware in eie woorde skriftelik voor die meerdere vergadering lê en daarnaas die mindere vergadering se besluit waarteen geappelleer word, in die offisiële redaksie. As die appellant verkies, mag hy in persoon verskyn om verdere toeligting te gee op sy besware.

1.1.1.4 As iemand volgens hierdie artikel wil appelleer, moet hy aan sy kerkraad, of in die geval van 'n meerdere vergadering, van sy voorneme kennis gee binne die tyd van ses weke na die datum van kennisgewing waarin hy skriftelik kennis kry van die beslissing waarteen hy appelleer.

1.1.1.5 Indien 'n appellant (of toeligter) meen dat die getuienis of toeligting van enige getuie oor die tersaaklike appèl nodig is, rus die volgende verantwoordelikhede op die betrokke appellant (of toeligter):

1.1.1.5.1 Nader self enige getuie en voorsien die nodige en relevante getuienis of inligting met betrekking tot die appèl (of toeligting)

1.1.1.5.2 Maak seker dat alle gegewens en getuienis of toeligting vir die betrokke meerdere vergadering waarop die appèl sal dien, beskikbaar sal wees

1.1.2 Die tweede beginsel is: Die meerderheid beslis, nl. "wat deur die meeste stemme goedgevind is, moet as vas en bindend beskou word". Die minderheid moet hom onderwerp aan die meerderheid. Eis is dus dat die diskussie oor 'n appèl die saak so ryp moet maak dat die besluit met 'n besliste meerderheid geneem kan word.

1.1.3 Die derde beginsel is vervat in die woord van art. 31: "tensy bewys word dat dit... van die Kerkorde". Die bedoeling van hierdie deel van die artikel is duidelik:

1.1.3.1 kerklike besluite is geldig tensy hulle in stryd is met die Woord van God;

1.1.3.2 in konkrete gevalle mag kerklike besluite nie ingaan teen die artikels van die kerkorde nie, solank die artikels nie verander is nie.

1.2 Op grond van hierdie grondbeginsels vereis 'n vrugbare prosedure dat, indien nodig, by die aanvang van die sitting van 'n meerdere vergadering (klassis, part. sinode of generale sinode), 'n spesiale appèlkommissie benoem word; alle appèlsake word dan na daardie kommissie verwys, wat belas word om:

1.2.1 alle stukke in verband met die appèl na te gaan en te beoordeel of die appèl ontvanklik is;

1.2.2 die appellant te hoor met sy getuies en die verdediging van die liggaam waarteen geappelleer word;

1.2.3 die meerdere vergadering van advies te dien omtrent die besluit wat geneem moet word, na 'n kort uiteensetting van die feite in die appèl aangevoer. Wel te verstaan, behoudens die reg van die appellant volgens art. 31 Kerkorde.

1.3 Alle tugsake word met geslote deur behandel.

Vir kennisgewing van appèl - vgl. Acta 1939:144, pt. 1 (d).

Tyd van indiening van appèl

Die appellant stel waar moontlik (verkieslik 14 dae) voor die betrokke meerdere vergadering sy appèl, met uiteensetting van gronde, skriftelik ter beskikking van die korresponderende Kerkraad / Deputate vir korrespondensie (K.O, art. 45) (Acta 1985:525).

Stemming op kerklike samekomste

3.1 Die stemming oor persone en sake vind plaas by volstrekte meerderheid. Blanko stemme word nie getel by die aantal geldige stemme nie. By 'n ewe getal word die meerderheid gereken die helfte plus een; by 'n onewe getal deur een te tel by die helfte van die geheel min een, bv. van 15 is die meerderheid 8.

3.2.1 As die stemme oor sake staak, het die voorsitter geen beslissende stem nie (Acta 1910:68).

3.2.2 As hulle staak oor persone, moet met plegtige aanroeping van die Naam van die Here geloot word (Acta 1873:46).

3.2.3 Dit het egter geen betrekking op kandidate tot die Heilige Diens nie. In hierdie geval sal staking van stemme beskou word as nie-toelating nie.

Reg tot repliek

Punt 4c (1.2.c. in nommering hierbo) van die besluit van Sinode van 1939, art. 135, insake prosedure vir die behandeling van appèlsake word soos volg geïnterpreteer: "Die appellant en die verweerder moet na die rapport van die appèlkommissie ter tafel geneem is, die reg tot repliek hê" (Acta 1973:191).

Appèlreglement van die Algemene Sinode

5.1 Beroep van 'n Nasionale Sinode op 'n Algemene Sinode is slegs moontlik wanneer 'n beroep gedoen word op die Skrif, Belydenis en Kerkorde of 'n uitspraak van die Algemene Sinode.

5.2 Die appellant moet die gronde van sy besware in eie woorde skriftelik voor die Algemene Sinode lê en daarnaas in die offisiële redaksie die Nasionale Sinode se besluit waarteen geappelleer word. As die appellant verkies, mag hy in persoon verskyn om verdere toeligting te gee op sy besware.

5.3 Die appellant moet aan die korresponderende kerkraad of deputate vir korrespondensie van die betrokke Nasionale Sinode (kyk art. 45 K.O.) kennis gee van sy voorneme om te appelleer, sodat benodigde stukke by die Algemene Sinode beskikbaar kan wees (Acta Alg. Sinode 1984:31-32, art. 22).

Kworum

Kerkrade, klassisse en partikuliere sinodes sal hulle eie kworum bepaal. Die sinode ag dit wenslik dat dit nie minder as die helfte plus een sal wees nie. As verskeie lede van 'n kerkraad sodanig betrokke is dat hulle geen sitting kan neem nie en daar geen kworum oorbly nie, dan moet dit bereken word na die getal wat nog oorbly. As besware teen die hele kerkraad gemaak word, moet volgens Kerkorde die meerdere vergadering in die saak handel (Acta 1920:58).

BYLAE 3: STAPPENPLAN VOOR DE BEHANDELING VAN EEN KERK-RECHTELIJKE CASUS

Prof dr M te Velde: PAO Kerkrecht-II - 2 en 31 maart 2004

Voorbereiding

1. Verken de casus. Completeer zo nodig de informatie m.b.t. de feiten.
2. Realiseer je hoe je zelf in de casus insteekt. Heb je ooit iets soortgelijks meegemaakt? Heb je een vooroordeel op enig punt? Sympathie of antipathie t.o.v. een van de partijen? Neem jezelf voor om op een geestelijke, onafhankelijke en eerlijke manier de casus te behandelen.
3. Bepaal welke niet-kerkrechtelijke parameters hier een rol spelen, bv. ethische beslissingen, juridische gegevens, medische informatie, e.d. en bepaal hoe die moeten worden ingebracht.

Analyse

4. Bepaal welke rechtsfeiten en welke rechtsvragen hier in geding zijn.
5. Bestudeer wat er over de in geding zijnde kwesties te vinden is in de diverse rechtsbronnen (vooral kerkorde, regelingen/uitvoeringsbepalingen, jurisprudentie) en in de literatuur.
6. Bepaal of je zelf in staat bent tot het vinden van antwoord en oplossing of dat je extern advies moet inwinnen of eventueel elders een uitspraak moet vragen. Vgl. heteronome c.q. autonome rechtsvinding.
7. Ga na, welke fouten er eventueel door de kerkenraad of door ambtsdragers in het voorafgaande traject zijn gemaakt.

Rechtsvinding

8. Bepaal hoe de feiten geestelijk moeten worden getaxeerd en welke geestelijke doelen door de besluitvorming moeten worden gediend.
9. Bepaal welke rechtsgronden (kerkrechtelijke parameters) er te vinden zijn ter beantwoording en oplossing van de casus.
10. Bepaal welke specifieke contextuele factoren (personen, omstandigheden) hier te verdisconteren zijn.
11. Bepaal welke aan/invullende argumentaties je (op basis van de gevonden rechtsgronden) in je beantwoording een rol wilt laten spelen.
12. Formuleer wat de kerkenraad moet besluiten en doen.

13. Ga na wat de consequenties van de besluiten zullen zijn en toets of die nog tot bijstelling ervan moeten leiden.

Implementering

14. Bepaal op welke wijze de besluiten aan de betrokkenen pastoraal moeten worden bediend.
15. Bepaal welke actie er eventueel naar de gemeente of naar anderen toe nodig is.

BYLAE 4: HANDREIKING VOOR DE BEHANDELING VAN APPÈLZAKEN

Prof dr M te Velde, 20 November 2004

Wanneer een meerdere vergadering met een hoger beroep wordt geconfronteerd, is het goed dat zij zich vooraf beraadt over de wijze waarop ze de zaak gaat behandelen. Dat geldt vooral als het gaat om een conflict met alle complexiteit en verwikkelingen ervan. In het regie-beraad dient men het geheel van de behandeling te overzien en te programmeren. De volgende punten zijn daarbij van belang[1].

1. Wie zijn het die rechtspreken?

a. De vergadering waarbij het hoger beroep is ingesteld, mits het daar ontvankelijk is.

b. De afgevaardigden van de mindere vergadering waartegen het appèl is ingesteld hebben in de vergadering geen stemrecht, ook als ze persoonlijk niet bij de zaak betrokken waren of zijn. Men mag immers geen rechter zijn in eigen zaak.

c. Het is omstreden of die afgevaardigden de vergadering ook moeten verlaten bij de behandeling. De schijn moet niet worden gewekt dat zij meer invloed op de vergadering kunnen uitoefenen dan de appellant(en). Vanwege de 'equality of arms' kan hun wat het geding betreft niet een andere positie worden gegeven dan aan de appellant(en).

d. Wanneer bij een appèl persoon en werk van een predikant in geding zijn doet zich het probleem voor dat in een kleine kerkgemeenschap de predikanten elkaar goed kennen en dikwijls nauwe contacten met elkaar hebben. Vooral bij een classis hebben niet alleen de collega-predikanten, maar heeft ook een deel van de ouderlingen weinig afstand tot de zaak en de persoon, ten positieve of ten negatieve. Dat vergt dus uiterste integriteit van de mensen en openheid van argumentatie; al gauw voldoet de rechtspraak niet meer aan het criterium van onafhankelijke rechters en onbevooroordeelde rechtspraak. Dit is het beste te ondervangen door te zorgen dat de voorbereiding van de uitspraak door zo onafhankelijk en deskundig mogelijke mensen gebeurt.

---

[1] In het hier volgende ga ik er van uit dat er een geldende appèlregeling is en dat de voorbereiding van appèlzaken door een deputaatschap appèlzaken of door een speciaal aangewezen commissie gebeurt.

2. **Met wie heeft de vergadering in het appèl te maken?**
   a. De primaire partijen zijn: de appellant(en) en de kerkelijke vergadering waartegen zij appelleren.
   b. De partijen mogen zich laten bijstaan door adviseurs/raadslieden. Hun positie en werkwijze moet wel duidelijk zijn: zij treden eventueel als woordvoerders op namens en/of samen met de appellant(en) en zij dienen zich te houden aan de kerkelijke wijze van procederen.
   c. Over de vraag of ook derden partijen in het geding kunnen zijn, leze men de bijdrage van Mr. D.A.C. Slump in: J.P.A. Boersma e.a., *Verslag conferentie appèlzaken 4 oktober 2004*, te vinden op Kerkrecht.nl via 'Bibliotheek'.
   d. Bij rechtspraak door een particuliere of generale synode is de vraag naar partijen en hun vertegenwoordigers ingewikkelder. De oorspronkelijke partijen uit de plaatselijke kerk dienen uiteraard hun inbreng te hebben. Maar soms zal het nodig en/of nuttig zijn om ook vertegenwoordigers te horen van de classis resp. classis en particuliere synode. In het regie-beraad moet daarover beslist worden. En er moet dan ook duidelijkheid komen over de vraag, wie als vertegenwoordigers namens classis en particuliere synode zullen optreden: een moderamen of appèldeputaten of een speciale delegatie.
   e. Het is soms nuttig dat ook anderen (zeg maar: 'getuigen') gehoord worden, die in de betrokken zaak een rol hebben gespeeld en die kunnen bijdragen aan een heldere beeld- en oordeelsvorming. Te denken is bv. aan visitatoren, externe adviseurs, bemiddelings-commissies e.d..
   f. Meer dan eens is de samenstelling van een kerkenraad nogal veranderd sinds de zaak op plaatselijk niveau speelde. De kerkenraad kan dan oud-ambtsdragers vragen om de kerk in het proces van hoor en wederhoor te assisteren.
   g. Bijna altijd wordt door deputaatschap of commissie (of door een lid ervan) buiten de hoorzittingen om ook advies gevraagd van externe deskundigen bv. op het gebied van het kerkrecht. Voor de zuiverheid van het proces verdient het aanbeveling dit een normale plek in de procedure van het horen te geven, dus ook met recht tot aanwezigheid van de partijen en met een geautoriseerd verslag achteraf. Indien de inbreng schriftelijk gebeurt, dan hoort dit advies tot de formele processtukken, dus met recht van inzage.

3. **Welke algemene rechtsbeginselen gelden er voor de procedure?**
   a. Naar de Schriften is de kerk bedoeld als een 'voorbeeldige' rechtsgemeenschap. Het mag niet waar zijn dat processen in de kerk op een minder eerlijke of zelfs

oncontroleerbare manier verlopen. Daarom zal de kerk – als het goed is – zich inspannen om deze algemene beginselen van procesrecht zo goed mogelijk gestalte te geven.

b. In haar dissertatie *Kerken in geding* (2002) geeft mw. A.H. Santing-Wubs in hoofdstuk 7 weer wat op basis van Art. 6 eerste lid van het Europese Verdrag voor de Rechten van de Mens de rechtsbeginselen voor een proces zijn:
   - toegang tot een bij de wet ingestelde rechterlijke instantie;
   - een eerlijke behandeling, waaronder begrepen zijn: het recht op hoor en wederhoor, het recht op gelijke proceskansen ('gelijkheid der wapenen' of 'equality of arms') en een deugdelijke motivering van rechterlijke uitspraken;
   - openbaarheid van de rechtspraak;
   - berechting binnen een redelijke termijn;
   - onafhankelijkheid en onpartijdigheid van de rechter.

c. Bij openbaarheid van de rechtspraak is niet bedoeld dat de hoorzittingen en het 'raadkameren' van de rechtsprekende vergadering ook openbaar zouden moeten zijn. Wel moet de uitspraak zelf met de gronden als regel publiek bekend worden gemaakt. Uitzonderingen blijven in de kerk mogelijk, bv. als het om tuchtoefening en pastorale situaties gaat, maar moeten dan altijd inhoudelijk-geestelijk beargumenteerd kunnen worden.

4. Wie bereiden de uitspraak voor?

a. Onbevooroordeelde en deskundige mensen, die tegelijk midden in de kerk staan en in staat zijn tot een geestelijk, door het Woord van God gestuurde aanpak en beoordeling.

b. Normaliter is het goed dat beide ambten – predikant en ouderling – in de betreffende commissie c.q. deputaatschap vertegenwoordigd zijn.

c. Gaat het om een zaak of conflict waarbij al veel mensen in de regio betrokken zijn, dan is het beter om voor de voorbereiding uit andere ressorten vertrouwde en bekwame mensen aan te trekken, dus externe assistentie vanuit het bredere kerkverband.

5. Welk tijdpad wordt voor de behandeling uitgezet?

a. Om recht te doen en aan het rechtsbesef te voldoen is nodig dat een zaak zo spoedig mogelijk wordt afgehandeld. Wordt men geroepen tot zulke rechtspraak, dan moet die voorrang krijgen boven veel andere werkzaamheden in de kerk.

b. Naarmate de rechters bekwamer zijn zullen ze in staat zijn een zaak sneller te doorzien, tot kernpunten te herleiden en een goede uitspraak te concipiëren. Lange termijnen en telkens nieuwe zittingen stralen onvermogen uit, devalueren de kerkelijke

rechtspraak en brengen extra risico mee dat de partijen zich door een uitspraak niet laten overtuigen.

c. Het tijdpad moet in dit licht realistisch zijn, maar wel zo kort mogelijk.

6. Op welke wijze wordt de uitspraak concreet voorbereid?

a. Kennisneming van de door de appellant(en) ingediende stukken.

b. Bepaling van de aard van de stukken: de laatste jaren worden regelmatig allerlei stukken als appèlschrift of 'bezwaarschrift' ingediend die in feite een protest, een inspraak-achtige bijdrage, een revisieverzoek of aanvullende informatie e.d. zijn.

c. Beoordeling of het appèl ontvankelijk is.

d. Zo nodig gelegenheid bieden het appèlschrift aan te vullen.

e. Kennisneming van het verweerschrift van de mindere vergadering (indien aanwezig c.q. gelegenheid bieden dit in te dienen).

f. Opvragen en kennisnemen van ontbrekende relevante stukken en verzamelen en ordenen van relevante feiten.

g. Hoor en wederhoor bij de partijen, ook – waar nodig of gewenst – in elkaars aanwezigheid; partijen mogen o.a. geen geheimhouding t.o.v. elkaar bedingen wanneer het gaat om elementen die bij de bepaling van wat recht is een rol spelen; van de besprekingen wordt telkens een kort verslag gemaakt waarvan aan beide partijen een afschrift wordt verstrekt.

h. Horen van eventuele anderen: 'getuigen' en deskundigen.

i. Onderscheid maken tussen inhoudelijke punten in geding en de proceskant, d.w.z. hoe het geding na het oorspronkelijke geschil verlopen is, met alle fouten die daarin gemaakt kunnen zijn.

j. Afbakening en formulering van de beslissende rechtsvragen die in geding zijn, allereerst wat de inhoud betreft en vervolgens (zo nodig en op hoofdzaken) ook wat de procesgang betreft.

k. Formulering van een bondige concept-uitspraak waarin op de rechtsvragen een helder antwoord wordt gegeven, onderbouwd met goede, substantiële argumentatie; daarmee bedoel ik: geen redeneringen maar statements.

l. Als vervolg op de concept-uitspraak ook aanwijzing van de weg hoe het tot rechtsherstel kan en moet komen en een concept-uitspraak daarover.

m. Indiening van het concept bij de vergadering.

7. Op welke wijze komt de vergadering tot haar uitspraak?

a. De leden van de vergadering doen niet het werk van de gedelegeerden over. Heeft men eenmaal vertrouwde en deskundige mensen aangewezen om de zaak voor te bereiden en hebben die hun werk degelijk gedaan, dan dient men zich in de vergadering tot de hoofdzaken te beperken.

b. De vergadering moet zich van haar rol en functie goed bewust zijn: zij is geroepen om een kerkelijke, d.w.z. geestelijke, door Gods Woord gestuurde uitspraak te doen over wat recht is in de concrete situatie. Zij kan in haar rol en competentie als rechtsprekend orgaan wel de rechtsvragen beantwoorden, maar niet een heel conflict oplossen. Daar zijn nog weer andere competenties en methoden voor nodig.

c. Indien enigszins mogelijk moeten de voorstellen in één dag afgehandeld worden. Lukt dit onverhoopt niet, dan dient het deputaatschap of de commissie duidelijke aanwijzingen mee te krijgen in welke richting het concept gewijzigd moet worden c.q. op welke punten nog nadere beeldvorming en/of advies nodig is.

8. Rechtsherstel

a. Alle rechtspraak is gericht op herstel van het recht in de voorgelegde situatie. Daarom wordt met de uitspraak van de vergadering de bal weer neergelegd bij de partijen: zij moeten nu het uitgesproken oordeel als bindend aanvaarden en tot overeenstemming, herstel van eensgezindheid en vrede en/of ook verzoening komen op basis van de rechtsgeldige uitspraak.

b. Omdat de partijen dikwijls al een hele weg met elkaar zijn gegaan en relaties soms verstoord of geprikkeld zijn, is het goed dat de vergadering bij haar uitspraak ook een vervolgtraject uitzet voor het effectueren van haar besluiten in kerkenraad en/of gemeente waar het appèl betrekking op heeft. Voor die effectuering *in loco* worden vertrouwde en bekwame mensen aangewezen met de opdracht om de uitspraken te helpen effectueren.

c. De betrokkenen hebben van hun kant de plicht om na de uitspraak de effectuering ter hand te nemen. Zij dienen initiatief en actie te ondernemen om tot herstel van recht en vrede te komen. Het is goed als zij dat kunnen en willen zonder externe hulp. Maar zodra dat niet goed blijkt te gaan dienen zij gebruik te maken van de hulp die door de rechtsprekende vergadering beschikbaar is gesteld en het door haar uitgezette traject te volgen.

BRONNELYS

ADLER, M. 1963. The World of the Talmud. New York : Schocken Books. 156 p.

ALBERTZ, R. 1979. Theologisches Handwörterbuch zum Alten Testament (Band II). Herausgegeben von Ernst Jenni unter Mitarbeit von Claus Westermann. München : Chr. Kaiser Verlag. 602 p.

ALLCRAFT, A.H. *ea.* 1944. The tutorial history of Rome. London : University Tutorial Press Ltd. 464 p.

AYMON, J. 1710. Tous les synodes nationaux Egl. Réf. de France, I. Den Haag.

BAKHUIZEN VAN DEN BRINK, J.N. 1979. Handboek der kerkgeschiedenis. Eerste deel (vyfde, hersiene druk). Leeuwarden : De Tille. 308 p.

BAKHUIZEN VAN DEN BRINK, J.N. & DANKBAAR, W.F. 1980. Handboek der kerkgeschiedenis (vierde, hersiene druk). Derde deel. Leeuwarden : De Tille. 315 p.

BAKHUIZEN VAN DEN BRINK, J.N., VAN DEN BERG, J. & DANKBAAR, W.F. 1985. Handboek der kerkgeschiedenis. Vierde deel (vierde druk). Leeuwarden : De Tille. 360 p.

BARDE, E. 1910. Commentaar op de Handelingen der Apostelen. Vertaald door G Keizer. Kampen : Kok. 594 p.

BAVINCK, H. 1929. Gereformeerde Dogmatiek. Derde deel. Kampen : Kok. 604 p.

BENNY, P.B. sj. The criminal Code of the Jews according to the Talmud. Londen : Smit, Elder & Co. 133 p.

BERKOUWER, G.C. 1953. Het werk van Christus. Dogmatische studiën. Kampen : Kok. 387 p.

BIESTERVELD, P. & KUIJPER, H.H. 1905. Kerkelijk handboekje bevattende de bepalingen der Nederlandsche Synoden en andere stukken van beteekenis voor de regeering der kerken. Kampen : Bos. 350 p.

BLOK, M.J.C. 1990. Ethiek en recht. *De Reformatie*, 66(37):772, 15 Jun.

BOERSMA, A. 1984. Artikel 31 K.O. tussen hiërarchie en independentisme. Ongepubliseerd. 12 p.

BOERSMA, J.P.A. 1994. Schaamte en recht. *De Reformatie*, 69(30):585-587, Apr.

BOERSMA, J.P.A. 2004. De praktijk van de behandeling van appèlzaken. (*In* Haitsma, W. en Dijkstra-van der Wolf, R. Verslag van de studieconferentie over de appèlregeling op 4 oktober 2003 te Kampen.) p. 13-22.

BOS, F.L. sj. Toetssteen voor allen. Oud licht over nieuwe kerkrechtelijke vragen. Rotterdam : Groenendijk. 31 p.

BOS, F.L. 1950. De orde der kerk. 's Gravenhage : Uitgeverij Guido de Brès. 359 p.

BOTTERWECK, G.J., RINGGREN, H. & FABRY, H.J. 1982. Theologisches Wörterbuch zum Alten Testament (Band IV). Stuttgart : Kohlhammer. 1140 p.

BOUMA, H. 1988. De kerkorde, regel voor vrede in de kerk. Ermelo : Woord en Wereld. 71 p.

BOUWMAN, C. 2000. Spiritual Order for the Church. Winnipeg : Premier Publishing. 274 p.

BOUWMAN, H. 1970a. Gereformeerd Kerkrecht. Eerste deel. Kampen : Kok. 639 p.

BOUWMAN, H. 1970b. Gereformeerd Kerkrecht. Tweede deel. Kampen : Kok. 704 p.

BOUWMAN, M. 1937. Voetius over het gezag der synoden. Amsterdam : Bakker. 462 p.

BREMMER, R.H. 1984. Reformatie en Rebellie. Willem van Oranje, de calvinisten en het recht van opstand. Tien onstuimige jaren: 1572-1581. Franeker : T. Wever. 291 p.

BRINK, W.P. & DE RIDDER, R.R. 1979. Manual of Christian Reformed Church Government. Grand Rapids : CRC. 347 p.

BROMILEY, G.W. 1985. Theological Dictionary of the New Testament, edited by Gerhard Kittel and Gerhard Friedrich, translated by Geoffrey W. Bromiley. Abridged in one volume. Devon : Pater Noster Press. 1356 p.

BÜCHSEL, F. 1950. Theologisches Wörterbuch zum Neuen Testament, herausgegeben von Gerhard Kittel. Band III. Stuttgart : Union Druckerei GmbH. 1104 p.

CALVYN, J. sj.a. Het boek der Psalmen verklaard door Johannes Calvijn, vertaald en uitgegeven onder toezicht van J. Boer Knottnerus. Eerste deel. Utrecht : H. ten Hoove. 880 p.

CALVYN, J. sj.b. Het boek der Psalmen verklaard door Johannes Calvijn, vertaald en uitgegeven onder toezicht van J. Boer Knottnerus. Tweede deel. Utrecht : H. ten Hoove. 1011 p.

CALVYN, J. 1559. Institusie van die Christelike Godsdiens. Uit die Latyn vertaal deur prof. dr. H.W. Simpson. Vierde deel. Potchefstroom : CJBF. 1859 p.

CALVYN, J. 1971. De Evangeliën van Mattheus, Markus en Lukas. Opnieuw uit het Latijn vertaald door prof. A. Brummelkamp. Derde deel. Tweede druk. De Groot – Goudriaan. 634 p.

CALVYN, J. 1977. De Handelingen der Apostelen. Opnieuw uit het Latijn vertaald door ds G. Wielenga. Tweede deel. Derde Druk. De Groot – Goudriaan. 500 p.

CALVYN, J. 1979. Uitlegging op den eersten en tweeden zendbrief van Paulus aan de Corinthiërs. Naar de uitgaven der Oude Hollandsche overzetting van J.D., in de tegenwoordige spelling door A.M. Donner. Derde druk. De Groot – Goudriaan. 440 p.

CHRISTELIJKE GEREFORMEERDE KERKEN IN NEDERLAND. 2002. Ambtelijk Contact. Besluitenboekje. 41e jaargang, nummer 2. 64 p.

CHRISTIAN REFORMED CHURCH IN NORTH AMERICA. 2005. Church Order and rules for synodical procedure. Grand Rapids : CRCNA. 101 p.

CLAASSEN, R.D. 1997. Dictionary of legal words and phrases. Volume 1: A-C. Second edition. Durban : Lexix Nexis. 193 p.

COERTZEN, P. 1991. Gepas en ordelik. Pretoria : RGN. 292 p.

COERTZEN, P. 1998. Protection of rights in the Church. A Reformed perspective. (*In* Bridging past and future. Monsignor W. Onclin revisited.) Leuven : Uitgeverij Peters. p. 55-87.

CREMER, H. 1915. Biblisch-theologisches Wörterbuch der Neutestamentlichen Gräzität. Zehnte, völlig durchgearbeitete und vielfach veränderte Auflage herausgegeben von J Kögel. Gotha : Friedrich Andreas Perthes A-G. 1230 p.

D'ASSONVILLE, V.E. 1992. Gids vir kerkgeskiedenis. Potchefstroom : Marnix. 245 p.

DANKER, F.W. 2000. A Greek-English Lexikon of the New Testament and other early Christian Literature. Third Edition. Chicago : Chicago Press. 1108 p.

DE BOOR, W. 1965. Die Apostelgeschichte. Wuppertaler Studienbibel. Wuppertal : R. Brockhaus Verlag. 472 p.

DE BOOR, W. 1968. Der erste Brief des Paulus an die Korinther. Wuppertaler Studienbibel. Wuppertal : R. Brockhaus Verlag. 312 p.

DEDDENS, D. sj. De Nederlandse Gereformeerde Kerken in de periode 1560-1816. (*In* Van't Spijker, W. en Van Drimmelen, L.C., *red.* Inleiding tot de studie van het kerkrecht.) Kampen : Kok. p. 110-120.

DEDDENS, P. 1953a. Het recht in Christus' kerk naar Deuteronomium (1). *De Reformatie*, 28(28):227, Apr.

DEDDENS, P. 1953b. Het recht in Christus' kerk naar Deuteronomium (2). *De Reformatie*, 28(29):235-236, Apr.

DEDDENS, P. 1953c. Het recht in Christus' kerk naar Deuteronomium (3). *De Reformatie*, 28(30):242-243, Mei.

DEDDENS, P. 1953h. Het recht in Christus' kerk naar Deuteronomium (8). *De Reformatie*, 28(35):283-285, Jun.

DEDDENS, P. 1953l. Hoe de Kerkenorde niet gehanteerd moet worden. *De Reformatie*, 28(46):362-363, Aug.

DEDDENS, P. 1953m. Eerst de Bijbel open – dan de Kerkenorde. *De Reformatie*, 28(47):366, Aug.

DEDDENS, P. 1953n. Het "horen" van partijen in het licht van Schrift en Historie. *De Reformatie*, 28(48):370, Sep.

DEDDENS, P. 1953o. De letter van de Kerkenorde. *De Reformatie*, 28(49):378-379, Sep.

DEDDENS, P. 1953p. Synodale hiërarchie. *De Reformatie*, 28(50):386, Sep.

DEDDENS, P. 1953q. Synodale hiërarchie. *De Reformatie*, 29(3):19, Okt.

DEDDENS, P. 1953r. Appèl onder Israel? *De Reformatie*, 29(4):26-27, Okt.

DEDDENS, P. 1953s. Appèl door de Heilige Schrift niet toegelaten? *De Reformatie*, 29(5):35, Okt.

DEDDENS, P. 1953t. Iets over herkomst en geschiedenis van't Appèlrecht. *De Reformatie*, 29(6):43, Nov.

DEDDENS, P. 1953u. Recht van appèl overgenomen uit het Romeinse Recht. *De Reformatie*, 29(7):50-51, Nov.

DEDDENS, P. 1953v. Appèl in de Oude Kerk en de Kerk der Middeleeuwen. *De Reformatie*, 29(8):60, Nov.

DEDDENS, P. 1953w. Appèl bij Calvijn. *De Reformatie*, 29(9):67, Nov.

DEDDENS, P. 1953y. Appèlrecht in ons land voorheen en thans. *De Reformatie*, 29(11):83, Des.

DEDDENS, P. 1953z. Appèl in de Wezelse artikelen. *De Reformatie*, 29(12):90, Des.

DEDDENS, P. 1954b. Appèl na Emden. *De Reformatie*, 29(19):151, Feb.

DEDDENS, P. 1954d. Kerkelijke Beroeps-instanties. *De Reformatie*, 29(22):175, Mrt.

DEDDENS, P. 1954e. Dr Kuyper's voorslag inzake beperking appèl-recht. *De Reformatie*, 29(23):183, Mrt.

DEDDENS, P. 1954f. Zijn we met de huidige appèl-behandeling op de goede weg? *De Reformatie*, 29(24):190-191, Mrt.

DEDDENS, P. 1954g. Kerkelijke rechtspraak naar kerkelijke stijl. *De Reformatie*, 29(25):199-200, Mrt.

DEDDENS, P. 1954h. Arbitrale pacificatie. *De Reformatie*, 29(26):208, Apr.

DEDDENS, P. 1954j. Rechtspraak alleen op grond van de stukken? *De Reformatie*, 29(28):223-224, Apr.

DEDDENS, P. 1954k. Scheiding van recht en feit? *De Reformatie*, 29(30):239, Mei.

DEDDENS, P. 1954l. Samenvatting appèlrecht (1). *De Reformatie*, 29(31):247-248, Mei.

DEDDENS, P. 1954n. Eén appèl. *De Reformatie*, 29(33):262, Mei.

DEDDENS, P. 1954o. Kerkelijke arbitrage. *De Reformatie*, 29(41):327, Jul.

DEDDENS, P. 1954p. Arbitrage en rechtszekerheid. *De Reformatie*, 29(42):334-335, Jul.

DEDDENS, P. 1956d. What is the matter? *De Reformatie*, 31(23):178, Mrt.

DEDDENS, P. 1956f. Niet eindeloos. *De Reformatie*, 31(27):210-211, Mrt.

DEDDENS, P. 1956g. Heel de zaak van 't appèl of alleen "het bewijs"? *De Reformatie*, 31(27):211, Mrt.

DEDDENS, P. 1956i. Beroep en beroepen. *De Reformatie*, 31(28):218, Apr.

DEDDENS, P. 1956j. De zonde niet laten liggen. *De Reformatie*, 31(28):218, Apr.

DEDDENS, P. 1956k. "Oordeelt hetgeen ik zeg". *De Reformatie*, 31(28):218-219, Apr.

DEDDENS, P. 1956m. Verzoening, tweërlei aspect. *De Reformatie*, 31(32):254-255, Mei.

DEDDENS, P. 1956n. Hoofdbeginselen. *De Reformatie*, 31(34):271, Mei.

DEDDENS, P. 1956o. Het onderzoek. *De Reformatie*, 31(34):271, Mei.

DEDDENS, P. 1957a. Nieuw gevoelen inzake toepassing art. 31 K.O. *De Reformatie*, 33(2):11-12, Okt.

DEDDENS, P. 1957b. Gereformeerde Kerken en Personen inzake appèl-procedures. *De Reformatie*, 33(3):18-20, Okt.

DE GIER, K. 1989. De Dordtse Kerkorde. Een praktische verklaring. Houten : Den Hertog B.V. 441 p.

DE GIER, K. 1997. De geschiedenis en de kenmerken van het Gereformeerd Kerkrecht. Houten : Den Hertog. 127 p.

DE KOCK, D.J. 1982. Appèlreg volgens Artikel 31 Kerkorde. Potchefstroom : PU vir CHO. (Skripsie - Th.B.) 41 p.

DELITZSCH, F. 1894. Biblischer Kommentar über die Psalmen. Leipzig : Dörffling & Franke. 860 p.

DEN BREEJEN, E.K. & VAN DER PLOEG, T.J. 2000. Verstoort recht verzoening? (*In* Blok, A.H. *ea.*, Welles, nietes. Omgang met conflicten. ICS-cahiers 34.) Zoetermeer : Boekencentrum. p. 51-61.

DE VAUX, R. 1973. Hoe het oude Israël leefde (deel 1). Roermond : Romen. 411 p.

DOEKES, L. 1956. Horen. *De Reformatie*, 31(20):160, Feb.

DONNER, J.H. & VAN DEN HOORN, S.A. sj. Acta of Handelingen der Nationale Synode, in den Naam van onzes Heeren Jezus Christus, gehouden door autoriteit der Hoogmogende Heeren Staten-Generaal der Vereenigde Nederlanden te Dordrecht, ten jare 1618 en 1619. Utrecht : Den Hertog's Uitgeverij en Boekhandel. 963 p.

DOUMA, J. 1990. Ethiek en recht. Serie Etische Bezinningen, deel 15. Kampen : Uitgeverij Van den Berg. 127 p.

DREYER, A. 1936. Boustowwe vir die geskiedenis van die Nederduits-Gereformeerde Kerk in Suid-Afrika. Deel 3. Kaapstad : N.G. Kerk. 400 p.

DU PLESSIS, J.A. 1925. Die Gereformeerde Kerk en Kerkregering gehandhaaf teen prof. dr. J. du Plessis van Stellenbosch. Bloemfontein : Nasionale Pers. 135 p.

DU PLOOY, A. LE R. 1979. Ekklésia en meerdere vergaderinge. Potchefstroom : PU vir CHO. (Verhandeling - Th.M.) 145 p.

DU PLOOY, A. LE R. 1991. Enkele bakens in die verhouding tussen kerk en staat met die oog op die ontstaan van 'n nuwe Suid-Afrikaanse staat. (*In* Helberg, J.L., *red.* Kerkwees as getuienis in Suid-Afrika vandag.) Potchefstroom : PTP. p. 104-126.

DUVENAGE, S.C.W. 1981. Die dékor van die Nuwe Testament. Kaapstad : Nasionale Boekdrukkery. 240 p.

ECKARD, C.F. 1984. Grondtrekke van die siviele prosesreg in landdroshowe. Kaapstad: Juta & kie. 412 p.

ENGELBRECHT, S.P. 1936. Geskiedenis van die Nederduitsch Hervormde Kerk van Afrika. Tweede hersiene en vermeerderde uitgawe. Pretoria : De Bussy. 434 p.

ENGELBRECHT, S.P. 1953. Geskiedenis van die Nederduitsch Hervormde Kerk van Afrika. Derde hersiene en vermeerderde uitgawe. Kaapstad : HAUM. 392 p.

ENGELBREGT. 1882. Latijnsch Woordenboek. Vierde druk. Groningen : Wolters. 2154 p.

FEINE, H.E. 1950. Kirchliche Rechtsgeschichte. I. Band. Die Katolische Kirche. Weimar : Hermann Böhlaus Nachfolger. 662 p.

FENSHAM, F.C. 1970. Exodus. De Prediking van het Oude Testament. Nijkerk : Uitgeverij C.F. Callenbach N.V. 256 p.

FREE CHURCH OF SCOTLAND. 1995. The Practice of the Free Church of Scotland in her several courts. Eighth Edition (revised). Edinburgh : Knox Press. 254 p.

FREE REFORMED CHURCH OF KELMSCOTT. sj. Principles and practice of Reformed Church Polity. Internet.

FREY, H. 1952. Das Buch der Heimsuchung und des Auszugs. Des zweiten Buches Mose. Kapitel 1-18. Stuttgart : Calwer Verlag. 214 p.

GALLING, K. 1954. Die Bücher der Chronik, Esra, Nehemia. Das Alte Testament Deutsch. Göttingen : Vandenhoeck & Ruprecht. 255 p.

GARNER, B.A. *ed.* 1999. Black's Law Dictionary. Seventh Edition. St Paul Minn. : West Group. 1738 p.

GEREFORMEERDE GEMEENTEN. 1999. In orde. Handleiding en toelichting bij de kerkelijke rechtspraak. Houten : Den Hartog. 157 p.

GEREFORMEERDE KERKE IN SUID-AFRIKA. sj. Die Kerkorde en die voorlopig goedgekeurde revisie van die Kerkorde van die Gereformeerde Kerk in Suid-Afrika. Potchefstroom : Administratiewe Buro. 47 p.

GEREFORMEERDE KERKE IN SUID-AFRIKA. 1862. Handelingen van de eerste Algemeene Sijnodale Vergadering der Gereformeerde Kerk, van de Zuid-Afrikaansche Republiek, den Oranje Vrijstaat en de Kaap-kolonie in Zuid-Afrika, gehouden van den 20-24 Maart 1862 te Reddersburg (Oranje Vrijstaat). Kaapstad : Saul Solomon. 20 p.

GEREFORMEERDE KERKE IN SUID-AFRIKA. 1894. Handelingen van de twaalfde Algemeene Synodale Kerkvergadering samengesteld uit al de Gereformeerde Gemeenten van Zuid-Afrika, vergaderd te Reddersburg (O. Vrijstaat) van den 2den April tot den 13den April 1894. De Paarl : D.F. du Toit. 80 p.

GEREFORMEERDE KERKE IN SUID-AFRIKA. 1907. Handelingen van de vijftiende Algemeene Synodale Kerkvergadering samengesteld uit al de Gereformeerde Gemeenten van Zuid-Afrika, vergaderd te Pretoria, Transvaal van den 4den Maart tot den 14den Maart 1907. Pretoria : N.D. van der Reyden. 67 p.

GEREFORMEERDE KERKE IN SUID-AFRIKA. 1910. De Handelingen van de zestiende Algemene Synodale Vergadering van de Gereformeerde Gemeenten van Zuid-Afrika, vergaderd te Rustenburg van de 7de tot de 17de Maart 1910. Pretoria : N.D. van der Reyden. 135 p.

GEREFORMEERDE KERKE IN SUID-AFRIKA. 1912. Praeadvies inzake Kerkenordening. Burgersdorp : De Stem. 79 p.

GEREFORMEERDE KERKE IN SUID-AFRIKA. 1916a. De Handelingen van de achtiende Algemene Synodale Vergadering van de Gereformeerde Gemeenten van Zuid-Afrika,

vergaderd te Potchefstroom op de 9de Maart 1916 en volgende dagen. Pretoria : N.D. van der Reyden. 110 p.

GEREFORMEERDE KERKE IN SUID-AFRIKA. 1916b. Kerkenordening van de Gereformeerde Gemeenten van Zuid-Afrika, benevens de daaraan verbonden Synodale besluiten. Bloemfontein : Het Volksblad. 106 p.

GEREFORMEERDE KERKE IN SUID-AFRIKA. 1920. Handelinge van die twintigste Algemene Sinodale Vergadering van de Gereformeerde Gemeentes in Suid-Afrika, vergader te Colesberg op 24 September en volgende dae. Bloemfontein : De Nationale Pers. 97 p.

GEREFORMEERDE KERKE IN SUID-AFRIKA. 1924. Handelinge van die een-en-twintigste Algemene Sinodale Vergadering van de Gereformeerde Gemeentes in Suid-Afrika, vergader te Rustenburg, Transvaal, op Saterdag 29 Maart – 11 April 1924. Bloemfontein : Nasionale Pers. 199 p.

GEREFORMEERDE KERKE IN SUID-AFRIKA. 1930. Handelinge van die drie-en-twintigste Sinodale Vergadering van die Gereformeerde Kerk in Suid-Afrika, in sitting byeen te Pretoria, Transvaal. Potchefstroom : Weste-Drukkery 143 p.

GEREFORMEERDE KERKE IN SUID-AFRIKA. 1931. Kerkorde van die Gereformeerde Gemeentes in Suid-Afrika. Bloemfontein : Nasionale Pers. 90 p.

GEREFORMEERDE KERKE IN SUID-AFRIKA. 1933. Handelinge van die vier-en-twintigste Sinodale Vergadering van die Gereformeerde Kerk in Suid-Afrika, in sitting byeen te Pretoria, Transvaal, op Donderdag 16 Maart 1933 en volgende dae. Potchefstroom : Weste-Drukkery. 143 p.

GEREFORMEERDE KERKE IN SUID-AFRIKA. 1936. Handelinge van die vyf-en-twintigste Sinodale Vergadering van die Gereformeerde Gemeentes in Suid-Afrika in sitting byeen te Bethulie, O.V.S. op Donderdag 5 Maart 1936 en volgende dae. Heidelberg. 191 p.

GEREFORMEERDE KERKE IN SUID-AFRIKA. 1939. Handelinge van die 26e Sinodale Vergadering van die Gereformeerde Gemeentes in Suid-Afrika in sitting byeen te Bloemfontein, O.V.S. op Donderdag 23 Maart 1939 en volgende dae. Potchefstroom : Die Westelike Stem. 244 p.

GEREFORMEERDE KERKE IN SUID-AFRIKA. 1942. Handelinge van die 27e Sinodale Vergadering van die Gereformeerde Gemeentes in Suid-Afrika in sitting byeen te Aliwal-Noord, Kaapland op Donderdag 12 Maart 1942 en volgende dae. Potchefstroom : Die Westelike Stem. 220 p.

GEREFORMEERDE KERKE IN SUID-AFRIKA. 1945. Handelinge van die 28ste Sinodale Vergadering van die Gereformeerde Gemeentes in Suid-Afrika in sitting byeen te Potchefstroom op 24 Januarie 1945 en volgende dae. Pretoria : Caxton. 226 p.

GEREFORMEERDE KERKE IN SUID-AFRIKA. 1952. Handelinge van die 31ste Sinodale Vergadering van die Gereformeerde Gemeentes in Suid-Afrika in sitting byeen te Potchefstroom op Woensdag, 22 Januarie 1952 en volgende dae. Pretoria : V&R Drukkery. 339 p.

GEREFORMEERDE KERKE IN SUID-AFRIKA. 1955. Handelinge van die 32ste Sinodale Vergadering van die Gereformeerde Kerk in Suid-Afrika in sitting byeen te Potchefstroom op Woensdag, 26 Januarie 1955 en volgende dae. Pretoria : V&R Drukkery. 426 p.

GEREFORMEERDE KERKE IN SUID-AFRIKA. 1958. Handelinge van die 33ste Sinodale Vergadering van die Gereformeerde Kerk in Suid-Afrika in sitting byeen te Potchefstroom op Woensdag, 22 Januarie 1958 en volgende dae. Potchefstroom : Potchefstroom Herald. 550 p.

GEREFORMEERDE KERKE IN SUID-AFRIKA. 1961. Handelinge van die vier-en-dertigste Sinodale Vergadering van die Gereformeerde Kerk in Suid-Afrika in sitting byeen te Potchefstroom op Woensdag, 25 Januarie 1961 en volgende dae. 573 p.

GEREFORMEERDE KERKE IN SUID-AFRIKA. 1964. Handelinge van die vyf-en-dertigste Sinodale Vergadering van die Gereformeerde Kerk in Suid-Afrika in sitting byeen te Potchefstroom op Woensdag 22 Januarie 1964 en volgende dae. 552 p.

GEREFORMEERDE KERKE IN SUID-AFRIKA. 1967. Handelinge van die ses-en-dertigste Sinodale Vergadering van die Gereformeerde Kerk in Suid-Afrika in sitting byeen te Potchefstroom op Woensdag 17 Januarie 1967 en volgende dae. 611 p.

GEREFORMEERDE KERKE IN SUID-AFRIKA. 1968. Kerkorde van die Gereformeerde Kerk in Suid-Afrika soos gewysig deur verskillende sinodes. Potchefstroom : Potchefstroom Herald. 124 p.

GEREFORMEERDE KERKE IN SUID-AFRIKA. 1970. Handelinge van die sewe-en-dertigste Sinodale Vergadering van die Gereformeerde Kerk in Suid-Afrika in sitting byeen te Potchefstroom op Woensdag 21 Januarie 1970 en volgende dae. Potchefstroom : Potchefstroom Herald. 497 p.

GEREFORMEERDE KERKE IN SUID-AFRIKA. 1973. Handelinge van die agt-en-dertigste Sinode te Potchefstroom op 10 Januarie 1973 en volgende dae. Potchefstroom : Potchefstroom Herald. 612 p.

GEREFORMEERDE KERKE IN SUID-AFRIKA. 1976. Handelinge van die nege-en-dertigste Sinode te Potchefstroom op 14 Januarie 1976 en volgende dae. Potchefstroom : Potchefstroom Herald. 628 p.

GEREFORMEERDE KERKE IN SUID-AFRIKA. 1979. Handelinge van die veertigste Sinode te Potchefstroom op 10 Januarie 1979 en volgende dae. Potchefstroom : Potchefstroom Herald. 663 p.

GEREFORMEERDE KERKE IN SUID-AFRIKA. 1982. Handelinge van die een-en-veertigste Sinode te Potchefstroom op 6 Januarie 1982 en volgende dae. Potchefstroom : Potchefstroom Herald. 672 p.

GEREFORMEERDE KERKE IN SUID-AFRIKA. 1985. Handelinge van die twee en veertigste Nasionale Sinode in Potchefstroom op 8 Januarie 1985 en volgende dae. Potchefstroom : Potchefstroom Herald. 832 p.

GEREFORMEERDE KERKE IN SUID-AFRIKA. 1988. Handelinge van die drie en veertigste Nasionale Sinode in Potchefstroom op 5 Januarie 1988 en volgende dae. Potchefstroom : Potchefstroom Herald. 910 p.

GEREFORMEERDE KERKE IN SUID-AFRIKA. 1991. Handelinge van die vier en veertigste Nasionale Sinode in Potchefstroom op 7 Januarie 1991 en volgende dae. Potchefstroom : Potchefstroom Herald. 799 p.

GEREFORMEERDE KERKE IN SUID-AFRIKA. 1994. Handelinge van die vyf-en-veertigste Nasionale Sinode in Potchefstroom op 3 Januarie 1994 en volgende dae. Potchefstroom : Potchefstroom Herald. 746 p.

GEREFORMEERDE KERKE IN SUID-AFRIKA. 1997. Handelinge van die ses-en-veertigste Nasionale Sinode in Potchefstroom op 6 Januarie 1997 en volgende dae. Pretoria : V&R Drukkery. 961 p.

GEREFORMEERDE KERKE IN SUID-AFRIKA. 1998. Kerkordeboekie van die Gereformeerde Kerke in Suid-Afrika soos gewysig deur verskillende sinodes. Pretoria : V&R Drukkery. 114 p.

GEREFORMEERDE KERKE IN SUID-AFRIKA. 2000. Handelinge van die sewe-en-veertigste Sinode te Potchefstroom op 10 Januarie 2000 en volgende dae. Pretoria : V&R Drukkery. 577 p.

GEREFORMEERDE KERKE IN SUID-AFRIKA. 2003. Handelinge van die agt-en-veertigste Sinode te Potchefstroom op 6 Januarie 2003 en volgende dae. Pretoria : V&R Drukkery. 828 p.

GEREFORMEERDE KERKE IN SUID-AFRIKA. 2006. Notule van die nege-en-veertigste Sinode te Potchefstroom op 4 Januarie 2006 en volgende dae. Ongepubliseer.

GEREFORMEERDE KERKE IN SUIDELIKE AFRIKA. 1980. Acta van die derde Algemene Sinode van Gereformeerde Kerke in Suidelike Afrika in sitting byeen te Pretoria-Brooklyn op 12 Augustus 1980 en volgende dae. Potchefstroom. 95 p.

GEREFORMEERDE KERKE IN SUIDELIKE AFRIKA. 1988. Acta van die vyfde Algemene Sinode van Gereformeerde Kerke in Suidelike Afrika gehou te Potchefstroom op 29 Augustus 1988 tot 2 September 1988. Potchefstroom. 177 p.

GEREFORMEERDE KERKEN IN NEDERLAND. 1986. Gereformeerd Kerkboek. Haarlem : Vijlbrief. 608 p.

GESENIUS, W. 1886. Hebräisches und Aramäisches Handwörterbuch über das Alte Testament. Zehnte verbesserte und vermehrte Auflage. Leipzig : Verlag van F.C.W. Vogel. 993 p.

GISPEN, W. sj. Exodus. Korte verklaring van de Heilige Schrift. Tweede deel. Kampen : Kok. 239 p.

GODET, F. 1904. Kommentaar op Paulus eersten brief aan de Corinthiërs. Uit het Fransch vertaald door ds. G. Keizer. Kampen : J.H. Kok. 843 p.

GOLVERDINGEN, M. 2001. Ontstaan, inhoud en betekenis van 'oud' en 'nieuw' kerkrecht. De strijd om het kerkrecht in de Gereformeerde Kerken in Nederland van 1926 tot 1944. TU Apeldoorn : Bijvakscriptie.

GORDON, A.R. 1918. Trial-at-law. (*In* Hastings, D.D. ed. Dictionary of the Apostolic Church. Volume 2.) Edinburgh : T&T Clark. 724 p.

GREIJDANUS, S. sj. Schriftbeginselen van kerkrecht inzake meerdere vergaderingen. Enschede : Boersma. 43 p.

GROENEWALD, E.P. 1980. Die eerste brief aan die Korintiërs. Vierde Druk. Kaapstad : N.G. Kerk-Uitgewers. 237 p.

GROSHEIDE, F.W. 1922. Het heilig evangelie volgens Mattheus. Kommentaar op het Nieuwe Testament. Amsterdam : H.A. van Bottenburg. 389 p.

GROSHEIDE, F.W. 1932. Eerste brief aan Korinthe. Kommentaar op het Nieuwe Testament. Amsterdam : H.A. van Bottenburg. 571 p.

GROSHEIDE, F.W. 1948. De Handelingen der Apostelen II. Kommentaar op het Nieuwe Testament. Amsterdam : Bottenburg N.V. 442 p.

GRUNDMANN, W. 1972. Das Evangelium nach Matthäus. Theologischer Handkommentar zum Neuen Testament. Berlin : Evangelische Verlaganstalt. 580 p.

HAITSMA, W. *ea.* 2002a. Rapport Deputaten appèlzaken naar art. 31 KO, samengesteld voor de Generale Synode Zuidhorn 2002. 11 p.

HAITSMA, W. *ea.* 2002b. Rapport Deputaten appèlzaken naar art. 31 KO, samengesteld voor de Generale Synode Zuidhorn 2002 – aanvullend rapport. 9 p.

HAITSMA, W. 2004. Algemene inleiding over de appèlprocedure; toelichting bij en motivering van de wijzigingen. (*In* Haitsma, W. en Dijkstra-van der Wolf, R. Verslag van de studieconferentie over de appèlregeling op 4 oktober 2003 te Kampen.) p. 5-12.

HARMANNIJ, K. 1990. Wegwijs in de kerkorde zoals die is vastgesteld door de generale synode van De Gereformeerde Kerken in Nederland. Barneveld : Uitgeverij De Vuurbaak. 152 p.

HARMANNIJ, K. 1995. Dubbele bodems in de kerk. (*In* Borgdorff-Hendriks, J.C.P. *ea.* Conflicthantering. GSEV-reeks 32.) Barneveld : De Vuurbaak. p. 77-87.

HARMANNIJ, K. 1999. Ongeschikt. *Dienst*, 47(3):80-82, Mei.

HARMANNIJ, K. 2003. Geen onafhankelijke rechtspraak. *Dienst*, 51(5):162-165, Okt.

HEATON. E.W. sj. Het dagelijks leven in de tijd van het Oude Testament. Vertaling: J.F. Kliphuis. Baarn : Bosch & Keuning N.V. 223 p.

HEGGELBACHER, O. 1974. Geschichte des Frühchristlichen Kirchenrechts bis zum Konzil van Nizäa 325. Freiburg : Paulusdruckerei. 251 p.

HELBERG, J.L. 1991. Die Teologiese Skool se leuse en taak in die lig van Psalm 43. Rede gelewer tydens die promosieplegtigheid van die Teologiese Skool Potchefstroom op 20 November 1991. 11 p.

HENDRIKSEN, W. 1976. The Gospel of Matthew. New Testament Commentary. Edinburgh : The Banner of Truth. 1015 p.

HERNTRICH, V. 1950. Theologisches Wörterbuch zum Neuen Testament, herausgegeben von Gerhard Kittel. Band II. Stuttgart : Union Druckerei GmbH. 1104 p.

HEUSSI, K. 1949. Kompendium der Kirchengeschichte. Zehnte, neu bearbeitete Auflage. Tübingen : Mohr. 577 p.

HIEMSTRA, V.G. 1987. Suid-Afrikaanse strafproses. Vierde uitgawe. Durban : Butterworth. 881 p.

HODGE, C. 1878. Discussions in church polity. New York : Charles Scribner's Sons. 532 p.

HODGE, J.A. 1884. What is Presbyterian Law as defined by the Church Courts? Philadelphia : Presbyterian Board of Publication. 575 p.

HOLLADAY, W.L. 1971. A concise Hebrew and Aramaic Lexicon of the Old Testament. Grand Rapids : William B. Eerdmans Publishing Company. 425 p.

HOLWERDA, B. 1957. Oudtestamentische voordrachten. Deel III - Exegese Oude Testament (Deuteronomium). Kampen : Copiëerinrichting v.d. Berg. 478 p.

HOOIJER, C. 1865. Oude Kerkenordeningen der Nederlandsche Hervormde Gemeenten (1563-1638). Zalt-Bommel : Joh. Noman & Zoon. 552 p.

JAGER, H.J. 1956. Van synodale commissies. *De Reformatie*, 31(20):154, Feb.

JAMES, J.S. 1986. Stroud's judical dictionary of words and phrases. Volume 1: A-C. Fifth edition. London : Sweet & Maxwell Limited. 612 p.

JANSEN, J. sj. De bevoegdheid der meerdere vergaderingen. Kampen : Kok. 64 p.

JANSEN, J. 1923. Korte verklaring van de Kerkenordening. Kampen : Kok. 363 p.

JANSEN, J. 1952. Korte verklaring van de Kerkorde der Gereformeerde Kerken. Derde vermeerderde druk. Kampen : Kok. 410 p.

JANSEN, J. & POL, D. 1934. Kerkenordening van de Gereformeerde Kerken in Nederland. Wageningen : Zomer & Keuning. 298 p.

JANSSEN, G. 1965. Aanvaardt elkander. Amsterdam : Buijten & Schipperheijn. 57 p.

JONKER, W.D. 1965. Om die regering van Christus in sy kerk. Intreerede gehou by die aanvaarding van 'n professoraat in Teologie aan die Universiteit van Suid-Afrika. Pretoria : Unisa. 34 p.

JOOSTE, J.P. 1946. Die verhouding tussen kerk en staat aan die Kaap tot die helfte van die 19e eeu. Pretoria : Unisa (Proefskrif – D.D.) 285 p.

JOOSTE, J.P. 1958. Die Geskiedenis van die Gereformeerde Kerk in Suid-Afrika 1859-1959. Potchefstroom : Herald. 415 p.

KAMPHUIS, J. sj. Ekklesiologie. (*In* Oriëntatie in de theologie.) Barneveld : De Vuurbaak. p. 88-107.

KAMPHUIS, J. 1966. Verkenningen III. Opstellen over Kerk en Kerkrecht. Goes : Oosterbaan & Le Cointre. 200 p.

KAMPHUIS, J. 1970. Kerkelijke besluitvaardigheid. Rede gehouden bij de overdracht van het rectoraat der Theologische Hogeschool van de Gereformeerde Kerken in Nederland op 10 December 1969. Groningen : De Vuurbaak. 87 p.

KERSTEN, G.H. 1961. Kerkelijk handboekje. Utrecht : De Banier. 239 p.

KLEYNHANS, E.P.J. 1973. Die kerkregtelike ontwikkeling van die Nederduitse Gereformeerde Kerk in Suid-Afrika 1795-1962. Stellenbosch : Universiteit van Stellenbosch. (Proefskrif - D.Th.) 362 p.

KLEYNHANS, E.P.J. 1982. Gereformeerde kerkreg. Deel 1. Pretoria : NG Kerkboekhandel Transvaal. 102 p.

KOCH, K. 1979. Theologisches Handwörterbuch zum Alten Testament (Band II). Herausgegeben von Ernst Jenni unter Mitarbeit von Claus Westermann. München : Chr. Kaiser Verlag. 602 p.

KOEHLER, L. & BAUMGARTNER, W. 1958. Lexicon in Veteris Testamenti Libros. Leiden : Brill. 1138 p.

KOREVAAR, L. 2000. Conflicten in de kerk. (*In* Blok, A.H. *ea.*, Welles, nietes. Omgang met conflicten. ICS-cahiers 34.) Zoetermeer : Boekencentrum. p. 102-114.

KRAUS, H.J. 1960. Psalmen. 1. Teilband. Biblischer Kommentar Altes Testament. Neukirchen : Neukircherner Verlag. 560 p.

KRIEGLER, J. 1993. Suid-Afrikaanse strafproses. Vyfde uitgawe. Durban : Butterworth. 1008 p.

KRITZINGER, M.S.B. *ea.* 1972. Verklarende Afrikaanse Woordeboek. Sesde uitgebreide uitgawe. Pretoria : JL van Schaik. 1271 p.

KRÜGER, B.R. 1957. Die ontstaan van die Gereformeerde Kerk in Suid-Afrika. Pretoria : V & R Drukkery. 257 p.

KRUGER, M.A. 1986. 'n Ander prosedure vir beswaarskrifte en appèlle? *In die Skriflig*, 20(79):45-48, Sept.

KRUGER, M.A. 1992. Regspraak volgens artikel 31 van die Kerkorde van die GKSA. 'n Skriftuurlike beoordeling. *In die Skriflig*, 26(1):65-73, Mrt.

KUYPER, A. 1898. Kerkelijke rechtsbedeeling. *De Heraut* nr 1054, 6 Mrt.

LAMPARTER, H. 1977. Der Aufruf zum Gehorsam. Das fünfte Buch Mose. Stuttgart : Calwer Verlag. 178 p.

LIEDKE, G. 1979. Theologisches Handwörterbuch zum Alten Testament (Band II). Herausgegeben von Ernst Jenni unter Mitarbeit von Claus Westermann. München : Chr. Kaiser Verlag. 602 p.

LINDSAY, T.M. 1964. History of the Reformation. Volume II. Edinburgh : T&T Clark. 631 p.

LION-CACHET, F.N. 1994. Die begronding van geregtigheid. 'n Perspektief op die wettebundels van die Pentateug. *In die Skriflig*, 28(2):247-259, Jun.

LISTL, J. *ea.* 1983. Handbuch des Katolischen Kirchenrechts. Regensburg : Verlag Friedrich Pustet. 1211 p.

LUTHER, M. 1962. Psalm-Auslegung 2. Band. Herausgegeben von Erwin Mülthaupt. Göttingen : Vandenhoeck & Ruprecht. 552 p.

MAASS, F. 1978. Theologisches Handwörterbuch zum Alten Testament (Band I). Herausgegeben von Ernst Jenni unter Mitarbeit von Claus Westermann. München : Chr. Kaiser Verlag. 942 p.

MAASSEN, F. 1956. Geschichte der Quellen und der Literatur des Canonischen Rechts. Erster Band. Graz : Akademische Druck- und Verlagsanstalt. 981 p.

MACKINTOSH, C.H. sj. Aantekeningen op Exodus. Uit het Engels vertaald. Winschoten : Uit het Woord der Waarheid. 229 p.

MARCHANT, J.R.V. & CHARLES, J.F. 1902. Cassell's Latin Dictionary. Londen : Cassell & Co. 927 p.

MARTIN, F. 1995. War in the Pews. A Foxhole Guide to Surviving Church Conflict. Illinois : InterVarsity Press. 191 p.

MEIJER, G.J. 1987. Beproef die Geeste. Toetsing van besluite van meerdere vergaderinge in die lig van artikel 31 DKO. Potchefstroom : PU vir CHO. (Skripsie - Th.B.) 61 p.

MEIJER, G.J. 1988. Handelinge 15. 'n Kerkregtelik-etiese studie. (Ongepubliseer) 61 p.

MEIJER, G.J. 1995. Ratifikasie in die Gereformeerde Kerkreg. Potchefstroom : PU vir CHO. (Verhandeling - Th.M.) 201 p.

MEULINK, H. & DE WOLFF, I. 1967. Korte verklaring van de Kerkenordening van de Gereformeerde Kerken in Nederland gelijk deze het laatst is herzien op de Generale Synode van 1951 te Kampen. Enschede : Boersma. 128 p.

MONSMA, M. 1967. The New Revised Church Order Commentary. Grand Rapids : Zondervan. 372 p.

MOSCATI, S. 1953. Geschichte und Kultur der Semitischen Völker. Stuttgart : W. Kohlhammer Verlag. 213 p.

MULLER, F. & THIEL, J.H. 1969. Beknopt Grieks-Nederlands Woordenboek. Elfde druk. Bewerkt door dr. W. den Boer. Groningen : Wolters-Noordhoff. 863 p.

NEDERDUITSCHE GEREFORMEERDE KERK. 1894. Wetten en bepalingen voor het bestuur der Nederduitsche Gereformeerde Kerk in Zuid-Afrika, gerevideerd in de Algemeene Kerkvergadering, gehouden in Kaapstad op den 1sten November en volgende dagen van het jaar 1842 en bekrachtigd door eene ordonnantie van den Wetgevenden Raad op den 8sten November 1843, en op den 11den November 1851. Kaapstad : Kerke Kantoor. 162 p.

NEWMAN, B.M. & NIDA, E.A. 1972. A translator's handbook on the Acts of the apostles. New York : UBS. 542 p.

NOLET, W. 1926. Beknopt Handboek der Kerkgeschiedenis. Tweede herziene druk. Nijmegen : Dekker & Van de Vegt en Van Leeuwen. 612 p.

NOORDTZIJ, A. 1938. De boeken der Kronieken. Deel II. Korte Verklaring van de Heilige Schrift. Kampen : J.H. Kok N.V. 408 p.

NOORDZIJ, H. 2003. Handboek van de Reformatie. Kampen : Kok. 512 p.

NOTH, M. 1959. Das zweite Buch Mose. Das Alte Testament Deutsch. Göttingen : Hubert & Co. 230 p.

ODENDAAL, B.J. 1957. Die kerklike betrekkinge tussen Suid-Afrika en Nederland (1652-1952). Franeker : Wever. 296 p.

ODENDAL, F.H. & GOUWS, R.H. *red.* 2000. Verklarende Handwoordeboek van die Afrikaanse Taal. Vierde uitgawe. Kaapstad : Perskor. 1387 p.

OHMANN, H.M. sj. Kronieken van het Koninkrijk. Bijbelstudie in schetsen III,2. Bedum : Scholma Druk. 139 p.

OLDENHUIS, F.T. 1977. Rechtvindingen van de burgerlijke rechter in kerkelijke conflicten. Kamper Bijdragen XX. Barneveld : Uitgeverij De Vuurbaak. 80 p.

OLDENHUIS, F.T. 1994. Op de grens van het kerkrecht en het burgerlijk recht. *De Reformatie*, 69(30):588-591, Apr.

ORANJE, L. 1944. Het gezag in de kerk van Christus. 's Gravenhage : Drukkerij-uitgeverij A.J. Oranje. 55 p.

ORTHODOX PRESBYTERIAN CHURCH. 2000. The Book of Church Order. 2000 edition. Including all revisions effective on January 1, 2000. Willow Grove : OPC. 206 p.

PEL, P.T. 1994. De kerk in geding – samen op weg in Biddinghuizen. *De Reformatie*, 69(30):592-594, Apr.

PLÖCHL, W.M. 1960. Geschichte des Kirchenrechts. Band I. Wenen : Verlag Herhold. 490 p.

POLMAN, A.D.R. sj. Onze Nederlandsche Geloofsbelijdenis. Vierde deel. Franeker : T. Wever. 344 p.

PONT, A.D. 1981. Die historiese agtergronde van ons kerklike reg. Deel 1. Pretoria : HAUM. 279 p.

POP, F.J. 1984. Bijbelse woorden en hun geheim. 's Gravenhage : Boekencentrum B.V. 669 p.

POSTMA, F. 1975. Beknopte woordeboek Latyn-Afrikaans. Pretoria : HAUM. 350 p.

POTGIETER, F.J.M. 1952. Ons Kerk in Kaapland. (*In* Hanekom, T.N., *red.* Ons N.G. Kerk.) Kaapstad : NG Kerk Uitgewers. p. 24-90.

PRAAMSMA, L. 1946. Kerkenordening en Geschiedenis. Kampen : Kok. 40 p.

PROTESTANTSE KERK IN NEDERLAND. 2003. Kerkorde en ordinanties van de Protestantse Kerk in Nederland inclusief de overgangsbepalingen. Zoetermeer : Boekencentrum. 279 p.

REPUBLIEK VAN SUID-AFRIKA. 1944. Wet op Landdroshowe 32 van 1944.

REPUBLIEK VAN SUID-AFRIKA. 1959. Wet op die Hooggeregshof 59 van 1959.

REPUBLIEK VAN SUID-AFRIKA. 1977. Strafproseswet 51 van 1977.

REPUBLIEK VAN SUID-AFRIKA. 1996. Grondwet van die Republiek van Suid-Afrika van 1996.

REPUBLIEK VAN SUID-AFRIKA. 1998. Reëls van die Konstitusionele Hof van 1998.

RHODIUS, J.C.E. 2000. Mediation: de betere oplossing, maar niet voor alle conflicten. (*In* Blok, A.H. *ea.*, Welles, nietes. Omgang met conflicten. ICS-cahiers 34.) Zoetermeer : Boekencentrum. p. 62-78.

RIDDERBOS, J. sj. Deuteronomium. Tweede deel. Korte Verklaring van de Heilige Schrift. Kampen : Uitgeversmaatschappij J.H. Kok. 144 p.

RIDDERBOS, J. 1958. De Psalmen II. Commentaar op het Oude Testament. Kampen : Uitgeversmaatschappij J.H. Kok. 514 p.

RIENECKER, F. 1953. Das Evangelium des Matthäus. Wuppertaler Studienbibel. Wuppertal : Verlag R. Brockhaus. 381 p.

ROELEVELD, L. 1958. Gereformeerde Kerken in het Privaatrecht. Zeist : Steenbergen. 71 p.

ROELEVELD, L. 1972a. Beginselen van kerkelijke rechtspraak. *In die Skriflig*, 6(21):41-51, Mrt.

ROELEVELD, L. 1972b. Het recht en de taak van de bezwaarde broeder of kerkeraad. *In die Skriflig*, 6 (23):54-66, Sept.

ROEST, C. 2000. Omgaan met conflicten: conflicten aangaan of vermijden. (*In* Blok, A.H. *ea.*, Welles, nietes. Omgang met conflicten. ICS-cahiers 34.) Zoetermeer : Boekencentrum. p. 33-50.

ROMMEL, M. 2000. Lexikon für Kirchen- und Staatskirchenrecht. Band 1, A-F. Herausgegeben von A.F. van Campenhausen u.a. Paderborn : Ferdinand Schöningh.

ROUBOS, K. 1972. II Kronieken. De Prediking van het Oude Testament. Nijkerk : Uitgeverij G.F. Callenbach N.V. 347 p.

RUTGERS, F.L. 1889. Acta van de Nederlandsche Synoden der zestiende eeuw. 's Gravenhage : Nijhoff. 664 p.

RUTGERS, F.L. 1894. Het kerkrecht in zoover het de kerk met het recht in verband brengt. Rede, gehouden bij de overdracht van het rectoraat der Vrije Universiteit, den 20 October 1894. Amsterdam : Wormser. 44 p.

RUTGERS, F.L. 1918. Verklaring van de Kerkenordening van de Nationale Synode van Dordrecht van 1618-1619. College-voordrachten over Gereformeerd Kerkrecht, bewerkt en uitgegeven door dr. J. de Jong. Deel IV. Rotterdam : Libertas. 208 p.

RUTGERS, F.L. 1922. Kerkelijke Adviezen. Tweede deel. Kampen : Kok. 419 p.

RUTGERS, F.L. 1971. De geldigheid van de oude kerkenordening der Nederlandsche gereformeerde kerken. Met aantekeningen en aktenstukken. Amsterdam : Ton Bolland. 104 p.

SANTING-WUBS, A.H. 2002. Kerken in geding. De burgerlijke rechter en kerkelijke geschillen. Groningen : Rijksuniversiteit Groningen. (Proefschrift ter verkrijging van het doctoraat in de Rechtsgeleerdheid.) 269 p.

SAUNDERS, J.B. *ed.* 1988. Words and phrases legally defined. Third edition. Volume 1: A-C. London : Butterworths. 394 p.

SCHAFF, P. 1884. History of Nicene and post-Nicene Christianity. Volume 1. Edinburgh : T&T Clark. 538 p.

SCHILDER, H.J. 1956. Indrukken van de Generale Synode. *De Reformatie*, 31(40):325-327, Jun.

SCHILDER, K. & DEDDENS, P. sj. Eerste- en tweedehands gezag. Bijdrage tot de kennis der jongste kerkelijke procedure. Groningen : De Jager. 56 p.

SCHLATTER, A. 1928. Die Korintherbriefe. Schlatters Erläuterungen zum Neuen Testament 6. Teil. Stuttgart : Calwer Vereinsbuchhandlung. 358 p.

SCHMIDT, K.L. 1950. Theologisches Wörterbuch zum Neuen Testament Band III. Stuttgart : Union Druckerei GmbH. 1104 p.

SCHOONEES, P.C. *red.* 1956. Woordeboek van die Afrikaanse Taal. Pretoria : Staatsdrukker. 664 p.

SCHRENK, G. 1950. Theologisches Wörterbuch zum Neuen Testament, herausgegeben von Gerhard Kittel. Band II. Stuttgart : Union Druckerei GmbH. 958 p.

SIZOO, A. 1948. Uit de wereld van het Nieuwe Testament. Kampen : Kok. 228 p.

SLUMP, D.A.C. 1994. Toelichting bij de ontwerp-schets voor een appèlprocedure in de classis. *De Reformatie*, 69(30):596-600, Apr.

SLUMP, D.A.C. 1997. Burgerlijke rechter en kerkelijke geschillen. (*In* Rutgers, G.R. *red.*, Kerk, Recht en Samenleving. Oldenhuis-bundel.) Deventer : Kluwer. p. 67-86.

SLUMP, D.A.C. 2000. Bijbelse principes voor het (kerkelijk) procesrecht. (*In* Blok, A.H. *ea.*, Welles, nietes. Omgang met conflicten. ICS-cahiers 34.) Zoetermeer : Boekencentrum. p. 90-101.

SLUMP, D.A.C. 2003. De rechter en de kerk. *Nader Bekeken*, 10(12):342-344, Des.

SLUMP, D.A.C. 2004. De pocitie van derden in de appèlprocedure. (*In* Haitsma, W. en Dijkstra-van der Wolf, R. Verslag van de studieconferentie over de appèlregeling op 4 oktober 2003 te Kampen.) p. 23-33.

SMIT, C.J. 1984a. God se orde vir sy kerk - 'n beskouing oor die kerkorde. Pretoria : NG Kerkboekhandel Transvaal. 143 p.

SMIT, C.J. 1984b. Tot lof van die kerkorde ... in sy dienskneggewaad (1). *In die Skriflig*, 18(71):37-44, Sept.

SMIT, C.J. 1984c. Tot lof van die kerkorde ... in sy dienskneggewaad (2). *In die Skriflig*, 18(72):21-28, Des.

SMIT, C.J. 1985. Kerkreg en Kerkorde in die lig van God se reg en orde vir sy kerk. Potchefstroom : PU vir CHO. (Proefskrif - Th.D.) 440 p.

SMIT, C.J. 1987. Kerkreg en kerkorde in diens van die kerkregering. *In die Skriflig*, 21(82):17-27, Jun.

SMIT, C.J. 1992. Kerkregering as 'n geestelike regeringswyse. *In die Skriflig*, 26(4):503-521, Des.

SMIT, C.J. 1995. Die kerkregtelike toepassing van die reëls van 'natuurlike geregtigheid' op grond van die Skrif. *In die Skriflig*, 29(3):395-412, Sept.

SMITH, W. 1894. A smaller English-Latin dictionary. Londen : John Murray. 720 p.

SNAITH, N.H. 1947. The Distinctive Ideas of the Old Testament. Londen : The Epworth Press. 194 p.

SNYMAN, W.J. 1977. Nuwe en ou dinge. Potchefstroom : Pro Rege. 517 p.

SPEELMAN, H.A. 1994. Calvijn en de zelfstandigheid van de kerk. (Academisch proefschrift, VU Amsterdam.) Kampen : Kok. 264 p.

SPOELSTRA, B. 1963. Die 'Doppers' in Suid-Afrika 1760-1899. Kaapstad : Nasionale Boekhandel. 314 p.

SPOELSTRA, B. 1966. Die tweede afdeling: oor die kerklike samekomste of vergaderinge. (*In* Kruger, L.S. *et al.* Handleiding by die kerkorde van die Gereformeerde Kerk in Suid-Afrika.) Potchefstroom : Pro Rege. p. 175-326.

SPOELSTRA, B. 1984. Die invloed van Calvyn op die geldende kerkordes in Suid-Afrika 1652-1983. (*In* Studia historiae ecclesiasticae X. Referate gelewer by die vergadering van die Kerkhistoriese Werkgemeenskap van Suid-Afrika 1984.) Pretoria. p. 50-79.

SPOELSTRA, B. 1986. Die kerklike appèl. (*In* Smit, C.J., *red.* In gehoorsaamheid: opstelbundel aangebied aan Prof. dr. G.P.L. van der Linde by sy emeritering as hoogleraar.) Potchefstroom : PTP. p. 97-114.

SPOELSTRA, B. 1989. Gereformeerde Kerkreg en Kerkregering: 'n Handboek by die Kerkorde. Hammanskraal : Hammanskraalse Teologiese Skool van die GKSA. 489 p.

SPOELSTRA, C. 1906. Bouwstoffen voor de geschiedenis der Nederduitsch-Gereformeerde Kerken in Zuid-Afrika. Deel I. Amsterdam : HAUM. 631 p.

SPOELSTRA, C. 1907. Bouwstoffen voor de geschiedenis der Nederduitsch-Gereformeerde Kerken in Zuid-Afrika. Deel II. Amsterdam : HAUM. 725 p.

STARREVELD, J.C.L. 1998. Oneens met een kerkeraadsbesluit. Wat dan ...? (*In* Selderhuis, H.J. Kerkrecht. Diverse artikelen.) Apeldoorn : Theologische Universiteit. p. 137-138.

STAUFFER, E. 1949. Theologisches Wörterbuch zum Neuen Testament Band I. Herausgegeben von G. Kittel. Stuttgart : Verlag von W. Kohlhammer. 793 p.

STOLK, W.J.A.P. 1993. Handwijzer Oude Testament. Kampen : Kok. 984 p.

STORM, J.M.G. 1989. Die Voortrekkerkerk, 1836-1853. Pretoria : Kital. 133 p.

STRACK, H.L. 1974. Introduction to the Talmud and Midrash. Massachusetts : Murray Printing. 364 p.

STRATING, J. 1984. Vijf Schetsen over de Kerkorde. Niezijl : Boekhandel Dijksterhuis. 64 p.

TE VELDE, M. 1994a. Hoger beroep in de kerk. *De Reformatie*, 69(30):580-582, Apr.

TE VELDE, M. 1994b. De bestaande regels voor hoger beroep. *De Reformatie*, 69(30):582-584, Apr.

TE VELDE, M. 1994c. Goede aanpak van appèl-zaken. *De Reformatie*, 69(30):595, Apr.

TE VELDE, M. 1994d. Appèl-regeling in de classis Kampen. *De Reformatie*, 69(30):599, Apr.

TE VELDE, M. 1997. Invoering van appèlregelingen. Effect van een pleidooi. (*In* Rouw, M.A. en Te Velde, M., *red.* Recht doen aan 'bezwaarden'. Een ontwerp appelprocedure voor de Gereformeerde Kerken (Vrijgemaakt). GWG Publicatie 2.) Wezep : Bredewold. p. 57-60.

TE VELDE, M. *ea.* 2002. Rapport toetsingsrecht versie voor de Acta – 05-10-2002. 12 p.

TE VELDE, M. 2004a. Stappenplan voor behandeling van een kerkrechtelijke casus. PAO Kerkrecht II – 2 en 31 Maart 2004. Ongepubliseer. 1 p.

TE VELDE, M. 2004b. Raakvlakken tussen appèl en revisie. (*In* Haitsma, W. en Dijkstra-van der Wolf, R. Verslag van de studieconferentie over de appèlregeling op 4 oktober 2003 te Kampen.) p. 34-43.

TE VELDE, M. 2004c. Kerkrecht en Gemeenteopbouw. (*In* De Bruijne, A.L.Th., *red.* Gereformeerde theologie vandaag: oriëntatie en verantwoording.) Barneveld : Uitgeverij De Vuurbaak. p. 125-140.

TE VELDE, M. 2004d. Handreiking voor de behandeling van appèlzaken. Ongepubliseer. 4 p.

TRIMP, C. 1982. Ministerium. Een introductie in de reformatorische leer van het ambt. Groningen : Uitgeverij De Vuurbaak bv. 218 p.

VALETON, J.J.P. 1912. De Psalmen. Eerste deel. Nijmegen : Firma H. ten Hoet. 403 p.

VAN BEKKUM, A.J. 1990. Christenen en rechtspraak. *De Reformatie*, 66(38):797-799, 22 Jun.

VAN BROEKHUIZEN, H.D. 1922. Die wordingsgeskiedenis van die Hollandse kerke in Suid-Afrika 1652-1804. Pretoria : De Bussy. 206 p.

VAN BRUGGEN, J. 1980. Het amen der kerk. Amsterdam : Uitgeverij Ton Bolland. 199 p.

VAN BRUGGEN, J. 1988. Marcus. Het evangelie volgens Petrus. Commentaar op het Nieuwe Testament. Derde serie. Kampen : Uitgeversmaatschappij J.H. Kok. 436 p.

VAN BRUGGEN, J. 1990. Matteüs. Het evangelie voor Israel. Commentaar op het Nieuwe Testament. Derde serie. Kampen : Uitgeversmaatschappij J.H. Kok. 510 p.

VAN DELLEN, I. & MONSMA, M. 1954. The Church Order Commentary. A Brief Explanation of the Church Order of the Christian Reformed Church. Grand Rapids : Zondervan Publishing House. 385 p.

VAN DEN BERG, A.A. 1985. Die reëls van natuurlike geregtigheid – kerkregtelike relevansie. Pretoria : Universiteit van Pretoria. (Nagraadse diploma in Teologie – Afdeling B: NG Kerk.) 84 p.

VAN DEN HEUVEL, P. 2001. De Hervormde Kerkorde. Een praktische toelichting. Tweede, herziene druk. Zoetermeer : Boekencentrum. 586 p.

VAN DEN HEUVEL, P. *red.* 2004. De toelichting op de kerkorde van de Protestantse Kerk in Nederland. Zoetermeer : Boekencentrum. 372 p.

VAN DER KOOI, C. 2000. Conflict en verzoening in bijbels en theologisch perspectief. (*In* Blok, A.H. *ea.*, Welles, nietes. Omgang met conflicten. ICS-cahiers 34.) Zoetermeer : Boekencentrum. p. 13-32.

VAN DER LINDE, G.P.L. 1965. Die grondbeginsels van die Presbiteriale kerkregeringstelsel. Potchefstroom : Pro Rege-Pers. 203 p.

VAN DER LINDE, G.P.L. 1983. Die kerkorde: 'n verklaring van die Gereformeerde kerkorde. Potchefstroom : PTP. 278 p.

VAN DER VYVER, G.C.P. 1958. Professor Dirk Postma, 1818-1890. Potchefstroom : Pro Rege-Pers. 499 p.

VAN DER WALT, J.J. 1976. Christus as Hoof van die Kerk en die presbiteriale kerkregering. Potchefstroom : Pro Rege. 180 p.

VAN DER WATT, P.B. 1976. Die Nederduitse Gereformeerde Kerk 1652-1824. Deel 1. Pretoria : N.G. Kerkboekhandel. 87 p.

VAN DER WATT, P.B. 1977. Die Nederduitse Gereformeerde Kerk 1834-1866. Deel 2. Pretoria : N.G. Kerkboekhandel. 138 p.

VAN DER WATT, P.B. 1980. Die Nederduitse Gereformeerde Kerk 1824-1905. Deel 3. Pretoria : N.G. Kerkboekhandel. 221 p.

VAN ECK, J. 2003. Handelingen. De wereld in het geding. Commentaar op het Nieuwe Testament. Derde serie. Kampen : Kok. 576 p.

VAN ES, W.A. 1933. De Kerkelijke tucht en haar verhouding tot de gemeene rechtsbedeeling. Referaat voor de vergadering der Gereformeerde predikanten 20 April 1933. Orgaan van de dr Abraham Kuyperstichting. 36 p.

VAN GENDEREN, J. & VELEMA, W.H. 1992. Beknopte Gereformeerde Dogmatiek. Kampen : Kok. 829 p.

VAN OENE, W.W.J. 1990. With Common Consent. A practical guide to the use of the Church Order of the Canadian Reformed Churches. Winnipeg : Premier Publishing. 365 p.

VAN RONGEN, G. 1952. Ootmoed gevraagd! *De Reformatie*, 27(51):403-404, Sep.

VAN RONGEN, G. 1995. Decently and in Good Order. The Church Order of Dordrecht as revised by the 1994 Synode of the Free Reformed Churches of Australia, commented on by G van Rongen. Kelmscott : Pro Ecclesia Publishers. 103 p.

VAN RONGEN, R. 2004. Appèlprocedures nader beschouwd. *Dienst*, 52(2):54-56, Mei.

VAN'T SPIJKER, W. 1986b. Gisbertus Voetius (1589-1676). (*In*: De Nadere Reformatie, beschrijving van haar voornaamste vertegenwoordigers.) 's-Gravenhage : Boekencentrum. p. 49-84.

VAN'T SPIJKER, W. 1993. De kerk. (*In*: Theologische aspecten van de Nadere Reformatie.) Zoetermeer : Boekencentrum. p. 209-277.

VAN'T SPIJKER, W. 1998. Inleiding Gereformeerd Kerkrecht. (*In* Selderhuis, H.J. Kerkrecht. Diverse artikelen.) Apeldoorn : Theologische Universiteit. p. 1-48.

VAN VEELEN, M. 1995. Conflicten in de Bijbel. (*In* Borgdorff-Hendriks, J.C.P. *ea.* Conflicthantering. GSEV-reeks 32.) Barneveld : De Vuurbaak. p. 31-50.

VAN WARMELO, P. 1978. Die oorsprong en betekenis van die Romeinse Reg. Pretoria : Van Schaik. 339 p.

VAN ZYL, D.H. 1983. Geskiedenis van die Romeins-Hollandse Reg. Durban : Butterworth. 572 p.

VEENHOF, C. 1956a. Appèl. *De Reformatie*, 31(18):139, Jan.

VEENHOF, C. 1956b. Over Synodale arbeid van Gereformeerde Kerken ten aanzien van appèl-zaken. *De Reformatie*, 31(18):141-142, Jan.

VEENHOF, C. 1956c. Les der historie. *De Reformatie*, 31(20):155-156, Feb.

VEENHOF, C. 1956d. Synode en kerkeraad. *De Reformatie*, 31(21):164-166, Feb.

VEENHOF, C. 1956e. Open brief aan ds G Visee. *De Reformatie*, 31(23):179-180, Mrt.

VERDAM, P.J. 1956. Toepassing en bestudering van Mozaïsch recht in de loop der eeuwen. Referaat voor de achtendertigste wetenschappelijke samenkomst op 4 Julie 1956 (Vrije Universiteit te Amsterdam). Assen : GF Hummelen's Boekhandel. 42 p.

VERMEULEN, B.P. 2000. Interne rechtsgang en de gang naar de overheidsregter. (*In* Blok, A.H. *ea.*, Welles, nietes. Omgang met conflicten. ICS-cahiers 34.) Zoetermeer : Boekencentrum. *p.* 79-89.

VISEE, G. 1956. Anti-foon. *De Reformatie*, 31(18):143, Jan.

VISSER, J. 1999. Die Kerkorde in Praktyk. Orkney : EFJS Drukkers. 386 p.

VOETIUS, G. 1885. Tractatus selecti de Politica Ecclesiastica. Series prima, edidit F.L. Rutgers. Amsterdam : Kruyt. 371 p.

VONK, C. 1966a. De Voorzeide leer. Deel 3b. De Nederlandsche Geloofsbelijdenis, art. 22-24; 27-37. Barendrecht : Drukkerij "Barendrecht". 718 p.

VONK, C. 1966b. De Voorzeide leer. Deel 1c. Numeri, Deuteronomium. Barendrecht : Drukkerij "Barendrecht". 877 p.

VON RAD, G. 1964. Das fünfte Buch Mose. Das Alte Testament Deutsch. Göttingen : Vandenhoeck & Ruprecht. 150 p.

VORSTER, J.D. 1956. Die kerkregtelike ontwikkeling van die Kaapse Kerk onder die Kompanjie, 1652-1795. Potchefstroom : Pro Rege. 140 p.

WEISER, A. 1950. Die Psalmen I / Psalm 1-60. Das Alte Testament Deutsch. Göttingen : Vandenhoeck & Ruprecht. 287 p.

WENTSEL, B. 1991. God en mens verzoend. Incarnatie, verzoening, koninkrijk van God. Dogmatiek deel 3b. Kampen : Kok. 746 p.

WHITE, J.T. & RIDDLE, J.E. 1880. A Latin-English Dictionary. Sewende uitgawe. Londen : Longmans & Green. 2103 p.

WIELENGA, B. sj. Van Jeruzalem naar Rome. Derde deel. Kampen : Kok. 489 p.

WISKERKE, J.R. 1963. Leven tussen sterven en opstanding. Goes: Oosterbaan & Le Cointre. 252 p.

WISKERKE, J.R. 1964. Synode-indrukken. *De Reformatie*, 40(10):76-77, Des.

WOODHOUSE, W.J. 1944. The tutorial history of Greece. Londen : University Tutorial Press Ltd. 505 p.

AANVULLENDE BRONNELYS

Bronne wat in die studie gebruik is, maar waarna nie in die geskrewe dokument verwys word nie[1]:

ABBOTT, F.F. 1963a. A History and Description of Roman Political Institutions. Third Edition. New York : Biblo and Tannen. 451 p.

ABBOTT, F.F. 1963b. Roman Politics. Third Edition. New York : Cooper Square Publishers. 177 p.

BARNARD, T. 2001. De wissel verlegd. (*In* Harinck, G. *red.* De kwestie-Geelkerken.) Barneveld : De Vuurbaak. p. 147-159.

CHRISTELIJKE GEREFORMEERDE KERKEN IN NEDERLAND. sj. Synoderapport van de deputaten kerkrecht en kerkorde.

CHRISTELIJKE GEREFORMEERDE KERKEN IN NEDERLAND. 2001. Acta van de Generale Synode van de Christelijke Gereformeerde Kerken in Nederland Leeuwarden/Nunspeet, 31 Augustus – 12 December 2001. 810 p.

DEDDENS, P. 1953d. Het recht in Christus' kerk naar Deuteronomium (4). *De Reformatie*, 28(31):251-252, Mei.

DEDDENS, P. 1953e. Het recht in Christus' kerk naar Deuteronomium (5). *De Reformatie*, 28(32):258, Mei.

DEDDENS, P. 1953f. Het recht in Christus' kerk naar Deuteronomium (6). *De Reformatie*, 28(33):266, Mei.

DEDDENS, P. 1953g. Het recht in Christus' kerk naar Deuteronomium (7). *De Reformatie*, 28(34):274-275, Mei.

DEDDENS, P. 1953i. Enkele conclusies uit het kerkrecht naar Deuteronomium (1). *De Reformatie*, 28(36):291, Jun.

DEDDENS, P. 1953j. Enkele conclusies uit het kerkrecht naar Deuteronomium (2). *De Reformatie*, 28(37):299, Jun.

DEDDENS, P. 1953k. Enkele conclusies uit het kerkrecht naar Deuteronomium (3). *De Reformatie*, 28(38):291, Jun.

DEDDENS, P. 1953x. Appèl in de Franse kerken. *De Reformatie*, 29(10):76, Des.

DEDDENS, P. 1954a. De Emdense Synode over appèl. *De Reformatie*, 29(17):135, Jan.

DEDDENS, P. 1954c. Appèl en revisie. *De Reformatie*, 29(21):167, Feb.

[1] Sien hoofstuk 1.8.3

DEDDENS, P. 1954i. Zwakke plekken. *De Reformatie*, 29(27):214-215, Apr.

DEDDENS, P. 1954l. Samenvatting appèlrecht (1). *De Reformatie,* 29(31):247-248, Mei.

DEDDENS, P. 1956a. Gang kerkelijk rechtsgeding 1. *De Reformatie*, 31(21):163, Feb.

DEDDENS, P. 1956b. Gang kerkelijk rechtsgeding 2. *De Reformatie*, 31(21):164, Feb.

DEDDENS, P. 1956c. Mag men de artikelen van de K.O. verklaren en aanwenden tegen hun bedoeling in? *De Reformatie*, 31(22):170-171, Feb.

DEDDENS, P. 1956e. Isolering niet mogelijk. *De Reformatie*, 31(23):179-180, Mrt.

DEDDENS, P. 1956h. Heel de zaak van appellant op 't tapijt. *De Reformatie*, 31(28):218, Apr.

DEDDENS, P. 1956l. Veel gevallen - korte regel. *De Reformatie*, 31(32):254, Mei.

DEDDENS, P. 1956p. Verzoening 1. *De Reformatie*, 31(34):271-272, Mei.

DEDDENS, P. 1956q. Verzoening 2. *De Reformatie*, 31(35):281-282, Mei.

DEDDENS, P. 1956r. Winnen. *De Reformatie*, 31(35):282, Mei.

DEDDENS, P. 1957c. Het Doleantie-kerkrecht. *De Reformatie*, 33(4):26-27, Okt.

DEDDENS, P. 1957d. Hebben de Gereformeerde Kerken nooit goede kerkrechtelijke leiding gehad? I. *De Reformatie*, 33(5):34-35, Nov.

DEDDENS, P. 1957e. Hebben de Gereformeerde Kerken nooit goede kerkrechtelijke leiding gehad? II. *De Reformatie*, 33(6):43, Nov.

DEDDENS, P. 1957f. Van de historie naar de Schrift . *De Reformatie*, 33(7):50-52, Nov.

DE GRAAF, A. 1994. Ouderling - Inbreker. *De Reformatie*, 69(30):578-580, Apr.

DE VRIES, W.G. 1990. De Vrijmaking in het vuur. Ermelo : Woord en Wereld. 122 p.

DE WOLFF, I. 1954. De strijd om de kerk in de 19de eeuw (1815-1834). Enschede : J. Boersma. 219 p.

DOORNBOS, K. 1967. De Synode van Dordrecht 1618/19 getoetst aan het recht der kerk. Amsterdam : Buyten & Schipperheijn. 147 p.

FRANCKE, J. 1949. Beroep op een meerdere vergadering. *De Reformatie*, 24(43):364, Jul.

GEREFORMEERDE KERKEN IN NEDERLAND. 2003. Acta van de buitengewone generale synode van de Gereformeerde Kerken in Nederland Zuidhorn 2001 en van de generale synode

van de Gereformeerde Kerken in Nederland Zuidhorn 2002-2003. Barneveld : Uitgeverij De Vuurbaak. 712 p.

GRAAFLAND, C. 1990. De kerk in de Nadere Reformatie - Wilhelmus à Brakel (1635-1711). (*In* Van't Spijker, W., *red.* De Kerk.) Kampen : Groot Goudriaan. p. 163-186.

JANSEN, J. 1937. Korte verklaring van de Kerkenordening. Tweede druk. Kampen : Kok. 388 p.

KAMPHUIS, J. 1964. Beperking van het recht van appèl in discussie en resultaat. *De Reformatie*, 39(19):143-144, Feb.

KUIPER, D.Th. 2001. De kwestie-Geelkerken. Een chronologisch overzicht. (*In* Harinck, G. *red.* De kwestie-Geelkerken.) Barneveld : De Vuurbaak. p. 11-41.

NAUTA, D. 1971. Verklaring van de Kerkorde van de Gereformeerde Kerken in Nederland. Kampen : Kok. 491 p.

NIEMEIJER, P. 2002. Bewaard en voortgegaan. '1926' en 'jaren zestig': om de helderheid van de Schrift en de binding aan de belijdenis. Ermelo : Woord en Wereld. 119 p.

QUELL, G. 1950. Theologisches Wörterbuch zum Neuen Testament, herausgegeben von Gerhard Kittel. Band II. Stuttgart : Union Druckerei GmbH. 958 p.

SADLER, T.H.N. 1991. Kerklike appèl as vorm van verset. *Studia Historicae Ecclesiae*, 17(1):47-58.

SPURGEON, C.H. sj. De Psalmen Davids. Tweede Deel. Uit het Engelsch vertaald door Elisabeth Freijstadt. Amsterdam : Los. 579 p.

TORFS, R. 1998. Kerkelijk recht in de branding. Terug na Monseigneur W. Onclin. (*In* Bridging past and future. Monsignor W. Onclin revisited.) Leuven : Uitgeverij Peters. p. 11-20.

VAN ANDEL, J. 1897. Paulus' eerste brief aan de Corinthiërs aan de gemeente uitgelegd. Leiden : D. Donner. 295 p.

VAN DALEN, J. 1946. De schriftuurlike beginselen van het kerkrecht. Goes : Oosterbaan & Le Cointre. 30 p.

VAN DER WALT, J.J. 1974. Christus as Hoof van die Kerk en art. 46 van die kerkorde. *In die Skriflig*, 8(32):5-9, Des.

VAN DER WATT, P.B. 1973. Die Loedolff-saak en die Nederduits Gereformeerde Kerk 1862-1962. Publikasiereeks nommer 39, Raad vir Geesteswetenskaplike Navorsing. Kaapstad : Tafelberg-Uitgewers. 268 p.

VAN DRIMMELEN, L.C. & VAN DER PLOEG, T.J. *red.* 2004. Kerk en recht. Utrecht : Lemma BV. 355 p.

VAN JAARSVELD, F.A. 1971. Honderd basiese dokumente by die studie van die Suid-Afrikaanse geskiedenis 1648-1961. Kaapstad : Nasou. 303 p.

VAN RONGEN, G. 1973. The words of the Divine King. Outlines on the Book of Deuteronomy. Ontario : Inter-league Publication Board. 90 p.

VAN'T SPIJKER, W. 1986a. De Nadere Reformatie. (*In*: De Nadere Reformatie, beschrijving van haar voornaamste vertegenwoordigers.) 's-Gravenhage : Boekencentrum. p. 5-16.

VEENHOF, C. 1956f. Open brief aan ds G Visee 2. *De Reformatie*, 31(24):187-188, Mrt.

VORSTER, J.M. 1974. Die versoening by Paulus. *In die Skriflig*, 8(29):35-47, Mrt.

WISKERKE, J.R. 1965a. Beantwoording van enkele vragen m.b.t. de hantering van art. 79 K.O. II. *De Reformatie*, 40(20):160-162, Feb.

WISKERKE, J.R. 1965b. Beantwoording van enkele vragen m.b.t. de hantering van art. 79 K.O. III. *De Reformatie*, 40(21):168-170, Feb.